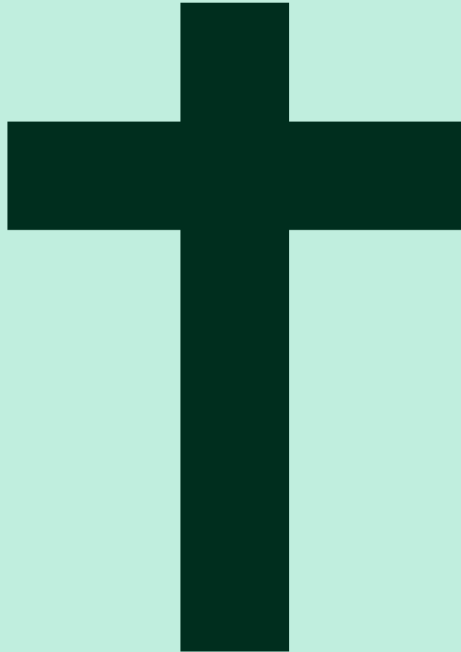

Nek Bible

Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua
New Guinea

Nek Bible
Matthew, Mark, Luk, and John in the Nek Language of Papua New Guinea
Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

copyright © 2011 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Nek

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents.

For other uses, please contact the respective copyright owners.

2016-08-30

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 28 Dec 2024 from source files dated 31 Aug 2023
852e1e2e-4985-5348-9fba-a621d59eb829

Contents

Nek	1
Matayo	3
Maleko	64
Luka	101
Yoane	164

Nek Bible
New Testament portions in the Nek language of Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

Nek Bible

New Testament portions in the Nek language of Papua New Guinea

Sampela hap Nupela Testamen long tokples Nek long Niugini

[nif]

Translation: 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Print publication, 2011, Wycliffe Bible Translators, Inc.

Web version
 © 2015, Wycliffe Bible Translators, Inc.
www.Wycliffe.org

<http://pngscriptures.org>

www.ScriptureEarth.org

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons license (Attribution-Noncommercial-No Derivative Works).

<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0>

Your are free to share — to copy, distribute and transmit the text under the following conditions:

- **Attribution.** You must attribute the work to *Wycliffe Bible Translators* (but not in any way that suggests that they endorse you or your use of the work).
- **Noncommercial.** You may not use this work for commercial purposes.
- **No Derivative Works.** You may not alter, transform, or build upon this work.
- **In addition,** you have permission to port the text to different file formats, as long as you don't change any of the text or punctuation of the Bible.

Notice — For any reuse or distribution, you must make clear to others the license terms of this work.

Tok Orait

Dispela Buk Baibel i kam wantaim tok orait na lo bilong Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivative Works license. Em i tok olsem **yu ken givim kopi long narepela manmeri.** Yu ken wokim kopi na givim long husat i laikim. Tasol, yu mas

tok klia dispela samting i kam long <http://tokplesbaibel.org>. Yu no ken kisim mani na salim dispela. **Yu mas givim nating.** Na tu, **yu no ken senisim Tok.**

Ol piksa i kam wantim ol Baibel na narapela buk i stap long dispela sait i gat tok orait long usim wantaim dispela samting tasol. Sapos yu laik narapela tok orait, yu mas askim husat i papa bilong copyright long dispela ol piksa.

Sapos yu laik stretim samting i no orait long dispela tok orait, stretim tok, salim Buk Baibel, o tainim Tok bilong God long nupela tok ples, yu ken **askim mipela.**

Olgeta tok orait na lo long tok ples English i stap long <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/legalcode>.

Sapos yu gat askim long dispela, **plis askim mipela.**

Table of Contents

Giñgít manda kîndem Matayoli youkuk Ama Wapmañ Yesu indañguk

Yesu en ama wapmañ Devit endok sambat

¹ Anutulî Yesu en Mesia * nîmbî taleñguk endok soliilok kot sambat wîñ ñîndîñ: Yesu endî ama wapmañ Devit endok sambat, tîmbi Devit endî Ablaamdok sambat.

² Ablaam wîñ Aisak endok beu, Aisak wîñ Jekop endok beu, tîmbi Jekop wîñ Juda gîta dal kwayañii endok besî.

³ Juda wîñ Peles gîta Sela endok beset. (Menjettok koi Tama.) Tîmbi Peles wîñ Heslon endok beu, Heslon wîñ Ram endok beu.

⁴ Tîmbi Ram wîñ Aminadap endok beu, Aminadap wîñ Nason endok beu, Nason wîñ Salmon endok beu.

⁵ Tîmbi Salmon wîñ Boas endok beu. (Meñlok koi wîñ Rahap.) Tîmbi Boas wîñ Obet endok beu. (Meñlok koi Rut.) Tîmbi Obet wîñ Jesilok beu,

⁶ Jesi wîñ ama wapmañ Devit endok beu.

Tîmbi Devit wîñ Solomon endok beu. (Solomon meñ wîñ dama Ulielok tamîñ pakuk.)

⁷ Tîmbi Solomon wîñ Reoboam endok beu, Reoboam wîñ Abia endok beu, Abia wîñ Asa endok beu.

⁸ Tîmbi Asa wîñ Jeosafat endok beu, Jeosafat wîñ Jeolam endok beu, Jeolam wîñ Usia endok beu.

⁹ Tîmbi Usia wîñ Jotam endok beu, Jotam wîñ Ahas endok beu, Ahas wîñ Hesekia endok beu.

¹⁰ Tîmbi Hesekia wîñ Manase endok beu, Manase wîñ Amon endok beu, Amon wîñ Josaia endok beu.

¹¹ Tîmbi Josaia wîñ Jeoiakin gîta dal kwayañii endok besî. Nain wolonda Babilon nasilî Israeî amatam kaikan giñgînembi, endok kwelan kuñgulok yanañgîp ñañgîlîñ.

¹² Yesulok solii Babilon ña pakîlîñ, walinin bîkap Yesu en indañguk endok kot sambat wîñ ñîndîñ: Jeoiakin wîñ Sealtiel endok beu, Sealtiel wîñ Selubabel endok beu.

¹³ Tîmbi Selubabel wîñ Abiut endok beu, Abiut wîñ Eliakim endok beu, Eliakim wîñ Asol endok beu.

¹⁴ Tîmbi Asol wîñ Sadok endok beu, Sadok wîñ Akim endok beu, Akim wîñ Eliut endok beu.

¹⁵ Tîmbi Eliut wîñ Eleasa endok beu, Eleasa wîñ Matan endok beu, Matan wîñ Jekop endok beu,

¹⁶ Jekop wîñ Josep endok beu. Tîmbi Joseptî tamîñ Malia tîmbîmbi, Malialî wakan Yesu apmîñguk, koi Mesia kîtiñ.

¹⁷ Wîndîñda ama sambat Ablaamdok plon kusei kîmîpi bîkap Devittok plon talelak wîñ 14, tîmbi sambat wîndîñgangot Devittok plon kusei kîmîpi bîkap Babilon ñañgîlîñ endok plon talelak wîñ 14, tîmbi walinin ama sambat nombô inda-ta-bîumbi, Mesia indañguk endok kunakunatsî wîñ bo 14got.

Yesu indaindanlok kasat

¹⁸ Yesu Mesia indañguk wolok kasat wîñ ñîndîñ. Endok meñ Malia Josepta giñgît wîlîmîñgîlîñ. Endî gama yakan nîm kuñîlîmbi, Dîndîm Woñdî kundit tîmbîmbi, Malialî gwañgwa mînjîp tîñguk. Wîndîñ indañmîñguk wîñ inda-dakleumbi,

* **1:1:** Anutulî ama wapmañ no amatamîi epmehtok nî-mulehtok e-kwambîñ da tîm bîñguk. Ama wolok koi Juda amatamdok manda plon wîñ Mesia, tîmbi Grik manda plon Klisto kîtiñ.

19 gĩngĩtĩn Josep endi biup nandiĩnguk. Gan endi ep tĩndĩn kĩndem kuĩngukta siĩgi mayek nĩm mĩup nandiĩpi, gitakan biup nandiĩnguk.

20 Wĩndiĩ tĩmbepi nanandi kena ti-kuĩlĩmbi, Wopum Anutulĩ añelo no ni-mulĩmbi, lat plon indaĩmĩmbi nĩnguk, “Josep, ama wapmaĩ Devit endok komblin, dĩk ñĩndiĩ nandi: Malia gwaĩgwa mĩnjip tĩlak wĩn Dĩndĩm Woĩ endoĩñan nanin, wala tĩmbi dĩk en tamga tĩmbep nĩm misĩwĩñ.

21 Gwaĩgwa apmekak en wakan amatamĩii yomjĩlok toptop plon nanin epmekak, wala tĩmbi koi Yesu kitĩukañ.” Añelolĩ wĩndiĩ nĩnguk.

22-23 Wopumdi plofet ama no damaĩgan kuĩnguk endok man plon ñĩndiĩ indauktok eĩnguk,

“Nandañ. Wembe sim ama gĩta gama nĩm douĩnguk nolĩ gwaĩgwa mĩnjip tĩmbi, gwaĩgwa apmĩmbi, endok koi Emanuel kitĩnekalĩñ.” ✧

(Kot wolok kusei wĩn ñĩndiĩ, ‘Anutulĩ nĩn gĩta kulak’). Manda walĩ bien indauktok nepek wĩndiĩ Malialoĩ indaĩmĩnguk.

24 Tĩmbi Joseptĩ dounan nanin mĩlapi, Wopumdok añelolĩ molo manda nĩnguk wolok tuop klembi tĩnguk. Endi tamĩn Malia naĩgĩlĩmbi, ilnan ñaĩgĩmĩk.

25 Tĩmbi endi wapat tamdok kuĩngu gama nĩm kuĩgĩmĩknan Malialĩ gwaĩgwa apmĩmbi, Joseptĩ gwaĩgwa wolok koi Yesu kitĩnguk.

2

Soliña nandi-tale amalĩ Juda amatamdok ama wapmaĩ komblin kanepi bĩngĩlĩñ

1 Elottĩ Juda amatamdok ama wapmaĩ palĩñlĩmbi, Yesu gwaĩgwalĩ Betleem it kwelan, Judia distrik wandiĩ indaĩnguk. Tĩmbi soliña nandi-tale amalĩ maim lambĩlak kandañ nanin bĩmbi, Jelusalem it kwelan tombi

2 e-nandiĩmbi eĩngĩlĩñ, “Gwaĩgwa Juda amatamdok ama wapmaĩ kuuktok indak endi kwet delok patak? Nĩndi endok soliña maim lambĩlaknan indaumbi kaĩbi, ‘Mĩlelem tĩñmĩna’ embi kle bamĩñ.”

3 Tĩmbi ama wapmaĩ Elot endi manda wĩn nandiĩmbi, nandum mĩlataĩnguk, tĩmbi amatam Jelusalem kuĩngĩlĩñ gĩtik endi bo wĩndiĩngangot tĩngĩlĩñ.

4 Tĩmbi Elottĩ tapma ama biesi ba endikĩe manda nandi-tale ama kitĩ-semum bĩmbi e-nandi tĩmbi enguk, “Mesia endi it kwet delok sĩnik indauktok een?”

5 Eumbi tambane nĩngĩlĩñ, “Betleem it kwelan, Judia distrik kandañ. Neta, plofet ama nolĩ Anutulok manda no ñĩndiĩ youp biĩnguk patak,

6 ‘Betleem it kwet Judia kwelan, dĩkok kandañ telak dama no indambi, Islael amatamnai yanaĩgĩpi yambi-dĩkĩeukak, wala tĩmbi dĩk Juda it kwet damandama tañ dĩwĩn endok pĩmbiñ nĩm. Nĩm sĩnik.’ ” ✧

7 Tĩmbi Elottĩ manda wĩn nandiĩmbi, soliña nandi-tale ama telak gitak entiaĩneum bĩmbi, soliña walĩ dawanda sĩnik indaĩnguk wolok en-nandi-kĩlĩñ eumbi nĩ-dakleĩngĩlĩñ. Nĩ-dakleum nandiĩmbi,

8 Betleem ñanelĩndok en-mupi eĩnguk, “Sĩndi ñambi, e-lonji ti-kĩlĩñ embi, gwaĩgwa wĩn tĩmbi indanekalĩñ. Tĩmbi indaumbi, nombo undane bĩm nanbĩm nandiĩmbi, nak bo wĩndiĩngangot ñambi, mĩlelem tĩñmetat.”

9 Wĩndiĩ eumbi, endi Jelusalem bĩmbi, Betleem ñaĩngĩlĩñ. Telak plon ñaĩpi, soliña maim lambĩlaknan kandañ kaĩngĩlĩñ walĩ bĩndambo inda-sembi, telak dama ti-semum ñambi, Betleem tomgĩlĩñ. Tombĩmbi, soliñalĩ gwaĩgwa pakuk it wolok plon ña kwambiñ dam pakuk.

10 Palĩm kaĩbi, walenjĩ kĩndem daumbi, sĩlĩsĩlĩ wopum sĩnik tĩmbi,

11 it wolok ginañnan loñgilañ. Lombi, gwañgwalì meñat palimbi kañgilañ. Kañbi m̄lelem t̄i-ñimbi, nepek kusei kusei tuan loloñ mep biñgilañ w̄in jimbi, t̄im̄it p̄isapi, s̄imba k̄indemda m̄iñgilañ. W̄in gol wak̄it tuk m̄ilañ k̄indem siñgin plon saplesaplelok, ba nepek m̄ilañ k̄indem sinjilok wandin m̄iñgilañ.

12 T̄imbi Anutulì doulat plon Elottok kandañ n̄im undane ñaneliñdok molo manda enbimbi, endi telak tambon nolok isi kuseinan ñanepi ñañgilañ.

Anutulì Yesu gwañgwa t̄ike-kamaiñguk

13 Soliña nandi-tale amalì ña-taleumbi, Wopumdok añelo nolì doulat plon Joseptoñ indañm̄imbi niñguk, “Ama wapmañ Elot endi mik amañii gwañgwa ñin lonjimbi w̄ila k̄imneliñdok en-mulepi t̄ilak. Wala t̄imbi dik m̄ilapi, gwañgwa meñat yanañgilañ, Isip kwelan pi ñambi, wandiñ kunekaliñ, nak undane b̄imb̄ilok ganbetat wolok tuop.”

14 Eumbi, Josepti m̄ilapi, gwañgwa meñat yanañgilañ, tim Isip kwelan ñanepi ñañgilañ.

15 Ñambi, wandiñ pat-ta-kuumbi, Elotti sembiñguk.

Wopumdi plofet ama nolok man plon ñindiñ indauktok eñguk,

“N̄iñana Isip kwelan kuumbi k̄itiñm̄ambi biñguk.” ✧

W̄in manda walì bien indauktok wakan endi Isip kwelan ña kuñgilañ.

16 Elotti soliña nandi-tale amalì julun̄it t̄iñm̄iñgilañ w̄in ka-nandi-tombi, gimbit kolan timbi, mik ama en-mulimbi, Betleem it kwelan ba kwet diw̄in ñas̄iñgan pakañ wandiñ ñañgilañ. Ñambi, gwañgwa gw̄ilat t̄ipet n̄im makleñgilañ w̄in git̄ik yand̄ipmum k̄im-taleñgilañ. Neta, soliña nandi-tale amalì Elotta ñindiñ niñgilañda t̄imbi, “N̄indi soliña w̄in ka-ta-b̄inambi, gw̄ilat t̄ipet t̄ilak.”

17 Nepek w̄indiñ indaumbi, plofet Jelemaialì manda ñindiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

18 “Rama it kwelan kwawa indaumbi, mano kw̄ilim wopum tañ.

W̄in Resellok kombliñii endi gwañgwanjii git̄ik k̄im tale-s̄in̄ik tañgilañda kut-blambla eumbi,

bineliñdok en-busumbusuk t̄i n̄im ka biañ.” *

19 Ama wapmañ Elotti sembiñgukta, Wopumdok añelo nolì Joseptoñ Isip kwelan lat plon indañm̄imbi niñguk,

20 “Gwañgwa w̄ila k̄imbektok eñgilañ endi ip git̄ikkan k̄im-taleñgilañ, wala t̄imbi dik m̄ilapi, gwañgwa meñat yanañgilañ, Isiael kwelan undane ñaw̄it.”

21 Eumbi m̄ilapi yanañgipi, Isiael kwelan undane biñguk. B̄i tombi,

22 ‘Elottok niñañ Akelao endi beulok k̄injan Judia distriktok ama wapmañ indambi yambi-d̄ikñelak’ giñgit̄ w̄in nandiñ, kwet wandiñ ña kuupi mis̄iñguk. Gan lat plon molo manda nandiñ, Galili distrik wandiñ ñambi,

23 it kwet no koi Nasalet wandiñ ña pat-kuñguk. Plofet amalì Mesiala “Nasalet ama niñekaliñ” eñgilañda t̄imbi Josepti wandiñ ña papi kuñilimbi, manda walì bien indañguk.

3

Yoane tuk ii-sem kena t̄iñguk w̄in endi Yesulok telak t̄i-d̄indi-meñm̄iñguk

1 Yesulì gama Nasalet it kwelan kuñilimbi, Yoane amatam tuk i-semliñguk endi Judia distrik wandiñ kwet s̄ilanin kambaññan wandinnan ña kuñipi, amatam giñgit̄ manda ñindiñ enguk,

✧ 2:15: Hosea 11:1   * 2:18: Jeremaia 31:15 Damañgan Resel w̄in Jekoptok tam̄in kuñguk, Josep git̄ Benjamin endok meñjet. Juda amatamdi enda nandum endi endok menj̄i wandin t̄ilak.

2 “Nain nım ombataumbi, Kunum Molomdı amatam gıtık indañgan yambi-dikñeukak, wala tımbi sındı tı-pañgıpañgılembi, gınañjı tambanewıt!”

3 Wın Yoanelañgan plofet Aisaialı manda ñındıñ embi youkuk patak, “Kwet kambaññan sılaninnan ama nolı ñındıñ kıtılak, ‘Wopumdok telak tı-ñımbi,

tı-dındıme kena tıñmınekalıñ.’ ” ☆

4 Yoanelı plofet ama no nomık dasidasin kamel domdı tındın wın dasimbi, boñgıunan bııt gwılapıtı tembi pa kulıñguk. Tımbi endok nanañ wın gotak gıta bupıt tuk koñgom kli gınañ nanin epbi pa nalıñguk.

5 Tımbi Jelusalem it kwet ba Judia distrik ba Jodan tuk tombo tombonan nanin amatam asupgandı endoñ bımbi,

6 yomjı e-jamilaumbi, Jodan tuknan gınan tambatambatok tuk i-semliñguk.

7 Tımbi endı Falisi ba Sadusi ama asup tuk inepi bıum yambımbi, ñındıñ enguk, “Sındı ama manjı manbenjı malet upmat nomık. Anutulı kolanjılok tuan ombısamepi tılak. Sındı nokoñ bımbi, ñındıñ nandañ ba, ‘Tuk inetamıñda, endok gımbıt wılabane-kotnetamıñ?’ Nanandıñjı walı bien nım tılak!

8 Sındı gınañjı tambaneñgıñda, wolok tuom ep tındıñjı kındem wolok bien daut nımumbi kana!

9 Nım kañbi, gınañjılı manda juluñ ñındıñ enelıñ, ‘Nındı Ablaamdok sambatta tımbi kolandok kınjan nım tıkenekamıñ.’ Nak sanba nandıwıt: Anutulı gumañ eumbi, sındok kınjan kawat ñalı Ablaamdok sambat indanelıñ!

10 Kapinoñgo ipkan komba kuseinan kımıkımılın patak, wala tımbi kombalı bien kındem nım pa laliyañ wın gıtık jınımbi, komba gınañ silok.

11 Amatam dıwısilı gınañjı tambaneñgıñ wın sambı-nandınelıñdok nak tukgot i-samlet. Gan ama no sıñgına kandañ indaukak endı Dındım Woñ gıt komba dındın i-samekak. Endı loloñ sınık, nak kambak ñandin ñalı kesi gwılap kiundılımettok tuop nım.

12 Endı amatam kındem ba kolan ep danbepi tılak, wın amalı plaua nanañ mınjıp gıt gwılap ep danbi, bien wısi-kopi, gwılap ba kılıkılık siu dılak, wındıñgangot ama walı kındesı epbi, kolası komba kımıkım nımnat gınañ ep siu dınekalıñ.”

Yoanelı Anutulok Nıñañ Yesu tuk iñmıñguk

13 Nain wolonda Yesulı Galili distrik bımbi, Jodan tuknan ña tombi, Yoanelı tuk iñmektok nıñguk.

14 Gan Yoanelı Yesulok kusei ka-nandı-tombi, “Wındıñ nım” embi, kımısip ñımbi nıñguk, “Dık mek nak tuk i-nameñ ñak. Nıtehta tımbi nokoñ bılañ?”

15 Gan Yesulı tambane nıñguk, “Man ñındıñgıt nandı-nambi, nak elet wındıñ tı! Wındıñ tıñpi, Anutulı dındım kuñgula elak wın tuopkan kımıt-klendetak.” Wındıñ eumbi nandıñımbi, gınan tambatambattok tuk iñmıñguk.

16 Iñmı-taleumbi, wolongan tuk pawan lambı ipi kañguk wın: kunum tombımbi, Anutulok Woñdı mambaip wandin endok plon pıumbi kañguk.

17 Kañlımbi, kunum gınañ nanin manda no ñındıñ kıtıu pıumbi eñguk, “Ñıne nokok nıñana sınık. Nak gınañnalı en kasılembi, nandı-koñgom tıñmılet.”

4

Satandı Yesu tı-kuyuk tıñmıñguk

1 Yesulı tuk i-taleumbi, Satandı tı-kuyuk tıñmektok Dındım Woñdı en nañgılımbi, kwet kambaññan sılaninnan ñañguk.

2 Ñambi, tim sandap 40 nanañ gıtık kımısip tı-talembi, nanañ gawat kuñguk.

☆ 3:3: Aisaia 40:3

³ Tĩmbi tĩ-kuyuk amali endoñ bĩmbi nĩnguk, “Tĩkap dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnĩk kulañda, kusaka tĩmbi dakleuktok kawat ñĩ pakañ enbĩmbi, kĩnjan nanañ indawit.”

⁴ Eumbi, mandan wĩlambane-kopi tambane nĩnguk, “Anutulok mandan ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Nanañĩngot kuñgu nĩm mĩlak. Nĩm. No en Anutulok man mandan kĩmĩt-klembi tañgonelakta endi wakan kuñgunat tĩlak.’ ” ✧

⁵ Wĩnaña Satandi Yesu nañgĩpi, Anutulok it kwet, Jelusalem, wandĩñ ñambi, tapma it pendĩm malap plon lo kĩmĩpi

⁶ nĩnguk, “Ale. Dĩk Anutulok Nĩñañ sĩnĩkta, dĩkopi ma pi! Nekta, manda ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Anutuli añeloñi gambi-dĩkñenelĩndok enbĩmbi, dĩkok piũada kisiĩ gepmumbi, kawat noli kesika no nĩm youlekak.’ ” ✧

⁷ Eumbi, Yesuli tambane nĩnguk, “Nĩm. Manda nombo ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Dĩk Molomga Anutu endok gembĩn inda-dakleuktok tĩ-kuyuk nĩm tĩñmekañ.’ ”

⁸ Wĩndĩñda Satandi nombo nañgĩpi, kwet jañgĩn ombap sĩnĩk no wolok plon lo kĩmĩpi, kwet gĩtik wolok gembĩn ba paman daulĩmĩnguk.

⁹ Daulĩmbi nĩnguk, “Tĩkap dĩk naka mĩlelem tĩ-nambi, nan-wowoñ tĩmbetañda, nepenepek kalañ ñĩn gĩtik sĩnĩk dĩkok bi-gametet.”

¹⁰ Eumbi nĩnguk, “Satan, dĩk nambĩmbi ñau! Manda ñĩndĩñ youyoulĩn patak, ‘Dĩk Molomga Anutu en noñganda mĩlelem tĩ-ñĩmbi, kuñguña endok gĩngĩt wĩñmekañ.’ ” ✧

¹¹ Yesuli wĩndĩñ eumbi, Satandi kak bim ñaumbi, añeloli bim tĩmbi platañgĩlĩñ.

Yesuli amatam Anutulok kapmalnan kuñgula eni-daut tĩ-semguk

Yesuli Kunum Molomdok kenan kusei kĩmĩkuk

¹² ‘Yoane tĩkembali, it kwambĩñ gĩnañ kĩmĩlĩm patak’ gĩngĩt wali Yesulok pawañ gĩnañ piũmbi, nain wolondañgan endi Judia distrik bimbi, Galili distrik undane ñañguk.

¹³ Gan endi il kusei Nasalet wandĩñ nĩm kuñguk, endi Kapaneam it kwelan pit mĩlat tĩmbektok wandĩñ ñambi kuñguk. It kwet wĩn Galili tuk guañ baliliñ patak. Kwet wĩn sambat tĩpettoñ, wĩn Sebulon gĩt Naptali, endok kweset.

¹⁴ Plofet amali nepek indauktok eñguk wĩn inda-dakleuktok Yesuli Kapaneam ñañguk. Neta, plofet Aisaialĩ ñĩndĩñ youkuk,

¹⁵ “Sebulon gĩta Naptali endok kweset, wĩn Galili kwet, wandĩñ amatam asupti kuañ, Judalok sambat endiñgot nĩm.

Kwet wĩn telak Galili tuk guañnan ñalak wandĩñ patak, Jodan tuk tambon kandañ.

Amatam wandĩñ kuañ enda ñĩndĩñ elet:

¹⁶ amatam yomjĩlok kĩlĩm gĩnañ kuañ

enda Anutuli enlok kolsalen wopum kolĩ sale-semguk, tĩmbi kĩmkĩmlok gĩngĩt kuañ endok kañdañ bo saleñguk.” ✧

¹⁷ Yesuli wandĩñ ña tombi, kusei kĩmĩpi, gĩngĩt manda ñĩndĩñ eu piñguk, “Nain nĩm ombataumbi, Kunum Molomdi amatam gĩtik indañgan yambi-dĩkñeukak, wala tĩmbi sĩndi tĩ-pañgĩpañgĩlembi, gĩnañji tambanewit!”

¹⁸ Tĩmbi nain nola Yesuli Galili tuk guañ baliliñnan ñañipi, pis tiatia ama tĩpet, dakwaya yambiñguk, wĩn Simon koi no Petlo, tĩm kwayañ Andlu. Endi guañnan pis tiatia lĩkset kop palĩmbi,

¹⁹ Yesuli yambiñguk, “Siti bĩmbi, nak nep kle-kuumbi, nak ama tiatia kena sandaut tĩ-sametat.”

²⁰ Eumbi, wolongan lĩkset bimbi, Yesu kle ña en gĩta kuñgĩmĩk.

²¹ Tĩmbi Yesulĩ yousĩ ñañĩpi, ama dakwayañgot tĩpet nombo ep tĩmbi indañguk, wĩn Sebedilok niñañiit Yakobo gĩt kwayañ Yoane. Endĩ beset Sebedi gĩt kĩkeñ plon papi, pis tiatia lĩksĩ gĩline-pakĩliñ. Tĩmbi Yesulĩ kĩti-semumbi,

²² wolongan beset gĩt kĩkeñ kak bimbi, Yesu kle ña en gĩta kuñgĩmĩk.

²³ Tĩmbi Yesulĩ Galili distrik tuop kle-gĩmbut kuñguk. Kuñĩpi, amatam it kiyauñjĩ gĩnañ eni-daut ti-sembi, Anutulĩ amatam nĩtek yambi-dĩkĩnelak wolok gĩngĩt manda kĩndem eu piumbi, amatam jĩmbat kusei kusei inda-semguk ep tĩmbi kĩndem dañgĩliñ.

²⁴ Endĩ wĩndĩñ tĩmbĩmbi, koi gĩngĩtti Silia provins tuop pĩndĩ dañguk. Tĩmbi amatamdi jĩmbatsiat gĩtik endoñ yanañgĩpi biñgĩliñ, wĩn ama jĩmbat ba piñgĩp gawat kusei kusei inda-semguk, ba ama yal kolanjĩat, ba ama kĩm katap tañgĩliñ, ba ama kesit kuñgulok tuop nĩm gĩtikkan endoñ yanañgĩp biumbi, ep tĩmbi kĩndem dañgĩliñ.

²⁵ Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum Galili nanin, ba Dekapolis, Jelusalem, Judia, ba Jodan tuk tambon kandañ nasi endĩ endoñ pa biñbi kle kuañgĩliñ.

5

Kunum Molomdi amatam nĩtein yambi-dĩkĩnelak?

¹ Tĩmbi Yesulĩ ama kĩmĩn wopum kle kuñgĩliñ yambiĩmbi, kwet kĩmĩnann lombi pipakuk. Pipalĩmbi, gwañgwañiilĩ endoñ biñ kĩmĩn tĩmbĩmbi,

² kusei kĩmĩpi, ñĩndĩñ eni-daut ti-sembi enguk,

³ “Amatam Anutulok dainan nisila nandum piñbiñen tĩlak endĩ wakan Kunum Molomdi yambi-dĩkĩnelak,

wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

⁴ Tĩ-blamblae tĩmbi mano ti-kuañ

endĩ wakan Anutulĩ en-busumbusuk ti-semekak,

wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

⁵ Kayombĩnembĩ kuañ

endĩ wakan Anutulĩ kwet gĩtik endok gĩngĩt wisem-taleñguk wĩn kasĩlenekaliñ,

wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

⁶ Anutulok dainan diñdim kuneliñdok nandi-koñgom wopum tañ

endĩ wakan Anutulĩ ep tĩmbi plap taumbi, wolok tuop tĩnekalĩñ,

wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

⁷ Nosiila gĩnañ busuk ti-semañ

enda wakan Anutulĩ wĩndĩñgot gĩnañ busuk ti-semekak,

wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

⁸ Gĩnañjĩ Anutulañgot biñmañ

endĩ wakan kunum gĩnañ ñambi, Anutu kanekaliñ,

wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

⁹ Mik gĩmbit nain plon kulan busuk tĩmbi indañ

endĩ wakan Anutulĩ ‘wembe gwañganai’ enbekak,

wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

¹⁰ Amatam Anutulok man tañgoneañda tĩmbi, mĩlap kusei kuseilĩ inda-semgak

endĩ wakan Kunum Molomdi yambi-dĩkĩnelak,

wala tĩmbi endĩ amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

¹¹ Kwapme kwapme amatamdi siñdi gĩngĩtnai kuañda tĩmbi kosi tĩmbi kolaumbi, mĩlap kusei kusei sambi, juluñit manda kolan kusei kusei siñdok plon embi, siñgiñjĩ siañ, nain wolonda siñdi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

¹² Neta, tuanji wopum kunum gĩnañ pat-samlak, wala tĩmbi walenji kĩndem daumbi, siñsiñ tĩnekalĩñ. Amatamdi plofet ama damañgan kuñgĩliñ enda bo wĩndĩñgangot mĩlap kusei kusei ti-semmañgĩliñ.”

Kunum Molomdok kapmainan nitek kulok?

13 Yesulí yousímbe, gwañgwañiila ñíndíñ enguk, “Palañdí* kena tìlak wolok tuop síndí amatam gítíktok boñgípsinan wíndíñgangot tañ. Gan palañdok koñgom pí-taleumbi, nek ñala bídambo koñgom dawík? Wíndíñ tìndílok tuop ním. Palañ wandin walí kena nímnat, wín slak kwet plon yalímulím ñaumbi, ama kesísilí yalí-pañgípmañ.

14 It kwet no jañgínnan indañgan palímbe, nepek nolí ním masípmek. Wíndíñgangot síndí kwelalok amatam endok kolsalen.

15 Ama nolí kolsalen píndopi, kambottí tapliwík ba? Ním a. Endí wín indañgan kímílimbi, it gíñañnan pí mílatañ gítík enda kolí sale-semalak.

16 Wíndíñgangot síndok kolsalenlí amatam kolí sale-semsemlok. Kusei ñíndíñda wíndíñ tìlok: endí síndok kundítsí kíndem ka-nandañda tímbe, Bepsí kunum gíñañ patak en ní-kíndem danekalíñ.”

17 Yesulí yousímbe enguk, “Síndí naka ñíndíñ ním nandí-nambi enekalíñ, ‘Anutulí endíkñe manda Moselok kíinan kímít-nímguk, tímbe plofet amalí manda níní-daut tí-nímgíliñ. Yesulí manda wakan wialektok indañguk.’ Síndí wíndíñ ním enekalíñ. Nak manda wín wialettok ním indañgut, tambo nak wolok kusei tímbe inda-dakleuptok indañgut.

18 Nak biañgan síník sanba: kunum kwet patekamík tuop endíkñe manda youp bímbin pakañ walí gítík papat kwambíñ patnekalíñ. Wín Anutulí nepek indauptok elak wín gítík gama ním indañlímbi, endíkñe manda lakat síník nolí bo no ním paitnekalíñ. Ním síník.

19 Wíndíñda tíkap síndí endíkñe manda lakat síník wandin no lapípi, amatamdí wíndíñgangot tìnelíñdok ení-daut sem tí-semañ, Kunum Molomdí sínda nandum gíñgítíiilok boñgípsinan pímbíñen sílanin síník tìlak. Gan tíkap síndí endíkñe manda gítík tañgonembi, amatamdí wíndíñgangot tìnelíñdok ení-daut sem tí-semañ, Kunum Molomdí sínda nandum gíñgítíiilok boñgípsinan loloñ tìlak.”

20 Yesulí yousímbe enguk, “Díndím kuñgula nak ñíndíñ sanlet: endíkñe manda nandí-tale ama gítí Falísí ama endí endíkñe manda youyoulín patak wín gítík kímít-kle-kíliñ eañ. Tíkap síndí ama wín ním yapma klembi, Anutu nitek kunelíñdok nandílak wíndíñ ním kunekalíñda, síndí Kunum Molomdok gíñgítíií ním indanekalíñ.

21 Síndí ama damasíla manda ñíndíñ eníenín wín nandí-taleañ, ‘Dík ama no ním wílí kímbekek. ✧ No en ama no wílí kímbekekta, endí manda plon kímíttok.’

22 Gan natna ñíndíñ sanlet: no en nolla gímít tìlakta, en manda plon kímíttok. Ba no en nolí manda wíñjít nímbe ní-suambatak, en wakan ka-díkñelok mín wopum gíñañ kímíttok. Ba no en nolí ñíndíñ nílak, ‘Dík ama kamen síník’, endí jímbeñdok komba gíñañ ní-muttok.

23 Wala tímbe dík tapma tímbepe sísuettan ña ípi, nokalí nandí-kola tí-gamek wín nandí-síwítañda,

24 kak, nepenepeka sísuett kuseinan kímípi, díndímgan ña noka tímbe indaumbi, en gíta manda e-sale tímbe, not busuk tìndekamík. Wíndíñ tí-tale-bimek, kíndem ñambi tapma tímbekañ.

25 Ba tíkap ama nolí manda plon gapílep tìlakta, síti telak plon yakan ñandemík, wolondañgan plapkan síník tambon tí-díndímelok manda en gíta eum díndím eukak. Ním kañbi, ama walí kañ-dan amalok kíinan gapílimbi, kañ-danlí bo tem dumanlok kíinan gapílimbi, endí gepmbe, it kwambíñ gíñañ gapílek.

26 Nak biañgan síník ganba: dík it kwambíñ gíñañ papi, mínem ombí-mílok een wín ombí-taleumek gambiumbi píukañ.

* 5:13: Palañ wín moník manda plon sol. ✧ 5:21: Kísím Bek 20:13

27 Manda ñĩndiñ damañgan een wĩn sĩndi nandi-taleañ, ‘Dik ama nolok tamĩn gĩta telak joñgo nĩm kuukañ.’ ✧

28 Gan natna ñĩndiñ sanlet: ama noli tam no ka-galkta tĩlakta, en wakan ikan enlok gĩnan nanandĩn gĩnañ tam wĩn en gĩta telak joñgo kulak.

29 Wĩndiñda tĩkap dauka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sĩsoñ plon pi piwĩñ ñala dauka wĩn gĩtnei kopi, dauka tombongot kuukañ. Nĩm kañbi, gwĩlapka gĩtik jĩmbiñ gep kolĩm piũ a.

30 Ba tĩkap kĩka tombonli gep tiañeumbi, yomdok sĩsoñ plon pi piwĩñ ñala kak dombi kopi, kĩka tombongot kuukañ. Nĩm kañbi, gwĩlapka gĩtik jĩmbiñ ñauñ a.

31 Tĩmbi damañgan ñĩndiñ pa eñgĩliñ, ‘No endi tamĩn kle-kolep tĩlakta, wolok tuop kundit yout daklembi mĩukak.’ ✧

32 Gan natna ñĩndiñ sanlet: tam telak joñgo nĩm kuñguk en slakan nĩm kle-kokottok. Neta, ama no en tamĩn wandin kle kolĩmbi, wapai komblin tĩkewĩkta, ama wali tamĩn wakĩt endok wapai komblin yom plon yapĩlĩmbi, telak joñgo kundemĩk.

33 Sĩndi ama damasĩla ñĩndiñgangot enĩenĩn wĩn nandi-taleañ, ‘Dik manda e-kwambiñ dañguñ wĩn nĩm maklembi tambĩlekañ. Dik Wopumdok dainan nepek nek tĩndĩlok e-top tĩñguñ wolok tuop tĩmbekañ.’ ✧

34-35 Gan natna ñĩndiñ sanlet: e-kwambiñda manda no nĩm enekaliñ, wĩn kunum ba kwet ba Jelusalem wolok plon nĩm enekaliñ. Ñĩndiñda: kunum gĩnañ Anutulĩ pipapi, amatam yambi-dĩkñelak, tĩmbi kwetti wĩn kesilok gembañ tĩmbĩmbi, kesi wolok plon kĩmĩtak. Tĩmbi Jelusalem wĩn Ama Wapmañ wopum endok il kwel.

36 Tĩmbi dik kumbañga sak bip ba satnin tĩmbi indauktok tuop nĩm, wala tĩmbi kumbañgala bo nĩm e-kwambiñ daukañ.

37 Ama noli nepek nola san-kaumbi, dĩndĩmngan tambanembi, ‘Oñ’ ba ‘Nĩm’ nĩnekalĩñ. Tĩkap sĩndi mandanjĩ tĩmbi kwambiñ daneliñdok nandañ wĩn Kolan Molomdok kandañ nanin bĩlak.”

38 Yesuli yousĩmbi enguk, “Sĩndi manda ñĩndiñ damañgan een wĩn nandi-taleañ, ‘No en ama nolok dai tĩmbi kolaukta, endok dai bo tĩmbi kolalok. Ba no en ama nolok man kwandai wĩli gĩloĩmekta, endok man kwandai bo wĩli gĩloĩmĩlok.’ ✧

39 Gan natna ñĩndiñ sanlet: ama no kolan ti-samumbi, tambon nĩm ombiñmĩnekalĩñ. Nĩm sĩnik. Tambon sĩndi ñĩndiñ tĩnekalĩñ: tĩkap ama noli bumga tambon wĩlekta, tambon wĩndiñgot wĩlektok tambaneñmekañ.

40 Ba tĩkap ama noli kiupĩñga kasĩleuktok manda plon gapĩlepi nandĩlakta, sauloñga wĩndiñgot biñmekañ.

41 Ba tĩkap ama noli kaikan gan-gĩngĩnembi, nepenepeli wĩn kwet kĩmĩn noñgan † wolok tuop bembĩ ñaĩmeñdok elakta, dik kwet kĩmĩn tĩpet wolok tuop bembĩ ñaĩmekañ.

42 Ba tĩkap ama noli nepek nola gan-nandi tĩlakta mĩukañ, ba nepeka no nain dumangot tĩke-kuup ganlakta nandĩmekañ.

43 Sĩndi damañgan ñĩndiñ een wĩn nandi-taleañ, ‘Dik nokala gĩnañ kĩndem tĩñmekañ, tĩmbi kanjĩkkala nandi-kola tĩñmekañ.’ ✧

44 Gan natna ñĩndiñ sanlet: kanjĩksiila gĩnañ kĩndem tĩ-semnekalĩñ, ba ama mĩlap kusei kusei tĩ-samañ enda Anutulĩ gwĩlam tĩ-semektok nĩmolo tĩ-semnekalĩñ.

45 Wĩndiñ tĩñpi, sĩndi kunum Bepsĩlok wembe gwañgwa kuañ wĩn inda-dakleukak. Neta, endi ama gĩtikkan, wĩn ama kĩndem mandan kĩmĩt-kleañ wakĩt ama kolan mandan wĩkañ enda gĩtik maim kolĩ sale-sembi, gwi nĩ-mut-semhlak.

✧ 5:27: Kisim Bek 20:14 ✧ 5:31: Lo 24:1 ✧ 5:33: Wok Pris 19:12, Namba 30:3, Lo 23:22 ✧ 5:38: Kisim Bek 21:24, Wok Pris 24:20, Lo 19:21 † 5:41: Grik manda kesik yali ñaĩñaĩ 1,000ndok tuop elak, wĩn Roma amalok mail noñgan ba 1.5 kilomita netepeke. ✧ 5:43: Wok Pris 19:18

⁴⁶ Tikap sindi ama ginañ kindem ti-samañ endañgot ginañ kindem ti-semneliñda, nektok kuseila Anutulí tambon ombi-samek? Wín takis epep ama kolan † endi bo telak wakangot kleañ wín!

⁴⁷ Ba tikap sindi nosilañgot not ti-semañda, kunditsi walí amatam diwín endok kunditsi nitek maklewík? Amatam Anutu nim nandiñmañ endi bo wíndiñ nim tañ ba?”

⁴⁸ Yesulí wíndiñ embi yousimbi, dindim kuñgula manda eñguk wolok bien wín ñindiñ enguk, “Kunum Bepsilok ginan nanandin ba ep tindiñ wín gitik kindem ba dindim sinikgot. Wíndiñda timbi sindok ginañ nanandinji ba ep tindiñji bo gitik kindem ba dindim sinikgot palekak.”

6

Ginañ tiptok kena nitek tilok

¹ Yesulí yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Sindi ginañji tiptok kena tiñipi ka-kiliñ embi, amatamdok dausinan ep tindiñji sambí-dakleneliñdok nim tinekaliñ. Nim kañbi, Besi kunum ginañ patak endi tuanjí tambon nim ombi-samek.

² Ama manji manbenji malet nomik endi it kiyau ginañ ba ipaka boñgipnan giñgili wopungan tiñipi, minem nepenepek ama pimbíñesila emañ, wín amatamdi kosi giñgit tike-loneliñdok wíndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanjí ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik plap kena tiñipi, wíndiñ nim timbekañ.

³⁻⁴ Dik ama pimbíñesi ep kimiliñipi, plap kenañga tilañ walí dausinan sembin palektok dik kika dindimdi nek tilak wín kika kepmala nim nimbekañ. Timbi Bepkalí nepek dausinan sembin indalak wín kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁵ Ama manji manbenji malet nomik endi it kiyau ginañ ba telak balambalak ba pañga indanan ipi, nimolo tinepi nandañ, wín amatamdi yambí-dakleneliñdok wíndiñ tañ. Nak biañgan sanba: endi tuanjí ikan kasile-taleañ. Wala timbi nain nola ba nola dik nimolo tiñipi, wíndiñ nim timbekañ.

⁶ Dik nimolo timbepi, ditnañgan doundou ika ginañ lombi, yamañga sipbi, Bepka kwet sembin patak enda nimolo tiñmekañ. Timbi Bepkalí nepek dausinan sembin indalak wín kalakta endi tuan ombi-gamekak.

⁷ Amatam anutu juluñgan nimolo ti-semañ endi manda silanin asup pinapi, ‘Nimolo ombapñila nandi-nimetak’ wíndiñ nandiñipi pa tañ. Gan sindi nimolo tinepi,

⁸ endok nimolonjilok telal nim klenekaliñ. Sindi Bepsila nepek nola gamañ nim ni-nandiñilimbi, nekta lonjañ wín endi ikan nandi-talelak.

⁹ Wíndiñda nimolo ñindiñ tinekaliñ,
‘Kunum Bepni, dikok koka wín giñgiñgan ti-gamlok.

¹⁰ Dik amatam gitik nip timbi giñgitgai indambi,
kunum ginañ kuañdi mañga tañgoneañ

wíndiñgangot nindi kwelan ñolok tañgoneneñ.

¹¹ Dik nanañ sandap ñolok tuop nimíñ.

¹² Nindi amatamdi yom ti-nímañ wín bi-semamíñ,
wíndiñgangot dik yomni bi-nimíñ.

¹³ Dik ti-kuyuk plon nim nimbíwíñ,
tambo kolandok kiinan nanin nipmíñ.’

¹⁴ Nandañ. Sindi amatam ep tindiñji kolan wín bi-semneliñda, Bepsi kunum ginañ patak endi bo sindok yomji bi-samekak.

¹⁵ Gan, tikap sindi amatam ep tindiñji kolan nim bi-semneliñda, Bepsi endi bo ep tindiñji kolan nim bi-samekak.”

† 5:46: Juda amalí takis epep amala nandum endi takis epñipi, amatam juluíti ti-sembi, Judalok kanjiksi, wín Roma ama, not ti-semañ, wala timbi endi Anutulok dainan ñaneliñdok tuop nim.

16 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Ama man manbenji malet nomĩk endĩ nanañ gĩtik kĩmĩsip tĩnĩpi, dei blamblae ba ti-kolakola embi, nanañ kĩmĩsip tañ wĩn amatam dausĩnan inda-daklenelĩndok. Nak biañgan sanlet: endĩ tuanjĩ ikan kasĩle-taleañ. Wala tĩmbi nain nola ba nola sĩndĩ nanañ gĩtik kĩmĩsip tĩndĩlok telak kĩmĩt-kleñĩpi, wĩndĩn nĩm tĩnekalĩnĩ.

17 Dĩk nanañ gĩtik kĩmĩsip tĩnĩpi, tuk imbi, kumbaña sak youlekañ.

18 Wĩndĩn timbeñda, dĩk nanañ kĩmĩsip tĩlañ wĩn Bepka kwet sembĩn patak en noñganlañgot inda-daklewĩn, amatamda nĩm. Tĩmbi Bepkalĩ nepek dausĩnan sembĩn indalak wĩn kalakta endĩ tuan ombĩ-gamekak.”

19 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Kwelan ñolok kwĩnakam ba bapaptĩ nepenepek tĩmbĩ kolalak, tĩmbi kumbu amalĩ it wiapi, kumbu tañ. Wala tĩmbi sĩndĩ gwĩlaptok kenañgot tĩmbi, nepenepesĩ tuan wopum kwelan ñolok pat-samektok nĩm tĩ-jumĩt tĩnekalĩnĩ.

20 Tambon sĩndĩ tuanjĩ kĩndem wĩn kunum gĩnañ pat-samektok tĩ-jumĩt tĩnekalĩnĩ. Wĩn kunum gĩnañ kwĩnakam ba bapaptĩ nepek no nĩm tĩmbĩ kolalak, tĩmbi kumbu amalĩ bo it wiapi, kumbu nĩm tĩañ, wala tĩmbi tuanjĩ nĩm pailekak.

21 Kusei ñĩndĩnda tĩmbi wĩndĩn tĩndĩlok sanlet: nepek nekta sĩnĩk nandum loloñ tĩlak walañgot gĩnañ nanandĩnjĩ pat-samlak.

22 Daut endĩ tipala nomĩk, endĩ pĩngĩpnĩlok kolsalen. Tĩkap daukalĩ kĩndem patakta, kolsalenĩ pĩngĩpka gĩnañ gĩtik kolĩ salelak.

23 Gan, tĩkap dauka kolanla, pĩngĩpka gĩnañ gĩtik kĩlĩme-patak. Wĩndĩnda tĩmbi, tĩkap nepek gep kolĩ salelok walĩ kĩlĩm indañgukta, biañgan kĩlĩm mulum gĩnañ kulañ.”

Anutu en noñganla kena tĩnĩmĩlok

24 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañĩla enguk, “Kena gwañgwa sĩlanin endĩ molom tĩpettok kena tĩ-semektok tuop nĩm. Wĩndĩn tĩmbekta, molomñĩn nola not tĩ-ñĩmbi tĩke-kwambiñ dambi, molomñĩn nola nandĩ-kunjĩt tambi, siñgi wĩlĩmek. Wĩndĩn gangot sĩndĩ nepek tĩpelat, wĩn Anutu gĩt mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ, endok kena tĩnelĩndok tuop nĩm.

25 Wala tĩmbi ñĩndĩn sanba nandĩwĩt: sĩndĩ kuñgunjĩla ba gwĩlapsĩla nandĩmbi, nanañ tuk ba dasindasinjĩ tuop pat-samlak wala nandĩ-bendĩ nĩm tĩnekalĩnĩ. Biañgan sĩnĩk: nepek nek ñalĩ bien sĩnĩk? Wĩn kuñgunjĩlĩ nanañ maklelak, tĩmbi gwĩlapsĩlĩ dasindasinjĩ maklelak.

26 Sĩndĩ monĩk yambi nandĩwĩt: endĩ nanañ tĩpĩmbi met-na wĩsĩ-kot wĩndĩn nĩm tañ, gan sĩndok Bepsĩ kunum gĩnañ patak endĩ ep towĩlak. Tĩmbi nĩtek? Sĩndĩ monĩk endok pĩmbĩn ba? Nĩm a! Sĩndĩ endok loloñ sĩnĩk, wala tĩmbi endĩ wĩndĩn gangot sep towĩlak.

27 Ba sĩndoññan nanin ama nin ñalĩ sĩnĩk kuñgunla nandĩ-bendĩ wopum tĩnĩpi, kuñgun lakat nombo guma yousum ombatawĩk?

28 Tĩmbi dasindasinjĩla nekta nandĩ-bendĩ wopum tañ? Sĩndĩ pepekañgolalok paman klinan indambi pakañ wĩn ka nandĩwĩt: endĩ dasindasinjĩlok kena nĩm tañ,

29 gan pamanjĩ wĩn kĩndem bien sĩnĩk. Nak wala ñĩndĩn sanlet: ama wapmañ Solomon endĩ dasindasin pamanat dasiñguk, gan endok pama wĩn kli wolok paman nĩm makleñguk.

30 Kli nepek pamanjĩ mangan indambi, desa yañetambi bĩndĩp pĩlak wĩn bo Anutu en dasindasinjĩ emlakta, nĩtek tĩmbi endĩ dasindasinjĩ nĩm tĩmbĩ inda-samek? Nanandĩ-kĩlĩktĩnjĩ lakat nĩm pat-samlak ba?

31 Wĩndĩnda sĩndĩ nandĩ-bendĩ tĩmbi, ñĩndĩn nĩm enekalĩnĩ, ‘Nĩndĩ nanañ tuk nek ep na tĩnekamĩn?’ ba ‘Nĩndĩ dasindasin nek dasi kunekamĩn?’

³² Ama nindi Anutu biañgan en nım nandiñmañ endok gınañji ba nanandinjili nepenepek gitik wandindokgot pat-semalak. Timbi kunum Bepsiñ ñindiñ nandi-sam-talelak: sındi nepek gitik wın nım pat-samekta guma nım kuneliñ, wala timbi nepek wala nandi-bendi wopum nım tinekaliñ.

³³ Sındi gınañ nanandinjili dama nepek ñala kimilim pat-samekak: sındi Anutulok giñgitñii indam kumbi, dındim kuñgu kunekaliñ. Wındiñ tinekaliñda, nepek diwın gitik wandin wali bo inda-samekak.

³⁴ Wala timbi sındi desa nek indauk wolok man nandi-bendi wopum nım tinekaliñ, wın desalok giñgit. Sandap nolok mlap wın sandap wolok tuop. Nım kañbi, yousimbi e-ta-ñaumbi mlatauk.”

7

Sındi amatamdi nek ti-samneliñdok nandañ, wındiñgangot enda ti-semnekalıñ

¹ Yesuli manda yousimbi ñindiñ enguk, “Sındi amatamdok ep tındıñji kañ-danbi, endi kolası wındiñ nım enınekalıñ. Nım kañbi, Anutuli sında wındiñgangot ti-samek.

² Nekta, telak nıtek plon sındi amatam yambi-dan ti-semañ, wındiñgangot Anutuli bo sambı-dan ti-samekak. Timbi kusei nıtektok tuop sındi amatam yambi-dan ti-semañ, kusei wolok tuopkan Anutuli bo sambı-dan ti-samekak.

³ Dik nıtek timbi nokalok dainan kilikilik minam wın kalañ, gan dıtnalok dauka gınañ komba bem pakamlak wın nım ka-daklelañ?

⁴ Dıtnalok dauka gınañ komba bem wındiñ patakta, nıtek nokala ñindiñ tuop nımbeñ, ‘Notna, nak dauka gınañ kilikilik patak wın klewa lambı-gamek.’

⁵ Dik ama juluñgandok. Dama dıtnalok dauka gınañ komba bem patak wın klekopmek, siñgi kindem dei-kiliñ embi, nokalok dai gınañ kilikilik minam patak wın kle-kolekañ.

⁶ Sındi nepek no Anutulok giñgit wılimimın wın tikembi, kamotta nım emnekalıñ. Nım kañbi, kamotti undanembi, sınla sep saineliñ. Ba sındi sınlok kokomji tuan lolon wın bıtta nım emnekalıñ. Nım kañbi, bit kesısiñ yali mına dam kotneliñ.” *

⁷ Yesuli yousimbi, nımolo tındıla ñindiñ enguk, “Sındi nepek nola tıpikañ wala ni-nandi tinekaliñ, timbımbi nandi-samekak. Sındi nepek nola lonjımbi tıpikañ wala lolonji tinekaliñ, timbımbi nepek wolok bien kanekaliñ. Sındi yaman wıwıt tinekaliñ, timbımbi Anutuli pısat-sambi sep plaptaukak.

⁸ Wın kusei ñındiñda: ni-nandiñ tuop nandi-semalak. Lonjañ tuop bien kañ. Yama wıkañ tuop yama pısat-semekak.

⁹ Sıdoññan nanin nindi niñañ nanañla eumbi kawat mıwık? Nimbek noli tuop nım.

¹⁰ Ba pısla eumbi, malet no nım nanalok kindem mıwık ba? Wın bo tuop nım.

¹¹ Sındi ama yomat, gan nepenepek kindem gwañgwa bısatıla emneliñdok nandi-kiliñ eañ. Wındiñda timbi, sındi ñındiñ sınık nandi-wıt: Bepsi kunum gınañ patak endi mek sapma klembi, nepenepek kindem ama nindi enda ni-nandañ enda guma emekak.

¹² Sındi amatamdi nek ti-samneliñdok nandi-koñgom tañ, wındiñgangot enda ti-semnekalıñ. Manda wali wakan endikñe manda Moseli kimıt-nımguk ba manda plofet amalı nını-daut ti-nımgılıñ wolok kusei timbi inda-daklelak.

¹³ Sındi yama gik wındiñ lonekaliñ. Jımbiñ ñañalok yama wın wopum, timbi telak jımbiñ kandañ ñalak wın basakñanen, ba kesıtti ñañalok pañgıtnin, wala timbi amatam asupgandı telak wın kleañ.

* **7:6:** Yesuli e-yout manda wındiñ eñguk wın endi Anutulok giñgit manda kindem wala nandım tılak ama wandısi wala nım enendok eñguk.

14 Gan kuñgu kwambiñ ñañalok yama w+n gik s+n+k, t+mbi kuñgu wandiñ ñañalok telak w+n bo tip t+mbi gliñgliñnat. Wala t+mbi ama noñgan noñgandiñgot telak yama w+n kañbi, g+nañ loañ.”

Ep t+nd+inj+llok bien wali kusasi t+mbi daklelak

15 Yesuli yous+mbi enguk, “Plofet ama julunjuluñ enda yambi-k+liñ embi kunekaliñ. Endi sipsip busukñanen wandin nom+k s+ndoñ bañ, gan g+nañ nanand+inj+ w+n kamot moyen sañan wandin: endi sep t+mbi kolaneliñdok nandiñ.”

16 S+ndi endok ep t+nd+inj+ ba kenanj+llok bien kañbi, kusasi ka-d+nd+im enekaliñ. Kuañg+md+ mandañ bien nanalok lalilak ba? Ba g+njatt+ gip bien nanalok lalilak ba? N+im a.

17 Komba t+pit+pin k+ndem endi bien k+ndemgot lalilak, komba kolan endi bien kolan lalilak.

18 Komba k+ndem endi bien kolan lalilali w+n n+im patak, ba komba kolan endi bien k+ndem lalilali w+n bo n+im patak.

19 T+mbi komba no bien k+ndem n+im laliumbi j+nb+im g+loumbi, komba g+nañ silok.

20 W+ndiñgangot s+ndi plofet ama julunjuluñ endok ep t+nd+inj+ kañbi, k+ndem kusasi ka-daklenekaliñ.

21 Amatam ‘Wopumna, Wopumna’ pa naniñ endi g+it+kand+ Kunum Molomdok g+ñg+it n+im indambi kunekaliñ. W+n Bepna kunum g+nañ patak endok man mandan tañgoneañ endiñgot kunum g+nañ lonekaliñ.

22 Kunum Molomdi amatam yambi-danbekak wolonda asupti ñ+ndiñ nan+nekal+ñ, ‘Wopum, w+n d+kok kokala n+ndi plofet manda eñg+im+ñ, yal kolan ep kle-semg+im+ñ, t+mbi kundit gemb+nat engano asup t+ñg+im+ñ yañ!’

23 W+ndiñ eumbi, ñ+ndiñ e-daklembi enbetat, ‘S+ndi Anutulok endi+kñe manda makleñg+li+ñ. Nak n+im nandi-samlet. S+ndi nambimbi ñaw+it!’ ”

24 Yesuli yous+mbi enguk, “No en manda g+it+k ñ+n san-talelet w+n t+ke-kulakta, endi ama nanand+nat ñandin: endi il k+ndil+pi, ita mamb+ il+mbi, kawat ta kusei g+nañ mel+ p+umbi, gemb+natkan youl+ g+lim da-taleñguk. W+ndiñ t+mbi, il k+ndit-talem pal+mbi,

25 nain nola gwi gwam wopum s+n+k it plon suañguk, t+im sasaleli bo it pend+it+lal+mbi, diñdam pakuk. Nekta, kawat ta kusei g+nañ mel+ p+umbi youl+ g+lim dañgukta n+im g+loñguk.

26 Gan no en manda g+it+k ñ+n san-talelet w+n nandi+mbi nandi-k+mk+mmnelakta, endi ama kamen ñandin: endi il k+ndil+pi, ita kenanjat s+lanin plon mamb+ ikuk. It k+ndit-talem pal+mbi,

27 gwi gwam wopum s+n+k it plon suambi, k+nanjat k+ndil+mbi, sasaleli bo it pend+ip yout m+njul+mbi g+lom p+mbi, li+me-taleñguk.”

28-29 Yesuli amatam k+m+in wopum nanandi emguk, w+n endi endi+kñe nandi-tale amanjiili eni-daut ti-semmañg+li+ñ wolok tuop n+im t+ñguk. N+im, endi enlok man ba gemb+in plon eni-daut ti-sem ti-kuñguk, wala t+mbi manda eu taleumbi amatamdi nandi-g+it+ñg+it+k t+mbi, dambenji p+umbi pak+li+ñ.

Ama Wapmañli gemb+in Juda amatamda daut semguk

8

Yesuli amatam asup ep t+mbi k+ndem dañguk

1 Yesuli kwet jañg+innan nanin p+ ñaumbi, amatam k+m+in wopumdi en kle ñañg+li+ñ.

² Tĩmbi ama no wanda kwambiñnat endi Yesuloñ bĩmbi, mĩlelem ti-ñĩmbi nĩnguk, “Wopum, tĩkap dĩk nep kĩmĩlep nandĩlañda, guma jĩmbatna tĩmbi taleumbi, kĩndem dawa.” *

³ Eumbi, kii kot-suapi, ama wĩn tĩke-kambi nĩnguk, “Nak nandi-gamlet. Dĩk kĩndem da” eumbi, wolongan wanda kwambiñ walĩ pailĩmbi kĩndem dañguk.

⁴ Tĩmbi Yesulĩ ñĩndiñ nĩnguk, “Nandĩlañ. Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nĩm ti-semekañ. Nĩm. Dĩk ñambi, gwĩlapka tapma amala daulĩmĩumbi, jĩmbatka talelak wĩn gambi-dakleukak. Tĩmbi dĩk amatamdi wandaña biañgan ip talek wĩn gambi-nandĩnelĩndok Moselĩ endĩkñe manda kĩmit-nĩmguk wolok tuop tapma tĩmbekañ.”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ Kapaneam it kwelan ñañguk. Ña tombĩmbi, Romalok mik ama 100 endok telak damanjĩ endi Yesuloñ bĩmbi nĩ-gĩngĩnembĩ

⁶ eñguk, “Wopum, kena gwañgwana jĩmbat wopum indañmumbi, kii kesi dalandaumbi, pĩngĩp gawat wopum nandĩmbi, ilan patak.”

⁷ Eumbi nĩnguk, “Ale, nak ña tĩmba kĩndem dautak.”

⁸ Gan mik amalok telak damanjĩlĩ tambanembĩ nĩnguk, “Wopum, nak ama pĩmbĩñenen, nĩtek dĩk nokoñ ilan bĩwĩñ? Dĩk mandañgot eumbi, kena gwañgwana kĩndem dawĩn.

⁹ Kusei ñĩndiñda wĩndiñ elet: lolonalok kapmalnan wĩn natna kulet, tĩmbi nokok kapmalnan mik ama dĩwĩn noli kuañ. Tĩmbi nak nola ‘Dĩk ñau!’ nĩmbambi ñalak, ba nola ‘Dĩk bo!’ nĩmbambi bilak, tĩmbi kena gwañgwana ‘Kena ñĩn tĩ!’ nĩmbambi, kena wĩn tilak.”

¹⁰ Yesulĩ manda wĩn nandĩmbi nandi sĩlikñembĩ, amatam en kle ñañgĩliñ enda ñĩndiñ enguk, “Yakñesi! Sĩndi ama ñĩn kawit! Biañgan sanlet: endi Juda ama nĩm, gan endi nanandi-kĩlĩkti wopumnat! Nak Israe! sĩndok boñgĩpsĩnan nanandi-kĩlĩkti wandĩn nĩm kañgut.

¹¹ Nak ñĩndiñ sanba: Kunum Molomdi kusei kĩmĩpi, amatamĩii indañgan yambĩ-dĩkñembĩ, nanañ sina wopum ti-semekak, wolonda amatam asup kwet tuopnan nanin endi bĩmbi, Ablaam, Aisak gĩt Jekop en gĩta nanañ nanekaliñ.

¹² Gan Anutulĩ Juda amatam dama gĩngĩtĩii ep kasĩleñguk wĩn asup ep kleumbi, kĩlĩm gĩnañ pĩmbi, wandiñ mano kwĩlĩm tĩmbi, manjĩ si-gĩlĩm danekaliñ.”

¹³ Tĩmbi Yesulĩ mik amalok telak dama nĩmbi eñguk, “Dĩk ñau. Nanandi-kĩlĩkti tĩlañ wolok tuop inda-gametak.” Eumbi, wolongan sĩnĩk telak damalok kena gwañgwa jĩmbali taleumbi kĩndem dañguk.

¹⁴ Tĩmbi Yesulĩ Petloloñ ilan ña loñguk. Lombi kañguk wĩn: Petlolok yapman tam pĩngĩu komba dĩumbi, ipat plon dou-pakuk.

¹⁵ Tĩmbi Yesulĩ kii plon tĩke-kaumbi, jĩmbali taleumbi, tam walĩ mĩlapi, nanañ tuk tĩmbi plaptañguk.

¹⁶ Maim pĩumbi, ama yal kolanjĩat asup yanañgĩpi, Yesuloñ bĩñgĩliñ. Bĩumbi, man mandaliñgot yal ep kle-kopi, amatam jĩmbatsĩat gĩtĩk ep tĩmbi kĩndem dañgĩliñ.

¹⁷ Wĩndiñ tĩngukta, endi plofet Aisaialĩ kundit indauktok eñguk wolok tuop tĩnguk, wĩn ñĩndiñ,

“Endi jĩmbat ba pĩngĩp gawatnii nĩpma tĩkembĩ bem-nĩmguk.” ✧

Yesulĩ en kle-kuñgulok manda enguk

¹⁸ Amatam asuptĩ Yesu kle-gĩmbup palĩm yambĩmbi, gwañgwañiilĩ tuk guañ tambon kandañ ñañalok eni-dĩkñeñguk.

¹⁹ Tĩmbi endĩkñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bĩmbi nĩnguk, “Endaut. Dembek dembek ñaukañ tuop nak gep kle-kuutat.”

* **8:2:** Juda amalok nanandi-kĩlĩktĩnjĩ ñĩndiñ pakuk: jĩmbat ba ep tĩndĩn dĩwĩn walĩ ama ep tĩmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasĩngan ñanelĩndok tuop nĩm. ✧ **8:17:** Aisaia 53:4

20 Eumbi tambane niñguk, “Kamot moyen klinalok endi kwet tombañjat, timbi monik endi bo isiat, gan Amalok Niñañ en il no nim palmilak.”

21 Timbi gwañgwañiiloñ nanin ama noli Yesu ñndiñ niñguk, “Wopum, nandi-namumbi, dama ña bepna kindit tapli-bimek bim gep kle-kuutat.”

22 Gan Yesuli niñguk, “Nim a. Ama ginañji tip kimbim in endi kindem nosi tike kimpipi kinditneliñ. Dikta bim, nep kle.”

Yesuli sasale wopumda manda nimbimbi biñguk

23 Timbi Yesuli kikeñ plon loubi, gwañgwañiili en kle ñambi loñgiliñ.

24 Timbi tuk guañ plon ñañlimbi, sasale wopum plapkan sinik pendipi, tuk munjulimbi, kikeñ kot tapliupi tiñguk. Gan Yesu enla dou kamalam pakuk.

25 Timbi gwañgwal Yesu timbi silikneumbi niñgiliñ, “Wopum, nipi plata! Kuñguni taleupi tilak.”

26 Eumbi enguk, “Nekta gembini pumbi misañ? Nanandi-kiliktniji lakat nim pat-samlak ba?” Windiñ embi mlapi, sasale git tuk enombumbi, sasaleli biumbi, tukti busukñanen douñguk.

27 Timbi ama Yesu gita pakiliñ endi ka silikneumbi eñgiliñ, “Ama ñin nitein sinik, ñala sasale git tukti mandan tañgoneamik?”

Yesuli ama tipet endok yal kolan kle-semguk

28 Galili tuk guañ tambon kandañ, Gadala nasilok kwelan, ama tipet yal kolanjat endi sumnan pa kuñgimik. Endi ama sañasit sinikta timbi ama noli endi kuñgimiknan kandañ ñañambit tindilok tuop nim. Yesuli wolok ña tombimbi, ama tipet endi sumnan nanin pimi, en timbi indambi

29 kitimbi niñgimik, “Anutulok Niñañ, dik nekta nindoñ bilañ? Kwelan kuñgulok nainnii gama nim dumalañlimbi, kena gim nimepi bilañ ba?”

30 Bit kimin wopum no kambak mayañgan kuñipi, kwet minañ-pakiliñ.

31 Timbi yal kolan endi Yesuli nandi-semektok ni-giñgimbi eñgiliñ, “Tikap dik nip kleup tilaanda nandi-nimumbi, bit kimin da pakañ endok ginañji ginañ ña pina.”

32 Eumbi enguk, “Ale, pim ñawit!” Timbi wolongan yal kolan endi ama tipet yambik bimbi, bit asup endok ginañji ginañ ña piñgiliñ. Pumbi, bit gitik endi gembinat woñepi, kwet yaliup jilopi, jimbini pimi, tuk guañ ginañ tuk nañbi kim-taleñgiliñ.

33 Timbi bit ka-dikne ama endi pim ñambi, it kwet wopumnan ña tombi, bittok kasat ba ama tipet yal kolanjat kuñgimik endok kasat gitik amatamda ti-semgiliñ.

34 Windañda timbi amatam it kwet wopumnan kuñgiliñ gitik endi Yesu bi kañbi, kwesi bim ñauktok ni-nandumbi nandi-semguk.

9

Yesuli ama no kii kesi dalandan endok yomin bimbi, timbi kindem dañguk

1 Timbi Yesuli kikeñ plon lombi, tuk guañ tombo kandañ undane ñambi, enlok il kwelnan tomguk.

2 Timbi ama diwindi ama no kii kesi dalandan tañgonembi, endoñ biñgiliñ. Biu yambimbi, nanandi-kiliktnijilok kusei ka-nandi-tombi, ama taño plon pakuk enda ñndiñ niñguk, “Notna, waleña busukneun: nak yomga gitik bi-gamlet.”

3 Windañ eumbi, endikne manda nandi-tale ama diwindi wala nandum pumbi, nisñgan ñndiñ eñgiliñ, “Ama ñali yom biñmektok elak endi Anutula en wandin eñipi ni-lakatalak yañ!”

4 Yesuli ginañ nanandini ka-daklembi enguk, “Nekta ginañji ginañ nanandi kolan wandin ti-namañ?”

5 Anutuli gembin nim namumda, nak ama ñala ‘Yomga bi-gamlet’ ba ‘Dik mlapi, kesitti ñau!’ windiñ nimbimbi, bien kindem indauk ba? Nim a!

⁶ Wɨndiñda Amalok Niñañ kwelan ñolok yom bimbilok gembɨn palmɨlak wɨn nak ñɨndiñ daut sametet.” Yesulɨ wɨndiñ embi, ama kii kesi dalandanla niñguk, “Dɨk mɨlapi, ipaka tɨkembɨ, ikanan ñau!”

⁷ Eumbi, wolongan mɨlap ipi, ipal tɨkembɨ, ilnan ñañguk.

⁸ Tɨmbi amatam kundit wɨn kañgɨliñ endi mɨsɨmbi, Anutulɨ gembɨ wandin amala emguk wala ni-kɨndem dañgɨliñ.

Yesulɨ yom ama gɨta yakan nanañ nañguk

⁹ Tɨmbi Yesulɨ walinin pi ñañipi, ama no koi Matayo takis epep ilan kena ti-palɨmbi kañbi niñguk, “Dɨk bɨmbi nep kle-kuukañ.” Nɨmbɨmbi, wolongan mɨlapi kle ñañguk.

¹⁰ Tɨmbi Yesu gɨt gwañgwañii endi it gɨnañ lo pipapi, nanañ nañgɨliñ. Nañɨlɨmbi, takis epep ama ba ‘yom ama’ * asup diwɨndi bɨ yousɨmbi, en gɨta nanañ yakan napakɨliñ. Na-palɨñɨlɨmbi,

¹¹ Falisi ama diwɨndi wɨn kañbi, nandum pi-sɨnik taumbi, Yesulok gwañgwañii enandɨmbi eñgɨliñ, “Sandautsɨ endi neta takis epep ba yom ama en gɨta nanañ nalak?”

¹² Yesulɨ manda wɨn nandɨmbi enguk, “Kɨndesi endi gwasap amalok ñam ñañ. Wɨn jɨmbatsɨat endiñgot gwasap amalok ñañ.

¹³ Sɨndi ñambi, Anutulok mandan ñɨndiñ youyoulɨn patak wɨn pinapi, bien kadaklenekaliñ, ‘Nak ama gɨnañ busuk ti-semnelɨndok nandɨlet, tapma ti-namañ wala ni-m.’ ✨ Wɨndiñda nak yom ama en-tiañeuttok indañgut, ama nisɨla nandum dɨndɨm sɨnik tilak enda ni-m.”

Yesulok endaut manda kombɨlin wakɨt ep tɨndɨn damanin wɨn ni-m kiuttok

¹⁴ Nain wolonda Yoane tuk ii-sem kena tɨñguk endok gwañgwañiilɨ Yesulok bɨmbi ni-nandɨmbi eñgɨliñ, “Falisi ama gɨta niñdɨ nanañ kɨmɨsip pa tamɨñ, gan ni-tekta dɨkok gwañgwañgailɨ wɨndiñ ni-m pa tañ?”

¹⁵ Eumbi, Yesulɨ gwañgwañiilɨ kusei nekta ep tɨndɨn damanin ni-m kɨmɨt-kleñgɨliñ wɨn eu dakleuttok eyout manda diwɨn eñguk. Eñpi, enla ba gwañgwañiilok plon ñɨndiñ embi enguk, “Ama nolɨ tamɨn tilakta tɨmbi, sina mɨn na-sɨlɨsɨlɨlok nain indaumbi, noliilɨ kɨndem blandok telak kleñipi, nanañ kɨmɨsip tɨnelɨñ ba? Wolok tuop ni-m. Gan ama wɨn noliilok boñgɨpsɨnan nanin yapma tɨke-ñaumek, noliilɨ blandok telak klenepi, nanañ kɨmɨsip pa tɨnekalɨñ.”

¹⁶ Yesulɨ wɨndiñ embi yousɨmbi enguk, “Ama nolɨ dasindasin damanin dɨkñendɨkñen mambupmeupi sandum kusip kombɨlin ni-m tɨkelak. Wɨndiñ tɨmbekta, dasindasin wɨlɨlɨmbi, sandum kusip kombɨlin walɨ ña titambi, dasindasin damanin tiañeum blañganeumbi, gɨnañ wopungan sɨnik indauk.

¹⁷ Tɨmbi wain tul kombɨlin bo meme gwɨlap kawai gɨnañ ni-m wɨlɨ gɨlolok. Wɨndiñ tɨmbekta, wain tullɨ bendɨ wopum dambi, meme gwɨlap kawai tɨmbɨ tawa kolaumbi, wain kwelan lamɨt pi-talewɨk. Wala tɨmbi wain tul kombɨlin wɨn gwɨlap kombɨlin gɨnañ pa wɨlɨ gɨlolok, tɨmbi ni-set tɨpelat kɨndemgot patemɨk.”

Yesulɨ tam jɨmbalat no gembɨnɨlɨ tɨmbɨ kɨndem daumbi, wembe sembɨsembɨn no tɨmbɨ mɨlakuk

¹⁸ Yesulɨ wɨndiñ eñɨlɨmbi, ka-dɨkñe ama nolɨ endok bɨmbi, kuañ kuseinan mɨlelem tɨñipi niñguk, “Wembana kombɨkan sɨnik sembɨlak. Gan wandingan dɨk bɨmbi, kɨka endok plon kɨmɨlɨmbi, kuñgun nombo indañmun.”

¹⁹ Eumbi, Yesulɨ mɨlapi, gwañgwañii gɨta ka-dɨkñe ama klem ilnan ñanepi ñañgɨliñ.

* **9:10:** Falisi amalɨ amatam diwɨndi endɨkñe manda ni-m kɨmɨt-kle-kɨliñ eañgɨliñ enda nandum yom ama tɨñgɨliñ.

✨ **9:13:** Hosea 6:6

²⁰⁻²¹ Tĩmbi tam no tam jĩmbat † indañmĩ palĩmbi, gwĩlat 12 taleñguk endĩ enla ñĩndĩñ e-nandĩñguk, “Nak Yesulok dasindasingot tĩke-kautatta, kĩndem dautat.” Wĩndĩñ eñĩpi, endok siñgi kandañ ñambi, dasindasin kusipgot tĩke-kañguk.

²² Tĩke-kaumbi, undanem tam kañbi nĩñguk, “Wembe, waleña kĩndem dawĩn. Nanandĩ-kĩlĩktĩñgalĩ gep tĩmbi kĩndem dalañ.” Tĩmbi nain wolondañgan tam walĩ kĩndem dañguk.

²³ Tĩmbi Yesulĩ ka-dĩkñe ama endok ilnan ña tombi yambĩñguk wĩn: amatam asup kĩmĩn tĩ-palĩmbi, dĩwĩsĩlĩ blandok kap pakñuaktĩ pendĩlĩmbi, dĩwĩsĩlĩ mano tĩmbi, losala wopumgan tĩñgĩlĩñ. Tĩ-palĩm yambĩmbi

²⁴ enguk, “Sĩndĩ mĩlapi ña-talewĩt. Wembe tip endĩ nĩm sembĩk. Endĩ slak dou-patak.” Eumbi ka-kwalepgĩlĩñ.

²⁵ Gan amatam ep kleum pawan pi-taleumbi, Yesulĩ wembe pakuknan lombi, kii plon tĩkeum mĩlakuk.

²⁶ Tĩmbi kundit wolok gĩñgĩttĩ kwet wolok tuop sapakñeñguk.

Yesulĩ ama tĩpet dauset sipmĩsipmĩn gĩt ama no man sipmĩsipmĩn ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩñ

²⁷ Yesulĩ waliningan pi ñañĩlĩmbi, ama tĩpet dauset sisipmĩn endĩ siñgi kandañ klembi kĩtĩñmĩm eñgĩmĩk, “Devittok Komblin, dĩk nĩta blan tĩ-nĩmĩñ.”

²⁸ Yesulĩ it gĩnañ lo palĩmbi, ama tĩpet walĩ endoñ bĩñgĩmĩk. Bĩumbi en-nandĩmbi eñguk, “Nak gumañ sep tĩmba kĩndem dandemĩk wĩn sítĩ nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namamĩk ba?” Eumbi nĩñgĩmĩk, “Oñ, Wopum, wĩndĩñgan.”

²⁹ Eumbi, kiilĩ dauset tĩke-kambi enguk, “Nĩtek nandĩ-kĩlĩktĩ tĩ-namamĩk wolok tuop inda-samun.”

³⁰ Eumbi, dautset tombĩmbi, kĩmĩsip manda kwambĩñ ñĩndĩñ enbi eñguk, “Sítĩ nepek ñĩn inda-samlak wĩn ama dĩwĩn nola nĩm enĩndekamĩk.”

³¹ Wĩndĩñ eñguk, gan endĩ ñambi, Yesulok gĩñgĩt wĩn kwet wolok tuop e-sapakñeñgĩmĩk.

³² Ama tĩpet walĩ walinin pi ñañĩlĩmbi, amatamdĩ ama no yal kolanlĩ man tĩmbi sipmĩñguk wĩn Yesuloñ nañgĩp bĩñgĩlĩñ. Nañgĩp bĩumbi,

³³ yal kolan kleñmĩumbi, man sisipmĩn endĩ kusei kĩmĩpi, manda eñguk. Tĩmbi amatamdĩ wĩn ka sĩlĩkñembi eñgĩlĩñ, “Dama Islael kwelan nepek ñandin no nĩm indañguk.”

³⁴ Gan Falisi amali ñĩndĩñ pa nĩañgĩlĩñ, “Yal kolandok telak damanjĩlĩ gembĩ mĩumbi, yal kolan pa ep kle-semalak.”

Ama Wapmañĩ kena gwañgwañii molo manda enguk

Yesulĩ kena gwañgwa 12 en-tiañembi, kena tĩnelĩñdok molo manda enbi en-mukuk

³⁵ Tĩmbi Yesulĩ it kwet wopum ba tip gĩtĩk kle-gĩmbulepi ñañguk. Ñañĩpi, amatam it kiyaunjĩ gĩnañ enĩ-daut tĩ-sembi, Anutulĩ amatam yambĩ-dĩkñelak wolok plon gĩñgĩt manda kĩndem eu piumbi, amatam jĩmbat kusei kusei inda-semguk ep tĩmbi kĩndem dañgĩlĩñ.

³⁶ Tĩmbi endĩ ama kĩmĩn wopum yambĩñguk wĩn endĩ sipsip ka-dĩkñenji nĩmnat ba tĩ-plaplaenji nĩmnat nomĩk kuumbi yambum mĩlataumbi blan tĩ-semguk. Blan tĩ-sembi,

³⁷ gwañgwañiila ñĩndĩñ enguk, “Nanañ bien mepmettok asupgan pakañ, gan kena ama wĩn lakatgot.

³⁸ Wala tĩmbi sĩndĩ Anutu kena molom nĩmolo tĩñmumbi, kena ama ep tĩmbi indaumbi, kenan gĩnañ en-mulĩm ñambi, bien ep kĩmĩn kotnekalĩñ.”

† 9:20-21: Juda amatamdĩ nandum jĩmbat walĩ tam ep tĩmbi kolaumbi, Anutulok dainan ba amalok ñasiñgan ñanelĩñdok tuop nĩm.

10

¹ Tĩmbi endi gwañgwañii 12 kiti-semum bĩmbi, yal kolan ep kle-semneliñdok ba jĩmbat kusei kusei ep tĩmbi kindem daneliñdok gembĩ emguk.

² Ama enmumulĩn 12 endok kosi ñĩndiñ: dama Simon koi no Petlo, tĩmbi kwayañ Andlu, gĩt Sebedilok ñĩñañiit Yakobo gĩta kwayañ Yoane,

³ Filip gĩt Batlomio, tĩmbi Tomas gĩt Matayo takis epep ama, tĩmbi Yakobo Alifaialok ñĩñañ gĩt Tadaio.

⁴ Tĩmbi Simon Selot * gĩt Judas Iskaliot en Yesu bola tiñmĩnguk.

⁵⁻⁶ Tĩmbi Yesuli gwañgwa 12 wala wakan en-mupi, molo manda embi enguk, “Israel amatam endi sipsip pait-pakañ wandin, wala tĩmbi sĩndi endoñgot ña yambinekaliñ. Sĩndi Samalia amatam endok isi kwesinan ñim lonekaliñ, ba amatam Judalok sambat ñim endoñ ñim ñanekaliñ, Juda amatamdoñgot ñanekaliñ.

⁷ Ñañipi, giñgĩt manda ñĩndiñ eninekaliñ, ‘Kunum Molomdi amatamñii yambi-dikñelak wĩn inda-dakleup tĩlak.’

⁸ Tĩmbi jĩmbatsiat ep tĩmbi kindem danekaliñ, ba kimkimĩn ep tĩmbi mĩlatnekaliñ. Wanda kwambiñjĩat ep tĩmbi gĩlita-semnekaliñ, ba yal kolanjĩat ep kle-kot-semnekaliñ. Gembĩ samsamĩn wĩn tuan ñimnat, wala tĩmbi sĩndi kena tuan ñimnat kenane-semnekaliñ.

⁹⁻¹⁰ Ama kena tĩlak enda tuan mĩlok, wala tĩmbi sĩndi ñanepi, mĩnem gĩmĩn ba satnin ñim mep ñanekaliñ. Sĩndi lĩksi ñim tañginekaliñ. Tĩmbi kiupi tĩpet wakĩt kesisi gwĩlap ba toña youtilok ñim mep ñanekaliñ.

¹¹ Sĩndi it kwet wopum ba tip nolok ba nolok lonekaliñ, wolonda ama kindem noli not ti-samektok e-lonjĩmbi en-nandi tĩnekaliñ. En-nandi tĩmbĩmbi, ñisi inda-dakleumbi, en gĩta ñambi, wandiñ patnekaliñ tuop endok ilnangot dou mĩlat tĩnekaliñ.

¹² Endok ilnan loñipi, amatam ñĩndiñ eninekaliñ, ‘Busuk sĩndok kandañ palekak.’

¹³ Tĩkap it wolok gĩnañ pakañ endi not ti-samnekaliñda, busuk wali endok kandañ palekak. Nĩmda, Anutu ñi-nandumbi, busuk wĩn yapma tĩkeukak.

¹⁴ Tĩkap it ba it kwet nolok ama noli not no ñim ti-sammelĩnda ba mandanjĩ no ñim nandĩnelĩnda, yambinekaliñ. Yambinep tiñipi, dausinan kesisi plon kwĩliñ sapak wĩt sapleum pĩmbi, ‘Anutulĩ siñgi wĩt-ñimlak’ wĩndiñ sambĩ-nandi-daklenekaliñ.

¹⁵ Nak biañgan sanba nandi-wĩt: Anutulĩ amatam yambi-danbekak wolonda it kwet sĩnda siñgi wĩt-samnekaliñ endok kolanjĩ wolok tuan wali amatam kolan papait nĩndi damañgan Sodom gĩt Gomola it kwelan kuñgĩliñ endok kolanjĩlok tuan makleukak.” †

Yesulok gwañgwañii endi amatam yambi-kĩliñ embi kulok

¹⁶ Yesuli yousĩmbi enguk, “Nandañ. Nak amatamdoñ san-mulam ñambi, kanjĩknailok boñgĩpsinan kunekaliñ. Endi kamot moyen sañan wandin, tĩmbi sĩndi sipsip gembĩnjĩ ñimnat wandin. Endi sep tĩmbi kolaneliñdok nandañ, wala tĩmbi sĩndi nandi-kĩliñ tĩmbi kuñipi, yom ñim tĩnekaliñ. ‡

¹⁷ Sĩndi ama yambi-kĩliñ embi kunekaliñ. Endi manda plon sep kimĩtneliñdok ama biesĩlok kĩsĩnan sapĩlĩmbi, it kiyaunjĩ gĩnañ sep waipnekaliñ.

¹⁸ Endi naka tĩmbi ama wapmañ ba ka-dikñe ama endoñ mandala sanañgĩlĩmbi, telak inda-samumbi, giñgĩt manda kindem en ba diwĩn Juda ama ñim enda bo eninekaliñ.

* **10:4:** Selot ama endi Roma nasili Juda amatam yambi-dikñeñgĩliñ wĩn endok kwelan ep kle ñaneliñdok nandiĩmbi, mik ti-semgĩliñ. † **10:15:** Sodom gĩt Gomola nasilok tĩmĩpmĩle wandin wala Anutulĩ ep siu diñguk. (Stat 18:17-19:29) ‡ **10:16:** Grik manda plon Matayoli manda wĩn ñĩndiñ youkuk, “Sĩndi malet nandi-daklenat ba mambaip yom ñimnat wandin kunekaliñ.”

19 Mandala sep ñañilimbi, ‘Nek enetamiñ, ba manda telal nitek plon enetamiñ’ wala nandi bendi wopum nim tinekaliñ. Neta, manda plon ilimbi, wolongan Anutuli manda eelok daut samumbi enekaliñ.

20 Manda enekaliñ win sinlok nim. Win Bepsi enlok Dindim Woñ endi sep timbi pañgitaumbi enekaliñ.

21 Ama diwin nak nim nep kleañ endi dasii ba kwayañjii nandi-kilikti namañ win kanjiknailok kisinan yapipi, yandipmi kimneliñdok. Ba besii diwindi gwañgwañji bisat windiñgangot ti-semnekaliñ. Timbi wembe gwañgwal menji bepsila windiñgot kanjik ti-sembi, amali yandipmi kimneliñdok enekaliñ.

22 Timbi nokok giñgitañai kuañda timbi amatam gitiki nandi-kunji ta wopungan ti-sam ti-kunekaliñ. Gan no en mlap wandin indañmekak tuop nep kwambiñ dambi nim nambiukak, endi wakan Anutuli kuñgu taletalen nimnatnan ti-ke-kimilekak.

23 Timbi it kwet nolok nasili mlap kusei kusei samnekaliñda, it kwet nolok pimbi ñanekaliñ. Nak biañgan sanba: sindi Isael it kwet patak tuop kenanji gama nim timbi taleñilimbi, Amalok Niñañ en bi tombekak.”

Yesulok gwañgwañji endi Anutu en noñganla mis-ñimlok

24 Yesuli yousimbi enguk, “Mlaptok kandañ nak ñindiñ sanlet: gwañgwal nindaulin nim makle-patak, timbi kena gwañgwa silanin endi molomñin nim makle-patak.

25 Wala timbi amali nindaut ba molom mlap nitek ti-semnekaliñ, windiñgangot gwañgwan ba kena gwañgwanla ti-semnekaliñda, wala endi manda nimnat. Endi naka Belsebul nangiliñ, win Satan. Sambatsiilok kumbamla windiñ nñgilañda, nitek timbi sambatnai nim san-kolakolae sinik ti-samneliñ?

26 Gan amala nim misinekaliñ. Nepek sembun patak win sindi amatam enbi tawaumbi, ba manda sembun gitik win eu inda-dakleukak.

27 Manda tim sinlañgan sansanin win maim plon amatam gitik eni-dakle-semnekaliñ, ba manda janjat sanlet win indañgan e-koli piukak.

28 Sindi amatamda nim misinekaliñ. Endi gwilapsiñgot wipi, ginañji tip wiwittok gembu nim pat-semalak. Gan Anutu endi gwilap git ginañ tip niset tipelatkan ep munjulim jimbun pindemiktok gembu palamlak endañgot misinekaliñ.

29 Monik tipnam tipet minem kwandai gimun noñganliñgot tuatuan, gan noñgan piulekta, sindok Bepsi win nandi-talelak. Endi monik kambak wandin yambi-dikñelakta,

30 sindi bo sambu-dikñelak, timbi kumbanji saktok kunakunat win bo nandi-talelak.

31 Sindi Anutulok dainan loloñ sinik, monik tiptip asupgan yapma kleañ, wala timbi amatamda nim misinekaliñ.

32 Sindi amalok dausan ‘Nak Yesulok giñgit kulet’ windiñ e-dakleañ, nak bo windiñgangot kunum Bepnalok dainan sinda ni-dakleutat.

33 Gan sindi naka amalok dausan ‘Nak nim nandiñmilet’ eañ, nak bo windiñgangot kunum Bepnalok dainan sinda ‘Nak nim nandi-semlet’ eutat.”

Yesulok sambaliili mlap bembimbi, no en epmi plap taukak enda tuan palmekak

34 Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, “Sindi ñindiñ nim nandi-namnekaliñ, ‘Endi kwelandok mik gitik timbi taleupi indañguk’. Nak mik timba taleuktok nim indañgut. Nim. Nak kakit nomik

35 amatam ep tambileptok indañgut. Windiñda ama noli beula kanjik tiñmumbi, wiuli meñla kanjik tiñmum, tamnli nambun tamla kanjik tiñmekak,

36 win ama nolok sambalii endi endok kanjikñii tinekaliñ. ✧

37 Nandañ. Ama no en ginañli nak nep kasilelak, gan ginañli meñ ba beu ep kasile-sinik talakta, nandiñmam tuop nim ti-namlak. Timbi ama no ginañli nak nep

kasilelak, gan ginañli wemben ba gwañgwan kasile-sinik talakta, nandiñmam tuop nim ti-namlak.

³⁸ Tĩmbi ama no kloñbali nim bembu nep kle-kulakta, enda bo nandiñmam tuop nim ti-namlak.

³⁹ Ama no kuñgun enlok biñmilak, endok kuñgun pailimekak. Gan ama no naka tĩmbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nĩmnat indañmekak.”

⁴⁰ Yesuli yousĩmbi enguk, “No en sinda not ti-samlak, endi naka not ti-namlak, tĩmbi no en naka not ti-namlak, endi Anutu nan-mukuk enda not tiñmilak.

⁴¹ No en plofet ama no endok kenanla tĩmbi not tiñmilak, enda Anutuli plofeta tuan kindem mlak wĩndiñgangot mĩukak. Tĩmbi no en ama dĩndim no endok dĩndim kuñgula tĩmbi not tiñmilak, enda Anutuli ama dĩndimla tuan kindem mlak wĩndiñgangot mĩukak.

⁴² Sindi giñgĩtnai kosi nĩmnat ñin endoññan nanin no ka-nandiwit. Nak biañgan ñĩndiñ sanlet: no en ama wolok kusei ka-daklembi, plap tiñmilak ba tukgot gipi mlak endok tuan win biañgan Anutuli kĩmilim palmekak.”

11

¹ Yesuli gwañgwañii 12 wĩndiñ eni-dikñe-sem-talembi, walinin pi ñambi, Juda amatam eni-daut ti-sembi, giñgĩt manda kindem enbektok it kwet pakiliñnan ñañguk.

Yesu en Juda amalok ama wapmañ ba nim wala ginañ tĩpet tiñgiliñ

Yoane tuk ii-sem endi Yesulok telak dama tiñmĩnguk

² Tĩmbi Yoane tuk ii-sem kena tiñguk en it kwambiñ ginañ kĩmilim pakuk. Papi, Yesu Mesiali kundit kusei kusei tiñguk wolok giñgĩt nandiñgukta, gwañgwañii dĩwin en-mulim Yesuloñ ñambi,

³ ñĩndiñ nĩkañbi eñgiliñ, “Anutuli ama ni-mulim bi-nimektok een win dik wakan ba? Ba nola mandi-ta-kunekamĩñ?”

⁴ Eumbi, Yesuli tambanem enguk, “Sindi undane ñambi, kunditna dausi kañ ba pawanjili nandañ wolok kasat Yoanela ñĩndiñ tiñmĩnekalĩñ:

⁵ dausi sipsipmĩn endi deiañ, kesit nim kuañ endi kesit kuañ, wanda kwambiñjat endi wandanjĩ gilitalak. Pawanjĩ kamalañguk endi manda nandañ, kĩmgiliñ endi nombo ep tĩmba mlap kaik pakañ, ba pĩmbiñen enda giñgĩt manda kindem enba nandañ.

⁶ Tĩmbi no en kusatna ka-nandumbi, nanandi-kiliktĩn nim pipilak, endi amatam dĩwin yapma kle-patak.”

⁷ Tĩmbi Yoanelok gwañgwañiilĩ Yesu kañbim ñañilĩmbi, Yesuli amatam kĩmĩn ti-pakiliñda Yoanela ñĩndiñ enguk, “Sindi kwet kambaññan silaninnan ñañgiliñ, win nek kanepi ñañgiliñ? Win klinandok kundit no sasaleli pendilĩmbi ña-bit tĩmbim kanepi ñañgiliñ ba?

⁸ Tikap nĩmda, sindi nek kanepi ñañgiliñ? Ama no dasidasin kindem pamanat kanepi ñañgiliñ ba? Nandañ: ama wandisi endi ama wapmañdok isĩnan pipat mlak ti-kuañ.

⁹ Wĩndiñda nek kanepi ñañgiliñ? Plofet ama no ba? Biañgan. Gan plofet ama kañgiliñ wali plofet silanin no nim. Nak ñĩndiñ sanlet: Yoane endi engano.

¹⁰ Endi Anutulok giñgĩt ee ama, win enda wakan manda ñĩndiñ youp bimbin patak, ‘Nandiñlañ, nak giñgĩt ee amana no ni-mulambu, telak dama ti-gambi, telak ti-dĩndime kena ti-gamekak.’ ✧ Win Yoanela manda wĩndiñ youp bimbin patak.

11 Nak biañgan sanba: Yoaneli amatam gitik dama kuñgilañ ba man ñindiñgit kuañ endok loloñ sinik yañ, gan ama pimbinesit gitik Kunum Molomdok giñgitñii kuañ endi bo Yoane makleañ.

12 Yoaneli tuk ii-sem kena kusei kimipi tiñguk walinin bikap man ñindiñgit nepek ñandin indalak: ama kolan ba sañan endi Kunum Molomdi amatamñii nitek yambidikñelak wolok endaut manda win mik ti-ñimbi, timbi kolaneliñdok giñgitne kena tañ.

13 Yoaneli kenan gama nim kusei kimililimbi, Mose gita plofet ama gitik endi Kunum Molomdi amatamñii telak nitek yambidikñeukak wolok plon manda youkilañ.

14 Tikap sindi manda ñin tike-dasinelñdok tuopta win ñindiñ: plofet amal Elia Mesialok telak dama indauptok eñgilañ win Yoane wakan.

15 No en pawañnat endi mandana nandimbi nandi-kilañ eukak.”

Amatamdi Yesulok kenanla nandum tlal tiñgukta enombiñguk

16 Yesuli yousimbi enguk, “Nak amatam man ñindiñgit kuañ sinda nitek ewit? Sindi wembe gwañgwa wandin ipakanan pipapi, nosiila ñindiñ kiti-semañ,

17 ‘Pakñuak penditnambi, sindi kap nim tilañ. Ba nandi kap blan tinambi, mano nim tilañ.’

18 Kusei ñindiñda timbi sinda wembe gwañgwa sanlet: Yoaneli indambi, nanañ gitik kimisipbi, wain tuk no nim pa nalak, timbi sindi ‘Yal kolanli piñmilak’ pa ñañ.

19 Timbi Amalok Niñañ endi indambi, nanañ git wain tuk pa nalak, timbi sindi ñindiñ pa ñañ, ‘Wi kawit! Endi nanañ git wain tuk nana molom, takis epep ba yom ama not ti-semalak!’ Gan amatam Anutulok nanandi kleñipi kundit kindem tañ endi nanandi win dindim sinik timbi dakleañ.” Yesuli windiñ eñguk.

20 Endi dama it kwet diwinannan kundit engano gembinat sinik asupgan tiñguk, gangan winasili ginañji nim tambaneñgilañ, wala timbi endi kusei kimipi, it kwet win enombimbi eñguk,

21 “Kolasin git Betsaida nasi sindi kilañmet! Anutuli mek salamilekak! Nak kundit engano gembinat asup sindok kandañ tiñgut, gan sindi ginañji nim tambaneñgilañ. Kundit win Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, endi ginañji tambaneañ win indaklenepi blandok dasindasin dasimbi, kwilañ plon pipatnelañ. *

22 Windiñda sanba nandiwit: Anutuli amatam sambidanbekak wolonda sindok kolanjlok tambon wali Tilo git Sidon nasilok tambon win makleukak.

23 Timbi Kapaneam nasi, sindi ‘Anutuli kunum ginañ nip loukak’ windiñ nim nandinekalañ! Nim sinik, sindi jimbilñ sep kol pimbilokgot. Nekta, nak kundit engano gembinat asup sindok kandañ tiñgut, gan sindi ginañji nim tambaneñgilañ. Kundit win Sodom kwelan indaumda, winasili ginañji tambaneumbi, Anutuli it kwet win nim timbi kolaumbi, ñindiñgit guma palek.

24 Windiñda sanba nandiwit: Anutuli amatam sambidanbekak sindok kolanjlok tambon wali Sodom nasilok tambon win makleukak.”

Amatamdi Yesu enloñ bineliñdok enguk

25 Nain wolonda Yesuli ñindiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak ñindiñda gan kindem dalet: dik nanandiñga diwin ama nanandinjat ba nandi-daklenjat enda kimisembinguñ, gan nanandi sembwin amatam nanandinji nimnat enda timbi dakle-semguñ.

26 Bep, biañgan sinik, dik windiñ indauptok nandiñguñ.”

27 Eñipi yousimbi, amatamda enguk, “Bepnal gembin nanandin gitik win naka nam-taleñguk, timbi en noñganliñgot Niñañ nandi-namlak. Timbi Bep win nindi nandiñmañ? Win Niñañ en ba ama nin endi epmbi, Bep daut semlak endiñgot Bep nandiñmañ.

* 11:21: Kolasin git Betsaida nasi endi Juda amatam, Tilo git Sidon nasi endi Judalok sambat nim.

²⁸ Kena gim timbi mlap bemañ sindi gitik nokoññan bi-talewit. Biumbi, nak pat-nandi samambi, simbasi busukñewin.

²⁹ Nak kulan busuk molom, natnala nim ewa lolak, wala timbi sindi nambium sanañgilambi, manda san-daut ti-samlet win tañgonenekaliñ. Windiñ ti-kuñipi, ginañjili busukñaneukak. Tañgotañgo nak tañgoneneliñdok samlet win tikembi tañgonenekaliñ.

³⁰ Win mlap nim, win pañgitninga n.”

12

Yesulok mandali endikñe manda damañgan youkiliñ win maklelak

¹ Sabat pat-nandi nain nola Yesuli plaua nanañ kena boñgipnan ñañilimbi, gwañgwañii en kle-ñañgililiñ endi nanañjila timbi, kusei kimipi, plaua minjip mep nañgililiñ.

² Timbi Falisi ama diwindi win kañbi, Yesu nimbi eñgililiñ, “Wi ka. Gwañgwañgaili Sabat pat-nandi naindok endikñe manda maklembi, kena tañ.”

³ Eumbi enguk, “Devit git nolii en gita pakiliñ endi nanañ gawat inda-semgukta Devitti nitik tiñguk? Sindi kasat win pinapi nandañ, gan nandi-kamalañ bek?”

⁴ Endi Anutulok sel it ginañ lombi, plaua nanañ simbi, Anutula tapma timimim win mep pumbi, sambalii gita nañgililiñ. Plaua win tapma ama endiñgot nanalok, gan Devit git nolii endi kimsip manda maklembi nañgililiñ.

⁵ Timbi endikñe manda Moseli youkuk wali ñindiñ ninidaut nimplak win sindi windiñgangot pinat nandimbi kamalañ bek: Sabat pat-nandi nainnan tapma amal tapma it ginañ kena tiñipi, Sabattok endikñe manda makleañ, gan wali Anutulok dainan yom nim indalak.

⁶ Tapma ittok kandañ nak ñindiñ sanlet: nepek ñi patak wolok loloñili tapma it maklelak.

⁷ Timbi Anutulok mandali ñindiñ elak, ‘Nak ama ginañ busuk ti-semneliñdok nandilet, tapma ti-namañ wala nim.’ Sindi manda wolok kusei nandi-kiliñeumda, ama yom nim tañ en yom plon nim yapitneliñ.

⁸ Nekta, Amalok Niñañ Anutuli ni-mukuk endi Sabat pat-nandi nain wolok molom.”

⁹ Yesuli waliningan yousim ñambi, it kiyaunjinan loñguk.

¹⁰ Timbi ama no kii tombon dalandan endi wolok bim pakuk. Windiñda ama diwisili Yesu manda plon kiminepi ni-nandimbi eñgililiñ, “Dik nitik nandilañ? Ama noli Sabatta ep timbi kindem da win kindem timbek ba nim?”

¹¹ Eumbi enguk, “Sindoññan nanin no endok sipsip noñgangot palmek wali Sabat nainnan ban ginañ pumbi, endi nitik timbek? Endi sipsip win tike tiañeumbi lambuk bek.

¹² Gan amal loloñ sinik, sipsip maklelak yañ! Wala timbi Sabat nainnan kundit kindem ti-semeñ win kindem.”

¹³ Eñipi, ama wala ñindiñ niñguk, “Kika kot-suat” eumbi, amal windiñ timbimbi, kiili bnda kindem dambi, tombon wandin tiñguk.

¹⁴ Gan Falisi amal mlapi pi ñambi, kimin timbi, telak nitik plon Yesu wili kimneliñdok manda e-lonji tiñgililiñ.

¹⁵ Yesuli win nandi-daklembi, walinin pim ñañguk.

Yesu en nindok kena ama?

Timbi amatam asupti Yesu kle ñaumbi, jimbatsiat gitik ep timbi kindem daumbi,

¹⁶ kena tiñguk wolok giñgit joñgo nim eu satauktok e-kimsip ti-semguk.

¹⁷ Endi windiñ timbimbi, Anutuli plofet Aisialok man plon Mesialok manda ñindiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

¹⁸ “Ñin nokok kena gwañgwa nak en natnalok kasileñgut.

En wakan nak ginañnalí kasilembi, nandi-koñgom ti-ñimbi, endoññan Woñna kimilimetat.

Timbi nak telak nitek plon amatam ep timba dindimenekaliñ wín endi kwelalok amatamda eni-dakle-semekak.

19 Endi gimbit ba manda kwambiñlok ním, timbi endi pañga indanan manda ním eu piukak.

20 Endi klinandok kundit gembín nímnat gíloup tilak wandin no ním ombekak, ba tipalalok kolsalen duat pitpit tilak wandin no ním pendilim kimbekak.

Endi kenane-palimbi, amatam dindím indaneliñdok telak walí inda-dakleukak wolok tuop.

21 Timbi kwet tuop ama walí bímbi epmektok en mandí-patnekaliñ.” ☆

22 Nain wolonda ama no Yesuloñ nañgip biñgíliñ, wín yal kolaní piñmíñgukta timbi man ba dai tipelatkan sipgímik. Timbi Yesulí timbí kíndem daumbi, nepenepek kañbi manlí manda eelok salaktañmíñguk.

23 Timbi amatam gítiktí kundit wín ka silikñembi, nisíñgan e-nandí timbi pa eñgíliñ, “Ama Wapmañ Devittok Komblin bímblók e-ta-bañ wín ñakan bek?”

24 Gan Falisi amalí manda wín nandiñgíliñda timbi Yesula ñíndíñ eñgíliñ, “Wín yal kolandok telak damanjí Belsebul endok gembínlañgot yal kolan ep kle-semalak.”

25 Yesulí nanandíñjé ka-nandiñgukta ñíndíñ enguk, “Ama wapmañ nolok gíñgítíñilí tambípi nisíñgan miañ endi kola sínik tañ. Ba it kwet ba sambat nolí wíndíñgangot tañ endi ním díñdam patnelíñ.

26 Wíndíñgangot Satandok gíñgít nolí enlok nol no kle kolímnda, Satandí enla mik tíñmumbi, endok ka-díkñenlí plakan talewík.

27 Síndí ‘Ama walí Belsebullok gembínla yal kolan ep kle-kot pa tilak’ wíndíñ naka naniáñ. Manda wín bien tímbehta, nindí síndok gwañgwanjii gembí emumbi, yal kolan ep kle-kot pa tañ? Belsebul ba? Nímnda, manda nokok gembínalok kuseila eañ wolok bien ním inda-daklelak yañ.

28 Wín Anutu enlok Woñdí nep plataumbi, yal kolan ep kle kotet, Belsebulí ním. Wíndíñda ñíndíñ inda-daklelak: Anutulí ikan síndok boñgípsínan amatam yambí-díkñelak.

29 Ba ama nolí ama gembínat nolok it ginañnan slak lombi, gíñgítíñii joñgoñgan epmektok tuop ba? Ním ya! Dama endi ama gembínat wín tikembi, toali ap imbi bium palmek, nepek nek it ginañ pakañ wín gumañ ep talewík.

30 Ama no nak not ním tí-namlakta, endi kanjék tí-namlak. Timbi ama no nak ním nep platambi, Anutuloñ amatam ním ep kímín tilakta, endi ep kleum papuseneañ.

31 Wíndíñda ñíndíñ sanlet: amatam yom tañ ba Anutu ní-kolayañ, endok yomjí gítik Anutulí gumañ bi-semekak, gan ama no Díndím Woñ ní-kolalakta, endok yomín Anutulí ním bíñmekak.

32 Timbi ama no Amalok Níñañ enda manda kolan elakta, endok yomín Anutulí gumañ bíñmekak, gan ama no Díndím Woñ gembín namlak, enda manda kolan elakta, endok yomín Anutulí man ñíndíñgít ba nain taletalenan bo ním bíñmekak. Wíndíñda kusatnala ginañ típet nombo ním tínekaliñ.

33 Komba no kíndemda, endi bien kíndemgot pa lalilak, timbi komba no kolanda, endi bien kolangot pa lalilak. Wín komba walí kolan ba kíndem wín bienlí mek daut samlak.

34 Síndí manjí manbenjí malet upmat nomík. Ama kolanda, nitek timbi manda kíndem eneliñ? Nepek kusei kusei ama nolok ginañnan tokñelakta, wakan eu lambílak.

³⁵ Ama kindem nepek kinde kindem ginan ginañ pa wisi-kotak, endi nepek kindemgot pa tilak, timbi ama kolan nepek kola kolan ginan ginañ pa wisi-kotak, endi nepek kolangot pa tilak.

³⁶ Nak ñindiñ sanba: Anutulí amatam sambí-danbekak nain wolonda endi manda kolan gítik eñgíliñ wolok kusei e-daklenelíñdok sanbekak.

³⁷ Neta, Anutulí mandaña kañ-danbi, wolok tuop dik ama dindim ba ama kolan ganbi indaukak.”

Yesu en enlok kusai timbi dakleuptok kundit engano no timbim kanelíñdok niñgíliñ

³⁸ Timbi endikñe manda nandi-tale ama gíta Falisi ama endoññan nanin diwíndi Yesu niñgíliñ, “Endaut, dik nandi-nimbi, kundit engano sinik no timbimbi kanetamíñ.”

³⁹ Gan endi ñindiñ tambane enguk, “Amatam man ñindiñgít kuañ sindi kolan timbi, Anutu bi-sinik tañ. Sindi kundit no kanepi pa nandañ, gan plofet Yonalok kundilíñgot daut samum kanekalíñ.

⁴⁰ Yonalí tim sandap tipet gít no tuk gaut wopumdok minjip ginañ pakuk. ✧ Wíndíñgangot Amalok Niñañ endi bo maim tipet gít no kwet ginañ palekak kanekalíñ.

⁴¹ Nandañ: Anutulí amatam manda plon yapílekak nain wolonda Niniwe nasi Yonalok molo manda nandiñgíliñ endi amatam man ñindiñgít kuañ sin gíta yakan mílapi, sindok kusasi timbi dakleukak. Neta, endila Yonalok mandala ginañji tambaneñgíliñ, gan sindila ama nin Yona maklelak endok manda nandimbi, ginañji nim tambaneñgíliñ.

⁴² Wíndíñgangot Anutulí amatam manda plon yapílekak nain wolonda kwet koi Siba wolok tam wapma endi bo amatam man ñindiñgít kuañ sin gíta yakan mílapi, sindok kusasi timbi dakleukak: endila ama wapmañ Solomondok nanandi kindem nandiuktok kwet mayañgan nanin sinik wali endoñ bínguk, gan sindila ama Solomon maklelak endok mandan nandi-kímneñgíliñ.”

⁴³ Yesulí yousimbi enguk, “Yal kolan noli ama no ka-misim poñawíkta, endi kwet kasatnan ña bit timbi, pipapat komblin lonjwík. Lonjim nim kañbi,

⁴⁴ enla ñindiñ ewík, ‘Nak bindambo undane it dama pakutnan ñawa’. Embi ña kawík win: it win jamimbi tí-kíliñem biumbi, itgot palek.

⁴⁵ Kañbi pí ñambi, yal kolan kit tambon tambon tipet endok gembínjilí en makleañ ep timbi indambi yanañgílim, it wolok ginañ lombi pi pat mílat tñelíñ. Wíndíñda timbi damañgan ama wala mílap lakat indañmínguk, gan man mílap wopum sinik indañmek. Enda indañmínguk, wíndíñgangot amatam man ñindiñgít kolan tí-kuañ síndoñ inda-samekak.”

Yesulok sambalii win nin?

⁴⁶ Yesulí amatam manda en-palíñilimbi, meñ gít kwayañii endi bí tombi, pawan ipi, en gíta manda e-nandi tñelíñdok eñgíliñ.

⁴⁷ Timbi ama noli Yesu nimbi eñguk, “Nandílañ. Meñga kwayañgai pawan bí ipi, díkita manda e-nandi tñepi nandañ.”

⁴⁸ Gan Yesulí ama wala ñindiñ tambane niñguk, “Mena kwayanai win nin?”

⁴⁹ Eñipi, gwañgwañiila kit yout tí-semi niñguk, “Ñi ka: mena kwayanai ñi pakañ.

⁵⁰ Neta, no en Bepna kunum ginañ patak endok man tañgonelakta, endi wakan nokok mena, kwayanai, ba witnai biañgan t añ.”

Ama Wapmañlí amatamñii nitek yambi-dikñelak wala Yesulí e-yout manda enguk

13

Gĩngit manda kindem win nanañ mĩnjip ama noli kena gĩnañ kokuk wandin

¹ Sandap wolonda Yesulĩ it bimbi, tuk guañnan ñambi, amatam eni-daut ti-semepi tuk baliliñnan ña pipakuk.

² Tĩmbi amatam asupti endoñ bi kĩmĩn tiñgĩliñda tĩmbi, endi kĩkeñ nolok plon lombi pipakuk. Pipalĩmbi, amatam kĩmĩn wopum endi tuk pawan ilĩmbi,

³ e-yout mandalĩ nepek asuptok plon eni-daut ti-semguk.

Ti-semñipi ñĩndiñ enguk, “Nandañ. Ama noli nanañ mĩnjip kokotta kenañ gĩnañ ñañguk.

⁴ Ñambi, mĩnjip kot-ti-kot-ti-ñañilĩmbi, mĩnjip diwĩn telak plon piumbi, monĩkti bim na-taleñgĩliñ.

⁵ Tĩmbi mĩnjip diwĩndi kawatti salaiumbi kwet lakatgot pakuknan piñgĩliñ. Mĩnjip kwet plongot pakĩliñda tĩmbi mindin plakan tawa lambiñgĩliñ.

⁶ Gan kakailĩ sua embi, kwet nĩm tĩke gembĩlaumbi, maimdi lambĩ ep diumbi, yañetambi kĩm-taleñgĩliñ.

⁷ Mĩnjip diwĩndi kwet koselek mĩnjip pakuknan piñgĩliñ endi yakayakan tawa lambumbi, koselekti bendĩmbi ep tapliumbi kĩm-taleñgĩliñ.

⁸ Mĩnjip diwĩndi kwet galk gĩnañ piñgĩliñ walĩ lambĩm wopum dambi, bien laliñgĩliñ. Kusei diwĩndi bien 100 100 laliñgĩliñ, diwĩndi bien 60 60 laliñgĩliñ, tĩmbi diwĩndi bien 30 30 wĩndiñ lali-ta-ñañgĩliñ.

⁹ No en pawañnat endi mandana nandĩmbi nandi-kĩliñ eukak.”

¹⁰ Papalembi, Yesulok gwañgwañiilĩ endoñ bimbi ni-nandĩmbi eñgĩliñ, “Amatam manda enlañ wĩn kusei nĩtekte tĩmbi e-yout manda gĩta pa enlañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Molomdi amatam telak nĩtek yambi-dĩkñelak wĩn damañgan pat-sembin pakuk. Nepek wĩn endi sinda sanbi dakle-talelak, gan amatam diwĩnda nĩm.

¹² Neta, no en nepek palmĩlak wĩn tĩke-kuumbi, enda nombu yousi-mĩumbi, asupgan palmekak. Gan no en nepek palmĩlak wala nandum tlal tĩlakta endok nepek lakat palmĩlak wĩn apma tĩkeñmĩumbi, slak palekak.

¹³ Ama wandisi walĩ dautsilĩ kañ, gan nĩm ka-dĩndĩm eañ, ba pawanji kĩmĩkañ, gan nĩm nandañ ba nĩm nandi-dakleañ, wala tĩmbi nak manda e-yout manda gĩt pa enlet.

¹⁴ Plofet Aisaialĩ nek indauktok eñguk wĩn man ñĩndiñgĩt amatam wandisi loñ inda-semllak. Endi Anutulok mandan ñĩndiñ eñguk, ‘Amatam ñalĩ manda nandĩnekalĩñ, gan nĩm nandi-daklenekalĩñ, ba dautsilĩ kanekalĩñ, gan nek kañ wĩn nĩm ka-nandi-tomnekalĩñ.

¹⁵ Nekta, endok gĩnañ nanandĩnjilĩ kwambiñ dañgukta, pawanjilĩ manda nandĩnepi kunjit tañ, ba dautsilĩ nĩm kaneliñdok masipmañ. Wĩndiñ nĩm tĩmbĩmda, endi dautsilĩ kañbi, pawanjilĩ nandĩmbi, gĩnañjilĩ nandĩ-tombi, gĩnañji tambaneumbi, nak ep tĩmba kindem daneliñdok nokoñnan bineliñ.’ ✧ Anutulĩ amatamdok plon manda wĩndiñ eñguk.

¹⁶ Gan sindĩla dautsilĩ kindem kañ, tĩmbi pawanjilĩ guma nandañ, wala tĩmbi amatam diwĩn yapma kle-pakañ.

¹⁷ Nak biañgan sinĩk sanba: plofet ama gĩta ama diĩndĩm damañgan kuñgĩliñ endi nepek sindĩ kañ wĩn kanepi nandĩ-koñgom tiñgĩliñ, gan nĩm kañgĩliñ, ba manda sindĩ nandañ wĩn nandĩnepi nandĩ-koñgom tiñgĩliñ, gan nĩm nandĩñgĩliñ.”

¹⁸ Tĩmbi Yesulĩ yousiumbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Sĩndi pawanji kĩmĩpi, mĩnjip kokottok e-yout manda sanĩt wolok kusei san-daklewambi nandĩwĩt.

19 Nanañ m̄nj̄p telak plon piñguk manda wolok kusei w̄n ñ̄ndiñ: amali Anutuli amatam̄ni n̄tek yambi-d̄ikñelak wolok giñḡt manda nand̄mbi n̄m t̄ke-kulak, t̄mbi kolan molomd̄ b̄mbi, manda ḡnañnan kokol̄n w̄n apma t̄keñmlak.

20 M̄nj̄p kawat plon piñguk manda wolok kusei w̄n ñ̄ndiñ: amali giñḡt manda silis̄l̄inat nand̄mbi, plakan ḡnan ḡnañ dasilak,

21 gan manda ḡnan ḡnañ p̄lak wal̄i n̄m pa kwambiñ dalak. N̄m, wal̄i nain dumangot papi pail̄mlak. W̄n kuñgunlok plon m̄lap indañmlak, ba Anutulok manda t̄ke-kuañ endok plon m̄lap kusei kusei inda-semum yamb̄lak, nain wolongan nanand̄-k̄l̄ikt̄n pi p̄lak.

22 Ba m̄nj̄p kwet koselek m̄nj̄p pakuknan piñguk manda wolok kusei w̄n ñ̄ndiñ: amali giñḡt manda w̄n nand̄lak, gan kwelalok m̄lap ba m̄nem kw̄l̄ikw̄l̄i wolok nand̄-koñgoml̄i ḡnañ t̄mbi pail̄mbi, manda nand̄lak wolok bien n̄m indañmlak.

23 M̄nj̄p kwet galk ḡnañ piñḡl̄iñ manda wolok kusei w̄n ñ̄ndiñ: amali giñḡt manda w̄n nand̄mbi nand̄-k̄l̄iñ embi, k̄m̄t kle kuañ. Endok bien w̄n 100 ba 60 ba 30 wolok tuop indalak.”

Kunum Molomdok ka-d̄ikñe kena kanj̄k nat, gan wandingan embi sapakñelak

24 T̄mbi Yesuli yous̄mbi, e-yout manda no amatamda ñ̄ndiñ enguk, “Kunum Molomd̄ giñḡt̄nii yambi-d̄ikñelak w̄n ñ̄ndiñ: ama nol̄i kenan ḡnañ nanañ k̄ndemlok m̄nj̄p kokuk,

25 gan tim boñḡpnan ama git̄kt̄ dou-paliñl̄i mb̄i kanj̄kñ̄l̄i kena wolok ñ̄mbi, kli kolandok m̄nj̄p kopi pi ñ̄nguk.

26 Pakapi, mindin tawa lamb̄mbi, bien indaup t̄mb̄mbi, kli koland̄ bo inda-dakleñḡl̄iñ.

27 Inda-dakleumbi, ama wolok kena gwañgwañiil̄i w̄n kañbi, molomloñ ñ̄mbi niñḡl̄iñ, ‘Wopum, d̄ik kenañga ḡnañ m̄nj̄p k̄ndemgot kokuñ. Gan n̄tek t̄mbi, kli kolanl̄i indalak?’

28 W̄ndiñ n̄-nandumbi enguk, ‘W̄n kanj̄kna nol̄i kol̄mbi lamb̄lak.’ Eumbi n̄-nand̄mbi eñḡl̄iñ, ‘W̄ndiñda n̄ndi ñ̄a kli w̄n tamat kotnetam̄ñ ba?’

29 Eumbi enguk, ‘W̄ndiñ n̄m. Kak biu palen. N̄m kañbi, kli tamat kokam̄ñ embi, nanañ wak̄t tamatnel̄iñ a.

30 Biumbi, nanañ ḡta kli n̄set t̄pelatkan lamb̄ndekam̄k. T̄mbi nanañ mepmettok nain indaume, nak kena ama enbambi, dama kli moyen tamap imbi, komba ḡnañ sium d̄ukak. T̄mbi nanañ bien w̄n w̄s̄ikot itna ḡnañ ep w̄s̄i-kol̄m palekak.’”

31 Yesuli e-yout manda no ñ̄ndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaund̄kñe kena w̄n mastat m̄nj̄p * ama nol̄i kenan ḡnañ kokuk wandin.

32 Mastat m̄nj̄p w̄n yaya m̄nj̄p tip m̄nam s̄n̄k yañ, gan tawa lamb̄lak wolonda yaya wal̄i d̄iw̄n yapma klembi, komba nom̄k wopum dalak, wala t̄mbi yaya wolok gayam plon mon̄kt̄i b̄mbi, isi tañ.”

33 Yesuli yous̄mbi, e-yout manda no ñ̄ndiñ enguk, “Kunum Molomdok kaund̄kñe kena w̄n ñ̄ndiñ: tam nol̄i k̄m̄l̄i bend̄i lakatgot t̄kembali, plaua kw̄lan wopungan wak̄t tambanembi, papalem kaumbi, plaua wal̄i git̄ik bend̄mbi lamb̄lak.”

34 Yesuli amatam k̄m̄n wopumda manda git̄iñḡt̄ik enguk w̄n end̄i telal no git̄ n̄m eñguk, end̄i e-yout mandal̄iñgot enguk.

35 End̄i w̄ndiñ t̄mb̄mbi, plofet ama nol̄i manda ñ̄ndiñ eñguk wolok bien inda-dakleñguk,

“Nak e-yout mandal̄iñgot manda enbi,

nanand̄i semb̄n kwet kusei k̄m̄k̄m̄l̄nan nanin pat-ta-bañ w̄n enba dakleutat.” ✧

* 13:31: Mastat m̄nj̄p w̄n wambiñ m̄nj̄p wandin. ✧ 13:35: Kap 78:2

³⁶ Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn wopum yambĩk bimbi, gwañgwañii gĩt ilan ñañguk. Ña palĩñĩmbi, gwañgwañiilĩ endoñ bĩmbi nĩkañbi eñgĩlĩñ, “Dĩk e-yout manda eñañ wĩn - kli moyen kena gĩnañ lambĩlak - wolok kusei nĩtek? Wĩn nĩnĩmbi nandĩna.”

³⁷ Eumbi enguk, “Ama mĩnjĩp kokuk wĩn Amalok Nĩñañ en wakan.

³⁸ Kena wĩn kwet ñĩn man pakamĩñ wolok walan, tĩmbi nanañ mĩnjĩp wĩn Kunum Molomdok gĩngĩtĩii. Tĩmbi kli kolan wĩn kolan molomdok gĩngĩtĩii,

³⁹ tĩmbi kanjĩk kli kolan mĩnjĩp ep kokuk wĩn kolan molom Satan en. Mĩnjĩp bien mepmet wĩn kwet nain taletalenan wolonda indaukak, tĩmbi kena tĩndĩ ama wĩn Anutulok añeloñii.

⁴⁰ Kli kolan tamap wĩp siañ wĩndĩngangot nain taletalenan kolan molomdok gĩngĩtĩii enda inda-semekak.

⁴¹ Nain wolonda Amalok Nĩñañ endĩ añeloñii en-mulĩmbi, kwet tuop gĩngĩtĩii endoñnan nanin ama kolan tañ en ba dĩwĩn no ep tiañeumbi yom tañ endĩ wakĩt ep kĩmĩn tĩmbi,

⁴² jĩmbĩñdok komba kwambĩñ gĩnañ ep kolĩ pĩnekalĩñ. Wandĩñ endĩ mano kwĩlim tĩmbi, manjĩ si-gĩlim danekalĩñ.

⁴³ Gan amatam Bepsĩlok man tañgoneñgĩlĩñ endĩ kunum gĩnañ lombi, maim duatak wĩndĩñ duapi, indañgan endok kapmainan kuumbi yambĩ-dĩkñeukak. No en pawañnat endĩ mandana nandĩmbi nandĩ-kĩlĩñ eukak.”

Kunum Molomdok kaundĩkñe kenala Yesulĩ e-yout manda dĩwĩn no enguk

⁴⁴ Yesulĩ yousĩmbi, e-yout manda enguk, “Kunum Molomdok kaundĩkñe kena wolok walan wĩn nepek tuan wopungan sĩnĩk kena gĩnañ kĩmĩsembum pakuk wandin. Ama nolĩ nepek wĩn tĩmbi indambi, taplim bium pakuk. Tĩmbi silĩsilĩ wopum indañmĩngukta endĩ nepenepelĩ gĩtĩk ña tuatualok kĩmĩlim tua-taleumbi, mĩnem walinin tĩkembali, nepek tuan wopum wĩn endok indañmektok kwet wĩn ña tua kleñguk.

⁴⁵ Tĩmbi Kunum Molomdok kaundĩkñe kena wolok walan no kawat tuan wopum wandin: ama nolĩ kawat tuan wopumgot wĩn tuaup yolonjĩnguk. Yolonjĩmbi,

⁴⁶ kawat kĩndem sĩnĩk no kañbi, ña nepenepelĩ gĩtĩk tuatualok kĩmĩlim tua-taleumbi, mĩnem walinin tĩkembali, kawat wĩn ña tuañguk.

⁴⁷ Tĩmbi Kunum Molomdok kaundĩkñe kena wolok walan no wĩn ñĩndĩñ: pis tiatia lĩk wopum tuk gĩnañ kolĩ pĩumbi, pis kusei kusei epgĩlĩñ.

⁴⁸ Lĩk tokñeumbi tiañe pawan lambi pipapi, pis kañ-dan tĩngĩlĩñ, wĩn pis nanalok kĩndem kambot gĩnañ ep kĩmĩpi, pis kolan wĩn ep kokĩlĩñ.

⁴⁹ Kwet nain taletalenan wĩndĩñ wakan indaukak: Anutulĩ añeloñii en-mulĩm bĩmbi, ama Anutulok man tañgoneañ endok boñgĩpsĩnan nanin ama kolan epi,

⁵⁰ jĩmbĩñdok komba kwambĩñ gĩnañ ep kolĩ pĩnekalĩñ. Wandĩñ mano kwĩlim tĩmbi, manjĩ si-gĩlim danekalĩñ.”

⁵¹ Yesulĩ e-yout manda eu taleumbi, gwañgwañii en-nandĩmbi eñguk, “Sĩndĩ e-yout manda gĩtĩk sanlet wolok kusei nandĩ-dakleañ ba?” Enbĩmbi, endĩ “Oñ, nandamĩñ” nĩngĩlĩñ.

⁵² Eumbi enguk, “Wĩndĩñda endĩkñe manda nandĩ-tale amalĩ Kunum Molomdok gĩngĩt indambi kuañ endĩ ama nepek kĩndem wĩsĩkot isĩnan kĩmĩlim patakñan nanin epmañ wandin: endĩ Anutulĩ nanandĩ damañgan eñguk ba man elak wĩn nandĩ-daklembi, wolok tuop amatam enĩ-daut tĩ-semañ.”

Yesulĩ en Ama Wapmañ engano wĩn Juda amala daut semguk

Yesulok il kuseinan nasilĩ siñgi wĩlĩmgĩlĩñ

⁵³ Yesulĩ e-yout manda wĩn eu taleumbi, walinin pi ñambi,

⁵⁴ il kuseinan ña tomguk. Tombi, it kiyaunjì g+nañ lombi, amatam eni-daut ti-semguk. Timbi amatam mandan nandiñg+liñ endi nandi-g+tiñg+it+ik embi, n+siñgan ñ+ndiñ eñg+liñ, “Ama ñali nanandi wandin ba kundit engano sin+ik tind+luk gembì w+in denanin t+ikeñguk?”

⁵⁵ N+ndi endok kusei nandam+ñ yañ! End+la it k+ndik+ndit ama endok n+ñañgot. Meñlok koi w+in Malia, kwayañii w+in Jekop, Josep, Simon g+it Judas,

⁵⁶ timbi endok wiwii w+in n+in g+ta yakan kuam+ñ. W+indiñda nanandi+in g+it gemb+in wandin w+in nindi+ daulm+ñguk?”

⁵⁷ W+indiñ eñ+ipi, endok mandan ba ep t+nd+in wala nandum t+al t+ñguk. Timbi Yesul+ enguk, “Amatam d+iw+indi p+lofet ama giñgiñgan t+ñmañ, gan enloñ nasii ba noliili w+indiñ n+im t+ñmañ.”

⁵⁸ W+indiñ embi, n+im nandi-k+il+kt+ t+ñm+ñg+liñda timbi kundit engano asup wandiñ kandañ n+ m t+ñguk .

14

Elott+ Yesula nandum en Yoane k+imnan nanin m+ilakuk w+indiñ t+ñguk

¹ Nain wolonda Galili distriktok ama wapmañ Elot endi Yesu koi g+ñg+it nandi+mbi,
² kena amañii ñ+ndiñ enguk, “Endi Yoane tuk ii-sem en wakan. K+imnan nanin m+ilakukta timbi kundit engano t+imbektok gemb+in wopungan palm+lak.”

³⁻⁴ Kusei ñ+ndiñda Elott+ w+indiñ nandiñm+ñguk: damañgan endi enlok kwayañ Filip endok tam+in Elodia apma t+ikeñguk. Apma t+ikeumbi, Yoanel+ ñ+ndiñ pa n+liñguk, “D+ik Elodia tanga t+ikeñguñ w+in n+ndok endi+kñe manda maklelañ.” * W+indiñda Elott+ eumbi, Yoane t+ike imbi, it kwambiñ g+nañ k+m+ik+liñ.

⁵ Elott+ Yoane w+il+ k+imbektok nandiñguk, gan amatamda m+siñgukta w+indiñ n+im t+ñguk. Neta, Juda amal+ Yoanela nandum p+lofet no t+ñgukta timbi.

⁶ Gan w+inaña ñ+ndiñ indañguk: Elottok indainda nain indaumbi, yokñiilok nanañ sinat ti-semumbi, Elodialok wembanli b+ endok daus+nan kap t+ñguk. Kap tiumbi, Elott+ wembe wolok kapta nandi-koñgom t+ñgukta timbi,

⁷ manda ñ+ndiñ e-kwambiñ dambi n+ñguk, “Biañgan sin+ik. D+ik nepek nola ba nola nan-kautañ wolok tuop gametet.”

⁸ W+indiñ eumbi, meñloñ ñaumbi, nanandi ñ+ndiñ m+umbi, Elottoñ undane ñambi n+ñguk, “D+ik eumbi, Yoane tuk ii-sem endok bim domb+mbi, kumbam jawañ plon k+m+ipi b+ nam+.”

⁹ Ama wapmañdi manda w+in nandi+mbi nandum m+latañguk. Gan manda yokñiilok daus+nan e-kwambiñ dañgukta timbi endi nandiñm+mbi, wembeli eñguk wolok tuopkan t+inel+ñdok eñguk.

¹⁰ Timbi it kwambiñ g+nañ ñambi, Yoanelok bim domb+mbi,

¹¹ kumbam jawañ plon k+m+ipi b+m wembe m+umbi, meñloñ t+ike ñañguk.

¹² Timbi Yoanelok gwañgwañiili b+m dalandan bem ña k+ndik+liñ. W+indiñ ti-talembi, siñgi ña Yesu kasat t+ñm+mbi nandiñguk.

Yesul+ ama 5,000 g+ta tam gwañgwanjii nanañ ep towiñguk

¹³ Yoane w+il+ k+m+ñguk wolok g+ñg+it Yesul+ nandiñgukta endi gwañgwañii g+it walinin p+ ñanel+ñdok k+ikeñ nolok plon lombi, kwet ama n+imnatnan n+siñgan kunepi ñañg+liñ. Ñaumbi, amatamdi g+ñg+it w+in nandi+mbi, isi kwesi bimbi, kes+tti en klem, tuk baliliñ ñañg+liñ. Ñakap, Yesul+ ñaupi nandiñguknan ña tomg+liñ.

* **14:3-4:** Endi+kñe mandali amal+ enlok dal ba kwayañlok tam+in t+ikeuktok k+m+isip t+ñm+lak. Dal ba kwayañ endi yam+in pap sembiñguk wolondañgot k+ndem w+indiñ t+imbek. (Wok Pris 18:16, 20:21, Lo 25:5-6)

14 Tĩmbi Yesulĩ kikeñ plon nanin piñipi, amatam kĩmĩn wopum yambiñguk. Yambiĩmbi, blan ti-sembi, jĩmbatsiat ep tĩmbi kĩndem dañguk.

15 Kwet timlala tĩmbĩmbi, gwañgwañiili Yesuloñ bĩmbi niñgĩliñ, “Kwet kilim elak. Tĩmbi ñĩn kwet ama nĩmnatnan pakamĩñ, wĩndĩnda dik amatam en-mulĩmbi, it kwelan ñambi, nanañjĩ tua nambit.”

16 Eumbi enguk, “Nekta ñanelĩndok eañ? Sin nanañ ep towiwit.”

17 Eumbi, jip jup tĩmbi niñgĩliñ, “Nĩndok plaua nanañ kit tombon git pis tipet waliñgot pat-nĩmlak.”

18 Eumbi enguk, “Wĩn nokoññan mep bĩwit.”

19 Wĩndĩñ embi, amatam enbĩmbi, kli yali gĩmbañ dambi pipakĩliñ. Tĩmbi Yesulĩ plaua nanañ kit tombon git pis tipet wĩn epbi, kunum plon deium loumbi, Anutu weñmĩmbi, plaua wĩn ombĩmbi, gwañgwañiila emguk. Emumbi, endĩ ep papusenembi, amatam em-taleumbi,

20 gĩtikĩ nambi na-tokĩe tiñgĩliñ. Tĩmbĩmbi, dip pakuk wĩn gwañgwañiili epmbi, sandĩñ lik 12 wolok gĩnañnan dasium tokĩeñguk.

21 Nanañ nañgĩliñ wĩn ama 5,000 nĩtepek, gan tam git wembe gwañgwa nĩm ep kunakĩliñ.

Yesulĩ tuk guañ plon yaliyali ñañguk

22 Ama kĩmĩn gĩtikĩ nanañ nambi taleumbi, Yesulĩ gwañgwañi en-gĩngĩnembi, nisĩngan kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ damandama ñanelĩndok en-mukuk. En-mulĩm ñaĩliĩmbi, amatam kĩmĩn gĩtik isĩnan en-mulepi pakuk.

23 Papi, amatam en-mulĩm ña-taleumbi, Yesu en engan nĩmolo tĩmbepi jañgĩnnan lo pakuk. Kwet kilim eumbi, jañgĩnnan engan palĩmbi,

24 gwañgwañiilok kikeñdĩ ña tuk guañ boñgĩpnan tomguk. Tombĩmbi, sasaleli ñañgĩliñ kandañnan bĩngukta, tukĩ kikeñ munjupi, tĩke lombi piĩmbi tiñguk.

25 Kwet gama nĩm salaĩliĩmbi, Yesulĩ guañ plon yali ta-ñakap gwañgwañi ep tĩmbi dumalañguk.

26 Tĩmbi gwañgwañiili tuk plon yaliyali bĩmbi kañbi, “Asilĩ bĩlak!” embi, gembĩnjĩ piĩmbi, mĩsĩmbi kwawa tiñgĩliñ.

27 Tĩmbi wolongan Yesulĩ enĩ-daklembi eñguk, “Nĩm mĩsĩwit, natna bĩlet, walenjĩ busukñewĩn.”

28 Tĩmbi Petlolĩ niñguk, “Wopum, biañgan dĩtna bĩlañda, nanbĩmbi, tuk plon yalim dikoñan bĩwa.”

29 Eumbi niñguk, “Natna ya, bo!” Nĩmbĩmbi, kikeñ plon nanin pi tuk plon yalimbi, Yesuloñ ñañguk.

30 Ñaĩpi, sasale wopum wĩkukta tuk mĩlakuk wĩn kañbi, mĩsĩmĩsĩ ñakap tuk gĩnañ piup tĩmbi, kitĩmbi eñguk, “Wopum, nepmĩñ.”

31 Eumbi, wolongan Yesulĩ kii kot-suap tĩkembĩ niñguk, “Nanandĩ-kĩlĩktĩñga lakat pakamlak. Nekta gĩnañ tipet tĩlañ?”

32 Wĩndĩñ eñipi, Petlo nañgĩliĩmbi, kikeñ plon loĩliĩmbi, sasaleli kilp eñguk.

33 Tĩmbi gwañgwa kikeñ plon pakĩliñ endĩ Yesuloñ mĩlelem tĩmbi niñgĩliñ, “Biañgan dik Anutulok Nĩñañ.”

34 Tuk guañ dikĩe-talembi, Genesalet it kwet kandañ lo suañgĩliñ.

35 Suaumbi, wĩnasilĩ Yesu ka-daklembi, manda kĩmĩliĩmbi, kwet wolok tuopkan ñañguk. Ñaumbi, amatamdĩ ama jĩmbatsiat gĩtik yanañgĩp endoñ bĩñgĩliñ. Bĩmbi,

36 Yesu dasindasin kusipgot tĩke-kanelĩndok nĩ-nandĩ tiñgĩliñ. Nĩ-nandumbi nandĩ-semumbi, tĩke-kañgĩliñ tuop kĩnde m dañgĩli?

15

Anutulok dainan nek ñali ama tĩmbi kolalak wĩn Yesuli eni-daut ti-semguk

¹ Tĩmbi Falisi ama gĩt endikĩne manda nandi-tale ama diwĩndi Jerusalem bimbi, Yesuloñ bĩngĩliñ. Bĩmbi, ñĩndiñ ni-nandiñgĩliñ,

² “Nĩtek tĩmbi, gwañgwañgaili bep pañniilok telak ñin makleañ? Endi nanañ nanepi, telak nini-daut ti-nĩngĩliñ wolok tuop kisi nim wĩlĩpi pa nañ.”

³ Eumbi tambane enguk, “Nĩtek tĩmbi, sĩndi sĩnlok ep tĩndiñ kleneliñdok Anutulok endikĩne manda makleañ?

⁴ Neta, Anutu en endikĩne manda tĩpet ñĩndiñ kimĩt-nĩnguk, ‘Dik meñga beka giñgiñgan ti-semekañ’, tĩmbi ‘Ama no meñ ba beu en-kolalakta en wĩli kimlok.’ ✧

⁵ Gan sĩndi endikĩne manda tĩpet wĩn maklembi, amatam ñĩndiñ eni-daut pa ti-semañ: tĩkap ama no meñ ba beu epmĩu plaptauktok nepek no palmĩlak, gan ‘Nak nepek wĩn ikan Anutulok giñgĩt wĩlimĩngut’ wĩndiñ enlakta,

⁶ endi kindem beu nim nandi-ñĩmbi, nim tĩmbi plaptalak. Wĩndiñ tĩnĩpi, endi beu giñgiñgan nim ti-ñĩmbi, endikĩne manda maklelak. Wĩndiñda sĩndi sĩnlok ep tĩndiñ kleneliñdok Anutulok endikĩne manda tĩmbi lakatalak.

⁷ Yakĩesi! Sĩndok manji manbenji malet nomik! Anutuli plofet Aisaialok man plon ñĩndiñ embi, sĩndok kolanjĩlok walan e-kĩliñ eñguk,

⁸ ‘Amatam ñali manjĩliñgot kotna giñgĩt e-tĩke-loañ, gan gĩnañ nanandĩnjĩli mayañgan sĩnik pat-semalak.

⁹ Endi amalok nanandi wĩn nokok endikĩne manda wandin eni-daut ti-semañ, wala tĩmbi endi nan-wowoñ tañ wĩn sĩlaningot.’ ✧

¹⁰ Tĩmbi Yesuli amatam kimĩn gĩtik kitĩ-semum bĩumbi enguk, “Sĩndi pawanjĩ kimĩpi nandi-kĩliñ ewit.

¹¹ Nepek nek ñali ama tĩmbĩmbi, Anutulok dainan dĩndim palektok tuop nim? Wĩn nepek nanambi, mĩnjĩpnĩ gĩnañ pĩlak walĩ nim. Wĩn nepek kolan gĩnañni gĩnañ papi, manĩ plon lambĩ pĩlak walĩ mek ama tĩmbi kolalak.”

¹² Papalembi, Yesu gwañgwañiilĩ endoñ bĩmbi niñgĩliñ, “Ba dik Falisi amalĩ mandañga wĩn nandiĩmbi, nandi-kola ti-gamliñ wĩn nandiĩlañ ba?”

¹³ Eumbi tambane enguk, “Falisi ama endi kli kolan kena gĩnañ nisĩ lambañ wandin. Tĩmbi Bepna kunum gĩnañ patak endi kenan gĩnañ nepek nim tĩpiñguk wĩn kakasiat gĩtik ep tamat-taleukak.

¹⁴ Sĩndi yambium patneliñ. Ama dautsi sipsipmĩn endi nosii telak daut semnepi pa tañ. Tĩmbi dai sipsipmĩn nolĩ dai sipsipmĩn no telak daulimekta, niset tĩpelatkan dimat gĩnañ pĩndemik.”

¹⁵ Tĩmbi Petloli Yesu niñguk, “Dik e-yout manda manĩlok plon eñañ wolok kusei kindem nĩnbĩ dakleutak.”

¹⁶ Eumbi enguk, “Gwañgwanai sĩndi bo nĩtek tĩmbi nandi-dakleneliñdok gamañgot tĩpĩkañ?

¹⁷ Sĩndi ñin nim nandi-dakleañ ba? Nepek manĩ gĩnañ pĩlak walĩ tem meñ gĩnañ pĩmbi, temdok telak plon ñambi, tem koñ gĩnañ pĩlak.

¹⁸ Gan nepek manĩ gĩnañnan nanin lambĩmbi pĩlak walĩ gĩnañni gĩnañ nanin lambĩlak. Tĩmbi walĩ mek biañgan ama Anutulok dainan tĩmbi kolalak.

¹⁹ Nak nepek ñandinda elet: wĩn ama gĩnañjĩ gĩnañ nanandi kolan kusei kusei indaumbi tañ wĩn ñĩndiñ: ama wĩli kim tañ, ba nolok wapai ba tamĩn kumbu tañ, ba telak joñgo kuañ, ba nepek kumbu tañ, ba ama nolok siñgin joñgoñgan siañ, ba kosi eu kolayañ.

²⁰ Kundit wandin walí mek tím̄bim̄bi, amalí Anutulok dainan d̄ind̄im̄ patnelíñdok tuop n̄im̄. Gan endí Falisi amalok ep t̄ind̄inj̄i n̄im̄ k̄im̄it̄ klembi, k̄is̄i n̄im̄ w̄il̄ipi ep na-tañ walí n̄im̄ ep tím̄bi kolalak.”

Yesulí kwet diw̄indok amatam gemb̄in daut semguk

Yesulí Kenan tam no endok wemban yal kolannat tím̄bi k̄indem dañguk

²¹ Tím̄bi Yesulí gwañgwañii ḡit̄ walinin p̄i ñambi, Tilo ḡit̄ Sidon it kwet t̄ipet pakam̄ik̄ñan ñañguk.

²² Ña tomb̄im̄bi, Kenan tam no kwet wandiñ kuñguk endí endoñ b̄im̄bi, k̄it̄iñm̄i-ḡiñḡinemb̄i n̄iñguk, “Wopum, Devittok Komblin, d̄ik̄ blan tím̄bi, mandana nandi-nam̄iñ. Yal kolandi wembanalok ḡinan ḡinañ p̄im̄bi, kola-s̄in̄ik̄ talak.”

²³ Eumbi, Yesulí nandi-k̄im̄nem̄bi ñañguk. Tím̄bi gwañgwañiilí Yesuloñ b̄im̄bi n̄i-ḡiñḡinemb̄i eñḡil̄iñ, “Tam walí k̄it̄i k̄it̄iñ̄ipi n̄ip̄ klelak, wala tím̄bi d̄ik̄ kak n̄i-mul̄im̄ ñaun.”

²⁴ N̄imb̄im̄bi enguk, “Nak Islael amatam sipsip pait-pakañ wandin endañgot nan-mul̄im̄ b̄i indañgut.”

²⁵ Yesulí w̄ind̄iñ eñguk, gan tam walí endoñ b̄im̄bi, kes̄inan m̄ilelem tím̄bi n̄iñguk, “Wopum, nep k̄im̄it̄.”

²⁶ W̄ind̄iñ eumbi n̄iñguk, “Wembe gwañgwalok nanañj̄i yapma t̄ikem̄bi, kamotta emem w̄in tuop n̄im̄.”

²⁷ Eumbi n̄iñguk, “Wopum, w̄in k̄indem elañ, gan molomj̄il̄i nanañ namb̄im̄bi d̄ip̄ pilak w̄in kamott̄i wakan pa nañ w̄in.”

²⁸ W̄ind̄iñ eumbi n̄im̄bi eñguk, “Tam, nanandi-k̄il̄ikt̄iñga w̄in wopum. Nandi-lañ, wolok tuop inda-gam̄in.” Eumbi, wolongan wemban k̄indem dañguk.

Yesulí amatam j̄imbats̄iat asup ep tím̄bi k̄indem dañḡil̄iñ

²⁹ Tím̄bi Yesulí walinin p̄im̄ ñam Galili distrik tombi, tuk guañ baliliñ ñam kwet k̄im̄in no wolok lombi p̄i pakuk.

³⁰ Tím̄bi amatam asupgandi endoñ b̄iñ̄ipi, amatam j̄imbats̄iat yanañḡip̄ b̄iñḡil̄iñ, w̄in ama kes̄ik̄ n̄im̄ kuañ wak̄it̄ ama k̄is̄i ba kes̄is̄i dalandan, ba daus̄i sipsipm̄in ba manj̄i sipsipm̄in, ba j̄imbat̄ diw̄in nol̄i epm̄i epm̄in wak̄it̄ asup yanañḡip̄ b̄im̄bi, Yesulok kuañ kuseinan ep b̄i k̄im̄in kolim̄bi, ep tím̄bi k̄indem dañguk.

³¹ Ep tím̄bi k̄indem daumbi, amatamdi yamb̄iñḡil̄iñ w̄in: ama manj̄i sipm̄in kuñḡil̄iñ endí manda eñḡil̄iñ, ama k̄is̄i ba kes̄is̄i dalandan endí k̄indem dañḡil̄iñ, ama kes̄itti n̄im̄ kuñḡil̄iñ endí kes̄itti kuñḡil̄iñ, tím̄bi ama daus̄i sipsipm̄in endí deiñḡil̄iñ. W̄in yamb̄im̄bi yamb̄i sil̄ik̄ñem̄bi, Islael amatamdi Anutu n̄i-wowoñ t̄iñmañ en n̄i-k̄indem dañḡil̄iñ.

Yesulí ama 4,000 ḡita tam gwañgwanj̄ii nanañ ep towiñguk

³² Yesulí gwañgwañii k̄it̄i-semum̄ b̄im̄bi enguk, “Amatam ñal̄i sandap t̄ipet ḡit̄ no nak̄ita pal̄im̄bi, nanañj̄i talelak, wala tím̄bi nak̄i blan t̄i-sem̄bi, slak en-mulam ñaneliñdok n̄im̄ nandi-let. N̄im̄ kañbi, telak plon daus̄i kolim̄bi, katap t̄ineliñ.”

³³ Eumbi, gwañgwañiil̄i n̄iñḡil̄iñ, “Ñolok it kwet no n̄im̄ pakañ, wala tím̄bi n̄indi nanañ denanin ep b̄im̄bi, amatam k̄im̄in wopum ñin ep towinambi, tuop t̄i-semek?”

³⁴ Eumbi, Yesulí en-nandi-m̄bi eñguk, “S̄inlok plaua nanañ n̄itek pat-samlak?” Tím̄bi endí eñḡil̄iñ, “Plaua k̄it̄ diw̄in t̄ipetgot, tím̄bi pis titip lakat s̄in̄ik̄ pat-n̄im̄lak.”

³⁵ W̄ind̄iñ eumbi, Yesulí amatam enb̄im̄ nandi-m̄bi, kwelan pipak̄il̄iñ.

³⁶ Tím̄bi endí plaua nanañ k̄it̄ tombon t̄ipet wak̄it̄ pis w̄in epm̄bi, Anutu weñm̄im̄bi omb̄im̄bi, gwañgwañiila emumbi, amatam em-ta-ñañḡil̄iñ.

³⁷ Tím̄bi endí ḡit̄ik̄ nanañ w̄in nañbi na tokñeñḡil̄iñ. Na tokñeumbi, d̄ip̄ pakuk w̄in gwañgwañiil̄i ep dasium̄bi, sand̄iñ lik̄ wopum k̄it̄ tombon t̄ipet tokñeñguk.

³⁸ Wïn ama 4,000 nitepek endi nanañ nañgılıñ, gan tam ba wembe gwañgwa endok kunakunatsi nım epgılıñ.

³⁹ Yesuli wındiñ ti-talembi, amatam en-mulım ñaumbi, en kikeñ plon lombi, gwañgwañii gıt Magadan ka ndañ ñangu k.

Yesu enlok kusei inda-dakleñguk

16

Yesulok kusei gama nım ka-nandi-tomgılıñ

¹ Tımbi Falisi gıt Sadusi ama diwın Yesuloñ biñgılıñ endi sısoñ tiñmıneliñdok ñındiñ niñgılıñ, “Kunum Molomdok gembın pakamlakta wın nında daut nımeñdok dik kundit engano sınık no tımbımbi kana.”

² Eumbi tambane enguk, “Maimdi pi sembepe tımbımbi, kunum gim daumbi, sindi ñındiñ pa eañ, ‘Desa nain kindem indaukak.’

³ Kwet salaumbi, mulukualı kunum masipmilak wala sindi ñındiñ pa eañ, ‘Gwi sasale inda-nımetak.’ Wındiñda sindi kunum kañbi, maim iletak ba gwi wıletak wın kindem ka-dakleañ. Gan sindi man ñındiñgıt nepek nek indalak wın kañbi, wolo kusei nım ka-nandi-dakleañ.

⁴ Nıtek tımbi ama man ñındiñgıt kuañ sindi kolan tımbi, Anutu bi-sınık tañpi, kundit engano kanep kiti-nandañ? Gan kundit no nım daut samum kanekalıñ. Nım. Ñın noñgangot kanekalıñ: wın plofet Yona indañmıñguk wındiñgangot inda-namekak.” Yesuli wındiñ embi yambimbi pım ñañguk.

⁵ Tuk guañ tambon kandañ tımbi dumalaneliñdok ñañpi, gwañgwañiilı kamalambi, plaua nanañ no nım ep ñañgılıñ.

⁶ Tımbi Yesuli enguk, “Sındi Falisi gıta Sadusi endok plaua kımılı bendıla ka-kılıñ enekalıñ.” *

⁷ Wındiñ eumbi, nısiñgan e-nandi tımbi eñgılıñ, “Plaua nanañ nım tıke-bımıñ wala elak bek.”

⁸ Yesuli wın yambi-nandiımbi enguk, “Nekta sıngan ‘Plaua nım pat-nımlak’ wındiñ e-nandi-tañ? Biañgan nanandi-kılıktıñji wın lakat sınık pat-samlak.

⁹ Kusatna gama nım nandi-dakleañ bek? Nak plaua nanañ kit diwıngot wın tambıpi, ama 5,000 ep towiwambi, sindi dip palımbi, sandiñ lik 12 dasium tokñeñguk wın sindi nım nandi-tomañ ba?

¹⁰ Ba plaua kit tambon tıpet walı ama 4,000 ep towiwambi, dip palımbi, sandiñ lik wopum nıtek dasiñgılıñ?

¹¹ Nıtekte tımbi, sindi mandana nım nandi-dakleañ? Nak plaua nanañla nım et, wın nak Falisi gıt Sadusi endok plaua kımılı bendıla ka-kılıñ eneliñdok sanıt.”

¹² Wındiñ eumbi, kombıkmek ñındiñ nandi-dakleñgılıñ: endi nanandi Falisi gıt Sadosılı amatam emañ wala ka-kılıñ eneliñdok enguk, plaua kımılı bendı wala nım.

Yesu en nin sınık wın Petlı e-dakleñguk

¹³ Tımbi Yesuli gwañgwañii gıt it kwet no koi Sisalia Filipai wındiñ kandañ ñañguk. Ña tombi, gwañgwañiila en-nandi tımbi eñguk, “Amatamdi Amalok Nıñañ enda nin sınık pa eañ?”

¹⁴ Eumbi niñgılıñ, “Diwındi Yoane tuk ii-sem eumbi, diwındi plofet Elia nombo indauptok een ip wakan bek eumbi, diwındi plofet Jelemia ba plofet no damañgan kuñguk en wındiñ pa ganiñ.”

¹⁵ Wındiñ eumbi enı-nandiımbi eñguk, “Tımbi sınıla naka nin sınık pa nanañ?”

* **16:6:** Juda amatam endok nanandiñji gınañ ‘kımılı bendı’ wın nepek no walı diwın tımbi tambane wolo walan. Yesuli ñolok kımılı bendıla eñguk endi Falisi gıt Sadusi amalı amatam endaut manda julufgan enbımbi nanandiñji kamalañguk wolo plon e-yout tiñguk.

¹⁶ Eni-nandumbi, Simon Petloli nĩnguk, “Dik Mesia, Anutu kuñgu molom endok Niñañ.”

¹⁷ Eumbi, Yesuli nĩnguk, “Simon Yoanelok niñañ, dik amatam diwin yapma kle-patañ. Nanandi win amalok nanin nim. Bepna kunum ginañ patak endi ganbim dakleñguk.

¹⁸ Wĩndiñda nak ñĩndiñ ganlet: koka kombilin Petlo kitilet, win Kawat. Timbi nak kawat wolok plon kikesiminnai yaplam gembilambi bendi wopum danekaliñ. Bendi wopum daumbi, kimdok gembĩli bo kikesiminnai ep timbi piuktok tuop nim.

¹⁹ Timbi Kunum Molomdok amatamñii yambi-dikñewiñdok nak gembĩ gamlet. † Dik nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndiñgot wiawiat indaukak, timbi dik nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan wĩndiñgot gama pat-semekak.”

²⁰ Wĩndiñ eñipi, kimsip kwambiñ ti-sembi, enla en Mesia, Anutuli ama wapmañ ni-mulektok e-kwambiñ dañguk win joñgo nim eelok enguk.

Yesu en mĩlap bembĩ kimbekak wala gwañgwañiila enguk

²¹ Nain wolonda Yesuli kusei kimpipi, nepek indañmekak wala gwañgwañiila ñĩndiñ en-siwikuk: endi Anutulok man tañgoneuptok Jelusalem it kwelan loumbi, Juda ama biesi gita tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi mĩlap kusei kusei tiñmĩnekalĩ. Tiñmumbi, Roma amali wĩlim kimbĩmbi, sandap tipet git no timbĩmbi, Anutuli timbi mĩlalekak.

²² Wĩndiñ eumbi, Petlo engan Yesu nañgipi, ña ni-ñombĩmbi ni-kimsip tiñipi, Anutuli kamaiuktok embi nĩnguk, “Wopum, mĩlap wandin sinik bo nim inda-gamekak.”

²³ Eumbi tambanem, Petlola ñĩndiñ nĩnguk, “Satan, dik wi! Dik Anutulok nanandi nim klelañ. Nim. Dik amalok nanandi klembi, telak masip ti-namlañ.”

²⁴ Wĩndiñ embi, gwañgwañii gitikta enbi eñguk, “Ama no en nak nep kle kuup nandilakta, endi enlok nanandinla nandum tlal timbĩmbi, endi kloñbatli tike bembĩ, nep kle kuuktok sanlet.

²⁵ Neta, no en kuñgun enlok kasileupi nandilakta, endok kuñgun pailmekak, gan no en naka timbi kuñgun bi-namlakta, endi kuñgun taletalen nĩmnat indañmekak.

²⁶ Tikap ama noli kwelalok nepenepek gitik kasilewik, gan siñgi en jimbĩñ piwik, nain wolonda nepek wali nitik tike-kimilek? Timbi kuñgun taletalen nĩmnat win bindambo nitik kasilewik? Win tuop nim.

²⁷ Kusei ñĩndiñda wĩndiñ elet: Amalok Niñañ endi Beulok gembĩn walalannat añeloñii yanañgipi undane biupi tilak. Undane bimek, amatam gitiktĩ ep tindĩnji nek tiñgĩliñ wolok tuopkan tuanji emekak.

²⁸ Nak biañgan sinik sanba: ama ñi pakañ sindok boñgĩpsinan nanin diwĩndi gamañgot kwelan kuñilĩmbi, Amalok Niñañdi amatam yambi-dikñeuktok bi indaumbi kanekaliñ.”

17

Yesulok kusei win plofet ama git Anutu endi e-kwambiñ dañgĩliñ

¹ Maim kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tipet git no, win Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane, yanañgĩlĩmbi, kwet jañgĩn ombap no wolok lombi, nisiñgan pakiliñ.

² Pakapi, gwañgwañiili kañilĩmbi, Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk, win timan dai maim daut wandin, timbi dasindasin win kolsalen walalan sinik saleñguk.

† **16:19:** Grik manda plon Matayoli ñĩndiñ youkuk, “Nak Kunum Molomdok yama kii gametat.” Manda wolok walan win ñĩndiñ: Petlo git kikesimĩn endi Anutulok man tikembi, kwelan ñolok amatamdok yomji e-wiat ti-semañ ba kimilim pat-semektok eañ.

³ Tĩmbi platik sɪnɪk plofet ama tɪpet damañgan kuñgɪmɪk, wɪn Mose gɪt Elia, endɪ gwañgwañiiloñ indambi, Yesu gɪt manda e-nandɪ tɪñgɪlɪñ.

⁴ Wɪndɪñ tɪmbɪmbi, Petlolɪ Yesula nɪñguk, “Wopum. Nɪndɪ ñɪ pakamɪñ wɪn kɪndem sɪnɪk. Wala tɪmbi dɪk ñɪndɪñ nandɪwɪñda, nak it jala tɪpet gɪt no kɪndiletet, wɪn no dɪkok, no Moselok, no Elialok.”

⁵ Petlolɪ manda wɪndɪñ eñɪlɪmbi, mulukua walalan sɪnɪk walɪ platik sɪnɪk ep tɪmɪlɪmbi, mulukua gɪnañ nanin manda no ñɪndɪñ kɪtɪu pɪumbi eñguk, “Ñine nokok nɪñana sɪnɪk. Nak gɪnañnalɪ en kasɪlembi, enda wale kɪndem tɪñmɪlet, wala tɪmbi sɪndɪ endok mandan nandɪmbi kɪmɪt-klenekalɪñ.”

⁶ Tĩmbi gwañgwañiilɪ manda wɪn nandɪmbi, gembɪnjɪ pɪumbi, gapok pɪmbi, timanjɪ daut kwelan pɪñgɪlɪñ.

⁷ Gan Yesulɪ endoñ ñambi, ep kañbi enguk, “Mɪlalet! Sɪndɪ nɪm mɪsɪnelɪñ.”

⁸ Wɪndɪñ enbɪmbi, endɪ deimbi kañgɪlɪñ wɪn: Yesu en noñgan ilɪmbi kañgɪlɪñ.

⁹ Walinin kwet jañgɪn plon nanin pɪñɪpi, Yesulɪ gwañgwañiilɪ e-kɪmɪsɪp tɪ-sembi enguk, “Nepek ñɪn kalɪñ wolok kasat ama nimbek nola nɪm enɪnekalɪñ. Gamamek, Amalok Nɪñañ endɪ kɪmnan nanin mɪlalekak, wolondamek kɪndem enɪnekalɪñ.”

¹⁰ Tĩmbi gwañgwañiilɪ nɪ-nandɪmbi eñgɪlɪñ, “Wɪndɪñda kusei nekta endɪkñe manda nandɪ-tale amalɪ ñɪndɪñ pa eañ, ‘Plofet Elialɪ Mesialok telak dama tɪmbi bɪukak?’”

¹¹ Eumbi enguk, “Biañgan Elialɪ dama undane bɪmbi, amatam tɪ-pañgɪpañgɪle tɪ-semekak.

¹² Gan natna ñɪndɪñ sanlet: plofet no Elia wandin endɪ ikan bɪñguk, gan amalɪ endok kusei gama nɪm ka-nandɪ-dakleñgɪlɪñ. Endɪ nɪsɪlok nanandɪnjɪ klembi, kundit kolan kusei kusei tɪñmɪñgɪlɪñ. Tɪmbi Amalok Nɪñañla kolan wɪndɪñgangot tɪñmɪnekalɪñ.”

¹³ Wɪndɪñ eumbi, gwañgwañiilɪ Yesulɪ Yoane tuk ii-sem tɪ-kuñguk endok plon e-yout tɪmbi eñguk wɪn nandɪ-tomgɪlɪñ.

Yesulɪ nanandɪ-kɪlɪktɪla nepek bien sɪnɪk enguk

¹⁴ Yesu gɪt gwañgwañiilɪ tɪpet gɪt no endɪ amatam asuptɪ kɪmɪn tɪ-pakɪlɪñnan pɪ-tombɪmbi, ama nolɪ Yesuloñ bɪmbi, kesiinan mɪlelem tɪ-ñɪmbi nɪñguk,

¹⁵ “Wopum, dɪk nɪñanala blan tɪñmɪñ. Gwañgwa ñalɪ kwapmeñgan gɪnañ kamalalak nain wɪn tɪkeumbi, kɪm katap tɪmbi, komba gɪnañ ba tuk gɪnañ pa pɪumbi, pɪñgɪu kola sɪnɪk talak.

¹⁶ Nak gwañgwañgailɪ tɪmbi kɪndem danelɪñdok nañgɪpi bɪñat, gan endɪ tɪ-tlap bium patak.”

¹⁷ Wɪndɪñ eumbi, Yesulɪ tambane eñguk, “Amatam man ñɪndɪñgɪt kuañ sɪndɪ nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ nɪm pat-samumbi, kamakama tañ. Nak sɪn gɪta papata kunjɪt tɪlet! Nain nɪtek sɪnɪk sɪn gɪta gamañgot kuwambi, nandɪ-kɪlɪktɪ namnekalɪñ?” Wɪndɪñ embi, “Gwañgwa wɪn nokoñ nañgɪp bɪwɪt!” enguk.

¹⁸ Nañgɪp bɪumbi, Yesulɪ yal kolan gwañgwalok gɪnannan pakuk wɪn nɪ-ñombɪumbi poñañguk. Poñaumbi, wolongan gwañgwa walɪ kɪndem dañguk.

¹⁹ Nɪsɪñgan palɪñɪpi, gwañgwañiilɪ Yesuloñ bɪmbi nɪ-nandɪmbi eñgɪlɪñ, “Kusei nɪtekta tɪmbi nɪndɪ yal kolan wɪn kle-kotneñdok tɪpɪkamɪñ?”

²⁰⁻²¹ Eumbi enguk, “Nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ lakat sɪnɪk walɪ tuop nɪm. Nak biañgan sɪnɪk sanba: nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ wambɪñ mɪnjɪp tip mɪnam wandin pat-samekta, kundit gɪtɪk tɪnep nandañ wɪn kɪndem eumbi indauk, wɪn kwet jañgɪn ñala bo kɪndem nɪnelɪñ, ‘Dɪk mɪlapɪ da wolok ñau!’ nɪmbɪmbi, wolok tuop tɪmbek.” *

Yesulɪ enlok kuseila gwañgwañiila en-kaikta tɪ-semguk

* **17:20-21:** Nandɪ-tale ama dɪwɪndɪ manda kusip no gamañgot patak eañ. Wɪn ñɪndɪñ, “Ama nanañ gɪtɪk kɪmɪsɪp tɪñɪpi, nɪmolo tañ endɪñgot yal kolan ñandɪsɪ gumañ ep kle-semnelɪñdok, telak no nɪm patak.”

²² Yesulok gwañgwañii gítik endi Galili distrik kimin ti-palimbi, ñindiñ enguk, “Nain nim ombataumbi, Amalok Niñañ kanjikñiilok kisinan kimilimbi,

²³ wili kimbimbi, sandap tipet git no ñaumbi, Anutuli kimnan nanin timbi mlalekak.” Windiñ eu nandimbi, ginañji mlata sinik tañguk.

²⁴ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi Kapaneam it kwelan ña tomgiliñ. Tombimbi, ama minem tapma it ti-dindim eelok epmañgiliñ endi Petloloñ bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, “Endauti endi tapma ittok takis minem pa kimitak ba nim?”

²⁵ Eumbi niñguk, “Ba! Kimitak ñak.” Windiñ embi, it ginañ loñguk.

Lombi, manda gama nim eñlimbi, Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Simon, dik nitek nandilañ? Kwelalok ama wapmañdi kena kusei kuseilok minem pa mekañ win denanin? Win niñañjiiloñ nanin mekañ ba ama diwisiiloñ?”

²⁶ Eumbi, Petloli eñguk, “Ama diwisiiloñ.” Eumbi niñguk, “Windiñda niñañjiili slak papi, takis minem nim pa kimikañ.

²⁷ Gan nim kañbi, ginañji tinda kolaumbi, gimbit ti-nimneliñ. Windiñda dik ñambi, tuk guañnan pis tiatia toa no kolim piwin. Timbi pis dama tiañeutañ endok man tambipi, minem kwandai no man ginañ paletak kautañ win tike bimbi, enda emekañ. Minem wali nitettok takislok tuop timbetak.”

Yesuli Ama Wapmañlok kapmalnan kuñgula gwañgwañii eni-daut ti-semguk

18

Kunum Molomdok giñgitñii pakañ endok boñgipsinan nindi loloñ sinik yañ?

¹ Nain wolonda gwañgwal Yesuloñ bimbi ni-nandimbi eñgiliñ, “Kunum Molomdok giñgit boñgipninan nindi loloñ sinik yañ?”

² Eumbi, Yesuli gwañgwa tip no kitñimnum biumbi, boñgipsinan kimpipi

³ enguk, “Nak biañgan sinik sanba: tikap sindi ginañ nanandinji nim tambanembi, gwañgwa bisat nomik nim indaneliñda, sindi Kunum Molomdok giñgitñii nim indanekaliñ.

⁴ No en kayombinembi, gwañgwa tip ñandin indalakta, en wakan Kunum Molomdok giñgitñiilok boñgipsinan loloñ sinik patak yañ.

⁵ No en naka nandimbi, gwañgwa ñandin nola not tiñmilakta endi wakan naka not ti-namlak.

⁶ Gan no en gwañgwa koi nimnat ñandin ñali nandi-kilikti ti-namlak wandin no ni-tiañeumbi, yom plon pipilakta ama wali blangandok. Neta, Anutuli mlap wopungan miukakta timbi. Endi kundit wandin gama nim tiñlimbi, kawat wopum no bim plon topmbi, tike kolim tuk kimbini ginañ pumda wali mlap lakat indaimek.

⁷ Kwelalok amatam endi blasiñgandok. Neta, nain tuop nepek kusei kuseili yom plon ep tiañenepi inda-semañ. Gan nepek wandin win nindi timbi inda-semalak en Anutuli mek ti-lamilekak.

⁸ Windiñda dik kika ba kesika tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, kak dombi kolim ñaumbi, kika ba kesika tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, kika ba kesika tipelatkan kukapi, komba nim pa kimplaknan wandiñ gep kolim piuiñ a.

⁹ Ba dik dauka tombonli yomdok sisoñ plon gapilim pipilañda, dauka win gitnei kolim ñaumbi, dauka tombongot kumbi, kuñgu taletalen nimnatnan loukañ. Nim kañbi, dauka tipelatkan kukapi, jimbini dok komba galk ginañ gep kolim piuiñ a.

¹⁰⁻¹¹ Sindi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, gwañgwa kosi nimnat wandin endoñnan nanin nola nandum tial timbimbi, en timbi kolaneliñ. Neta, nak ñindiñ

sanba: añelo gwañgwa wandin yambi-dikñeañ endi kunum ginañ kumbi, enda timbi kwapmeñgan Bepna kunum ginañ patak endoñnan kindem ña indañ. *

12 Sindi nitek nandañ? Tikap ama nolok sipsip 100 palmek, timbi noñgan no pailim kak biwik ba? Nim a. Endi 99 yambium kwet jañginnan palimbi, ña noñgan no pait-patak win lonjiwik.

13 Nak biañgan sanba: endi sipsip 99 enda silisili tilak, gan noñgan pailim timbi indalak enda silisili wopum sinik tilak.

14 Windiñgangot Bepsi kunum ginañ patak endi gwañgwa koi nimnat wandin endoñ nanin no nim pailetok nandilak.”

Sambatnii git manda ti-dindim eelok telak

15 Yesuli yousimbi enguk, “Nokok sambatnai sindoñ nanin noli yom ti-gamumbi, dik ñam sitekan papi, kusei daulmekañ. Timbi endi mandaña nandim tike-kiliñ elakta, endi bindambo not ti-gambi, dikok sambat indaukak.

16 Ba endi mandaña wilekta, ama noñgan ba tipet yanañglimbi endoñ ñanekaliñ. Timbi nokaili manda gitik ama wolok plon kit yout tilañ win e-gembilanekaliñ, endikñe mandali molo manda elak wolok tuop. ✨

17 Ba endi mandanji wit kak kolekta, ama win kikesimindok kisinan kimilekañ. Kikesmindok manda windiñgangot wit kak kolekta, enda nandimumbi, endi takis epep ama ba ama Anutu nim nandi-kilikti tiñmañ endok tuop timbekak.

18 Nak biañgan sanba: sindi nepek nola kwelan e-wiat ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot wiawiat indaukak, timbi sindi nepek nola e-wiat nim ti-semumbi, Kunum Molomdok dainan windiñgot gama pat-semekak.

19-20 Timbi nak yousimbi ñindiñ sanba: ama tipet ba tipet git no endi nokok kotna plon kimin tañda, nak en gita patet, wala timbi sindoñ nanin ama tipet endi kwelan ñolok ginañjet kiulim noñgan timbim, nepek nola ba nola nimolo timbimbi, Bepna kunum ginañ patak endi nandi-semekak.”

Notniilok yomji nain tuop bi-semlok

21 Timbi Petloli Yesuloñ bimbimbi nikañbi eñguk, “Wopum. Notna noli yom pa ti-namumbi, nain nitek yomin biñmetat? Nain 7got biñmet wali tuop ba?”

22 Eumbi niñguk, “Nain 7got nim a. Dik 70 im 7 biñmi-tañaukañ, win yom bimbi tiñipi nim kunakunattok elet.

23 Kusei ñindiñda timbi windiñ elet: ama wapmañ noli nepek tiñguk windiñgangot Kunum Molomdi giñgitñii yambi-dikñelak. Ama wapmañ wali kena amañiil nepek slak epgiliñ wolok kinjan ombimneliñdok en-tiañeñguk.

24 En-tiañembi, kena kusei kimilimbi, ama no nañgip biñgiliñ endoñnan kinjan ombiñmektok palmiñguk win minem 45 milion. †

25 Endi minem win ombiñmektok tuop nim, wala timbi ama wapmañdi minem diwin epmektok nandiñipi, kena gwañgwañii ñindiñ tinelñdok enguk: endi ama en wakit tam gwañgwañii ba nepenepek gitik palmilak win epbi, tualok kimitneliñdok enguk.

26 Windiñ eumbi, kena ama wali ama wapmañdok kesinan milelem timbi, ñindiñ ni-blambla eñguk, ‘Ama wapmaña, blan ti-nambi, naingot namumbi, nak kinjan tuopkan ombi-gam-taleutat.’

27 Timbi ama wapmañdi ama wala blan ti-ñimbi, kinjan wopum palmiñguk win gitik biñmimbi, kak slak bium ñañguk.

* **18:10-11:** Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Neta, Amalok Niñañ endi amatam yomjila timbi pait-pakañ epmektok indañguk.” ✨ **18:16:** Lo 19:15 † **18:24:** Yesuli minem kunakunat eñguk win wopum sinik. Minem wali ama 10,000 endi gwilat 15 gitik kena tiñgiliñ endok tuonji.

²⁸ It ginañ nanin pi ñañpi, kena gwañgwa nol no timbi indañguk, endoñan kinjan ombiñmektok palmiñguk win minem 100. † En wakan timbi indambi, bim plon tike kandipi niñguk, ‘Dik minem slak tikeñguñ win ñindañgitañgan ombi-namñ!’

²⁹ Timbi noll+ kesinan milelem ti-ñimbi, ñindañ ni-blambla eñguk, ‘Dik nandi-nambi, nain namumbi, nak kinjan ombi-gametat.’

³⁰ Eumbi nandi-kimnemi, it kwambiñ ginañ nañgip ña kimpi ñindañ niñguk, ‘Kinjan ombi-tale-namumek gep pi-sattok’.

³¹ Timbi noliil+ kundit win ka-nandimbi, ginañji+ biañgan mlataumbi ña ama wapmañ kasat tiñmi-taleñgilañ.

³² Tiñmi-taleum nandimbi, kena ama win bindambo ni-tiañemi ñindañ niñguk, ‘Ama kolan papait, dik nan-blambla eumbi, nak blan ti-gambi, kinjanna wopum win kak bi-gamit.’

³³ Nitek timbi, nak bi-gamit, gan dik windiñgangot nokala blan nim timbi biñmiñañ?’

³⁴ Windiñ embi, ginañ komba diumbi, mik amaloñ nañgip ñambi enguk, ‘Sindi nain tuop kena gim miumbi, endi kinjanna wopum win ombi-nam-taleumek, wolonda sindi kañbiumbi piukak.’ ”

³⁵ Yesuli e-yout manda windiñ en-talembi eñguk, “Sindi noñgan noñganli+ ginañji+ gitikti+ nosiilok yomji+ nim bi-sem-taleneliñda, Bepna kunum ginañ patak endi windiñgangot noñgan noñgan sindok yomji+ nim bi-sameka k.”

19

¹ Yesuli manda windiñ e-talembi, Galili distrik bimbi, Juda amatamdok kwelan Jodan tuk dat kandañ patak wandiñ ñañguk.

² Timbi amatam asupgandi en kle ñaumbi, jimbatsiat ep timbi kindem dañgilañ.

Wapatam Anutuli ep kiukuk win amali nim tambiktok

³ Timbi Falisi ama diwindi Yesuloñ bimbi, ti-kuyuk tiñminepi ni-nandimbi eñgilañ, “Dik nitek nandilañ? Damañgan Moseli endikñe manda kimit-nimguk wolok tuop ama noli enlok nanandinla nepek kusei wala ba wala tam+n kle-kolek ba nim?”

⁴ Eumbi tambane enguk, “Manda youyoulin ñin patak win sindi pinat nandimbi kamalañ bek. Nain kusei kimikimilinan Anutuli ama ep timbi indañgimik. ✧

⁵ Timbi ñindañ eñguk, ‘Kusei windiñda amali meñ beu yambimbi, tam+nnat gali-kwambiñ daumbi, piñgipset noñgan indayam+k.’ ✧

⁶ Windiñda nak ñindañ sanlet: endi piñgip noñgan indambi, nombo tipet nim tam+k. Wala timbi wapatam Anutuli ep kiukuk win amali nim tambiktok.”

⁷ Timbi Falisi amali ñindañ niñgilañ, “Tikap windiñda, nitek timbi Moseli endikñe manda ñindañ kimikuk: ama no tam+n kle-kolektok nandilakta, endi manda no wolok tuop youp miñmi kleum ñaukak?” ✧

⁸ Eumbi enguk, “Sin bamba bep pañjiilok ginañ kwambindanjila timbi Moseli nandi-sambi, tam kindem ep kleneliñdok eñguk. Gan nain kusai kimikimilinan win windiñ nim pakuk.

⁹ Windiñda timbi nak ñindañ sanba: ama no tam+n telak joñgo nim kuñguk win kleum ñaumbi, komblin tilak endi telak joñgo kulak.”

¹⁰ Timbi gwañgwañiili tam kle-kokottok plon Yesu ñindañ nimbi eñgilañ, “Tikap windiñda, amali tam nim timbi slak palekta win kindem.”

¹¹ Eumbi enguk, “Ama Anutuli ep timbi pañgitalak endiñgot manda win guma tikeañ, ama gitikkandi nim.

† 18:28: Yesuli minem kunakunat eñguk win lakat sinik, sandap 100 wolok kenalok tuangot. ✧ 19:4: Stat 1:27, 5:2 ✧ 19:5: Stat 2:24 ✧ 19:7: Lo 24:1

12 Nandañ. Kusei ñandiñda ama diwisili tam nim epmañ: win diwin nolok piñgipsi kolan indañgiliñda timbi slak pakañ. Timbi diwin nolok piñgipsi komblin inda-satalok gembin win ama nis+ dombu kokiliñ, wala timbi tam nim tikem slak kuañ. Timbi ama diwin noli Kunum Molomdok kenan tineliñdok tam nim timbi slak pakañ. No en manda ñin nandi-daklelakta endi tikeukak.”

Kunum Molomdok giñgit win nin?

13 Timbi amatamdi gwañgwa bisat Yesuli kii endok plon kimipi nimolo ti-semektok endoñ yanañgip biñgiliñ. Bumbi, gwañgwañiili enombiñgiliñ,

14 gan Yesuli ñandiñ enguk, “Kunum Molomdi ama ñandisi enlok giñgitñii yambi-dikñelak, wala timbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ b+wit, telak masip nim ti-semneliñ.”

15 Windiñ embi, kii gwañgwa bisattok plon kimipi, gwilam ti-sem-talembi, walinin pim ñañguk.

16 Timbi ama noli Yesuloñ bumbi niñguk, “Endaut, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tindin kindem nek timbettok nandiñlañ?”

17 Eumbi niñguk, “Kusei nekta dik nokoñ bumbi, nepek nek ñali kindem sinik wala nan-kalañ? Anutu en noñgangot endi kindem, wala timbi dik en gita nain taletalen nimnat kuuñdok nandiñlañda, endikñe mandan tañgonembi kleukañ.”

18 Eumbi, ama wali Yesu ñandiñ ni-nandiñguk, “Dik endikñe manda dek ñala sinik elañ?” Eumbi niñguk, “Endikñe manda ñala elet: dik ama nim wili kimbekak, telak joñgo nim kuukañ, kumbu nim timbekañ, ama no manda plon patak endok siñgin joñgo nim siukañ,

19 meñga beka giñgiñgan ti-semekañ, timbi ditnala nandiñlañ wandiñgangot nokaila nandukañ.” ✧

20 Eumbi, ama sim endi niñguk, “Endikñe manda gitik win nak ikan tañgonembi kle-talelet. Gan nepek nek wala sinik gamañ tipikalet?”

21 Eumbi niñguk, “Tikap dik Anutulok nanandin gitik kle-taleup nandiñlañda, dik ña nepenepeka gitik tuatualok kimilim tua-taleumbi, minem win epmbi, ama pimbiniñsila em-taleumbi, tuañga kunum ginañ inda-gamekak. Windiñ ti-talembi, bi nep kle kuukañ.”

22 Ama simdi manda win nandimbi, nepenepek asup palmiñgukta timbi ginañ kolaumbi gwililambi bim ñañguk.

23 Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nak biañgan sinik sanba: ama minem kwilikwilinat noli Kunum Molomdok giñgit indauktok nandiñlakta endi gliñgliñnat.

24 Nak bindambo ñandiñ sanba: kamel noli lik bemdok ginañ gik wolok ña tombep nandiñwikta endi kena kwambiñ timbek. Timbi ama kwilikwilinat no Anutulok giñgit indaup nandiñlakta endi wandiñgangot kena kwambiñ timbekak, gan endok kenan win kamellok kenan maklelak.”

25 Gwañgwañiili manda win nandimbi, kolan sinik silikñembi eñgiliñ, “Tikap wandiñda, nindi Anutulok giñgit tuop indauk?”

26 Windiñ eumbi, Yesuli dindimgan yambimbi enguk, “Amali wandiñ tindilok tuop nim, gan Anutuli nepek gitik win tuop ti-taleuk.”

27 Timbi Petloli tambanembi niñguk, “Kalañ. Nindi nepenepekn+ gitik bi-talembi bumbi, dik gep kle kuamiñ, wala timbi nindi tuan nek tikenekamiñ?”

28 Eumbi enguk, “Nak biañgan sinik sanba: Anutuli nepek gitik timbi kaitaumek, Amalok Niñañ endi ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, kusei kimipi, amatam gitik yambi-dikñeukak. Wolonda ama 12 nep kle kuañ sindi bo ama wapmañdok pipapipat plon pipapi, Israel ama sambat 12 yambi-dikñenekaliñ.

²⁹ Tĩmbi no en naka tĩmbi il ba dal kwayañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bĩsali ba nanañ kenan ba nepek wĩn gĩtik bi-taleñgukta, Anutulĩ wolok tambon nain asupgan yousĩñmi-ta-ñambi, kuñgu taletalen nĩmnat wakĩt mĩukak.”

Kunum Molomdi gĩñgĩtĩii siloñ ti-semalak

³⁰ Yesuli yousĩmbi enguk, “Nain taletalenan ñĩndĩñ indaukak: ama asup nin endĩ man ñĩndĩñgĩt ama dĩwĩsilok dausĩnan damandama tañ endĩ siñgi sĩnĩk itnekalĩñ, tĩmbi siñgi sĩnĩk bañ endĩ d amandama itnekalĩñ.

20

¹ Nekta, Kunum Molom wĩn endĩ wain kena molom noli kena gwañgwañii entiañembi yambi-dĩkñeñguk wandin. Kwet salaumbi, kena molom wali kĩmĩn kwelan ñambi, kena gwañgwa dĩwĩn epemepi,

² kena nain noñgan wolok tuan en-indaumbi nandum tuop tĩmbĩmbi, kena gĩnañ en-mulĩm ñañgĩliñ.

³ Tĩmbi kwet ip sala-sĩnĩk taumbi, ama wali nombo ñambi, ama dĩwĩn kenala nĩm ñañañ kĩmĩn kwelan slak palĩmbi yambi,mbi,

⁴ ñĩndĩñ enguk, ‘Sĩndĩ bo ña wain kenana tĩmbĩmbi, kena tĩnetañ wolok tuan sametet.’ Wĩndĩñ eumbi, wain kena tĩndĩla ñañgĩliñ.

⁵ Tĩmbi maim boñgĩp palĩmbi, kena molomdi bĩndambo ña ama dĩwĩn kena tĩñmĩnelĩndok en-mukuk. Tĩmbi maimdi gama nĩm pi-sembeñĩliĩmbi endĩ wĩndĩñgangot tĩnguk.

⁶ Tĩmbi kwet kĩlĩmekĩlĩmelok tĩmbĩmbi, bĩndambo ñambi, ama dĩwĩn kena nĩm tĩndĩn slak pakĩliñ ep tĩmbi indaumbi enguk, ‘Sĩndĩ nekta sandap ombap kena nĩm tĩmbi slak palĩmbi, timlala tilak?’

⁷ Eumbi nĩñgĩliñ, ‘Nimbek noli kena no nĩm nĩmĩk.’ Eumbi en-mupi enguk, ‘Ale, sĩndĩ bo ñambi, wain kenana gĩnañ kena tĩmbĩt.’

⁸ Kwet kĩlĩm eumbi, wain kena molomdi kena ka-dĩkñe amala nĩmbi eñguk, ‘Dĩk kena gwañgwa kiti-semum bĩumbi, tuanji emañ. Emepi, siñgi bĩliñ endoñan kusei kĩmĩpi em ta-ña, dama bĩliñ enda siñgi emu talewĩn.’

⁹ Tĩmbi kena ka-dĩkñeli ama kwet bĩpmem tĩmbĩmbi, kena kusei kĩmĩkĩliñ enbĩm bĩumbi, kena nain noñgandok tuan em-taleñguk.

¹⁰ Emumbi, dama bĩñgĩliñ endĩ ‘Tuan tĩke lo nĩmetak bek’ em nandĩñgĩliñ, gan ka-dĩkñeli ama noñgan noñgan enda bo kena nain noñgandok tuan emguk.

¹¹ Tuanji tĩkeñĩpi, kusei kĩmĩpi, kena molomda em balep ti-ñĩmbi

¹² eñgĩliñ, ‘Siñgi bĩliñ endĩ kena nain dumangot tĩliñ, gan nĩndĩ sandap ombap maim kwambiñ gĩnañ kena piñgĩp gawalat ti-patnambi kĩlĩm elak. Nekta sĩnĩk siñgi bĩliñ en gĩta tuan walan noñgangot nĩmlañ?’

¹³ Wĩndĩñ eumbi, kena molomdi endoñnan nanin nola ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Notna, nak kolan nĩm ti-gamlet. Dĩk kena nain noñgandok tuanla gan-nandĩwambi, nandum tuop tĩk wĩn.

¹⁴ Wala tĩmbi mĩnemga tĩkemi ñau. Nak mĩnem gamĩt, wĩndĩñgan siñgi bĩliñ emepi nandĩt.

¹⁵ Nak natnalok mĩnem wĩndĩñ ba wĩndĩñ tĩmbep nandĩmbi, kĩndem tĩmbet. Nak gĩnañ siloñ ti-semlet, wala dĩk nĩsilok tañgan yambi-gimbĩt tĩlañ ba?’ ”

¹⁶ Yesuli e-yout manda wĩndĩñ embi enguk, “Wĩndĩñda ama man ñĩndĩñgĩt siñgi sĩnĩk bañ endĩ damandaman itnekalĩñ, tĩmbi damandaman bañ endĩ siñgi sĩnĩk itnekalĩñ.”

Ama Wapmañ Yesuli indañgan il kwelnan Jelusalem loñguk

Ama Wapmañ Yesu endĩ kena nek tĩmbektok indañguk?

17 Tĩmbi Yesulĩ Jelusalem lo ñaupi, gwañgwañii 12 kitĩ-semum bĩumbi, nĩsĩñgan telak telak ñañĩpi enguk,

18 “Nandañ! Nĩndĩ lokap, Jelusalem tomnambi, Amalok Nĩñañ tĩkembali, tapma ama biesĩ ba endĩkñe manda nandĩ-tale ama endok kisi plon kĩmĩlĩm loukak. Tĩmbi endĩ manda plon kĩmĩpi, wĩlĩ kĩmbektok manda embi,

19 Roma amalok kisi plon kĩmĩlĩmbi, endĩ Amalok Nĩñañ endok plon nĩ-sasale manda embi waipmbi, tĩkem kloñbat plon wĩlĩm kĩmbekak. Tĩmbi maim tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, Anutulĩ en kĩmnan nanin tĩmbĩ mĩlalekak.”

20 Tĩmbi Yesulĩ kĩmbektok en-taleumbi, Sebedilok tamĩn endĩ nĩñañiit tĩpet, wĩn Yakobo gĩt Yoane, en gĩta Yesuloñ bĩmbi, mĩlelem tĩ-ñĩmbi, nepek no nandĩñmektok nĩñguk.

21 Tĩmbi Yesulĩ nĩ-nandĩmbi eñguk, “Dĩk nekta nandĩlañ?” Eumbi nĩñguk, “Dĩk ama wapmañ indambi, amatam yambĩ-dĩkñeukañ nain wolonda nandĩ-nambi, nĩñanait tĩpet ñalĩ bo ama wapmañ indambi, kĩka dĩndĩm ba kepmanan pipatemĩktok nandĩlet.”

22 Eumbi, Yesulĩ nĩñañiit ñĩndĩñ enguk, “Sĩtĩ nĩtekte eamĩk wĩn nĩm nandĩ-dakleamĩk. Nak mĩlap bemetat * wĩn sũtĩ tuop bemdekamĩk ba?” Eumbi nĩñgĩmĩk, “Nĩtĩ tuop.”

23 Wĩndĩñ eumbi enguk, “Sĩtĩ biañgan nokok mĩlap bemdekamĩk, gan nĩndĩ kĩtna dĩndĩm ba kepma kandañ pilekak wĩn natna ewa taleuktok tuop nĩm. Pipapat wĩn Betnalĩ ama dek endĩ engan epmep nandĩlak enda tĩ-wĩlĩ dĩkñe tĩ-semguk.”

24 Tĩmbi gwañgwañii 10 endĩ manda wĩn nandĩñgĩlĩñda, dakwaya tĩpetta gĩnañjĩ komba dĩñguk.

25 Gan Yesulĩ gwañgwañii gĩtĩk kitĩ-semum bĩumbi enguk, “Sĩndĩ kwelalok yambĩ-dĩkñe ama endok ep tĩndĩnjĩ nandĩ-taleañ: amatamdok kuñgun ba kĩm wĩn ama wapmañjĩlok kiinan patak, tĩmbi ama loloñdĩ pĩmbĩñesĩla endĩkñe mandanjĩ kwambĩñ enbi, tañgonem klenelĩñdok gĩñgĩneañ.

26 Gan sĩndok boñgĩpsĩnan wĩndĩñ nĩm tĩlok. Nĩm sĩnĩk. Sĩndoññan nanin no en wopum kuuktok nandĩlakta, endĩ noliilok tĩplaplaenjĩ kuukak.

27 Tĩmbi no en sĩndok telak damanjĩ kuuktok nandĩlakta, endĩ kena gwañgwañjĩ sĩlanin kumbi,

28 Amalok Nĩñañ tĩñguk wolok tuop tĩmbekak. Endĩ amatam asup ep tĩmbĩ platambi, endok kĩnjan kĩmbektok ama sĩnĩk indañguk, endĩ en tĩmbĩ platanelĩñdok nĩm.”

Ama tĩpet dautset sisipmĩn endĩ Yesu en ama wapmañ wĩn nandĩ-dakleñgĩmĩk

29 Yesulĩ gwañgwañii gĩt Jeliko it kwet bim ñañĩlĩmbi, amatam kĩmĩn wopumdi en kle ñañgĩlĩñ.

30 Tĩmbi ama tĩpet dautset sisipmĩn endĩ telak pawan pi pakĩmĩk. Endĩ Yesulĩ yapma kleup tĩmbĩm nandĩmbi, wolongan kĩtĩmbi nĩñgĩmĩk, “Devittok Komblin, dũk nĩta blan tĩ-nĩmĩñ.”

31 Endĩ wĩndĩñ kĩtĩumbi, amatam asuptĩ enombĩmbi, en-kĩmĩsip tĩñgĩlĩñ, gan endĩ wopungan kĩtĩmbi nĩñgĩmĩk, “Wopum, dũk Devittok Komblin, nĩta blan tĩ-nĩmĩñ.”

32 Eumbi, Yesulĩ wĩñga ipi kĩtĩ-sembi enguk, “Sĩtĩ nĩtek tĩ-samettok nandamĩk?”

33 Eumbi nĩñgĩmĩk, “Wopum, nĩtĩ dũk dautnet tĩmbĩ tom-nĩmeñdok nandamĩk.”

34 Tĩmbi Yesulĩ blan tĩ-sembi, dautset kiilĩ tĩke-kaumbi, wolongan dautset tombĩmbi, nepenepek kañbi, Yesu kle ñañgĩmĩk.

* 20:22: Yesulĩ mĩlap bembemla eñguk wĩn endĩ Grik manda plon ñĩndĩñ eñguk, “Nak tuk wĩtna tĩke lombi nambetat wĩn sũtĩ tuop tĩke lombi nandekamĩk ba?”

21

Yesulí ama wapmañ nomík Jelusalem loñguk

1 Yesu gít gwañgwañii endí Jelusalem it kwet tímbe dumalaumbi, Oliv kwet jañginnan lombi, Betfage it kwelan tomgíliñ. Tomñíliñbi, Yesulí gwañgwañiit típet en-mupi

2 enguk, “Sítí it kwet da patak wolok ñandekamík! Ñam tombi, wolongan doñki nínáñat toali ep top yambiyambin kandetamík. Kañbi písap yanañgípi bít! ”

3 Tíkap nimbek noli sambímbi san-kaumbi, ñíndíñ níndekamík, ‘Molomdí doñki kena emektok nandílak. Tímbe platik síník yambiumbi yanañgíliñbi bíndetamík.’ ”

4 Yesulí doñkila eñguk wín endí plofet ama noli damañgan kumbi manda eñguk walí bien inda-dakleuktok tíñguk. Manda wín ñíndíñ,

5 “Saiondok * amatam ñíndíñ enbím nandíwít: Ama wapmañjí endí síndí sepmektok bí-samlak. Endí kayombínembi, doñki plon pipatak, wín doñki sim wolok plon pipapi bílak.” ✧

6 Tímbe gwañgwa típet endí ñambi, Yesulí kena manda enguk wolok tuop tímbe,

7 doñki me nínáñ yanañgípi, Yesuloñ bíñgímík. Bímbi, sauloñjet kiundepi, doñki plon kímíliñbi, Yesulí wolok plon lo pipapi ñañguk.

8 Tímbe amatam kímín wopum endoññan nanin asupgandí endok koi gíñgít tíkeloneliñdok sauloñjí telak plon samba eñíliñbi, díwíndí komba sak kiyat dombímbi mep bím, wíndíñgot telak plon ipane-ta-ñañgíliñ.

9 Tímbe amatam Yesu síngi dama tímbe kleñgíliñ endí enda Mesia nímbe, ñíndíñ yousíyousíñgan kítímbe eñgíliñ,

“Ama wapmañ Devít endok Komblin bílak, koi tíke-lowít!

Molomdí ama ñín ama wapmañní kuuktok ní-mukuk en wakan gwílam tíñmen!

Anutu kunum gínañ patak endok koi tíke-lona!” ✧

10 Yesulí Jelusalem it kwelan ama wapmañ nomík lo tombímbi, wínasi gítíktí wín ka sílíkñembi, “Wín nin?” e-nandíñgíliñ. E-nandumbi,

11 amatam kímín wopumdí tambane e-ta-ñañgíliñ, “Ñín plofet Yesu en Nasalet it kwet, Galili distrik nanin.”

Yesulí tapma ilan gembín daut semguk

12 Tímbe Yesulí tapma it sañ jimba gínañ lombi, kímíli tua tímbe, mínem kena típakíliñ lo yambímbi, nandum tuop ním tíñguk. Wíndíñda endí ama tapma tíndílok nepenepek kímíliñ tuañgíliñ gítík ep klembi, ama mínem tambo mán kena tíñgíliñ endok kímíkímítsí wakít moník tuatualok kímíkíliñ endok pipapatsí wíli tombolímbe,

13 ñíndíñ enguk, “Anutulok manda no ñíndíñ youyoulín patak, ‘Nokok itna wín nan-wowoñ tíndílok it een’. ✧ Gan kímíli tua ama síndí it ñín tímímbi kumbu amalok pat-sembe it nomík tílak.”

14 Yesulí tapma it sañ jimba gínañnan palíñíliñbi, ama kesít ním kuñgíliñ gít ama dausí sípmísípmín endí endoñ bíumbi, ep tímbe kíndem dañguk.

15 Tímbe wembe gwañgwa wandíñ pakíliñ endí ñíndíñ kítíñgíliñ, “Ama wapmañ Devítok Komblin endok koi tíke-lowít!” Tapma ama biesí gít endíkñe nandí-tale ama endí manda wín nandímbi, Yesu kundit kíndem engano asup tíñguk wín kañbi, gínañjí komba díumbi,

* **21:5:** Jelusalem it kwet koi no wín Saion. Plofetti ‘Saiondok amatamla’ eñguk endí Jelusalem nasi ba Israel amatam gítík endok plon ep yout tíñguk. ✧ **21:5:** Aisaia 62:11, Sekeraia 9:9 ✧ **21:9:** Kap 118:25-26 ✧ **21:13:** Aisaia 56:7

16 ñĩndiñ nĩ-nandiñgĩliñ, “Endi Mesia ganañ wĩn dik nandiñlañ ba?” Eumbi tambane enguk, “Ba wĩn nandiñlet ñak. Gan sĩndila Ama Wapmañ Devitti Wopumla ñĩndiñ nĩnguk wĩn pinapi nandi-kamalañ bek, ‘Dik wembe gwañgwa tip ba wopum ep tĩmbi pañgĩtaumbi, gan-tĩke-loumbi kĩndem dalak.’” ✧

17 Wĩndiñ embi, ama biesi yambimbi, Jelusalem nanin Betani it kwelan ñambi, wandiñ dounguk.

Yesuli komba fik no nĩ-suambalĩmbi yañetañguk

18 Kwet salaumbi, Yesuli Jelusalem undane ñañĩpi, nanañ gawat tĩnguk.

19 Tĩmbi deium ñaumbi, komba fik no telak pawan palĩmbi kañguk. Kañbi, ñasiñgan kuseinan ña bienla deium loumbi, lonji ka-tĩlapi, sakgot kañguk. Kañbi, komba fik nĩ-suambapi eñguk, “Dik bienga nombo nĩm laliukañ, nĩm sĩnĩk.” Eumbi, wolongan komba fik wali yañetambi kĩmĩnguk.

20 Gwañgwañiili wĩn ka siliĩkĩmbi eñgĩliñ, “Nĩtek tĩmbi, komba fik ñali platik sĩnĩk kĩmbi yañetalak?”

21 Eumbi, Yesuli tambanembi enguk, “Nak biañgan sĩnĩk sanba: tĩkap sĩndi gĩnañ tĩpet nĩm tĩmbi, Anutu biañgan nandi-kĩlikti tĩñmĩ-kuneliñda, nak kundit komba fik ñala tĩt wĩndiñgangot sĩndi bo tĩneliñ. Tĩmbi wakangot nĩm ya. Tĩkap sĩndi kwet jañgĩn ñala ‘Mĩlapi, tuk kimbĩn gĩnañ pi!’ nĩmbĩmbi, gumañ wolok tuop indawĩk.

22 Sĩndi Anutula nepek no ba no tĩmbektok nĩmolo tĩ-ñĩmbi, nandi-samektok nandi-kĩlikti tañda, wĩndiñ inda-samekak.”

Yesuli nindok manla kena pa tĩnguk wala nĩ-nandiñgĩliñ

23 Yesuli tapma it sañ jimba gĩnañ lombi, amatam enĩ-daut tĩ-semguk. Enĩ-daut tĩ-sem-palĩñĩmbi, tapma ama biesi gĩta Israeel amalok ama biesi endi endoñ bĩmbi, nĩ-kañbi eñgĩliñ, “Nĩndi ganbĩmbi, kundit ñandin pa tĩlañ? Ba nindok mandanla ba gembĩnla wĩndiñ pa tĩlañ?”

24 Eumbi tambane enguk, “Nak bo nepek nola san-nandutet. Dĩndim tambane nanĩnetañda, nak bo nindok mandala kundit wandin sĩnĩk pa tĩlet wĩn sanbetet.

25 Nĩndi Yoane nĩmbĩmbi, amatam tuk i-semguk? Wĩn Kunum Molomdi ba ama noli?” Wĩndiñ eumbi, kusei kĩmĩpi, nĩsiñgan dombi tañan tĩmbi eñgĩliñ, “Nĩndi ‘Kunum Molomdi’ wĩndiñ eneñda, endi ñĩndiñ nĩnĩ-nandutak, ‘Wĩndiñda sĩndi nekta Yoanelok mandan nĩm nandi-dasiñgĩliñ?’

26 Gan nĩndi ‘Ama noli Yoane nĩmbĩm kena tĩnguk’ wĩndiñ eneñda, amatam kĩmĩn wopum Yoanela pofet nandiñmañ endi nĩtek tĩ-nĩmneliñ walañgot mĩsĩnetamĩñ.”

27 Wĩndiñda endi Yesu ñĩndiñ tambane nĩngĩliñ, “Nĩndi Yoane nĩmbĩmbi, tuk i-semguk wĩn nĩndi nĩm nandamĩñ.” Eumbi enguk, “Ale, wĩndiñda nak bo nĩndi nanbĩmbi, kundit pa tĩlet wĩn nĩm sanbetet.”

Yesuli Juda ama biesĩlok gĩnañ kwambĩñji e-dakleñguk

28 Yesuli yousĩmbi, Juda ama biesĩla enbi eñguk, “Sĩndi kasat ñala nĩtek nandañ? Ama nolok nĩñañiit tĩpet kuñgĩmĩk. Tĩmbi tualoñ ña ñĩndiñ nĩnguk, ‘Tua, dik man ñambi, wain kena tĩ!’

29 Eumbi, jip jup tĩnguk, gan siñgimek endi gĩnañ tambaneumbi, ña kena tĩnguk.

30 Tĩmbi besetti monaloñ ña wĩndiñgangot nĩmbĩmbi, beula nĩnguk, ‘Ale, ñautet.’ Endi wĩndiñ eñguk, gan nĩm ñañguk.

31 Sĩndi nĩtek nandañ, gwañgwa nĩndi beulok man tañgoneñguk?” Eumbi, endi eñgĩliñ, “Tuali.”

Tĩmbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sanba: takis epep ama ba tam telak joñgolok endi sĩndok kwesi kĩnjannan Anutu enlok gĩngĩt indaumbi yambĩ-dĩkñelak.

³² Kusei ñîndînda tîmbi wîndîñ indalak: Yoanelî bîmbi, dîndîm kuñgulok telak daut samumbi, sîndîla mandan nandum tîl tînguk, gan takis epep ama gît tam telak joñgolok endîla mandan wîñ nandîmbi tîke-kîlîñ eñgîlîñ. Sîndî nepek wîñ kañgîlîñ, gan gînañjî nîm tambanembi, Yoanelok mandan nandîmbi nîm tîke-kîlîñ eñgîlîñ.”

Yesulî tapma ama biesî gît Falisi ama endî wain kena ka-dîkñe ama kolasî wandin eñguk

³³ Yesulî yousîmbi, tapma ama biesî ba Falisi amala enbi eñguk, “Nak e-yout manda no sanbambi nandîwit. Kena molom nolî wain kap kwet nolok tîpiñguk. Tîpi-talembi, sañ im gîmbunembi, wain tul wîsî-dottok kwet no kîndîpi, kena ka-dîkñelok it ombap kloñ no kawattî kîndîlîm ikuk. Wîndîñ tî-talembi, kenan wîñ ka-dîkñelok kisî plon kîmîpi, kwet mayañgan nolok ñañguk.

³⁴ Ña kuñîlîmbi, bien mepmettok nain indaumbi, kena gwañgwañii dîwîndî wain bien enlok mepmettok ka-dîkñeloañ en-mulîm bîmbi, wain kena gînañ tomgîlîñ.

³⁵ Tîmbi ka-dîkñe endî gwañgwa en-mumulîñ wîñ epmbi, no wîpi, no wîlî kîmbîmbi, no kawattî wîkîlîñ.

³⁶ Wîndîñ tîmbîmbi, kena molomdî gwañgwa dîwîñ nombo en-mukuk. Kunakunatsî wîñ gwañgwa dama en-mukuk yapma klembi, asup en-mulîmbi bî tombîmbi, kundit wîndîñgangot tî-semgîlîñ.

³⁷ Siñgi sînik endî enlok nîñañ sînik nî-mupi, ñîndîñ nandînguk, ‘Nîñanalî ña tombîmbi kañbi, giñgiñgan tîñmînekalîñ.’

³⁸ Tîmbi ka-dîkñeli nîñañ wîñ kañbi, nîsîñgan ñîndîñ eñgîlîñ, ‘Gamanda endî wakan kena ñolok molom tîmbekak, wala tîmbi nîndî en wîpi, kenan ñîñ nîñlok gîñgît kasîlena.’

³⁹ Wîndîñ embi tîkeñîpi, kena gînañ nanin munjut munjut ñakap, kena pawan wîlî kîmguk.”

⁴⁰ Yesulî wîndîñ embi en-nandîmbi eñguk, “Wain kena molomdî undane bîmek, ka-dîkñe wîñ nîtek tî-semekak?”

⁴¹ Eumbi nîngîlîñ, “Nepek kolan sînik tîngîlîñda tîmbi endî bo kolan sînik yandîpmum kîm-talenekalîñ. Tîmbi endî kena ka-dîkñe komblîñ kîndem ep kasîlembi, kenan endok kîsînan kîmîlîmbi, wain bien mepmettok nain indaumbi, nain tuop endî bien dîwîñ enlok melîm tî-kunekalîñ.”

⁴² Tîmbi Yesulî enla manda embi enguk, “Anutulok manda youyoulîñ patak ñîñ sîndî pinat nandîmbi kamalañ bek,

‘Molom en ñîndîñ tîmbî indañguk:

it kîndîkîndît amalî ita kawattî tîndîñ nola kena nîmnat embi siñgi wîlîmgîlîñ,

gan kawat walî ta dîwîñ gîtik yapma klelak.

Nîndî wîñ kanambi, kundit gîtikîñ tîlak.’ ✨

⁴³ Manda wolok tuop it kîndîkîndît amalî kawat wîñ siñgi wîlîmgîlîñ, wîndîñgan sîndî nak siñgi wît-namgîlîñ, wala tîmbi nak ñîndîñ sanba nandîwit: Sîndî Anutulok gîñgîtîñii ku-ta-bañ, gan endî pipapipat wîñ sapma tîkembali, amatam no nîndî endok manda tañgonembi bien tîmbî indañ enda emekak.

⁴⁴ Ama nolî kawat wolok plon pi wîlekta en wîlî mînanda taleuk. Ba kawat walî ama nolok plon pîwîkta, kawat walî ama wîñ wîlî gîkñe-taleuk.” †

⁴⁵ Tapma ama biesî gît Falisi ama endî Yesulî e-yout manda eñguk wîñ nandîmbi, “Nîndañgan elak” wîndîñ nandîmbi,

⁴⁶ tîkenepi nandîngîlîñ. Gan amatam kîmîñ wopum endî Yesula plofet no wîndîñ nandîñmîñgîlîñ, wala tîmbi Falisi amalî amatamdî mik tî-semnelîñ wala mîsîmbi, nîm tîkeñgîlîñ.

✨ **21:42:** Kap 118:22-23 † **21:44:** Nandî-tale ama dîwîndî ñîndîñ eañ: Matayo en sambat wîñ nîm youkuk.

22

Kunum Molomdi en-tiañelak win Yesuli nım nandi-kımkmneliñdok eñguk

¹ Yesuli yousımbi, nombo ama biesıla e-yout mandalı manda enıñıpi, ñındıñ eñguk,

² “Kunum Molomdi giñgıtñii yambi-dıkñelak win ñındıñ: ama wapmañ nolok niñañlı tamın tıkeup tımbımbi, wapmalı kena gwañgwañiili nanañ sina wopum tıñmıneliñdok embi,

³ manda kımıpi, yoktı nanañ win naneliñdok en-tiañeñguk. Tımbi nanañ nanalok nain indaumbi, yokñiili bıneliñdok kena gwañgwañii en-mulımbi ñañgılıñ. Gan yokñiili bımbıla kunjıt tambı, nım embi giñgınem pakılıñ.

⁴ Tımbi ama wapmañdı bındambo kena gwañgwa dıwin bo en-mupi, yokñii ep tiañeñguk enda ñındıñ enıneliñdok enguk, ‘Nandañ. Nak nanaña ip tı-wılı dıkñet. Nokok bulmakau wapalı sim ba nıñañ dıwin no gwok galkñat yandıp sı-talembi, nepek gıtık tı-jumıt tı-sam-talemıñ. Sındı bıumbi, nıñanalı tam tımbetak en gıta na sılısılı tına!’

⁵ En-mulımbi, kena gwañgwañiili ña manda eñguk wındıñ engılıñ, gan yokñiili mandanjı nandi-kımnembi ñañgılıñ. Dıwındı nanañ kenanjınan ñañgılıñ, dıwındı mınem kenanjıla ñañgılıñ.

⁶ Tımbi dıwındı ama wapmañdok kena gwañgwa win epbi kolan tı-sembi yandıp kımğılıñ.

⁷ Wındıñ tımbımbi, ama wapmañdı gınañ komba dıumbi, mik amañii en-mulımbi ña ama kena gwañgwa yandıpgılıñ win yandıp talembi, isi kwesi wakıt sium dıñguk.

⁸ Tımbımbi ama wapmañdı kena gwañgwañii dıwında ñındıñ enguk, ‘Yoknailok nanañ sina tı-sem-talet, gan ama nak en-tiañeñgut endı kındesı nım.

⁹ Wındıñda sındı telak mannan ñambi, amatam yambınetañ tuop en-tiañeum bımbi, wapatamdok sina dum nanañ nambıt.’

¹⁰ Eumbi, kena gwañgwañiili enguk tuop telak man tuop ñambi, amatam kındesı ba kolası yambıñgılıñ gıtık ep kımın tımbi yanañgılımbi, nanañ nanala bımbi, it gınañ tokñeñgılıñ.

¹¹ Amatam it gınañnan lo pi palıñlımbi, ama wapmañdı yambep loñguk. Lombi yambıñıpi kañguk win: ama nolı dasindasin nain wolok dındım sınik yokñiila emğılıñ win nım dasımbi, bı pipalımbi kañbi

¹² nı-nandıñguk, ‘Notna, nıtek tımbi dık dasindasin gamıt win nım dasımbi bıñ?’ Eumbi, ama walı manda nımnat palımbi,

¹³ ama wapmañdı kena gwañgwañii enbi eñguk, ‘Sındı kii kesi toalı topbi, pawan kolı pımbi, kılımbi gınañ palen.’” Yesuli e-yout manda wandın embi yousımbi eñguk, “Kılımbi gınañ amalı mano kwılımbi tımbi, manjı sı-gılımbi danekalıñ.

¹⁴ Nandañ. Kunum Molomdi amatam asup en-tiañelak, gan noñgan noñgan mandan nandımbi bañ endıñgot ep kasılelak.”

Falisi amalı Yesu sısoñ tıñmınep nandımbi, takis mınem kımıkmıttok plon nı-nandıñgılıñ

¹⁵ Tımbi Falisi amalı Yesu manda plon kımıtneliñdok nandımbi, ña kımın tımbi, mandalı sısoñ tıñmınepi e-sambat tıñgılıñ. Tı-talembi,

¹⁶ nısıllok gwañgwanjii dıwin gıt ama wapmañ Elot endok sambalii dıwin * en-mulımbi ñambi nıñgılıñ, “Endaut, nındı dık kok kusaka nandamıñ, dık julufı manda nım embi, bıañgangot pa elañ, Anutulı nındı nıtek kuneñdok nandılak win lolon ba pımbın gıtık mısımısı nımnat tuopkan nını-daut nım tı-nımlañ.

* 22:16: Falisi amalı takis mınem Roma ama wapmañda mımın wala nandum pıumbi, Elottok sambaliili wala nandum kındem dañguk.

17 Wala tĩmbi gan-nandĩnambi nĩnbekañ: Romalok ama wapmañ Sisa enda takis mĩnem mamĩñ wala nandum dĩndĩm elak ba nĩtek?”

18 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ kolan tĩñmĩnepi nandĩngĩlĩñ wĩn ka-nandĩmbi enguk, “Sĩndĩ ama manjĩ manbenjĩ malet nomĩk, mandalĩ sĩsoñ tĩ-namnepi bañ ba?”

19 Takis mĩnem pa kĩmĩkamĩñ mĩnem wĩn no daut namĩt” eumbi, mĩnem kwandai satnin no ña tĩke bĩ daulmĩngĩlĩñ.

20 Tĩmbi Yesulĩ en-nandĩmbi eñguk, “Mĩnem plon ama walan gĩt kot kundit wĩn nĩndoñ?”

21 Eumbi nĩngĩlĩñ, “Wĩn Sisaloñ”. Wĩndĩñ eumbi enguk, “Ale, Sisalok gĩngĩt wĩn Sisala tambane mĩnekalĩñ, tĩmbi Anutulok gĩngĩt wĩn Anutula tambane mĩnekalĩñ.”

22 Wĩndĩñ eumbi, nandĩ piyasat tĩmbi bĩmbi pĩ ñañgĩlĩñ.

Sadusi amalĩ Yesu sĩsoñ tĩñmĩnep nandĩmbi, kĩmnan nanin mĩlamĩlattok plon nĩ-nandĩngĩlĩñ

23 Sandap wolondañgan Sadusi ama dĩwĩn endĩ Yesuloñ bĩngĩlĩñ. (Ama walĩ ‘Ama sembañ endĩ nĩm mĩlamĩlattok’ wĩndĩñ pa eañ.) Endĩ Yesuloñ bĩmbi, ñĩndĩñ nĩ-nandĩmbi

24 eñgĩlĩñ, “Endaut. Endĩkñe manda Moselĩ kĩmĩt-nĩnguk walĩ ñĩndĩñ elak: ama nolĩ yamĩn pap sembilakta, endok sambat nĩm talenelĩndok kwayañlĩ endok tamĩn kanjalĩ tĩkembĩ, dallok kĩnjan gwañgwa bĩsat ep tĩmbĩ indanekalĩñ. ✧

25 Wĩndĩñda, dakwaya kĩt tambon tĩpet endĩ ñolok kuñgĩlĩñ. Tĩmbi tualĩ tam no tĩkembĩ kukap, komblin nĩmnat yamĩn papi sembiñguk. Sembumbi, monalĩ tam wakangot tĩkeñguk.

26 Tĩkembĩ, endĩ bo wĩndĩñgangot yamĩn papi sembiñguk. Tĩmbi gwĩk endĩ bo wĩndĩñgangot tĩnguk. Tĩmbĩm ña gwĩk konjok endok plon taleñguk.

27 Endĩ gĩtĩkkandĩ sembi-taleumbi, siñgi sĩnĩk tam walĩ bo sembiñguk.

28 Ale, dĩk eumbi nandĩna: dakwaya endĩ gĩtĩktĩ tam wĩn tĩkeñgĩlĩñ, wala tĩmbi ama sembiñgĩlĩñ endĩ mĩlamĩlat nainnan mĩlalĩmbi, ama kĩt tombon tĩpet endoñ nanin ama nĩndĩ sĩnĩk tam wĩn tĩkeukak?”

29 Eumbi tambane enguk, “Sĩndĩ Anutulok mandan youyoulĩn patak wolok kusei ba endok gembĩn nĩm nandĩ-dakleañ, wala tĩmbi mĩlamĩlatta nandumbi kamalalak.

30 Amatamdĩ kĩmnan nanin mĩlatmek endĩ kunumdok añelo nomĩk wapatam nĩm pa tĩnekalĩñ.

31 Tĩmbi ama sembiĩmbi mĩlatnekalĩñ wolok kandañ Anutulĩ manda ñĩndĩñ sanguk wĩn sĩndĩ pinat nandĩmbi kamalañ bek,

32 ‘Natna Anutu wakan Ablaam wakĩt Aisak ba Jekop endĩ nan-wowoñ tĩ-namañ.’ ✧ Endĩ bep pañnii kwelan nombo nĩm kuañ endok plon wĩndĩñ eñguk. Tĩmbi ama kaik kuañ endĩngot Anutu nĩ-wowoñ tañ, ama sembi-sembiñ endĩ nĩm.”

33 Amatamdĩ Yesulĩ nanandĩ emguk wĩn nandĩmbi, nandĩ-gĩtĩngĩtĩk e tĩngĩlĩñ.

Falisi amalĩ Anutulok mandan plon Yesu sĩsoñ tĩñmĩnepi tĩ-tĩlakĩlĩñ

34 Yesulĩ Sadusi amalok manjĩ masipmĩngukta, Falisi amalĩ wĩn nandĩmbi, bĩ kĩmĩn tĩmbi, Yesuloñ bĩngĩlĩñ.

35 Endoññan nanin no endĩ endĩkñe manda nandĩ-tale ama. Endĩ Yesu sĩsoñ tĩñmep nĩ-nandĩmbi eñguk,

36 “Endaut. Endĩkñe manda nek ñalĩ sĩnĩk dama tĩmbi, loloñ sĩnĩk tĩlak yañ?”

37 Eumbi nĩnguk, “ ‘Sĩndĩ gĩnañjĩ wakĩt gĩnañjĩ tip ba nanandĩnjĩ gĩtĩk Wopum Anutunjĩ endok bĩñmĩnekalĩñ.’ ✧

38 Endĩkñe manda walĩ dama sĩnĩk tĩmbi, loloñ sĩnĩk yañ.

39 Tĩmbi endikñe wandingangot no wĩn ñĩndiñ, ‘Dik ditiñala nandilañ, wĩndiñgangot nokala nandĩñmekañ.’ ✧

40 Moseli endikñe manda gitiik kimit-nĩnguk ba plofet amali nanandi nĩngĩliñ wolok bien endikñe tipet wali nini-dakleamik.”

41 Falisi amali kimitin ti-paliñiĩmbi, Yesuli ñĩndiñ en-nandiĩmbi

42 eñguk, “Mesia Anutuli amatamñii epeplok nĩmbi taleñguk wĩn sindi enda nitek nandañ? En nindok komblin?” Eumbi nĩngĩliñ, “Endi ama wapmañ Devit endok komblin.”

43 Eumbi enguk, “Wĩndiñda kusei nitektok Dĩndim Woñdi Devittok gĩnan nanandin tĩmbi daklembi, enlok komblin wĩn ‘Wopumna’ kitĩmbi, ñĩndiñ eñguk,

44 ‘Wopum Anutuli Wopumnala ñĩndiñ nĩnguk, Dik kitna dĩndim kandañ pipaliĩmbi, nak kanjikakai dikok kapmainan yapilambi patnekalĩñ wolok tuop.’ ✧

45 Manda wolok tuop Deviti Mesiala ‘Wopumna’ kitĩnguk, wala tĩmbi Mesiali nitek Devittok komblingot tĩmbek?”

46 Eumbi, ama biesi gitiiki manda tambon no tambane nĩneliñdok tuop nĩm. Tĩmbi nain wolondañgan kusei kimitipi, mandali sisoñ tĩñmĩnepi ekaeka diwĩn tĩnep mĩsĩmbi kak biñgĩliñ.

23

Yesuli Falisi gita endikñe manda nandi-tale amalok ep tĩndĩnji juluñgan wĩn e-dakleñguk

1 Tĩmbi Yesuli gwañgwañii gita ama kimitin wopum ti-pakiliñ enda ñĩndiñ enguk,

2 “Falisi git endikñe manda nandi-tale ama endi Moselok kinjan ipi, endikñe manda san-daut ti-samañ.

3 Wala tĩmbi manda sanañ wĩn gitiik tike-kunekaliñ, gan ep tĩndĩnji nitek tañ wĩn nĩm kimit-klembi tĩnekalĩñ. Nekta, endi endikñe manda san-daut ti-samañ, gan nĩsĩ manda wĩn nĩm tike-kuañda tĩmbi.

4 Endikñe manda sinda san-daut ti-samañ wĩn nepek mĩlap wĩn sindiñgot tañgoneneliñdok samañ wandin. Gan nĩsĩ sep tĩmbi pañgĩtaneliñdok kit kimit no tĩnepi nĩm nandañ.

5 Nepek tañ gitiik wĩn endi amali yambĩmbi e-kindem da ti-semneliñdokgot pa tañ. Sindi Falisi git endikñe nandi-tale ama endok kama besañ ba dama immĩsĩ wĩn kañ ba? * Wĩn wopum sĩnik! Tĩmbi kuñgunji Anutu biñmañ wĩn inda-dakleuptok endi dasindasinji kusip blemblemat ombapli tĩndin wĩn pa dasiañ.

6 Tĩmbi sina wopum indalaknan ba it kiyau gĩnañ endi pipapat damandama pakañ wolokgot pipatnepi nandañ,

7 tĩmbi amatam kimitin kwelan yambañ endi we sembi giñgiñgan ti-semneliñdok ba kosi eu loumbi, ‘endaut’ pa enĩneliñdok nandañ.

8 Nandiwit: ama noñgan endiñgot sindok sandautsi sĩnik, tĩmbi sindi gitiik dakwayañgot, wala tĩmbi amatamdi sindok kosi eu loneliñdok ‘nĩndaut’ wĩndiñ nĩm sanĩnekalĩñ.

9 Wĩndiñgangot sindi kwelan ñolok ama nola ‘Bepni’ nĩm kitĩnekalĩñ. Bepsi noñgangot endi kunum gĩnañ patak.

10 Tĩmbi bo amatamdi sinda ‘telak damani’ nĩm sanĩnekalĩñ. Nĩm. Sindak telak damanji wĩn noñgan endiñgot, wĩn Mesia Anutuli en sepmehtok ni-mukuk en wakan.

11 Sindak ama lolonjili sindok kena gwañgwanji kuukak.

✧ 22:39: Wok Pris 19:18 ✧ 22:44: Kap 110:1 * 23:5: Juda amali kama besañ ba dama immĩsĩ bĩ gwĩlapti tĩmbi, Anutulok manda diwĩn (Kisim Bek 13:1-10, 13:11-16, Lo 6:4-9, 11:13-21) pepa plon youpi, wolok gĩnañ dasĩmbi, nĩmolo tĩndilok nainnan dasiañgĩliñ.

12 No en enlok koi tike lolakta, Anutulí endok koi tike piukak. Tímbi no en kayombinemi kulakta, Anutulí endok koi tike loukak.”

13-14 Yesulí yousimbi enguk, “Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindí kilañmet! Ama manjí manbenjí malet nomík sindí amatam kunumdok yama sip semañ, wín siní Kunum Molomdok giñgít ním indañ, gan amatamdi endok giñgít indanep nandañ wín telak masip tí-semañ, wala tímbi Anutu en mek sambekak. †

15 Endikñe nandi-tale gita Falisi ama sindí kilañmet! Ama manjí manbenjí malet nomík sindí gwañgwañjí noñgangot tímbi indaneliñdok kwet tuop ba tuk kimbíñ díkñemi ku-taleañ. Sindí kolandok giñgít tañ, tímbi ama nolí gwañgwañjí indambi, nanandínjí gít ep tíndínjí kímít-kle-talelak sindí en tímbim kolandok giñgít tíñpi, sapma klembi, kola sínik talak.

16 Ama dausi sisipmín nosiila telak daut semañ sindí kilañmet! Sindí ñíndíñ ení-daut tí-sembi tañ: tíkap ama nolí ñíndíñ eup nandílak, ‘Nak Anutulok dainan wíndíñ ba wíndíñ tímbettok e-kwambíñ da tílet’, gan endí Anutulok koi kítiup misimbi, tapma ittok plon e-gembilalakta, endí manda wín kíndem lapílektok tuop. Gan tíkap endí nepenepek gollí tíndín tapma ilan pakañ wolok plon manda e-kwambíñ dalakta, endí manda wín lapílektok tuop ním. Sindí wíndíñ pa ení-daut tí-semañ.

17 Sindí ama dausi sisipmín gita kamasí! Anutulok dainan nek ñalí loloñ sínik? Wín nepek gollí tíndín walí loloñ sínik, ba tapma it walí loloñ sínik? Nepek gollí tíndín walí tapma ilnan ním palímda, walí loloñ ním tímbe yañ.

18 Tímbi bo ñíndíñ ení-daut tí-semañ, ‘Amalí sisuet plon manda e-kwambíñ dalak, endí manda wín kíndem lapílektok tuop. Gan tíkap endí tapma no sisuettok plon kímílim patak wolok plon manda e-kwambíñ dalakta, endí manda wín lapílektok tuop ním’.

19 Sindí dausi sipmín. Anutulok dainan nek ñalí loloñ sínik? Wín tapma walí loloñ sínik, ba sisuet walí loloñ sínik? Tapma wín sisuettok plon ním kímílim palímda, walí loloñ ním tímbe yañ.

20 Wala tímbi no en sisuettok plon manda e-kwambíñ dalakta, endí sisuet wakít nepek gítik wolok plon kímílim pakañ nepek wolok plon mandan e-kwambíñ dalak.

21 Tímbi no en tapma ittok plon manda e-kwambíñ dalakta, endí tapma it wakít Anutu en wolok kulak endok plon manda e-kwambíñ dalak.

22 Tímbi no en kunumdok plon manda e-kwambíñ dalakta, endí kwet wolok Anutulí pipapi, kunum kwet yambí-díkñelak wakít Anutu enlok plon manda e-kwambíñ dalak.

23 Endikñe nandi-tale ama gita Falisi ama sindí kilañmet! Anutu en mek sambekak. Ama manjí manbenjí malet nomík sindí nepek gítik kasíleañ wín danbím, kí tambon tambon tímímbi, tambon noñgan Anutulok pa mañ, wín nepek típnam gwasap wandín tuan wopum nímnat wín bo sindí ním kamalañ. Wíndíñgan sindí endikñe manda wandín kambak kímít-kleañ, gan endikñe manda Anutu enlok dainan loloñ sínik wín pa lapíkañ. Endikñe manda loloñ sínik walí nosii kundit dándím ba mamasa tí-semneliñdok, tímbi Anutu tike-kwambíñ daneliñdok pa sanañ. Wíndíñda sindí gembí kopi, endikñe manda loloñ wín kímít-klenekaliñ. Tíñpi, endikñe manda díwín gítik wín bo ním nandí-kímnenekaliñ.

24 Sindí ama dausi sisipmín wandín walí nosiila telak daut sembi, ñíndíñ tañ: sindí endikñe manda típ mínam wín ka-kíliñ em kleañ, gan endikñe manda bien wopum sínik wín ním pa ka-nandí-dakleañ. Wíndíñda sindí ama nolí kwínakam típ mínam

† 23:13-14: Nandi-tale ama díwíndí manda kusip no gamañgot patak eañ. Wín ñíndíñ, “Endikñe manda nandi-tale gita Falisi ama sindí kilañmet! Ama manjí manbenjí malet nomík sindí nímolo ombap amalí sambí-nandí tíneliñdok tañ, gan tam kanjak juluíñt tí-sembi, isí yapma tíkeañ, wala tímbi kolanjílok tuan ombí-tikenekaliñ wín ama díwíndok tuan makleukak.”

sɪnɪk tuk wɪtna gɪnañ nanin tɪke kotak, gan kamel wopum wolok patak wɪn nɪm kañbi, tuk tɪke lombi, wakɪtañgan kɪmo elak en wandin!

²⁵ Endɪkñe nandɪ-tale ama gɪt Falisi ama sɪndɪ kilañmet! Ama manjɪ manbenjɪ malet nomɪk sɪndɪ jawañ ba kambot pawañgot wɪlɪt-kɪlɪñ tɪndɪn wandin, gan nepek kolan kusei kusei gɪnañjɪ gɪnañ tokñe-patak, wɪn sɪndɪ ep tɪndɪnjɪ kɪndem wolok walan pa tañ, gan ama piñpiñen sɪndɪ gɪnañjɪ gɪnañ sɪnɪlañgot pa nandañ.

²⁶ Falisi dautsɪ sisipmɪn sɪndɪ dama gɪnañjɪ kambot gɪnañ nomɪk wɪn wɪlɪlɪmek, wolondamek pawan kɪndem daukak.

²⁷ Endɪkñe nandɪ-tale ama gɪta Falisi ama sɪndɪ kilañmet! Ama manjɪ manbenjɪ malet nomɪk sɪndɪ ama sum no kawattɪ masipbi, pama satnin walɪ sapleñgɪlɪñ wandin. Pawan ka kɪndem danat, gan wolok gɪnañ ama kwandat gɪt nepek dañgalan walɪ tokñe-patak.

²⁸ Wɪndɪñgangot sɪndɪ amalok dausɪnan ep tɪndɪnjɪ dɪndɪm walan tañ, gan ep tɪndɪnjɪ juluñ ba tɪmɪpmɪlelɪ gɪnañjɪ gɪnañ tokñe-patak.

²⁹ Endɪkñe nandɪ-tale ama gɪta Falisi ama sɪndɪ kilañmet! Ama manjɪ manbenjɪ malet nomɪk sɪndɪ plofet ama damanin ba ama Anutulok dainan dɪndɪm kuñgɪlɪñ endok sum wɪn tɪ-kɪndem dam tɪ-jamilambi, sumnan pama kɪndem kɪndem kɪmɪpi,

³⁰ juluñgan ñɪndɪñ pa eañ, ‘Bep pañnilok nainnan kunemda, nɪnɪ ep tɪmbɪ platambi, plofet ama nɪm yandɪp kɪmneñ.’

³¹ Manda wɪndɪñ pa eañ wɪn ñɪndɪñ inda-daklelak: bep pañjiilɪ plofet yandɪpgɪlɪñ, tɪmbɪ endok kombɪnjɪ sɪndɪ enɪsɪ nomɪk kuañ.

³² Wala tɪmbɪ kɪndem a, bep pañjiilɪ plofet yandɪp kɪm kena kusei kɪmɪkɪlɪñ wɪn yousɪmbɪ, sɪndɪ ña tɪmbɪ taleukak!

³³ Sɪndɪ malet upmat wandin! Anutulɪ manda plon sep kɪmɪlɪmbɪ, jɪmbɪñdok gɪñgɪt tɪnekalɪñ wɪn sɪndɪ nɪtek maklenekalɪñ? Walɪ tuop nɪm.

³⁴ Wɪndɪñda ñɪndɪñ sanba: nak plofet ama wakɪt ama nanandɪnjɪat ba ama Anutulok telak san-daut tañ sɪndoñ en-mulambi bañ. Gan sɪndɪ dɪwɪn yandɪp kɪmbɪ, dɪwɪn kloñbat plon yandɪp kɪmnekalɪñ. Dɪwɪn it kiyaunjɪ gɪnañ ep waipbi, dɪwɪn it kwet ñanekalɪñ tuop ep klem gɪmgɪm embɪ, yandɪp kɪmnelɪñdok. Sɪndɪ kolan wɪndɪñ pa tɪ-semnekalɪñ,

³⁵ wala tɪmbɪ damasɪlɪ ama dɪndɪm gɪtɪk yandɪpmɪu kɪmgɪlɪñ wolok tuan wɪn sɪndɪ ombɪ-tɪkenekalɪñ. Ama yom nɪmnat damandama wɪlɪ kɪmguk wɪn Abel. Tɪmbɪ siñgi endɪ ama dɪndɪm asup yandɪp-ta-ñambi, siñgi sɪnɪk endɪ Sekalaia Belekialok nɪñañ tapma it wakɪt sisuet wolok boñgɪpsetnan wɪlɪ kɪmguk.

³⁶ Nak biañgan sɪnɪk sanba: yandɪpmɪu kɪmgɪlɪñ wolok tuan wɪn amatam man ñɪndɪñgɪta kuañ sɪndɪ ombɪ-tɪkenekalɪñ.”

³⁷ Yesulɪ yousɪmbɪ eñguk, “Jelusalem Jelusalem amatam sɪndɪ plofet ama yandɪp kɪmañ, tɪmbɪ ama Anutulɪ sɪndoñ en-mulɪm bañ wɪn kawattɪ yandɪp kɪm pa tɪ-semañ. Puput meñlɪ nɪñañii ep kamailak, wɪndɪñgangot nak nain asupgan sep kamaiuttok nandɪñgut, gan sɪndɪ nɪm nandɪ-tale-namgɪlɪñ.

³⁸ Nandañ: Anutulɪ tapma isɪ biumbɪ, itgot pat-samekak.

³⁹ Nak ñɪndɪñ sanlet: sɪndɪ ñɪndɪñ nanɪnekalɪñ, ‘Molomdɪ ama ñɪn ama wapmañni kuuktok nɪ-mukuk en wakan gwɪlam tɪñmen!’ ✧ wɪndɪñ nanɪnekalɪñ, wolondam ek nombo nambɪnekalɪñ, damala nɪm.”

Kwet nain taletalenan Ama Wapmañ Yesulɪ undane tombekak

24

Kwettok nain taleupi tɪlak wɪn nɪtek ka-nandɪlok?

¹ Yesulɪ tapma it bɪmbi, pɪ ñaɳɪlɪmbi, gwaɳgwaɳiilɪ endoɳ bɪmbi, it gɪtɪk tapma it saɳ jɪmba gɪnaɳ pakɪlɪɳ wɪn kauktok nɪɳgɪlɪɳ.

² Eumbi enguk, “Ale. Nɪndɪ it kɪndem ñɪn gɪtɪk kana. Nak biaɳgan sɪnɪk sanba: nain indaumbi, it gɪtɪk kawat wopumdɪ tɪndɪn ñɪn ep wialɪmbi, kawat papuseneumbi, kawat nolɪ nollok plon no nɪm galɪ-palekak.”

³ Tɪmbi Yesulɪ Oliv kwet jaɳgɪn wolok lom pipalɪmbi, gwaɳgwaɳiilɪ enɪsɪngan endoɳ bɪmbi nɪ-nandɪmbi eɳgɪlɪɳ, “Nain nekta sɪnɪk wɪndɪɳ indaukak wɪn nɪnɪmbɪm nandɪna. Tɪmbi nek kundit no indaumekek wɪn ñɪndɪɳ ka-nandɪnekamɪɳ: dɪkok undane tomtom nainga indaumbi, kwettok nain taleup tɪlak?”

⁴ Eumbi, Yesulɪ tambanembi enguk, “Sɪndɪ ka-kɪlɪɳ embi kunekalɪɳ. Nɪm kaɳbi, ama nolɪ sɪnda juluɳɪt tɪ-samek.

⁵ Neta, ama asuptɪ nokok kotna plon bɪ indambi, ‘Natna Mesia Anutulɪ nan-mulektok e-kwambiɳ daɳguk wɪn nak ñakan’ wɪndɪɳ embi, amatam asup juluɳɪt tɪ-semnekalɪɳ.

⁶ Nain wolonda sɪndɪ mik ñasɪɳgan taɳ wolok gɪɳgɪlɪ wakɪt mik mayaɳgan taɳ wolok gɪɳgɪt nandɪnekalɪɳ, gan nɪm mɪsɪnekalɪɳ. Nepek wɪn gɪtɪk indaindalok elet, gan kwet taletalelok nain wɪn gamamek indaukak.

⁷ Ama sambat nolɪ sambat no gɪt mik minekalɪɳ, ba ama wapmaɳ nolɪ ama wapmaɳ no gɪt mik minekalɪɳ, ba kwet nolok ba nolok nanaɳ map wopum indaukak, ba kwet mɪnjamɪnjat tɪmbekak.

⁸ Gan nepek wɪn gɪtɪk indaukak wɪn tamdɪ gwaɳgwa tɪkenepi dama siɳgin gawat lakalakat nandaɳ wandin. Siɳgin gawat wopumgan wɪn siɳgimek indaukak.

⁹ Nain wolonda sɪndɪ gwaɳgwanai kuaɳda tɪmbi amatam gɪtɪktɪ nandɪ-kunjɪt wopumgan tɪ-sambi sepmbi, kanjɪksɪilok kɪsɪnan sapɪlɪmbi, dɪwɪn kena gɪm samnekalɪɳ, dɪwɪn sandɪp kɪmnekalɪɳ. Wɪndɪɳ tɪ-sam tɪ-kuumbi,

¹⁰ sɪndoɳɳan nasɪ asuptɪ nanandɪ-kɪlɪktɪnjɪ biu pɪumbi, tambon tambon bola tɪ-sembi, nandɪ-kunjɪt wopumgan tɪ-sem-kunekalɪɳ.

¹¹ Tɪmbi plofet julunjuluɳ asuptɪ indambi, amatam asup juluɳɪt tɪ-semnekalɪɳ.

¹² Tɪmbi amatamdɪ tɪmɪpmɪle wopumgan sɪnɪk tɪnekalɪɳda tɪmbi asupgandɪ nosiila gɪnaɳɳɪ tombo mɪ taɳ wɪn nombo nɪm tɪnekalɪɳ.

¹³ Gan no en wandingan embi gɪɳgɪnembɪ, dɪɳɳɪndam palekak, en wakan Anutulɪ nain taletalen indaumbi enlok tɪke-kɪmɪlekak.

¹⁴ Tɪmbi amatam gɪtɪk Anutulɪ yambɪ-dɪkɳeukak wɪn nandɪ-daklenelɪɳdok endɪ gɪɳgɪt manda kɪndem ñɪn kwet tuop eu sapakɳelok nandɪlak. Sapakɳe-taleumek, nain taletalen wɪn indaukak.”

Mɪlap wopum sɪnɪk indaukak

¹⁵ Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Nepek kolan papait tapma it tɪmbɪ kolaukak wolok plon plofet Daniellɪ manda no youp biɳguk patak. ✧ (No en manda youtet ñɪn pinalekak endɪ wolok kusei nandɪ-kɪlɪɳ ewɪn.) Wɪndɪɳda sɪndɪ nepek kolan wɪn Anutulok ilnan kwel kɪnjannan ilɪm kanekalɪɳ,

¹⁶ Judia distrik pakaɳ endɪ kwet jaɳgɪnnan pi ñanelɪɳdok elet.

¹⁷ Tɪmbi kwet plon pakaɳ endɪ nepenepesii metnepi isɪ gɪnaɳɳan nɪm lonelɪɳ,

¹⁸ ba kena gɪnaɳ pakaɳ endɪ saulonjɪ tɪkenepi isɪnan nɪm undane ñanelɪɳ.

¹⁹ Tɪmbi nain wolonda tam mɪnjɪpsɪat ba gwaɳgwa num pa emañ endɪ blasɪɳgandok.

²⁰⁻²¹ Nain wolonda amatamdɪ mɪlap wopum sɪnɪk bemnekalɪɳ, wala tɪmbi sɪndɪ nain wolokta nɪmolo pa tɪnekalɪɳ. Nɪm kaɳbi, mɪlap wɪn gwi sasale ba Sabat patnandɪ nainnan inda-samumbi, pi ñaɳalok telak kɪmɪsip tɪ-samek, ñala. Mɪlap wandin

✧ 24:15: Danyel 9:27, 11:31, 12:11

win kwet kusei k+imik+im+il+inan nanin b+ikap man ñ+indi+ñg+ita no n+im indaindan, g+itik+in s+in+ik indaukak. T+imbi wolok siñgi kandañ bo m+lap wandin nombo n+im indaukak.

²² T+ikap Anutul+ nain win ikan n+im t+imbi dumalaumda, amatam g+it+ikt+ taleneliñ. Gan end+ amatam ep danbi enlok g+ñg+it kas+leñguk enda t+imbi nain win t+imbi dumalaukak.

²³⁻²⁴ Nain wolonda Mesia juluñgan ba plofet juluñgan end+ indambi, nis+lok kusasi t+imbi dakle-semnel+ñdok amatam daus+nan kundit gemb+nat engano s+in+ik t+imbi, juluñ+it ti-semnekal+ñ. T+ikap ama wandisi end+ tuopta, end+ amatam Anutul+ ep danbi enlok g+ñg+it kas+leñguk enda bo juluñ+it ti-semnel+ñdok nand+nekal+ñ. W+indi+ñda t+ikap ama noli ñ+indi+ñ sanbekta, ‘Yakñesi! Mesial+ ñ+ patak!’, ba ‘Wi kawit! End+ da patak’ w+indi+ñ sanb+imbi, manda wala nandum t+al t+imbekak.

²⁵ Nandañ. Nak nepek wandin indaukak win itañgan san-talelet,

²⁶ wala t+imbi t+ikap end+ ‘Yakñesi! Mesial+ kwet kambaññan s+laninnan b+ patak’ w+indi+ñ san+nekal+ñda, wand+ñ n+im ñ+nekal+ñ. Ba ‘End+ it ñ+lok g+nañ patak’ w+indi+ñ sanb+imbi, mandanji nandum t+al t+imbekak.

²⁷ Kusei ñ+indi+ñda w+indi+ñ sanlet: Amalok N+ñañ endok tomtom win p+isap+isat wandin, wala t+imbi kwet k+im+il+ taleñguknan amatam g+it+ikkand+ win kanekal+ñ.”

²⁸ Yesul+ w+indi+ñ embi, e-yout manda no ñ+indi+ñ eñguk, “Nepek w+il+ k+mguk patakñan klekakakt+ k+im+in t+imbi+imbi, delok patak win inda-daklelak.”

Amalok N+ñañ end+ indañgan tombekak

²⁹ Yesul+ yous+imbi eñguk, “M+lap wopum nain wolonda indaukak wal+ taleumek, maimd+ bipm+umbi, yak+pt+ n+im saleukak, t+imbi domboñg+pt+ kwesi bimbi bululup em p+nekal+ñ. T+imbi nepek kwambi+ñ d+win bamup s+laninnan pakañ ep m+injal+imbi j+lop talenekal+ñ.

³⁰ Wolongan nepek d+win no kunum plon indambi, Amalok N+ñañ+ tombepe t+ilak win t+imbi dakleukak. Indaumek, kwelalok amatam g+it+ikkand+ win kañbi, m+is+im mano t+imbi kanekal+ñ win: Amalok N+ñañ en Anutulok gemb+in ba kolsalen wopumnat mulukua plon p+imbi tombekak. ☆

³¹ T+imbi mumumli wopumgan pend+il+im kit+umbi, end+ añeloñii en-mul+im ñambi, kunum kwet k+im+il+ taleñguknan amatam enlok g+ñg+it ep danbi kas+leñguk win ep kiut-talenekal+ñ.

³² S+ind+ komba konelok plon nanand+ ñ+in epnekal+ñ: end+ sak kawai p+taleumbi pakap, kii gayamd+ tukñat t+imbi, sak kaik indaum kañbi, wolonda maim nain indaupi t+ilak w+indi+ñ nandañ.

³³ W+indi+ñgangot s+ind+la nepenepek g+it+ik san+it wal+ indaum kañmek, Amalok N+ñañ+ yamanan papi tombepe t+ilak w+indi+ñ ka-nand+nekal+ñ.

³⁴ Nak biañgan s+in+ik sanba: ama sambat ñ+indi+ñg+ita kuañ end+ gama n+im sembi-taleñ+il+imbi, nepek g+it+ik wal+ indaukak.

³⁵ Kunum kwet paitekam+ik, gan mandanal+ n+im paipi, papat kwambi+ñ palekak.”

Amalok N+ñañ endok tomtomñ+ila t+pañg+pañg+ile kena t+kuñgunlok

³⁶ T+imbi Yesul+ yous+imbi, gwañgwañi+ila enbi eñguk, “Nepek win dawanda s+in+ik indaukak win ama noli n+im nand+ilak. Kunumdok añelo g+ita Anutu enlok N+ñañ end+ bo win n+im nandañ, win Bep en noñgand+ñgot nain win nand+ilak.

³⁷ Amalok N+ñañ endok tomtom nainnan nepek nek indaukak win nepek Noalok nainnan indañguk wandin.

³⁸ Tuk gwam gama n+im indañ+il+imbi, amatamd+ nanañ tuk sina t+imbi, wapa tam pa t+ñg+il+ñ. W+indi+ñ t+kuñ+il+imbi ñakap, Noa en k+ikeñ wopum k+ndikuknan loñguk.

³⁹ Loumbi, gwam wopum suambi, amatam gitiik ep walaiñguk nain wolondañgangot endi nek inda-semguk win ka-nandi-tomgilañ. Windiñgangot Amalok Niñañ endok tomtom naindi amatam nim mandipalimbi kaikan inda-semekak.

⁴⁰ Nain wolonda ama tipet endi kena ginañ yakan palinlimbi, no bimbi, no matikeukak.

⁴¹ Timbi tam tipet endi yakan nanañ mindipalimbi, no bimbi, no matikeukak.

⁴² Sindi Wopumjili nain nekta sinik bi tombekak win nim nandañ, wala timbi kakiliñ embi kunekaliñ.

⁴³ Sindi manda nin nim nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amal tim nain nekta sinik biup enguk win nandiwimda, endi kaik papi, kumbu ama mandipalimbi, endi bim il wili blañganeumbi, ginañ louktok tuop nim.

⁴⁴ Nim kañbi, sindi nain no 'Endi nim biutak bek' windiñ nandinlimbi, wolondamek en bi tombek, wala timbi sindi nain tuop endok tomtomñila ti-pañgipañgile ti-ta-kunekaliñ."

⁴⁵ Yesuli yousimbi enguk, "Sindi kena gwañgwa nanandi kindem ba matañgotañgonat wandin kunekaliñ. Molomdi kena gwañgwa wandin nola kena gwañgwa diwin yambi-dikñeuktok kimipi, nanañ dandan nainnan sinik nanañ dan-semektok nimbi, molom en kwet nolok ñawik.

⁴⁶ Ña kukap, ilnan undane bimek kawik win: kena gwañgwa wali molomdi niñguk wolok tuop timbimbi kaumbi, kindem dañmek.

⁴⁷ Nak biañgan sinik sanba: molomdi kena gwañgwa win enlok nepenepeli gitiik ka-dikñeuktok nimbi taleukak.

⁴⁸ Gan tikap kena gwañgwa wali ama kolanda, endi ginañli 'Molomna plakan nim undane biukak' windiñ nandinbi,

⁴⁹ kusei kimipi, kena gwañgwa nolii yandipmek, timbi ama tuk sañan nanalok en gita nanañ tuk nambek.

⁵⁰ Endi molom nain nekta sinik undane biukak win nim nandilakta, endi nim mandipalimbi, kaikan bi tombekak. Tombi,

⁵¹ kena gwañgwa win ti-lamipi, ama Anutulok manda julunjuluñ tañgoneañ en gita kimilimbi, mano kwilim timbi, man si-gilim daukak."

25

¹ Yesuli yousimbi enguk, "Amalok Niñañ tombekak wolonda Anutuli amatam yambi-dikñeukak wolok walan no ñindiñ: ama no tam tindilok nain tombimbi, tam sim kit tombon tombon endi tipalanji tikembi, tam nosi wapai timbepi tiñguk endok ilan ñañgilañ. Ñam papi, wapaili bim enlok ilnan yanañgilektok mandinñgilañ.

²⁻⁴ Tam sim kit tombon endi kamasila timbi, tipalanjinñgot tikembi, tul wiliñgilo ginañ no nim wipi tikeñgilañ. Timbi tam sim kit tombon endi nanandinjat, wala timbi tipalanji tikembi, tul wakit wiliñgilo ginañ wipi tikeñgilañ.

⁵ Timbi endi ama win mand ka-tilapi, gwassem douñgilañ.

⁶ Dou-palinlimbi, tim bomup timbimbi, kitikiti no ñindiñ indañguk, 'Ama bimbilok een en ip tam in nañgip, ilnan ñauktok bilak, ipa mlap pim bimbi timbi indawit!'

⁷ Timbi tam sim endi nandi silikñem mlapi, tipalanji tikembi ti-dindim tinñgilañ.

⁸ Timbi kamasili nanandinjat enda ñindiñ engilañ, 'Nindok tipalanji kmlak, wala timbi sindi tul kambak wit-nimit.'

⁹ Eumbi, nanandinjat endi ñindiñ engilañ, 'Win nitek tineñ? Nindok tipala tul win tipala tipettok tuop nim, wala timbi sindi tuatua ilan ñam sinlok tuawit.'

¹⁰ Timbi endi tul tuanep ñañlimbi, ama wali tam gñgit wiliñgilañ enda bi tombi, tam in wakit tam sim ti-jumit ti-pakilañ win enlok ilnan yanañgilañ ñañgilañ. Ña amal tam timbepi nanañ si-jumit tiñguknan it wolok loum, yama sipmu kwambiñ daumbi, nanañ tuk na-pakilañ.

11 Paliññilimbi, tam kamasì kit tombon endì bo bimbì kitimbì, ñindìñ eñgìliñ, ‘Ama wopum, ama wopum, yama pìsat-nimìñ.’

12 Kitumbì enguk, ‘Nak biañgan sanba: nak sindì nim nandì-samlet.’ ”

13 Yesulì e-yout manda wìndìñ embì yousimbì enguk, “Sindì Amalok Nìñañ endì dawanda sìnk bì tombekak wìn nim nandìñañda tìmbì ka-kìliñ embì mandì-kunekaliñ.”

Amalok Nìñañli gamañ nim tomñilimbi, kenangot tì-kulok

14 Yesulì yousimbì, Amalok Nìñañli tombekak nain wolok plon e-yout manda no ñindìñ enbi eñguk, “Ama nolì kwet nolok ñaupì, kena gwañgwañii en-tiañeum bumbì, nepenepelì tambìpi, ka-dìkñeñminelìñdok emguk.

15 Tìñìpi, ama nola mìnem kwandai 5,000 mìnìguk, nola 2,000 mìnìguk, tìmbì nola 1,000 mìnìguk, wìn kena tañ gembìnjì yambì-nandìlak wolok tuop ka-dìkñeñminelìñdok emguk. Em-talembì, en yambimbì ñañguk.

16 Ñañilimbi, ama mìnem 5,000 epguk endì wolongan kusei kìmìpi, mìnem kena mumbì yousìñmumbì, mìnem 5,000 nombo indañmìnìguk.

17 Nollì no mìnem 2,000 epguk endì bo mìnem kena mumbì, mìnem 2,000 nombo indañmìnìguk.

18 Gan ama mìnem 1,000 epguk endì wìne molomlok mìnem wìn ep ñambi, kwet gìnañ kìndit taplium pakuk.

19 Tìmbì molomdì nain ombap kukap undanem bìnìguk. Bimbì, kena gwañgwañii mìnem emguk wala ep kìmìn tìnìguk.

20 Tìmbì ama mìnem 5,000 mìmìn endì bimbì, mìnem 10,000 daulmimbì eñguk, ‘Molom, dìk mìnem 5,000 namguñ. Tìmbì nak wìn epbì, kena mìwambi nombo yousumbì, 5,000 nombo indañguk.’

21 Eumbì, molomñilì ñindìñ nìnìguk, ‘Dìk kena gwañgwa kìn-dem matañgotañgoñganat. Dìk nepek lakattok ka-dìkñe kìn-dem kuñguñda tìmbì, nak nepek asup gamambi ka-dìkñeukañ. Wala tìmbì dìk bumbì, sìlìsìlì tìna!’

22 Wìndìñ eumbì, kena gwañgwa mìnem 2,000 mìmìn endì bo bì tombì, mìnem daulmimbì nìnìguk, ‘Molom, dìk mìnem 2,000 namguñ, tìmbì nak mìnem wìn kena mìwambi yousumbì, mìnem 2,000 nombo indañguk.’

23 Eumbì, molomñilì ñindìñ nìnìguk, ‘Dìk kena gwañgwa kìn-dem matañgotañgoñganat. Dìk nepek lakattok ka-dìkñe kìn-dem kuñguñda tìmbì nak nepek asup gamambi ka-dìkñeukañ. Wala tìmbì dìk bumbì, sìlìsìlì tìna!’

24 Tìmbì ama mìnem 1,000 mìmìn endì bo bì tombì eñguk, ‘Molom, nak kusaka ñindìñ ip nandìlet: dìk ama kunduwat. Dìk nanañga nim tìpi nalañ, amalì tìmbì indaumbì gamnelìñdok pa elañ. Tìñìpi, amalì kwet nolok nanañ tìpium indalak wìn yapma tìkelañ.

25 Wala tìmbì nak dìkok mìnemga nim kañbì pailek wala mìsìmbì, kwet kìndìpi, tapli sembam pakuk ñìn tìke gam bìlet.’

26 Wìndìñ eumbì, molomñilì manda ñindìñ tambane nìnìguk, ‘Dìk kena gwañgwa kolan ba kunjitan! Dìk kusatna ñandin bek wìn nandìlañ: nak nanaña nim tìpi nalet, amalì tìmbì indaumbì namnelìñdok pa elet. Tìñìpi, kwet nolok amalì nanañ tìpium indalak wìn yapma tìkelet.

27 Wìndìña nìtek tìmbì mìnemna wìn mìnem it gìnañ nim kìmìkuñ? Wandìñ kìmìlìmda, nak bimbì, mìnemna wìn mìnem it gìnañ nanin epmep ewambi, lakat yousì-namnelìñ.’

Molomlì wìndìñ embì,

28-29 kena gwañgwa dìwìsìla ñindìñ enguk, ‘Ama gìtik nepek dìwìn pat-semalak wìn tìke-kuañ, enda nombo yousìm emambi, asupgan pat-semekak. Gan ama no nepek palmìlak wala nandum tlal tìmbìmbì nim tìke-kulakta, nepek lakat palmìlak wìn

apma tikeñmambi slak palekak. Wala timbi sindi minem 1,000 ñin apma tikembi, ama minem 10,000 ep patak enda miwit.

³⁰ Timbi kena gwañgwa kena nimnat ñin tike kolim pawan kilim ginañ piwin. Wandin amali mano kwilim timbi, manji si-gilim danekalin.’ ”

Amalok Niñañ endi nain taletalenan amatam gitik ep danbekak

³¹ Yesuli yousimbi enguk, “Amalok Niñañli añeloñii gitik en gita bi tombi, ama wapmañ gembin walalannat inda-dakleumek, endi amatam gitik ep danbektok ama wapmañ pipapat plon pipalekak.

³² Timbi añeloli amatam kwelan damañgan kuñgiliñ ba man ñindiñgit kuañ gitik win endok dainan kimin timbimbi yambi-danbi, sambat tipet ep samba eukak. Meme sipsip yambi-dikñe amali tañ windin ep danbi,

³³ amatam dindim kit dindimnan yambimbi, diwin kit kepmanan yambiumbi patnekalin.

³⁴ Timbi amatam kit dindimnan patnekalin enda ñindiñ enbekak, ‘Bepnalok gwilam sindok plon patak sindi bimbibi, kuñgu kindem kasilewit! Kuñgu win Anutuli kunum kwet kusei kimikuknan ti-jumit ti-sam-taleñguk.

³⁵ Kusei ñindiñda sindi kuñgu win kasilenekalin: nak nanañnala map palambi, sindi nanañ namgiliñ. Ba tuknala kimbambi, tuk namgiliñ. Nak nosi nim, gan sindi not ti-nambi, isinan nanañgip ñañgiliñ.

³⁶ Sandumna nimnat timbambi, sindi sandum namgiliñ. Jimbat inda-namumbi nambi-dikñeñgiliñ. It kwambiñ ginañ palambi bi nambiñgiliñ.’

³⁷ Amatam dindim endi manda win nandimbi, tambon ñindiñ ninekalin, ‘Wopum, dawanda nanañgala palambi gambimbi, nanañ gamgimñ? Ba dawanda tukkala kimbimbi, tuk gamgimñ?’

³⁸ Dawanda dik notni nim, gan not ti-gambi, itninan ganañgip ñañgimñ? Ba sandumga nimnat gambimbi, sandum gamgimñ?’

³⁹ Dawanda jibat tiñguñ ba it kwambiñ ginañ pakuñ, timbi ña gambiñgimñ?’

⁴⁰ Eumbi, Ama Wapmañli ñindiñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sinik sanba: sindi nepek no nokok notnai kosi giñgil nimnat endoññan nanin nola tiñmñgiliñ win wakan naka ti-namgiliñ tilak.’

⁴¹ Windin eñipi, amatam kii kepmanan ñindiñ enbekak, ‘Anutulok yala sindok plon patak sindi wi-nambi, komba galk ginañ ña-talewit. Komba taletalen nimnat win Anutuli Satan git endok añeloñiilok ti-jumit-semguk.

⁴² Kusei ñindiñda sindi komba galk ginañ ñanekalin: nak nanañ map palambi, sindi nanañ nim namgiliñ. Tuknala kimbambi, tuk nim namgiliñ.

⁴³ Nak nosi nim, timbi sindi not nim ti-nambi, isinan nim nanañgip ñañgiliñ. Sandum nimnat palambi, sindi sandum no nim namgiliñ. Jimbat ti-palambi ba it kwambiñ ginañ palambi, sindi nim bi nambiñgiliñ.’

⁴⁴ Timbi endi bo tambane ñindiñ ninekalin, ‘Wopum, dawanda nandi gambinambi, dik nanañgala ba tukkala pakuñ, ba dik notni nim, ba sandumga nimnat pakuñ, ba jibat ti-pakuñ, ba it kwambiñ ginañ pakuñ, timbi nandi plap nim ti-gamgimñ?’

⁴⁵ Timbi endi bo ñindiñ tambane enbekak, ‘Nak biañgan sinik sanba: sindi ama kosi nimnat ñin endoññan nanin ama no plap nim tiñmñgiliñ win wakan nak ti-namgiliñ tilak.’ ”

⁴⁶ Yesuli windin embi yousimbi enguk, “Ama windin tiñgiliñ endila pi ñambi, kuñgu kolan taletalen nimnat tikeumbi, piñgip gawat papat kwambiñ inda-semekak. Gan amatam dindim endila kuñgu kindem taletalen nimnat kas ilembi, Ama Wapmañ en nakan kunekalin.”

Ama Wapmañ Yesu wili kimbi, kimnan nanin milakuk

26

Yesu kimbekak ti-pañgipañgile tiñmĩngiliñ

- ¹ Yesuli manda wĩn gĩtik eu taleumbi, gwañgwañiila ñĩndiñ enguk,
- ² “Sandap tĩpet tĩmbĩmbi, kamaikamai gwĩlat * indaukak wĩn sĩndi nandi-taleañ. Nain wolonda Amalok Niñañ kanjikĩnilok kĩsĩnan kĩmĩmbi, kloñbat plon wĩli kimbekak.”
- ³ Yesuli wĩndiñ eñĩmbi, tapma ama biesi gĩt Juda ama biesi endi tapma amalok telak damanji koi Kaiapas endok ilan kĩmĩn tĩmbi,
- ⁴ Yesu telak gĩtak tĩkembĩ wĩli kimbektok e-sambat tĩngĩliñ.
- ⁵ Tĩñipi, ñĩndiñ pa eñgĩliñ, “Nĩndi gwĩlat gĩnañ wĩndiñ nĩm tĩna. Nĩm kañbi, amatamdi nĩmbi-nandĩmbi, gĩmbĩt tĩm mik tĩ-nĩmneliñ.”
- ⁶ Yesuli Betani it kwelan ñambi, Saimon dama wanda kwambiñ indañmĩnguk endok ilan ña pakuk.
- ⁷ Endi nanañ na-paliñĩmbi, tam noli tuk mĩliñ kĩndem tuan wopum sĩnik wĩn tĩkem endoñ ña indambi, kumbam plon yalĩmukuk.
- ⁸ Gwañgwañiili wĩn kañbi, gĩnañji komba dũmbi eñgĩliñ, “Tuk tuan wopum wandin nekta tĩmbi kolalak?”
- ⁹ Nĩndi tuk wĩn kĩndem tualok kĩmĩtnamda, mĩnem walinin tĩkembĩ, ama pĩmbĩñesĩla emneñ.”
- ¹⁰ Yesuli mandanji nandi-daklembi enguk, “Tam ñala mĩlap nekta mañ? Endi nepek kĩndem sĩnik tĩ-namlak ee.
- ¹¹ Ama pĩmbĩñesĩli nain tuop sĩn gĩtañgan kunekaliñ, gan natna sĩn gĩta nain tuop nĩm kuutat.
- ¹² Tam ñali tuk mĩliñnat i-namlak wĩn nak kĩmbambi nep kĩnditnekalĩñ wolok itañgan piñgĩpna ti-pañgipañgile ti-namlak.
- ¹³ Nak biañgan sanba: amalĩ dembek dembek ñambi, Anutulok kaundiĩkĩnelok plon gĩngĩt manda kĩndem ñĩn kwet tuop enekaliñ, wandiñ endi tam ñali nepek tĩ-namguk wolok kasat wakĩt tĩ-semumbi, tam ñĩn nandi-sĩwĩtnekalĩñ.”
- ¹⁴ Tĩmbi gwañgwa 12 endoññan nanin no koi Judas Iskaliot endi tapma ama biesĩloñ ñambi,
- ¹⁵ eni-nandĩmbi eñguk, “Tĩkap nak Yesu sĩndok kĩsĩnan kĩmĩletta, sĩndi nek namneliñ?” Eumbi, wolongan mĩnem kwandai satnin 30 mĩngĩliñ. †
- ¹⁶ Mĩumbi, kusei kĩmĩpi, Yesu bola tĩñmektok nain kĩndem dawan indauktok wala kĩmĩt-nandi tĩnguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

- ¹⁷ Plaua nanañ kĩmĩli bendi nĩmnat nanalok gwĩlat kusei kĩmĩmbi, gwañgwañiili Yesuloñ bĩmbi niñgĩliñ, “Dĩk gwĩlattok nanañ delok tĩ-jumĩt tĩ-gamnambi nambep nandĩlañ?”
- ¹⁸ Eumbi, Yesuli ama nolok koi embi enguk, “Jelusalem lombi, endoñ ñam ñĩndiñ nĩnekalĩñ, ‘Nĩnĩndautti dika ñĩndiñ elak, nokok nainnali indalak, wala tĩmbi nak gwañgwanai gĩta dikoñ ilan bĩmbi, gwĩlattok nanañ nanetamiñ.’ ”
- ¹⁹ Tĩmbi gwañgwalĩ Yesuli eñguk wolok tuop tĩmbi, gwĩlattok nanañ tuk tĩ-jumĩkĩliñ.
- ²⁰ Kwet kĩlĩm eumbi, Yesu gĩt gwañgwañii 12 endi nanañ nanepi pi pakĩliñ.
- ²¹ Nanañ na-palĩmbi Yesuli enguk, “Nak biañgan sĩnik sanba: sĩndoñ nanin noli kanjiknailok kĩsĩnan napĩletak.”

* **26:2:** Kamaikamai gwĩlat wolok kusei wĩn ñĩndiñ: damañgan Islael amatam endi Isip kwelan kena gwañgwa sĩlanin kuñgĩliñ. Kuumbi, amatamĩii Isip ama wapmañdok kiinan nanin yapma epmektok Anutulĩ añelo no nĩ-mulĩmbi, Islael amatam sipsip niñañdok wekai yamanjĩnan sapleñgĩliñ yapma klembi, Isip amatamdok gwañgwa telak damanji yandĩp kĩm-taleñgĩliñ. (Kisim Bek 12). † **26:15:** Mĩnem kwandai satnin 30 wĩn kena nain 120 wolok tuan.

22 Wíndiñ eu nandímbi, gíñañjì kola sìnìk taumbi, kusei kímìpi, noñgan noñganlì Yesu nì-nandímbi eñgìlìñ, “Wopum, nakta nìmbek?”

23 Eumbi tambane enguk, “Ama no nakíta yakayakan nanañ tìkèndepi, kítnet jawañ gíñañ kot-suakamìk endì napìletak.

24 Amalok Níñañdì Anutulok mandalì telak nìtek kimbektok elak wíndiñgan kimbekak. Gan ama nin en bola tìñmetak endì blangandok. Anutu en mek kaukak. Meñdì nìmbi apmìumda, wìn kindem dañmek.”

25 Eumbi, bola tìndì ama Judaslì Yesu nì-nandímbi eñguk, “Nìndaut, nakta nìmbek?” Eumbi nìnguk, “Dìtna elañ wíndiñgan.”

26 Nanañ na-palìñlìmbi, Yesulì plaua nanañ no tìkèmbi, Anutula weñmìmbi ombìmbi gwañgwañiila plaua wìn embi enguk, “Sìndì tìke nambìt. Ñìn nokoñ pìngìpna.” Nambìmbi,

27 wain wìtna no tìkèmbi, Anutu weñmìmbi, wain wìn embi enguk, “Sìndì gítìkkandì ñìn nambìt.

28 Wain tuk ñìn nokoñ wekatna. Amatam asup endok yomjì bi-sem-bi-semlok nak wìn lamìt-semlet. Toptop ñìn Anutulì amatamñii gít tìlak wìn wekatnalì tìmbì kwambiñ dalak.

29 Nak ñìndiñ sanba: nak wain tuk kwelan ñolok nombo nìmbet. Nìmbi sìnìk. Pakapmek Bepnalok kunum nìlìnìlìn gíñañ nak wain tuk wìn kombli sìn gíta yakayakan nanekamìñ.”

30 Tìmbi Yesu gít gwañgwañii endì kap no tìngìlìñ. Tiu taleumbi, walinin pì ñambi, Oliv kwet jañgìnnan lonèpi ñaìngìlìñ.

31 Ñaìlìmbi, Yesulì gwañgwañii enguk, “Anutulok manda no ñìndiñ youy-oulìn patak, ‘Nak sipsip ka-dìkñe ama wìlambì, kikesìmbìn gíñañ kuañ endì papusenekalìñ.’ ✧ Nepek inda-nametakta tìmbi manda wolok tuop sìndì gítìk tim ñolondañgan nanandì-kìlìktìnjì pì pìutak.

32 Gan Anutulì nak kìmnan nanin nepmìum mìlatmek, nak dama Galili kwelan ñawambi, sìndì sìngì bì nambìnekalìñ.”

33 Eumbi, Petlolì tambane nìnguk, “Nepek inda-gametakta tìmbi dìwìndì nanandì-kìlìktìnjì pì pìumbi gambinetañ bek, gan nakta nìmbi sìnìk.”

34 Eumbi nìnguk, “Nak biañgan ganlet: man tim ñolok gíñañngan puputtì gama nìmbi kítìñlìmbi, dìk nain tìpet gít no ‘En nìmbi nandìñmìlet’ wíndiñ eutañ.”

35 Tìmbi Petlolì nìnguk, “Tìkap endì dìkíta nìtnìttok nanì-nandìnelìñda, ‘Nak nìmbi nandìñmìlet’ wíndiñ nìmbi eutet. Nìmbi sìnìk.” Tìmbi gwañgwa dìwìn gítìk endì bo wíndiñgan e-taleñgìlìñ.

Yesulì en kìmbepi nìmolo tìmbi tì-pañgìpañgìle tìnguk

36 Tìmbi Yesulì gwañgwañii gít kwet no koi Getsemane wandìñ ñaìnguk. Ña tombo, ñìndiñ enguk, “Sìndì ñolok pì palìt, tìmbi nak dakdan ñambi, nìmolo tìmbetet.”

37 Wíndiñ embi, Petlo gíta Sebedilok nìñañiit tìpet yanañgìpi ñaìnguk. Ñaìpi, walèn kolaumbi, gínan mìlataum

38 enguk, “Walena kola sìnìk taumbi, kìmbepi nandìlet. Sìndì nakíta ñìngan kaik palìt.”

39 Eñpi, lakat ñaña embi, gapok pìmbi, nìmolo ñìndiñ tìnguk, “Ambep, tìkap dìk tuopta, nandì-nambi, mìlap ñìn napma tìke. Gan dìk dìtnalok nanandìñgañgot kìmìt-ke, nokoñ nìmbi.”

40 Nìmolo tì-talembi, gwañgwañii tìpet gít no endoñ undane ñambi, yambum endì dou-palìmbi, Petlo ñìndiñ nì-nandìnguk, “Nìtektà tìmbi, sìndì nain duman ñìn nakíta kaik patnelìñdok tuop nìmbi?”

41 Sindi kaik papi, nimolo ti-palit. Nim kañbi, ti-kuyuk inda-samumbi pi pineliñ. Biañganak. Ginañjili kundit kindem tindilok nandilak, gan pinngipsili mlatalak.”

42 Windiñ embi, nombo ñam nimolo ñindiñ tiñguk, “Bepna. Mlap ñin napma kleuktok telal no nim patakta, nak mlap win bemettok nandilañ, windiñgan inda-namen.” Nimolo ti-talembi,

43 nombo undane gwañgwañiiloñ ña yambiñguk win: dausi mlataumbi dou-pakiliñ. Windiñ yambimbi,

44 bindambo yambim ñambi, nimolo dama tiñguk wakangot nombo timbimbi, nain tipet git no tiñguk.

45 Timbi nombo undane ñam yabum dou-palimbi, ñindiñ enguk, “Sindi gamañgot doumbi, pat-nandi ti-pakañ ba? Yakñesi. Amalok Niñañ bola tiñmumbi, yom amalok kisinan piuktok nain inda-talelak.

46 Mlalimbi ñana. Da kawit: ama bola ti-namnamlok ip ñasiñgan bilak.”

Yesu tikeñgiliñ

47 Yesuli windiñ eñlimbi, gwañgwañii 12 endoññan nanin ama no koi Judas endi bñguk. Timbi tapma ama biesi ba Juda ama biesi endi ama kimin wopum no enmulimbi, endi kakit ba dimbanji epmbi, Judas gita bñgiliñ.

48 Endi gama nim bñlimbi, bola tindi ama wali kundit no daut semepi ñindiñ enguk, “Ama nak nandi-koñgom ti-ñimbi weñmetet † win ama sindi lonjañ en wakan. En tikenekaliñ!”

49 Judasli bi tombi, wolongan Yesuloñ bimbi, “Ninindaut, we gamlet!” nimbi, nandi-koñgom ti-ñim weñmñguk.

50 Timbimbi Yesuli niñguk, “Notna, nek timbeñdok nandilañ win platik ti.” § Eumbi, amal Yesuloñ bim kisi kot-suapi tikembi, tike-kwambiñ dañgiliñ.

51 Wolongan ama Yesu git pakiliñ endoññan nanin noli kakil ombap tiañembi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin nolok pawan wilalim dikñe piñguk.

52 Windiñ timbimbi, Yesuli niñguk, “No en kakitti mik tilakta, en bo kakitti wili kimbekak, wala timbi kakitka il ginañ kimili ñawin.

53 Nak guma Bepna kitiñmambi, wolongan añelo kunakunatsi nimnat endi nep timbi platanelñdok en-mulek win dik nim nandilañ ba?

54 Gan windiñ indaukta, nepek gitik Anutulok mandali natnala inda-namektok elak wal bien nim indawik.”

55 Timbi Yesuli yousimbi, ama kimin en tikenepepi bñgiliñ enda ñindiñ enguk, “Nitek timbi sindi kakit ba dimba mepi nepnepi bañ? Nak ama piñpiñen no ba? Sandap tuop nak tapma it sañ jimba ginañ pipapi, amatam eni-daut ti-sem timbambi, sindi nim nepgiliñ.

56 Gan plofet amal manda youkiliñ woloq bien indauktok nepek gitik ñin inda-talelak.” Timbi gwañgwañii gitikti Yesu bimbi, pi ña-tiliñgiliñ.

Yesu manda plon kimikiliñ

57 Timbi ama Yesu tikeñgiliñ endi en nañgipi, tapma ama telak damanji Kaiapas endok ilnan ñañgiliñ. (It woloq ginañ endikñe manda nandi-tale ama git Juda ama biesi endi kimin ti-pakiliñ.)

58 Ñañlimbi, Petloli siñgi kandañ giñgiñgan ep kle ñambi, tapma ama telak damanji endok it sañ jimba ginañ loñgiliñ woloq ñambi loñguk. Lombi, Yesu nek indañmetak win kaup nandimbi, mik ama gita pi pakuk.

† 26:48: Win Juda amatamdi nosi we semñipi simumu ti-semañ. § 26:50: Nandi-tale ama diwindi Grik manda ñolok walan win ñindiñ nandañ, “Notna, nekta ñolok bilañ?”

⁵⁹ Tapma ama biesi git Juda ama biesi diwin endi gitikti Yesu wili kimmeliñdok nandiñgiliñda timbi, ama nindi Yesulok siñgin joñgo simbi, kusei juluñgan eu indauktok yolonjiñgiliñ.

⁶⁰ Timbi ama asup endi bimbibi, manda juluñgan embi youkiliñ, gan endi wili kimmikimlok yom bien no nim eu indañgiliñ. Siñgimek ama tipet no endi bimbibi

⁶¹ eñgimik, “Ama ñali manda no ñindiñ eñguk, ‘Nak guma Anutulok it wiapi, sandap tipet git no woloł ginañnan bindambo timba kaitam mlalekak.’ ”

⁶² Windiñ eumbi, tapma amalok telak damanji endi mlap ipi, Yesu ni-nandiñmbi eñguk, “Nitek? Mandalı gep youkamik win biañgan ba juluñgan? Ba dik manda no tambane ewiñdok tuop nim ba?” Endi windiñ eumbi,

⁶³ Yesuli yom nimnat, gan wandingan embi, manda tambon no nim niñguk. Timbi telak damanjiñ niñguk, “Anutu kuñgu molom endok dainan manda biañgan eumbi nandina: Mesia win Anutuli ni-mulimbi, bi-nimektok een win dik wakan ba? Dik Anutulok Niñañ sinik ba?”

⁶⁴ Eumbi niñguk, “Elañ wakan. Gan nak ñindiñ sanba: gamanda sindi kanekaliñ win: Amalok Niñañ endi Anutu Gembı Molom endok kii dindimnan pipapi, kunum ginañ nanin mulukua plon piukak.” ✧

Yesuli en Anutulok tuop sinik windiñ eñgukta timbi,

⁶⁵ tapma amalok telak damanji endi ginañ komba diumbi, kiupin blañganembi eñguk, “Endi Anutu ni-tike-pim yalilak yañ! Ama silanin ñali Anutu ni-suambatak win sindi ip ka nandañ, wala timbi ama noli ama woloł kusei eu indauktok nombo nim tipikamıñ.

⁶⁶ Sindi enda nitek tñmılok nandañ?” Eumbi tambane niñgiliñ, “Yominla timbi kimmikimdok nandamıñ.”

⁶⁷ Windiñ eumbi, ama diwindi timan dai plon manji iwıt suambapi, kit ombimbi wikiliñ, timbi diwindi kit pındimdi wipi

⁶⁸ niñgiliñ, “Dik Mesia sinikta, plofet manda embi, win nindi gwıtak win ninbi nandina!”

Petloı Yesula ‘Nak en nim nandiñmilet’ eñguk

⁶⁹ Yesu manda plon kimiliñilimbi, Petloı sañ jimba ginañ it pawan pipakuk. Pipalimbi, kena wembe noli endoñ bimbibi niñguk, “Dik bo Yesu Galili nanin endok sambat.”

⁷⁰ Gan Petloı ama gitik endok dausinan e-sembimbi niñguk, “Nak dik manda elañ win nim nandiñlet.”

⁷¹ Windiñ embi mlapi, sañ jimbaloł yamanan ñaumbi, kena wembe noli kañbi, wi pakiliñ enda ñindiñ enguk, “Ama ñin Yesu Nasalet nanin endok nol no.”

⁷² Eumbi, Petloı nombo e-kimısembimbi eñguk, “Anutulok dainan biañgan elet. Nak ama win en nim nandiñmilet.”

⁷³ Nain nim ombataumbi, woloł ikiliñdi Petloloñ bimbibi niñgiliñ, “Biañgan sinik, dik endok sambat. Mañga malaptı e-daklelak.”

⁷⁴ Eumbi, Petloı manda kwambiñgan embi, ñindiñ enguk, “Biañgan sinik, nak en nim nandiñmilet. Juluñgan eletta, Anutuli kindem nep timbi kolawın.” Endi windiñ eu taleumbi, wolongan puputti kitıñguk. Kitıumbi,

⁷⁵ Yesuli Petloı manda ñin niñguk win nandi-siwıkuk, “Puputti gama nim kitıñilimbi, dik nain tipet git no ‘Nak en nim nandiñmilet’ eutañ.” Win nandi-siwıpi, pawan pi ñambi, simba gawat wopum timbi kukuk.

27

Yesu Pilatoloñ nañgıp ñaumbi, Judaslı toa topmbi kımıguk

✧ 26:64: Kap 110:1, Danyel 7:13

¹ Kwet salaumbi, tapma ama biesi giti k gita Juda amalok ama biesi endi Yesu wili kimbektok e-sambat tim,

² Yesu toali top nañgip ñambi, Pilato win Roma amal Judia distrik ka-dikneuktok nimb taleñgiliñ endok kiinan kimikiliñ.

³ Judas Yesu bola timiñguk endi ama biesi Yesu manda plon kimpipi, wili kimbektok eu taleñgiliñ win yambiñguk. Yambiñbi, nepek tiñguk wala nandum mlataumbi, minem kwandai satnin 30 tapma ama biesi gita ama biesi diwin endi miñgiliñ win epbi, bindambo tambane emepi ñañguk. Ñam tombi

⁴ enguk, “Nak yom timbi, ama yomin nimnat sindok kisinan kimilatta timbi en ip wili kimpipi tañ.” Windiñ eumbi niñgiliñ, “Win nindok nepek nim. Win ditnalok nepek yañ.”

⁵ Windiñ eumbi, Judasli minem kwandai satnin win tapma it sañ jimba ginañ koli piumbi, en walinin pim ñambi, toa topmbi kimguk.

⁶ Timbi tapma ama biesi Judasli minem koli piñguk win gamapi eñgiliñ, “Minem ñin ama wili kimbetak endok wekailok tuan. Tapma ittok minem git yousinetamiñda, endikne manda maklenetamiñ.”

⁷ Wala timbi endi manda e-topmbi, minem wali ama no kwet kambot pa tiliñguk endok kwet no tuambi, ama mayañgan nasi nindi Jerusalem pap sembinekaliñ endok amasum palektok eu taleñguk.

⁸ Endi kwet win Yesu kinkimlok tuanli tuañgiliñda timbi, amatamdi kwet wolok koi Kwet Wekaiat windiñ kitiñgiliñ, win ñindiñgit gamañgot pa kitañ.

⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesi windiñ tiñgiliñ, win plofet Jelemaiali indauktok eñguk wolok tuop indañguk. Endi Mesialok plon ñindiñ embi youp biñguk patak, “Israel amal minem kwandai satnin 30 waliñgot ama win tuanep e-topmumbi, minem waliñgan epbi, kwet kambot tindi amalok kwet no tuañgiliñ, win Wopum Anutul molo manda nanguk wolok tuopkan tiñgiliñ.” ✧

Pilatoli Yesu manda plon kimpipi, kloñbat plon wili kimbektok eñguk

¹¹ Timbi Yesuli ka-dikne ama Pilato endok damanan ilimbi, ka-dikneli ni-nandimbi eñguk, “Juda ama endok Ama Wapmañ dik ñakan ba?” Windiñ eumbi niñguk, “Ip elañ windiñgan.”

¹² Gan tapma ama biesi git Juda ama biesi diwindi manda kusei kusei ni-youkiliñ, wolonda Yesuli manda tambon no nim tambanem enguk.

¹³ Timbi Pilatoli ni-nandimbi eñguk, “Manda giti k gep youpi eañ win dik nim nandilañ ba?”

¹⁴ Gan endi man gali kwambiñ dambi, nepek nola manda tambon no nim tambane niñguk. Windiñ tiñgukta, Pilatoli siliknebi, nandi-gitiñgitikne tiñguk.

¹⁵ Kamaikamai gwilat nain tuop ka-dikneli ñindiñ pa tiñguk: endi amatam kimin wopum nandi-sembi, ama nolok koi kitiñgiliñ en wakan it kwambiñ ginañ nanin pisat-semliñguk.

¹⁶ Nain wolonda ama kolan no koi giñgiliñ it kwambiñ ginañ kimilim pakuk, koi Balabas.

¹⁷ Windiñda amatam asupti kimin ti-taleumbi, Pilatoli eni-nandimbi eñguk, “Sindi ama ninda nak pisat-samettok eañ, Balabas ba Yesu Mesia ninin enda eañ?”

¹⁸ Kusei ñindiñda endi windiñ eñguk: amatamdi Yesu ka-galkta tiñgiliñda timbi, ama biesi en ka-gimbit timipi tikembi, ka-diknelok kiinan kimilimbi, kusasi yambi-daklembi, windiñ eñguk.

¹⁹ Timbi endok kusei no ñindiñ: endi ama yambi-dan kena pa tiliñguk wolok pipaliñlimbi, tamini manda ñindiñ kimilim endoñ loumbi eñguk, “Dik ama ñin

kolan no nım tıñguk wın biu palen. Nak tim en ip lat kolan plon kañbi, nandıwam mılatak.” Pilatolok tamınli wındiñ eñguk,

²⁰ gan tapma ama biesi ba Juda ama biesi diwın endi amatamda engliñ, “Sındi Pilatola ñındiñ nınekalıñ, ‘Dik Balabas kak bimbi, Yesu wıwıttok eukañ!’ ” Wındiñ embi, eni-gıñgıneumbi, wolok tuop niñgılıñ.

²¹ Tımbi ka-dikñeli amatam nombo en-nandımbi eñguk, “Ama tıpet endoññan nanin nin pısalımettok eañ?” Eumbi, “Balabas” niñgılıñ.

²² Eumbi enguk, “Tımbi Yesu Mesia nının enda nıtek tıñmetet?” Eumbi, gıtıkkandı kıtımbi niñgılıñ, “Kloñbat plon lowın!”

²³ Tımbi Pilatoli enguk, “Nıtekta? Endi kolan nek tıñguk?” Eumbi, wopungan kıtımbi, nain asupgan ñındiñ eñgılıñ, “Kloñbat plon lowın! Kloñbat plon lowın!”

²⁴ Wındiñ tımbımbi, Pilatoli ka-nandıñguk wın: en Yesu nepek no tıñmılok tuop nım. Tombon amatamdi gimbit tımbi, mik tınepi tıñgılıñ. Wındiñda Yesulok kımkim wın Pilatolok yomın nım indauktok endi ñındiñ tıñguk: endi Juda amalok ep tındiñ no klembi, tukta eumbi, tuk tıke bi mıumbi, dausınan kii wılıpi enguk, “Ama endok kımkimlok mılap walı nokok plon nım loukak, wın sınllok nepek.”

²⁵ Eumbi, amatam gıtık endi manji noñgan kiti kolı ñaumbi niñgılıñ, “Kım wın nındi ba komblinnii nındok plon loukak!”

²⁶ Tımbi Pilatoli amatamdok manda kımıt-klembi, Balabas pısat-sembi, Yesu waipneliñdok eñguk. Eumbi, wındiñ tımbı taleumbi, mik amalı kloñbat plon wıtneliñdok kısınan kımıkuk.

Mik amalı Yesu ni-lakalaka tıñımbi, kloñbat plon wıkilıñ

²⁷ Tımbi ka-dikñelok mik amalı Yesu nañgıp pımbi, ka-dikñelok ilan ñam nısi kuñgılıñnan wandiñ lombi, nosii gıtık en gıta kımın kokılıñ.

²⁸ Tıñıpi, Yesu enlok dasindasin kiundıpi, mik amalok sauloñ gımın no dasi-mımbi,

*

²⁹ toa pısikñat bondınembi, kumbam plon dasi-mımbi, toña no kii dındım kandañ kımılimıñgılıñ. Wındiñ tıñıpi, ña mılelem tımbi, ni-lakalaka tıñımbi eñgılıñ, “We, Juda amalok ama wapma!”

³⁰ Eñıpi, iwıt endok plon suambapi, toña lom tıkembi, walıñgan kumbam plon nombo nombo wıkilıñ.

³¹ Nepek kusei kusei wındiñ tıñmı-talembi, mik amalok sauloñ kiundıpi, enloñ dasindasin nombo dasi-mım pımbi, kloñbat plon wıtnepi nañgıp pı ñañgılıñ.

³² Pı ñañıpi, telak plon ama no Sailini nanin koi Simon ña tımbı indañgılıñ. Tımbı indambi, en ni-gıñgıneum Yesulok kloñbat bembımbi ñañgılıñ. Ñambi,

³³ kwet no koi Golgata wandiñ ña tomgılıñ. (Kot walan ñındiñ, ‘Kumba Kwandat Kwet’.)

³⁴ Ña tombi, wain tuk gıta gwasap kimbıñ wakıt ep kiukiulın wın tıke mım nandımbi, kunjıtam bıñguk.

³⁵ Tımbi kloñbat plon wıli taleumbi, dasindasin tıkenepi satu sañala kopi, dasindasin danbi epgılıñ.

³⁶ Wındiñ tımbi, pipapi ka-dikñe-pakılıñ.

³⁷ Tımbi kumbam mindin plon kusei neta wıkilıñ wolok manda ñındiñ youp kımıkılıñ, “Ñın Yesu, Juda amalok Ama Wapmañji.”

³⁸ Tımbi ama piñpiñen tıpet en gıta yakan yandıpi, no tombon no tombon ep mambi ikımık.

* **27:28:** Ama wapmañ endi bo sauloñ gımın dasiañgılıñ, wala tımbi mik amalı Yesu en ama wapmañ sınik wolok walan juluñgan tıneliñdok mik amalok sauloñ gımın dasi-mıñgılıñ.

39 Tĩmbi ama wandıñ ñañambit tĩngilĩñ endi Yesula kumbanji dĩnguneñpi ni-suambapi

40 nĩngilĩñ, “Nitekta? Dik tapma it wiapi, nain tĩpet gĩt no wolok gĩnañnangan tĩmbi kaitauktok eñguñ wĩn. Nitek tĩmbi dĩtnalok pĩngĩpka nĩm tĩke-kĩmĩtañ? Dik Anutulok Nĩñañ sĩnikta, kloñbat plon nanin pi!”

41 Tĩmbi tapma ama biesi wakĩt endikĩe nandi-tale ama ba Juda ama biesi dĩwĩn endi bo wĩndĩngot ni-kolakola embi eñgilĩñ,

42 “Ama dĩwĩsi ikan ep kĩmĩkuk, gan enlok pĩngĩu tĩke-kĩmĩlektok tuop nĩm. En Islael ama nĩndok ama wapmañ sĩnikta, kloñbat plon nanin piwĩn! Pĩwĩmek, endi Mesia bĩmbĩndok een ip wakan wĩn nandi-kĩlĩkti tĩmĩnetamĩñ.

43 Endi Anutulok plon panjañganembi, endok Nĩñañ sĩnik wĩndĩñ elak. Tĩkap wĩndĩnda, papa kana: Anutulĩ tĩke-kĩmĩlektok nandĩlak ba nĩm.”

44 Ama piĩdasĩ tĩpet Yesu gĩt yandĩpgĩlĩñ endi bo wĩndĩngot nĩmbi kolañgĩmĩk.

Yesu kĩmĩnguk

45 Kwet nain boñgĩp tĩmbĩmbi, kwet tuop kĩlĩm indaĩnguk. Inda-palĩmbi ñakap, 3 kilok tĩnguk.

46 Wolongan Yesulĩ wopungan kitiĩmbi eñguk, “Eli, Eli, lama sabaktani.” Wĩn ñĩndĩñ, “Anutuna, Anutuna, nekta nambilañ?” ✧

47 Tĩmbi wandıñ pakĩlĩñ endoññan nanin dĩwĩndi manda wĩn nandĩmbi eñgilĩñ, “Endi plofet Elia kitiĩmĩlak.”

48 Wolongan mik ama nolĩ woñep ñambi, nepek busukñanen walĩ tuk kĩndem tiañewĩk no tĩke bĩmbi, wain tuk kimbĩñ gĩnañ wĩsĩmbi, komba bem kusip plon topbi, Yesulĩ nanalok mĩnguk.

49 Gan dĩwĩsilĩ eñgilĩñ, “Biukĩn, Elialĩ tĩke-kĩmĩlepi bĩutak bek, wĩn kañmek.”

50 Tĩmbi Yesulĩ nombo wopungan kitiĩmbi, engan kĩmĩt nandum, woñ poñaumbi kĩmĩnguk.

51 Wolongan nepek ñĩndĩñ indaĩnguk: tapma ilan sandum masipmasip wopum tĩngilĩñ wĩn boñgĩpkan tawam blañganembi, gwat nanin pi lap taleñguk, tĩmbi kwet mĩnjat mĩnjat tĩmbĩmbi, kawat jĩngĩn dĩwĩn tawa pĩngilĩñ.

52 Tĩmbi sumlok yama piĩsalĩmbi, Anutulok gĩngĩt damañgan kĩm-taleñgilĩñ asupti mĩlapi,

53 sumji biñgilĩñ. Bimbi, Yesulĩ kĩmnan nanin mĩlalĩmbi, wolonda endi Anutulok it kwet dĩndĩm engano, wĩn Jelusalem, wandıñ lombi, amatam asuptoñ inda-semgilĩñ.

54 Mik amalok telak dama gĩt amañii Yesu ka-dĩkĩe-pakĩlĩñ endi mĩnjamĩnjat ba nepek kusei kusei indaĩnguk wĩn kañgilĩñ endi kolan mĩsĩmbi eñgilĩñ, “Biañganak. Ñĩne Anutulok Nĩñañ sĩnik.”

55 Yesulĩ Galili distrik nanin Jelusalem biñguknan tam asupti en gĩta yakan bĩmbi, tĩmbi plata pa ti-ta-kuñgilĩñ. Yesu wĩlĩ kĩmguk sandap wolondañgan endi bo Golgata bĩ pakĩlĩñ, gan endi mayañgan ipi, dei posnembi kañgilĩñ.

56 Wĩn endoñ nanin no koi Malia Makdala nanin. Tĩmbi Malia no, Jekop gĩt Josep endok menjet. Tĩm no wĩn Sebedilok nĩñañiit endok menjet.

Yesu kĩndikilĩñ

57 Ama mĩnemmat no Alimatia nanin endi bo Yesulok gwañgwa no, koi Josep. Maim piup tĩmbĩmbi,

58 endi Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanda eñguk. Eumbi, Pilatoli nandĩmĩmbi, tĩke mĩnelĩndok enguk. Eumbi, wolok tuop mĩumbi tĩkeñguk.

59 Tĩkembali, sandum satnin bamblum nĩmnat walĩ tĩmĩpi,

✧ 27:46: Kap 22:1

⁶⁰ tike ñambi, enlok sum ginañnan kimikuk. Sum win komblin sinik, kawat ginañ win Josep enlok kulup bimbini. Josepti Yesulok dalandan wolok kimipi, kawat wopum no munjulim bi yama masipmñguk. Wñdññ ti-talembi, walinin pi ñaṅguk.

⁶¹ Josepti dalandan sumnan kimilñilimbi, Malia Makdala nanin en gita Malia no endi sum dat kandañ pipapi ka-tuakmik.

⁶² Kwet salaum Sabat patnandi nain timbimbi, tapma ama biesi git Falisi ama endi yakan Pilatoloñ ñam

⁶³ nimbini, Yesulok plon ññdññ eṅgñññ, “Ama wopum, nñdññ ama julunjuluñdok wali gama kaik kuñpi, manda no eṅguk win nandina siwitak. Endi ññdññ eṅguk, ‘Nain tipet git no ñaumeḱ, kimnan nanin milaletat.’

⁶⁴ Wala timbi dik eumbi, sum win ka-dikñe-kiliñ e-palimbi, nain tipet git no win taleukak. Nim kañbi, gwañgwañiili ña dalandan kumbu tim tike ñambi, amatamda julunḱan ññdññ enñelññ a, ‘Yesu en ip kimnan nanin milakuk.’ Wñdññ enelññda, julunñt manda komblin wali Yesuli julunñt manda eṅguk win maklewik.”

⁶⁵ Eumbi, Pilatoli nandi-sembi enguk, “Kindem a. Sñdññ mik ama diwin epmbi, sumnan yanañgip ñaum, sum masip kwambññ danelññdok nittek tinep nandañ wolok tuop tinekalññ.”

⁶⁶ Wñdññ eumbi, sumnan ñam, sum masip kwambññ danelññdok kawatti sum dai masipmñguk wolok plon nislok kimsip no kimipi, ka-dikñe nelññdok mik ama wandññ yambium pakilññ.

28

Yesuli kimnan nanin milakuk

¹ Sabat patnandi nain taleumbi, kena nain kusei kimikimilinan kwet salawa salawa timbimbi, Malia Makdala nanin git Malia noli endi Yesulok sum kandepi ñaṅgimik.

² Timbi plastik sinik kwet minjamñjat wopum sinik minjalimbi, wolonda Wopum-dok aṅelo noli kunum ginañ nanin pimbi, kawat sum masipmñguk win manjaneum ñaumbi, kawat wolok plon pipakuk.

³ Endok walan win pisapisat walalan wandin, timbi dasindasin win satnin sinik.

⁴ Timbi ama sum ka-dikñe-pakilññ endi en kañbi, kolan misññgññda timbi kisi kesisi blañblañ timbimbi, amalññ kimañ wandin kwelan pi pakilññ.

⁵ Timbi aṅeloli tam tipetta enguk, “Nim misñndemik. Nak nandñlet sñti Yesu kloñbat plon wikilññ en kandepi bamik.

⁶ Gan endi ññ nim patak. Endi damañḱan manda sanguk wolok tuop Anutuli timbi milalak. Kwel kinjangot ññ bi kawit.

⁷ Timbi sñti plapkan ñambi, gwañgwañiila ññdññ enbit, ‘Endi kimnan nanin ikan milalak, man ññdññgit dama Galili kwelan ñaumbi, sñdññ wandññ ña kanekalññ.’ Manda ip wakan sanlet.”

⁸ Wñdññ eumbi, endi misññgimik, gan silisili wopumdi ginañjet ginañ tokñeumbi, platikan sum bimbi, gññgit manda gwañgwañiila endepi woñep ñaṅgimik.

⁹ Ñaññilimbi, plastik sinik Yesuli ep timbi indam we semumbi, endi endoñ kesinan ña mñlelem timbi, tike-kañpi ni-wowoñe tiññgimik.

¹⁰ Timbi Yesuli enguk, “Nim misñndemik, ña notnai Galili ñanelññdok enbimbi, wandññ ñam nambñnekalññ.”

¹¹ Tam tipet endi gwañgwañiiloñ ñaññilimbi, mik ama sum ka-dikñeñgñññ endoññan nanin diwñdññ it kwelan undane ñambi, nepek gitik sumnan indañguk wolok kasat win tapma ama biesila ti-semgñññ.

¹² Timbi tapma ama biesili Juda ama biesi diwin en gita kimin timbi, ññdññ tñnelññdok e-topbi, wolok tuop tiññgñññ: endi minem asupgan mik amala embi

¹³ engilíñ, “Sindi amatamda ñindiñ eninekaliñ, ‘Nindi dou-patnambi, gwañgwañiili tim bimbí, dalandan kumbu tikembi ñaliñ.’ Wíndiñ enekaliñ.

¹⁴ Tikap manda wín Pilatolok pawan gíñañ píukta, nindi mek ñam kambi, nepek ñin tí-díndim enambi, mílap no ním inda-samekak.” *

¹⁵ Eumbi, mik amali mínem wopum wín ep ñambi, ama biesili manda eñgíliñ wolok tuop tíngíliñ. Timbi manda walí Juda amatamdok boñgípsinan eu sapakñe-tíke-bínguk.

Yesulí gwañgwañiiloñ inda-sembi, kena tñelíñdok enguk

¹⁶ Timbi Yesulok gwañgwañii 11 endí Galili distrik ñambi, damañgan endí molo manda no enguk kwet jañgín wolok loñgíliñ.

¹⁷ Loumbi, Yesulí wadíñgan inda-semum kañbi mílelem tíñmíngíliñ. Gan díwisili “Yesu en kamiñ ba?” embi, gíñañ típet tíngíliñ.

¹⁸ Timbi Yesulí gwañgwañiiloñ ñasiñgan ñambi enguk, “Bep Anutulí kunum kwet yambi-díkñeuttok gembí gítík wín naka nam-taleñguk.

¹⁹ Wala tímbi síndi kwet tuop ñambi, amatam gítík nokok gwañgwanai ep tímbi indanekaliñ, wín Bep, Níñañ gít Díndim Woñ endok kosi plon yatnañ tuk í-sembi,

²⁰ endíkñe manda san-daut tí-sam-kuñgut wín gítík ení-daut tí-semumbi tañgone-talenekaliñ. Nandañ: nak nain tuop sín gíta ku-ta-ñawambi, kwettok nain taleukak wolok tuop.”

---

* **28:14:** Mik ama kena tíñipi douañgíliñ wín yandípmí kímyañgíliñ.

Gĩngit manda k'ndem Malekolĩ youkuk Mesialĩ indańguk

Yoanelĩ Mesialok * telak ti-d'indim e kena tińguk

¹ Yesu endĩ Mesia, Yambattok nińań. Gĩngit manda k'ndem endok plon nińdiń kusei k'imĩtak.

² Manda no Yambattĩ Mesiala nińguk w'in plofet Aisaialĩ nińdiń youp bińguk patak, "Nandińań! Nak tiplaplatna no k'imĩlam nińbi, dikok telak dama tińbi, telak ti-d'indim e-gamekak.

³ Ama no kwet ama nimnatnan nińdiń kiti-kolińal, 'Wopumdok telak ti-d'indim ti-ńimĩt!

Telak kelam ti-d'indim ti-ńimnekalĩń! "

⁴ Timbi manda wolok tuop ama no miti tuk i-sem-i-sem tińguk, koi Yoane, endĩ kwet ama nimnatnan nińa-indańguk. Indambi, nińdiń eu pińbi eni-ta-kuńguk, "Sindi g'nanji tambanembi, kuńgu kolan bi-talembi, miti tuk inekalĩń. Wolondamek Yambattĩ yomji bi-samekak."

⁵ Timbi amatam Judia kwelan ba Jelusalem it kwelan pakĩlĩń endĩ g'itikkandi isi kwesi bimbi, Yoaneloń nińa indambi, yomji e-jamilaumbi, Joldan tuk g'inań miti tuk i-sem-ta-kuńguk.

⁶ Yoanelok dasindasin w'in plofet amalok dasindasinji wandiń, w'in kamel domdi t'indin, timbi endĩ bońg'unan bit gwilapti tem kulĩńguk. Nanań tuk w'in gotak g'it bupit m'njip tuk końgom kli g'inań nanin na-kulĩńguk.

⁷ Timbi endĩ nińdiń eu pińbi, amatam eni-ta-kuńguk, "Ama no nokok sińgina kandań indaup tilak endĩ nak nomik nim, endĩ ama loloń s'nik. Ama pińbińen, nak kambak nińandin nińali nepek no tuop nim ti-ńimĩt.

⁸ Nak tuk silaningot i-sam-ta-kulet, gan endĩ D'indim Yallĩ i-samekak."

Yesu en Mesia inda-dakleńguk

⁹ Yoanelĩ kena kusei k'imĩlĩńĩmbi, Yesulĩ Nasalet it kwet Galili provins g'inań pakuk. Pakapi, il kusei bimbi, Joldan tuknan nińa-tombimbi, Yoanelĩ tuk i-ńimĩńguk.

¹⁰ Tuk i-ńim-taleumbi, Yesulĩ tuk pawań lońipi dei loumbi kańguk w'in: kunum pińalĩmbi, D'indim Yallĩ monik koi mambaip wandiń wali endok plon pińguk.

¹¹ Pińĩlĩmbi, kunum g'inań nanin manda no nińdiń kiti-pińguk, "Dik nińana nońgan s'nik. Nak gambi-galk tambi, nandi-końgom ti-gamlet."

¹² Timbi wolondańgan D'indim Yallĩ Yesu kwet silaninnan ni-mulĩmbi nińguk.

¹³ Kwet wandiń ama nimnat, gaut moyendińgot kuńgĩlĩń. Yesulĩ wandiń nińbi, tim sandap 40 pakuk. Palĩńĩlĩmbi, Satańdi endoń bimbi, tue-kańbi ti-ńim-ta-ku w'it nim kańbi bim nińguk. Timbi añelolĩ bimbi, Yesu timbi platańgĩlĩń.

¹⁴ Yoane it kwambiń g'inań k'imĩkĩlĩń wolok sińgi kandań Yesulĩ Galili kwelan undane-ńambi, Yambattok g'ĩngit manda k'ndem eu pińbi,

¹⁵ nińdiń eni-ta-ńańguk, "Yambattĩ nain wopum amatamńii yambi-dikńeuktok k'imĩkuk. Nain w'in ip indalak, wala timbi s'ndi g'nanji tambanembi, kuńgu kolan bimbi, g'ĩngit manda k'ndem niń nandi-kwambiń danekalĩń!"

Yesulĩ gemb'in Juda amatam daut semguk

Yesulĩ gwańgwańii tipet tipet kiti-semguk

* 1:: Damańgan Yambattĩ Islael amatam nińdiń eni-kwambiń dańguk: endĩ ama no amatamńii ep mektok ni-mulekak. Juda amalĩ ama wolok koi Mesia kitińbi, endok indainda nain mandĩ-ta-kuńgĩlĩń.

16 Tĩmbi Yesulĩ Galili tuk guañ baliliñ ñañaipi, Simon gĩt kwayañ Andlu yambiñguk: endi tuk guañ gĩnañ ipi, pis lĩk molom molom kop tiañe tĩngĩmĩk. Pis epep kena wĩn endok mĩnemjet kena wakan.

17 Yesulĩ yambiĩmbi kiti-sembi eñguk, “Siti biwit!” embi enguk, “Siti pis epep kena ti-ta-bamĩk. Kena wĩn bimbi bim, nak nep kle-kuumek, nak sep tĩmba pañgĩtaumbi, Yambattok amatam epep kena ti-kundekamĩk.”

18 Enbĩmbi, platik sĩnik pis ba pislĩk bimbi, wolongan kusei kĩmĩpi, Yesu kle-ñañgĩmĩk.

19 Tĩmbi Yesulĩ kambak jĩlop ñañaipi, dakwaya tĩpet, Sebedilok nĩñañiit Yakobo gĩt Yoane, yambiñguk: endi nosiit gĩta kĩkeñ plon papi, pis lĩk wopumji tĩ-dĩndĩm e kena tĩngĩmĩk.

20 Yesulĩ yambiĩmbi, wolongan en kle-kudemĩktok kiti-semumbi, beset Sebedi gĩt kena gwañgwañi kĩkeñ plon yambimbi, Yesu kle-ñañgĩmĩk.

Yesulĩ yal kolan no kle-kokuk

21 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañi gĩt Kapaneam it kwelan ña-kuñguk. Tĩmbi Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau gĩnañ lombi, kusei kĩmĩpi, amatamda eni-daut tĩ-sembi, nanandi emguk.

22 Endi endĩkĩe manda nandi-tale amalĩ eni-daut tĩ-semmañgĩliñ wĩndĩñ nĩm tĩnguk. Endi ama kosi gĩngĩlat nomĩk manda gembĩnat sĩnik eñguk, wala tĩmbi amatam mandan nandĩngĩliñ endi nandi-silĩkĩe-tĩngĩliñ.

23 Tĩmbi ama no yal kolannat it kiyau gĩnan pakuk

24 endi Yesula kiti-ñĩmbi eñguk, “Yesu Nasalet nanin, dĩk nekta nĩndok kandañ biñ? Dĩk nĩp tĩmbi kolaneñdok biñ ba? Nak dĩk nandi-gamlet: dĩk ama dĩndĩm Yambattoñ nanin.”

25 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ yal kolan nĩ-ñombĩmbi nĩnguk, “Mañga galĩmbi, ama ñĩn kañbimbi poñau!”

26 Nĩmbĩmbi, yal kolandi ama mĩnjamĩnjat tĩñipi, kwawa wopumgan tĩmbi, amalok gĩnañ nanin ka-mĩsĩm poñañguk.

27 Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, amatam gĩtĩkti ka-silĩkĩembi mĩsĩñipi, nĩsĩñgan ñĩndĩñ e-nandi-tĩngĩliñ, “Nepek nek ñandin indalak? Nandinandi ñĩn gĩtikĩin ba gembĩnat bien! Endi yal kolan wakĩt manda kwambĩm enbĩmbi, mandan nandĩmbi tañgoneañ.”

28 Tĩmbi Yesulok koi gĩngĩt platik sĩnik Galili kwet tuop eu satañguk.

Yesulĩ amatam asup ep tĩmbi kĩndem daumbi, Galili kwelan gĩngĩt manda enguk

29 Tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañi endi it kiyau bimbi, pawañ pi-ñañgĩliñ. Pi-ñaumbi, wolongan Simon gĩt Andlu endi Yesu, Yakobo gĩt Yoane yanañgĩlĩm ñambi, isetnan loñgĩliñ.

30 Lo-tombĩmbi Yesu nĩngĩliñ, “Simon yapman tam jĩmbat piñgĩu kunduwat sĩnik wali tĩkeumbi dou-patak.” Wĩndĩñ nĩmbĩmbi,

31 endoñ ñañguk. Ñambi, kii plon tĩkem tĩmbĩm mĩlalĩmbi, jĩmbali wolongan taleumbi, nana tuk emguk.

32 Tĩmbi maim daut pi-sembumbi, patnandi nain taleumbi, amatam jĩmbasiat gĩt ama yal kolanjĩat gĩtik Yesuloñ yousĩyousĩñgan yanañgĩpi biñgĩliñ.

33 Tĩmbi Kapaneam nasi gĩtĩkkandi it yamanan kĩmĩn tĩngĩliñ.

34 Tĩmbi Yesulĩ amatam jĩmbat kusei kuseilĩ ep mĩnguk asupgan ep tĩmbi kĩndem daumbi, yal kolan wakĩt kle-kot-semguk. Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, yal endi en nin wĩn nandĩ-dakle-ñĩmumbi, manda nĩm enelĩñdok e-kĩmĩsip tĩ-semguk.

35 Tĩmbi Yesulĩ kĩlĩm mulum gĩnañ mĩlapi, kwet ama nĩmnatnan pi-ñambi, wandĩñ nĩmolo tĩnguk.

36 Nĩmolo tĩ-palĩmbi, Simon gĩta noliilĩ mĩlapi, Yesu lonjĩmbi, lonji-ta-ñakap

³⁷ tĩmbi indaumbi niñgĩliñ, “Kapaneam amatam gĩtĩktĩ gambĩne eñĩpi gep lonjiañ!”

³⁸ Nĩmbĩmbi enguk, “Nandĩlet. Gan nak gĩngĩt manda kĩndem ewa piuptok sĩnik indaĩgut, wala tĩmbi it kwet diwĩn ñasiñgan pakañ wandĩñ ñana.”

³⁹ Wĩndĩñ embi, Galili kwet tuop kuñĩpi, it kiyausĩ gĩnañ gĩngĩt manda enĩeni kena tĩñĩpi, yal kolan wakĩt ep kle-kot-tĩ-sem-ta-kuĩguk.

Yesulĩ ama wanda kwambiñnat no tĩmbi kĩndem daĩguk

⁴⁰ Tĩmbi ama no wanda kwambiñnat endĩ Yesuloñ bĩmbi kakukule-eñĩpi, mĩlelem tĩ-ñĩmbi, kumbam diñgunembi niñguk, “Tĩkap diik nep tĩmbi kĩndem dawĩttok nandĩlañda, diik tuop.”

⁴¹ Eumbi, Yesulĩ enda blan wopum tĩ-ñĩmbi, kii kosuap tĩkeñĩpi niñguk, “Nak nandĩgamlet, diik nombo kĩndem da!”

⁴² Nĩmbĩmbi, platik sĩnik wandan kwambiñ pailĩmbi, kĩndem daĩguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tĩmbi Yesulĩ ni-kĩmĩsip kwambiñ tĩ-ñĩmbi niñguk, “Nandĩlañ. Diik nimbek nola nepek inda-gamĩk wolok kasat joĩgo nĩm enbekañ. Nĩm sĩnik. Diik ñambi, piĩngĩpka tapma ama daulĩmĩumbi, kĩndem dañ wĩn gambĩ-nandukak. Tĩmbi Moselĩ endĩkĩe manda eĩguk wolok tuop diik tapma tĩmbĩmbi, amatam gĩtĩktĩ jĩmbatka talelak wĩn gambĩ-nandĩnekalĩñ.” Yesulĩ manda wĩndĩñ embi, diĩndĩmgan ni-mulĩmbi

⁴⁵ ñaĩguk. Gan endĩ kusei kĩmĩpi, kundit nek endok plon inda-ñĩmĩnguk wolok kasat amatamda tĩ-sem-ta-kuñĩpi eu sataĩguk. Wĩndĩñda tĩmbi Yesulĩ it kwelan indaĩgan ñaĩala nandum mĩlataumbi, kwet ama nĩmnatnan ña-pakuk. Ña-palĩñĩlĩmbi, amatam kwet tuop endoñ bi-teleĩngĩliñ.

2

Yesulĩ yom bimbilok gembĩ palmĩlak

¹ Sandap diwĩn taleumbi, Yesulĩ bĩndambo Kapaneam it kwelan ña-tomguk. Tĩmbi amatam diwĩndĩ “Endĩ bĩk, ilan patak” eu sataumbi,

² amatam asupgandĩ endoñ bĩngĩliñ. Bĩmbi, it gĩnañ lo-pilĩ tokĩneumbi, yamanan wakĩt pipap masip mĩumbi, gĩngĩt manda enguk.

³ Gĩngĩt eñĩlĩmbi, ama diwĩn nolĩ endoñ bĩngĩliñ, endoñnan nanin ama tĩpet gĩt tĩpet endĩ nosĩ no kii kesi dalandan taĩgo plon bembĩ bĩngĩliñ.

⁴ Bĩmbi, Yesulok kuañ kuseinan kĩmĩtnelĩñdok ama kĩmĩn gĩnañ ñam wĩt nĩm kañbi, it pendĩm bat plon loĩngĩliñ. Lombi, Yesulok kumbamnan kandañ pendĩm gĩnañ tĩmbi tombĩmbi, ama kii kesi dalandandok taĩgo plon toalĩ topbi, it pendĩm plon nanin kĩmĩlim piĩnguk.

⁵ Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, Yesulĩ nanandĩ kilĩktĩnjĩlok kusei ka-nandĩ-tombi, ama kii kesi dalandanla nĩmbi eĩguk, “Notna, yomga bi-gamlet.”

⁶ Tĩmbi endĩkĩe manda nandĩ-tale ama diwĩn wĩngan pipakĩliñ endĩ gĩnanjĩ gĩnañ ñĩndĩñ kĩmĩt-nandĩngĩliñ,

⁷ “Nekta ama sĩlanin ñalĩ ‘Yomga bi-gamlet’ embi, Yambat ni-tĩke-pĩ-yalilak? Yom bimbilok gembĩ wĩn Yambattoĩgot palĩmlak.”

⁸ Wĩndĩñ kĩmĩt-nandĩñĩlĩmbi, Yesulĩ wĩ ipkan gĩnañli yambi-nandĩ-daklembi enguk, “Gĩnanjĩli neta wĩndĩñ nandĩ-kunakunaeañ?”

⁹ Tĩkap nak ama ñala ‘Mĩlapi, ipatka tĩkembĩ ñau!’ nĩmbambi, kĩndem dawĩkta, nak ‘Yom bi-gamlet’ nĩt walĩ wĩndĩngot kĩndem indaĩmek.

¹⁰ Wĩndĩñda kwelan ñolok yom bimbilok gembĩ wĩn Ama Sĩsĩniktoñ palmĩlak wĩn daut samettok

¹¹ nak ama kii kesi dalandan ñala ñĩndĩñ nĩlet, ‘Mĩlapi, ipatka tĩkembĩ, ikanan ñau!’ ”

12 Yesulí wíndiñ nimbimbi, ama walí mlapi, wolongan ipal tikembi, amatam dausnangan poñanguk. Timbi amatam gitíkti ka-gítíp gítíp timbi, Yambat ní-kindem dambi eñgíliñ, “Nepek ñandin damañgan no ním kañgímíñ.”

Yesulok nanandínlí amalok nanandínjé maklelak

13 Timbi Yesulí bídambo tuk guañ baliliñnan pí-ñañguk. Ñaumbi, amatam kímín wopumgandí endoñ bíumbi ení-daut tí-semguk.

14 Timbi walinin yousím ñañípi, Alifaialok níñañ Livailí takis epep ilan pipalímbe kañbí níñguk, “Bím nep kle-ku!” Nimbimbi, kenan bimbi mlapi, kusei kímípi kle-ñañguk.

15 Timbi Livailí Yesu ní-tiañeum ilnan loumbi, nana towíñguk. Timbi takis epep ama gíta ama endíkñe manda ním kímít-kle-kíliñ eañ (ama wandisí asupgandí Yesu kleñgíliñ) endí bo Yesu gít gwañgwañii en gíta lombi, nana yakan nañgíliñ.

16 Timbi Falisi ama endok boñgípsínan nanin endíkñe manda nandí-tale ama díwín endí Yesu en gíta pipapi, nana nambimbi kañbí, nandu mlataumbi, gwañgwañiila enbí eñgíliñ, “En neta takis epep ama ba ama endíkñe manda ním kímít-kle-kíliñ eañ en gíta papi, nana nalak?”

17 Eumbi, Yesulí manda wín nandímbe, ñíndiñ enbí eñguk, “Kíndemsí endí gwasap amaloñ sílakan ním ñañ. Wín jímbasíat endíñgot gwasap amaloñ ñañ. Wíndíñgangot nak ama díndím enda ním bíñgut. Ním a. Nak ama yomsíat ení-tiañeupi bíñgut.”

Yesulok nanandínlí sosílok nanandínjé maklelak

18 Timbi nain nola Yoane tuk í-sem-í-sem kena tíñguk endok gwañgwañii gít Falisi ama endí sosílok telak kleñípi, nana gítík kímísip tíñgíliñ. Tíñlímbi, ama díwín endí Yesuloñ bímbi ní-kañbí eñgíliñ, “Yoanelok gwañgwañii ba Falisi ama endok gwañgwanjii endí nana kímísip tímímbe, neta díkok gwañgwañgailí wíndiñ ním tañ?”

19 Ní-nandumbi, Yesulí enlok ba gwañgwañiilok plon ñíndiñ embi enguk, “Tíkap ama nolí tam tímbektok nana sina wopum tímímbe, nolii kítí-semum bíñgíliñ endí kíndem nana kímísip tíneliñ ba? Ním a. Ama walí nolii gíta palíñlímbi, nana kímísip kíndem ním tíneliñ.

20 Gan nain wín indaumbi, ama ení-tiañeñguk en nolilok boñgípsínan nanin yapma tíke-ñaumbi, wolondamek nolilí nana kímísip tínekalíñ.”

21 Yesulí wíndiñ embi, sosíloñ telak gít enloñ telak wolo eyout manda típet embi, ñíndiñ enguk, “Nimbek nolí dasindasí damanin díkñendíkñen plon sandum kusip komblin ním kímít takapbí youlek. Wíndiñ tímbehta, kaik walí damanin tiañeumbi blañganeumbi, gíñañ wopumgan síník indauk.

22 Timbi bo wain tul komblin wain gwílap kawai gíñañ ním wílí gílowík. Wíndiñ tímbehta, tullí bendí-wopum dambi, gwílap tímbe tawaumbi, tul gíta gwílap kolan-demík. Wala tímbe wain tul komblin wín gwílap komblin gíñañ wílí gílolo.”

Yesulok nanandínlí Moselok endíkñe manda maklelak

23 Timbi Sabat patnandí nain nola Yesulí plaua kena boñgíp díkñe-ñaupi ñaumbi, gwañgwañiilí en kle-ñañgíliñ. Ñañípi, kusei kímípi, plaua mínjíp met-nañgíliñ.

24 Timbi Falisi amalí yambímbe, Yesu nímbe eñgíliñ, “Wí ka! Neta endí kímísip manda maklembi, patnandí nainda kena tañ?”

25-26 Eumbi tambane-enguk, “Nain wolonda Abiatálí tapma amalok telak damanjí palíñlímbi, Devít gít amañii nananjíla gawat tí-palímbe, Devítí nítek tíñguk? Síndí kasat wín ním pinat-nandíñgíliñ bek? Devít endí Yambattok it gíñañ lombi, plaua Yambatta mímín mepí nañguk. Plaua wín tapma amalíñgot nanalok, gan Devítí kímísip manda maklembi, plaua nañbí, nolilá bo mep emumbi nañgíliñ.”

27 Yesulî wîndîñ embi enî-daklembi eñguk, “Yambattî ama Sabatta tîmbi nîm tîmbî indañguk. Nîm sînk. Endî Sabat patnandî nain wîn amatam ep tîmbî pañgî-tanelîñdok kîmîkuk.

28 Wala tîmbi nak, Ama Sîsînkî, amatamdî Sabat patnandî nainda nek nek kîndem tîndîlok ewa talelak.”

3

1 Tîmbi Sabat patnandî nain nola Yesulî bîndambo it kiyau gînañ loumbi, ama kii dalandan nolî wolok pipakuk.

2 Palîmbi, Yesulok kanjîkîñ endî Yesu manda plon kîmîtnelîñdok nandîñgîlîñ, wala tîmbi endî Yesu Sabattok sambat kleñîpi, ama wîn kañbiutak, ba kîmîsip makleñîpi, ama wîn tîmbî kîndem dautak wala ka-tuakîlîñ.

3 Wîndîñ ka-tualîñîlîmbi, Yesulî ama kii dalandan nî-tiañembi nîñguk, “Mîlapi indangan it!” Wîndîñ embi,

4 Falisi amala enî-kañbi eñguk, “Sabattok endîkîñe manda walî nîtek elak? Patnandî nainda kîndem ba kolan tîlok, ama ep tîmbî kîndem dalok ba ep tîmbî kîmluk?” Yesulî wîndîñ enî-kaumbi, manda tambon nîm tambane-nîmbi, sîlak nambîm ñaumbi pakîlîñ.

5 Tîmbi Yesulok gînañ dî-kokop eneumbi tambane-yambîmbi, gînañ kwambîndanjîla walen kolaumbi, ama wala ñîndîñ nîñguk, “Kîka kosuat!” Eumbi, kii kosuapi, kîndem dañguk.

6 Tîmbi Falisi ama endî it kiyau bimbi, pawañ poñambi, wolongan ama wapmañ Elottok sambatîñî gît kîmîn tîñgîlîñ. Kîmîn tîmbi, kusei kîmîpi, nîtek tîmbi wîtneñ eñîpi, manda e-lonjî-tîñgîlîñ.

Amatam kîmîn gîtîktî Yesu kleñgîlîñ

7 Yesu gît gwañgwañî endî pi-ñambi, Galili tuk guañ balilîñ ñañgîlîñ. Ñañîlîmbi, ama kîmîn wopungan endî Yesu kleñgîlîñ. Endî Galili kwelan naningot nîm a. Amatam Judia kwelan

8 ba Jelusalem it kwelan, ba Idumaia kwelan ba Joldan tuk tambon kanda, ba Tilo gît Saidon it kwet kandañ pakañ, amatam asupgan endî Yesu kundit neknek tî-kuñguk wolok gîñgît nandîñgîlîñda tîmbi endoñ bîñgîlîñ.

9-10 Endî amatam asup ep tîmbî kîndem dañgukta, wala tîmbi ama jîmbasîat ba wandanjîat endî tîke-kanelîñdok kle-gîmbupi, tambo kle-kot-tîñgîlîñ. Wîndîñ tîñgîlîñda tîmbi, Yesulî kîkeñ plon loup nandîmbi, gwañgwañîila enguk, “Nîm kañbi, amatamdî nep kamainelîñ, wala tîmbi kîkeñ tipnam no bîmbi namandî palen.”

11 Tîmbi ama yal kolanjîat Yesu kañgîlîñ endî kesinan mîlelem tîmbi dîñgunembi, ñîndîñ kîtîñgîlîñ, “Dîk Yambattok Nîñañ sînk.”

12 Wîndîñ kîtîñîlîmbi, Yesulî enlok kusei nîm e-daklenelîñdok enî-kîmîsip kwambîñ tî-semguk.

Yesulî telak netek plon Yambattî gîñgîtîñî yambî-dîkñelak wala enî-daut tî-semguk

Yesulî enî-mumulîn 12 ep danguk

13 Tîmbi Yesulî kwet kîmîn nolok lombi, ama epmep nandîñguk wakan enî-tiañeum bîñgîlîñ.

14 Bîumbi, endoñnan nanin ama 12got epbi, kosî ‘enî-mumulîn’ kîtîmbi enguk, “Sîndî nakîta kunelîñdok sep danlet. Danbi sanî-mulambî, gîñgît mandana e-ta-kunekalîñ.

15 Tîmbi yal kolan ep kle-kot-tî-semnelîñdok gembî pat-samekak.”

16 Ama 12 Yesulî ep danguk endok kosî ñîndîñ: Simon (koi no Petlo kîtîñguk).

17 Tĩmbi Sebedilok nĩñañiit Yakobo gĩt Yoane (endok koset komblin Boanelges ep kĩtĩnguk, nĩnĩlok manda plon ‘Endĩ dĩlĩmat wandiĩ’).

18 Tĩmbi Andlu, Filip, Batlomio, Mataiyo, Tomas, Yakobo Alifaielok nĩñañ, tĩmbi Tadaio, ba Simon Selot.

19 Tĩmbi Judas Iskaliot, ama endĩ Yesu bola tĩ-ñĩnguk.

Yesulok sambat bien sĩnik wĩ nin?

20 Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt ilan ñaĩnguk. Ñaumbi, bĩndambo amatam asuptĩ endoñ bĩ kĩmĩn tĩngĩlĩñ. Nain tuop wĩndĩñ tĩngĩlĩñda tĩmbi, Yesu gĩt gwañgwañii endok nana tuk ep na nain no nĩm inda-semguk.

21 Tĩmbi Yesulok wekal sambat endĩ gĩngĩt wĩn nandĩmbi, “Gĩnañ kamalalak” embi, isi kusei bimbi, tĩkenelĩndok ñaĩngĩlĩñ.

22 Ñaĩlĩmbi, endĩkĩe manda nandĩ-tale ama dĩwĩn Jelusalem it kwelan pakĩlĩñ endĩ Yesu pakuknan bĩmbi ñĩndĩñ eu sataĩnguk, “Belsebul endĩ Yesulok gĩnañnan patak”, ba “Yal kolandok yambi-dĩkĩenjĩlĩ gembĩ mĩumbi, yal kolan ep kle-kotak.”

23 Eumbi, Yesulĩ kĩtĩ-semum bĩumbi enguk, “Kusei nekta Sataĩndĩ enlok yalĩii ep kle-kolek?”

24 Tĩkap it kwet nolĩ tambĩpi, nĩsĩngan mimbi, tambo wĩt-tĩnelĩñda, it kwet walĩ nĩm kwambiñ dambi palek.

25 Ba sambat nolĩ tambĩpi, nĩsĩngan mimbi, tambo wĩt-tĩnelĩñda, sambat walĩ nĩm kwambiñ dambi patnelĩñ.

26 Wĩndĩngangot Sataĩndĩ ikan yalĩiila kanjĩk tĩmbi, ep tambĩlĩmda, endĩ kwambiñ dambi ilektok tuop nĩm. Endĩ tale-sĩn tawĩk.

27 Tĩmbi Sataĩ endĩ ama no gembĩnat nomĩk. Ama nolĩ endok it gĩnañ gembĩnat lombi, gĩngĩtĩii joĩgoĩngan ep mektok tuop nĩm. Dama endĩ ama gembĩnat wĩn tĩkembĩ, toalĩ ap imbi bĩum palĩmek, gĩngĩtĩii palĩmlak wĩn kĩndem ep talewĩk.”

28 Yesulĩ wĩndĩñ embi yousĩmbi enguk, “Nak biaĩngan sanlet: amatamdĩ dĩwĩsĩla ba Yambatta kolan tĩ-ñĩmbi yom taĩnda, yom wĩn gĩtĩkkan Yambattĩ kĩndem bi-semekak.

29 Gan no endĩ Dĩndĩm Yal nĩ-kolalakta, endok yomĩn biĩm-biĩmlok tuop nĩm patak, yomĩn walĩ papat kwambiñ palĩmekak.”

30 Endĩkĩe manda nandĩ-tale amalĩ Yesulok gĩnañnan yal kolan patak embi, Dĩndĩm Yallok kenan wĩndĩñ e-kolakola e-ta-kuaĩngĩlĩñda tĩmbi manda wĩndĩñ eĩnguk.

31 Tĩmbi Yesu meñ kwayaĩii endĩ tombi, it pawan ipi, Yesu gĩt e-nandĩ-tĩnelĩndok manda kĩmĩlĩm loĩnguk.

32 Loumbi, amatam Yesu kle-gĩmbupi pipakĩlĩñ walĩ Yesu nĩmbi eĩngĩlĩñ, “Meĩnga nokai pawan bĩ ipi, gambĩnep nandĩmbi eaĩ.”

33 Eumbi tambane-enguk, “Mena notnai wĩ nin?”

34 Wĩndĩñ embi, amatam kle-gĩmbup pipakĩlĩñ yambiñpi enguk, “Kawĩt! Nokok mena, notnai ñĩ pakañ.

35 No endĩ Yambattok man taĩngonelakta, walĩ wakan nokok mena notnai sĩnik.”

4

Yambattok mandalĩ telak nĩtek plon pĩndĩ dam ñalak

1 Tĩmbi Yesulĩ tuk guañ balilĩñ ña-papi, bĩndambo kusei kĩmĩpi, amatam enĩ-daut tĩ-semguk. Nain wolonda amatam endoñ bĩ kĩmĩn tĩngĩlĩñ wĩn wopumgan sĩnik, wala tĩmbi Yesulĩ kĩkeñ nolok plon lo pipalĩmbi, kambak munjulĩm ñaĩña eĩnguk. Tĩmbi amatam kĩmĩn gĩtĩktĩ tuk bambalnan pipakĩlĩñ.

2 Tĩmbi Yesulĩ nepek asuptok plon eyout manda embi, enĩ-daut tĩ-semguk. Tĩñĩpi enguk,

3 “Nandĩwĩt! Ama nolĩ nana mĩnjĩp kokota kena gĩnañ ñaĩnguk.

4 Ñambi, m+inj+p kot-ti-kot-ti-ñañ+il+mbi, d+w+in telak plon p+umbi, mon+kti b+mbi, yout-na-taleñg+liñ.

5 T+mbi m+inj+p d+w+indi kwet lakatgot kawatt+ salaiñguknan p+ñg+liñ. Wolok kwet lakat pakukta, m+inj+pt+ platikan tawa-lamb+ñg+liñ,

6 gan endi kakai plongot pakukta, maimdi lambi ep d+umbi yañetambi k+m-taleñg+liñ.

7 T+mbi m+inj+p d+w+indi koselek m+inj+p boñg+ps+nan p+ñg+liñ endi yakayakan tawa-lambumbi, koselekti gemb+inj+at lambi ep tapli-taleumbi, bien n+m laliñg+liñ.

8 T+m m+inj+p d+w+indi kwet galk plon p+ñg+liñ endi tawa-lamb+mbi, bien k+ndem s+n+k laliñg+liñ. Kwandai d+w+indoñ bien lakat, d+w+indoñ kambak asup, d+w+indoñ asup s+n+k w+indiñ laliñg+liñ.”

9 Yesul+ eyout manda w+indiñ embi yous+mbi enguk, “No en pawañnat endi mandana nand+mbi t+ke-k+liñ eukak.”

10 T+mbi amatam k+m+n g+it+ik endi ña-taleumbi, Yesu, gwañgwañii 12 g+ita nosii d+w+in nis+ñgan pak+liñ. Papi, eyout manda g+it+ik eñguk wolok kusasi+la ni-kaumbi

11 ñ+ndiñ enguk, “Telak n+tek plon Yambatt+ amatamñii yambi-d+ikñelak w+in damañgan pat-semb+n pakuk, gan nak man s+nda wakan sanba dakleumbi, k+s+ plon k+m+it-talelet. Gan amatamd+ nokok g+ñg+it n+m inda-taleañ endi wakan nak nand+nand+ g+it+ik w+in eyout mandaliñgot eni-daut ti-semlet.

12 W+indiñ t+mbambi, endi deimbi kañ, gan n+m ka-dakleañ, ba pawanj+ k+m+ipi nandañ, gan n+m nandi-dakleañ. Endi ka-nandi-dakleneliñda, g+nanj+ tambaneumbi, Yambatt+ yomj+ k+ndem bi-semek.”

13 T+mbi Yesul+ yous+mbi eni-kañbi eñguk, “Eyout manda san+it wolok kusei n+m nandi-dakleañ ba? W+indiñda eyout manda g+it+ik n+tek nandi-taleneliñ?”

14 Nandañ! Ama nana m+inj+p kotak endi Yambattok manda e-kol+ p+lak.

15 M+inj+p telak plon p+lak wolok walan ñ+ndiñ: manda w+in nandumbi, g+nanj+ g+nañ p+umbi, Satañd+ platikan b+ manda yapma t+ke-semalak.

16 Ba m+inj+p kwet kawatgot plon p+lak: endi manda w+in nand+mbi nandi-koñgom t+mbi nandi-dasiañ.

17 Gan manda w+in g+nanj+ g+nañ kakai n+m t+lakta, nain dumangangot t+ke-kuañ. G+ñg+it mandala t+mbi m+lak ba kanj+ik endok plon indaumbi, endi platikan s+n+k pip+mbi biañ.

18 Ba m+inj+p koselek m+inj+p boñg+ps+nan p+lak: ama d+w+in manda w+in nandi-taleañ,

19 gan kwelalok m+lak, ba m+inem kw+il+kw+il+ wolok nandi-koñgom juluñgan, ba nepek kusei kusei d+w+is+ wolok galkt+ g+nanj+ tokñeumbi, manda nand+mbi, platik kamalaumbi, bien n+m indalak.

20 Ba m+inj+p kwet galk plon p+lak wolok walan w+in ñ+ndiñ: ama endi wakan manda nand+m kas+lembi t+ke-kuañda, bien ep t+nd+nj+ plon inda-ta-ñalak: d+w+indi lakat, d+w+indi kambak asup, d+w+indi asup s+n+k laliañ.”

Yambattok mandali telak n+tek plon bien indalak

21 T+mbi Yesul+ Yambattok mandala ñ+ndiñ enbi eñguk, “Ama nol+ sipala it g+nañ t+ke-lombi, kambott+ tapliw+ik ba pipat doundou kapmainan k+m+lek ba? N+m a! Endi it g+nañ t+ke-lombi, indangan k+m+il+mbi kol+ salew+ik.

22 Wolok tuopgan manda g+it+ik pat-semb+n patak w+in eu inda-daklelok. T+mbi nepek g+it+ik w+it-tapliñg+liñ patak w+in t+mbi inda-daklelok.

23 No en pawañnat endi mandana ñ+n nand+mbi t+ke-k+liñ eukak.”

24 Yesul+ w+indiñ embi enguk, “Pawanj+li manda n+tek nandañ w+in nand+mbi t+ke-k+liñ enekaliñ. Manda n+tek nand+mbi tañgoneañda, Yambatt+ wolok tuopgan nanand+ sambi, nombo yous+mbi sami-s+n+k taukak.

²⁵ Neta, no endi nanandi Yambatti miñguk win tike-kulakta, endok nanandin win timbim wopum daukak. Gan no endi nanandi win nandi-kimnemi nim tike-kulakta, nanandin palimlak win apma tike-ñimiumbi, silak palekak.”

Yambatti telak nitek plon giñgitiñii yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ

²⁶ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Yambatti enlok giñgitiñii telak nitek plon yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ, nak wolok plon eyout manda no ñindiñ sanba nandiwit: ama noli kena ginañ nana minjip kot-ti-kot-ti-talak.

²⁷ Kot-talembi, ilan ñambi, tim sandap dou-milat-ta-kuumbi, minjip wali bendi-wopum dambi, mindiñ lambilak. Gan telak nitek plon lambilak win en nim nandilak.

²⁸ Kwet en kena timbimbi, bien indalak. Dama mindiñ lambi-indaumbi, sap kimilimbi, siñgi kandañ bien indalak.

²⁹ Bien gilita-taleumbi, epep nain indaumbi, ama wali bien ep mlak.”

³⁰ Yesuli yousimbi enguk, “Yambatti telak nitek plon enlok giñgitiñii tipet sinik wingan yambi-dikñeumbi inda-sata-tañ? Kusei wolok plon nindi eyout manda nek enambi dakleutak?

³¹ Yambattok kikesipmin wolok bendimbendin win wambiñ minjip nomik. Minjip win tipnam sinik, minjip diwin kena ginañ kokañ win wolok tuop nim.

³² Kwet plon kotnambi, lambi bendi-wopum dambi, yaya diwin gitik win yapma klelak. Kii gayam wopungan timbimbi, monikti kindem wolok plon isi timbi, pitin patnelin.”

³³ Yesuli manda eni-ta-kumbi, eyout manda wandin asupgan enguk; win amatam nandinandinjlok tuop enbi,

³⁴ kwapmeñgan eyout mandalin got enlin guk. Gan eyout manda wolok bien gwañgwañii nisin gan palimek e-dakle-ti-semliñguk.

Yesuli gembin gwañgwañiila daut semguk

Yesuli sasale git tuk enbimbi, kilp eñgimik

³⁵⁻³⁶ Sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesuli kikeñ plon pipapi, gwañgwañiila enbi enguk, “Nindi tuk guañ dikñembi, dat kandañ ñana.” Eumbi, gwañgwañiili ama kimin gitik yambimbi, kikeñ plon lombi, Yesu joñgo nañgipi, tuk tambon kandañ ñañglin. Timbi ama diwindi kikeñji tikembi, ep klembi ñañglin.

³⁷ Ñañlimbi, sasale wopumgandi kusei kimipi, tuk pendilim mlapi, kikeñji ginañ piumbi tokneup tin guk.

³⁸ Gan Yesuli joñgo win gan kikeñ temik siñgi kandañ kumba gema kimipi dou-pakuk. Timbi gwañgwañiili timbi silikñembi niñglin, “Ninindaut. Tuk guañ ginañ pinepi tamlin. Win nim nandi-nimlañ ba?”

³⁹ Nimbimbi mlapi, sasale niñombimbi, tuk guañda niñguk, “Gitak! Busukñane!” Eumbi, sasaleli kilp eumbi, tukti busukñembi pakuk.

⁴⁰ Timbi Yesuli gwañgwañiila enguk, “Neta gembinji pilak? Nitekta timbi, nakita kuañ, gan gama nim nandi-kilik ti-namañ?”

⁴¹ Eumbi, dambe taletalet timbi, nisin gan e-nandi-timbi eñglin, “En ama nitnein, ñala sasale git tuk guañdi man tañgoneamik?”

5

Yesuli eumbi, yal kolan asup endi bit ginanji ginañ pin glin

¹ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, tambon kandañ, Gelasa amatamdok kwelan, ña-tomglin.

² Tombi, Yesuli kikeñ bimbi, kwambiñ loumbi, ama no yal kolannat amasumnan pakuk endi yambimbi Yesuloñ bin guk.

3-4 Ama w+n toa kwambiñ ba aindi kii kesi nain nain im-mañg+liñ, gan ama noli endok gemb+n tike-p+uktok tuop n+m. Endi toa pat-t+mbi dikñeumbi, ain w+p m+ndi-pal+mbi pa gloliñguk. T+mbi endi sañan daumbi, kii kesi toa ba aindi nombo innel+ñdok tuop n+m kaañg+liñda kak biumbi, sumnan dou-m+lat-pat-t+liñguk.

5 Tim sandap tuop endi sumnan ba kwet jañgin plon papi, kwawa wopum t+mbi, kawatti siñgin gw+lap w+pi domb+mbi pa kul+ñguk.

6-8 Ama endi wakan mayañgan ipi, Yesu kañbi, endoñ woñep b+umbi niñguk, “Yal kolan, dik ama g+nañ nanin poñau!” Niñbi ni-g+ñg+neumbi, bi-tombi, kesinan m+lelem ti-ñ+mbi, kwambiñgan k+timbi niñguk, “Yesu, Yambat Loloñ Siñik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Nak Yambattok koi plon ganlet: dik kena g+m n+m namekañ.”

9 Niñbi+mbi, Yesuli “Koka nin?” ni-nandumbi tambane-niñguk, “Kotna Ki+m+n Gi+ik. Niñdi asupgandi kuamiñ, ñala.”

10 Endi w+ndiñ embi g+ñg+nembi niñguk, “Niñdi kwet ñ+n bineñdok n+m n+n+ mulekañ.”

11 T+mbi kamañgan bit asup ki+m+n wopumgandi kloñnan kumbi, kwet mina-pak+liñ.

12 W+ndiñda yal kolan endi Yesuli nandi-semumbi, bit g+nanji g+nañ p+nel+ñdok ni-nandiñg+liñ.

13 Ni-nandumbi nandi-semum ama g+nañ nanin lambi poñambi, bit g+nanji g+nañ p+ñg+liñ. P+umbi, b+tt+ kloñnan woñep p+mbi, kwet bambalnan j+lopi, tuk guañ g+nañ p+ñg+liñ. Bit lakat n+m, 2000 netepeki gi+ik endi p+mbi, tuk nam ki+m-taleñg+liñ.

14 T+mbi bit kauli-d+ikñe ama endi p+mbi woñep ñambi, ama it kwelan ba kenanji g+nañ pak+liñ tuop kasat ti-semg+liñ. Ti-semumbi, endi nepek nek indañguk w+n kanel+ñdok b+ñg+liñ.

15 B+mbi, Yesuloñ tombi, ama kañbi ka-nandiñg+liñ w+n: ama yal kolan ki+m+n gi+iknat kuñguk endi g+nañ nanand+n tomb+mbi, dasindasi ki+m+pi, busukñanengan pipakuk. Amatamdi daut gi+ikñin wi kañbi m+si+ñg+liñ.

16 Nepek ka-nandi-tiñg+liñ endi ama yal kolannat kuñguktok plon ba b+ttok kandañ nepek indañguk wolok kasat ti-semg+liñ.

17 Kasat w+n nandi-talembi, w+nas+li wolongan Yesuli kwesi w+n bim ñaw+ktok ni-nandi-t+mb+mbi nandi-semguk.

18 T+mbi Yesuli k+keñ plon loñ+li+mbi, ama yal kolan kle-kol+mguk endi kle-ñaw+ktok ni-nandi-t+ñguk.

19 Gan Yesuli n+m embi niñguk, “Dik ika kwekanan ñambi, nokai g+ta kuñ+pi, Wopumdi telak n+tek plon blan ti-gambi nandi-gambi, nepek wopum ti-kindem da-gam-talek wolok kasat ti-semekañ.”

20 Eumbi, ama wali it kwet 10 wolok kandañ ñambi, kusei ki+m+pi, Yesuli nepek ti-ñ+mguk wolok kasat ti-sem-kuumbi, amatam gi+ikt+ nandi+mbi nandi-g+it+p gi+ip tiñg+liñ.

Yesuli wembe semb+semb+n gi+ tam j+mbalat ep t+mbi kindem dañg+im+ik

21 T+mbi Yesu gi+ gwañgwañii endi k+keñ plon lombi, b+ndambo tuk guañ dikñembi, tambon kandañ ña-tomguk. Tombi, tuk baliliñnan pal+ñ+li+mbi, amatam asupgandi endoñ b+mbi, ki+m+n tiñg+liñ.

22 Tiñ+li+mbi, it kiyau kauli-d+ikñe ama no koi Jailus endi b+mbi Yesu kañbi, kesinan m+lelem timbi

23 diñgunembi ni-kukulembi eñguk, “Wembana tipm+nam endi sembupi t+lak. Ñala dik kindem b+mbi, k+kali endok plon ki+m+li+mbi, kindem dambi palen.”

24 Niñbi nandi+mbi, en g+ta ñañguk.

Ñañ+li+mbi, amatam ki+m+n wopum endi kle-g+mbupi, tambo kle-kot-tiñ+pi ñañg+liñ.

25 Endok boñg+psinan tam no ñañguk, endi tamdok jibat ti-ta-kuumbi, gwilat 12 tiñguk.

26 Timbi gwasap ama asupti gwasap kusei kusei m+umbi wali mlap yous+ m+umbi, siñgi gawat wopum sinik nand+mbi kuñguk. Timbi kena tiñg+liñ wolok tuan minem kwilikwili pal+mguk gitik win em-taleñguk, gan jimbali nim pañg+tañguk.

27-28 Tam endi wakan Yesulok giñgit nand+liñgukta timbi ñind+ñ kim+it-nand+tiñguk, “Nak dasindasingot tike-kautetta, gumañ kindem dautet.” Wind+ñ nand+mbi, amatam kim+in gitik ñañg+liñ boñg+psinan Yesulok siñgi kandañ ñambi, dasindasin tike-kañguk.

29 Tike-kaumbi, wolongan wekaili kala daumbi, piñgi+u pañg+ta-taleumbi nand+ñguk.

30 Timbi Yesulok gemb+in noli tiañeum nand+mbi, wolongan tambanembi eni-nand+mbi eñguk, “Nindi dasindasina tike-kalak?”

31 Eñ+li+mbi, gwañgwañiil+ niñg+liñ, “Kalañ: amatam kim+in git+kti gep kle-gimbupi tambo kle-kot-tañ. Neta ‘Nindi neplak?’ elañ?”

32 Gan Yesuli ‘Nindi sinik nep m+ik?’ win ka-daklew+ktok yambi+ta-ñañguk.

33 Wind+ñ timb+mbi, tam endi piñgi+u plon kundit indañguk wala nandi-mis+mbi, blañblañ tiñ+pi Yesuloñ biñguk. B+mbi, kuañ domb+nnan m+ilelem ti-ñ+mbi, enlok kusei eu tawaumbi niñguk.

34 N+mb+mbi, Yesuli niñguk, “Wembe, nanandi kwamb+indañgala kindem dalañ. M+lapka taleumbi, walañga kindem daumbi, ña kindemgot kuukañ.”

35 Yesuli tam manda wind+ñ ni-paliñ+li+mbi, it kiyau kauli-d+ikñelok ilnan nanin ama diwin manda tike-b+mbi, nosi kañbi niñg+liñ, “Wembañga ip sembilak. Ñala endaut amal+ silakan nektok ikanan kesit gawat ñautak?”

36 Gan Yesuli manda win nandi-kim+nembi, kauli-d+ikñela niñguk, “Nim mis+wiñ, silak nandi-kilik ti-nami+ta-ñaukañ!”

37 Wind+ñ embi, amatam gita gwañgwañii diwin en nim kleneliñdok eni-kim+isip ti-sembi, Petlo, Yakobo gita kwayañ Yoane endiñgot yanañgi+pi ñañguk.

38 Ñambi, kauli-d+ikñelok ilan tombi, amatam kim+in giñg+li ba mano kulim timbi kut-pali+mbi yambiñguk.

39 Yambi-nand+mbi, it g+nañ lombi enguk, “Sindi nekta giñg+li wopum timbi kut-pakañ? Wembe ñ+n nim semb+ik, endi silak dou patak.”

40 Wind+ñ eu nand+mbi, kolan ka-kwalepg+liñ.

Gan Yesuli amatam gitik ep kleum pawan pi+umbi, wembe meñ beu gita gwañgwañii tipet git no win yanañgi+pi, wembe pakuknan loñguk.

41 Lombi, wembe kii tikembi, nis+lok manda plon “Talita kumi” niñguk, win ñind+ñ, ‘Wembe tip, mlap ganlet.’

42 Eumbi, wolongan wembe wali mlapi, ñañambit tiñguk. (Wembe wolok gwilat 12.) Timbi amatam wolok pak+liñ endi nepek win ka-silikñembi, nanand+inj+ nim nandi-dakleñg+liñ.

43 Timbi Yesuli kasat ama diwinda nim enneliñdok kim+isip kwamb+ñ ti-sembi, wembe win nana m+umbi nambektok enguk.

6

Nasalet nasili Yesulok gemb+inla nandum tlal tiñguk

1 Timbi Yesuli kwet walinin ñambi, gwañgwañii gita il kuseinan ñam pakuk.

2 Pakap, Sabat patnandi nain indaumbi, it kiyau g+nañ lombi, kusei kim+pi, amatam eni-daut ti-semumbi nandiñg+liñ. Timbi asupti nandi-git+ip git+ip timbi eñg+liñ, “Ama

sılanin ñali manda gítik ñin denanin inda-ñim+ñguk? Nanandi wopuwopum ñin inda-ñim+ñguk win netepein sin+k? Ba kundit tindin walan win engano sin+k!

³ Endi it tindi ama silanin win! Malialok niñañ, ba Yakobo, Jose, Juda gita Simon, endok dasi. Timbi wiwii endi nin gita kuañ.” Windiñ embi nandi-ñim+mum pi-sin+k tañguk.

⁴ Timbi Yesuli enguk, “It kwet diwin endi plofet ama nola nandum loloñ tilak, gan ilan nasi ba nolii ba wekal kusipñii endi ka-misi-ti-ñimañ.”

⁵ Windiñ tiñgiliñda timbi, kundit engano timbepi nandum mlataumbi, silak ama jimbawat tpet sin+k kiili ep kaumbi, kindem dañgiliñ.

⁶ Tiñipi nandiñguk, “Nekta sin+k timbi, kenanala nandum tlat tilak?” Windiñ nandiñipi, eni-daut ti-semektok it kwet kle-gimbut-ñañguk.

Yesuli endok kusei gwañgwañiila daut semguk

Yesuli gwañgwañii 12 kenala eni-mupi, endikñe ti-semguk

⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-tiañeum biumbi, kena tneliñdok ama tpet tpet eni-mupi, yal kolan ep kle-semneliñdok gemb emguk.

⁸ Timbi enguk, “Sindi ñanepi, nepek no nim tike-ñanekaliñ, toñanjiñgot. Nana ba lik win nim tike-ñanekaliñ, ba minem kwandai gim+n no dasindasinji ginañ nim dasinekaliñ.

⁹ Kesisilok gwilap winda tikenekaliñ, dasindasi tpet wi nim, noñgangot dasinekaliñ.”

¹⁰ Windiñ embi enguk, “It kwet nolok tombimbi, ama noli sani-tiañeumbi, endok il ginañ londekamik, it kwet wolok patekamik tuop endok ilngot dou-milat-ti-patekamik.

¹¹ Tikap it kwet nolok tombimbi, winasili not nim ti-sambi, mandanji nim nandinekaliñda, yambimbi ñanekaliñ. Ñanepi, kesisi plon kwiliñ sapak wit-sapleum piukak. Windiñ timbimbi, kundit kolan tiñgiliñ win ka-nandi-tomnekaliñ.”

¹² Yesuli windiñ eumbi, gwañgwañiil ñambi, amatam ginanji tambaneneliñdok giñgit manda engiliñ.

¹³ Tiñipi, yal kolan asup ep kle-kot-semgiliñ, ba jimbawat asup gwasap tulli saple-sembi, ep timbi kindem dañgiliñ.

Elotti Yesulok gembin nandi-tomguk

¹⁴ Timbi Yesulok koi giñgit pindi dañgukta timbi, ama wapmañ Elot endi bo win nandiñguk. Ama diwisili Yesula ñindiñ eañgiliñ, “Yoane, tuk i-sem-i-sem ama en wakan bindambo kimnan nanin mlakuk, wala timbi endi kena gembinat timbi kulak.”

¹⁵ Ba diwindi Yesula “En Elia” eañgiliñ, ba diwindi “Endi plofet ama no, plofet ama damanin wandiñ nom+k” eañgiliñ.

¹⁶ Windiñ eumbi, Elotti win nandimbi pa eñguk, “Yoane, ama win damañgan natna ewa bim dombum kimguk, en wakan mlapi kulak.”

¹⁷⁻¹⁸ Elot endi kusei ñindiñda windiñ eñguk: endi bo enlok kwayañ Filip endok tam+n koi Elodia apma tikeumbi, Yoaneli giñgit win nandimbi niñguk, “Dik kwayañgalok tam matike-patañ win kimisip manda maklelañ.” Endi windiñ niliñgukta, Elotti bo tam+n nandi-ñimbi, kena gwañgwañii eni-mulimbi ñambi, Yoane tikembi, it kwambiñ ginañ im kimilimbi pakuk.

¹⁹ Timbi Elodiali Yoanela gimbit ginan ginañ tike-papi, wilektok nandiñguk. Gan endi tuop nim,

²⁰ neta Elotti Yoane tike-kamaiñguk. Endi Yoanela nandum ama dindim sin+k, Yambattok kena tindilok ama no timbimbi, enda ka-misimisi e-ti-ñimguk. Timbi endi

Yoane ni-tiañembi, mandan nandiñguk. Nandiñipi, “Nitek timbet?” embi, ginañ tipet timbi nandi-bendi-tiñguk. Gan endi Yoanelok mandan nandi-koñgom tiñguk.

²¹ Timbi Yoane wili kimbektok telak no Elodiala ñindiñ inda-ñimñguk. Elotti indaingan nain indaumbi, amañii loloñ ba ama sañanjlok telak dama ba Galili kwettok ama biesi ep kimin ti-talembi, nana sina wopum ti-semguk. Timbi endi kimin timbi nana na-palimbi,

²² Elodia enlok wemban endi amaloñ ña tombi, dausinan kap tiñguk. Kap tiumbi, Elot git yokñii endi kañbi nandi-kindem dañgilañ. Timbi Elotti wembe sim niñguk, “Dik nepek wala ba wala eumbi gametet.”

²³ Embi e-kwambiñ dambi niñguk, “Nepek wala ba wala eumbi, kindem gametet. Nak kwet ñin ka-dikñelet wala bo eumbi, kindem tambipi, tambon gametet.”

²⁴ Windiñ eumbi, wembeli meñoñ ñambi ni-nandimbi niñguk, “Nak nektok sinik eutet?” Eumbi, meñli niñguk, “Yoane miti tuk i-sem-i-sem tiñguk endok kumbamla e!”

²⁵ Eumbi, wolongan plastik sinik ñambi, Elottoñ tombi niñguk, “Dik ñindiñgitañgan Yoanelok kumbam jawañ plon kimipi namñ!”

²⁶ Eumbi, Elotti nandum kola-sinik tañguk. Gan endi yokñiilok dausinan manda e-kwambiñ da-ñimñgukta timbi, mandan win pi-piwiktok tuop nim nandiñguk.

²⁷ Nim nandi-ñimlok, gan joñgo nandi-ñimbi, wolongan enlok kamaikamai ama no Yoanelok kumbam tike-biuptok ni-mukuk. Ni-mulimbi, it kwambiñ ginañ ñambi, Yoanelok bim dombimbi,

²⁸ kumbam jawañ ginañ kimipi tike-bi wembe mumbi, meñinli kaupatok tike-ñam niñguk.

²⁹ Timbi Yoane gwañgwañiili gñgit win nandimbi, it kwambiñnan ñambi, Yoanelok dalandan tike-ñambi kindikilañ.

Yesuli Juda ama 5000 nana ep towiñguk

³⁰ Timbi Yesuli gwañgwañii 12 win kenala eni-mukuk endi undane-bimbi, enloñ kimin timbi, kena tiñgilañ ba gñgit manda eni-daut ti-semgilañ wolok kasat gitik tiñmgilañ.

³¹ Timbi amatam asup sinik wali yousiyousi ñañambit ti-palimbi, Yesu gita gwañgwañii endi nana tuk naneliñdok nandiñgilañ, gan nain no nim inda-semguk, wala timbi Yesuli enguk, “Bimbi, ninñgan kwet ama nimnatnan ñana! Nain duman wandiñ ña-kunambi, siñginji busukñanewin.”

³² Windiñ eumbi, endi kikeñ plon lombi, nisiñgan tuk gwañ dikñembi, kwet ama nimnat timbi dumalaneliñdok ñañgilañ.

³³ Ñañilimbi, amatam asupti yambimbi yambi-nandi-tomgilañ. Timbi amatam it kwet tuop nanin biñgilañ endi bo kesiti woñep ñambi, Yesuli ñanepi nandiñguknan dama ña-tomgilañ.

³⁴ Timbi Yesuli wolok ña-tombi, kikeñ plon nanin piñipi, amatam kimin wopum yambimbi, ginañli ñindiñ nandiñguk, “Sipsip yambi-dikñenji nimnat nomik tañ”. Windiñ yambi-nandimbi, blan ti-sembi, kusei kimipi, nepek asup eni-daut ti-semguk.

³⁵ Eni-daut ti-semumbi, maim daut ip pi-sembeipi tiñgukta timbi, gwañgwañiili endoñ bimbi niñgilañ, “Ñin kwet ama nimnatnan patnambi, maim daut ip piupi tlak.

³⁶ Wala dik amatam eni-mulimbi, it kwet ba it jala ñasiñgan pakañnan wolok ñambi, nananj tua nambit.”

³⁷ Eumbi tambane-enguk, “Singan nana ep towiut!” Eumbi nandi-piasat timbi niñgilañ, “Dik nek elañ? Nindi ñambi, minem nek ñali nana tuam bimbi emneñ? Minem 200 wolok tuop nim!” *

* 6:37: Minem denali 200 win kena nain 200 wolok tuan.

³⁸ Eumbi enguk, “Sɪnlok nana nɪtek pat-samlak ña kawɪt!” Eumbi ña kañbi undane-bɪmbi nɪñgɪlɪñ, “Plaua kɪt tambongot tɪm tuk gaut tɪpetgot pat-nɪmlak.”

³⁹⁻⁴⁰ Eumbi, Yesulɪ amatam kli kɪndem plon samba sambat pipatnelɪñdok enbɪmbi, dɪwɪndɪ 100, dɪwɪndɪ 50 wɪndɪñ pipakɪlɪñ. Pipalɪmbi,

⁴¹ Yesulɪ plaua kɪt tambon gɪta tuk gaut tɪpet wɪn epmbi, kunum plon dei loumbi, Yambat we ñɪmguk. We ñɪm-talembi, plaua ombɪmbi, gwañgwañii em-ta-ñaumbi, endɪ bo tɪke-papusenembi, amatam emgɪlɪñ. Tɪmbi Yesulɪ tuk gaut tɪpet wɪn wɪndɪñgot ep danbɪmbi, amatam gɪtɪkkan emumbi,

⁴² gɪtɪkkandɪ nañbi na-tokñeñgɪlɪñ.

⁴³ Wɪndɪñ tɪmbɪmbi, plaua ba gaut wɪn na-tlatlap tɪm biñgɪlɪñ wɪn ep dasiumbi, sandɪñ lɪk 12 tokñeñguk.

⁴⁴ Amatam nana nañgɪlɪñ endoñnan nanin amalok kunakunasɪ wɪn 5000.

Yesulɪ tuk guañ plon ñañguk

⁴⁵ Tɪmbi wolongan Yesulɪ gwañgwañii enɪ-gɪñgɪnembi, kɪkeñ plon lombi, tuk guañ dɪkñembi, Betsaida it kwelan damandama ñanelɪñdok enɪ-mukuk. Enɪ-mulɪm ñañɪlɪmbi, Yesu en amatam isɪnan enɪ-mulepi pakuk.

⁴⁶ Papi enɪ-mut-talembi, nɪmolo tɪmbektok kwet jañgɪnnan loñguk.

⁴⁷ Tɪmbi kwet kɪlɪm eumbi, gwañgwañiilok kɪkeñdɪ tuk guañ boñgɪpnan ñañɪlɪmbi, Yesu en engan kwambɪñnan papi,

⁴⁸ yambɪñguk wɪn: sasalelɪ ñañgɪlɪñ kandañ bɪñgukta, kɪkeñ plon papi tuk kɪndit-talɪmbi yambɪñguk. Kwet gama nɪm salañɪlɪmbi, Yesulɪ tuk guañ plon kesɪtɪ ñambi ep tɪmbɪ dumalambi, yapma kle-ñaupi nandɪñguk.

⁴⁹⁻⁵⁰ Tɪmbi gwañgwañiilɪ Yesu tuk guañ plon bɪumbi kañbi, “Walen tip no kamɪñ” wɪndɪñ kɪmɪt-nandɪñgɪlɪñ. Endɪ gɪtɪkkandɪ en kañbi mɪsɪmbi, gembɪnjɪ pɪumbi, kwawa tɪñgɪlɪñ. Gan Yesulɪ manda embi enguk, “Ñɪn natna ya, sɪmbasɪ busukñaneumbi nɪm mɪsɪnelɪñ.”

⁵¹ Wɪndɪñ embi, kɪkeñ plon loumbi, sasalelɪ kɪlp eumbi, ka-sɪlɪkñembi nanandɪnjɪ nɪm nandɪ-dakleñgɪlɪñ.

⁵² Gɪnañ kwambɪñ kuñgɪlɪñda tɪmbi endɪ Yesulɪ plaualɪ kundit engano tɪñguk wolok kusei nɪm nandɪ-tomgɪlɪñ.

Yesulɪ amatam nandɪ-kɪlɪk tɪ-ñɪmɪñgɪlɪñ ep tɪmbɪ kɪndem dañguk

⁵³ Tuk guañ dɪkñe-talembi, Genesalet kwelan tombi, kɪkeñ tɪke-kwambɪnda-kolɪ pɪñguk.

⁵⁴ Tɪmbi kɪkeñ plon nanin pɪumbi, wolongan amatam Yesu ka-dakleñgɪlɪñ endɪ

⁵⁵ it kwet tuop woñep ñambi, kusei kɪmɪpi, jɪmbasat tañgo plon ep kɪmɪpi, Yesulɪ wandɪñ ba wandɪñ ñañguk tuop nandɪmbi, endoñ ep bɪñgɪlɪñ.

⁵⁶ Endɪ it kwet tip ba wopum ba it jala nolok ba nolok ñaumbi, amatamdɪ jɪmbasat endoñ ep bɪmbi, ini plon yapɪkɪlɪñ. Yapɪpi nɪ-nandɪ-tɪmbi, dasindasin kusipgot tɪke-kanelɪñdok nandɪmbi nɪ-nandɪñgɪlɪñ. Tɪmbi nandɪ-semum tɪke-kañgɪlɪñ tuop kɪndem dañgɪlɪñ.

7

Yesulɪ nepek nek ñalɪ Yambattok dainan ama tɪmbɪ kolalak wala enɪ-dakleñguk

¹ Tɪmbi Falisi ama gɪt endɪkñe manda nandɪ-tale ama dɪwɪn Jerusalem nanin bɪñgɪlɪñ endɪ bɪ Yesuloñ kɪmɪn tɪñgɪlɪñ. Kɪmɪn tɪmbi

² kañgɪlɪñ wɪn: Yesulok gwañgwañii dɪwɪn endɪ sosɪlok telak nandɪ-kɪmnembi, kɪsɪ nɪm wɪlɪpi, nana sɪlak ep nambɪmbi yambɪñgɪlɪñ. Yambɪmbi nandum tuop nɪm tɪ-semguk.

³ Neta, Falisi ama gít Juda ama dindim kunepi nandañ endi gítik sosilok ep tindinji ep kwambiñ dambi kuneliñdok eni-daut ti-semañ. Ep tindí no win endi kisi nim wilikañda, nana nim nañ.

⁴ Tikap endi kimili tuannanan ñambi bañ, nain wolonda tuk nim iyañda, endi nana nim nañ. Endi Yambattok dainan kindem patneliñdok jawañ kambot gíta nepenepek diwin no pat-wilikañ, ba sosilok ep tindí wandiñgot diwin asupgan kimít-klembi tañ.

⁵ Windiñda Falisi ama gíta endikñe manda nandi-tale ama endi Yesu ñindiñ nikañgíliñ, “Nitekta timbi, gwañgwañgaili sosilok ep tindí nim kimít-klembi, kisi nim wílipi nana nañ?”

⁶ Nikaumbi enguk, “Ama man manbenji tipelat! Eu inda manda no plofet Aisaiali youkuk win sindok juluña+tsilok kusei inda-dakle-kiliñ elak. Yambattok manda win ñindiñ youyoulin patak,

‘Amatam ñali manjiliñgot kotna tike-loañ,
gan ginañ nanandinjili mayañgan sinik patak.

⁷ Endi mandana nandi-kimnemi,
ama silanindok nandinandi eni-daut ti-semañ.

Windiñda endi kap nimolo timbi nani-kindem da-tañ win silanin.’

⁸ Manda wolo tuop sindi Yambattok endikñe manda bimbi, amalok ep tindinji tikekwambiñ dambi kleañ.”

⁹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Sindi sosilok ep tindinji kimít-kleneliñdok nandimbi, Yambattok endikñe mandan wilambane-kokotok kundit ti-kindem dañ.

¹⁰ Neta, Moseli manda ñindiñ embi youp biñguk patak, ‘Dik meñga bekala nandum loloñ timbekak’, ba ‘No en meñ beula manda eni-suambat-tilakta, wili kimbekak.’ Moseli windiñ eñguk,

¹¹ gan sindok kandañ win ñindiñ sinik: ama no meñ ba beula ñindiñ nilak, ‘Nepek nek pat-namlak win Yambat m+uptok e-kwambiñ dañgut, wala timbi gep kimilettok tuop nim.’ Endi windiñ nimbimbi,

¹² sindi kimsip ti-ñimbi ñindiñ niañ, ‘Dik meñga ba beka bindambo nim tikekimilekañ.’

¹³ Windiñgangot sindi sosilok ep tindinji la yanañgip piñipi, Yambattok endikñe manda timbi lakatalak. Timbi sindi kundit kolan wandisi asupgan pat-tañ.”

¹⁴ Timbi Yesuli bindambo amatam kiti-sembe enguk, “Sindi gítikkan mandana ñin nandimbi nandi-kiliñ ewit.

¹⁵⁻¹⁶ Nepek gítik nambimbi minjipsi ginañ pilak wali sep timbi kolaup tok tuop nim. Gan nepek ginanji ginañ papi lambi-lamitak wali mek sep timbi kolayañ.”

¹⁷ Timbi Yesuli amatam kimin gítik yambimbi, gwañgwañi gíta it ginañ lo-pakuk. Palimbi, gwañgwañi eyout manda eñguk wala nikañgíliñ.

¹⁸ Nikaumbi enguk, “Sindi wandiñgot nanandinji nimnat bek? Nana walan kusei kusei nambimbi, minjipsi ginañ pilak wali sep timbi kolaup tok tuop nim. Win nim nandañ ba?

¹⁹ Nepek wandiñ wali amalok ginanji ginañ sinik nim pilak. Nim sinik. Wali tem meñ ginañ pimi, temdok telak plon dindim gan ñambi, tem koñ ginañ pilak.” (Yesuli windiñ embi, nana gítik Yambattok dainan kindem gítikgot embi eni-dakle-ti-semguk.)

²⁰ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Nepek amalok ginanji ginañ papi lambi-lamitak wali biañgan ep timbim kolayañ.

²¹ Nekta, win amalok ginanji ginañ nanin sinik nanandi kolan wali lambi-lamimbi ñindiñ tañ: endi telak joñgo kuañ, ba kumbu tañ, ba ama yandip kim-tañ, ba tam ba wapat noloñ kumbu tañ,

²² ba ka-galkta tañ. Wĩndiñ tĩmbi, tĩmĩpmĩle kusei kusei tañ. Tĩmbi endĩ not julũĩt tañ, ba siñgi mĩsĩ ba mayek nĩmnat sasaleañ, ba not ka-gimbĩt tañ, ba manda winjĩt eañ, ba nisĩla nandum loloñ tĩlak. Wĩndiñ tĩñĩpi, nandĩ-kamalambi kuañ.

²³ Nepek kolan gĩtĩk walĩ amalok gĩnanjĩ gĩnañ papi lambĩmbi lamĩtak walĩ biañgan Yambattok dainan ep tĩmbĩ kolayañ.”

Yesulĩ enlok kusei ama dĩwĩnda daut semguk

Yesulĩ Fonisia tam no endok wembanlok gĩnañ yal kolan nĩ-kleñguk

²⁴ Tĩmbi Yesulĩ mĩlapi, gwañgwañii gĩt Juda amatamdok kwet bimbi, Tail it kwet kandañ ñañguk. Ñambi, sĩlak pat-nandĩ-tĩmbepi it nolok gĩnañ lombi, amalĩ en wandiñ patak wĩn nĩm nandĩ-ñĩmnelĩñdok nandĩñguk, gan endĩ pat-sembektok tuop nĩm.

²⁵ Nĩm sĩnĩk. Wembe no yal kolannat endok meñli ‘Yesu wandiñ patak’ nandĩmbi, wolongan endoñ bĩmbi, kesinan mĩlelem tĩmbi,

²⁶ dĩñgunembi, wembanlok gĩnañ yal kolan kle-ñĩmektok nĩ-gĩñgĩneñguk. Tam wĩn endĩ Juda tam nĩm. Endĩ Fonisia nanin, Silia kwelan indañguk,

²⁷ wala tĩmbi Yesulĩ ñĩndiñ nĩñguk, “Gwañgwa bĩsat endĩ nana dama natokñenekaliñ. Nĩm kañbi, endok nana wĩn yapma tĩkembi, kamotta ep kot-semneñ.”

²⁸ Eumbi, tamdĩ tambane-nĩñguk, “Wopum, biañgan elañ. Gan gwañgwa bĩsat endĩ nana nambĩmbi dĩp kwelan pĩlak wĩn kamottĩ naañ.”

²⁹ Eumbi, Yesulĩ nanandĩ kĩlĩktĩnlok kusei ka-nandĩ-tombi nĩñguk, “Dĩk wĩndiñ elañ, wala tĩmbi kĩndem a, ñau! Yal kolan endĩ wembañga ip kambimbi ñĩlak.”

³⁰ Eumbi, ilnan ñambi kañguk wĩn: biañgan yal kolan walĩ wemban kak ñaumbi, ipal plon pat-nandĩ-tĩñguk.

Yesulĩ ama kaman no tĩmbĩ kĩndem dañguk

³¹ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt Tail it kwet kandañ pi-ñambi, Saidon it kwet dĩkñembi, Dekapolis kandañ ñambi, Galili tuk gwañnan tomguk.

³² Tombĩmbi, ama no nañgĩp bĩmbi, Yesulĩ kii endok plon kĩmĩlektok nĩ-nandĩñgĩliñ. Ama wolok pawañ sipsipmĩn, tĩmbi man manben mĩlap, manda dĩndĩm ewĩktok tuop nĩm.

³³ Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn gĩtĩk wĩn yambimbi, ama wĩn tĩke-nañgĩpi ña nĩsetkan pakĩmĩk. Paliñĩpi, Yesulĩ kii nĩñañ tĩpettĩ endok pawañ gĩnañ sua embi iwĩt suambi, man manben tĩke-kañguk.

³⁴ Tĩke-kañĩpi, kunum plon dei loumbi yayakñembi, enlok mandan plon “Efata” eñguk, wĩn “Dĩk tom!”

³⁵ Eumbi, ama wolok pawañ tombĩmbi, man manben salaktaumbi, kusei kĩmĩpi, manda dĩndĩm nandĩmbi eñguk.

³⁶ Tĩmbi Yesulĩ amatamda kasat wĩn nĩm eu satawĩktok enbi, kĩmĩsip kwambĩm tĩ-semguk. Nain asup kĩmĩsip wandiñgot tĩ-semliñguk, gan nĩm, endĩ gĩñgĩnembi pa eu satañguk.

³⁷ Tĩmbi kasat wĩn nandĩñgĩliñ endĩ biañgan nandĩ-sĩlĩkñembi eñgĩliñ, “Kundit gĩtĩk tĩ-kulak wĩn kĩndem gĩtĩkgot. Endĩ ep tĩmbĩmbi, pawanjĩ kaman endĩ bo nandĩ-tomañ, tĩmbi manjĩ galĩñguk endĩ manda eañ.”

8

Yesulĩ amatam 4000 nana ep towĩñguk

¹ Tĩmbi nain wolonda bĩndambo amatam kĩmĩn wopum nolĩ Yesu gĩta papi, nananjĩ taleumbi sĩlak pakĩliñ. Paliĩmbi, Yesulĩ gwañgwañii ep kĩmĩn tĩmbi enguk,

² “Amatam nain tĩpet gĩt no nakĩta papi, nananjĩ taleumbi, blan tĩ-semlet.

³ Tikap nak silak isinanan eni-mulam ñanetañda, telak boñgipnan dausi diman timbimbi kım-katap tıneliñ. Diwın noli kwet mayañgan nanin bımbin.”

⁴ Eumbi tambane-niñgılıñ, “Kwet ñolok it kwet nımnat. Nındı nana tuop denanin tikembi ep towinetamıñ?”

⁵ Eumbi eni-kañguk, “Sınlok nana nıtek pat-samlak?” Eumbi niñgılıñ, “Plaua kıt tambon tıpetgot pat-nımlak.”

⁶ Timbi Yesulı amatam enbımbi, kwelan pi-pakılıñ. Pipalımbi, endı plaua kıt tambon tıpet ep papi, Yambat we ñımbi ep tambıpi, gwañgwañiila emguk. Emı-ta-ñambi, danı-papusenembi emneliñdok enbımbi, wolok tuop timbi emgılıñ.

⁷ Tıñıpi, Yesulı tuk gaut tiptip tıpet sınık pat-semguk wı epbi, Yambat we ñımbi, wın bo danı-papusenembi emneliñdok enbımbi emı-ta-ñañgılıñ.

⁸ Timbi amatamdı nana wın nañbi na-tokñeñgılıñ. Timbi nana na-tlatlap timbımbi dıpakuk wın ep dasiumbi, sandıñ lık wopum kıt tambon tıpet tokñeñguk.

⁹ Amatam nana nañgılıñ wın 4000 netepepek. Timbi Yesulı enı-mulım ñaumbi,

¹⁰ wolongan endı gwañgwañii gıt kikeñ plon lombi, Dalmanuta kwet kandañ ñañgılıñ.

Yesulı gwañgwañii en Mesia timbı dakleñguk

Yesulok kusei gama nım nandı-tomgılıñ

¹¹ Timbi Falisi ama endı Yesu tue-kambi tı-ñımnepi endoñ bımbi, en gıta e-taña-tambıt timbi gıñgınembi, Yambattı endok kusei timbı daklewıktok nandımbi, kundit no timbım kaneliñdok niñgılıñ.

¹² Nımbımbi, Yesulı gınañ kwambındanjıla nandum mılataumbi enguk, “Neta amatam ñalı kundilı kanepi eañ? Nak biañgan sanlet: kundit wandıñ no nım daut samum kanekalıñ. Nım sınık.”

¹³ Yesulı wındıñ embi, Falisi ama yambımbi, gwañgwañii gıta bındambo kikeñ plon lombi, tuk guañ tambon kandañ ñanepi ñañgılıñ.

¹⁴ Ñañıpi, gwañgwañiilı kamalambı, nana no nım ep bıñgılıñ, gan plaua noñgangot kikeñ plon pat-semguk.

¹⁵ Timbi Yesulı nandınanđı moyendı gwañgwañiilok gınanjı gınañ bendı-wopum dawık wala mısimbi, molo manda eyout plon kımıpi enguk, “Sındı Falisi ama ba ama wapmañ Elot endok plaua kımılı bendıla ka-kılıñ enekalıñ!”

¹⁶ Eumbi, gwañgwañiilı nısiñgan “Nana nım pat-nımlakta wala elak bek” embi enandı-tıñgılıñ.

¹⁷ Timbımbi Yesulı wın nandımbi enı-kañbi eñguk, “Sındı nana nım wın neta enandı-tañ? Sındı kusatna gama nım nandımbi nandı-tomañ bek? Wındıñ gınanjı kwambıñ dañguk bek?”

¹⁸ Sındı dausat, gan nım kañ, ba pawanjat, gan manda nım nandañ, ba sındı nandı-kamalayañ bek?

¹⁹ Nak plaua kıt tambongot wın tambıpi, ama 5000 ep towiwambı, nambım dıpakuk wın sındı sandıñ lık nıtek dasium tokñeñguk?” Yesulı wındıñ enı-kaumbi, “Lık kıt tambon tıpet tına tokñeñguk” niñgılıñ.

²⁰ “Ba nak plaua kıt tambon tıpetgot walı amatam 4000 ep towiwambı, nambım dıpakuk wın sındı sandıñ lık wopum nıtek dasium tokñeñguk?” Eumbi, “Lık kıt tambon tıpet tına tokñeñguk” niñgılıñ. Nımbımbi,

²¹ ñındıñ enguk, “Sındı kusatna gamañgot nım nambı-nandı-dakleañ bek?”

Yesulı ama no dai kolan timbı kındem dañguk

²² Timbi Yesulı gwañgwañii gıta Betsaida it kwelan ña-tomguk. Tombımbi, ama dai kolan no endoñ nañgıpbımbi, tıke-kauptok nı-nandıñgılıñ.

²³ Tĩmbi Yesulĩ ama en kii plon tĩkembĩ naĩgĩlĩmbi, it kwet pawañ pĩĩgĩmĩk. Tĩmbi Yesulĩ ama wolok dai plon iwĩt suambi, kiilĩ endok plon kĩmĩpi nĩ-kaĩguk, “Dĩk nepek no kalaĩ ba nĩm?”

²⁴ Nĩmbĩmbi deimbi eĩguk, “E. Nak ama dĩwĩn yambĩlet. Gan nak yambĩwambi, kombalĩ ñaĩ nomĩk tĩlak.”

²⁵ Eumbi, nombo kii dai plon kĩmĩlĩmbi, dai gembĩnat deimbi, kĩndem daĩguk. Kĩnde daumbi, nepenepek gĩtĩk wĩn ka-dakleĩguk.

²⁶ Tĩmbi Yesulĩ ama wĩn it kwelan nombo loupok nĩ-kĩmĩsipbi, dĩndĩmngan ilnan ñauktok nĩ-mukuk.

Yesulĩ enlok kusei tĩmbĩ dakleĩguk

²⁷ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩgwaĩii gĩta pĩ-ñambi, it kwet tiptip Sisalia Filipai it kwet wopum kle-gĩmbupi pakĩlĩñ wandĩñ ñaĩguk. Telak plon ñaĩñpi, gwaĩgwaĩii enĩ-kaĩbi eĩguk, “Amatamdĩ naka nin sĩnĩk pa nanĩañ?”

²⁸ Eumbi nĩĩgĩlĩñ, “Dĩwĩndĩ dĩa Yoane amatam miti tuk i-sem-ta-kuĩguk en ganiĩañ. Tĩmbi dĩwĩndĩ dĩa Elia ganiĩañ, wĩn plofet ama damanin endĩ bĩndambo indaup een ip wakan bek. Ba dĩa plofet damanin no pa ganiĩañ.”

²⁹ Eumbi, Yesulĩ enĩ-nandĩmbi eĩguk, “Gan sĩnla naka nin sĩnĩk nanĩañ?” Eumbi, Petlolĩ manda ñĩndĩñ tambane-nĩĩguk, “Dĩtna Mesia wakan.”

³⁰ Eumbi, Yesulĩ kĩmĩsip tĩ-sembi, gama enlok kusei ama nola nĩm ennelĩñdok enguk.

³¹ Tĩmbi wolongan Yesulĩ kusei kĩmĩpi, Yambattok nanandĩ kwambĩñ Mesia enlok plon ñĩndĩñ enĩ-daut tĩ-sembi enguk, “Amalok Nĩñan endĩ mĩlap ba siĩgi gawat kusei kusei inda-ñĩmektok. Ama bĩesi, tapma ama bĩesi gĩt endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endĩ kusalĩ kaumbi, tuop nĩm tĩmbĩmbi, siĩgi wĩlĩmĩumbi wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, bĩndambo kĩmnan nanin mĩlalekak.”

³² Yesulĩ wĩndĩñ eĩpi enĩ-dakle-ta-ñĩguk. Eu dakleumbi, Petlolĩ engan tiañem ñambi, kusei kĩmĩpi, manda wolok nĩ-ñombĩñguk.

³³ Gan Yesulĩ tambanembi, gwaĩgwaĩiilok dausĩnan Petlo nĩ-ñombĩmbi eĩguk, “Satañ, dĩa nambi ñau! Dĩa amalok nanandĩñgot klelañ, Yambattoñ nĩm.”

Yesulĩ en kle-kuĩgulok manda enguk

³⁴ Tĩmbi Yesulĩ amatam kĩmĩn wopum wakĩt gwaĩgwaĩii kĩtĩ-semum bĩumbi enguk, “Ama no endĩ nak nep kle-kuupi nandĩlakta endĩ enlok nanandĩn ba galk siĩgi wĩpi, kloĩbalĩ tĩke-lo-bembi, nep kle-kuuktok elet.

³⁵ Neta, no endĩ natnala ba gĩĩgĩt manda kĩndemnalok kuĩgun bi-namlak, endĩ wakan kunumdok kuĩguñ taletalen nĩmnat inda-ñĩmekak. Gan no endĩ kwelalok kuĩguñ enlok tĩke-kĩmĩlep nandĩlakta, endĩ kunumdok kuĩguñ kola-ñĩmekak.

³⁶ Kola-ñĩmĩumbi, kwelalok nepenepek kusei kusei gĩtĩk ep kasĩleĩguk walĩ nĩtek tĩmbi tĩmbi londaukak?

³⁷ Endĩ kuĩgun kolaĩguk wĩn nek ñalĩ tuambi, bĩndambo kasĩleukak? Wĩn tuop nĩm.

³⁸ Man ñĩndĩñgĩta Yambat siĩgi wĩlĩmĩmbi, yomsĩat kuañ, ba dĩwĩndĩ naka ba mandanala maetambi kuañ. Nain taletalenan Ama Sĩsĩnĩktĩ dĩndĩm añelo yanaĩgĩpi, Beulok gembĩ ba kolsalennat indangan indaukak wolonda endĩ bo en maeta-ñĩmgĩlĩñ wĩn maeta-semekak.”

9

¹ Yesulĩ wĩndĩñ embi enguk, “Nak biaĩgan sĩnĩk sanlet: Yambattĩ nain kĩmĩkuk wĩn indaumbi kusei kĩmĩpi, amatam gĩtĩk ini plon gembĩnat yambĩ-dĩkĩeukak. Tĩmbi biaĩgan ñĩ pakañ sĩndoĩnan nanin dĩwĩn endĩ gama kaik kuĩlĩmbi indaumek kanekalĩñ.”

Yambat, Mose gĩta Elia endĩ Yesulok kusei tĩmbi kwambĩñ daĩguk

² Kena nain kit tambon noñgan taleumbi, Yesuli gwañgwañii tipet git no, win Petlo, Yakobo git Yoane yanañgñiimbi, kwet jañgin ombap nolok lombi, wandiñ nisñgan pakñiñ. Palimbi, gwañgwañiilok dausnan Yesulok siñgin walan tikileumbi,

³ dasindasin salembi, walalan bien sinik indañguk. Kwelan ñolok ama noli sandum satnin wandiñ timbektok tuop nim.

⁴ Timbi gwañgwañiil plofet ama damanin tipet, Elia git Mose, endi indambi, Yesu gita manda e-nandi-timbimbi yambñgñiñ.

⁵⁻⁶ Yambimbi, kolan misumbi, Petlolok nanandin kamalaumbi, “Manda nitek ewit?” embi, Yesula ñindiñ niñguk, “Ninindaut! Ñi pakamiñ win kindem sinik. Wala timbi it jala tipet git no mana! Dikok no, Moselok no, Elialok no.”

⁷ Timbi mulukua noli pimbi ep timilimbi, Yambatti mulukua ginañ nanin kitu pimbi enguk, “Ñine nokoñ niñana noñgan sinik. Nak en ka-galkta ti-ñimlet. Sindi endok manda tike-kwambiñ dambi kunekaliñ!”

⁸ Eumbi, gwañgwañiil wolongan deimbi kañgñiñ win: Mose git Elia endi ikan pailimbi, Yesu en noñgan palimbi kañgñiñ.

⁹ Timbi endi kwet jañgin plon nanin piñipi, Yesuli nepek wi kañgñiñ wolok manda kasat ama nola joñgo nim ennelñdok e-kimisip ti-semguk, kasat win Amalok Niñan endi kimnan nanin mlalekak wolondamek kindem enelñdok enguk.

¹⁰ Eumbi, endi Yesulok manda win nandi-kwambiñ dambi, nisñgan “Kimnan nanin mlatmlat win nitek?” embi e-nandi-tiñgñiñ.

¹¹ Timbi endi Yesu ni-kañbi eñgñiñ, “Kusei nektok endikñe manda nandi-tale amal Elia Mesialok telak dama biuptok pa eañ?”

¹² Eumbi, Yesuli Yoane miti tuk i-sem-ta-kuñguk endok plon ñindiñ e-youpi enguk, “Elia endi biañgan Mesialok telak dama bimbi, amatam ginanji timbi kaitanelñdok biukak. Gan nitekta timbi, Ama Sisinkta bo ñindiñ youyoulin patak: endi siñgin gawat kusei kusei bembimbi, amal ni-tike-pi sinik tanekaliñ?”

¹³ Gan nak Eliala ñindiñ sanba: endi bo ikan biumbi, amal nisilok nanandi klembi, manda endok plon youyoulin patak wolok tuopgan nepek kusei kusei kolan ti-ñimgñiñ.”

Yesuli ama gwañgwa no yal kolannat timbi kindem dañguk

¹⁴ Timbi Yesu git gwañgwañii tipet git no endi kwet jañgin bimbi piñambi, gwañgwañii diwin pakñiñnan tomgñiñ. Tombi yambumbi, amatam kimin wopumdi ep gimbupi pakñiñ, timbi endikñe manda nandi-tale ama diwandi gwañgwañii gita e-tañan tiñgñiñ.

¹⁵ Timbi ama kimin gitik endi Yesu biumbi kañipi, ka-silikñembi, endoñ woñep ñambi, we ñimgñiñ.

¹⁶ Timbi Yesuli eni-nandimbi eñguk, “Sindi neta e-tañan tañ?”

¹⁷⁻¹⁸ Eumbi, amatamdok boñgpsinan nanin ama noli Yesula ñindiñ tambane-ñiñguk, “Endaut. Nak niñana yal kolan nat dik timbi kindem dawiktok nañgipi bit, gan dik nim palañda gwañgwañgaili yal kolan win kleklelok enit, gan endi ti nim kañbi bilñ. Yal kolan wali endok man manben timbi galumbi, manda nim pa elak. Nainñin inda-ñimlak tuop yalli niñana timbi kolakolalok tike-kolimbi pa plak. Timbi man payak lambumbi, man si-gilim dambi, piñgiu diñdiñ pat-talak.”

¹⁹ Yesuli manda win nandum mlataumbi enguk, “Nak ginañ kwambindanjila kunjit tilet. Nain nitek sinik nak nombo sin gita palambi, nandi-kilikti ti-namnekalñ?” Gwañgwa win nokoñ tikem biwit.”

²⁰ Eumbi nañgip biumbi, yal kolan wali Yesu kañbi, wolongan gemb kopi, kwelan koli pimbi, tikile-binjat timbimbi, man payak lambiñguk.

²¹ Tĩmbi Yesulĩ beu nĩ-kambi eĩnguk, “Nain nĩtek sĩnĩk kundit ñĩndĩñ tĩ-ta-bĩlak?” Eumbi nĩĩnguk, “Damaĩngan gwaĩngwa tip palĩmbi inda-ñĩmĩĩnguk.

²² Nain asup yal kolan walĩ nĩñana komba galk gĩnañ ba tuk gĩnañ tĩke-kolĩmbi pa pĩmbi, wĩlĩ kĩmbektok tuop pat-tĩlak. Gan, tĩkap dĩk tuopta, nĩnda blan nandĩ-nĩmbi, nĩp kĩmĩlekañ.”

²³ Wĩndĩñ eumbi Yesulĩ nĩĩnguk, “Netekta ‘tĩkap dĩk tuopta’ nanĩlañ? Dĩk nandĩ: no en nandĩ-kĩlĩktĩnat kulakta Yambattĩ nek inda-ñĩmektok nandĩlak wolok tuopgan tĩ-ñĩmlak.”

²⁴ Eumbi, wolongan gwaĩngwa beulĩ kĩtĩmbi nĩĩnguk, “Nak nandĩ-kĩlĩk tĩ-gamlet. Gan nandĩ-kĩlĩktĩna lakalakaen, wala tĩmbi nep tĩmbĩ paĩngĩtawa.”

²⁵ Tĩmbi Yesulĩ amatam asuptĩ endok kandañ woĩnep bĩĩngĩlĩñ wĩn yambĩmbi, yal kolanĩ gwaĩngwa wolok man ba pawañ masip mĩĩnguk wakan nĩ-ñombĩmbi nĩĩnguk, “Natna ganĩ-sĩpbi ganlet: poĩnambi, bĩndambo nĩm undane-bĩmbi pĩukañ.”

²⁶ Eumbi, yal kolandĩ kwawa embi, gwaĩngwa tĩmbĩ wopungan gembĩ kolĩmbi, yal kolan en bim poĩnaĩnguk. Poĩnaumbi, kwelan pi wĩpi, dalandan nomĩk palĩmbi, amatam kaĩngĩlĩñ endoĩnan nanin asuptĩ “Kĩmlak” eĩngĩlĩñ.

²⁷ Gan Yesulĩ gwaĩngwa kii plon tĩke-mĩlalĩmbi mĩlapi ikuk.

²⁸ Tĩmbi Yesulĩ it gĩnañ lombi, gwaĩngwañii gĩt nĩsĩĩngan papi nĩ-kañbi eĩngĩlĩñ, “Kusei neta nĩndĩ yal kolan wĩn klenep tĩ pĩ kamĩñ?”

²⁹ Eumbi enguk, “Yal kolan ñandisĩ endĩ nĩmololĩĩngot gumañ ep klelok, nepek nolĩ nĩm.”

Yesulĩ kĩmbektok manda enbĩmbi, nain tĩpet tĩĩnguk

³⁰⁻³¹ Tĩmbi Yesu gĩt gwaĩngwañii endĩ wĩnanin ñambi, Galili kwet dĩkĩnambi ñaĩngĩlĩñ. Ñaĩĩpi, Yesulĩ gwaĩngwañii enĩ-daut tĩ-semep nandĩĩngukta tĩmbi amalĩ en wandĩñ patak wĩn nĩm nandĩ-ñĩmnelĩñdok nandĩĩngukta. Ñaĩĩpi, ñĩndĩñ enĩ-ta-ñĩnguk, “Amalok Nĩñan en kanjĩkĩii endok kĩsĩ plon kĩmĩlĩmbi wĩlĩ kĩmbekak. Tĩmbi kena nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlalekak.”

³² Gan gwaĩngwañii endĩ manda eĩnguk wolok kusei nĩm nandĩ-daklembi, nĩ-kanelĩñdok mĩsĩmbi bĩĩngĩlĩñ.

Yesulĩ kuĩngulok manda gwaĩngwañiila enĩ-daut tĩ-semguk

Kiupi kuĩngulok manda

³³ Tĩmbi ñakap, Kapaneam it kwelan tombi, it gĩnañ lo-taleumbi, Yesulĩ gwaĩngwañii enĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Telak plon nekta e-taĩnan tĩlĩñ?”

³⁴ Enĩ-nandumbi, endĩ telak plon “Gwaĩngwa nĩndok boĩngĩpnĩnan nĩndĩ sĩnĩk nĩp maklembi, dama tĩlak?” embi, e-kle-kot-tĩĩngĩlĩñda tĩmbi, manda nĩm embi gitakan pakĩlĩñ.

³⁵ Tĩmbi Yesulĩ pipapi, gwaĩngwañii 12 kĩtĩ-semum bĩmbi enguk, “Tĩkap ama nolĩ telak dama kuupi nandĩlakta, en wakan enla nandum pĩmbĩñ tĩmbĩmbi, nolii gĩtĩk endok siĩngi kle-kumbi, tĩplaplainjĩ kuukak.”

³⁶ Wĩndĩñ embi, gwaĩngwa tip no naĩngĩp bĩmbi, boĩngĩpsĩnan kĩmĩpi, kiilĩ kamai-papi enguk,

³⁷ “No endĩ naka tĩmbi gwaĩngwa ñandingan no not tĩ-ñĩmekta, endĩ nak not tĩ-namek. Tĩmbi no endĩ nak not tĩ-namekta, nakgot nĩm a, nin nanĩ-mukuk en not tĩ-ñĩmek.”

³⁸ Tĩmbi Yoanelĩ Yesula “Nĩnĩndaut” embi nĩĩnguk, “Nain nola nĩndĩ ama nolĩ dĩkok koka embi, yal kolan ep kle-kot-semum kaĩngĩmĩñ. Gan endĩ nĩndoĩnan nanin nĩm, wala tĩmbi nĩndĩ kĩmĩsĩp tĩ-ñĩmkap nĩm kañbi bĩĩngĩmĩñ.”

³⁹ Eumbi enguk, “No en kotna embi, kundit gembinat tɪlak, wandiñ walɪ nɪtek plon pañgɪtambi, platik nani-kolauk? Wɪndiñ tɪndɪlok tuop nɪm, wala tɪmbi nɪm kɪmɪsip tɪ-ñɪmnekalɪñ.

⁴⁰ Neta, no en nɪndok kenanɪla kanjɪk nɪm tɪ-nɪmlakta endɪ nɪndok notnɪ tɪlak.

⁴¹ Tɪmbi no endɪ Mesialok sambatɪii kuañda tɪmbi tukgot gɪpi samek, enda nak biañgan sanlet: Yambattɪ plap kena kambakan wandiñ wolok tuan biañgan ombi-ñɪmekak.

⁴² Tɪmbi no endɪ gɪñgɪtna koi nɪmnat ñandin no tɪmbɪ pipɪmbi yom tɪlakta, en blangandok. Endɪ kundit kolan wandiñ gama nɪm tɪñɪlɪmbi, nolɪ kawat wopum no tɪkembali, bim plon tembi-ñɪmbi, tuk kimbɪñ gɪnañ munjut-kolɪm pɪmbi kɪmbɪmda wɪn kɪndem. Nɪm kañbi, kundit kolan wandiñ tɪmbɪmbi, Yambattɪ kɪnjan mɪlap wopum ombi-ñɪmekak.

⁴³⁻⁴⁴ Tɪkap kɪkalɪ gep tɪmbɪ pipɪmbi yom tɪlañda, kɪka wɪn dombekañ. Wɪndiñ tɪmbi, kɪka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, kɪka tɪpelatkan kukapi, jɪmbɪñdok komba galk taletalen nɪmnat gɪnañ pɪwɪñ.

⁴⁵⁻⁴⁶ Ba tɪkap kesɪkalɪ gep tɪmbɪ pipɪmbi yom tɪlañda, kesɪka wɪn dombekañ. Wɪndiñ tɪmbi, kesɪka tambongot kukapi, kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, kesɪka tɪpelatkan kukapi, jɪmbɪñnan gep kolɪ pɪwɪñ.

⁴⁷ Ba tɪkap daukalɪ gep tɪmbɪ pipɪmbi yom tɪlañda, dauka wɪn gɪtnei kolekañ. Wɪndiñ tɪmbi, dauka tambongot kukapi, Yambattok kuñgu taletalen nɪmnat gɪnañ ñaukañ. Nɪm kañbi, dauka gɪtɪk kukapi, jɪmbɪñnan gep kolɪ pɪwɪñ.

⁴⁸ Jɪmbɪñ wandiñ siñgin gawat taletalen nɪmnat palekak: wandiñ bɪnem amalok gaumjɪ nañ endɪ nɪm kɪmnekalɪñ, ba kombalɪ papat kwambɪñ dɪmbi ei-ta-ñaukak.”

⁴⁹ Yesulɪ wɪndiñ embi enguk, “Siundɪlo tɪñɪpi, simu tapma plon kɪmɪkañ walɪ Yambattok dainan tapma tɪmbɪ kɪndem dalak. Wɪndiñgangot Yambattok dainan kɪndem daneñdok komba dɪndɪnɪ amatam nɪndɪ gɪtɪk inda-nɪmlak.

⁵⁰ Simu wɪn nepek kɪndem sɪnɪk. Gan, tɪkap simulok koñgom gembɪn pailekta, nombo kɪndem dawɪktok nepek no tuop nɪm tɪneñ. Wala tɪmbi sɪndɪ nosi-ɪlok boñgɪpsɪnan simu koñgom gembɪnnat nomɪk kumbi, ep kiupi busukñanengan kunekalɪñ.”

10

Wapatam tambɪtambɪtok manda

¹ Tɪmbi Yesulɪ gwañgwañii gɪt kwet wɪnanin yousɪm ñambi, Judia kwelan ba Joldan tuk tambon kandañ ñañguk. Nañɪlɪmbi, amatam kɪmɪn no kɪmɪn no bɪndambo endoñ bɪmbi kɪmɪn tɪañgɪlɪñ. Tɪmbi kena pat-tɪlɪñguk wɪndiñgangot bɪndambo enɪ-daut tɪ-sem-ta-kuñguk.

² Tɪmbi Falisi ama dɪwɪndɪ bɪmbi, Yesu tue-kañbi tɪ-ñɪmnep nandɪñɪpi nɪ-kañbi eñgɪlɪñ, “Endɪkñe mandalɪ ama nolɪ kɪndem tamɪn kle-kolektok elak ba nɪtek?”

³ Eumbi manda tambane-enguk, “Moselɪ sosiila endɪkñe manda nɪtek kɪmɪt-semguk?”

⁴ Eumbi nɪñgɪlɪñ, “Moselɪ ñɪndɪñ nandɪ-semguk: ama no endɪ tamɪn biup nandɪmbi, endok kusei pepa plon youp mɪmbi, kɪndem nɪ-kleuk.”

⁵ Eumbi tambane-enguk, “Gɪnañ kwambɪndanjɪla Moselɪ endɪkñe manda wɪn youpi kɪmɪt-samguk.

⁶ Gan nain kusei kɪmɪkɪmɪlɪnan wɪn wɪndiñ nɪm pakuk. Moselɪ ñɪndɪñ youkuk, ‘Yambattɪ ama ep tɪmbɪ indañguk wolonda endɪ ama gɪt tam indañgɪlɪñ.

⁷ Kusei wala tɪmbi amalɪ meñ beu yambimbi, tamɪnloñ gali-kwambɪñ daumbi,

⁸ pɪñgɪp noñgan indayamɪk.’ Wɪndiñ youyoulɪn patakta tɪmbi, ama gɪt tam endɪ nombo tɪpet nɪm tɪndemɪk. Endɪ wapatam tɪmbi, pɪñgɪp noñgan patemɪk.

⁹ Wala tĩmbi wapatam Yambattĩ ep kiukuk wĩn amalĩ nĩm tambĩlek.”

¹⁰ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt bĩndambo ilan ña-palĩñĩpi, wapatam tambo ka-mĩsĩ-taĩ wolok nĩ-nandumbi

¹¹ tambane-enguk, “No endĩ tamĩn ka-mĩsĩmbi, tam komblin tĩlakta, ama walĩ wakan tamĩn kolan tĩ-ñĩmbi, Yambattok dainan telak joĩngo kulak wakan.

¹² Ba tam nolĩ wapai ka-mĩsĩmbi, ama komblin tĩlakta, endĩ bo wĩndĩñgangot telak joĩngo kulak wakan.”

Nindi Yambattok kuñgu kwambiñ kasileukak?

¹³ Tĩmbi amatamdĩ wembe gwañgwa tiptip Yesulĩ ep kawĩktok yanañgĩp bĩñgĩlĩñ. Bĩñĩlĩmbi, gwañgwañiilĩ kĩmĩsip tĩ-sembi enombĩñgĩlĩñ.

¹⁴ Wĩndĩñ tĩmbĩmbi, Yesulĩ yambĩm gĩnañ komba dũmbi enguk, “Sĩndĩ wembe gwañgwa yambiumbi nokoñnan bĩwĩt! Yambattĩ ama ñandisĩ wakan enlok gĩñgĩt yambĩ-dĩkñelak, wala tĩmbi nombo nĩm kĩmĩsip tĩ-semnekalĩñ!

¹⁵ Nak biañgan sanlet: no endĩ wembe gwañgwalok tuop Yambattok kapmainan nĩm kulakta, endĩ wakan Yambattok gĩñgĩt nĩm.”

¹⁶ Wĩndĩñ embi, wembe gwañgwa noñgan noñgan ep ya-apbi, kiilĩ kumbanjĩ plon kĩmĩpi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

¹⁷ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt telak kusei kĩmĩp ñanep tĩñĩlĩmbi, ama nolĩ endoñ woñep bĩmbi mĩlele-tĩ-ñĩm nĩ-nandĩmbi eñguk, “Endaut kĩndem. Nak nĩtek tĩmbi, kuñgu taletalen nĩmnat kasileutat?”

¹⁸ Eumbi tambane-nĩñguk, “Kusei nekta naka kĩndem nanĩlañ? Ama nolĩ kĩndem nĩm, Yambat en noñgandĩ kĩndem.

¹⁹ Dĩk endĩkñe manda Yambattĩ kĩmĩt-nĩmĩñguk wolok kusei ip nandĩlañ: ‘Dĩk ama wĩlĩ kĩm nĩm tĩmbekañ. Telak joĩngo nĩm kuukañ. Kumbu nĩm tĩmbekañ. Ama joĩngo siñgin nĩm siukañ. Ama nolok nepek joĩngo nĩm tĩmbĩ pailĩm tĩke-ñĩmekañ. Dĩk nain tuop meñga bekala nandĩ-semum loloñ tĩndekamĩk.”

²⁰ Yesulĩ wĩndĩñ eumbi nĩñguk, “Endaut. Nak gwañgwa sim papi kusei kĩmĩp, endĩkñe manda wĩn gĩtik ikan tañgonembi kĩmĩt-kle-ta-bĩlet.”

²¹ Yesulĩ dĩndĩmngan kambĩ, wale kĩndemda nandĩ-ñĩmbi nĩñguk, “Dĩk nepek noñgan walañgot tĩpĩkalañ. Wala tĩmbi dĩk ñam nepenepeka gĩtik tualok kĩmĩt-taleumbi, mĩnem gamnekalĩñ wĩn epmbi, ama pĩmbĩñesĩla emumek, tuan wopum kunum gĩnañ pat-gamekak. Wĩndĩñ tĩmek bĩmbi, nak nep kle-kuukañ.”

²² Ama walĩ mandan wĩn nandum mĩlataumbi, timan dai kolañguk. Endĩ il ba kenañ asup palĩmguk wĩ nĩm biuptok nandĩm gĩnañ mĩlataumbi, kak bim ñañguk.

²³ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii tĩkĩle-yambĩmbi enguk, “Ama kwĩlĩkwĩlĩnjĩat Yambattok gĩñgĩt indanep nandañda endĩ kena kwambiñ tĩnekalĩñ.”

²⁴ Wĩndĩñ eumbi nandĩm nandĩ-sĩlĩkñeñgĩlĩñ. Tĩmbi Yesulĩ yousĩm “Nĩñanai” embi, nombo ñĩndĩñ enguk, “No endĩ Yambattok gĩñgĩt indaup nandĩlakta endĩ kena kwambiñ tĩmbekak.

²⁵ Kamel nolĩ lĩk bem gĩnañ tip wolok ña tombepi nandĩwĩmda, endĩ kena kwambiñ tĩmbek. Tĩmbi ama kwĩlĩkwĩlĩlĩn wopum no endĩ Yambattok gĩñgĩt indaup nandĩlakta, endĩ wĩndĩñgot kena kwambiñ tĩlak, gan endok kenañlĩ kamellok kenañ maklembi mĩlata-ñĩmekak.”

²⁶ Eumbi, gwañgwañiilĩ kolan sũlĩkñembi, nĩsĩñgan e-nandĩ-tĩmbi eñgĩlĩñ, “Mĩlap wandĩñda, nĩndĩ kuñgu taletalen nĩmnat wĩn tuop kasilewĩk?”

²⁷ Tĩmbi Yesulĩ dĩndĩmngan yambĩmbi enguk, “Ama endĩ nĩsĩlok gembĩnjĩla tuop nĩm, gan Yambattĩ kĩndem ep mek. En wakan nepenepek gĩtik tuop tĩ-taleuk.”

²⁸ Wolongan Petlolĩ nĩñguk, “Yakñe! Nĩndok kandañ nĩtek? Nĩndĩ nepenepekñĩ gĩtik bi-talem bĩmbi, dĩk gep kle-kuamĩñ wĩn.”

²⁹ Eumbi enguk, “Nak biañgan sanba: no endi natnala ba giñgít manda kindemla timbi il ba dalii ba kwayañii ba dalañii ba wiwii ba meñ beu ba gwañgwa bisatñii ba nana kenañ gítik bi-taleñguk,

³⁰ endi wakan il gít dalii gít kwayañii gít dalañii gít wiwii gít meñii gít gwañgwa bisatñii gít nana kenañ inda-ñimbi, yousim nombo wopumgan inda-ñimekak. Tiñipi, man kwelan ñolok naka timbi kena gim mumbi, kunumdok kuñgu kusei kimilekak wolonda kuñgu taletalen nimnat inda-ñimekak.

³¹ Nain wolonda ama man ñindiñgít amatamdok dausinan damandama tañ endoñnan nanin asupti siñgi patnekalñ. Timbi siñgi sinik endok kandañ asupti dama patnekalñ.”

Yesuli kimbimilalekak wolok bindambo embimbi, gama nim nandi-dakleñgiiñ

³² Timbi endi Jerusalem it kwelan loneliñdok telak klem ñañgiiñ. Yesu endi telak dama ti-semumbi, gwañgwañiil endok kundit wi kañ nandi-bendi-timbimbi, amatam ep kle-ñañgiiñdi misimis plon ñañgiiñ. Ñakap, Yesuli gwañgwañii 12 nisñgan bindambo ep kimin timbi, elok plon nepek inda-ñimekak wolok manda eni-dakle-semguk. Eni-dakle-semñipi,

³³ ñindiñ enguk, “Sindi nandañ. Nindi Jerusalem it kwelan loamiñ. Lo-tomnambi, Amalok Niñan win tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endok kisi plon kimilimbi, wili kimbektok manda eu talembi, Roma amalok kisi plon kimitnekalñ.

³⁴ Kimilimbi ti-lakalaka e-ti-ñimbi, manji iwitti suambap bit gwilap pisikñatti waipbi wili kimbekak. Timbi maim tipet gít no timbimbi, kimmnan nanin milalekak.”

³⁵ Timbi Sebedilok nñañiit tipet, Yakobo gít Yoane, endi Yesuloñ bimbi nñngimik, “Ninindaut. Niti nepek nola ba nola endetamik win dik nandimbi ti-nimeñdok nandamik.”

³⁶ Eumbi enguk, “Nak sita nek ti-samettok nandamik?” Eni-kaumbi,

³⁷ ama wapmañ patep nandiñngimikta ñindiñ nñngimik, “Dik inda-daklembi, amatam indangan yambi-dikñeukañ, nain wolonda nandi-nimbi, nitoñ nanin noli kika dindimnan, noli kika kepmanan pipatekamik.”

³⁸ Gan Yesuli enguk, “Siti manda eamik wolok kusei nim nandi-daklembi naniamik.”

Endi windiñ embi, yousim milap bemep tilak wolok ñindiñ enguk, “Nak tuk kimbiiñ nambetat win siti gila nandekamik ba? Ba tuk iutat win siti gila indekamik ba?” Yesuli windiñ eni-kaumbi,

³⁹ “Niti tuop” eñngimik. Eumbi enguk, “Biañgan. Natna tuk nambetat win siti bo nandekamik, ba tuk iutat win siti bo indekamik.

⁴⁰ Gan nindi kitna sinik kandañ ba kitna kepma kandañ pipalekak win nak ewa taleuktok tuop nim. Pipapipat win Yambat en ikan ti-kiliñ embi eu tale-semguk.”

⁴¹ Timbi gwañgwañii kit tambon tambon endi manda win nandimbi, Yoane gít Yakobo enda ginanji komba diñguk.

⁴² Timbi Yesuli eni-tiañeum bimbi enguk, “Sindi nandañ, kwet tuop yambi-dikñe ama ba ama loloñ endi giñgijii kindem nim pat-yambi-dikñeañ. Endi ama kunduwat, amatam endok kapmainan kuañda nandi-semum nisilok kena gwañgwa silanin sinik timbimbi, kena gim pat-emañ.

⁴³ Gan sindok boñgipsinan windiñ nim inda-samektok sanlet. No endi sindok boñgipsinan ama wopum indaup nandilakta, endi tiplaplapsi kuukak,

⁴⁴ ba telak damanji kuup nandilakta, amatam gítik endok kena gwañgwa silanin kuukak.

⁴⁵ Ama Sisinik endi bo windiñgangot kulak. Endi amatam tiplaplae ti-ñimneliñdok nim, endi tambon tiplaplae ti-sembi, amatam asup endok kinjan kimbimbi, yomsilok tuan ombi-tale-semektok indañguk.”

Yesulok kusei inda-dakleñguk

Ama dai kolan endi Yesulok kusei nandi-dakleumbi timbi kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Yesuli gwañgwañii ba amatam kimin wopum gita Jeliko it kwelan bi tombi diknem ñañguk. Winanin ñañilimbi, ama no dai kolan amatamda minem ba nanaña kitinat ti-kuñguk koi Batimaio, Timaiolok niñañ, endi telak pawañ pipakuk.

⁴⁷ Pipalñilim nimbibi eñgilañ, “Yesu Nasalet nanin endi bilak.” Nimbibi nandim kusei kimipi, Yesu Mesialok koi no plon kiti-ñimbibi eñguk, “Yesu, Devittok Niñañ, dik blan ti-namiñ!”

Gembinat kiti-palimbi,

⁴⁸ amatam asupti ni-ñombimbi niñgilañ, “Gitakan pat!” Gan endi kwambiñgan kitimbi eñguk, “Devittok Niñañ-o, blan ti-namiñ!”

⁴⁹ Windiñ eumbi, Yesuli bi ipi enguk, “Kiti-ñimim biwin.” Eumbi, ama dai kolan kiti-ñimbibi niñgilañ, “Nim misiwini. Endi kiti-gamlak. Mlapi ñau!”

⁵⁰ Eumbi, sauloñ kol palimbi, dikop mlapi, Yesuloñ ñañguk.

⁵¹ Ñaumbi, Yesuli ni-nandim eñguk, “Nak nek ti-gamittok bilañ?” Eumbi niñguk, “Nandaut loloñ. Nak nombo deiup nandilet.”

⁵² Eumbi niñguk, “Kindem a, ñau! Nanandi-kiliktiñgalì gep timbim kindem dalañ.” Eumbi, wolongan ama wolok dai kindem daum deimbi, Yesu klem telak ñañguk tuop ñañguk .

11

Yesu Mesiali ama wapmañ nomik Jelusalem loñguk

¹ Timbi Yesu gita gwañgwañii endi lo-ñakap, Jelusalem it kwet timbi dumalaumbi, kwet jañgin koi Oliv wolok loñgilañ. Loñipi, it kwet tìpet, Betfage git Betani, wandiñ lo-tombi, Yesuli gwañgwañiit tìpet eni-mupi

² enguk, “Siti it kwet da patak wolok ñandekamik! Ñam lombi, wolongan doñki niñañ toal top bimbini kandetamik. Doñki endok plon ama noli no nim pipapi ñañguk. Kañbi pisap nañgipi biwit!

³ Tikap nimbek noli sambimbi, ‘Siti neta windiñ tamik?’ eumbi, niñdiñ nidekamik, ‘Molomdi kena mimbi, platik kimili undanem biutak.’ ”

⁴ Yesuli windiñ eumbi ñam, doñki niñañ telak yamanan top bimbini kañbi pisakamik.

⁵ Pisat-palñilimbi, ama diwin wolok ikilañ endi eni-kañbi eñgilañ, “Siti nek tìndepi, toa pisakamik?”

⁶ Eni-kaumbi, Yesuli manda eñguk windiñgan tambane-engimik. Eumbi yambium,

⁷ doñki niñañ Yesuloñ nañgipi ñañgimik. Ña-tombi, saulonji kiundip doñkilok plon kimilimbi, Yesuli wolok plon lo-pipapi ñañguk.

⁸ Timbi amatam asupti Yesu koi giñgit tike-loneliñdok saulonji telak plon samba eñgilañ, diwindi kli sap kena ginañ nanin dombi mep bimbi, windiñgot telak plon ipaneñgilañ.

⁹ Timbi amatam Yesu telak plon siñgi dama tim kle-ñañgilañ endi niñdiñ kitimbi ni-tike-loñgilañ,

“Yambattok koi tike-lowit!

Ama ñin Molomdok koi plon ni-mulimbi bi indalak

en ni-kindekindem ewit!

¹⁰ Sotni Devit endi giñgitñii kindem yambi-dikñeñguk,

windiñgangot ama ñali ti-nimekak,

wala timbi en ni-kindekindem ewit!

Yambat kunum ginañ patak endok koi tike-lona!”

11 Yesulí Jelusalem it kwelan lo-tombi, tapma it sañ simba ginañ loñguk. Lombi, nepek gitiñgítik ka-nandi-ti-talembi, kwet kílím eumbi pím gwañgwañii 12 gít Betani it kwelan lombi douñgíliñ.

Yesulí tapma it ti-díndim tiñguk

12 Kwet salaumbi, Jelusalem ñanelíñdok Betani it kwet bimbi, telak plon ñañipi, Yesulí nanañ gawat tiñguk.

13 Timbi deium ñaumbi, komba koi fik no sakñat kañbi, “Bien patak bek?” embi ñam lonjítguk. Gan bien indaínda nain ním indañgukta, sakgot pakuk.

14 Wandin kañbi, komba wala niñguk, “Díkok nana bien wín ama nolí nombo ním nambekak.” Eumbi, yala manda wín gwañgwañiilí nandiñgíliñ.

15 Ñakap, Jelusalem it kwelan lo-tomgíliñ. Tombi, Yesulí tapma it sañ simba ginañ lombi, nepenepeksi tapma tándílok tuañgíliñ yambiñguk. Yambiñbi nandum pi-sínik taumbi, kusei kímip ep kleñguk. Ep klembi, ama mánem tambo mí kena tiñgíliñ endok kímikmítsi ba ama mambaip pat-tuañgíliñ endok gembanjí ep wíli tombokuk.

16 Tiñipi, tapma it sañ simba ginañ nepek no tíke-ña-bit ním tñelíñdok kímisip ti-semguk.

17 Timbi amatam eni-daut ti-sembi eñguk, “Kwet ñolok plon Yambattok manda ñíndíñ youyoulin patak, ‘Itna ñín kwet tuop amalok nímolo it tímbekek.’ Gan síndí it ñín tímibiñbi, kumbu ama sañan endok kawat tombañ wandiñ tìlak.”

18 Amatam kímín wopumdí Yesu manda eni-daut ti-semguk wín nandiñbi nandi-sílikñe-tiñgíliñ. Tapma ama biesí gít endíkñe manda nandi-tale ama endí wíndíñ nandiñbi, Yesu nepek nek tiñguk ba eñguk wolok gíngít nandiñbi, amatamdí Yesuloñ kandañ ña gali-talenelíñ wala mísimbi, wíli kímnelíñdok telak e-lonjí-tiñgíliñ.

19 Timbi Yesu gít gwañgwañii endí kwet kílím eumbi tuop Jelusalem it kwet bimbi ñañgíliñ.

Yambattí nepenepek gítikkán tuop tí-taleuk

20 Kwet salaumbi, Jelusalem undane-ñañipi, fik komba wín pakuknan bándambo ña-tombi kañgíliñ: komba walí kakainan kusei kímipi yañeta-lo-taleñguk.

21 Timbi Petlolí wí kañbi, Yesulí komba ni-ñombiñguk wín nandi-síwípi niñguk, “Níníndaut, ñí ka! Komba ni-suambakuñ wín yañeta-talelak.”

22 Eumbi tambane-enguk, “Síndí Yambattí nepenepek gítikkán tuop tí-taleuk wín nandi-kwambiñ dambi kunekaliñ.

23 Nak biañgan sanlet: tíkap ama nolí kwet jañgín ñala ‘Mílapí, tuk kimbíñ ginañ pí!’ embi, wíndíñ indauptok nandi-kwambiñ dambi, ginañ típet ním tìlakta, wolok tuopgan inda-ñímekak.

24 Wíndíñda ñíndíñ sanba nandi-wít: síndí nímolo tíñipi, nepek wala ba wala Yambat ni-nandumbi nandi-samekak wíndíñ nandi-kwambiñ dambi kuañda, bien wolok tuopgan inda-samekak.

25-26 Besí kunum ginañ patak endí síndok ep tándínjí kolan wín bi-samektok síndí nain tuop nímolo tíñipi, dama nosí nola nandi-kola tí-ñímañ wín bi-ñímnekalíñ.” *

Yesulí ama biesí gíta manda e-kle-kot-tiñguk

Yesulí nindok manla kena pat-tiñguk wala e-nandiñgíliñ

27 Timbi Yesulí bándambo gwañgwañii gít Jelusalem it kwelan ña-tombi, tapma it sañ simba ginañ lom wandiñ ñañambít tiñguk. Tiñíliñbi, tapma ama biesí ba endíkñe manda nandi-tale ama gít ama biesí díwín endí endoñ bím

* 11:25-26: Nandi-tale ama díwíndí manda kusip no patgot tìlak eañ. Manda wín ñíndíñ, “Gan, tíkap síndí ním bi-ñímnekalíñda, Besí kunum ginañ patak endí bo ep tándínjí kolan ním bi-samekak.”

²⁸ ni-kañbi eñgılıñ, “Dik kundit ñandin tılañ wın gembı ba nanandı denanın tıkembi pat-tılañ? Ba nındok manla pat-tılañ?”

²⁹ Eumbi enguk, “Nak wındıñgangot manda noñgan sınık sanı-nandutet. Wı nanbımek, nak nındok manla kundit tılet wın tambon sanı-dakleutet.

³⁰ Yoane tuk i-sem-i-sem endı kena tıñguk wın kunumdok ep tındın ba amalok ep tındın? Wın nanımbımbi nandıwa.”

³¹ Wındıñ eumbi, nısiñgan e-tañan tımbi eñgılıñ, “Nındı ‘kunumdok ep tındın’ wındıñ enambi eutak, ‘Tımbi neta endok mandan nım nandı-kılıkti tı-ñımgılıñ?’

³² Gan nombo ‘amalok ep tındın’ wındıñ enambi, amatamdı nıtek tı-nımnetañ?” Wındıñ embi mısiñgılıñ. Nektı, amatam gıtikti Yoanela nandum plofet bıañgan tıñgukta tımbi.

³³ Wındıñda endı Yesu ñındıñ tambane-nıñgılıñ, “Yoanelı kena tıñguk wın kunumdok ep tındın ba amalok ep tındın wın nındı nım nandımañ.” Eumbi enguk, “Ale, wındıñda nak bo nındok mandala kundit pat-tılet wın nım sanbetet.

12

Yesulı ama bıesı Yambattok kena ka-dıkñeñgılıñ endok ep tındınjı kolan eu dakleñguk

¹ Tımbi Yesulı kusei kımıpi, eyout mandalı manda enguk. Eñıpi, ñındıñ enguk, “Ama nolı kwet nolok wain kap tıpımbi, dım kwambıñ tıñguk. Tımbi wain tul wısi-dottok kwet no kındıpi, kawattı it ombap kloñ no kena ka-dıkñelok kındılım ikuk. Tımbi endı wain bıen dıwın gama indaum epeplok nandıñıpi, ama dıwın enbı taleumbi, kena gıtik kısı plon kımıkuk. Kımıpi, ama en il kusei bımbi, kwet mayañgan sınık ñañguk.

² Ña-kuñımbi, wain bıen indaumbi, mepmeptok nain indañguk. Indaumbi, kena molomdı kena gwañgwa no wain bıen dıwın ep bı-ñımeptok nı-mulım ñambi, kena ka-dıkñe amalolı ñañguk.

³ Ña-tombımbi, ka-dıkñe ama endı bıen nım mımbi, endı gwañgwa wın tıkem wıpi, molomloñ sılak nı-mulımbi ñañguk.

⁴ Undane-ñaumbi, molomdı kena gwañgwa no bındambo nı-mulımbi ñañguk. Ñaumbi, kumbam wılı tawaumbi, kundit mayetan tı-ñımımbi, molomloñ undane-ñañguk. Ñaumbi,

⁵ molomdı kena gwañgwa no bındambo nı-mulımbi, ka-dıkñe endok kandañ ña-tombımbi wılı kımıguk. Gan molomdı wandıñgan embi, kena gwañgwa asup bındambo enı-mulım ñañgılıñ. Ñaumbi, endok plon wındıñgangot ka-dıkñelı kanjık tı-semı, dıwın sılak yandıpı, dıwın yandıp kımıgılıñ.

⁶ Tımbi molom enlok ama noñgan ku-ñımıñguk, wın enlok nıñañ noñgan sınık en wakan gınañlı nandı-koñgom tı-ñımlıñguk. Gan endı ñındıñ kımıt-nandı-ñımbi eñguk, ‘Ka-dıkñe amalı natnalok nıñana sınık en kañbi, nandum loloñ tımbım wain bıen mımbi, nım wılı kolaukak.’ Wındıñ nandımbi, sıñgi sınık nıñañ engan ka-dıkñe amalolı nı-mulımbi ñañguk.

⁷ Gan ka-dıkñe kolası endı nıñañ wın kañbi, nısiñgan ñındıñ e-nandınandı tımbi eñgılıñ, ‘Yakñesıı, endı wakan kukapı, kena ñın kasıleukak, wala tımbi wıtnam kımımbi, kena ñın nındok gıñgıt tımbekak.’

⁸ Wındıñ eñıpi tıke-wılı kımımbi, kena pawañ joñgo kolım pıñguk.”

⁹ Yesulı eyout manda wındıñ tı-sem-talembi enı-nandım eñguk, “Sındı nıtek nandañ? Kena molom endı gıñgıt wın nandımbi, nıtek tımbekak? Endı bı-tombi, ka-dıkñe kolan yandıp kımı, ka-dıkñe kombılın bındambo ep indambi, wain kenañ endok kısı plon kımılekak.”

10 Yesuli wɪndiñ embi, yousɪm enla manda ñɪndiñ embi eni-nandiñguk, “Yambattok manda youyoulin patak ñɪn sɪndi gama nɪm pinat-nandiñgɪliñ bek?

‘It ta no it tɪndi amalɪ kenan nɪmnat embi siñgi wɪlɪmgɪliñ walɪ ta dɪwɪn yapma klembi, it tɪke-kwambiñ dalak.

11 Wɪn Wopumdi tɪmbi indaum kanambi, kundit gɪtikñin tɪlak.’ ”

12 Yesuli wɪndiñ eumbi, ama biesɪli “Eyout manda wɪn nɪnla elak” nandi-daklembi, tɪkenelɪñdok nandiñgɪliñ, gan amatam kɪmɪn wopum endi mik tɪ-semneliñ wala mɪsɪmbi, kak, kañbimbi ñañgɪliñ.

Yesu takisla tue-kambiñgɪliñ

13 Tɪmbi Juda ama biesɪli Falisi ama dɪwɪn gɪta Elottok nolii dɪwɪn Yesu mandali sɪsoñ tɪ-ñɪmneliñdok eni-mukɪliñ.

14 Eni-mulɪmbi, Yesuloñ bɪm nɪmbi eñgɪliñ, “Endaut. Nɪndi dɪkok kusaka nandamɪñ: dɪk manda juluñit nɪm pa elañ. Dɪk loloñ ba pɪmbiñ gɪtikkan sɪnɪk Yambattok telak dɪndɪm nɪni-daut tɪ-nɪmbi, amalɪ nɪtek nandi-gammelɪñ wala nɪm mɪsɪlañ. Ñala eumbi nandi-na: nɪndi Sisa, Roma kwettok ama wapmañ mayañgan sɪnɪk patak, enda takis mɪnem mɪnambi walɪ tuop tɪlak ba nɪm?

15 Wɪn mɪlok ba nɪm mɪlok?” Wɪndiñ eumbi, Yesuli juluñitsɪlok kusei nandi-daklembi enguk, “Sɪndi neta mandali sɪsoñ tɪ-namañ? Sɪndi mɪnem kwandai satnin no tɪmbi indaumbi, daut namumbi kawa.”

16 Eumbi, mɪnem tɪke-bɪm mɪum kañbi eni-nandiɪmbi eñguk, “Ama walan ba kot kundit wɪn nindoñ?” Eumbi, endi “Sisaloñ” nɪñgɪliñ. Wɪndiñ nɪmbɪmbi

17 enguk, “Sisalok gɪñgɪt wɪn Sisa enla tambon mɪnekalɪñ, ba Yambattok gɪñgɪt wɪn Yambat enla tambon mɪnekalɪñ.” Wɪndiñ eñɪpi, ama biesɪlok sɪsoñ makleumbi, kapiasat tɪ-ñɪmgɪliñ.

Kɪmnan nanin mɪlamɪlatok plon Yesu nɪ-nandiñgɪliñ

18 Tɪmbi Sadusi ama dɪwɪndi Yesuloñ bɪñgɪliñ. Endi kɪmnan nanin mɪlamɪlat wɪn nɪm patak eñɪpi eni-daut tɪ-sem-ta-kuañ. Endi Yesuloñ bɪmbi nɪ-nandiɪm eñgɪliñ,

19 “Endaut. Moseli Juda amatam nɪnda manda ñɪndiñ yout-nɪmguk, ‘Ama nolɪ tam tɪkembali, yamɪn pap sembekta, kwayañli dallok kanjalɪ tɪkembali, dallok gwañgwa bɪsat ep tɪmbi indanekaliñ.’ ”

20 Sadusi amalɪ wɪndiñ embi yousɪm nɪñgɪliñ, “Damañgan dakwaya kɪt tambon tɪpet kuñgɪliñ. Endoñnan nanin tua endi dama tam tɪmbi, kombli nɪmnat, yamɪn papi sembiñguk.

21 Sembumbi, monali dallok kanjalɪ tɪkembali, wɪndiñgangot yamɪn papi sembiñguk. Sembumbi, gwik endok plon wɪndiñgangot inda-ñɪmɪñguk.

22 Dakwaya kɪt tambon tɪpet endi tam wakangot tɪkembali, yamɪn gɪtik papi sembi-taleñgɪliñ. Tɪmbi siñgi sɪnɪk kanjaksi walɪ wɪndiñgot sembiñguk.

23 Ama kɪt tambon tɪpet gɪtikandi tam wakangot tɪkeñgɪliñda. Tɪkap, mɪlamɪlat nain indaukak, nain wolonda tam wɪn nindok sɪnɪk tɪmbekak?”

24 Sadusi amalɪ wɪndiñ eumbi, Yesuli enguk, “Sɪndi Yambattok manda wolok kusei ba Yambattok gembɪn nɪm nandi-kɪliñ eañ bek, wala tɪmbi kɪmnan nanin mɪlamɪlata nandumbi kelam dalak?

25 Amatamdi kɪmnan nanin mɪlapi, wapatam nɪm indanekaliñ. Endi kunumdok añelo nomɪk sɪlak kunekaliñ.

26 Tɪmbi Yambatti amatam kɪmnan nanin ep mɪm mɪlatnekalɪñ ba nɪm, wolok sɪndi Moseli kasat ñɪn youkuk wɪn nɪm pinat-nandañ ba? Mose endi komba tip no wolok plon komba manben indaum kañbi ñañguk. Ñaumbi, Yambatti ama ikan sembiñgɪliñ endok plon ñɪndiñ nɪñguk, ‘Nak Ablamdok Yambat, Isakalok Yambat, Yakobolok Yambat, nak endok Yambatsɪ patet.’ Yambatti wɪndiñ eñɪpi,

²⁷ ñĩndiñ eu dakleñguk: endi sembi+sembi+ndok Yambat nĩm a, endi kaik kuañ endok Yambat. Nekta, ama sembi+taleñgĩliñ endi bo Yambattok dainan kaik kuañda tĩmbi. Wĩndiñda sĩndi mĩlamĩlat nĩm patak eañda, biañgan nandum kamalalak.”

Ama noli endikñe manda dek wali dama sĩnik tilak wala Yesu ni-kañguk

²⁸ Tĩmbi Yesu gĩt Sadusi ama endi manda e-kle-kot-ti-paliñĩliĩmbi, endikñe manda nandi-tale ama no wolok bĩm yambiñguk. Yambiĩmbi, Yesuli manda tambon kindemgot tambane-enbĩm nandiñgukta ni-kañbi eñguk, “Yambatti endikñe manda gĩtik kĩmit-nĩmĩnguk, tĩmbi nek ñali dama ti-sembi, diwĩn gĩtik yapma kle-talelak?”

²⁹ Eumbi tambane-nĩnguk, “Endikñe manda ñali dama sĩnik tilak, ‘Israel amatam sĩndi manda ñĩn nandiĩmbi tĩke-kĩliñ enekaliñ: Molom en noñgan. Endi nĩndok Yambatni, diwĩn no nĩm pakañ.’

³⁰ Wala tĩmbi dik gĩnañga gĩt waleñga tip gĩt nanandiñga gĩt gembĩnga gĩtik Yambat Molomga endokgot bi-ñĩmekañ.’

³¹ Tĩmbi endikñe manda wandiñgan no ñĩndiñ patak, ‘Dik dĩtnala ti-gamlañ, wĩndiñgangot nokala ti-ñĩmekañ.’ Endikñe manda tĩpet wali endikñe manda diwĩn gĩtik yapma klembi pakamĩk.”

³² Yesuli wĩndiñ eumbi, endikñe manda nandi-tale amali “Waak!” embi nĩnguk, “Endaut, dik manda biañgan sĩnik elañ. Yambat en noñgangot, diwĩn no nĩm pakañ.”

³³ Tĩñipi, nĩndi endok gaut tapma sina diumbi, nepek diwĩn wĩndiñgot tapma ti-ñĩmneñ wĩn kindem. Gan tĩkap nĩndi gĩnañni gĩt nanandinĩ gĩt gembĩni gĩtik endokgot bi-ñĩmneñ, ba nĩnla ti-nĩmamĩñ tuop wĩndiñgangot notniila ti-semneñ, wĩn tapma kusei kusei yapma klembi, endok dainan kindem bien sĩnik.”

³⁴ Ama endi manda tambon wĩndiñ eumbi, Yesuli endok nanandin kindem kañbi nĩnguk, “Dik Yambattok gĩngĩt kindem indawĩñ.” Wĩndiñ nĩmbĩmbi, Juda ama biesĩli en mandali sisoñ ti-ñĩmnepi mĩsĩmbi, nepek nola bĩndambo nĩm ni-kañgĩliñ.

Yesuli endikñe manda nandi-tale ama endok mandanjĩ ba kunditsĩ kolan eu dakleñguk

³⁵ Tĩmbi Yesuli tapma it sañ simba gĩnañ papi, amatam eni-daut ti-sem-tĩñipi eni-kañbi eñguk, “Nĩtekta tĩmbi, endikñe manda nandi-tale ama endi Mesia en Devittok komblingot eañ?

³⁶ Dĩndĩm Yalli Devittok gĩnañ tĩmbi tĩkĩleumbi, Devit en Mesiala ñĩndiñ eñguk, ‘Yambat Wopumdi nokok Wopumnala ñĩndiñ nĩnguk: Dik bĩmbi, kĩtna sĩnik kandañ pipapi, nakĩta amatam yambi-dikñe-kundekamĩk. Kuñipi, kanjĩtgai ep pi-yaliwambi, dikok kapmainan patnekalĩñ.’

³⁷ Wĩndiñda Devit en Mesiala ‘Wopumna’ kitiñguk, wala tĩmbi Mesia endi Devittok komblin sĩlaningot ba? Nĩm a. Endi Devittok Wopum.” Tĩmbi ama kĩmĩn wopum Yesulok manda nandiĩmbi nandi-koñgom tĩngĩliñ.

³⁸ Tĩmbi Yesuli eni-daut ti-sem-tĩñipi enguk, “Sĩndi endikñe manda nandi-tale ama endok nandinandinĩ ba ep tĩndĩnjĩ ka-kĩliñ enekaliñ! Diwĩn endi amatamdi yambum loloñ tĩmbektok nandañ, wala tĩmbi endi ama loloñ endok dasindasinĩ pat-dasĩmbi, ‘tĩna nĩmbĩt’ tañ. Tĩmbi endi amatamdi kĩmĩn kwelan we semĩpi, kosi tĩke-lonelĩñda nandañ.

³⁹ Tĩñipi, it kiyau gĩnañ ba nana sina wopum gĩnañ endi ama loloñĩlok pipapat plon patnepi nandañ.

⁴⁰ Endi tam kanjak julũĩt ti-sembi, isi nepenepeksi yapma tĩkeañ, tĩmbi amatam-dok dausĩnan ti-kelakelamĩ kot-taplĩnelĩndok nĩmolo ombap tañ. Endi ep tĩndĩnjĩ dĩndĩm walan tañ, wala tĩmbi Yambatti tuan mĩlap sĩnik ombi-semekak.”

Yesuli tam kanjak nolok kundit kindem eu dakleñguk

⁴¹ Tĩmbi Yesulĩ tapma it gĩnañ papi, mĩnem Yambattok kĩmĩkĩlĩñ wolok tambon kandañ pipakuk. Pipapi kañĩlĩmbi amatamdi bĩ, mĩnem tapĩkot kawat dĩngwinda gĩnañ dasiu piñguk. Amatam kwĩlĩkwĩlĩnji wopum asuptĩ bĩmbi, mĩnem wopungan kĩmĩlĩmbi piñguk.

⁴² Tĩñĩlĩmbi, tam kanjak piĩmbiñen noli bĩmbi, mĩnem kwandai gĩmĩn tiptet kĩmĩlĩmbi piñguk.

⁴³⁻⁴⁴ Tĩmbi Yesulĩ wĩn kañbi, gwañgwañii kiti-semum bĩumbi enguk, “Nak biañgan sanba: amatam diwĩn endi mĩnem wopungan kolĩmbi, wopum gama nisĩlok pat-semalak. Gan tam kanjak piĩmbiñen ñali mĩnem nana tualok palĩmik wĩn gĩtik kolĩ taleumbi, ñam nĩmnat, silanin sĩnik patak, wala tĩmbi mĩnem kĩmilak wĩn diwĩn gĩtikandi kĩmilalĩñ wĩn yapma kle-talelak.

Yesulĩ nain taletalenan nepek nek indaukak wolok eni-dakleñguk

13

Mĩlaplok kusei kĩmĩkĩmĩlĩn

¹ Tĩmbi Yesulĩ gwañgwañii gĩt tapma it sañ simba gĩnañ nanin pi-ñañipi, gwañgwañ noli tapma it kiti youpi niñguk, “Nĩnĩndaut, ñĩ kawĩñ! It gĩtik ñĩn engano kĩndem bien. Tĩmbi kawat wopum wopumdiñgan tĩndĩn.”

² Eumbi niñguk, “It wopum ñĩ yambiñ wala ganba: Juda amatamdok kanjĩksiilĩ bĩmbi, it gĩtik ñĩn wiapi, kawat no nĩm biumbi, kawat nollok plon palekak. Nĩm sĩnik.”

³ Yesulĩ wĩndĩñ embi, Jerusalem it kwet bimbi, Oliv kwet jañgĩnnan loñguk. Lombi, tapma it tambon kandañ wolok pip palĩmbi, Petlo, Yakobo, Yoane gĩta Andlu endiñgot endoñ bĩm ni-kambi eñgĩlĩñ,

⁴ “Dĩk nĩnbĩmbi nandĩna: nepek nek tapma ittok plon elañ wĩn dawanda indaukak? Ba kundit nek ñali dama indaumbi ka-nandĩnekamĩñ: mĩlap kusei gĩtik ip inda-nĩmep tĩlak?”

⁵ Tĩmbi Yesulĩ nepek indaukak wolok eni-dakleñipi eñguk, “Sĩndi ka-kĩlĩñ embi kunekalĩñ. Nĩm kañbi, ama noli tue-sambiumbi, julũ mandan wĩn nandĩ-ñĩmnelĩñ.

⁶ Ama asuptĩ nokok kotna plon bĩ-indambi, ‘Natna Mesia wakan’ embi, amatam asup tue-yambiumbi, julũ mandanjĩ nandĩ-kwambiñ danekalĩñ.

⁷⁻⁸ Tĩmbi ama sambat diwĩndi mĩlapi, sambat diwĩnda mik ti-semnekalĩñ, tĩmbi ama wapmañ diwĩndok sambatti mĩlapi, wapma diwĩndok sambatta mik ti-semnekalĩñ, wala tĩmbi sĩndi miktok gĩngĩlĩ nandĩnekalĩñ, ba mik mayañgan indaumbi wolok gĩngĩt nandĩnekalĩñ. Wĩndĩñ nandĩñipi, nĩm silĩkĩmbi mĩsĩnekalĩñ. Nepek wĩn gĩtik biañgan indaukak, gan kwet nain taletalen wali gama nĩm. Tĩmbi mĩnjamĩnjat kwet nolok ba nolok tĩmbekak, ba nana map inda-semekak.” Yesulĩ wĩndĩñ embi, e-yout manda enbi eñguk, “Nepek wĩ gĩtik indaukak wĩn tamdi gwañgwa tĩkeup dama siñgin gawat lakalakat inda-ñĩmlak wandiñ indaukak. Gan siñgi kandañ mĩlap wopum sĩnik indaukak.

⁹ Nain wolonda sĩnila nĩtek kuañ wĩn ka-kĩlĩñ embi kunekalĩñ. Kanjĩksiilĩ sepbi, mandala ama biesĩlok kĩsi plon sambiumbi, it kiyau gĩnañ sandĩpnekalĩñ. Tĩmbi sĩndi nokok gĩngĩtnai kuañda tĩmbi yambi-dĩkĩe ama ba ama wapmañ endok dausĩnan ipi, kusatna e-dakle-semnekalĩñ.

¹⁰ Tĩmbi gĩngĩt manda kĩndem wĩn biañgan amatam gĩtikta dama eu piĩm ennekalĩñ. Eni-taleumek, kwet nain taleukak.

¹¹ Tĩmbi kwapme kwapme sepbi, mandala sanañgip ñañĩlĩmbi, ‘Manda nĩtek enetamĩñ?’ wĩndĩñ embi nandĩ-bendi-wopum itangan nĩm tĩnekalĩñ. Nĩm a! Nain

wolonda sɪnɪŋɡan manda wɪn nɪm enekaliñ. Wɪn Dɪndɪm Yallɪ ɡɪnanjɪ tokñeumbi, Yambattɪ manda samekak wɪn wakan enekaliñ.

¹² Wolonda naka tɪmbi dallɪ kwayañ ba kwayañdɪ dal kanjɪktok kɪsɪ plon kɪmɪlɪmbi, yandɪp kɪmnekalɪñ. Ba beptɪ wembe gwañgwañii kanjɪktok kɪsɪ plon kɪmɪlɪmbi, yandɪp kɪmnekalɪñ. Tɪmbi wembe gwañgwalɪ meñjɪ besɪla kanjɪk tɪ-sembi, wɪndɪñɡangot tɪmbɪmbi yandɪpmɪ-kɪmnekalɪñ.

¹³ Kotnala tɪmbi ama ɡɪtɪktɪ nandɪ-kola wopungan tɪ-samɪ-kunekaliñ. Gan amatam mɪlap wɪn ba wɪn ɡɪñɡɪnembɪ bembɪ, kuañ tuop nep kwambɪñ da-kuañda en wakan Yambattɪ ep mekak.”

Mɪlap wopum sɪnɪk indaukak

¹⁴ Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi enguk, “Nepek kolan papait no tapma it ɡɪnañ, kɪmɪsip tɪndɪnnan, wandɪñ loukak. Loumbi, Yambattɪ wɪn kañbi, nandum pɪ-sɪnɪk taumbi, enlok il siñgi wɪlɪmekak. (No endɪ manda ñɪn pinapi, wolok kusei nandɪ-kɪliñ eukak.) Sɪndɪ nepek kolan wɪ kañbi, nain wolonda amatam Judia kwelan pakañ endɪ pimbi, kwet jañɡɪnnan lonekalɪñ.

¹⁵ Tɪmbi no endɪ it pawan papi, nepek nola it ɡɪnañ nombo nɪm loukak,

¹⁶ ba no endɪ kena ɡɪnañ papi, sauloñɪn tɪkeupi undane ilan nɪm ñaukak.

¹⁷ O wem! Nain wolonda tam gwañgwa mɪnjɪpsat, ba gwañgwa num emañ endɪ blasɪñɡandok.

¹⁸ Tɪmbi sɪndɪ mɪlap wɪn gwi sasalɪ nainnan nɪm indauktok nɪmolo tɪ-kunekaliñ.

¹⁹ Neta, nain wolonda mɪlap wopum sɪnɪk indaukak. Yambattɪ kwet tɪmbɪ indaɲɡuknan bɪkap man ñɪndɪñɡɪt mɪlap wandɪñ no nɪm indaɲɡuk, tɪmbi bɪndambo nɪm indaukak.

²⁰ Tɪkap Wopumdɪ nain wɪn nɪm tɪmbɪ dumalawɪmda, amatam ɡɪtɪkkan talenelɪñ. Gan endɪ amatam ep danbi enlok ɡɪñɡɪt kasɪleɲɡuk enda wakan nandɪ-sembi, nain wɪn ikan tɪmbɪ dumalaɲɡuk.

²¹ Nain wolonda ama nolɪ ñɪndɪñ bek sanbekta, ‘Yakñesii! Mesialɪ ñɪ patak’, ba ñɪndɪñ sanbek, ‘Wɪ kawɪt! Endɪ da patak!’, sɪndɪ manda wala nandum tlal tɪmbekak.

²² Neta, Mesia juluɲɡan ba plofet ama juluɲɡan indambi, nɪsɪlok kusasɪ tɪmbɪ dakle-semnekalɪñdok amatam kundit engano sɪnɪk ep daut semum ka-sɪlɪkñenekaliñ. Tɪkap endɪ tuopta, ama walɪ amatam Yambattɪ enlok ɡɪñɡɪt ep danguk wɪn ep tɪmbɪ kamalanekaliñ.

²³ Gan sɪnɪla ka-kɪliñ e-kunekaliñ. Nak nepek ɡɪtɪk indaukak wolok itangan sanɪ-talelet.”

Mesialok tomtom nain wɪn dawanda sɪnɪk indaukak wɪn nimbek nolɪ nɪm nandɪlak

²⁴ Tɪmbi Yesulɪ yousɪmbi enguk,

“Gan mɪlap wopum wɪn taleumek

‘wolonda maim dauttɪ bɪp mɪumbi, yakɪptɪ bo nɪm saleumbi,

²⁵ kunum ɡɪnañ dɪmboɲɡɪptɪ pɪ-pɪnekalɪñ.

Tɪmbi nepek nek kwambɪñ kunum ɡɪnañ pakañ ep mɪnjalɪmbɪ kwesɪ binekalɪñ.’

²⁶ Tɪmbi nain wolonda amatam ɡɪtɪktɪ kanekaliñ wɪn: Amalok Nɪñan endɪ mulukua ɡɪnañ gembɪn wopum ba kolsalen walalannat pɪmbɪ inda-dakleukak.

²⁷ Wolonda endɪ amatam dembek dembek kuañ enlok ɡɪñɡɪt ep kasɪleɲɡuk endɪ wakan enloñ ep kɪmɪn kolektok añelo enɪ-mulɪm ñambi, kunum kwet kɪmɪlɪ taleɲɡuknan nanin ep kiutnekalɪñ.

²⁸ Wɪndɪñ ñala sɪndɪ komba konelok plon nanandɪ ñɪn epnekalɪñ: kii gayam tukñat tɪmbi, sak kaik indaumek, maim nain indaup tɪlak wɪndɪñ nandañ.

²⁹ Wɪndɪñɡangot mɪlap ɡɪtɪk sanɪt wɪn indaum kañbi, sɪn ñɪndɪñ nandɪnekalɪñ: Ama Sɪsɪnɪk endɪ inda-dakleuptok nain ip dumala-ta-bɪlak.

³⁰ Nak biañgan sanba nandiwit: amatam man ñindiñgit kuañ endoñnan nanin diwindi gama nim kimñilimbi, nepek win gitik indaukak.

³¹ Kunum kwet taleukak, gan nokok mandana gitikti nim paipi, papat kwambiñ palekak.

³² Nepek gitik win nain wolonda sinik indaukak win ama nimbek noli nim nandilak. Añelo kunum ginañ pakañ ba Yambattok Niñañ en bo win nim nandañ. Nim. Bep Yambat en noñgandiñgot nandilak.

³³ Sindi nain win dawanda sinik indaukak win nim nandañ, wala timbi ka-kiliñ embi mandim kunekaliñ!

³⁴ Nain indaukak win ñindiñ: ama noli il bimbi, kwet mayañgan ñaup tilak. Endi kena gwañgwañii kena molom molom dani-sembi, telak yama mandimandi endi kamandi-kiliñ ewitok endikne manda ni-talembi ñalak.

³⁵ Windiñda it molomdi nain dawanda sinik biukak win sindi nim nandañ. Endi kwet kilim eumbi, ba tim boñgip, ba puput noñgan kitumbi, ba kwet salaup timbimbi, ba salasalan tombekak win sindi nim nandañda timbi ka-mandi-kiliñ e-kunekaliñ!

³⁶ Nim kañbi, dou-palimbi, molomdi plastik sinik bi tumbi, sep timbi indawik.

³⁷ Endikne manda ñin sanlet win giñgitnai gitikkan sindok: ka-mandi-kiliñ embi kunekali.”

Yesu wili kimbi bindambo mlakuk

14

Yesu kimkimlok ti-pañgipañgile ti-ñimgiliñ

¹ Timbi gwilat wopum tipetti ep timbi dumalañguk, win kamaikamai nain gita plaua wilimbendi nimnat wolok gwilat. (Wolonda Isael amatamdi Yambatti Isip kwelan nanin ep kimikuk wolok pat-nandi-pakañ.) Gwilat wali sandap tipet wolok siñgi kandañ ep timbi dumalañilimbi, tapma ama biesi ba endikne manda nandi-tale ama endi Yesu telak gitak plon tikembi wili kimbektok telak yolonjimbi,

² ñindiñ eñgiliñ, “Gwilat ginañ windiñ tinambi, nim kindem daukak. Nim kañbi, amatam kimin wopum endi mlapi, gimbit tim, kesi tapma timbi, mik tineliñ.”

³ Timbi Yesuli Betani it kwelan ñambi, ama no damañgan wanda kwambiñ indañimñguk koi Simon endok ilnan nana na-pakuk. Palinilimbi, tam no endi pama tul mindiñ kindem tuan wopum sinik win tike-bimbi, kawat kanim bim ombi-gilombi, pama tul win Yesulok kumbam plon yalimukuk. Yalimulimbi,

⁴ ama diwisi wolok pakiliñ endi tamda gnanji komba diumbi nisñgan eñgiliñ, “Neta sinik pama tul kindem ñin silak timbi kola-talelak?”

⁵ Tuktok tuan win wopum sinik, minem 300 netepep. * Endi tuk win tualok kimilimda, minem walinin tikembi, ama pimbinienda emiwik.”

Windiñ embi, tam ni-ñombiñgiliñ,

⁶ gan Yesuli enguk, “Biu palen! Sindi neta mlap mañ? Endi ti-kindemkindem tinamlak.

⁷ Ama pimbiniñesi endi nain tuop sin gita kuañ, wala timbi nain nola ba nola ep mipañgitanep nandañda kindem tineliñ. Gan natna nain tuop sin gita nim paletat,

⁸ wala timbi tam ñali man ñindiñgit nepek nek tuop ti-namek wolok tuop tik. Endi pama tul i-namik, win nak kimbambi nep kinditnekaliñ wolok itangan piñgipna ti-pañgipañgile ti-namik.

⁹ Nak biañgan sanlet: dembek dembek ñanekaliñ tuop giñgit manda kindem ñin eu sataumbi, tam ñali nepek nek ti-namik wolok kasat wakit kwet tuop ti-sembi, tam endok kasat eu kaik taukak.”

¹⁰ Nain wolonda Judas Iskaliot, Yesuloñ gwañgwañii 12 endoñnan nanin no, endi Yesu bola ti-ñimektok tapma ama biesiloñ ñañguk.

* **14:5:** Minem denali 300 win kena nain 300 wolok tuan.

11 Ñambi, wolok tuop enbimbi nandim ginañji kindem daumbi, minem minepi ni-kwambiñ dañgilañ. Timbi Judali kusei kimipi, “Yesu bola ti-ñimektok nain kindem delok indauk?” embi mandinguk.

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk

12 Plaua wilimbendi nimnat sinjilok gwilat wolok kusei kimikimilinan Israel amatamdi sipsip niñañ wipi, tapma timbi, Yambatti Isip kwelan nanin ep kimikuk wolok kimit-nandim pakañgilañ.

Gwilat win indaumbi, gwañgwañiili Yesu ni-kañbi eñgilañ, “Nindi delok ñambi, gwilat ñolok nana ti-jumit ti-ganneñdok nandilañ?”

13 Eumbi, Yesuli gwañgwañiit tipet eni-mupi enguk, “Siti Jerusalem it kwet ginañ lombi, ama noli tuk kambot bemi bi sep timbi indautak en kle ñandekamik. En kle ñaumbi,

14 it nolok ña loutak wolok molomla ñindiñ nidekamik, ‘Ninindautti ñindiñ elak: nak gwañgwanai gita it ginañ delok gwilattok nana nambetet?’

15 Eumbi, it ginañ wopum no ti-kilañ e-bimbin win gwat patak daut sametak. Wolok ti-jumit ti-nidekamik.”

16 Eumbi, gwañgwañiit tipet endi nandimbi, winanin ñam Jerusalem it kwelan loñgimik. Lo tombi, Yesuli eñguk wolok tuop inda-semumbi, gwilattok nana ti-jumit tiñgimik.

17 Timbi kwet kilim eumbi, Yesuli gwañgwañii 12 gita bimbi, it ginañnan loñgilañ.

18 Lom nana na-paliniimbibi, Yesuli enguk, “Biañgan sanlet: sindoñnan nanin no nakita nana yakan nalak endi nak bola ti-nametak.”

19 Windiñ eumbi, ginañji mlataumbi, noñgan noñgandi ñindiñ niñgilañ, “Nakta nim bek?”

20 Nimbimbi enguk, “Win gwañgwa 12 sindoñnan nanin no. Endi plaua dip tikembi, nakita tuk witna noñgan ginañ youpi nalak, en wakan.

21 Biañgan sinik. Manda youyoulin patak wolok tuop Ama Sisinik win bola ti-ñimumbi wili kimbekak. Gan ama nin bola ti-ñimetak en blangandok. Meñdi nim ap miumda, win kindem.”

22 Timbi nana na-paliniimbibi, Yesuli plaua no tikem gwilam timbi, ombim gwañgwañiila embi enguk, “Tike nambit; ñin nokok gaumna.”

23 Windiñ embi, wain witna no tikembi, gwilam ti-talem emumbi, gitikkandi witna noñgan wolok ginañ nañgilañ.

24 Nambimbi enguk, “Ñin nokok wekatna. Nak amatam asup endok kinjan kimbi, wekatna yalimutet. Wali wakan toptop Yambatti amatamñii git tilak win timbi kwambiñ dalak.

25 Nak biañgan sinik sanlet: nak wain tuk kwelan nombo nim nambetat. Yambatti giñgitiñii indangan yambi-dikñeukak wolondamek nak en gita papi, wain tuk kombli engano wi mek nambetat.”

26 Timbi Yambat ni-wit-ta-lo kap no tiu taleumbi, Oliv kwet jañgin timbi dumalanepi pi-ñañgilañ.

27 Ñañipi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “Yambattok manda no ñindiñ youyoulin patak, ‘Nak ka-dikñe ama wila kimbimbi, sipsipti papusenenekaliñ.’ Wala timbi sindi gitikkan siñgi wit-nambi pi ñanetañ.

28 Gan Yambatti kimmnan nanin nep mium mlattmek, telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñam wolok sambetat.”

29 Eumbi, Petloli niñguk, “Ama diwin gitikti gambimbi pi-ñanetañ bek, gan nakta nim sinik.”

30 Eumbi niñguk, “Nak biañgan ganba: man tim ñolondañgan puputti nain tipet nim kitiumbi, dik nain tipet git no naka ‘En nim nandi-ñimlet’ eutañ.”

³¹ Eumbi, Petloli gĩngĩnembi nĩnguk, “Kĩndem dĩa nĩta nep nũlĩmbi kĩmbetet, gan nak dĩa ‘Nĩm nandĩ-nĩmlet’ nĩm eutet. Nĩm sĩnĩk.” Eumbi, gwaĩngwaĩii gĩtĩkkandĩ wĩndĩngangot nĩ-taleĩngĩlĩĩ.

Yesu en kimbepi ti-paĩngĩpaĩngĩle tiĩnguk

³² Tĩmbi Yesu gĩt gwaĩngwaĩii endĩ ñambi, kwet no koi Getsemane wolok ña-tomgĩlĩĩ. Tombi, Yesulĩ gwaĩngwa dĩwĩnda enbi eĩnguk, “Sĩndĩ ñolok pipalĩmbi, nak ñam nĩmolo tĩmbi bĩutet.”

³³ Wĩndĩñ embi, Petlo, Yakobo gĩt Yoane yanaĩngĩpi ñaĩnguk. Ñaĩngĩpi, enlok plon nep ek inda-nĩmetak wala nandum mĩlata-sĩnĩk taumbi, gembĩñ pĩumbi

³⁴ enguk, “Gĩnaĩna nandĩwa kola-sĩnĩk talak, kĩmbettok tuop nandĩlet. Sĩndĩ ñolok papi, ka-kĩlĩñ embi palĩt!”

³⁵ Yesulĩ wĩndĩñ embi, lakat ñaĩna em kwelan pi-pĩmbi, telak no palekta, mĩlap bembemdok nain walĩ en maklewĩk wala Yambat nĩmolo ti-ñĩmĩnguk.

³⁶ Endĩ enlok manda plon beula “Abba” kiti-ñĩmbi nĩnguk, “O Bep! Dĩk nepenepek gĩtik tuop ti-talewĩñ, wala tĩmbi dĩa mĩlap ñĩn napma tĩke-namĩñ. Gan dĩa nokok nanandĩ nĩm kĩmĩt-kleukañ. Nĩm sĩnĩk. Dĩa nĩtek nandĩlañ, wolok tuopgan indawĩn.”

³⁷ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩii tĩpet gĩt no endoñ undane-bĩmbi, yambum dou-palĩmbi, Petlo nĩ-ñombĩm nĩnguk, “Simon, dĩa doulañ ba? Dĩa nain dumangan kaik paleĩdok tuop nĩm ba?” Wĩndĩñ embi enguk,

³⁸ “Biaĩngan sĩnĩk: gĩnanjĩlĩ nepek kĩndem tĩmbepi nandĩlak, gan piĩngĩpsĩlĩ gembĩn nĩmnat, wala tĩmbi ka-kĩlĩñ embi, nĩmolo tĩmbĩt. Nĩm kaĩbi, tue-kambi plon pi-pĩnelĩñ.”

³⁹ Yesulĩ wĩndĩñ embi, nombo yambim ñambi, nĩmolo dama tiĩnguk wĩndĩngangot nombo tiĩnguk.

⁴⁰ Nĩmolo tĩmbĩ taleumbi, nombo gwaĩngwaĩiiloñ undane-bĩm yambĩnguk wĩn: dausĩ mĩlataumbi dou-pakĩlĩñ. Dounan nanin mĩlapi, manda nĩtek nĩnelĩñ wala nandum mĩlataĩnguk.

⁴¹ Tĩmbi Yesulĩ nombo ña nĩmolo ti-talembi, gwaĩngwaĩiiloñ undane-bĩmbi, nain tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi enguk, “Sĩndĩ gamaĩngot doumbi sĩlak pat-nandĩ-taĩ ba? Ip tuop. Nandaĩ: Ama Sĩsĩnĩk yom amalok kĩsĩ plon kĩmĩkĩmĩttok nain ip indalak.

⁴² Ñala mĩlalĩmbi ñana. Wĩ kawĩt: bola ti-namlok ama ip nĩp tĩmbĩ dumalalak.”

Yesu tĩkeĩngĩlĩñ

⁴³ Wĩndĩñ e-palĩñĩlĩmbi, wolongan Yesulok gwaĩngwaĩii 12 endoñnan nanin no, Judas Iskaliot, endĩ ama kĩmĩn wopum telak dama ti-semumbi bĩngĩlĩñ, wĩn tapma ama biesĩ ba endĩkĩe manda nandĩ-tale ama ba ama biesĩ dĩwĩn endĩ enĩ-mulĩmbi, kakit ba kwandĩ mep bĩngĩlĩñ.

⁴⁴ Bola tĩndĩ ama endĩ damaĩngan sambat ñĩndĩñ kĩmĩpi enguk, “Simumu ti-ñĩmambĩ, ama ip wakan embi, ña tĩke-kwambĩñ dam tĩke-ñanekalĩñ.”

⁴⁵ Wĩndĩñ eĩngukta kena gĩnañ tombi, dĩndĩmngan Yesuloñ bĩmbi, “Nĩnĩndaut, we!” embi, wopumngan simumu ti-ñĩmĩnguk.

⁴⁶ Wĩndĩñ ti-ñĩmĩmũm kaĩbi, gembĩnat ñam tĩke-kwambĩñ daĩngĩlĩñ.

⁴⁷ Tĩmbi ama Yesu gĩta pakĩlĩñ endoñnan nanin nolĩ kakil tiaĩne lambĩmbi, tapma amalok telak damanjĩlok kena gwaĩngwa sĩlanin wĩlepi, pawangot wĩlalĩm piĩnguk.

⁴⁸ Tĩmbi Yesulĩ enbi eĩnguk, “Sĩndĩ naka nandum kumbu ama saĩnan tĩmbĩmbi, kakit ba kwandĩ mep bĩ-tombi, nep maĩ ba?”

⁴⁹ Sandap tuop nak tapma it saĩ simba gĩnañ lombi, sĩndok boĩngĩpsĩnan papi, amatam enĩ-daut ti-sem-ta-bĩñĩlambĩ, nĩm nepgĩlĩñ. Gan manda youyoulĩn patak wolok tuop man inda-namĩwĩn.”

⁵⁰ Wĩndĩñ eumbi, gwaĩngwaĩii gĩtĩkti en bĩmbi pim ñaĩngĩlĩñ.

51 Tĩmbi ama gwañgwa no sandum satningot tembi Yesu kle-ñañguk en wakít tĩkembali,

52 sandum tĩke-gĩlim dañgĩliñ. Gan endĩ sandum pišapi, biatan pi ñañguk.

Yesu manda plon kĩmĩkĩliñ

53 Tĩmbi endĩ Yesu tĩkembali, tapma amalok telak damanjĩlok ilan nañgĩpi ñañgĩliñ. (Wandiñ tapma ama biesĩ ba ama biesĩ dĩwĩn ba endĩkñe manda nandĩ-tale ama gĩtik endĩ bĩm kĩmĩn tĩngĩliñ.)

54 Yesu tĩke-ñañĩliĩmbi, Petlolĩ kambak mayañgan siñgi kandañ ep klembi ñañguk. Ñakapi, tapma amalok telak damanjĩ endok sañ simba gĩnañngangan loñguk. Lombi, tapma amalok telak damanjĩ endok tĩplaplailii gĩta pipapi, komba seimbi pakuk.

55 Tĩmbi tapma ama biesĩ en gĩta Juda amalok yambi-dĩkñenji gĩtik endĩ Yesu wĩli kĩmbektok nandĩĩpi, ama Yesulok siñgin sinelĩndok yolonji-tlakĩliñ.

56 Neta, ama asuptĩ bĩmbi, joñgo siñgin simbi, juluñit manda eñgĩliñ. Gan endĩ mandanjĩ walan noñgangot nĩm eñgĩliñ, endĩ manda kusei kusei eñgĩliñ.

57 Tĩmbi ama dĩwĩndĩ bĩ indambi, joñgo siñgin simbi eñgĩliñ,

58 “Nĩndĩ manda no ñĩndĩñ eumbi nandĩñgĩmĩñ, ‘Nak tapma it kĩtti tĩndĩn ñĩn wiapi, sandap tĩpet gĩt no wolok gĩnañngangan wolok kĩnjan kĩtti nĩm tĩndĩn no mamba ilekak.’ Wĩndĩñ eumbi nandĩñgĩmĩñ” eñgĩliñ.

59 Gan mandanjĩlok walan wĩn bo noñgan nĩm.

60 Tĩmbi tapma amalok telak damanjĩ endĩ mĩlapi indangan bĩ ipi, Yesu nĩ-nandĩmbi eñguk, “Dĩk manda tambon tuop nĩm ewĩñ ba? Ama walĩ dĩkok manda eañ wĩn nandum nĩtek tĩlak?”

61 Eumbi, gitak papi, manda tambon no nĩm nĩnguk. Tĩmbi wolongan tapma amalok telak damanjĩ endĩ Yesu ñĩndĩñ nĩ-nandĩmbi eñguk, “Dĩtna Mesia wakan, Yambat nĩ-kĩndekĩndem eamĩñ endok Nĩñañ ba?”

62 Nĩ-nandumbi Yesulĩ nĩnguk, “Natna en wakan. Gamanda kanekaliñ wĩn: Ama Sĩsĩnik endĩ Gembĩ Molomdok kii dĩndĩmnan pipalĩmbi, yakan amatam yambi-dĩkñendekamĩk. Tĩmbi en wakan kunum gĩnañ nanin mulukua plon undane-bĩumbi kanekaliñ.”

63 Eumbi, tapma amalok telak damanjĩ endĩ manda wĩn nandum pi-sĩnik taumbi, kusali tĩmbi daklewĩktok dasindasin wilapbi enguk, “Neta amala nombo enĩ-nandĩmbi, ama ñolok kusali la yout-lonjĩnetamĩñ?”

64 Sĩndĩ ip nandĩliñ, endĩ enla Yambat eñĩpi, Yambat nĩ-tĩke-pĩ-yalilak. Wala nĩtek nandañ?” Eumbi, gĩtikandĩ Yesu mandanjĩlok kĩnjan tĩkewĩktok nandĩñgĩliñ tuop wĩli kĩmbektok e-taleñgĩliñ.

65 Tĩmbi dĩwĩndĩ kusei kĩmĩpi, manji iwĩt sua-ñĩmbi, timan dai sandumdĩ masipbi, kĩsĩli wĩpi nĩngĩliñ, “Nĩndĩ gwĩtak nĩnĩmbĩm indaumbi nandĩna!” Tĩmbi tĩplaplaelĩ Yesu tĩkembali, kĩsĩ pĩndĩmdĩ wĩkĩliñ.

Petlolĩ Yesula “Nak en nĩm nandĩ-ñĩmlet” eñguk

66 Tĩmbi Petlolĩ tapma amalok telak damanjĩlok it pawan sañ simba gĩnañ palĩñĩliĩmbi, ama wolok kena wembe nolĩ bĩmbi,

67 Petlolĩ komba sei-palĩm kañbi, ka-kĩliñ embi nĩnguk, “Dĩk bo Yesu Nasalet nanin en gĩta kulañ gambĩlet.”

68 Eumbi, Petlolĩ nĩnguk, “Nĩm a. Dĩk nek elañ nak nĩm nandĩlet.” Wĩndĩñ embi, sañ simba telak yamanan pi-ñaumbi, wolongan puputti kĩtĩnguk.

69 Tĩmbi kena wembe endĩ Petlo kañĩpi, manda dama eñguk wĩndĩñgangot nombo embi, ama wolok pakĩliñda enbi eñguk, “Ama ñĩn Yesulok nol no ñakan.”

70 Eumbi, Petlolĩ nombo “Nak nĩm” embi gĩñgĩneñguk.

Tĩmbi nain nĩm ombataumbi, nombo ama wolok ikĩlĩĩ endĩ nĩĩngĩlĩĩ, “Dĩk Galili naninda tĩmbi dĩk biaĩgan endok nol no.”

⁷¹ Nĩmbĩmbi, Petlolĩ manda kwambĩĩngan nombo nombo embi ñĩndĩĩ enguk, “Biaĩgan sĩnĩk. Nak ama koi eaĩ wĩn nĩm nandĩ-ñĩmlet. Manda julũĩt eletta, Yambattĩ kĩndem nep tĩmbi kolawa.”

⁷² Eumbi, wolongan puputtĩ kĩtĩumbi, nain tĩpet tĩmbĩmbi, Petlolĩ Yesulĩ manda nĩĩnguk wĩn nandĩ-sĩwĩkuk. Yesulĩ ñĩndĩĩ nĩĩngukta, “Puputtĩ gama nain tĩpet nĩm kĩtĩĩlĩmbi, dĩk dama nain tĩpet gĩt no naka ‘En nĩm nandĩ-ñĩmlet’ eutaĩ.” Petlolĩ manda wĩn nandĩ-tombi, sĩmbai kolaumbi, kolan sĩnĩk kukuk.

15

Yesulĩ yom amalok kĩnjan tĩkeĩnguk

¹ Kwet salaup tĩmbĩmbi, wolongan tapma ama biesĩ gĩt ama biesĩ dĩwĩn ba endĩkĩe manda nandĩ-tale ama, wĩn endĩ Juda amatamdok yambĩ-dĩkĩenjĩ gĩtĩk endĩ kĩmĩn tĩmbi, Yesu nek tĩ-ñĩmnelĩĩndok manda e-topgĩlĩĩ. E-topbi, Yesu kii top naĩgĩp ñambi, Judia kwettok yambĩ-dĩkĩe ama Pilatolĩ endok kii plon kĩmĩkĩlĩĩ.

² Tĩmbi Pilatolĩ kaĩbi nĩ-nandĩm eĩnguk, “Ba dĩk Juda amatam endok ama wapmaĩ ba?” Eumbi tambane-nĩĩnguk, “Dĩtna elaĩ ip wakan.”

³ Tĩmbi tapma ama biesĩ endĩ Yesulok siĩngĩn si-sĩnĩk taĩngĩlĩĩ.

⁴ Wĩndĩĩ tĩmbĩmbi, Pilatolĩ Yesu nombo nĩ-nandĩĩpi eĩnguk, “Endĩ dĩkok manda asup embi, siĩgiĩga siyaĩ wĩn nandĩlaĩ. Dĩk manda tambon tuop nĩm ewĩn ba?”

⁵ Eumbi, manda no nĩm tambane-eumbi, Pilatolĩ wala nandĩ-bendĩ-tĩnguk.

⁶ Gwĩlat tuop kamaikamai nain indaumbi, Pilatolĩ amatam nandĩ-sembi, ama nolok koi kĩtiaĩngĩlĩĩ en wakan it kwambĩĩ gĩnaĩ nanin pĩsapi emlĩnguk.

⁷ Nain wolonda ama no koi Balabas it kwambĩĩ gĩnaĩ pakuk. Endĩ nolii gĩta Roma ama mik tĩ-sembi, dĩwĩn yandĩp kĩngĩlĩĩ, wala tĩmbi ep imbi, it kwambĩĩ gĩnaĩ yambiumbi pakĩlĩĩ.

⁸ Tĩmbi amatam kĩmĩn gĩtĩk endĩ Pilatolĩ lombi, kundit nek tĩ-semliĩnguk wĩndĩĩngangot nombo tĩ-semektok nĩ-nandĩĩngĩlĩĩ.

⁹⁻¹⁰ Tapma ama biesĩ endĩ Yesu koi gĩĩngĩtta ka-gĩmbĩt tĩ-ñĩmbi, kusei wala en Pilatolok kii plon kĩmĩkĩlĩĩnda. Pilatolĩ wĩn nandĩmbi, amatam tambane-enguk, “Juda sĩndok ama wapmaĩ wĩn pĩsat-samettok nandaĩ ba?”

¹¹ Gan tapma ama biesĩlĩ amatam enĩ-munjupi eĩngĩlĩĩ, “Sĩndĩ eumbi, endok kĩnjan Balabas pĩsat-sametak.” Tĩmbi amatamdĩ ama biesĩlĩ eĩngĩlĩĩ tuopgan eumbi,

¹² Pilatolĩ nombo enĩ-nandĩmbi eĩnguk, “Wĩndĩĩ eaĩda tĩmbi, ama ñĩn Juda ama sĩndok ama wapmaĩ ñaĩ en wakan nek tĩ-ñĩmettok nandaĩ?”

¹³ Eumbi, nombo kĩtĩmbi nĩĩngĩlĩĩ, “Kloĩbat plon wĩlĩ kĩmbĩn!”

¹⁴ Eumbi enguk, “Neta wĩndĩĩ tĩ-ñĩmet? Endĩ kundit kolan nek sĩnĩk tĩnguk?” Eumbi, endĩ kwambĩĩngan kĩtĩmbi eĩngĩlĩĩ, “Kloĩbat plon wĩlĩ kĩmbĩn!”

¹⁵ Eumbi, wolongan Pilatolĩ nandĩ-sembi, gĩnananjĩ busukĩanewĩktok Balabas pĩsat-semguk. Pĩsat-sembi, Yesu waipnelĩĩndok enbĩmbi, bĩt gwĩlap pĩsĩkĩattĩ waipgĩlĩĩ. Taleumbi, kloĩbat plon wĩtnelĩĩndok ama saĩnasĩlok kĩsĩ plon kĩmĩkuk.

Yesu tĩ-lakalaka e-tĩ-ñĩmbi, kloĩbat plon wĩkĩlĩĩ

¹⁶ Tĩmbi ama saĩnasĩlĩ Yesu tĩkembĩ, nĩsĩlok saĩ simba gĩnaĩ naĩgĩpi ñaĩngĩlĩĩ. Ña-tombi, nosii gĩtĩk ep mĩn tĩmbi,

¹⁷ Yesu tĩ-lakalaka e-tĩ-ñĩmnelĩĩndok sauloĩ gĩmĩn ama wapmaĩndok sauloĩ nomĩk wĩn dasi-ñĩmbi, toa pĩsĩkĩat walĩ bondĩnem kumbam plon dasi-mĩmbi, ama wapmaĩndok bundi walan tĩnguk.

18 Dasi-ñim-taleumbi, ama noñgan noñgandi bimbiniñgilañ, “We! Juda amalok ama wapma!” Windiñ embi,

19 toñali kumbam plon wipi, iwit sua-ñimbi, julunjulun mulelem ti-ñimñipi ti-kindem da-ñimgilañ.

20 Ti-lakalaka gitik ti-tale-ñimbi, sauloñ gimin win kiundilañimbi, nombo enlok dasindasin dasi-ñimbi, kloñbat plon witnepi nañgip ñañgilañ.

21 Ñañipi, ama no telak plon timbi indañgilañ koi Simon Sailini it kwelan nanin, Alesande git Rufus endok beset. Endi Jelusalem it kwelan lambum kañbi, kaikan Yesuloñ kloñbat bemektok ni-giñgineumbi bemum ñañgilañ.

22 Ñambi, kwet no koi Golgota (ninilok manda plon Kumbam kwandat) wolok Yesu nañgipi ña-tomgilañ.

23 Ña-tombi, siñgin gawattok gwasap wain tuk git tambañgilañ win mi-kaumbi, nim nañguk.

24 Timbi kloñbat plon kimip wipi mambi ikuk. Windiñ ti-talembi, dasindasin danneliñdok satu sañala kolim ep indaumbi wolok tuop danbi epgilañ.

25 Nain win 9 kilok timbimbi, kloñbat plon wikilañ.

26 Timbi kusalilok manda ñindiñ palañ plon youpi, kumbam kusipnan wilim pakuk, “Juda ama endok ama wapma.”

27-28 Tiñipi, kumbu ama sañan tipet Yesu gita kloñbat plon yandipgilañ, noli Yesulok kii dindimnan, noli kii kepmanan ep mambi ikimik. *

29 Timbi amatam wolok ñañambit tiñgilañ endi manda kusei kusei nimbini-lakalaka eñipi, kumbanj diñgunembi niñgilañ, “Yi! Dik tapma it wiat-kopi, nain tipet git no wolok ginañnangan nombo mambi ilepi eñguñ win! Nittek?”

30 Gwilaka tike-kimilepi, kloñbat plon nanin piwilañ!”

31 Timbi tapma ama biesi git endikne manda nandi-tale ama endi bo windiñgot Yesulok plon e-sasale manda nisñgan embi eñgilañ, “Nittek timbi, endi ama diwin ep kimikuk, gan enlok siñgin tuop nim tike-kimitak.

32 Tikap endi biañgan Mesia, Israel amatam endok ama wapmañ kulakta, man ñindiñgit kloñbat plon nanin piun. Windiñ timbekta, kusali ka-nandimbi nandikilikti ti-ñimnetamñ.” Timbi ama tipet en gita yandipgilañ endi bo ni-kolañgimik.

Yesu kimguk

33 Timbi maim boñgipnan palimbi, kwet tuop kilim indaumbi ñakap 3 kilok tikeñguk.

34 3 kilok timbimbi, Yesuli enlok manda plon gembinat kitimbi eñguk, “Eloi, Eloi, lama sabaktani?”, win ninilok manda plon “Yambatna Yambatna, nekta nambilañ?”

35 Timbi ama diwin kamañgan ikilañ endi manda win nandimbi eñgilañ, “Yakñesii! Plofet Elia kiti-ñimlak.”

36 Timbi ama noli woñep ñambi, dilin tuk kimbini ginañ nanin no tike-bim wain tuk kiitan ginañ wisimbi, komba bem plon imbi, Yesuli nambektok sua eumbi loñguk. Loumbi eñguk, “Papa kana, Eliali bimbini tike-pitutak ba nim.”

37 Timbi Yesuli wopumgan kitimbi kimguk.

38 Nain wolonda tapma ilan it ginañ delok Yambatti patak pa eañ wolok sandum wopum no tembimbi, it ginañ masip bimbini pakuk. Timbi Yesuli kimbimbi, wolongan sandum win boñgipgan blañganembi, gwat nanin wilap pi lap taleñguk.

* 15:27-28: Nandi-tale ama diwindi manda kusip no patgot tilak eañ. Manda win ñindiñ, “Windiñ tiñgilañda, manda no youyoulin patak wali inda-dakleñguk, win ‘Enda nandum kolan tindi ama no tiñguk’ wolok bien indañguk.”

39 Tĩmbi ama sañaslok telak damanjĩ endĩ ama kloñbat plon yandĩpgĩlĩñ yambĩ-pakuk. Yambĩ-papi, Yesulĩ kĩm walan engano kĩmguk wĩn kañbi eñguk, “Biañgan sinĩk, ama ñĩn Yambattok niñañ sinĩk.”

40-41 Tĩmbi tam asup Galili nanin Yesu gĩt yakan Jelusalem biñgĩlĩñ endĩ bo wolok pakĩlĩñ. Dĩwĩndok kosi ñĩndĩñ: Malia Makdala nanin wakĩt Salome, tĩmbi Malia, Yakobolok ou ba endok kwayañ Joses endok menjet. Yesulĩ Galili kwelan kulĩñguk nain wolonda tam tĩpet gĩt no walĩ en gĩta kuñipi, tĩplaplae kena ti-ñĩmĩ-kulĩñgĩlĩñ. Tam walĩ gĩtik giñgiñgan ipi ka-tuakĩlĩñ.

Yesulok dalandan sumnan kĩmĩkĩlĩñ

42 Timlala tĩmbĩmbi, Sabat patnandĩ nain dumalaumbi, nepek gĩtik ti-jumĩt ba ti-dĩndĩm tĩndĩlok nain tĩpmĩn dañguk, wala tĩmbi

43 Josep Alimatia nanin endĩ Yesulok dalandan platik sumnan kĩmĩlepi nandĩñguk. Josep endĩ Juda amatamdok yambĩ-dĩkñe ama endoñnan nanin no, ep tĩndĩn kĩndem koi giñgĩlat. Tĩmbi endĩ bo nain Yambattĩ giñgĩtĩii indangan plon yambĩ-dĩkñeukak wala mandĩmandĩ kuñguk. Endĩ wakan misĩmĩsĩ wĩlambanembi, Pilatoloñ lombi, Yesulok dalandanla ni-nandĩñguk.

44 Ni-nandumbi, Pilatolĩ “Yesu ip kĩmĩk” manda wĩn nandĩ-sĩlĩkñembi, ama sañaslok telak damanjĩ ni-tiañeum biumbi, “Yesu biañgan kĩmĩk ba ñĩm?” wolok ni-nandĩñguk.

45 Ni-nandumbi, endĩ ni-dakle-ñĩmĩumbi, Pilatolĩ Josep nandĩ-ñĩmguk.

46 Tĩmbi Joseptĩ ñambi, sandum satnin ombap no tuambi, Yesulok dalandan kloñbat plon nanin tĩmbi biñdĩlĩm piumbi tĩke-ñambi, sandumdĩ tĩmĩpi imguk. Im-talembi, kawat gĩnañ enlok giñgĩt kulukĩlĩñnan wolok ña kĩmĩkuk. Kĩmĩpi, kawat wopum no munjulĩmbi ña sum yama masipguk.

47 Endĩ wĩndĩñ tĩñĩlĩmbi, Malia Makdala nanin gĩta Malia Joseslok meñ endĩ “Yesulok dalandan delok kĩmĩletak?” wĩndĩñ kĩmĩt-nandĩmbi ka-tuakĩmĩk.

16

Yesulĩ kĩmnan nanin mĩlakuk

1 Sabat patnandĩ nain taleumbi, Malia Makdala nanin en gĩta Malia Yakobo meñ tĩmbi Salome, endĩ salasalanan kandañ ñam, Yesulok dalandan saple-ñĩmnelĩñdok gwasap gĩt pama tul tuambi ti-jumĩt tĩñgĩlĩñ.

2 Kena nain kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan sala mulum tĩmbĩmbi, tam endĩ mĩlapi isi bimbĩ, Yesulok sum telak wĩn kle ñañĩlĩmbi, kwet salañguk.

3 Endĩ telak plon ñañĩpi, nisĩñgan nandĩ-mĩlatambi eñgĩlĩñ, “Nĩndĩ nĩp kĩmĩpi, kawat wopum sum yama masip patak wĩn munjupi, dlĩtom nĩmetak?”

4 Wĩndĩñ eñĩpi ña sumnan tombi, deium ñaumbi kañgĩlĩñ wĩn: kawattĩ sum yama kĩmĩsip pakuk wĩn ikan munjulĩmbi, tambon kandañ ña pakuk. Kawat wĩn wopum sinĩk.

5 Tĩmbi endĩ sum gĩnañ lombi, ama gwañgwa no kĩt dĩndĩm kandañ pipalĩm kañgĩlĩñ, endok dasindasin ombap satnin sinĩk. Tamdĩ ama wĩn kañbi silĩkñeñgĩlĩñ.

6 Tĩmbi endĩ enguk, “Nĩm silĩkñeneliñ! Sĩndĩ Yesu Nasalet nanin kloñbat plon wĩkĩlĩñ en kanepi bañ, gan endĩ ñĩ ñĩm patak. Kwel kĩnjangot ñĩ kawĩt! En ip mĩlalak.

7 Kak, ñawĩt! Sĩndĩ gwañgwañii gĩt Petlo endoñ ñambi, ñĩndĩñ enbĩt, ‘Yesulĩ manda dama sanguk wolok tuopgan endĩ telak dama ti-sambi, Galili kwelan ñaumbi, wolok kanekalĩñ.’”

8 Eumbi, gembĩnjĩ piĩm blañblañ tĩmbi, sum bim pi ñañgĩlĩñ. Pi ñañĩpi, misĩñgĩlĩñda tĩmbi ama nola nepek nek indañguk wolok kasat ñĩm ti-semgĩlĩñ.

Yesulí noliiloñ indambi, kunum ginañ loñguk *

⁹ Kena nain kusei kimikimilinan Yesulí salasalanan kimnan nanin mlapi, dama sinik Malia Makdala nanin endoñ indañguk. (Lap kandañ endi yal kolan kit tambon tipet tam endoñ ginañ ep kle-kokuk.) Yesulí tam endoñ indaum

¹⁰ pi-ñambi, ama Yesu gita kuñgilañ endoñ ñañguk. Ña yambumbi, kut-blanbla e-palilañlimbi, nepek nek indañguk wolok tuop kasat ti-sembi

¹¹ eñguk, “Yesu kaik palimbi kat.” Gan amalí manda win nandumbi tlal tiñguk.

¹² Wolok siñgi kandañ gwañgwañiit tipet endi Jelusalem it kwelan nanin pi-ñañlimbi, Yesu siñgin walan tikileumbi inda-semguk.

¹³ Inda-semum undane-ñambi, nosiila kasat ti-semgimik. Gan endi nandumbi, win bo tlagot tiñguk.

¹⁴ Timbi gwañgwañii 11 endi nana na-palilañlimbi, Yesulí siñgi endoñ bo inda-semguk. Inda-sembi, amatam en mlalimbi kañgilañ endok mandanjí nim nandi-kilik timbi, ginañ kwambi timbi, nandum tlal tiñguk wala enombiñguk.

¹⁵ Timbi enguk, “Sindi kwet tuop ñambi, nokok giñgit manda kindem ñin amatam gitikta eu sapananeukak!

¹⁶ No endi miti tuk i-talembi, giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dalakta, en wakan Yambatti tike-kimilekak. Gan no endi nandum tlal tilakta, enlok kusei timbi dakleumbi, tambon ombi-tikeukak.

¹⁷ Timbi Yambatti amatam giñgit manda kindem nandi-kwambiñ dañ win ep timbi pañgitaumbi, kundit engano ñandin tinekaliñ: endi yal kolan nokok kotna plon ep kle-kopi, manda komblin kwet diwindoñ win enekaliñ.

¹⁸ Tikap endi malet sañan upmat kisili tike-loneliñ ba tuk kolan upmat naneliñ, nepek wali nim ep timbi kolanekaliñ. Timbi endi wakan ama jimbosat endok plon kisi kimipi ep timbi kindem danekaliñ.”

¹⁹ Wopum Yesulí manda win eni-taleumbi, Yambatti kunum ginañ tike-loñguk. Tike-loumbi, Yambat enlok kii dindimnan pip palimbi, yakan kunum kwet yambidikñeamik.

²⁰ Timbi gwañgwañiilí kwet tuop ñambi, giñgit manda kindem eu piñguk. Windiñ timbimbi, Wopumdi mandanjí kwambiñ dawiktok ep timbi pañgitaumbi, kundit engano sinik tiñgilañ.

* 16:8: Nandi-tale ama diwindi ñindiñ eañ: Maleko en manda ñin nim youkuk.

LUKA Ama Sisini Yesu indaŋguk

Lukali giŋgit manda kindem ama loloñ no koi Tiofilus endi pinalektok youkuk

¹ Yambatti nepek gitik nindok boŋipninan timbi indaŋguk wolok kasat ama asupti nanandinjilok tuop kiupi youkiliñ,

² win kusei kimikmilinan nanin nepek indaŋguk win dausili kañbi, giŋgit manda e-daut kena tiŋgiliñ endi kasat win ti-nimgiliñ, wolok tuop endi windiŋgangot kiupi youkiliñ.

³ Timbi nak nepek gitik indaŋguk win nain ombapgan e-lonji kena ti-kiliñ eŋgutta timbi ñindiñ timbettok nandilet: nak bo nepek indaŋguk wolok kasat sambat plon kimip youpi, lolona Tiofilus dika yout-gamet.

⁴ Windiñ timbambi, ñindiñ nandi-dakleukañ: nepek wolok kasat ti-gangiliñ wali biaŋgan windiŋgan indaŋgiliñ.

Eñaloli Yoane indauptok Sakalaiala niŋguk

⁵ Elotti Judia kwettok ama wapmañji kuñlimbi, tapma ama no kuŋguk koi Sakalaia. Endi telak dama no koi Abia endok sambat gita tapma it ginañ kena pa tiliŋguk. Tamn Elisabet endi bo Alondok* sambat.

⁶ Wapatam tpet endi Yambattok dainan dindim sinik kumbi, Wopumdok endikne manda ba telak gitik kimik-kleŋgimikta yomjet no nim pat-semguk.

⁷ Gan Elisabet endi yamin pakukta timbi endi gwaŋwanjet bisat nimnat papi, gilik sinik tiŋgimik.

⁸ Nain nola ñindiñ indaŋguk: Abialok sambat endi tapma ilan kena tindilok nain inda-semumbi, Sakalaiala bo Yambattoñ tapma tiñmepi lom pakuk.

⁹ Palinlimbi, tapma amal "Wopumdi pataknan nindi lombi, pama mliñat siñmetak?" embi, tapma ama nisilok ep tindinji klembi, timbi-inda sañala kokiliñ. Kolimbi, Sakalaia timbi indaumbi, it ginañnan loŋguk.

¹⁰ Pama mliñat sinjilok nain indaumbi, amatam asupti tapma it sañ jimba ginañ kimin timbi, nimolo ti-pakiliñ.

¹¹ Timbi Wopumdok eñalo noli Sakalaialoñ inda-ñimimbi, pama sinjilok sisuat wolok kit dindim kandañ ikuk.

¹² Ili kañbi ka-siliknembi, kolan misinŋguk.

¹³ Gan eñaloli ñindiñ niŋguk, "Sakalaia, dik nim misiwañ. Yambatti ikan nimoloŋga nandiŋgukta ñindiñ ti-gamekak: tamga Elisabet endi niñaŋga no apmumbi, koi Yoane kitukañ.

¹⁴ Enda timbi simbaka kindem daumbi, silisili wopumdi ginaŋga tokneukak. Timbi endok indaindani la amatam asupti bo silisili ti-ñimekalin.

¹⁵ Kusei ñindiñda windiñ tinekaliñ: Wopumdi enda nandum loloñ sinik tilak. Gwaŋgwa wali kuŋgun Wopum bi-ñimekakta timbi wain ba tuk kimbñ nim nam-bekak. Timbi endi meñ sbai ginañnan palinlimbi, Dindim Woñdi tokne-ñimumbi kuukak.

¹⁶ Endi Isael amatam asup ginañji ep timbi tambanembi, Wopum Yambatsiloñ undane ñanekaliñ.

¹⁷ Yambattok gemb ba Woñ plofet Elialoñ palmiŋguk windiŋgangot niñaŋgaloñ bo palmimbi, Wopumdok telak dama timbekak. Endi bepsiilok ginañji tambaneumbi, gwaŋgwanjii nombo wale kindem ti-semnekalin, timbi ama Yambattok manda

* 1:5: Alon win tapma ama gitik endok bep pañji.

wikañ endok ginañji tambaneumbi, ama dindim kuañ endok nanandinji klenekaliñ. Windiñ tñipi, endi Wopum bimbindok ti-pañgipañgle ti-semekak.”

¹⁸ Timbi Sakalaiali eñalola nimbibi eñguk, “Mandañgala nitek nandiwambi, biañgan timbek? Nak gilik sinik tñgut, timbi tamna endi bo gwilat asupgan makleñguk win!”

¹⁹ Eumbi niñguk, “Nak eñalo Gabliel, timbi nak Yambattok ñasiñgan kuñipi, kena pa tilet. Timbi nak dikita manda embi, giñgit manda kindem ñin ganganlok embi, nani-mulimbi bit.

²⁰ Ale, dik nandi: giñgit manda ganit wolok tuop Yambatti nain kimikuknan indaukak. Gan dik mandana nim nanandi-kilik tñlañda timbi nak maña kimsip gamambi, slak maña kwap em palimbi, nepek ganit wali bien indaukak wolok tuop.” Eñaloli windiñ eñguk.

²¹ Sakalaiali nain ombap tapma it ginañ sakñelam pakukta timbi amatam mandipakiliñ endi nandi-bendi ti-ñimñgiliñ.

²² Timbi endi sañ jimba ginañ piñguk nain wolonda endi manda enbektok tuop nim. Slak man kwap em papi, kittiñgot tñgukta timbi amatamdi “Endi tapma it ginañ nepek engano sinik no kañak” windiñ nandiñgiliñ.

²³ Tapma ilan kenan tindlok nainñin taleumbi, Sakalaiali ilnan undane ñam

²⁴ pat-ta-ñaumbi, tamñ Elisabet endi gwañgwa minjip tñguk. Timbi yakip kit tombon endi ilnan gitakan pat-sembimbi, ñindiñ eñguk,

²⁵ “Wopumdi nain ñindiñgit nandi-nambi, amatamdok dausinan maetna timbi tale-namektok ñindiñ timbi inda-namlak.”

Eñaloli Yesu indauptok Malia niñguk

²⁶ Elisabeti yakip kit tombon noñgan gwañgwa minjip ti-paliñlimbi, Yambatti eñalo Gabliel Nasalet it kwelan Galili kandañ patak wandiñ ni-mulimbi,

²⁷ tam sim no ama gita gama nim kuñgun koi Malia endoñ ñañguk. Ama wapmañ Devit damañgan kuñguk endok komblin koi Josep tam sim win endok giñgit wlimum pakuk.

²⁸ Eñaloli Malialoñ tombi we ñimimbi niñguk, “Wopumdi ginañ siloñ kindem ti-gambi, dikita patak.”

²⁹ Windiñ eu nandimbi, ginan mlalimbi, nanandin nim dakleumbi, ginan ginañ “Manda wolok kusei win nek?” embi, nanandi kena tñguk.

³⁰ Timbi eñaloli nimbibi eñguk, “Malia. Yambatti ginañ kindem ti-gambi nandigamlak, wala timbi nim misiwñ!

³¹ Nandiñ. Dik gwañgwa minjip timbi, gwañgwa tkeukañ endok koi Yesu kitukañ.

³² Endi ama wopum palimbi, Yambat Loloñ Sinik endok niñañ nnekalñ. Bep pañ Devit endi Islael amatamdok ama wapmañji kuñguk, windiñgangot Wopum Yambatti en ama wapmañji kimilim papi,

³³ nain taletalen nimnat Jekoptok sambat, win Islael amatam, yambi-dikñembi, endok ama wapmañji kuukak.”

³⁴ Timbi Maliali eñalo ni-nandimbi eñguk, “Nepek win nitek indaukak? Nak ama gita gama nim kuñgut, wala.”

³⁵ Eumbi tambane niñguk, “Dindim Woñdi dikoñnan piumbi, Yambat Loloñ Sinik endok gembñli gep tapliukak, wala timbi gwañgwa apmekañ endi giñgi sinik, timbi Yambat enlok Niñañ nnekalñ.

³⁶ Dikok sambatka tam no Elisabet en nandi-ñimlañ. Endi gilik, timbi ‘En yamñ’ windiñ niñgiliñ, gan man ñindiñgit endi bo gwañgwa minjipmat kuumbi, yakip kit tombon noñgan ñalak.

³⁷ Nekta, Yambatti nepek no tuop nim timbek no nim patak.”

³⁸ Eumbi, Maliali tambane niñguk, “Ale. Nak Wopumdok kena wembe silanin. Manda elañ, wolok tuop inda-namun.” Windiñ eumbi, eñaloli en kañ bimbi ñañguk.

Maliali Elisabettoñ ñañguk

³⁹ Wolonda Maliali ti-wili dikñe timbi, Galili kwet bimbi, Judia kwet piñilopilatnan platik sinik ñambi, it kwet nolok tomguk. Tombi,

⁴⁰ Sakalaialok ilnan lombi, endok tam+n Elisabet we ñim+ñguk.

⁴¹ We ñim+umbi nandumbi, wolongan gwañgwa Elisabettok simbai ginañ pakuk wali gembinatgan sasik tiñguk. Timbi Dindim Woñdi endok ginañnan tokñeumbi,

⁴² wopungan kitimbi, ñindiñ eñguk, “Tam nindok boñg+pniinan dik wakan gwilam gangamin, timbi gwañgwa tikeukañ win windiñgangot gwilam ikan mim+n.”

⁴³ Elisabetti windiñ embi yousimbi niñguk, “Gan nitek timbi dik Wopumnalok meñli tam pimbinien nak ñandin nokoñ bilañ?”

⁴⁴ Nak Wopumnalok meñ ganlet win kusei ñindiña: nak dik we nameñ win nandit nain wolondañgan gwañgwa nokok simbatna ginañ patak endi silisili timbi, sasik tik.

⁴⁵ Timbi Wopumdi nek ganguk wolok tuop indaukak win nandi-kwambiñ dambi tike-kulaña, amatam diwin yapma kle-patañ.”

Maliali Wopum ni-kindem dañguk

⁴⁶ Timbi Maliali ñindiñ eñguk,
“Waleni Wopum ni-loloñ elak,

⁴⁷ Yambat nep kim+tak enda ginaña tipti nandi-koñgom ti-ñimlak.

⁴⁸⁻⁴⁹ Nekta, nak endok kena wemben pimbinien,

gan endi wandingan embi nandi-namguk,

win Yambat Gemb Molom endi kundit wopuwopum asup ti-namguk,

wala timbi amatam man ñindiñgit kuañ ba siñgi kunekaliñ

endi naka ‘amatam diwin yapma kle-patak’ windiñ naninekaliñ.

Endi Yambat dindim ba giñgi sinik,

⁵⁰ amatam giñgiñgan ti-ñimañ busuk mamasa ti-sembi,

ama sambat no ba no siñgi indanekaliñ enda windiñgangot ti-sem-ta-ñaukak.

⁵¹ Endi kundit gembinat pa tiñipi,

ama ginañji ginañ nisila nandum loloñ tiñguk win ep timbi papuseneñgiliñ.

⁵² Endi ama wapmañ gembinjat pipapatsi apma tike-sembi,

amatam kos+nimnat enda kot giñgit emguk.

⁵³ Endi amatam nepenepekta lonjiñgiliñ enda ginañ siloñ ti-semumbi, nombo nim lonjiñgiliñ,

gan amatam nepek asup pat-semguk win eni-mulimbi, slak pim ñañgiliñ.

⁵⁴⁻⁵⁵ Nindok bep pañniila eni-kwambiñ dañguk

wolok tuop endi kena gwañgwañii Islael wakan epmi platambi,

Ablaam gita kombliñii nandi-sembi,

busuk mamasa nain taletalen nimnat ti-semektok nim nandi-kamalañguk.”

⁵⁶ Maliali windiñ eu taleumbi, yakip tipet git no ba nek Elisabet gita papi, undanem ilnan ñañguk.

Elisabetti Yoane apguk

⁵⁷ Elisabetti gwañgwa tiketikelok nain indaumbi, niñañ apguk.

⁵⁸ Endok sambalii git ilnan nasiili Wopumdi ginañ busuk ti-ñim+ñguk giñgit win nandimbi, en gita silisili timbi,

⁵⁹ sande noñgan taleumbi, gwañgwa piñgiu dip dombinepi biñgiliñ. Bimbi, beulok koi Sakalaia win kitinepi eñgiliñ,

⁶⁰ gan meñli “Win nim” eñguk. Embi, “Koi Yoane kitikitilok” eñguk.

⁶¹ Eumbi niñgılıñ, “Sambatsettok boñgıpsınan ama no koi Yoane no nım patak.” Wındiñ embi,

⁶² kittiñgan beu ni-nandımbi eñgılıñ, “Dık kot nek mımılok nandılañ?” Eumbi,

⁶³ kundit youyouttok nepenepela enbımbi, tıke bı mımbi, “Koi Yoane” youkuk. Youlımbi, wın kañbi nandı-bendi tıñgılıñ.

⁶⁴ Tımbi wolongan Sakalaialok man mamben salaktaumbi, kusei kımıpi, manda embi, Yambat ni-kındem dañguk.

⁶⁵ Nepek wındiñ inda-nımımbi, il kwelnan nasılı kundit wın kañbi misıñgılıñ. Tımbi nepek indağuk wolok gıñgıttı sapañanembi, Judia kwet jañgınnan tuop ña-taleğuk.

⁶⁶ Tımbi kasat wın nandıñgılıñ endı gıtık nandı-kwınakwınalembi, Wopumdı gwañgwa wın gembınlı kasopmılak wın ka-nandı-tomgılıñda ñındiñ e-nandıñgılıñ, “Gwañgwa walı bendı wopum dambi, ama nıtein sınık indaukak?”

Sakalaiali Wopum Yambat ni-kındem dañguk

⁶⁷ Tımbi Dındım Woñdı Yoanelok beu Sakalaialok gınan tokñeumbi, Yambattı manda eelok niñguk wolok tuop embi, ñındiñ eñguk,

⁶⁸ “Nındı Wopum, Islaellok Yambat, en kusei ñındiñda ni-kındekındem ti-ñımına: endı amatamñii nandı-nımbi,

toptop kolan gınañ nanin nıp tuambi, nıp kımıkuk.

⁶⁹ Endı enlok kena aman Devit endok komblinñii boñgıpsınan nanin ama gembınat no nıp kımılektok tımbı inda-nımguk,

⁷⁰ wın damañgan plofet amañiila enbımbi eñgılıñ wolok tuop.

⁷¹ Endı kanjiknii ba ama gıtık nandı-kola ti-nımañ endok kısınan nanin nıpma tıkeuktok wındiñ tıñguk.

⁷² Endı bep pañnii busuk mamasa ti-sembi, en gıta toptop tıñguk wın nım nandı-kamalaukak.

⁷³ Endı enlok koi plon sotni Ablaam ñındiñ ni-kwambiñ dañguk:

⁷⁴ endı nandı-nımbi, kanjikniilok kısınan nanin nıpma tıkembi, nıp tımbı pañgıtaumbi,

misımsı ni-mnat ni-wowoñ tıñıpi,

⁷⁵ kuamiñ tuop endok dainan gıñgıtñiiñgot dındım ku-ta-lonekamıñ.

⁷⁶ Tımbi niñana dıkok kandañ nak ñındiñ elet:

Yambat Loloñ Sınık endı dık enlok plofet aman ganbekak.

Nekta, dık Wopumdok telak dama tımbi,

telak ti-dındım e-ñimekañ,

⁷⁷ wın dık amatamñii ñındiñ enı-daut ti-semekañ:

‘Wopumdı sepmehtok nandılak, wolok tuop yomjı bi-samekak.’

⁷⁸ Nındok Yambatni endı gınañ busuk molomda tımbi wındiñ tılak.

Endı ama wın ni-mulımbi,

maim sonan wandın endı kunum gınañ nanin nındoñ pımbi,

⁷⁹ ama yomjıla tımbi kılım gınañ kımıdok gıñgıt kuañ kolı sale-semılak, endı busuktok telaknan nınañgılımbi kunekamıñ.”

Sakalaiali plofet manda wındiñ eñguk.

⁸⁰ Tımbi gwañgwa walı bendı wopum daumbi, gınan tiptı wındiñgot gembılañguk. Tımbi endı kwet ama ni-mnatnan ña ku-ta-ñakap, nain wın indaumbi, Israel amatam-dok dausınan inda-dakleğuk.

2

¹ Nain wolonda Sisa Augustos Roma kwet g̃tik kiup ka-d̃kñeñguk endi kwet tuop kot sambat t̃imbektok nand̃imbi, wolok tuop endi k̃ñe manda no k̃m̃il̃m̃ ñãnguk.

² (Kwiliniusl̃i Sisalok kapmainan Silia provinslok kand̃ik̃ñe ama kuñguk nain wolonda kot sambat wal̃i indãnguk. Damañgan wandin no ñim̃ t̃ind̃in.)

³ W̃ind̃iñda amatam g̃tik̃ti kosi k̃m̃it̃nepi bep pañ kasats̃ilok isi kuseinan ñãng̃il̃iñ.

⁴ Josept̃i w̃ind̃iñgangot t̃iñguk. Endi ama wapmañ damañgan kuñguk koi Devit endok sambatta t̃imbi, Nasalet it kwet Galili kwelan patak w̃in bimbi, Judia kwelan ñambi, Devittok il kusei koi Betleem wolok ñaupi ñãnguk.

⁵ Ñambi, Malia g̃iñg̃it w̃il̃m̃ĩum papi, gwañgwa m̃inj̃p t̃iñguk en nañg̃il̃imbi, yakan koset k̃m̃it̃tepi ñãng̃im̃ik.

⁶ Ña tom pal̃iñ̃il̃imbi, gwañgwa t̃iket̃ikelok nain indaumbi,

⁷ Malial̃i gwañgwa telak dama t̃ikeñguk. T̃ikembi, sandumdi t̃im̃ip imbi, makauttok jawañ g̃inañ k̃m̃ikuk. W̃in it kiyau tokñeñgukta t̃imbi makauktok ilan lo pak̃im̃ik.

⁸ T̃imbi wand̃iñ kandañ sipsip kand̃ik̃ñe ama d̃iw̃in endi Betleem it kwet pawan pa kumbi, sipsip kauli-d̃ik̃ñe kena tim t̃i-pak̃il̃iñ. T̃i-pal̃iñ̃il̃imbi,

⁹ Wopumdi eñalo no ni-mul̃im̃ endoñ bi indaumbi, Wopumdok kolsalen walalan bien endok plon youl̃im̃ kañbi, kolan m̃is̃iñg̃il̃iñ.

¹⁰ Gan eñalol̃i enguk, “S̃indi ñim̃ m̃is̃inel̃iñ! Nak g̃iñg̃it manda k̃ndem no s̃indoñ t̃ike b̃ilet, t̃imbi manda wal̃i amatam g̃tik̃ g̃inañj̃i youl̃imbi, sil̃is̃il̃i t̃inekal̃iñ. Manda w̃in ñ̃ind̃iñ:

¹¹ ama ñ̃in Yambat en amatam̃ii sepmektok ni-mutak, w̃in Mesia Wopumni, endi man tim ñolondañgan Devittok il kwel Betleem wolok inda-samlak.

¹² Nak manda biañgan elet w̃in s̃indi ñ̃ind̃iñ ka-nand̃inetañ: s̃indi gwañgwa g̃im̃in wakan t̃imbi indaumbi, sandumdi t̃im̃ip imbi, makauktok jawañ g̃inañ k̃m̃il̃m̃ pal̃im̃ kanetañ.”

¹³ Eñalol̃i w̃ind̃iñ eumbi, platik s̃iñik̃ eñalo k̃im̃in wopumdi kunum g̃inañ nanin pi indambi, Yambat ni-k̃ndem dambi, ñ̃ind̃iñ eñg̃il̃iñ,

¹⁴ “Kunum loloñen g̃inañ Yambattok koi ni-ta-lowit, t̃imbi kwelan amatam g̃inañ k̃ndem t̃i-semalak endok kandañ busuk pat-semekak.”

¹⁵ T̃imbi eñalol̃i yambimbi, kunum g̃inañ undane ña-taleumbi, sipsip kand̃ik̃ñe amal̃i ñis̃iñgan e-nandi t̃imbi eñg̃il̃iñ, “Yak̃ñe! Nepek indalak w̃in Wopum en ñiñ-daklelak, wala t̃imbi Betleem ñambi kana!”

¹⁶ W̃ind̃iñ embi, platik s̃iñik̃ ñambi, Malia g̃it Josep ep t̃imbi indaumbi, gwañgwa w̃in wakan makauktok jawañ g̃inañ pal̃im̃ kañg̃il̃iñ.

¹⁷ Kañbi, eñalol̃i gwañgwa wolok plon manda enguk w̃in kasat t̃i-semg̃il̃iñ.

¹⁸ T̃imbi amatam sipsip kand̃ik̃ñe amalok kasat w̃in nand̃iñg̃il̃iñ endi g̃tik̃ nanandi kena t̃iñg̃il̃iñ.

¹⁹ Gan Malia end̃ila manda w̃in g̃tik̃gan g̃inan g̃inañ dasimbi, nandi-kw̃inakw̃inalem̃bi pa kul̃iñguk.

²⁰ T̃imbi sipsip kand̃ik̃ñe amal̃i undanem kenanj̃inan pi ñãng̃il̃iñ. Ñãñipi, nepek g̃tik̃ eñalol̃i enguk wolok tuop indãngukta t̃imbi endi nepek g̃tik̃ nand̃imbi kañg̃il̃iñ wolok Yambat ni-k̃ndek̃ndem embi, koi ni-ta-loñg̃il̃iñ.

²¹ Sande noñgan taleñ̃il̃imbi, gwañgwa g̃im̃in piñg̃u dip domb̃indomb̃ilok nain indaumbi, meñ beul̃i koi Yesu k̃tiñg̃im̃ik. Endi gama meñ s̃imbai g̃inañ ñim̃ pal̃iñ̃il̃imbi, eñalol̃i koi wakan ikan k̃tiñguk.

Simeon g̃ita Anal̃i tapma ilan Yesu gwañgwa Mesia en wakan ka-dakleñg̃im̃ik

²² Moseli endi k̃ñe manda d̃iw̃in k̃m̃ikuk wal̃i ñ̃ind̃iñ elak: tam gwañgwa ikan t̃iket̃iken endi ñitek t̃imbi, b̃indambo Yambattok dainan t̃i-jamilambi, gumañ enloñ

ñauk. Endikñe manda wïn kimit-klendemïktok nain indaumbi, Malia gïta Josep endi gwañgwa tikembi, Wopum enlok bi-ñimindepi Jerusalem ñañgimik.

²³ Endi Wopumdok endikñe manda ñin tañgonendemïktok wïndiñ tiñgimik, “Sindi ama ba ilalok gaut wapai telak dama indañ gïtik Wopum enlok bi-ñiminekalïñ.”

²⁴ Timbi Wopumdok endikñe mandali elak wolok tuop endi “mambaip sim tïpet ba monik no mambaip wandin tïpet” tapma tïndemïktok nandim ñañgimik.✠

²⁵ Nain wolonda ama no Jerusalem kuñguk koi Simeon. Endi ama dïndim, Yambattok endikñe manda kimit-klembi, ama nin Yambatti ni-mulimbi IsraeI amatam eni-busuk ti-semekak en mandimbi kuñguk. Timbi Dïndim Woñdi en gïta papi,

²⁶ ñïndiñ ni-dakle-taleñguk: endi gama kuñipi, Wopumdi Mesia ni-mulektok e-kwambiñ dañguk wïn kaukuk.

²⁷ Timbi Dïndim Woñdi Simeon tapma it sañ jimba gïnañ ni-mulimbi lo pakuk. Palimbi, Yesu meñ beuli endikñe mandali elak wolok tuop ti-ñimindemïktok en wandiñ tike ñaumbi,

²⁸ Simeondi gwañgwa wïn kañbi tike apmbi, Yambat we ñimimbi niñguk,

²⁹ “Molom, dik manda nanguñ wolok tuop inda-talelak, wala timbi man ñïndiñgït kena gwañgwañga nandi-namumbi, busukñenengan semba.

³⁰ Nak ama nindi gamanda amatamgai nïpmekak en ip dautnali kalet.

³¹ Dik en ikan nimbi taleumbi ni-mulim amatam gïtikti en kanekaliñ.

³² Timbi IsraeI amatamgai nïnda kot gïñgït nimekak, ba amatam diwïndok telaka kolï sale-semekak.”

³³ Simeondi gwañgwala wïndiñ eumbi, meñ beuli wïn nandimbi, nanandi kena tiñgimik.

³⁴ Timbi Simeondi gwïlam ti-sembi, Yesu meñ Maliala ñïndiñ niñguk, “Nandiñlañ. Yambatti gwañgwa ñin nimbi taleumbi, IsraeI amatam asup endi en kimit-kleañ ba nim wolok tuopgan Yambattok dainan pi pinekaliñ ba it-kwambiñ danekaliñ. Gwañgwa wali kimsalen no wandin Yambat en kïmikuk, gan amatam asupti siñgi wïlimnekalïñ.

³⁵ Enda timbi amatam gïnañ nanandinji sembïn wïn timbi dakle-taleukak. Timbi nepek niñañgala inda-ñimekak kusei wala timbi simba gawatti kakit man pisikñat nomik waleñga bo youlekak.” Simeondi wïndiñ eñguk.

³⁶ Timbi plofet tam gïlik no kuñguk koi Ana endi bo tapma ilan pakuk. Endi Asellok sambat, Fanuellok wemban. Tam sim pakuk wolonda wapat timbimbi, gwïlat kit tombon tïpetgot yakan kuñgimik. Kukap,

³⁷ wapai sembumbi, slak tam kanjak pat-ta-bikap, gwïlat 84 gïtik ombiñguk. Endi tapma ilan pat-kuñipi, tim sandap Yambat ni-wowoñ tiñipi, nanañ kimsipbi, nimolo pa tiliñguk.

³⁸ Nain wolondañgan endi Yesu meñ beu gïta Simeon yambimbi, endoñ bimbi, wolongan gwañgwa wala timbi Yambat we ñimimbi. Timbi amatam gïtik Mesia Jerusalem nasi mïlap gïnañ nanin epmektok indaukuk endok mandimandi kuñgïliñ enda Analï gwañgwa wolok indaindanla gïñgït eni-ta-ñañguk.*

³⁹ Yesu meñ beuli Wopumdok endikñe mandali elak wolok tuop ti-talembi, iset kwesetnan Nasalet Galili kwelan undane ñañgïliñ.

⁴⁰ Timbi gwañgwa wïn nanandin kindemli gïnan tokñeumbi, bendi kwambiñ daumbi, Yambatti gïnañ kindem ti-ñimimbi.

Yesu gwañgwalï Beulok ilan palektok nandiñguk

✠ **2:24:** Kisim Bek 22:29, 34:19, Wok Pris 12:6-8   * **2:38:** Jerusalem wïn IsraeI amatam gïtik endok plon e-yout tilak.

41 Gwilat tuop kamaikamai nain† indaliñgukta, Yesulok meñ beuli Jelusalem pa ñayañgimik.

42 Timbi Yesulok gwilat 12‡ timbimbi, tañgimik tuop klembi, Jelusalem londepi Yesu gita ñañgimik.

43 Ña pakap, gwilat taleumbi, ilan undane ñandepi, Yesu gwañgwa en Jelusalem kandañ sakñelam pakuk win nim ka-nandimbi kañip ñañgimik.

44 Endi “Tua en amatam asup telak ñañ endok boñgipsinan ñalak” windiñ nandiñpi, sandap noñgan nandi-bendi nimnat telak ñañgimik. Nambi, kusei kimipi, sambatsettok ba nosettok boñgipsinan lonjiñgimik.

45 Lonji nim kañbi, undane Jelusalem ñañpi lonjiñgimik.

46 Tim sandap tipet git no lonjilonji kena ti-ñambi, gwañgwa tapma it sañ jimba ginañ timbi indaumbi, kañgimik win: endi endaut ama endok boñgipsinan pipapi, mandanji nandimbi, wolo kuseila eni-nandi pa tiñguk.

47 Endi mandanji nandi-daklembi, kindem tambane-semgukta timbi ama endok mandan nandiñgilañ endi gitikgandi nandi-silikñembi, nanandi kena tiñgilañ.

48 Timbi meñ beuli en kañbi ka-silikñembi, meñli niñguk, “Gwañgwa kambak, nekta ñindiñ sinik nilamitañ? Nandiñañ, beka niti gep lonji kuñpi, nandi-bendi wopum ti-gamamik.”

49 Eumbi enguk, “Nitek timbi nep lonjim kuamik? Nak Bepnalok ilnan ñolok palettok een win siti nim nandiñgimik ba?”

50 Windiñ eumbi, manda wolo kusei nim nandi-dakleñgimik.

51 Timbi walinin meñ beu gita pimbi, Nasalet it kwelan undane ñambi, endok kapmainjetnan kuñguk. Timbi meñli nepek gitik gwañgwalok plon indañguk win ginan ginañ nandi-dasimbi kimit-nandi-kuñguk.

52 Timbi Yesulok piñguli bendi wopum daumbi, nanandin bo windiñgangot tiñgukta Yambat ba amalí bo windiñgot nandi-koñgom ti-ñimñgilañ.

3

Yoaneli Wopumdok telak ti-dindime kena tiñguk

1 Timbi Sisa Taibelius endi Roma kwet tuop wolo ama wapmañji kuumbi, gwilat 15 timbi dumalañguk. Wolonda Pontius Pilatoli Sisalok kapmai kumbi, Judia distrik ka-dikñeumbi, Elotti Galili distrik ka-dikñeñguk. Timbi Elottok konombal Filipti Itulia git Tlakonitis distrik ka-dikñeumbi, Lisianasli Abilene distrik ka-dikñeñguk.

2 Timbi Anas en gita Kaiafas endi tapma amalok telak damanji kuñgimik. Nain wolonda Yoane Sakalaialok niñañ endi kwet ama nimnatnan kuñguk. Kuumbi, Yambatti manda nimbimbi,

3 Jodan tuk baliliñ tuop kuñpi, manda eu pimbi, amatamda ñindiñ enguk, “Yambatti yomji bi-samektok sindi ginañ tambatambattok tuk inekaliñ.”

4 Yoaneli kena tiñguk win plofet Aisiali manda no youkuk wolo tuop indañguk. Endok mandan pepa kwasa ginañ ñindiñ youyoulin patak,

“Ama noli kwet ama nimnatnan kuñpi, ñindiñ kitilak,

‘Wopumdok telak ti-dindim e-ñimti!

Telak kelam ti-dindim e-ñiminekaliñ!

5 Kwet wiliñ gitik taplium tokñeumbi,

kwet jañgin ba kwet kimin gitik ti-jamilenekaliñ.

Timbi telak kelam ti-dindim embi,

telak lopilat yout dindimembi timbi jambilaukak.

† 2:41: Gwilat wolonda Israe amatamdi Yambatti Isip kwelan epmiñguk win nandi-pakañ. amamatdi ñindiñ nandiñgilañ: gwañgwa no gwilat 12 ombilak en ip amalok jimba plon tomlak.

‡ 2:42: Juda

6 Tĩmbi amatam gĩtikgandĩ Yambattĩ telak nĩtek plon epma tĩkeukak wĩn kalandĩnekalĩn. ' "☆

Aisaiali manda wĩndĩn youkut wolok tuop Yoaneli tĩnguk.

7 Tĩmbi nain tuop ama kĩmĩn wopumgandĩ Yoaneloñ bĩmbi, gĩnañ tambatambattok tuk i-semektok nĩmbĩmbi, ñĩndĩn pa enĩlĩnguk, "Malet sañandok komblinĩii, sĩndĩ nokoñ bĩmbi, tukgot inelĩndok nandañ ba? Nĩndĩ sanbĩmbi, telak wĩndĩn Yambattok gimbit inda-samekak wĩn makleneliñ? Sĩndĩ kolanjĩlok kĩnjanli sapma kleuktok nandañda,

8 gĩnañjĩ tambanembi, wolok bien kuñgunjĩnan tĩmbi indaumbi, gĩnañjĩ gĩnañ ñĩndĩn nĩm nandĩnekalĩn, 'Bep pañnĩ Ablaam endok kĩndemla tĩmbi Yambattok gimbit maklenekamĩn.' Nak sanba nandĩwit: Yambattĩ kĩndem kawat ñĩn ep tĩkĩleumbi, Ablaamdok komblinĩii indanelĩn wĩn! Wala tĩmbi sĩndĩ bien kĩndem nĩm laliyañda, kilamek!

9 Kapinoñgo komba kuseinan ikan kĩmĩkĩmilĩn patak. Komba bien kĩndem nĩm pa laliyañ gĩtik wĩn jĩnbĩm gĩlo-taleumbi, komba gĩnañ koli pĩm dũukak."

10 Tĩmbi amatamdĩ nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩn, "Wĩndĩnda nĩtek tĩnekamĩn?"

11 Eumbi tambane enguk, "No endĩ kiupĩ tĩpet palmĩlakta, ama no kiupĩ nĩmnat enda no mĩlok. Ba nanala wĩndĩngangot tĩlok."

12 Tĩmbi takis epep ama dĩwĩn endĩ wĩndĩngot tuk i-semektok bĩmbi nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩn, "Endaut, nĩndĩ nĩtek tĩnekamĩn?"

13 Eumbi enguk, "Sĩndĩ gavmandĩ takis epnelĩndok elak wolok tuopgot epbi, nĩm maklenekalĩn."

14 Tĩmbi mik amali wĩndĩngangot nĩ-nandĩmbi eñgĩlĩn, "Tĩmbi nĩndĩla nĩtek tĩnekamĩn?" Eumbi enguk, "Sĩndĩ ama nolok mĩnem kasĩleneliñdok tĩ-pĩñpiñe nĩm tĩ-ñĩmnekalĩn, ba manda plon siñgin joñgo nĩm sinekalĩn. Tambo sĩndĩ kenanjĩlok tuan samañ wala nandum tuop tĩmbekak."

15 Tĩmbi amatam Yoanelok mandan nandĩngĩlĩn endok gĩnanjĩ mĩlalĩmbi, gĩnañjĩ gĩnañ ñĩndĩn eñgĩlĩn, 'Mesia en wakan bek'. Wĩndĩn nandĩ-kwĩnakwĩnalembi, nĩtek indawĩk wala mandĩngĩlĩn.

16 Tĩmbi Yoaneli amatam gĩtikta ñĩndĩn tambane enguk, "Nakta tukgot i-sam tĩkulet. Gan ama no indaup tĩlak endok gembĩnli nak napma klelak. Endĩ wakan Dĩndĩm Woñ komanat i-samekak. Tĩmbi nak pĩmbĩnen ñandĩn ñali endok kesii gwĩlap kiundĩlĩmettok tuop nĩm.

17 Ama no plaua mĩnjĩp gĩt gwĩlap ep danbi, mĩnjĩp wĩsi-kopi, gwĩlap ba kĩlĩkĩlĩk siu dĩlak, wĩndĩngangot ama indaup tĩlak endĩ amatam ep danbi, gĩñgĩtĩnii epbi, dĩwĩn komba taletalen nĩmnat gĩnañ ep siu dĩnekalĩn."

18 Yoaneli wĩndĩn embi, molo manda dĩwĩn asup eñĩpi, gĩñgĩt manda kĩndem amatamda enĩ-ta-kuñguk.

19 Tĩmbi ama wapmañ Elotti konombal Filip endok tamĩn Elodias matĩkeñguk ba tĩ-bomboe kusei kusei dĩwĩn tĩngukta tĩmbi Yoaneli pa nĩ-ñombĩnguk.

20 Gan Elotti tĩ-bomboen wĩn nĩm ka-daklembi, nombo yousĩmbi, Yoane tĩkembĩ, it kwambĩn gĩnañ kĩmĩlĩm pĩnguk.

21 Yoaneli amatam gĩtik gĩnañjĩ tambĩneñgĩlĩn wĩn tuk i-semñĩpi, Yesu bo tuk i-ñĩmĩnguk. Tuk i-ñĩmĩmbi, nĩmolo tĩñĩlĩmbi, kunum gĩnañ dĩlĩ tombĩmbi,

22 Dĩndĩm Woñdĩ inda-daklembi, monĩk mambaip walan indambi, endok plon pĩ pipakuk. Tĩmbi kunum gĩnañ nanin kĩtikĩtĩ no ñĩndĩn kĩtĩu pĩnguk, "Dĩk nĩñana noñgan sĩnĩk. Nak gĩnañnalĩ gep kasĩlembi, dĩka walena kĩndem dalak."

Yesu Mesialok bep pañĩilok kot sambat

23 Yesulî gwîlat 30 nîtepek ombîmbi, kenan kusei kîmîkuk. Amatam enda nandîngîlîñ en Joseptok nîñañ. Tîmbi Josep endî Elilok komblin,

24 Eli wîñ Matattok komblin, Matat wîñ Livailok komblin, Livai wîñ Melkilok komblin, Melki wîñ Janailok komblin, Janai wîñ Joseptok komblin,

25 Josep wîñ Matatiaslok komblin, Matatias wîñ Amoslok komblin, Amos wîñ Nahumlok komblin, Nahum wîñ Eslilok komblin, Esli wîñ Nagailok komblin,

26 Nagai wîñ Maattok komblin, Maat wîñ Matatiaslok komblin, Matatias wîñ Semeindok komblin, Semein wîñ Josektok komblin, Josek wîñ Jodalok komblin,

27 Joda wîñ Joanandok komblin, Joanan wîñ Resalok komblin, Resa wîñ Selubabelok komblin, Selubabel wîñ Sealtielok komblin, Sealtiel wîñ Nelilok komblin,

28 Neli wîñ Melkilok komblin, Melki wîñ Adilok komblin, Adi wîñ Kosamlok komblin, Kosam wîñ Elmadamdok komblin, Elmadam wîñ Erllok komblin,

29 Er wîñ Josualok komblin, Josua wîñ Eliesellok komblin, Eliesel wîñ Jolimlok komblin, Jolim wîñ Matattok komblin, Mattat wîñ Livailok komblin,

30 Livai wîñ Simeondok komblin, Simeon wîñ Judalok komblin, Juda wîñ Joseptok komblin, Josep wîñ Jonamlok komblin, Jonam wîñ Eliakimlok komblin,

31 Eliakim wîñ Melealok komblin, Melea wîñ Menalok komblin, Mena wîñ Matatalok komblin, Matata wîñ Natandok komblin, Natan wîñ Devittok komblin,

32 Devit wîñ Jesilok komblin, Jesi wîñ Obettok komblin, Obet wîñ Boaslok komblin, Boas wîñ Salmondok komblin, Salmon wîñ Nasondok komblin,

33 Nason wîñ Aminadaptok komblin, Aminadap wîñ Atmindok komblin, Atmin wîñ Arnilok komblin, Arni wîñ Heslondok komblin, Heslon wîñ Peleslok komblin, Peles wîñ Judalok komblin,

34 Juda wîñ Jekoptok komblin, Jekop wîñ Aisaktok komblin, Aisak wîñ Ablaamdok komblin, Ablaam wîñ Telalok komblin, Tela wîñ Nahollok komblin,

35 Nahol wîñ Seluktok komblin, Seluk wîñ Reulok komblin, Reu wîñ Pelektok komblin, Pelek wîñ Ebellok komblin, Ebel wîñ Selalok komblin,

36 Sela wîñ Kainandok komblin, Kainan wîñ Alpaksattok komblin, Alpaksat wîñ Semdok komblin, Sem wîñ Noalok komblin, Noa wîñ Lamettok komblin,

37 Lamek wîñ Metuselalok komblin, Metusela wîñ Enoktok komblin, Enok wîñ Jalettok komblin, Jalet wîñ Maalalellok komblin, Maalalel wîñ Kainandok komblin,

38 Kainan wîñ Enoslok komblin, Enos wîñ Settok komblin, Set wîñ Adamdok komblin, tîmbi Adam wîñ Yambatti tîmbi indañguk.

4

Satandî Yesu tî-kuyuk tî-ñîmîñguk

1 Tîmbi Yesulî tuk i-taleumbi, Dîndîm Woñdî gînan gînañ tokñe palîmgukta nañgîlîmbi, Jodan tuk bim kwet ama nîmnatnan ña kuñguk.

2 Wandîñ tim sandap 40 dou mîlat tî-kuñîlîmbi, Satandî tî-kuyuk pa tî-ñîmîñguk. Nain wolonda nanañ no nîm nam, slak kuñîlîmbi, tim sandap walî taleumbi, nanañ gawat tîñguk.

3 Tîmbi Satandî ñîndîñ nîñguk, “Dîk Yambattok Nîñan sînikta, kusaka tîmbi dakleuktok kawat ñîñ nîmbîmbi, nanañ indawîñ!”

4 Eumbi tambane nîñguk, “Wîndîñ nîm. Yambattok manda no ñîndîñ youyoulîñ patak, ‘Ama nanañlîñgot kuñgun mîuktok tuop nîm.’ ”*

5 Tîmbi Satandî kwet loloñen nolok nañgîp lombi, kwet tuop amatam kusei kusei kuañ wîñ gîtikgan walawalan nomîk nain dumangan daulîmîmbi

6 nîñguk, “Kwet gîtik wolok gembîñ ba paman wîñ nokok kîtnanan kîmîlîm ka-dîkñelet, wala tîmbi ama nola ba nola mîmîlok nandîmbi, kîndem kiinan kîmîlet. Nepek gîtik wîñ dîk gam-taletalelok nandîlet,

* 4:4: Lo 8:3

7 wɪn tɪkɒp dɪk kesiːtnanan mɪlelem tɪ-nameɲda, nepenepek gɪtɪk wɪn dɪkok gɪɲgɪt tɪ-taleutak.”

8 Eumbi tambane niɲguk, “Yambattok manda no ñɪndiɲ youyoulin patak, ‘Dɪk Wopum Yambatka mɪlelem tɪ-ɲɪmɪmbi, en noɲgangot kɪmɪt-klelok.’ ”✧

9 Tɪmbi Satandi Yesu naɲgɪpi, Jelusalem tapma it pendɪm kusip plon lo kɪmɪpi niɲguk, “Dɪk Yambattok Niɲaɲ sɪnɪkta, ñɪnanin dɪkopi ma pɪ!

10 Kusei ñɪndiɲda dɪk nɪm kolautaɲ: Yambatta manda no ñɪndiɲ youyoulin patak, ‘Endi eɲaloɲiilok kɪsɪnan gapɪpi, gambi-dɪkɲeneliɲdok enbekak.’

11 No wɪn ñɪndiɲ, ‘Endi kɪsɪli gep wit-ta-loumbi, kawatti kesiːka nɪm gaulek.’ ”✧

12 Eumbi tambane niɲguk, “Yambattok manda ñɪndiɲ elak, ‘Dɪk Wopum Yambatka endok gembɪn inda-dakleuktok tɪ-kuyuk nɪm tɪ-ɲɪmekaaɲ.’ ”✧

13 Satandi tɪ-kuyuk kusei kusei gɪtɪk tɪ-ɲɪmum taleumbi, “Nain nolamek” embi kaɲ bimbi ñaɲguk.

Ama Sisɪnik Yesu endi enlok kuseiɲin tɪmbi dakleɲguk

Yesuli enlok kuseiɲin Nasalet it kwelan eu dakleɲguk

14 Tɪmbi Yesuli Galili kwelan undane ñambi, Dɪndɪm Woɲdok gembɪ plon kulɪɲgukta endok gɪɲgɪt walɪ kwet kle-gɪmbup pakaɲ tuop sapakɲaneɲguk.

15 Tɪmbi endi kwet wolok kle-gɪmbut kuɲɪpi, it kiyauɲi gɪnaɲ gɪɲgɪt manda eni-daut tɪ-sem pa tɪmbɪmbi, amatam gɪtɪkti koi gɪɲgɪt tɪke-loɲgɪliɲ.

16 Tɪmbi Nasalet it kwet kandaɲ pap bendiɲguknan bo ña tomguk. Tombi, Sabat patnandi nain indaumbi, ep tɪndɪn klembi, it kiyau gɪnaɲ loɲguk. Lombi, manda pinat-semepi mɪlalɪmbi,

17 plofet Aisaiali manda youkuk wɪn tɪkembɪ, enda miɲgɪliɲ. Mɪumbi pɪsapi, manda ñɪndiɲ pakuk wɪn tɪmbi indaumbi pinat-semguk,

18 “Wopumdi gɪɲgɪt manda kɪndem ama pɪmbɪɲesɪla enbettok nanbɪ taleɲguk, wala tɪmbi endok Woɲdi gembɪn namlak.

Endi manda ñɪndiɲ ewa pɪuktok nani-mukuk:

toptop kolan plon pakaɲ wɪn pɪsat-semnekalɪɲ,

ba dausi sipmɪsipmɪn endok dausi tɪmbi tom-semnekalɪɲ.

Tɪmbi endi ñɪndiɲ tɪmbettok nani-mukuk:

nak ama ep pɪ yaliumbi pɪmbɪɲen kuaɲ endok mɪlapsɪ tɪmba taleukak,

19 ba Wopumdi amatamɲii wale kɪndem tɪ-semsemlok nain indalak wɪn ewa pɪukak.”✧

20 Manda wɪndiɲ pinat-talembi, pepa kwasa wɪn kwasanembi, it kiyau kena amala bɪnda mɪmbi, amatam eni-daut tɪ-semektok pipakuk. Tɪmbi it kiyau gɪnaɲ pakɪliɲ endi gɪtɪkgandi daut endaaɲgot deiɲgɪliɲ.

21 Tɪmbi Yesuli kusei kɪmɪpi, manda ñɪndiɲ enguk, “Gɪɲgɪt manda pinalam nandaɲ walɪ man ñɪndiɲgɪt bien inda-daklelak.”

22 Wɪndiɲ eumbi, amatam gɪtɪkti ni-kɪndem dambi, mandan nandum galkɲat sɪnik tɪɲgukta nanandi kena tɪmbi eɲgɪliɲ, “Nɪtek tɪmbi Joseptok niɲgan walɪ manda wandin elak?”

23 Eumbi enguk, “Biaɲganak, sɪndi eyout manda ñɪndiɲ nanɪnetaɲ, ‘Tɪmbi kɪndenda ama, dɪk dɪtnalok pɪɲgɪpka tɪmbi kɪndem da-mek’, wɪn Kapaneam it kwelan kena tɪmbɪm gɪɲgɪtka nandiɲgɪmɪɲ, wɪndiɲgangot ñolok ika kuseinan tɪmbɪmbi kana!”

24 Wɪndiɲ embi yousɪmbi enguk, “Nak biaɲgan sanba: plofet ama no enlok ilnan nasiili not nɪm pa tɪ-ɲɪmaɲ.

25 Sɪndi plofet Elia nek tɪɲguk wɪn nandi-ɲɪmɪt: endi kuɲɪlɪmbi, gwɪlat tɪpet gɪt no gɪt yakɪp kɪt tambon noɲgan gwi no nɪm pɪumbi, kwet tuop nanaɲ map wopum

indañguk. Nak bianañgan sanlet: nain wolonda Israe! kwelan Juda tam kanjak asupgan kuñgilañ,

²⁶ gan Yambatti Elia win endoñ nim ni-mupi, endi Sidon kandañ tam kanjak no Salefat it kwelan kuñguk endoñnan ni-mulim ñambi tike kimikuk.

²⁷ Timbi plofet Elisali kuñlambi, Israe! kwelan Juda amatam asupti wanda kwambiñ yambo mawatsiat kuñgilañ. Gan Elisali endoñnan nanin no nim timbi kindem dañguk, endi ama no koi Naman Silia kwelan nanin en noñgangot timbi kindem dañguk.”

²⁸ Timbi it kiyau ginañ pakilañdi Yesulok manda win nandimbi, ginañji komba dimumbi

²⁹ mlapi, en it kwet pawan kle munjulim ñañguk. Isi kwesi win kwet kimin plon pakukta, jimbaiñ malapnan tike nañgip ñambi, munjut koi puktok ñañgilañ.

³⁰ Gan endi undanembi, kimin gitik boñgipsi ginañ yapma klembi, walinin pi ñañguk.

³¹ Ñambi, it kwet no koi Kapaneam Galili kwelan patak wandiñ pi tombi pakuk. Papi, Sabat patnandi nainda giñgit manda eni-daut sem pa tilañguk.

³² Endi ama biesili manda gembinat eañ winañ eñgukta timbi nandi-gitiñgitik tilañgilañ.

Yesuli amatam ep timbi kindem daumbi, giñgit manda eu piñguk

³³ Sabat patnandi nain nola ama no yal kolanli ginan ginañ piñguk endi it kiyau ginañ lom pakuk. Endi wopungan kwawa tñipi eñguk,

³⁴ “Ei, Yesu Nasalet nanin, dik nekta nindoñ bilañ? Dik nip timbi kolaneñdok bilañ ba? Nak kusaka nandilet: dik Yambat enlok kena ama giñgi sinik win.”

³⁵ Winañ eumbi, yal kolan win ni-ñombiñipi eñguk, “Dik mañga masipbi, amalok ginan nanin lambim po ñau.” Eumbi, yal kolandi ama win munjut kolimbi, ama pakilañ endok boñgipsinan piñguk, gan yal endi ama win nim timbi kolaumbi, slak lambim po ñañguk.

³⁶ Timbi amatamdi kundit win kañbi ka-silikñembi, nanandi kena timbi, nisinañgan e-nandi timbi eñgilañ, “Kai, ama ñali manda nitnein sinik elak? Ama yambalat nomik endi yal kolan manda gembinat enbumbi lambim po ñañ!”

³⁷ Yesuli kundit wandin timbimbi, endok giñgit wali kwet kle-gimbup pakañ tuop sapakñaneñguk.

³⁸ Yesuli it kiyau ginañ nanin pimbi, Simondok ilan loñguk. It wolo! Simon yapman tam jibat timbi, piñgiu komba dimumbi pakuk. Timbi Yesuli en timbi plap tauktok ni-nandumbi,

³⁹ tam pakuknan lombi mumuñembi, jibat ni-ñombiumbi, tam win kañ biñguk. Winañ timbimbi, tam piñgiu nandum pañgitaumbi, plapkan mlapi, Yesu git nolii yambi-dikñeñguk.

⁴⁰ Maim piumbi, Sabat patnandi nain taleumbi, amali nosii jibat kusei kusei inda-semguk win Yesuloñ yanañgip biumbi, kiili ama gitik noñgan noñgan ep kañbi, ep timbi kindem dañgilañ.

⁴¹ Tñipi, amatam asuptoñ yal kolanji wakit ep kle-semumbi, kwawa wopungan tñipi po ñambi, ñinañ eñgilañ, “Dik Yambattok Niñañ sinik.” Yal kolan endi Yesu en Mesia Yambatti ni-mukuk winañ nandi-ñimiñgilañ, wala timbi enombimbi, manda eelok e-kimisip ti-semguk.

⁴² Kwet salaup timbimbi, Yesuli it bimbi, pi ña kwet ama nimnatnan ñambi pakuk. Timbi amali lonji kukap timbi indaumbi, tike kimbi dambi, en gita papatok niñgilañ,

⁴³ gan endi ñindin enguk, “Yambatti amatam yambi-dikñembi, ama wapmañji kulak wolok gingit manda kindem ewa piuktok endi nani-mukuk, wala timbi nak it kwet diwinnan bo ñauttok een.”

⁴⁴ Windiñ embi yambik bimbi, ña Judia kwet tuop kumbi, it kiyaunji ginañ manda eu piñguk.

5

Petlo git noliil Yesulok mandala mikbalak asup tiañeñgilañ

¹ Nain nola Yesuli Genesalet tuk guañ kinnanjatnan ilimbi, amatam kimin wopumdi Yambattok manda nandinipi kle-gimbupi, ñasi ñasiñgan tiñgilañ.

² Timbi Yesuli kinnanjatnan kikeñ tipet palim kañbi, mikbalak epep amal kikeñji bimbi, liksi wilip pakilañ yambiñguk.

³ Yambim endoñ ñambi, kikeñ nolok plon lombi, kikeñ molom Simon enda kambak munjulim ñaña euktok niñguk. Eumbi, windiñ timbimbi, wolok pipapi, gingit manda eni-daut kenan yousimbi ti-semguk.

⁴ Ti-sem-talembi, Simon ñindin niñguk, “Dik tuk guañ boñgipnan ñambi, mikbalak epeplok liksi win mep kimilim ginañ ma piwit.”

⁵ Eumbi tambane niñguk, “Endaut, nindi tim ombap kena gim slakan timiñ, timbi mikbalak bien no nim epmimiñ. Gan dikok mandala joñgo bindambo lik mep kimilam pinetañ.”

⁶ Windiñ embi, endi liksi mep kimilim piumbi, mikbalak asup sinik melimbi, lik blañganenipi tiñgilañ. Windiñ timbimbi,

⁷ nosii diwin kikeñ nolok plon kuñgilañ endi bi ep pañgitanelindok kit wayo kotsemum bimbi, ep pañgitañgilañ. Timbi mikbalak kikeñ tipet wolok ginañ ep dasi tokñeumbi, kikeñ tipet tuk ginañ pindepi tiñgimik.

⁸ Timbi Simon Petloli windiñ indaum kañbi, Yesu kesiinan milelem timbi niñguk, “Wopum, nak ama yomnat, kak nambimbi ñau.”

⁹ Kusei ñindinda endi windiñ tiñguk: en wakit ama gitik en gita kikeñ plon pakilañ endi mikbalak asup epgilañda timbi misimbi, nanandi kena tiñgilañ.

¹⁰ Timbi Sebedilok niññañiit tipet Yakobo git Yoane Simon gita mikbalak epep kena pa tiñgimik endi windiñgangot tiñgimik. Timbi Yesuli Simon nimbi eñguk, “Nim misiwini. Dik mikbalak tiatia tilañdi gamanda amatam eni-tiatia kena timbi kuukañ.” Windiñ eumbi,

¹¹ endi kikeñ ep tiañeumbi, kinnanjat kwambiñnan loumbi, nepenepek gitik bitalembi, Yesulok gwañgwa indambi, en kle kuñgilañ.

Yesuli ama jimat yambo mawalat no timbi kindem dañguk

¹² Yesuli Juda amatamdok it kwet no pakuk wandin kuñilimbi, ama no piñgiu gwilap gitik yambo mawatti sipmiñguk endi bim Yesu kañbi, pi pim timan dai kwet plon kimip pindim papi, ni-kukulembi eñguk, “Wopum, tikap dik nep kimilep nandilañda, guma jimatna timbi taleumbi, kindem dawa.”

¹³ Eumbi, kii kot suapi, ama win tike-kañbi niñguk, “Nak nandi-gamlet. Dik kindem da!” Eumbi, wolongan wanda kwambiñ wali pailimbi, kindem dañguk.

¹⁴ Timbi Yesuli manda kwambiñ nimbi eñguk, “Nepek inda-gamlak wolok kasat ama nola nim ti-semekañ. Nim sinik. Dik ñambi, gwilapka tapma amala daulimumbi, jimatka talelak win gambi-dakleutak. Timbi amatamdi wandañga biañgan ip talek win gambi-nandineliñdok dik tapma timbekañ, win Moseli endikñe manda kimit-nimguk wolok tuop.”

Yesuli windiñ eñguk,

15 gan kena tiñguk wolok giñgitti sapakñane sinik taumbi, amatam asupgandi mandan nandinepi ba jimbatsi kle-semektok Yesuloñ bimbibi, kimin pa tiañgiliñ.

16 Gan Yesuli wandingan embi, yambik bimbi, engan kwet ama nimnatnan ñam, nimolo pa tiliñguk.

Yesuli yom bimbilok gembipalmiñguk win daut semguk

17 Nain nola Yesuli amatam eni-daut ti-semñilimbibi, Falisi ama gita endikñe manda nandi-tale ama endi lo ñasiñgan pipakiliñ. Endi Jelusalem ba it kwet gitik Galili ba Judia kwelan pakañ walinin bimbibin. Timbi Wopumdok gembin jimbatsiat ep timbi kindem dalok Yesuloñ palmiñguk.

18 Nain wolonda ama diwindi nosi no kii kesii dalandan tañgo plon tañgonem bimbibi, Yesuli it pakuknan lom dainan kimitneliñdok titlakiliñ.

19 Amatamdi it win tokñeñgiliñda timbi endi it ginañnan bem loneliñdok tuop nim, wala timbi endi it pendim bat wolok lombi, pendim wiap blanganembi, toali tañgo plon top gilim dambi, bium pi amatam boñgipsinan Yesulok kuañnan piñguk.

20 Windiñ timbimbibi, Yesuli nanandi kiliktinji lok bien ka-nandimbibi, ama wala ñindiñ niñguk, “Notna, yomga gitik win bi-gam-taletalen.” Windiñ eumbi,

21 endikñe manda nandi-tale git Falisi ama endi kusei kimpipi, nisiñgan ñindiñ e-nandi tiñgiliñ, “Yakii, ama manda winjit elak win en nin? Win Yambat en noñganliñgot yom bimbilok gembin palmilak yañ!” *

22 Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandimbibi eni-nandimbibi eñguk, “Kusei nitakta sindi ginañji ginañ windiñ e-nandi tañ?”

23 Gembipi nim pat-namumda, nak ‘Yomga bi-gam-taletalen’ nimbambibi, ba ‘Milapi ñau’ nimbambibi, bien kindem indauk ba? Nim ya!

24 Gan nak Ama Sisinikti kwelan ñolok yom bimbilok gembin pat-namlak win sindi nambi-dakleneliñdok nak ñindiñ timbetet.” Windiñ eñpi, ama kii kesii dalandanla nimbibi eñguk, “Nak ganlet: dik milapi, ipatka tikembi, ikanan ñau.” Eumbi,

25 wolongan ama walidausinangan milapi, ipal tikembi, ilnan ñañpi, Yambat n-kindem dañguk.

26 Timbi amatam gitikti win ka silikñembi, nanandinji nim dakleumbi, nepek misimisin kañgiliñ wala Yambat ni-taloñpi, nisiñgan ñindiñ eñgiliñ, “Man nepek gitikñin indaumbi kamiñ.”

Yesuli yom ama ep tiañeupi indañguk

27 Wolok siñgi kandañ Yesuli walinin pim ñambi, takis epep ama no koi Livai en takis epep ilan palimbibi kañbi, ñindiñ niñguk, “Dik bim nep kle ku.” Windiñ eumbi,

28 Livaili kenalok nepenepel gitik win bi-talemibi milapi, Yesu kleñguk.

29 Timbi endi ilnan nanañ si-jumut wopungan Yesulok tinimumbibi, wolongan takis epep ama ba ama diwin asupgan en gita nanañ yakan nañgiliñ.

30 Timbi Falisi ama git nosi diwin endikñe manda nandi-taleñgiliñ endi win kañbi nandum pumbibi, e-balep timbi, Yesulok gwañgwañii ñindiñ engiliñ, “Sindi nekta takis epep ama ba ‘yom ama’ diwin en gita nanañ yakan nañ?” Eumbi,

31 Yesuli tambanem enguk, “Kindemsi endi gwasap amaloñ nim ñañ, win jimbatsiat endiñgot gwasap amaloñ ñañ.

32 Ama nisila nandum dindim tilak nak en eni-tiañelok kwelan nim indañgut, tambo nak yom ama enbambibi, ginañji tambaneniñdok indañgut.”

Yesulok nanandin ba ep tindin win damanin wandin nim

33 Timbi ama diwindi Yesu ñindiñ niñgiliñ, “Yoanelok gwañgwañii endi nain asup nanañ kimsipibi, nimolo kena pa tañ, timbi Falisi amalok gwañganjii endi bo

* 5:21: Juda amalok nanandinji win ñindiñ: no en Yambat esies-ñimlak endi tike pi yalilak.

w+ind+iñgangot tañ, gan n+itekta d+ikok gwañgwañgail+ nanañ k+m+isip nain no n+m k+m+ipi, k+m+isip pa tañ?” Eumbi,

³⁴ noliilok plon eyout manda ñ+iñd+iñ enbi eñguk, “Ama no tam+in t+lakta t+imbi noli noli g+ita na-s+i+l+i+s+i+l+i t+iñ+i+l+i+mbi, s+iñd+i k+iñdem noliilok nanañ k+m+isip t+i-semnel+iñ ba? N+m ya!

³⁵ Gan nain indaumbi, kanj+kñiil+i ama w+in yapma t+ikenekaliñ. T+ikeumek, noliil+i blan t+imbi, nanañ k+m+isip t+inekaliñ.”

³⁶ W+iñd+iñ embi yous+i+mbi, nepek komblin ba damanin wala eyout manda ñ+iñd+iñ bo enguk, “Ama noli dasindasin komblin blañganembi, kusip t+kembi, dasindasin damanin mambupmeuk ba? N+m ya! End+i w+iñd+iñ t+imbekta, dasindasin komblin w+in kola-ñ+i+mek, t+imbi dasindasin kusip komblin wak+i dasindasin damanin endok tuopset noñgan n+m t+imbek.

³⁷ T+imbi wain tul komblin w+in meme gw+ilap damanin g+inañ n+m w+i+l+i g+ilolok. W+iñd+iñ t+imbekta, wain tull+i bend+i wopum dambi, meme gw+ilap damanin t+imbi tawa kolaumbi, wain kwelan poña p+i-talew+ik.

³⁸ Wala t+imbi wain tul komblin w+in gw+ilap komblin g+inañ pa w+i+l+i g+ilolok.

³⁹ T+imbi no en wain tuk damanin nañguk end+i wala ‘Koñgom s+i+n+k’ embi, wain komblin w+in nambepi kunjit talak.”

6

Yesul+i Sabat patnand+i nainnan nek t+iñd+i+lok eu talelak

¹ Sabat patnand+i nain nola Yesul+i plaua m+iñj+p kenanan d+i+kñe ñañ+i+l+i+mbi, gwañgwañ+i en g+ita ñañg+i+l+iñ end+i plaua bien mep pañg+i+pi, m+iñj+p kaik nañg+i+l+iñ.

² T+imbi Falisi ama d+i+w+iñd+i w+in kañbi, nandum tuop n+m t+imb+i+mbi eng+i+l+iñ, “N+itek t+imbi s+iñd+i Sabattok end+i+kñe manda w+ipi, kena n+m t+iñd+i+lok elak w+in tañ?”

³ T+imbi Yesul+i tambane enguk, “End+i+kñe manda w+i+w+i+ttok kandañ s+iñd+i Devit g+ita noliil+i nanañ gawat paliñ+i+l+i+mbi, n+itek t+iñguk wolok kasat w+in n+m pinap nandañ ba?

⁴ End+i Yambattok ilan lombi, plaua nanañ endok bi-ñ+i+m+i+m+iñ w+in mepi nañguk. End+i+kñe mandali elak wolok tuop nanañ w+in tapma ama end+iñgot nanalok, gan Devitti w+in joñgo mep nambi, noliila bo emumbi nañg+i+l+iñ.”*

⁵ W+iñd+iñ embi yous+i+mbi enguk, “Nak Ama S+i+s+i+n+i+k+i Sabat patnand+i naindok molomda t+imbi wolonda nek guma t+iñd+i+lok w+in ewa talelak.”

⁶ Sabat patnand+i nain no indaumbi, Yesul+i it kiyau g+inañ lombi, en+i-daut t+i-paliñ+i+l+i+mbi, ama no kii d+iñd+i+m dalandañguk end+i bo wolok b+i+m pakuk.

⁷ T+imbi Falisi g+ita end+i+kñe manda nand+i-tale ama end+i Yesu k+i t+yout t+i-ñ+i+mnel+iñdok kusei lonj+iñg+i+l+iñ, w+iñd+iñda end+i Yesul+i Sabat patnand+i nainnan ama no t+imbi k+iñdem dauk ba n+m wolok ka-tuak+i+l+iñ.

⁸ Gan Yesul+i nanand+iñj+i w+in ka-nand+i+mbi, ama kii dalandan w+in k+i-t+i-ñ+i+m+i+mbi niñguk, “M+i+lap b+i+mbi, ñolok it!” W+iñd+iñ eumbi m+i+lapi, daus+inan ikuk.

⁹ T+imbi Yesul+i enbi eñguk, “Nak ñ+iñd+iñ sani-nandutet: Sabattok end+i+kñe mandali nek t+i-neñdok nand+i-n+i+mlak - ama t+imbi k+iñdem dalok ba ama t+imbi kolalok, kuñgun t+ike-k+i+m+i+ttok ba t+imbi k+i+mlok?” W+iñd+iñ embi,

¹⁰ amatam wolok pak+i+l+iñ yambi-ta-ña-talembi, ama kii dalandan ñ+iñd+iñ niñguk, “K+i+ka kot suat” n+i+m+i+mbi, w+iñd+iñ t+imb+i+mbi, kiil+i salaptambi, k+iñdem dañguk.

¹¹ T+imbi gimbit wopumd+i ama bies+i+lok g+inañj+i tokñeumbi, Yesu n+itek t+imbi kolanel+iñdok wala n+i+s+iñgan e-nand+i t+iñg+i+l+iñ.

* **6:4:** Devitti end+i+kñe manda w+ikuk, gañgan Yambatti gimbit n+m t+i-ñ+i+m+iñgukta t+imbi Yesul+i Falisi amali enlok gwañgwañ+iila gimbit n+m t+i-semnel+iñdok eñguk.

Ama Sisirik Yesu endi ama nin en kle-kuñgiliñ eni-daut ti-semguk

Yesuli gwañgwa 12 ep danguk

¹² Nain wolonda Yesuli nimolo timbepi kwet jañginan lombi, tim ombap Yambat nimolo ti-nimiguk.

¹³ Kwet salaumbi, ama asup en kleañgiliñ kit-semum biumbi, endok boñgipsinan nanin ama 12got ep danbi, 'enimumuln' kot emguk.

¹⁴ Ama ep danguk endok kosi ñndiñ: Simon (koi no Petlo kitiguk), tim kwayañ Andlu, Yakobo, Yoane, Filip, tim Batlomio,

¹⁵ Matayo, Tomas, tim Yakobo Alifaialok niñañ, tim Simon koi win 'Selot ama' kitigiliñ,

¹⁶ tim Judas Yakobo niñañ, gita Judas Iskaliot, ama nin siñgi Yesu bola ti-nimiguk.

Amatam nitein endi diwin yapma kle-pakañ?

¹⁷ Timbi Yesuli gwañgwañii ep danguk en gita kwet jañginan nanin pimi, kwet kimbato lombi, gwañgwañii asupgan diwindi en gita wandiñ pakiliñ. Timbi endiñgot nim, win amatam kimin wopum Judia kwet tuop nanin ba Jerusalem nanin, ba Tilo Sidon it kwet tipet tuk kimbaiñ baliliñ pakamknan nanin

¹⁸ endi Yesuli manda eumbi nandinelndok ba jimbatsi ep kle-kot ti-semektok bi palimi nandi-sembi, ama diwin yal kolandi mlap emguk win bo ep timbi kindem danguk.

¹⁹ Timbi amatam kimin wopum endi Yambatti Yesu gembu miumbi, amatam gitik ep timbi kindem daumbi kañgiliñ, wala timbi endi tike-ka tinelndok bañak lonjiñgiliñ.

²⁰ Timbi Yesuli gwañgwañiiloñ dei yambimi, ñndiñ enguk,

“Amatam nisila nandum pimiñen tilak
sindi wakan Yambattok giñgitii indambi kuañ,

wala timbi sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.

²¹ Man ñndiñgit nepenepekta lonji kuañ

sindi wakan Yambatti sep timbi tokñenekaliñ,

wala timbi sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.

Man ñndiñgit simba blan plon kuañ

sindi wakan simba sasat plon kunekaliñ,

wala timbi sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.

²² Sindi nak Ama Sisirik nep kle-kuañda timbi

amatamdi nandi-kola ti-samañ,

ba nisilok boñgipsinan nanin sep kle-kotnelndok

sani-suambapi, kosi timbi kolalak,

nain wolonda sindi amatam diwin yapma kle-pakañ.

²³ Wandiñ inda-samekaknan walenji kindem daumbi,

silisili wopum inda-samumbi,

kusei ñndiñda dikondikot tinekaliñ:

bep pañjii endi pofet ama damañgan kuñgiliñ

enda wandiñgangot pa ti-semumbi,

tuanji wopum kunum ginañ kasileñgiliñ,

timbi sindi wandiñgangot kasilenekaliñ.

²⁴ Gan minem kwilikwilinji wopum sindi blasiñgan,

win sindi ikan nepenepesi kindem gitik win kasile-taleañ.

²⁵ Man ñndiñgit nim ti-blamblaem kuañ sindi blasiñgan,

win sindi lonji ti-kunekaliñ.

Man ñndiñgit simba sasat kindem plon kuañ sindi blasiñgan,

wın sındi kukulembi, sımba blan plon kunekaliñ.

²⁶ Amatam gıtıktı sındok kosı tıke-lonekaliñ
wolonda sındi blasıñgan!

Neta, bep pañjilı plofet ama juluñgan
endok kosı pa tıke-loñgılıñ,
gan Yambattı plofet ama wandin wın yalamıkuk.”

Ep tındın kindem amatam tambon nımnat tı-sem tı-kunekaliñ

²⁷ Yesulı yousımbi enguk, “Mandana tıkembali kuañ sında ñındıñ sanlet: sındi kanjıksii gınañ kindem tı-sem-ta-kunekaliñ, wın nandı-kola tı-samañ enda tı-kindekındem tı-sem-ta-kunekaliñ,

²⁸ yala tı-samañ enda gwılam tı-sem-ta-kunekaliñ, kolan tı-samañ enda nımolo tı-sem-ta-kunekaliñ.

²⁹ Ama nolı bumga tambon wıtakta, tambon bo wılektok tambane-ñımekañ. Ba nolı sauloñga galom tıke-gamlakta, kiupıñga bo bi-ñımıumbi tıkeukak.

³⁰ Dık nepek nola gani-nandı tañ enda emekañ, ba nolı nepenepeka galom mep gamlak ombı-gamektok nım ni-gıñgıneukañ.

³¹ Ep tındın gıtık dık nandı-galk tambı, amatamdı dıka wındıñ tı-gamnelıñdok nandı-semłañ, dık bo wındıñgan tı-sem-ta-kuukañ.

³² Tıkap dık amalı gınañ kindem tı-gamañ endañgot gınañ kindem tı-semıñda, nekta Yambattı gani-kindem dawık? Yom ama endı bo wındıñgangot pa tañ, wın endı ama nin gınañ kindem tı-semłak enda gınañ kindem tı-ñımañ.

³³ Ba tıkap dık amalı kindem tı-gamañ endañgot kindem tı-semıñda, nekta Yambattı gani-kindem dawık? Yom ama endı bo wındıñgangot pa tañ.

³⁴ Ba tıkap dık ama nındı tambon ombı-gamnelıñdok tuop wın nandı-kwambiñ dalañ endañgot emıñda, nekta Yambattı gani-kindem dawık? Yom ama endı bo yom amala nepek emañ, wın tambon wolok tuopgan ombı-semnelıñdok wındıñ pa tañ.

³⁵ Nım, wındıñ nım tılok. Tambo sındi kanjıksı gınañ kindem gıt kundit kindem tı-sembi, nepek tambon nımnat embi, ombı-samnelıñdok nım pa mandınekalıñ. Sındi wındıñ tınekalıñda, tuanji wopum pat-samekak, tımbi sındi Besı Yambat Loloñ Sınık endok ep tındın klembi, wembe gwañgwañii kuañ wın inda-dakleukak. Neta, endı wakan ama kolan pa tañ ba sımba kindem manda nım pa eañ enda kindem pa tı-semłak.

³⁶ Bepsılı amatam gınañ busuk tı-semłakta, wındıñgangot sındi gınañ busuk tı-semnekalıñ.

³⁷ Sındi amatam enı-pı nım tı-kunekaliñ, tımbi Yambattı wındıñgangot sanı-pı nım tımbekak. Sındi amatam yom plon nım ep kımıt tı-kunekaliñ, tımbi Yambattı wındıñgangot yom plon nım sep kımılekak. Sındi amatamdok yomji bi-sem tı-kunekaliñ, tımbi Yambattı bo yomji bi-samekak.

³⁸ Sındi amatam plap tı-sem tı-kunekaliñ, tımbi Yambattı wındıñgangot plap tı-samekak. Sındi plap tañ wolok tuop endı plap tı-sambi, nombo yousımbi, sam tokñe sınık taumbi, dıwın lamıp pıukak. Nekta, sındi amala nıtek tı-semañ, wolok tuopgan Yambattı sında bo tı-samekak.”

Ama man mambenji tıpet endok telak nım klenekaliñ

³⁹ Tımbi Yesulı yousımbi, eyout manda ñındıñ enguk, “Ama dai sipmısipmın endı nol no dai sipmısipmın gumañ nañgılek ba? Nım ya! Wın nıset tıpelat ban gınañ pındemık bek.

⁴⁰ Gwañgwa no endı nındaulın nım maklelak, gan endı nandı-nandı kena tımbı taleumek, endı nındaulıñdok tuop indauk bek.

⁴¹ Nıtek tımbi, dık nokalok dai gınañ kılıkılık wın kalañ, gan dıtnalok dauka gınañ komba bem patak wın nım ka-daklelañ?

⁴² Dik komba bem dauka ginañ patak win nim kañbi, nitek nokala ñindiñ nimbeñ, 'Notna, nak dauka ginañ kilikilik patak win klewa lambi-gamñ.' Ama man mamben tipelat, dama ditnalok dauka ginañ komba bem patak win kle kopmek, siñgi kandañ ka-dindim embi, nokaloñ dai ginañ kilikilik patak win kindem kleu lambi-ñimek.

⁴³ Komba kindem no endi bien kolan nim pa lalilak, windiñgangot komba kolan no endi bien kindem nim pa lalilak.

⁴⁴ Komba wali nitein win bienli mek timbi daklelak. Kuañgimdi bien mandañ sinik indaumbi tikelok ba? Ba ginjatti bien gip indaumbi tikelok ba? Nim ya!

⁴⁵ Amalok kandañ win windiñgot: nepek endok ginan tokne patak wali wakan man ginañ lambumbi elak. Wolok tuop nepek kindem ama kindemli ginan ginañ dasimñguk wali wakan bien kindem timbi indalak, timbi windiñgangot nepek kolan ama koland ginañ dasimñguk wali wakan bien kolan timbi indalak.

⁴⁶ Nekta slakan 'Wopumni' manjiliñgot pa nanañ, gan manda sanlet win nim tañgoneañ?

⁴⁷ Ama no nokoñ bimbi, mandana tike kulak endi ama nitein win sani-daut tisametet.

⁴⁸ Endi ama it kwambiñ tiñguk wandin. Endi it kindiliñpi, ban ombap kindilim piumbi, ita mambi ilimbi, kawat ta kusei ginañ meli piumbi, gembinatgan youli gilim da-taleñguk. Timbi tuk gwam wopum indambi, it plon suañguk, gan endi ti-kindem dañgukta timbi manjulim, sasik nim tiñguk.

⁴⁹ Timbi ama no mandana nandi-kimkimnelak endi ama it joñgonjoñgo kindikuk wandin. Endi it kindiliñpi, ta plongan kimpi, joñgonjoñgo kindikuk. Timbi tuk gwam wopumdi it wolok plon suambi manjulimbi, platik sinik gilom pimbi lili-me-taleñguk."

Ama Sisirik Yesu endi ginañ busuk daut semguk

7

Yesuli mik ama telak damanjilok kena gwañgwa jimbalat timbi kindem dañguk

¹ Yesuli manda gitik win amatam enbi taleumbi, Kapaneam it kwelan lo ña pakuk.

² Wandin kandañ mik ama telak damanji no pakuk endok kena gwañgwa jimbalat wopum timbi, kimkimlok tuop tiñguk. Endi kena gwañgwa wala nandum loloñ sinik tiñgukta timbi,

³ Yesulok giñgit nandimbi, Judalok ama biesi diwin Yesuloñ eni-mukuk, win endi Yesu ni-tiañeum bimbi, kena gwañgwa jimbalat timbi kindem dauptok windiñ tiñguk.

⁴ Timbi ama wali Yesuloñ ña tombi, mik ama telak damanjilok kasat ti-ñimimbi ni-giñginembi eñgiliñ, "Telak damanji win kindem tike-kimileñdok tuop.

⁵ Nekta, endi Juda nindok sambat nim, ganmek ninda ginañ kindem pa ti-nimlak. Tiñpi, it kiyauni win endiñgan nip timbi plap taumbi indañguk."

⁶ Windiñ eumbi nandi-sembi, en gita ñañguk.

Ñambi, telak damanjilok il timbi dumalaumbi, telak damanjili nolii Yesuloñ eni-mupi, manda ñindiñ kimilimñguk, "Wopum, slakan kesik gawat nim biwiñ. Nak kambak ñandin ñolok nekta nokok itnanangan bi nambeñ?

⁷ Nak bo daukanan bimbi-la nandi-wam mlatalak. Dik slak mandañgot eumbi, kena gwañgwana kindem dawin.

⁸ Natna bo ama lolonailok kapmai kulet, timbi nokok pimbi-mñennai diwin kuañ. Nak mik ama nola 'Ñau!' nimbambi ñalak, ba nola 'Bo!' nimbambi pa bilak. Timbi kena gwañgwana 'Kena ñin ti!' nimbambi, kena win pa tilak."

⁹ Timbi Yesuli telak damanjilok manda wala nandi-gitñgitik embi, undane amatam kimin wopum en kle biñgiliñ yambimbi, ñindiñ enguk, "Nak ñindiñ sanlet: Isael

sindok boñgipşinan bo nak ama nanandi-kiliktinat ñandin no nim kañgut.” Wındiñ eumbi,

¹⁰ telak damanjılı nolii eni-mukuk endi bındambo undanem ilan ña lombi, kena gwañgwa kındem dambi palımbi kañgılıñ.

Yesulı ama sim no kimnan nanin timbi mlakuk

¹¹ Nain nim ombataumbi, Yesulı it kwet no koi Nain wandiñ ñaumbi, gwañgwañii git amatam kimın wopumdi en gıta yakan ñağılıñ.

¹² Ñambi, it kwet sañ yama timbi dumalaumbi, ama dalandan no tañgonem piñgılıñ. Wın tam kanjak nolok niñañ noñgan sınık endi sembiñguk. Timbi it kwet wınasi asupti dalandan ba meñ ep klembi piñgılıñ.

¹³ Timbi Wopumdi tam kanjak wın kañbi, blan ti-ñimimbi niñguk, “Nim kuleñ.”

¹⁴ Wındiñ eñipi, ña taño tıke-kaumbi, ama tañgoneğılıñdi kak wiñgan ilımbi, dalandanla niñguk, “Ama sim, nak ‘Mılat!’ ganlet.”

¹⁵ Wındiñ eumbi, gwañgwa wali bında mlap pipapi, kusei kimipi manda eñguk. Timbi Yesulı meñla niñguk, “Niñaña ñın nañgipi ñau!” Eumbi nañgipi ñağuk.

¹⁶ Timbi amatam wi kañgılıñ endi gitik misımbi, Yambat ni-kinde dambi, nisıñgan ñındiñ eğılıñ, “Plofet wopum no boñgıpnı gınañ indağuk kulak” ba “Yambatti amatamñii nıp kimilektok bi inda-nımlak.”

¹⁷ Timbi nek indağuk wolok giñgit wali sapakñanembi, Judia kwelan ba kwet kleğimbup pakañ tuop eu sataumbi ña-taleğuk.

Yesu git Yoane endi nin wın nim nandi-dakle-semgılıñ

¹⁸ Yoane tuk ii-sem endok gwañgwañiilı Yesulı kundit kusei kusei tiñguk wolok kasat gitik enla ti-ñimı-taleğılıñ.

¹⁹ Timbi endi gwañgwa tipet kiti-semum biumbi, Yesula ñındiñ ni-nandındemıktok eni-mukuk, “Mesia biwıktok een wın dik wakan ba? Ba ama nola mandıneñ?” Wındiñ embi eni-mulımbi,

²⁰ Yesuloñ ña tombi niñgımık, “Yoane tuk ii-sem endi ñındiñ ganı-nandında embi niñi-mulımbi bamık, ‘Mesia biwıktok een wın dik wakan ba? Ba ama nola mandıneñ?’ ”

²¹ Nain wolonda Yesulı amatam jımbatsıat ba piñgıp gawatsıat asup wın ep timbi kındem dambi, yal kolanji wın ep kle kot-sembi, ama asup dausi sipsipmın timbi tom-semguk.

²² Timbi endi Yoanelok manda tambon ñındiñ tambane enguk, “Siti ñambi, nepek dautsetti kamık ba pawanjetti nandamık wolok kasat ti-ñımdkamık: dausi sipsipmın dausi tombım kañ, timbi kesit nim kuañdi kesit kuañ. Amatam jımbat yambo mawatsıat endok wandanji wın ep timbi gılıta-semıak, pawanji kamen pawanji tombım nandañ. Ama sembi-sembin bındambo kaitambi mlakañ, timbi ama pimbiñesıla giñgit manda kındem enbum nandañ.

²³ Timbi no en kusatna nambi-nandımbi, nandi-kolan nim ti-namlakta endi amatam diwın yapma kle-patak.”

²⁴ Yoane gwañgwa tipet eni-mukuk endi undane pi ñaumbi, Yesulı kusei kimipi, ama kimın wopumda Yoanelok plon ñındiñ enguk, “Kwet sılaninnan ñağılıñ wın sindi nek kanepi ñağılıñ? Wın sindi sasalelı pinjim pendilim ña-bi tilak wın kanepi ñağılıñ ba?”

²⁵ Tikap nımda, nek kanepi ñağılıñ? Ama dasindasin pamanat no kanepi ñağılıñ ba? Nandañ: ama dasindasinji pamanjat ba pipapatsı kındem sınık endi ama wapmañdok isınan pa kuañ.

²⁶ Wındiñda sindi nek sınık kanepi ñağılıñ? Plofet ama no kanepi ñağılıñ ba? I wakanak. Timbi Yoanelok kandañ nak ñındiñ sanlet: endi plofet diwın yapma kle-talelak.

27 Wïn enda wakan Yambattok mandan ñïndiñ youyoulïn patak, ‘Nak giñgït ee amana no ni-mulam ñambi, telak dama ti-gambi, telak ti-dïndïm e-gamekak.’* Wïndiñ youyoulïn patak,

28 tïmbi nak ñïndiñ sanlet: ama gi+k kwelan dama indañgïliñ endi Yoane nim makleañ, ganmek no en Yambattok giñgïtñiilok boñgïpsinan pïmbiñen sinik kulakta endi Yoane makle patak.”

29 Takis epep ama gi+ amatam di+wïn endi manda wïn nandi-talembi, Yoanelok kii plon tuk iñgïliñda tïmbi Yambattok telak wïn dïndïm sinik tïmbi dakleñgïliñ.

30 Gan Falisi gi+ endikñe manda nandi-tale ama endi gïnañ tambatambattok tuk nim iñgïliñda tïmbi Yambatti nek tïneliñdok nandiñguk wala nandum tlal tiñguk.

31 Tïmbi Yesuli yousïmbi enguk, “Wïndiñda tïmbi amatam man ñïndiñgït kuañ endi nitein? Nak endok kusasi la eyout manda nek ewit?”

32 Wïn endi gwañgwa bisatti sañalala ipakanan pipapi, nosila kiti-sembi, ñïndiñ eniañ, ‘Nïndi pakñuak penditnambi, sindi kap nim tilin, ba kap mano tñitnambi, sindi ku-blamblae nim tilin.’

33 Kusei ñïndiñda nak sindok plon wïndiñ sanlet: Yoane tuk ii-sem endi indambi, nanañ kimisip pa tiñguk, tñipi wain nim pa nalñguk wala sindi nandum tuop nim tïmbïmbi, enda ñïndiñ pa eañ, ‘Yal kolan endok gïnañnan patak.’

34 Tïmbi nak Ama Sisïnkti indambi, nanañ ba wain nañipi, kimisip nim pa tlet, wala sindi nandum tuop nim tïmbïmbi, ñïndiñ pa eañ, ‘Ama ñin kawit! Tïmbi namba! Endi nanañ ba wain asup sinik pa nalak, ba takis epep ama ba yom ama not ti-semalak!’

35 Sindi wïndiñ pa eañ, gan amatam Yambattok nanandin kimik-klem kuañ endi nanandi wïn dïndïm sinik wakan daut nimañ.”

Yom tam noli Yesulok kesii wilïmbi, yomin bi-ñimñguk

36 Falisi ama noli Yesu nanañ en gïta nambektok ni-tiañeumbi, endok ilnan lombi, nanañ naneliñdok pi pakuk.

37 Tïmbi yom tam no it kwet wolok kuñguk endi Yesula “Falisi amalok ilnan nanañ na patak” giñgït wïn nandiñgukta, piñgip siple mliñ kindem kanim kawat satnindi tindin no tikembi, it gïnañ loñguk.

38 Lombi, Yesulok kesinan kandañ ñam papi kulïmbi, dai tullï pi Yesulok kesii youli gautaumbi, kumban sakti tïmbi kalandaumbi, kesii nain ombapgan sïmumuñ embi, piñgip siple mliññatti siple-ñimñguk.

39 Tïmbi Falisi ama Yesu ni-tiañeñguk endi wïn kañbi, gïnan gïnañ ñïndiñ eñguk, “Tam ñin endi yom tam no. Ama wali biañgan plofet ama kuumda, tam ti-ke-kalak ñolok kusei ka-nandi-taleuk.”

40 Tïmbi Yesuli Falisi ama endok nanandin wïn nandiñbi niñguk, “Simon, nak manda no ganba nandi.” Eumbi niñguk, “Endaut, eumbi nandiwa.”

41 Eumbi niñguk, “Ama noli minem tambonlok ama tipetta emguk, nolok minem kwandai 500, tïmbi nolok minem kwandai 50.*

42 Endi ombïndemïktok tuop nïmda, blan ti-sembi, kak tambon wiat-semguk. Wïndiñda endoñnan nanin nindi nol maklembi, minem molomda simba kindem tñimekak?”

43 Eumbi niñguk, “Minem kwandai 500 wialimñguk endi bek.” Eumbi, “Wïn dïndïm elañ” niñbi,

44 undanem tam kañbi, Simon niñguk, “Tam ñin kalañ ba? Nak dikok ika gïnañ lambiwambi, dik ep tindini nim klembi, not nim ti-namïñ, wïn dik kesitna

* 7:27: Malakai 3:1, Kisim Bek 23:20 * 7:41: Minem kwandai noñgan wïn kena nain noñgan wolok tuan. Ama wali minem kiulim palmiñguk wïn wopum dauptok kena mliñguk. Endok minem kena wïn wakan.

wil>wilittok tuk no n+m g+it-nam+iñ, gan endi kes+tna dai tull+ wil+ipi, kumbam sakti sapleum kalandalak.

⁴⁵ D+ik k+itna ba bumna no n+m s+imumuñ t+nam+iñ, gan nak it g+inañ lamb+it wolondañgan endi kusei k+m+ipi, n+m t+ind+n w+n, kes+tna s+imumuñ t+nam+umbi, nain ñ+n bi tomlak.

⁴⁶ D+ik kumbana tuk galk s+ilanindi n+m saple-nam+iñ, gan endi p+ñg+ip saple m+l+iñ k+indem bien wali kes+tna saple-nam+ik.

⁴⁷ W+indiñda ñ+indiñ ganlet: tam ñali s+imbai k+indem da-s+in+ik talakta t+mbi w+indiñ t+namlak. Wali ñ+indiñ daut n+mlak: endok yom+n asupgan bimb+in. Gan no endok yom+n lakatgan bimb+inda endi lakat wolok tuop s+imbai k+indem dalak.”

⁴⁸ T+mbi tamda n+ñguk, “Yomga g+it+ik bi-gam-taletalen.” W+indiñ eumbi,

⁴⁹ ama g+it+ik en g+ita nanañ nam pak+l+iñ endi kusei k+m+ipi, g+inañ+ji g+inañ ñ+indiñ nand+iñg+l+iñ, “Endi ama nin s+in+ik, ñala yom bimb+i bo pa t+lak?”

⁵⁰ T+mbi Yesul+ tam n+ñguk, “Nanandi-k+l+ikt+iñgala t+mbi Yambatt+ kolan g+inañ nanin gepma t+kek, wala t+mbi busukñenengan ñaukañ.”

8

Tam d+iw+indi bo Yesu klembi kuñg+l+iñ

¹ Wolok siñgi kandañ Yesul+ kle-g+imbut ñañ+ipi, it kwet tip ba wopum wand+iñ manda eu p+umbi, Yambatt+ amatamñii yamb+di+kñelak wolok g+ñg+it manda k+indem eni-ta-kuñguk. T+mbi gwañgwañii 12 endi en g+ita yakan kuñg+l+iñ.

² T+mbi dama Yesul+ tam j+imbats+iat d+iw+n ep t+mbi k+indem dañg+l+iñ ba yal kolan+ji ep kle kot-semguk endi bo en kle-kuñg+l+iñ. Tam no w+n Malia Makdala nanin (damañgan Yesul+ yal kolan kit tambon t+pet ep kle kol+m+iñguk).

³ T+mbi Yoana (endok wapai Kusa endi ama wapmañ Elottok it kauli-d+kñeñguk) g+ita Susana wak+it tam asup d+iw+n Yesu g+ita yakan ñañg+l+iñ. Tam wali Yesu g+it gwañgwañii plap t+sembi, m+inem+j+l+i ep kasop t+semmañg+l+iñ.

Ama Sis+in+ik Yesu endi mandan nand+m t+ke-k+l+iñ enel+iñdok eñguk

G+ñg+it manda k+indem w+n nanañ m+inj+ip ama noli kena g+inañ kokuk wand+in

⁴ Amatam it kwet nolok ba nolok endi Yesuloñ bi k+m+n wopum t+ñ+l+i+mbi, eyout manda no ñ+indiñ enguk,

⁵ “Ama noli plaua nanañ m+inj+ip kot-tikitiki t+mbektok kenan g+inañ ñañguk. Ña tom kol+iñ+l+i+mbi, m+inj+ip d+iw+indi telak plon p+umbi, amal+ yali-ñ-a-b+ t+mb+mbi, mon+kti bi na-taleñg+l+iñ.

⁶ T+mbi m+inj+ip d+iw+n kwet kawakawatnan p+mbi, tawam lamb+mbi, tuk n+imnatta t+mbi yañetambi k+m-taleñg+l+iñ.

⁷ T+mbi m+inj+ip d+iw+indi koselek m+inj+ipnan p+mbi, wak+it yakan tawa lamb+iñg+l+iñda koselekti ep tapliumbi k+m+g+l+iñ.

⁸ M+inj+ip d+iw+n kwet k+indem plon p+mbi, tawa lamb+mbi, bien asup laliñg+l+iñ, w+n bien 100 100 w+indiñ laliñg+l+iñ.” Yesul+ w+indiñ embi yous+mbi, ñ+indiñ k+it+iñguk, “No en pawañnat endi pawañ k+m+ipi, nandi-t+ke-k+l+iñ eukak.”

⁹ T+mbi Yesu gwañgwañiil+ eyout manda eñguk wolok kusei nand+in+ipi n+kaumbi

¹⁰ enguk, “Yambatt+ nandi-sambi, amatamñii n+itek yamb+di+kñelak w+n sani-s+wil+mbi nandi-dakleañ. Gan nanandi+n sem+b+n w+n nak amatam d+iw+n endi la eyout mandaliñgot enba nandi+añ. W+n endi kañbi n+m ka-nandi-tomnel+iñdok ba nandi+mbi n+m nandi-daklenel+iñdok* w+indiñ pa t+let.

* 8:10: Aisaia 6:9-10

11 Tĩmbi eyout manda et wolok kusei wĩn ñĩndĩñ: plaua mĩnjĩp wĩn Yambattok manda.

12 Mĩnjĩp telak plon piñgĩliñ wĩn amatamdi Yambattok manda nandi dasiumbi, Satandi bĩmbi, gĩnañjĩ gĩnañ manda patak wĩn yolom tĩke-semalak. Nĩm kañbi, endi manda wĩn tĩke-papi, Yambattok gĩngĩt indanelĩnda, Satandi wĩndĩñ tĩ-semalak.

13 Mĩnjĩp kwet kawakawalatnan piñgĩliñ wandin wali manda nandĩmbi silĩsilĩnat kasileañ. Gan endi wĩn plaua mĩnjĩptok kakai kwet gĩnañnan nĩm pilak wandin, wala tĩmbi endi nain dumangan nanandi-kĩlĩkti tañ, gan tĩ-kuyuk no inda-semumbi, nanandi-kĩlĩktĩnjĩ pipilak.

14 Mĩnjĩp koselek boñgĩpsĩnan piñgĩliñ wandin wali Yambattok manda nandĩm kuñĩlĩmbi, kwelalok mĩlap ba mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ ba nepenepek silĩsilĩ pa emlak wali nanandi-kĩlĩktĩnjĩ makleumbi, bukaiñgot pakañ.

15 Tĩmbi mĩnjĩp kwet kĩndem gĩnañ piñgĩliñ wandin wali ama gĩnañ nanandĩnjĩ wĩn kĩndem ba dĩndĩm sĩnik, tĩmbi endi manda wĩn nandi-dasimbi, tĩke-kwambĩñ dambi gĩngĩnem kuñĩpi, bienjĩat tañ.”

Sĩndi Yambattok manda telak nĩtek plon nandi-dakleañ wĩn ka-kĩliñ enekaliñ

16 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Ama noli kolsalen piñdopi, kambotti nĩm tapliwĩk ba doundoulok palapalat kapmainan nĩm kĩmĩlek. Tambo endi kolsalen indaĩgan kĩmĩlĩmbi, ama it gĩnañ loañ kolĩ sale-semek. Yambattok mandan wĩndĩngangot kusei ñĩndĩnda indaĩgan tĩmbi daklelok:

17 endi amatam nĩtek yambi-dĩkĩnelak wandĩñ kandañ nepek pat-sembeĩn pakañ gĩtĩk ep tĩmbi indaĩgan indanekaliñ, tĩmbi nanandi sembeĩn gĩtĩk wĩn bo eu tawaukak.

18 Wala tĩmbi sĩndi Yambattok mandan telak nĩtek nandĩmbi nandi-dakleañ wĩn ka-kĩliñ enekaliñ. No en endok mandan nandĩmbi tĩke kulakta, Yambattĩ yousĩ mĩmbi, nanandĩn tĩmbi pañgĩtaumbi nandi-dakleukak. Gan no en mandan wĩn nĩm tĩke kulakta, nanandĩn palmektok nandĩlak wĩn apma tĩke-ñĩmumbi, slak palekak.”

Yambattok manda kĩmĩt-kleañdi Yesulok meñ kwayaĩii sĩnik tañ

19 Tĩmbi Yesulok meñ kwayaĩii endi Yesu kanepi bĩngĩliñ, gan amatam kĩmĩn wopumdi masip pakĩliñda tĩmbi ñasiĩgan bĩmbĩlok tuop nĩm.

20 Tĩmbi amalĩ Yesu ñĩndĩñ nĩngĩliñ, “Meĩga kwayaĩngailĩ gambĩnep nandĩmbi bilĩñ, pawan ikañ.”

21 Eumbi tambane enguk, “Amatam Yambattok manda nandĩmbi kĩmĩt-kleañ endĩla mek nokok mena kwayanai tañ.”

Ama Sĩsĩnik Yesu endi gembĩn daut semguk

Sasale gĩta tuk guaĩdi Yesulok man taĩgoneĩngĩmĩk

22 Nain nola Yesuli gwaĩngwaĩii gĩta kĩkeñ plon lombi enguk, “Tuk guaĩ dĩkĩnembĩ, tambon kandañ ñana” eumbi, wolok ñanepi ñaĩngĩliñ.

23 Ñaĩĩpi, douli tĩmbi gwaseim douĩnguk. Dou palĩmbi, kwet jaĩngĩnnan nanin sasale wopumgan tuk guaĩnan piĩm pendĩlĩmbi, tuk kĩmĩn gĩtĩk mĩlap tawambi, kĩkeñ gĩnañ piĩm tokĩneumbi, mĩlap wopum gĩnañ pakĩliñ.

24 Tĩmbi gwaĩngwaĩiilĩ dounan nanin tĩmbi silĩkĩnembĩ nĩngĩliñ, “Bep bep, nĩndi ip kĩmnepi tamĩñ!” Eumbi mĩlapi, sasale wakĩt tuk kĩmĩn wopumgan lopĩlat sĩnik wĩn enombĩumbi, sasalelĩ kĩlp eumbi, tukti busukĩnenengan pakuk.

25 Tĩmbi gwaĩngwaĩiila ñĩndĩñ enguk, “Nekta nĩm nandi-kĩlĩkti tañ?”

Wĩndĩñ eumbi mĩsĩmbi, nanandi kena tĩmbi, nĩsĩ walĩngan ñĩndĩñ e-nandi tĩngĩliñ, “Ama ñĩn en nin sĩnik, ñala sasale gĩt tukta bo manda kwambĩñ enbumbi, man taĩgoneamĩk?”

Yesuli yal kolan asup ama nolok gĩnan gĩnañ nanin ep kleĩnguk

26 Yesu gít gwañgwañii endi tuk guañ dikñembi, Gelasa amatamdok kwet Galili distrik dat kandañ patak wandiñ ña suañgilañ.

27 Timbi Yesuli kwet kwambiñnan loumbi, ama walinin no yal kolannat endi endoñ biñguk. Ama wali nain ombapgan it ba dasindasin ka-misimbi, biatan ama sumnan dou-milat timbi kulñguk.

28 Endi Yesu kañbi, kesiinan pi pim papi, kwawa timbimbi, yal kolandi Yesu kandi-tomgukta amalok man plon wopungan ñindiñ kiti timbi niñguk, “O Yesu, Yambat Loloñ Sinik endok Niñañ, dik nek ti-namepi bilañ? Dik nandi-nambi, kena gim nim namñ.”

29 Yesuli yal kolan ama win bim poñauktok manda kwambiñ niñgukta yal wali windiñ eñguk.

Yal kolan ama wolok ginan ginañnan pakilañ endi ni-giñgineumbi, ti-kelakelam pa tilñguk, wala timbi amal nain asup sen kwambiñli kii kesii topbi, nim pi ñauktok ka-dikñeañgilañ, gan endi sen timbi dikñeumbi, yal kolandi ni-kleumbi, kwet ama nimnatnan ña kulñguk.

30 Timbi Yesuli ni-nandimbi eñguk, “Koka nin?” Eumbi, yal kolan asupti endok ginan pi-ñimñgilañda timbi “Kotna Kimin Gitik” niñguk.

31 Timbi yal kolandi ñindiñ nimbimbi eñgilañ, “Dik jimbiñ ñaneñdok nim nin-muleñ” windiñ embi ni-giñgine tiñgilañ.

32 Kwet klokloñen wandiñ bit asupti mina-pakilañda timbi yalli Yesu ñindiñ ni-giñgineñgilañ, “Dik nandi-nimumbi, bit endok ginañjnan pineñ.” Eumbi nandi-semguk.

33 Nandi-semumbi, ama ginan nanin poñambi, bittok ginañjnan piumbi, bit kimin wopumdi kwet kloñnan wolok woñep pi ñambi, tuk guañnan pimbi, tuk nambi kim-taleñgilañ.

34 Windiñ timbimbi, bit yambindikñe amal nek indañguk win kañbi pi ñambi, wolok kasat amatam it kwelan ba kanda ilan ña ti-semgilañ.

35 Timbi amatamdi nepek indañguk win kanepi Yesuloñ bimbi kañgilañ win: ama dama yal kolannat kulñguk endok nanandin dakleumbi, dasindasi dasimbi, Yesulok kesiinan pipalim kañbi misañgilañ.

36 Timbi nepek nek indañguk win dausili kañgilañ endi ama yal kolannat kulñguk nitik kindem dañguk wolok kasat amatam diwinda ti-semgilañ.

37 Windiñ timbimbi, Gelasa nasi gitikgandi Yesu kundit tiñguk wala kolan misimbi, kwesi biuktok ni-nandiñgilañ. Ni-nandumbi nandi-sembi, yambim ñauktok kikeñ plon loñguk.

38 Timbi ama yal kolannat kulñguk endi Yesu gita kuuktok ni-nandi tiñguk, gan Yesuli ilan ni-mupi, ñindiñ niñguk,

39 “Dik ikanan undanem ñambi, Yambatti kundit engano sinik ti-gamik wolok kasat amatamda ti-semekañ.” Eumbi, walinin pimbi, it kwelan undanem ñambi, Yesuli nepek ti-ñimñguk win amatam gitikta kasat ti-semguk.

Yesuli tam jimbalat no timbi kindem daumbi, wembe no kimnan nanin timbi milakuk

40 Yesuli bindambo tuk guañ tambon kandañ ña suaumbi, amatam en mandi pakilañ gitik endi silisili timbi, not ti-ñimñgilañ.

41 Timbi it kiyaulok kandiñe ama no koi Jailus endi Yesuloñ bimbi, kesiinan pi pindim dou papi, kakukulembi, enlok ilnan nañgip ñauktok niñguk,

42 win wemban noñgan sinik gwilali 12 en kimbepi tiñgukta timbi windiñ tiñguk. Timbi Yesuli nandi-ñimmbi, en gita ñañilimbi, amatam kle ñañgilañ endi kle-gimupi ñasiñgan ñasiñgan tiñgilañ.

⁴³ Tĩmbi tam no tam jĩmbat inda-ñĩmĩmbi, ama noli en tĩmbi kĩndem dauktok tuop nĩmda tĩ-tlalĩmbi, gwĩlat 12 ombĩnguk.*

⁴⁴ Endi Yesu siĩgin kandaĩgan tĩmbi dumalaumbi, dasindasinlok bleblem tĩke-kaumbi, wolongan wekaili kalandaĩnguk.

⁴⁵ Tĩmbi Yesuli enguk, “Nindi neplak?” eumbi, amatam gitiki “Nim nim” eumbi, Petloli niĩnguk, “Bep, dik amatam kĩmin wopumdi gep kle gĩngĩm embi, ñasiĩgan ñasiĩgan taĩ wĩn!”

⁴⁶ Gan Yesuli giĩngĩnembu enguk, “Nimbek ñali kĩndem dauktok nepmĩmbi, gembĩnali kena tĩmbim nandilet wĩn!”

⁴⁷ Wĩndiĩ eumbi, tam endi pat-sembektok tuop nim wĩn nandi-daklembi, blaĩblaĩnem bĩmbi, Yesu kesiinan pi papi, amatam dausĩnan kusei nekta tĩke-kaĩbi, wolongan kĩndem daĩnguk wolok kasat tĩ-ñĩmĩmbi ni-siwĩkuk.

⁴⁸ Tĩmbi Yesuli niĩnguk, “Wembana, nanandi-kiliktiĩngali gep tĩmbi kĩndem dalaĩ, ñala busukĩneĩgan ñau.”

⁴⁹ Yesuli manda wĩndiĩ eĩliĩmbi, ama noli it kiyau kandikĩnelok ilnan nanin manda tĩkembu, Jailusloĩ bĩmbi niĩnguk, “Wembaĩga ip sembi, wala tĩmbi endaut nĩmbĩmbi, slakan wandiĩ kesik gawat nim ñauk.”

⁵⁰ Gan Yesuli mandan wĩn tĩkembu, Jailus ñĩndiĩ niĩnguk, “Nim misiwĩ, nandi-kiliktiĩngot tĩ-namiĩ. Tĩmbi wembaĩga kĩndem dauktok.”

⁵¹ Wĩndiĩ embi, ña Jailuslok ilnan tombi, it gĩnaĩnan ama diwĩn nim loneliĩndok ekĩmisip tĩ-sembi, Petlo, Yoane, Yakobo tĩm wembelok meĩ beu endiĩngot yanaĩgĩlim loĩgĩliĩ.

⁵² Tĩmbi amatam it gĩnaĩnan pakiliĩ endi gitik wembela kut-blambu embi mano tĩ pakiliĩ, gan Yesuli enda ñĩndiĩ enguk, “Wembe ñin nim sembi, endi slak dou patak, wala tĩmbi mano nim tĩmbit.”

⁵³ Wĩndiĩ eumbi, wolok pakiliĩndi wembe wĩn ikan sembiĩnguk wĩn kandiĩngĩliĩnda tĩmbi Yesulok mandala nandum tĩmbi, tĩkile manda niĩngĩliĩ.

⁵⁴ Gan Yesuli wembe kii plon tĩkembu kiti-ñĩmĩmbi niĩnguk, “Wembe, dik mĩlat!” Eumbi,

⁵⁵ wembe wolok gĩnaĩ tipti undane bi piĩmbi, wolongan mĩlakuk. Mĩlalĩmbi, Yesuli nanaĩ no mĩmbi nambektok enguk.

⁵⁶ Tĩmbi wembe meĩ beuli kundit wĩn kaĩbi ka-silikĩembu, nanandiĩnet nim dakleĩnguk. Gan Yesuli eni-kĩmisip tĩ-sembi, nepek indaĩnguk wĩn ama nola nim eniĩneliĩndok enguk.

Ama Sisĩnik Yesu endi gwaĩngwaĩni kena embi, en nin wĩn dausĩnan tĩmbi kwambiĩ daĩnguk

9

Yesuli gwaĩngwaĩni 12 kenala eni-mukuk

¹ Tĩmbi Yesuli gwaĩngwaĩni 12 kiti-semu bĩmbi, yal kolan gitik ep kleklelok ba jĩmbat kusei kusei ep tĩmbi kĩndem dalok gembu embi,

² amatam ep tĩmbi kĩndem daniĩndok ba Yambatti yambi-dikĩnelak wolok giĩngit eu piuktok eni-mukuk.

³ Eni-mupi enguk, “Telak ñanepi nepek no nim mep ñanekaliĩ, wĩn toĩanjĩ ba liksi ba nanaĩ ba minem ba kiupi diwĩn nim epi ñanekaliĩ.

⁴ It kwet nolok tombi, it molom noli sani-tiaĩneumbi, endok ilnan lonekaliĩ tuop, it wolokgot dou-mĩlat tĩmbi, walini piĩm it kwet nolok ñanekaliĩ.

* **8:43:** Nandi-tale ama diwĩndi manda kusip no gamaĩngot patak eaĩ. Wĩn ñĩndiĩ, “Endi minem kwilikwiliĩ gitik gwasap amala em-taleĩnguk.”

⁵ Ba it kwet noli not nim ti-samnekalinda, it kwet win binekaliñ wolonda sindi Yambatti enda nandum pi-sinik talak win daut semnelindok winasilok dausinan kesisi plon kilikilik wiñgan wip mamañeum piumbi ñanekaliñ.”

⁶ Timbi gwañgwañiili Yesu bimbi, it kwet kle-gimbut ñambi, kwet tuop giñgit manda kindem eu piumbi, amatam ep timbi kindem dañgiliñ.

Elotti Yesu win nin sinik win nim nandi-dakleñguk

⁷ Timbi Galili kwettok kandikñe ama Elot endi Yesu git gwañgwañii nepek engano sinik gitik tiñgiliñ wolok kasat nandimbi, kusei ñindiñda endok nanandin nim dakleñguk: ama diwindi “Yoane tuk ii-sem endi kimnan nanin mlakuk” windiñ pa eñgiliñ,

⁸ diwindi “Elia bindambo indauktok mandingimñi endi wakan indañguk” windiñ pa eñgiliñ, timbi diwindi “Plofet ama damañgan sembñguk no kimnan nanin mlakuk” windiñ pa eñgiliñ.

⁹ Timbi Elotti eñguk, “Yoane win nak ewambi, bim wili dikñeñguk. Windiñda timbi ama ñin endok koi giñgitti nokok pawañna ginañ piñguk win nin sinik?” Windiñ embi, Yesu kaupok telak pa lonjñguk.

Yesuli ama 5,000 nanañ emguk

¹⁰ Timbi enimumulin endi Yesuloñ undanem bimbi, kena nek tiñgiliñ wolok kasat ti-ñimumbi yanañgiliñ, nisin got it kwet no koi Betsaida kandañ ñañgiliñ.

¹¹ Timbi amatam kimin wopumdi giñgit win nandiñgiliñda endi Yesu klembi, ñañguknan ñañgiliñ. Ña tombimbi, Yesuli yambimbi not ti-sembi, Yambatti amatamñii yambi-dikñelak wolok plon manda enbi, amatam ep timbi kindem danelindok ni-nandiñgiliñ win ep timbi kindem dañguk.

¹² Timbi timlala timbimbi, gwañgwañiili Yesuloñ bimbi niñgiliñ, “Ñin kwet silaninnan pakamñ, wala dik amatam eni-mulimbi, it kwet ba kanda it ñasñgan pakañnan ñambi, nanañ tuk ba doundou it timbi indawin.”

¹³ Eumbi enguk, “Sin ep towiwit!” Eumbi niñgiliñ, “Nindi plaua nanañ kit tambon git mikbalak tipetgot pat-nimlak. Ba dik nindi ñambi, amatam gitik ñolok nanañ tuaneñdok windiñ nandi-ninilañ ba?”

¹⁴ Amatam asup kimin ti-pakiliñ, gan amalok kwinakwinatsi win 5,000 ba nek. Kusei wala timbi gwañgwañiili windiñ eñgiliñ. Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Amatam ep danbimbi, kimin no 50 no 50 windiñ pipalit.”

¹⁵ Windiñ eumbi, wolok tuop ep danbimbi pi pakiliñ.

¹⁶ Timbi Yesuli plaua kit tambon gita mikbalak tipet win epbi, kunum plon deium loubi, Yambat we ñimimbi, nanañ win ombimbi, amatam dani-semnelindok gwañgwañiila emguk. Emumbi,

¹⁷ gitikgandi nañgiliñ. Na tokñe-taleumbi, nanañ na tla biñgiliñ win gamap dasiumbi, sandiñ lik 12 tokñeñgiliñ.

Petloli Yesulok kusei e-dakleñguk

¹⁸ Nain nola Yesuli engan nimolo kena ti-pap bimbi, gwañgwañii en gita pakiliñ enda eni-nandimbi eñguk, “Amatamdi naka nin pa nanañ?”

¹⁹ Eumbi tambane niñgiliñ, “Asupti dika Yoane tuk ii-sem pa ganañ, ba diwindi Elia bindambo indañguk windiñ pa eañ. Timbi diwindi plofet damanin no mlapi kulak windiñ pa eañ.”

²⁰ Windiñ eumbi, nisila eni-nandimbi eñguk, “Gan sinla naka nin pa nanañ?” Eumbi, Petloli “Dik Mesia Yambatti ganbi taleñguk” windiñ niñguk,

²¹ gan Yesuli enla Mesia sinik win ama nola nim enineliñdok kimsip kwambiñ ti-sembi

22 yousimbi enguk, “Nak Ama Sisinik nepek ñindiñ inda-namektok een: Juda nindok ama biesi, tapma ama biesi gita endikñe manda nandi-tale ama endi nambum tuop nim timbimbi, siñgi wit-nambi, piñgip gawat asupgan nambi, nuli kimbambi, sandap tipet git no timbimbi, Yambatti nep timbim mlaletat.”

23 Timbi Yesuli ama gitikta ñindiñ enguk, “No en nokok giñgit indam kuupi nandilakta, endi enlok nanandin siñgi wilimbi, sandap noñgan noñgan kloñbali tike bembu, nak nep kle kuuktok elet.”

24 Nekta, no en windiñ nim timbi, kwelalok kuñgun enlok tike kamaiupi nandilakta, kuñgu kwambiñ wali pailmekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun biuktok ti-pañgitam patakta, kuñgu kwambiñ wali palmekak.

25 Tikap amali kwelalok nepenepek kusei kusei gitik ep kasileñlipi, kuñgun kolalak ba pailmlak, nepenepek wali en nitik timbi londauk? Win tuop nim.

26 Tikap kwelan ñolok ama noli naka ba mandanala mayektalakta, endi kilamek! Neta, nain taletalenan nak Ama Sisinikti undane bi tombi, nakit Bepna ba kunumdok eñalo nindok nulinulin wali nep gimbulimbi, wolonda nak ama wala mayektañimimbi, siñgi wilmetat.

27 Gan nak biañgan sanlet: ñi ikañ sindoñnan nanin diwin endi gama kaik kuñipi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñelak win kanekaliñ.”

Yesulok piñgiu walan engano tikileñguk

28 Yesuli windiñ eu taleumbi, sande noñgan ñaumbi, Petlo, Yoane git Yakobo yanañgipi, nimolo timbepi kwet jañgin nolok loñguk.

29 Lombi, nimolo tiñlimbi, mam dai walan engano sinik tikileumbi, dasindasinli bo satnin sinik koli saleñguk.

30 Timbi platik sinik ama tipet, Mose git Elia, endi Yesu gita manda embi ikimik.

31 Kunum nulinulin ep gimbulimbi, Yesuli kwet bimbi ñaukak wolok plon manda eñgimik, win endi Yambattok nanandin kimik-kleñipi, Jelusalem kimbektok tiñguk.

32 Eñlimbi, Petlo git noliit endi douli ep timbi gwaseimbi dou pakiliñ.

Pakap silikñembi, Yesulok nulinulin wakit ama tipet en gita ikimik yambiñgiliñ.

33 Timbi ama tipet endi Yesu bim ñañlimbi, Petloli Yesu niñguk, “Bep, ñi pakamii win kindem sinik. Ñala it jala tipet git no kinditna, dikok no, Elialok no, Moselok no.” Petloli manda eñguk wolok kusei nim nandi-dakleñipi, joñgo eñguk.

34 Eñlimbi, mulukual indambi ep timlimbi, gwañgwal misañgiliñ.

35 Timbi mulukua ginañnan kitikiti noli kitimbi enguk, “Ñin nokok niñana. Nak en kenana timbektok kasileñgut; sindi endok mandan tike-kiliñ e-kunekaliñ.”

36 Manda eu taleumbi, gwañgwal Yesu engan ilimbi kañgiliñ. Timbi nepek kañgiliñ wala manji galumbi, nain wolonda ama nola kasat nim tiñimñgiliñ.

Yesuli gwañgwa nolok yal kolan no kle kolimñguk

37 Kwet salaumbi, Yesu git gwañgwañii tipet git no endi kwet jañginnan nanin pitaleumbi, amatam kimin wopum en mandipakiliñ endi kanepi biñgiliñ.

38 Timbi ama no boñgipsinan pakuk endi kitinimimbi eñguk, “Endaut, nak dik niñana noñgan sinik win nandi-ñimeñdok gani-kukulelet.

39 Nain nain yal kolan noli tike-kwambiñ dam ti-lamlimbi, platik sinik kwawa wopum timbi, gembu kolimbi, man payak pa lambalak. Tiñipi, nain noñgan noñgangot kañbiumbi, kindem pa patak.

40 Windiñda timbi nak gwañgwañgaili yal kolan win kleneliñdok eni-kukulelet, gan endi yal kolan win klenepi ti nim kambi biliiñ.”

41 Timbi Yesuli tambane eñguk, “Amatam man ñindiñgit kuañ sindi ama kelakelamesi, timbi nanandi-kiliktinji nim pat-samlak. Nak sin gita kuñgula kunjiti let.

Nain nitek sinik gamañgot sin gitañgan kuwambi, nanandi-kilikti inda-samekak?" Windiñ embi, gwañgwa beula nimbibi eñguk, "Ninaña nañgip ñolok bo."

⁴² Nañgip biñilimbi, yal kolanli tike kolimbi, kwelan pimbi, gemb kokuk. Gan Yesuli yal ni-ñombimbi kle kolim ñaumbi, gwañgwa timbi kindem daumbi, bindambo beulok kiinan kimikuk.

⁴³ Timbi amatam gitik endi Yambattok gembin wopum wandin kañbi ka-gitiñgitik embi, nanandinji nim dakleñguk.

Yesuli en ba gwañgwañiilok kusas en-kaik tañguk

Amatamdi nepenepek gitik tiñguk wala nanandi kena tiñilimbi, Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk,

⁴⁴ "Sindi pawanji kimipi, manda ñin sanbep tilet win nim nandi-kamalanekaliñ. Nak Ama Sisinik kanjknailok kisinan naptneliñdok een."

⁴⁵ Gan gwañgwañiili Yesu nek eñguk win nim nandi-dakleñguliñ. Manda wolok kusei kimisembi-seminda timbi nim nandi-kiliñ embi, Yesu ni-nandinepi misinñguliñ.

⁴⁶ Timbi endi kusei kimipi, nisilok boñgipsinan nindi loloñ sinik tilak wala e-kalamit tiñguliñ.

⁴⁷ Timbi Yesuli ginañ nanandinji ka-nandi-daklembi, gwañgwa minam no tike tiañe bimbi, en gita kimili ilimbi,

⁴⁸ ñindiñ enguk, "No en sindok boñgipsinan pimbiñen sinik kulakta wali wakan loloñ sinik, wala timbi no en nak nandi-nambi, gwañgwa ñandin nola not ti-ñimlakta, endi naka not ti-namlak, timbi no en naka not ti-namlakta endi Yambatta not ti-ñimlak, win Yambat nin nak nani-mukuk enda not ti-ñimlak."

⁴⁹ Timbi Yoaneli niñguk, "Bep, ama noli dikok koka kitimbi, yal kolan ep kleumbi kañgimiñ, gan endi nin gita nim kuñpi, nim gep klelak, wala timbi nindi ni-kimisip ti nim kañ biñgimiñ."

⁵⁰ Windiñ eumbi, Yesuli niñguk, "No en kanjik nim ti-samlakta endi not ti-samlak, wala timbi sindi slakan ni-kimisip nim ti-ñimnekalin."

Yesu kle-kuñgu wali milapmat

⁵¹ Yesu kunum ginañ nañgip lololok nain timbi dumalañilimbi, nandi-gembilañpi, Jerusalem ñauktok ñañguk.

⁵² Ñañpi, ama diwin en-mulimbi, telak dama ñañguliñ. Win Yesu git noliilok ti-jumut ti-semneliñdok ñambi, Samalia it kwet nolok ñam tomguliñ.

⁵³ Gan Yesuli Jerusalem ñaup tiñgukta timbi winasili enda nim ni-tiañeneliñdok nandiñguliñ. Windiñ timbimbi,

⁵⁴ Yesulok gwañgwañiit Yakobo git Yoane endi win nandimbi, ni-nandimbi eñgimik, "Wopum, niti kiti ni-nandinambi, komba kunum ginan nanin pimbi, ep dum taleneliñdok nandilañ ba?"

⁵⁵ Eumbi tikile yambimbi, gwañgwa tipet win enombimbi

⁵⁶ yousimbi, it kwet nolok ñañguliñ.

⁵⁷ Telaknan ñañpi, ama noli Yesula ñindiñ niñguk, "Dik wandiñ ba wandiñ ñaupi, ñaukañ tuop gep kle kuutat."

⁵⁸ Eumbi niñguk, "Klinalok toñgaut endi tombañjat, ba monik kunum plon kuañ endi bo isiat, gan nak Ama Sisinikgan it nim pat-namlak."

⁵⁹ Timbi Yesuli ama nola ñindiñ niñguk, "Bi nak nep kle ku!" Gan ama wali ñindiñ tambane niñguk, "Wopum, dik nandi-namumbi, dama ñambi, betna kindiletat."

⁶⁰ Eumbi niñguk, "Yambiumbi, kimikimin* nisisi nosii ep kinditnekalin. Gan dikta ñambi, Yambatti amatam indañgan yambi-dikñeukak wolok giñgit eu pukak."

* 9:60: Yesuli kimikiminla eñguk endi ama Yambattok dainan kuñgunji nimnat enda eñguk.

⁶¹ Tĩmbi ama noli bo Yesula nĩmbi eĩnguk, “Wopum, nak gep kle-kuuttok nandĩlet, gan nandĩ-namum dama ilan ñambi, sambatnai enba nandumek bi gep kleutat.”

⁶² Eumbi nĩnguk, “No en kena kusei kĩmĩpi, glimona pa tĩlak endĩ Yambattok kapmainan kena tĩndĩlok tuop nĩm.”

Ama Sisĩnik Yesulok gwañgwañiili nĩtek kuñgulok

10

Gwañgwañiili kenanjĩ nĩtek tĩndĩlok elak

¹ Siĩgi Yesuli bĩndambo gwañgwa 70 enbi taleumbi, endĩ it kwelan ba kwet ñaup eĩnguk tuop wandĩñ gwañgwañiili tĩpet tĩpet telak dama ñanelĩñdok eni-mupi,

² ñĩndĩñ enguk, “Bien mepmeptok wĩn asup, gan kena tĩndĩlok ama wĩn lakat, wala tĩmbi sĩndĩ kena molom nĩmolo ti-ñĩmĩmbi, kena ama dĩwĩn ep tĩmbĩ indaumbi, kenan gĩnañ eni-mulĩmbi ñanekaliñ.

³ Ñawit! Ñambi, ñĩndĩñ nandĩnekalĩñ: sĩndĩ sipsip niñañ wandin kamot moyen sañan endok boñgĩpsĩnan nak sanĩ-mulambi ña kunekaliñ.

⁴ Sĩndĩ ñanepi, mĩnem wakĩt lik ba kesĩsĩ gwĩlap wĩn nĩm mep ñanekaliñ. Tĩmbi telak plon ama yambĩmbi, manda manda nĩm ti-semnekalĩñ.

⁵ It nolok ba nolok lonepi, dama it wolok pakañ enda we sembi, ñĩndĩñ enĩnekalĩñ, ‘Busuk pat-samun.’

⁶ Tĩkap busuk molom noli it wolok kulakta, busuk mandanjĩli enda gwĩlam ti-ñĩmekak. Tĩkap nĩmda, busuk mandanjĩ walĩ sĩnloñ undane bĩukak.

⁷ Sĩndĩ it pĩmbĩñ nĩm kunekaliñ. Kena tĩndĩn ama enda tuan ombi-mĩlok, wala tĩmbi it lonekalĩñ wolokgot pipat-mĩlat tĩmbi, nanañ tuk sep towiumbi nanekaliñ walĩ wakan tuanji tĩlak.

⁸ It kwet nolok ña tombĩmbi sep tiañembi, nanañ samumbi nanekaliñ.

⁹ Tĩmbi wandĩñ ama jĩmbatsĩat ep tĩmbĩ kĩndem dambi, wĩnasĩla ñĩndĩñ eni-ti-kunekaliñ, ‘Yambattĩ indañgan sambĩ-dĩkĩneuktok nainĩñ dumala-talelak.’

¹⁰ Tĩmbi nain nola it kwet nolok ña tomñĩliĩmbi, sep tiañem not nĩm ti-samumbi, wolonda sĩndĩ ipakanan ñambi, ñĩndĩñ enĩnekalĩñ,

¹¹ ‘Nĩti sĩndok plap no nĩm tĩke ñamĩk, wĩn sĩndok kilĩkĩliksĩli kesĩtnetnan galĩlak wĩn bo wĩp mamañendambi pĩumbi, sĩnlok pat-samekak. Ganmek sĩndĩ ñĩndĩñ nandĩwit: Yambattĩ indañgan sambĩ-dĩkĩneuktok nainĩñ dumala-talelak.’ Sĩndĩ wĩnasĩla wĩndĩñ enĩnekalĩñ.*

¹² Nak ñĩndĩñ sanlet: tombon ombi-tiketĩkelok nainnan amatam siĩgi wĩt-samsamĩn endok tombonjĩli kolan tĩndĩn Sodom it kwelan kuñgĩliñ endok tombonjĩ maklelak.

¹³ Kolasin gĩt Betsaida nasi sĩndĩ kilañmet! Yambattĩ salamĩlekak! Nak kundit gembĩnat asup sĩndok kandañ tĩngut walĩ Tilo ba Sidon it kwelan indaumda, platik sĩnik wĩnasĩli gĩnanjĩ tambanembi, blandok dasindasin dasimbi, kwĩliñ plon pipatnelĩñ.† Gan sĩndĩ gĩnañjĩ nĩm tambaneñgĩliñ,

¹⁴ wala tĩmbi Yambattĩ amatam yambĩ-danbekak wolonda sĩndĩ tombon ombi-tĩkenekaliñ walĩ Tilo gĩt Sidon nasi tombonjĩ makleukak.

¹⁵ Tĩmbi Kapaneam nasi, sĩndĩ ‘Yambattĩ kunum gĩnañ nĩp loukak’ wĩndĩñ nĩm nandĩnekalĩñ! Nĩm sĩnik, sĩndĩ jĩmbĩñ sep kolĩ pĩnekalĩñ.”‡

¹⁶ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “No en mandanjĩ nandĩ-tĩke-kĩliñ eukak endĩ nokok mandana nandĩ-tĩke-kĩliñ eukak. Tĩmbi no en siĩgi wĩt-samekak

* **10:11:** Wĩndĩñ tĩnelĩñda, wĩnasĩla ñĩndĩñ daut semnelĩñ: no en gwañgwalok mandanjĩ siĩgi wĩt-semañ endĩ Yambatta siĩgi wĩlmañ. † **10:13:** Kolasin gĩt Betsaida nasi endĩ Juda amatam, Tilo gĩt Sidon nasi endĩ Judalok sambat nĩm. ‡ **10:15:** Yesuli Kapaneam it kwelan kuñĩpi dou-mĩlat tĩnguk, gan wĩnasi asuptĩ nanandĩ-kĩlikti nĩm ti-ñĩmĩngĩliñ.

endi naka siñgi wít-namekak. Gan no en naka siñgi wít-namekak endi Yambatta siñgi wílimekak, wín Yambat nindi nak nani-mukuk enda siñgi wílimekak.”

¹⁷ Tímbi gwañgwa 70 Yesuli kena tíndílok eni-mukuk endi sílisíli plon undane bímbi nímbi eñgíliñ, “Wopum, níndi ñambi, díkok koka plon kena tínambi, yalí kolan endi bo mandani pa tañgoneañ yañ!”

¹⁸ Eumbi enguk, “Nak Satandi píumbi ka-tuakut wín písapísatti kunum gínañ nanin pílak wandin.

¹⁹ Nandañ: síndi malet ba kauñ ep yalineliñdok ba kanjíkni Satan endok gembín gítík tíke-pí yalineliñdok nak ikan gembí sam-taleñgut pat-samlak, wala tímbi nepek noli sep tímbi kolauktok tuop nímbi.

²⁰ Gañgan síndi yal kolandi manjí tañgoneañ wala sílisíli nímbi tínekalíñ. Nímbi Síndok kosi kunumdok kot sambat gínañ youyoulín patak wala mek nandi-koñgom tínekalíñ.”

²¹ Nain wolonda Díndím Woñdi Yesulok gínannan sílisíli wopum tímbi tokñe-ñímumbi, níndiñ eñguk, “Bep, kunum kwet molom, nak níndiñda gani-kíndem dalet: dík nanandiñga ama nanandínjíat ba nandi-daklenjíat enda kímísembíñguñ, wangingan embi wín amatam nanandínjí nímnat enda tímbi dakle-semguñ. Biañgan síník, Bep, dík wíndiñ tímbepi nandiñguñ tuop tíñguñ.”

²² Tímbi amatamda níndiñ enguk, “Bepnalí gembín ba nanandín gítík wín naka nam-taleñguk. En noñganlíngot nak Níñañ nítein wín nandi-namlak. Tímbi nak wakít ama nin nak ep kasílembi, Bep daut semlet níndiñgot Bep en nítein wín nandi-ñímamíñ.”

²³ Yesulí gwañgwañii gíta nísiñgan palíñlímbi, níndiñ enguk, “Amatam níndi nepek síndi kañ wolok tuop dausíli kañ endi amatam díwín yapma kle-pakañ.

²⁴ Kusei níndiñda wíndiñ sanlet: plofet ama gíta ama wapmañ damañgan kuñgíliñ asupti nepek síndi kañ wín kanepi nandi-koñgom tíngíliñ, gan endi nímbi kañgíliñ, ba manda síndi nandañ wín nandínepi nandi-koñgom tíngíliñ, gan endi nímbi nandiñgíliñ.”

Samalia amalí ama no not tí-ñímíñguk wíndiñgan gínañ busuk tí-kulok

²⁵ Nain nola endíkñe manda nandi-tale ama noli Yesuloñ bí indambi, Yesulok nanandín ka-nandúktok e-ka tímbi nínguk, “Endaut, nak nítek tímbi, kuñgu taletalen nímnat wín kasílewít?”

²⁶ Eumbi ní-nandiñmbi eñguk, “Endíkñe manda nítek youyoulín patak? Wín nímbim nandína.”

²⁷ Eumbi, níñ tambane nínguk, “Dík gínañga ba gínañga típ, gembíñga ba nanandiñga wín Wopum Yambatka endok gítík bí-ñím-taleumbi palmekak. Tímbi dítnala nandílañ, wíndiñgangot nokala nandi-ñímekañ.”[☆]

²⁸ Wíndiñ eumbi, Yesulí nínguk, “Manda wín tambane elañ wín díndím síník. Dík wíndiñgan tí-ta-kulañda, kuñgu kwambiñ pakamekak.”

²⁹ Tímbi ama walí ‘Endíkñe manda kímít-kle-taleñgut’ wíndiñ inda-dakleuktok Yesula níndiñ ní-nandiñmbi eñguk, “Tímbi ninda nandi-wambi, notna tímbekak?”

³⁰ Eumbi, Yesulí tambane eyout manda no níndiñ eñguk, “Ama noli Jelusalem nanin Jeliko it kwelan pímbi ñaupi, telaknan ñañipi, ama píñdasi endok kísinan loñguk. Loumbi wípi, dasindasin gít kwílikwíli gítíkan lom tíke-ñím talembi, ama en kak bímbi ñaumbi, kímbebi tí pakuk.

³¹ Palíñlímbi, níndiñ indañguk: tapma ama noli telak wolokgan pímbi ñambi ka-kímnembi, gíñgíñgan ñambi, makle ñañguk.

³² Ñaumbi, tapma ittok kena ama noli bo wolok bí tomguk endi wíndiñgangot ka-kímnembi, gíñgíñgan ñambi, makle ñañguk.

[☆] 10:27: Lo 6:5, Wok Pris 19:18

³³ Gan ama Samalia nanin no telak wolokgan ñañguk endi ama win pakuknan bi sua kañbi, blan ti-ñimbi,

³⁴ endoñnan ñambi, wandan win tuk galkñat wakit wain tukti wilipi timilimifnguk. Ti-talembi, enlok doñki plon kimilim loumbi nañgip ñambi, patnandi ilan kimipi kadikñeñguk.

³⁵ Salaumbi kañip ñaupi, kena nain tipet wolok tuan minem jimbi, patnandi it molom mimbibi, ñindiñ nifnguk, 'Dik ama ñin ka-dikñeukañ, timbi minem gamlet wali nain nitepektok tuop. Makleukakta, siñgi undane bimbibi, yousimbibi gametat.' "

³⁶ Yesuli windiñ embi, endikñe manda nandi-tale ama ni-nandimbibi eñguk, "Ama tipet git no endi ama nin piñdasilok kisinan loñguk win kañgifiñ. Dik nitek nandiñlañ, endoñnan nanin ama nin endi ama wolok nol sinik indalak?"

³⁷ Eumbi nifnguk, "Ginañ busuk ti-ñimifnguk en." Timbi Yesuli nifnguk, "Dik bo ñambi, windiñgangot ti-kuukañ."

Maliati Wopumdok mandan nandifnguk windiñ tilok

³⁸ Timbi Yesuli gwañgwañii git Jerusalem ñanepi, telaknan ñañipi, it kwet nolok tombimbibi, tam no koi Mata endi ilnan ni-tiañeumbi loñguk.

³⁹ Loumbi, Matalok dalañ koi Malia endi Wopumdok kesiinan bi pipapi, mandan nandi-pakuk.

⁴⁰ Gan Mata endila nanañ neknek ti-jumupi, glimona timbi, Yesuloñ indambi ni-ñombimbibi nifnguk, "Wopum. Dalana nambiumbi, natnañgan nanañ ti-jumut kena tilet. Dik wala nim nandiñlañ ba? Nimbim bim, nep kimilin."

⁴¹ Eumbi, Wopumdi tambane nifnguk, "Mata Mata. Dik nepek asuptok nandi-bendi wopum timbi, ginañga milatalak,

⁴² gan dik nepek noñgangotta tipikalañ. Malia endila win ep tindi kindem kasilelak win nim apma tikelok.

11

Bep Yambatta nitek nimolo ti-ñimlok

¹ Timbi nain nola Yesuli kwet nolok nimolo tifnguk. Timbi taleumbi, gwañgwañiilok nanin noli nimbibi eñguk, "Wopum, Yoaneli gwañgwañiila nimololok sambat daut semguk, windiñgangot dik bo daut nimifiñ."

² Eumbi enguk, "Sindi nimolo tifñipi, ñindiñ enekaliñ, 'Bep, dikok koka win giñgiñgan ti-gamlok.

Dik amatam gitik nip timbi giñgitkai indaneñ.

³ Dik sandap noñgan noñgan wolok nanañ nimifiñ.

⁴ Nindi amatamdi yom ti-nimañ win gitik bi-semamifiñ, wala timbi dik bo yomni bi-nimifiñ.

Dik ti-kuyuk plon nim nimbifiñ.' "

⁵⁻⁶ Windiñ embi yousimbibi enguk, "Tikap dik tim boñgipnan noka noloñ ñambi, kitiu silikñeumbi, ñindiñ nimbifiñ, 'Nokok notna noli telak bikap itnanan bimbibi, nanañ towiupi yolonjilet, wala timbi dik nanañ tipet git no namifiñ, timbi siñgimek tambon ombi-gametat.'

⁷ Windiñ eumbi, noka it ginañgan dou patak endi ñindiñ tambane ganbek bek, 'Dik nekta douñatnan nanin nep silikñelañ? It yama wesak ip kekakñet, timbi wembe gwañganaili bo ip dou-taleliñ, wala timbi nitek mlapi gametat?'

⁸ Nak ñindiñ ganba: endi windiñ ganbi, dik endok nolla timbi nim nandi-gamek bek, gañgan giñgineñgala timbi endi joñgo mlapi, nepek nekta tipikalañ win dik gamekak.

9 Wíndiñda nak sínla ñíndiñ sanba nandiwit: Yambatta nímolo tí-ñímñípi, nepek nola ní tí-kunekaliñda wín kasílenekaliñ, nepek nola lonjí tí-kunekaliñda wín kanekaliñ, tímbi yama wesak wít tí-kunekaliñda písat-samekak.

10 Nekta, ama Yambattok plapta ní-nandañ endok kandañ wín ñíndiñ: ní-nandi tañdí kasíleañ, lonjílonjí tañdí kañ, ba yama wesak wíkañ enda písat-semalak.

11 Ba sindoñ nanin bep nindi níñañlí míkbalakta ní-nandumbi, malet mívík ba?

12 Ba puput minjípta ní-nandumbi, kauñ mívík ba?

13 Síndi kolan tíndi ama, gañgan nepenepek kíndem wembe gwañgwanjiila pa emañ. Wíndiñda nítek tímbi kunum Bepsi endi ama nindi Díndim Woñ kasíleneliñdok ní-nandañ enda ní emek? Ním ya, endi sapma klembi, e-nandañ tuop emekak.”

Yesu gembínlok kusai wín ka-daklelok

14 Nain nola Yesulí ama nolok gíñañnan yal kolan pí-ñímímibi man sípmínguk wín ní-kle-kolímibi po ñañguk. Ñaumbi, ama walí manda eumbi, amatamdi kundit wín kañgíliñ endi ka piyasat tímbi, nanandi kena tíngíliñ.

15 Gan díwíndi ñíndiñ eñgíliñ, “Endi yal kolan pa ep klelak wín yal kolandok telak damanjí Belsebul endok gembín plon tílak.”

16 Tímbi díwíndi tí-kuyuk tí-ñímibi, Yambattok gembín palmílak wín tímbi dakle-semektok jimba kundit no tímbektok níngíliñ.

17 Gan Yesulí gíñañ nanandíngi wín ka-nandi-daklembi enguk, “Ama wapmañ nolok gíngítíiilí tambípi, ní-síngan mineliñda endi biañgan kola-talenekaliñ. Tímbi sambat nolí bo wíndiñgangot tíneliñda endi bo tawam papusenembi kolanekaliñ.

18 Wíndiñgangot tíkap Belsebul, wín Satan, endok sambaliilí tambípi, ní-síngan miañda, kenanjilí nítek kwambiñ dauk? Wín tuop ní. Wíndiñda tíkap nak mandanjílok tuop klembi, Belsebullok gembínlí yal kolan pa ep klewamda, nak endok kenan tímba kolauk.

19 Tímbi nepek no wín ñíndiñ: tíkap Belsebullí gembí namumbi, yal kolan ep kle-semamda, nindi nosii gembí emumbi, endi yal kolan pa ep kle-semañ? Belsebul ba? Ním bek. Wíndiñda nítek tímbi nokok plon wíndiñ eañ? Síndi naka manda juluínt nanañ wín nosiilí wakan tímbi dakle-samnekalíñ.

20 Gan tíkap nak biañgan Yambattok gembínlí yal kolan pa ep kleletta, ñíndiñ inda-daklelak: síndi Yambattí sambí-díkñelak endok gembín wín ikan boñgípsiinan ka-nandañ.

21 Ama gembínat nolí miktok nepenepek gítík tíwíli díkñembi, ilí ka-díkñe-kíliñ elakta, gíngítíiilí ep tímbi kolaneliñdok tuop ní.

22 Endi miktok nepenepel walí tíke kamaiuktok nandílak, gan ama no nolí wolok gembín maklelak endi ama woloñ bímbi, mik tí-ñímímibi maklelakta, endi miktok nepenepel wakít gíngítíiilí gítík apma ep danbi, enlok noliila emlak.*

23 Tímbi miktok kandañ wín ñíndiñ: no en not ní tí-namlakta endi kanjík tí-namlak, tímbi nindi nakíta kena ní tímbi, gíngítíiilí ep kímin tílakta endi ep kleum papuseneañ.”

24 Yesulí wíndiñ embi yousímbi enguk, “Tíkap yal kolan nolí ama gínan gíñañ nanin lambi poñaukta, endi yal pa kuañnan ñambi, pipapat lonjímbi kuwík. Lonjí tílapbi, ñíndiñ ewík, ‘Nak bíndambo undane ñambi, pakutnan lowa.’

25 Wíndiñ embi, ña kawík wín: it wín ikan jamimbi tí-díndim em bimbín palek.

26 Wíndiñ kañbí ñambi, yal kolan en makleañ kí tómbon típet yanañgílim bímbi, it wandíñ lombi, wolok kuneliñ.† Wíndiñ tímíbimbi, ama blangan. Nekta, dama yal kolan noñgandi ama wín tímbi kolaumbi, síngi yal kolan asuptí tímbi kola síník tauk.”

* 11:22: Yesulí eyout manda miktok plon eñguk wín enla wakít Satandok plon eñguk; Satan en ama gembínat wandin, gan Yesulok gembínlí endok gembín maklelak. † 11:26: It wín ama gínanlok walan.

Yambattok mandan nandimbi tike kuañdî amatam diwîn yapma kle pakañ

²⁷ Yesulî manda wîndîñ eumbi, tam no amatam kîmîn tî-pakîlîñ endok boñgîpsînan pakuk endî kîtimbi, ñîndîñ nînguk, “Tam gapbi, num gamguk endî amatam diwîn yapma klembi patak.”

²⁸ Gan Yesulî tamdok mannan tikembi, ñîndîñ eñguk, “Wîn amatam Yambattok mandan nandimbi tañgoneañ endî wakan amatam diwîn yapma kle pakañ.”

²⁹ Amatamdî yousîyousî pa biñlîmbi, kîmîn wopumgan indaumbi, Yesulî kusei kîmîpi, ñîndîñ enguk, “Amatam man ñîndîñgît kuañ sîndî kolasî. Sîndî kusatna kañbi nambî-daklenelîñdok jimba kundit no kanelîñdok embi giñgîneañ, gan jimba kundit no nîm daut samum kanekalîñ. Nîm sînik. Wîn Yonalok jimba kunditgot kanekalîñ.

³⁰ Nepek nek Yonala inda-ñîmînguk wîn Ninive nasila ñîndîñ daut semguk: wîn Yambattî nî-mulîmbi biñguk. Wîndîñgangot nak Ama Sîsînik nepek nek inda-namekak wîn amatam man ñîndîñgît kuañ sînda ñîndîñ daut samekak: wîn Yambattî nani-mulîmbi indaŋgut.

³¹ Kwet no koi Siba wolok tam wapmalî manda plon lololok nainnan amatam man ñîndîñgît kuañ sîn gîta mîlapi, kusasî timbî dakleukak. Endî ama wapmañ Solomonda nandumbi, manda nandî-daklelok molom timbîmbi, endok mandan nanduktok kwet mayaŋgan sînik nanin endoñ ñaŋguk. Gaŋgan sîndî ama Solomon maklelak endok mandan nandî-kîmkîmneañ, wala timbî kînjan tikenekalîñ.

³² Timbî Ninive nasilî manda plon lololok nainnan amatam man ñîndîñgît kuañ sîn gîta mîlapi, kusasî timbî dakleukak. Endî Yonalok mandala gînañjî tambaneŋgîlîñ, gaŋgan sîndî ama Yona maklelak endok mandala wîndîñ nîm tañ, wala timbî kînjan tikenekalîñ.

³³ Ama nolî kolsalen pîndopi, kambottî nîm tapliwîk ba kwet sembîn nolok nîm kîmîlek. Tambo endî indaŋgan kîmîpi, ama it gînañ loañ kolî sale-semlok wîndîñ timbek.

³⁴ Daukalî pîngîpkalok kolsale wandin. Daukalî kîndemda, Yambattî kolsalen gamlak wala ka-dakleumbi, gînañga gîtik kolî salelak. Daukalî kolanda, gînañga gînañ kîlîm mulumgot pakamlak.

³⁵ Wala timbî kilañmek! Nîm kañbi, kolsalen kasîleup nandîñguñ, gan kîlîm ikan kasîleum pakamlak.

³⁶ Wîndîñda tikap kolsalendî gînañga gîtik tokñeumbi, kîlîm no nîm pakamlakta, sipalaktî kolî sale-gamlak wîndîñgan dik bo kolî salelañ.”

Ama biesîlok juluñîtsîlok telak nîm kle-kulok

³⁷ Yesulî manda eu taleumbi, Falisi ama nolî nanañ yakan nandemîktok nî-tiañeumbi, ñam ilnan lombi, nanañ nanalok pipakuk.

³⁸ Gan endî dama kii nîm wilîkukta timbîñ Falisi ama walî nandî-bendî timbîmbi,

³⁹ Wopumdî nînguk, “Falisi sîndî jawañ ba tuk wîtna wîn pawangot pa wilîkañ wandin, gan sîndî gînañjî gînañ kolan ba tî-piñpiñelî tokñem patak.

⁴⁰ Sîndî ama kamasî! Yambattî nepek pawan timbî indaŋguk, wîndîñgangot endî gînañ nîm timbî indaŋguk ba?

⁴¹ Pawandok nepek wala nandî-bendî wopum nîm tînekalîñ. Tambo sîndî gînañjî wîn pîmbîñesîla bi-sembi, ep kîmîtnekalîñ. Wîndîñ tînelîñda, gînañjî gît ep tîndînjî tîpet walî Yambattok dainan jamilan indaukak.

⁴² Falisi sîndî nanañ kena gînañ nanin gîtik wîn tambîpi, gwasap ba yaya wîn bo kît tambon tambon tambîpi, Yambattok tambon pa mañ, gan gînañjîlî en nîm kasîleañ, ba ep tîndîñ dîndîm nîm pa tañ, wala timbî sîndî kilañmek! Yambat en mek sambekak. Sîndî Yambatta tambon mîñîpi, enda ba amatamda gînañjî emnelîñ ñak!

‡ 11:38: Falisi amalî Yambattok dainan jamilan indanelîñdok kîsî pa wilîkañgîlîñ.

⁴³ Falisi sɪndi it kiyau gɪnañ pitit damañgot pitneliñdok nandañ, tɪmbi kɪmɪli tuanan amatamdɪ we sambɪ, giñgiñgan tɪ-samneliñdok nandañ, wala tɪmbi kilañmet!

⁴⁴ Amatamdɪ sum sembɪn no nɪm ka-nandi-daklembi, wolok plon joñgo yalimbi kolayañ. § Sɪndi sum sembɪn wandin, gan amatamdɪ nepenepek kolanli sɪndok gɪnañji tokñelak wɪn nɪm ka-nandi-dakleañ, wala tɪmbi kilañmet!”

⁴⁵ Tɪmbi endikñe manda nandi-tale ama nolɪ Yesula nɪñguk, “Endaut, dik Falisi amala wɪndiñ enlañda, nɪnda bo giñgiñgan nɪm tɪ-nɪmleñ.”

⁴⁶ Eumbi enguk, “Endikñe nandi-tale ama sɪndi amatam nepek mɪlap** tañgoneneliñdok pa emum mɪlataumbi, ep tɪmbi pañgitaneliñdok kɪt kɪmɪt no nɪm pa tɪ-semañ, wala tɪmbi kilañmet! Yambatti sɪndi bo sambekak.

⁴⁷ Sɪndi kilañmet! Plofet ama nin bep pañjiili yandɪp kɪmgɪliñ endok sum gwatnam wɪn sɪndi tɪmbi kaik talak.

⁴⁸ Endi yandɪp kɪmgɪliñ, tɪmbi sɪndi sum gwatnamji tɪmbi kaik tañ, wala tɪmbi bep pañjiili plofet amala nek tɪ-semgɪliñ wɪn sɪndi ka nandum kɪndem sɪnɪk tɪlakta sɪn inda-dakleañ.

⁴⁹ Kusei wɪndiñda Yambat nanandi-tale molom endi ñɪndiñ eñguk, ‘Nak plofet ba giñgit ee ama Islael amatamdoñ enɪ-mulam ñaumbi, endoñnan nanin dɪwɪn ep tɪmbi kolaneliñdok kle-gɪmgɪm embi, dɪwɪn yandɪp kɪmnekalɪñ.’

⁵⁰ Wala tɪmbi plofet ama gɪtik kwet kusei kɪmɪkɪmɪlɪnan nanin bɪkap man ñɪndiñgit yandɪp kɪmgɪliñ endok wekatsɪlok tuan kolan wɪn amatam man ñɪndiñgit kuañ sɪndi ombi-tɪkenekaliñ.

⁵¹ Wɪn Abellok plon kusei kɪmɪpi, Sakalaia ama nin sisuat gɪt tapma it wolok boñgɪpsetnan wɪli kɪmguk endok plon talelak endok kɪmkɪmjɪlok tuan kolanla nak biañgan ñɪndiñ sanlet: amatam man ñɪndiñgit kuañ sɪndi wɪn ombi-tɪkenekaliñ.

⁵² Yambatta nanandiɪlok telak walɪ it wandin. No en wolok gɪnañ lolakta endi Yambattok kusei ka-nandi-daklembi nandi-ñɪmlak. Endikñe manda nandi-tale ama sɪndi it wolok yama ki wɪn kɪmɪt kimbɪñ dañ, gan gɪnañ nɪm loñgɪliñ, tɪmbi amatamdɪ bo lonep nandiñgɪliñ wɪn kɪmɪsip tɪ-semgɪliñ, wala tɪmbi kilañmet!”

⁵³ Yesuli wɪndiñ eu taleumbi, walinin pɪ ñaumbi, Falisi gɪt endikñe nandi-tale ama endi kusei kɪmɪpi, kanjik kolan sɪnɪk tɪ-ñɪmbi, nɪ-nandi kusei kusei tɪñɪpi,

⁵⁴ kɪt yout tineliñdok enlok mandanli sɪsoñ tɪ-ñɪmnep nandiɪmbi, mandɪmandɪ tɪ-ñɪmgɪliñ.

12

¹ Nain wolonda amatam asup kwɪnakwɪnattok tuop nɪm endi bo Yesuloñ kɪmɪn tɪmbi kle-gɪmbupi, tambo yali tɪñgɪliñ. Tɪmbi Yesuli kusei kɪmɪpi, dama gwañgwañiila ñɪndiñ enguk, “Sɪndi Falisi amalok plaua kɪmɪlɪmbendɪnjɪla ka-kɪliñ embi kunekaliñ. Wɪn endi manji mambenji tɪpelat, tɪmbi ep tɪndɪnji juluñit tañ wala elet. Nɪm kañbi, sɪndi bo wɪndiñgangot tineliñ.

² Biañgan sɪnɪk, nepek kɪmɪsembɪn gɪtik wɪn Yambatti tɪmbi indañgan indaumbi, nanandi sembɪn gɪtik wɪn tɪmbi dakleukak.

³ Wɪndiñda sɪndi manda kɪlɪm gɪnañ eñgɪliñ wɪn maim plon eu indaukak, tɪmbi sɪndi nepek no it gɪnañnan manda janjak eñgɪliñ wɪn ipakanan wopungan eu pɪukak.”

Yambat endañgot mɪsɪ-ñɪmlok

⁴ Yesuli yousɪmbi enguk, “Notnai, nak ñɪndiñ sanba: amalɪ pɪñgɪpsɪñgot wɪli kɪmneliñ, gan siñgi kandañ sep tɪmbi kolaneliñdok gembɪ no nɪm pat-semalak enda nɪm mɪsɪnekalɪñ.

§ 11:44: Namba 19:11-22 ñɪndiñ elak: no en ama dalandan en ba nepenepek tɪke-kalakta endi Yambattok dainan jamilan nɪm indalak. ** 11:46: Nepek mɪlap wɪn endikñe manda mɪlap wolok walan.

⁵ Tambo ninda misinimlok win daut sametet: Yambatti ama wili kimbibi, siñgi kandañ jimbini kolu puktok gembin palmilak enda misimisiti tinimlok. Biañgan sinik sanlet: endañgot mek misinekaliñ.

⁶ Monik tiptip kit tombogot win minem gimn tipetti tuatuan, gañgan Yambatti noñgan no nim kamala-nimlak.

⁷ Sindi endok dainan loloñ sinik, monik asup yapma kleañ, timbi endi kumbanji saktok kwinakwinatsi win bo nandi-talelak, wala timbi amala nombo nim misisemnekaliñ.

⁸ Sanba nandiwit. No en amalok dausinan 'Nak Yesulok ginigit' windiñ e-daklelakta, nak Ama Sisinikti Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan 'Endi nokok ginigit' windiñ e-dakleutat.

⁹ Gan no en amalok dausinan naka 'En nim nandi-nimlet' elakta, nak Yambattok eñaloñiilok dausinan enda wakan 'En nim nandi-nimlet' eutat.

¹⁰ Timbi no en Ama Sisinik nani-kolalakta, endok yomin win kindem binimlok, gan no en Dindim Woñ nilakalakaet lakta, endok yomin win kimilim palmekak.

¹¹⁻¹² Amali manda plon sepmbi, it kiyau ginañ ba gavmandok dainan ba lolonjiilok dausinan sapitnekaliñ. Nain wolongan sinik Dindim Woñdi manda nek eelok win daut samekak, wala timbi wolonda sindi nandi-bendi wopum timbi, ñindiñ nim enekaliñ, 'Nindi manda nek enetamiñ?' Ba 'Nek tambane eninetamiñ?'

Minem kwilikwila ka-galkta nim tilok

¹³ Timbi ama kimn wopum boñgipsinan ama noli Yesu nimbi eñguk, "Endaut, datnali betnettok kii bimbini win en noñganliñgot ep kulak, wala timbi dik nimbimbi, nokok tambon danbi namn."

¹⁴ Eumbi niñguk, "Notna, ba ama noli nak sambidandettok ba nepenepeset dandisamettok nanbi taleñguk ba? Nim ya, win nokok kena nim."

¹⁵ Windiñ embi yousimbi, amatamda enguk, "Nepek tokñetokñen wali kuñgu kindem nim samlak, wala timbi sindi ka-kiliñ embi, kuñgunji ka-dikñe-kiliñ enekaliñ. Nim kañbi, kwilikwili ba nepek nola ka-galkta tineliñ."

¹⁶ Windiñ embi, eyout manda no ñindiñ embi enguk, "Ama minem kwilikwili asupmat endok nanañ kenan bien lali kindem daumbi,

¹⁷ nanandin ginañ ñindiñ nandi-kwinakwinaleñguk, 'Nitek tilok? Nanañ bien asup ñali it kawai wolok ginañjinan wisi-kolettok tuop nim!' Windiñ nandimbi

¹⁸ eñguk, 'Kombikmek nandilet: nak wisi-kot it kawai gitik win wiapi, komblin wopum asupgan kindipi, nanañ ba kwilikwili gitik pat-namlak win wolok wisi-koletat.

¹⁹ Tinipi, natnala ñindiñ eutat: Ip ñak! Nak nepenepek kindem gwilat asuptok kimip kiulambi pat-namlakta timbi kindem pat-nandimbi, na silisili timbetat!'

²⁰ Gan Yambatti tambon ñindiñ niñguk, 'Dik kamen, man tim ñolondañgan kuñguña gapma tikelok. Timbi nepek ti-jumut tiniguñ wali nindok timbekak?'

²¹ Yesuli eyout manda windiñ embi, yousimbi enguk, "No en kwelan ñolok kwilikwili asup palmektok ep kiutak, gan nepek Yambattok dainan tuannat no nim palmilakta, endi ama kamen wandin."

Piñgip ka-dikñela nandi-bendi wopum nim tilok

²²⁻²³ Timbi Yesuli yousimbi, gwañgwañiila ñindiñ enguk, "Nepek tokñetokñen wali kuñgu kindem nim samlakta timbi nak kuñgunjilok ba piñgipilok kandañ ñindiñ sanlet: win kuñgu ba piñgip wali bien tilak, nanañ ba dasindasin wali nim, wala timbi sindi nanañ nek nanekaliñ ba dasindasi nek dasinekaliñ wala nandi-bendi wopum nim tinekaliñ.

²⁴ Sindi monik oeo yambim nandiwit: endi nanañ t̄pi-bimbi met nañ w̄ndiñ n̄im pa tañ, t̄mbi endi wis̄i-kot it bo n̄im pat-semalak, gañgan Yambatti tuopkan ep towilak. Sindi la endok dainan monik yapma kleañda, n̄itek t̄mbi n̄im sep towiuk?

²⁵ T̄mbi s̄indoñnan nanin no endi nandi-bendi wopumli kuñgun lakat yousum ombatawik ba? N̄im ya!

²⁶ Sindi nepek tip kambak wandin t̄nd̄lok tuop n̄im, w̄ndiñda kusei nekta nepek diw̄n wala nandi-bendi wopum pa tañ?

²⁷ Pama klinan indañ w̄n yambim nandiwit! Nak ñ̄ndiñ sanba: endi kena meñ n̄im tañ, ba dasindasinji bo n̄im pa youkañ, gañgan endok pamanj̄li ama wapmañ Solomondi dasindasin kindem s̄inik pa dasiliñguk endok paman w̄n maklelak.

²⁸ Kli nepek pamanat kena ḡinañ man lambi indaumbi, desa domb̄mbi ep siu d̄nekal̄iñ wandin w̄n bo Yambatti dasindasinji kindem emlak, n̄itekta t̄mbi endi s̄indok dasindasinji n̄im t̄mbi inda-samek? W̄n n̄im nandañda, s̄indok nanandi-k̄likt̄inji w̄n lakat s̄inik pat-samlak!

²⁹⁻³⁰ Amatam Yambat n̄im nandi-k̄likti mañ endok nanandinj̄li nanañ tuk nepek wandindokgot pat-semalak. Beps̄li ikan ñ̄ndiñ nandi-talelak: nepek ḡitik w̄n n̄im pat-samekta s̄indi kuneliñdok tuop n̄im, wala t̄mbi s̄indi amatam diw̄ndi tañ w̄ndiñ n̄im t̄nekal̄iñ, ba nandi-bendi wopum n̄im t̄nekal̄iñ.

³¹ Tambo s̄indok nanandinj̄li Ama Wapmañj̄lok ḡiñḡit kuñgulokgot pat-samekak, t̄mbi nepek wandin wali bo kuñgunj̄lok inda-samekak.”

Ama S̄is̄inik endok tomtomlok t̄-pañḡitam kulok

³² T̄mbi Yesuli gwañgwañiila enbi eñguk, “K̄ikesm̄in tip, s̄indok Beps̄li ñ̄ndiñ t̄nd̄ila nandum kindem dañguk: en ama wapmañji kumbi, s̄indi en ḡita kand̄ik̄ne kena t̄neliñdok nandīmbi, wolok tuop t̄ñguk, wala t̄mbi s̄indi mis̄imis̄i n̄imnat kunekaliñ.

³³ Sindi nepenepesi pat-samlak w̄n tuatualok k̄im̄ipi, m̄inem walinin t̄kemi, p̄imbiñesi la emnekal̄iñ. W̄ndiñ t̄nekal̄iñda, tuanj̄i n̄im taleukak w̄n kunum ḡinañ pat-samekak. Kumbu amal̄i w̄n kumbu t̄neliñdok tuop n̄im, ba kw̄inakamdi w̄n n̄im t̄mbi kolaukakta t̄mbi wali m̄inem liksi n̄im kolawik wandin. Sindi kwelalok nepenepek wala galk n̄im nandīnekal̄iñ. Tambo s̄indi nepek nek Yambattok dainan loloñ s̄inik wala galk nandīnekal̄iñ.

³⁴ Kusei ñ̄ndiñda: nepek ḡinañj̄li kas̄ileum pataknan kandañ ḡinañ nanandinj̄li bo w̄ndiñ pat-samekak.

³⁵⁻³⁶ Kena gwañgwal̄i molomj̄li nanañ si-jumut t̄nd̄in̄nan nanin undane ilan b̄imbi, wesak wil̄imbi, platik s̄inik p̄isal̄imneliñdok mand̄imandi pa tañ, w̄ndiñgangot s̄indi kolsalenji p̄indolim diumbi, kena t̄nd̄lok t̄-pañḡitam kunekaliñ.

³⁷ Kena gwañgwal̄i w̄ndiñ t̄-kuñ̄limbi, molomj̄li undane b̄imbi kalak w̄n: kena gwañgwañiili gama kaik papi, mand̄i pakañ. Kena gwañgwa wandin wali gwañgwa diw̄n yapma kle pakañ. Nak biañgan sanba: molomj̄li kena t̄nd̄lok t̄-pañḡipañḡi t̄mbi, nanañ naneliñdok eni-tiañemi, nananji kle-semekak.

³⁸ W̄n tim bomup ba puputti kusei k̄im̄ipi kit̄laknan undane b̄imbi, kena gwañgwal̄i gama kaik pal̄iñ̄limbi ep t̄mb̄i indaukta, gwañgwa wali wakan diw̄n yapma kle pakañ.

³⁹ T̄mbi s̄indi nepek ñ̄in n̄im nandi-kamalanekaliñ: it molomdi kumbu amal̄i nain nekta s̄inik b̄iw̄k w̄n n̄im nandīlak. Nandīw̄mda! endi kaik kuñ̄pi, il wiapi, ḡinañ loup t̄mb̄imbi k̄imisip t̄-ñ̄mek.

⁴⁰ W̄ndiñgangot s̄indi ‘Ama S̄is̄inikti man n̄im tombek bek’ w̄ndiñ nandīñ̄limbi, wolongan kaikan bi tombekak. W̄ndiñda t̄mbi s̄indi tomtomnalok t̄-pañḡitam kunekaliñ.”

41 Tĩmbi Petloli nĩnguk, “Wopum, eyout manda elañ wĩn nĩndokgot ba amatam gĩtĩktok?”

42 Eumbi tambane eñguk, “Manda wĩn kandĩkĩne ama matañgotañgolat nanandĩn kĩndem palmĩlak wandĩn wala elet. Wĩn en wakan molomĩilĩ kena gwañgwañii dĩwĩn yambi-dĩkĩnelok nĩmbi taleumbi, nanañ mepmettok nain dĩndĩm sĩnik danĩ-semektok nĩlak. Molomĩilĩ kena manda wĩndĩñ nĩmbi,

43 ña kukap undane bĩmbi kalak wĩn: kena gwañgwalĩ nek tĩmbektok nĩnguk wolok tuopkan tĩngukta endĩ gwañgwa dĩwĩn yapma kle patak.

44 Nak biañgan kena gwañgwa enda ñĩndĩñ sanlet: molomĩilĩ nepenepel gĩtik wĩn endĩ ka-dĩkĩneuktok nĩmbi taleukak.

45 Gan tĩkap kena gwañgwa walĩ gĩnan gĩnañ ñĩndĩñ nanduk, ‘Molomnalĩ ña sakĩnelambi, platik nĩm bĩukak’ wĩndĩñ nandĩmbi, kusei kĩmĩpi, kena wembe gwañgwa dĩwĩn joñgo yandĩpbi, nanañ ba tuk kwambiñ wopum nañbi, kamakama tĩmbekta, nek inda-ñĩmek?

46 Kena gwañgwa molomĩilĩ kena nain nekta ba nain nekta sĩnik bĩukak wĩn nĩm nandĩlakta tĩmbi endĩ nĩm mandĩ palĩmbi, nain wolondañgan molomĩilĩ undane bĩukak. Bĩmbi, ep tĩndĩn kolan wĩn kañbi, wolok kĩnjan tĩ-lamĩpi, amatam Molom nĩm kĩmĩt-kleañ en gĩta tuanji kolan ombĩ-semekak.

47 Tĩkap kena gwañgwa walĩ molomĩilok mandan nandĩnguk, gan nĩm tañgoneñguk ba nĩm tĩ-pañgĩpañgĩle tĩngukta, en nain ombapgan waipmĩlok.

48 Gan tĩkap endĩ molomĩilok mandan wĩn nĩm nandĩngukta makleumbi, nain dumangan waipmĩlok. Wĩndĩñgangot tĩkap Yambattĩ ama nola gwĩlam asup mĩmĩnda endĩ wolok tuopkan tambon ombĩ-mĩlok nandĩlak, ba endok kiinan kena wopum kĩmĩkĩmĩlĩnda, endĩ wolok tuopkan kenalok bien indauktok nandĩlak.”

Yesulĩ amatam ep tambĩlektok indañguk

49 Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Nak komba kwelan kĩmĩlam dũuktok indañgutta ñĩndĩñ nandĩlet: komba walĩ ikan dualĩmda, wĩn kĩndem sĩnik.

50 Gan nak dama tuk walan no* iilok nanbĩ taletalen. Tuk wĩn gama nĩm iñgutta tĩmbi mĩlap walĩ gĩnañna tĩmbi mĩlatalak.

51 Sĩndĩ nak amatam kwelan ep tĩmba busukĩnenengan kuneliñdok indañgut wĩndĩñ nandañ ba? Wĩndĩñ nĩm. Nak ñĩndĩñ sanba nandĩwit: tambo nak amatam ep tambĩlektok indañgut. Naka tĩmbi

52 man ñĩndĩñgĩtta kusei kĩmĩpi, kundit ñĩndĩñ inda-ta-ñaukuk: sambat kĩt meñ noñgan yakan pa kuañ endĩ tambĩpi, kĩmĩn tĩpet indambi, tĩpettĩ tambon, tĩpet gĩt noli tambon wĩndĩñ ipi, nĩsĩñgan tambon tambon kanjik tĩ-kunekalĩñ.

53 Wĩndĩñ tambĩpi, bep nĩñan endĩ nĩsetkan tambon tambon ipi, kanjik tĩndekamĩk, tĩmbi me wemba endĩ bo nĩsetkan tambon tambon ipi, kanjik tĩndekamĩk, tĩmbi nambĩn tam gĩt yapman tam endĩ nĩsetkan tambon tambon ipi, kanjik tĩndekamĩk.”

Yambattok manda dĩndĩmgan nandĩlok

54 Yesulĩ amatam kĩmĩn wopumda yousĩm ñĩndĩñ bo enguk, “Sĩndĩ mulukualĩ tuk kimbĩñ kandañ indam bĩumbi kañbi, wolongan ñĩndĩñ pa eañ, ‘Gwi bĩutak’ wĩndĩñ eumbi, wolok tuop indalak.

55 Tĩmbi sĩndĩ sasalelĩ klinan kandañ nanin pendĩp bĩumbi kañbi, ñĩndĩñ pa eañ, ‘Maim kunduwat dũutak’ wĩndĩñ eumbi, wolok tuopkan indalak.

56 Ama manji mambenji tĩpelat! Sĩndĩ kunum gĩt kwettok plon nek indalak wĩn kañbi, maim iletak ba gwĩ pĩutak wĩn ka-kĩliñ eañ. Gan nĩtekta tĩmbi sĩndĩ man ñĩndĩñgĩt nepek nek indalak wĩn kañbi, kenanalok kusei nĩm ka-nandĩ-dakleañ?

* 12:50: Tuk wĩn mĩlap ba pĩngĩp gawat Yesulĩ bembektok tĩnguk wala elak.

⁵⁷ Ba kusei nekta sɪnlok ep tɪndɪnjɪ plon nek ñalɪ dɪndɪm sɪnɪk wɪn bo nɪm ka-danbi, wolok tuop tañ?

⁵⁸ Tɪkap ama nolɪ manda plon gapɪlep tɪmbɪmbi, sɪtɪ telaknan yakan ñañɪpi, mandanjet e-salendemɪktok nɪka tɪmbekañ. Nɪm kañbi endɪ gɪñgɪnembi, gep tiañembi, manda kandanloñ gapɪlɪmbi, endɪ bo tem dumandok kiinan gapɪlɪmbi, endɪ gepmbi, it kwambiñnan gapɪlek.

⁵⁹ Biañgan ganlet, dɪk it kwambiñ gɪnañ papi, mɪnem nɪtek ombɪ-ñɪmlok een wɪn gɪtɪk ombɪ-mɪ-taleuñ wolok tuop.”

13

Gɪnanjɪ nɪm tambanekalɪñda kolanekalɪñ

¹ Nain wolondañgan amatam wolok bɪ pakɪlɪñ endoñnan nanin dɪwɪndɪ Yesula kasat ñɪndɪñ tɪ-ñɪmgɪlɪñ: Galili ama dɪwɪndɪ tapma ilan tapma tɪñɪlɪmbi, Pilatolɪ eum yandɪpmɪum kɪmbɪmbi, wekatsɪlɪ pɪmbi, tapma gauttok wekatsɪlɪ wakɪt kiukuk. Kasat wɪndɪñ tɪ-ñɪmɪumbi

² tambane enguk, “Mɪlap wandin inda-semgukta, ama wolok yomjɪlɪ Galili ama dɪwɪsɪlok yom makleñguk, sɪndɪ wɪndɪñ nandañ ba?

³ Nak ñɪndɪñ sanba: nanandɪnjɪ wɪn dɪndɪm nɪm. Gan sɪndok kandañ, tɪkap sɪndɪ gɪnañjɪ nɪm tambanem kunekalɪñda, wɪndɪñgangot sɪndɪ gɪtɪk kola-talenekalɪñ.

⁴ Tɪmbi amatam 18 Siloam kandañ kɪmgɪlɪñ wɪn endok kandañ nɪtek? It ombap jɪñgɪnlɪ gɪlombi, ep kot tapliñguk. Endok kolanjɪlɪ amatam dɪwɪn gɪtɪk Jelusalem kuañ endok kolanjɪ makleñguk, sɪndɪ wɪndɪñ nandañ ba?

⁵ Nak ñɪndɪñ sanba: nanandɪnjɪ wɪn dɪndɪm nɪm. Gan sɪndok kandañ, tɪkap sɪndɪ gɪnanjɪ nɪm tambanekalɪñda, wɪndɪñgangot sɪndɪ gɪtɪk kola-talenekalɪñ.”

⁶ Tɪmbi Yesulɪ eyout manda no ñɪndɪñ enguk, “Ama nolok wain kenan gɪnañ fik komba no tɪpium pakuk. Tɪmbi kena molomdɪ komba wɪn ka-nandɪ tɪmbepi bɪñguk, gan endɪ bien no nɪm lali palɪmbi kañguk. Bien nɪmnat kañbi,

⁷ kena kandɪkñe amala nɪmbi eñguk, ‘Kalañ: gwɪlat tɪpet gɪt no gɪtɪk wolok gɪnañnan nak ñañambɪ tɪmbi, komba bienda yolonjɪlet, gan endɪ bien no nɪm lalilak. Neta slakan sɪnɪk kwettok galk tiañe-talelak? Kak, dombɪ kot!’

⁸ Eumbi nɪñguk, ‘Molomna. Biumbi, gwɪlat noñgangot nombo yousi-mɪum palɪn. Palɪmbi, nak kwet tambɪpi, kuseinan makauttok tem kɪmɪpi kautat.

⁹ Gwɪlat no wolondamek bien laliukak bek. Tɪkap nɪmda, komba wɪn kɪndem dombɪ kolekañ.’ ”

Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak

Yambattok kandɪkñe wɪn nɪtein?

¹⁰ Sabat patnandɪ nain nola Yesulɪ it kiyau nolok gɪnañnan amatam enɪ-daut tɪ-sem pakuk.

¹¹ Tɪmbi tam no yal kolandɪ pɪ-ñɪmɪmbi, jɪmbat siñgin sait gɪnañ tɪmbɪ inda-ñɪmɪumbi, en dɪndɪm ilektok tuop nɪm, wala tɪmbi gwɪlat 18 wolok tuop plindambi pa kulɪñguk, endɪ bo wolok bɪ pakuk.

¹² Palɪmbi, Yesulɪ tam wɪn kañbi kɪtɪ-ñɪmɪum bɪumbi nɪñguk, “Tam, jɪmbat gep top-kɪlɪñ eñguk walɪ ip taleumbi, siñgiñga pañeun.” Wɪndɪñ eñɪpi,

¹³ kii endok plon kɪmɪlɪmbi, wolongan siñgin sait tɪ-dɪndɪm embi, kusei kɪmɪpi, Yambat nɪ-kɪndem dañguk.

¹⁴ Yesulɪ Sabat patnandɪ nainnan tam wɪn tɪmbɪ kɪndem dañgukta tɪmbi it kiyaulok telak dama endɪ gɪnañ komba dɪumbi, amatam enombɪmbi, ñɪndɪñ eñguk, “Sandap kɪt tambon noñgan wɪn kena tɪndɪlok pat-samlak, wolonda endɪ sep tɪmbɪ kɪndem daneliñdok bɪnekalɪñ, Sabat patnandɪ nainnan nɪm.”

15 Wĩndĩĩ eumbi, Wopumdi tambane ñĩndĩĩ nĩĩnguk, “Ama manji mambenji tĩpelat! Sĩndi gĩtik makauk ba doĩkinji wĩn Sabat patnandi nainnan isiinan ep pĩsapi, tuk nanelĩĩdok pa yanaĩgĩkaĩ.”

16 Gan tam ñĩn Ablaamdok komblin endok kandañ wĩn nĩtek? Satandi gwĩlat 18 gĩtik topmĩumbi ku-ta-bĩlak, tĩmbi sĩndi en Sabat patnandi nainnan nĩm pĩsalĩmlok nandañ ba?”

17 Wĩndĩĩ eumbi, kanjikĩii gĩtikĩ mayek tam palĩmbi, amatam gĩtik endi kundit kindem sĩsĩnik tĩĩĩnguk gĩtik wala sĩĩsĩlĩ tĩĩĩgĩlĩĩ.

18 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Yambattok kandĩkĩe wĩn nĩtein? Kandĩkĩe wali nĩtek bendĩlak nak wolok plon eyout manda nek eut?”

19 Wĩn mastat mĩnjĩp ama noli tĩkembĩ, kenan gĩnañ kokuk wandin. Mĩnjĩp tipnam wali lambi bendi wopum dambi, komba wopum tĩmbĩmbi, monĩkti isi kii gayam plon tĩĩĩgĩlĩĩ.”

20 Wĩndĩĩ embi, bĩndambo ñĩndĩĩ enguk, “Nak Yambattok kandĩkĩe wĩn nĩtein eut?”

21 Wĩn plaua kĩmĩlĩmbendi tam noli tĩkembĩ, plaua kwĩlan wopumgan wakĩt kiupi tambaneĩnguk wandin. Papalem kaumbi, kĩmĩlĩmbendi lakatgot wali plaua gĩtik wĩn tĩmbi bendi lambĩĩnguk.”

Kunumdok yama gik sĩnik wolok lololok

22 Yesuli Jelusalem ñaupi, it kwet wopum ba tip wandĩĩ ñaĩĩpi, amatam eni-daut ti-semguk.

23 Tĩmbi ama noli ni-kaĩbi eĩnguk, “Wopum, wĩn ama lakat endiĩngot Yambatti kolanjĩlok tuan wiat-semumbi, kunum gĩnañ lonekaliĩ ba nĩtek?” Eumbi enguk,

24 “Nak ñĩndĩĩ sanlet: amatam asupti Yambattok kandañ ñanepi wĩt nĩm kanekaliĩ, wala tĩmbi sĩndi yama gik sĩnik wolok loneliĩdok gembĩ kotnekalĩĩ.”

25 It molom endi mĩlapi, yama sip taleumek, sĩndi bĩ it pawan ipi, wesak wĩpi nĩnekalĩĩ, ‘Wopum, yama pĩsat-nĩmĩĩ.’ Eumbi, tambon ñĩndĩĩ sanbekak, ‘Nak nĩm nandi-samlet. Sĩndi denasi?’ Sanbĩ nandiĩmbi,

26 kusei kĩmĩpi, manda tambon ñĩndĩĩ nĩnekalĩĩ, ‘Nĩndi dikĩta yakan nanañ tuk naĩgĩmĩĩ, tĩmbi dik nĩndok ipakanan gĩĩngĩt manda e-daut tĩĩngũ.’

27 Gan endi ñĩndĩĩ sanbekak, ‘Nak ñĩndĩĩ sanlet: sĩndi denasi wĩn nak nĩm nandi-samlet. Kolan tĩndi gĩtik sĩndi nambim ña-talewit!’

28 Tĩmbi kĩmĩsip ti-samgukta tĩmbi sĩndi kunum pawan papi, Ablaam, Aisak, Jekop gĩt plofet gĩtik endi Yambat gĩta kuĩĩlĩmbi yambĩnekalĩĩ, wolondamek sĩndi wandĩĩ kukulembi, manji si-gĩlĩm danekaliĩ.

29 Tĩĩĩlĩmbi, Yambattok gĩĩngĩtĩilĩ kwet tambon tambon taletalenan nanin en gĩta kuneliĩdok bĩmbi, nanañ si-jumut tĩndĩnnan pipapi nanekaliĩ.

30 Nandañ: wolonda ñĩndĩĩ indaukak: ama nĩn enda nandum siĩgi kuañ endoĩnan nanin dĩwĩsĩlĩ dama tĩnekalĩĩ, tĩmbi damandaman kuañ endoĩnan nanin dĩwĩsĩlĩ siĩgi tĩnekalĩĩ.”

Yesuli Jelusalem it kwetta blan ti-ñĩmĩĩnguk

31 Nain wolongan Falisi ama dĩwĩndi Yesuloñ bĩmbi nĩĩngĩlĩĩ, “Elotti gwĩlĩ kĩmbeĩdok nandiĩlak, wala tĩmbi dik ñaliniĩ pĩ ñau.”

32 Eumbi enguk, “Sĩndi ñambi, kamot moyen wala ñĩndĩĩ nĩmbĩt, ‘Nandiĩlañ, nak man gĩt desa jĩmbatsiat ep tĩmba kindem dambi, yal kolan ep kle-sembi, siĩgi nombu yousĩ ñambi, kenana tĩmba taleukak.’ Sĩndi ña wĩndĩĩ nĩmbĩ nandiwĩn.”

33 Biaĩganak, plofet ama Jelusalemgot yandĩp kĩmkĩmlok, kwet nolok nĩm, wala tĩmbi nak man ba desa ba sisa telaknan yousĩ ñaĩalok een.

34 O Jelusalem nasi, sĩndi blasĩĩngandok. Sĩndi plofet ama pa yandĩp kĩmañ, tĩmbi ama sĩndoñ eni-mumulĩn bañ wĩn kawattĩ yandĩpĩmĩum kĩmañ. Puputti nĩĩĩĩ ep

kim+n timbi, papauli ep kamailak, w+ndiñgangot nain asupgan natnaloñ sep kim+n timbettok nandiñgut, gan s+ndi n+m nandi-namg+liñ.

³⁵ Nandañ! Wopumdi s+ndok kwesi bimbi, nombo n+m sep kamaiukak. Timbi nak ñ+ndiñ sanba: s+ndi nombo n+m namb+nekal+ñ. N+m s+n+k. S+ndi nokok plon ñ+ndiñ enekaliñ, ‘Wopumdi ama ni-mul+m n+ndoñ bilak en gw+lam m+lok!’[☆] wolondamek nombo namb+nekal+ñ.”

14

Plap kenali Sabattok endikñe manda kim+it-klekle win maklelak

¹ Sabat patnandi nain nola Falisi ama loloñ noli Yesu nanañ nanalok ni-tiañeumbi ña lo palimbi, nanañ beulok noliñ ka-tuak+liñ.

² Timbi ama no kii kesii bend+mbend+nat endi Yesulok dainan bi+indaumbi

³ kañbi, endikñe manda nandi-tale ama git Falisi ama eni-nandi+mbi eñguk, “Endikñe mandali nek t+neñdok nandi-n+mlak - Sabat nainnan ama k+ndem timbi k+ndem dalok ba n+m?”

⁴ W+ndiñ eumbi, manda no n+m tambane n+mb+mbi, ama win tikembi, timbi k+ndem dambi ni-mul+m ñañguk.

⁵ Timbi Yesuli eni-nandi+mbi eñguk, “Sabat patnandi nainnan niñañji ba makauksi noli tuk ban g+nañ p+ukta, s+ndoñnan nanin nin endi platikan n+m tiañeum lambek?”

⁶ W+ndiñ eumbi, manda tambon tambane n+neliñdok lonjiñg+liñ.

Kayomb+neañ ba plap tañdi tuan t+kenekaliñ

⁷ Timbi ama eni-tiatiañen endi ama lolondok pitit plon pipatneliñdok pil+mbi, Yesuli win kañbi, eyout manda no ñ+ndiñ enguk,

⁸ “Ama noli nanañ sina t+laknan gep tiañeumbi, dik d+tnalok nanandiñgala ama lolondok pitit plon n+m pipaleñ. N+m kañbi, ama loloñga no nanañ molomdi ni-tiañeñguk endi b+umbi,

⁹ sitet t+pelat sep tiañeñguk endi gamb+mbi, ñ+ndiñ ganbek, ‘Endok pitit win, bi-ñ+m+mbi, nolok pit.’ W+ndiñ gamb+mbi, dik siñgi mayek timb+mbi, gani-mul+m siñgi s+n+k ña pipaleñ.

¹⁰ W+ndiñda timbi, tambo gep tiañenekaliñ wolonda dik pitit siñgi s+n+k wolok pilekañ. W+ndiñ timbeñda, nanañ molomdi gamb+mbi ñ+ndiñ ganbek, ‘Notna, dik lo, pitit dama t+ke.’ W+ndiñ gamb+mbi, dik ama d+win no g+ta yakan nanañ nalañ endok daus+nan kot giñgit t+keukañ.

¹¹ Nekta, ama git+ik nis+lok kosi giñgit t+ke-loañda endok kosi giñgit t+ke-p+ukak, timbi no en kayomb+nem kulakta en t+ke-loukak.”

¹² Timbi Yesuli yous+mbi, ama ni-tiañeñguk enda ñ+ndiñ niñguk, “Dik nanañ sina tip ba wopum tiñ+pi, nokai ba dat kwayañgai ba sambakai ba dikok kwekanan nasi m+nem kw+likw+liñjat wandisi win n+m pa eni-tiañeukañ. N+m kañbi, endi bo tombon gep tiañembi, nepek nek tiñguñ wolok tombon kwelan ñolok ombi-gamum t+ke-taleuñ.

¹³ Tambo dik nanañ sina tiñ+pi, ama p+mbiñesi wak+it ama k+si ba kes+si ba dausi kolan wandisi eni-tiañeukañ.

¹⁴ Endi tombon ombi-gamneliñdok tuop n+m, gan ama d+ndim endi kimnan nanin m+latnekal+ñ wolondamek Yambatti tuañga k+ndem ombi-gamumbi, amatam d+win yapma kle palekañ.”

Yambattok ni-tiañela e-tembi manda n+m elok

¹⁵ Timbi ama Yesu g+ta yakan nanañ nañg+liñ endoñnan nanin noli manda win nandi+mbi, ñ+ndiñ niñguk, “No en Yambatti nanañ sina wopum giñgitñiilok ti-semekak win nambekakta endi amatam d+win yapma kle patak.” W+ndiñ eumbi,

[☆] 13:35: Kap 118:26

16 Yesuli niñguk, “Nain nola ama noli nanañ sina wopum timbepi, amatam asup sinik eni-tiañguk.

17 Nanañ nanalok nain indaumbi, kena gwañgwa no ni-mulimbi, eni-tiatiañen endoñ ñambi enguk, ‘Nepenepek gitik ip tiwili dikñemiñda timbi sindi biwit!’

18 Gan endi noñgan noñgandi kusei kimipi, e-tembi manda nimbi eñgiliñ. Ama dama ña kañguk endi ñindiñ niñguk, ‘Nak kwet sanoñgat no tuañgut win ña kauttok een, kusei wala timbi nak nim bimbilok dik nokok blan mandana molomgala nimbekañ.’

19 Timbi ama noloñ ñaumbi, endi ñindiñ niñguk, ‘Nak makauk wapai kit tombon tombon kena emettok ep tuañgut win yanañgipi tikatika timbepi ñaupi tilet, kusei wala timbi nak nim bimbilok dik nokok blan mandana molomgala nimbekañ.’

20 Timbi noli bo ñindiñ niñguk, ‘Nak tam kombikan tiñgutta timbi ñanalok tuop nim.’

21 Timbi kena gwañgwalì undane bimbì, eni-tiatiañen endi nek eñgiliñ wolok kasat gitik win molomñila ti-ñimiñguk. Timbi nanañ beuli ginañ komba diumbi, kena gwañgwan ñindiñ niñguk, ‘Dik platik sinik it kwettok telak tip ba wopum wandiñ ñambi, ama pimbiñesi wakìt ama kisi ba kesi kolan ba dausi sipsipmìn yambimbi yanañgìlim biwit.’ Wìndiñ eumbi, wolok tuopgan timbi, undanem bimbì

22 nimbi eñguk, ‘Molomna, mandaña ip biennat tilak, gan it ginañ gama nim tokñek.’

23 Wìndiñ eumbi niñguk, ‘Bìndambo ñambi, it kwet pawan telak tip ba wopum tuop kuñipi, amatam yambetañ win eni-giñgineumbi, itna ginañ tokñenelìñdok biwit.

24 Nak ñindiñ sanlet: ama dama eni-tiatiañen endoñnan nanin noli nanañ ti-jumut ti-semìt win lakat no nim nanekaliñ.’ ”

Yesu julunjuluñ nim kle-kulok

25 Timbi amatam kimin wopum asupti Yesu ñañguknan kle ñañilimbi undane yambimbi, ñindiñ enguk,

26 “No en nakita kuupi nandilak, gan naka timbi meñ beu wakìt tamìn ba wembe gwañgwañii ba dal kwayañii ba wiwii ba enlok kuñgun win bo siñgi nim wit-semllakta, endi nokok gwañgwana sinik kuuktok tuop nim.

27 Timbi no en enlok kloñbal nim tike bembì, nak nep kle kulakta, endi nokok gwañgwana sinik kuuktok tuop nim.

28 Tikap sindoñnan nanin noli it wopungan kindilep nandiwikta, endi dama pipapi, ittok tuanla nandimbi, minem palmilak walì it win timbi taleuktok tuop ba nim win ka-nandiwik.

29 Nim kañ, yop tambì, it kusei kimelek, gan endi it timbi taleuktok tuop nim, timbi ama it win ka-nandañ endi gitiktì kusei kimipi ni-lakalaka embi,

30 ñindiñ eneliñ, ‘Ama ñali it plapkan kusei kimipi kindikuk, gan nitakta nim timbi talelak?’

31 Ba tikap ama wapmañ no endi ama wapmañ nol nola mik ti-ñimepi ñauk, endi nitak timbek? Endi dama pipapi nandi-kiliñ embi, endok ama lakatgot endi diwindok ama asupgan mik ti-semnelìñdok tuop ba nim.

32 Tikap nìmda, kanjikñilì gama mayañgan paliñilimbi, ama wapmañ walì kanjikñiloñ manda kimilim ñaumbi nimbek, ‘Busuk inda-nimektok nitak timbet?’

33 Wìndiñgangot sindi giñgitsii ba nepenepesi gitik pat-samlak win siñgi wilmìnelìñdok nim ti-pañgìtam pakañda, sindi nokok gwañgwana sinik kunelìñdok tuop nim.

34 Palañ win nepèk koñgom sinik. Gan wolok koñgomlì talewikta, nitak tinambi, nombo koñgom dawik? Wìndiñ tìndìlok tuop nim!

35 Palañ wandin win nana kena ginañ ba gwilañgwilam ginañ kena nimnat, slak kolim ñalok.*

No en pawañnat endi pawañ kimipi, mandana nandi-kiliñ eukak.”

15

Yom amali ginañ tambanelak enda timbi silisili wopum indalak

1 Timbi takis epep ama ba yom ama asupgandi Yesulok mandan nandinepi pa baañgiliñ. Windiñ timbimbi,

2 Falisi ama git endikne manda nandi-tale ama endi yambimbi nandum pumbi, Yesula ni-wolwolk embi eñgiliñ, “Ama wali yom ama not ti-sembi, en gita pipat-milat timbi, nanañ yakan pa nalak.”

3 Windiñ eumbi, Yesuli eyout manda no ñindiñ enguk,

4 “Tikap sindoñ nanin ama noli sipsip 100 yambi-dikneñilimbi, noñgan noli pailekta, biwik ba? Nim ya! Endi 99 diwin win kwet kli pataknan yambium kli nalimbi, noñgan pailak win lonji ñakap timbi indauk wolok tuop.

5 Timbi indambi, walen kindem daumbi, bupum mumbi undane ñauk. Ña

6 ilnan tombi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum bumbi enbek, ‘Sipsip pailak win ip timba indakta timbi, bi nakita silisili timbit!’

7 Nak sanba nandiwit: ama wali sipsip pait-palimbi timbi indaņguk wala silisili wopum tiņguk, wandiņgangot yom ama noñgan no endi ginañ tambanelak enda timbi kunum ginañ silisili wopum sinik indaukak. Gan ama 99 endi ikan dindim kuañda timbi ginañ tambatambatta nim nandañ enda timbi silisili lakatgot indaukak.”

8 Yesuli wandiñ embi yousimbi enguk, “Tikap tam nolok minem kwandai satnin* kit tambon tambon palmek, timbi noñgan no pailekta, kak biwik ba? Nim ya. Endi kolsalen pindopi, it jamimbi, lonji-kiliñ embi, timbi indauk wolok tuop.

9 Timbi indaumbi, nolii ba il kwelnan nasii kiti-semum bumbi enbek, ‘Minemna pailak win ip timba indakta timbi bi nakita silisili timbit!’

10 Nak ñindiñ sanba nandiwit: tam wali minem kwandai pailimimbi timbi indaņguk wala silisili tiņguk, wandiņgangot yom ama noñgan no endi ginañ tambanelak enda timbi Yambattok eñaloñiilok boņgipsinan silisili indalak.”

11 Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Ama no endok niñañiit tipet pakimik.

12 Pakap, monali beula ñindiñ niņguk, ‘Bep, dik minem kwilikwili ba kwet pakamlak win itaņgan danbi, nokok tambon namñ.’ Eumbi, nepek gitik win danbi emguk.

13 Monali nain nim ombataumbi, beuli nepenepek miņguk win tualok kimit-talembi, minem gitik epmbi, kwet mayaņgan ñambi pat-ti-kuņguk. Kumbi, nandi-kamala-kuñipi, minem epguk win gitik kot-taleņguk.

14 Kot-taleumbi, kwet pakuknan wandiñ nanañ map wopum indaņguk. Indaumbi, gwaņgwa wali nanañla lonji nim kañbi,

15 ama winanin noloñ ña pa galumbi, bil† yambi-dikneuktok kena ginañ ni-mulim ñaņguk.

16 Ña kena ti-kuñipi, nanañ gawat tilinņgukta timbi bittok nanañ win bo ep nanalok galk nandiñguk, gan enlok nanañ nepek no nim pa maaņgiliñ.

17 Windiñ ti-kukap, ginañ nanandin tombimbi, ñindiñ nandiņguk, ‘Ama betnalok minem kena ti-ñimañ gitik endok nanañ tuk win mlapkan pat-semalak, gan nak endok niñañli ñolok nanañnala kimbepi pa tilet.

* 14:35: No en Yesu julunjuluñ klelak endi palañ koņgom nimnat wandin. * 15:8: Minem kwandai satnin wali kena nain noņgandok tuan. † 15:15: Juda amali bitta nandum nepek kolan papait timbimbi, nim nayaņgiliñ ba tikekaņgiliñ ba ep towiyaņgiliñ.

¹⁸ Wɨndiñda nak kwet ñin bimbi, bɨndambo betnaloñ ña tombi, ñɨndiñ nɨmbetat: Bep, nak Kunum Molom gɨt dɨk sɨta yom tɨ-samgut,

¹⁹ wala tɨmbi nak ñandin ñali nombo niñaña sɨnɨk kuuptok tuop nɨm, slak nandi-namumbi, mɨnem kena tɨ-gambi kuutat.’

²⁰ Wɨndiñ nandi-mbi mɨlapi, wolongan beuloñ ñauktok ñaɨguk.

Ñakap, kambak mayaɨgan il tɨmbi dumalaum bɨumbi, beulɨ kaɨguk. Kañbi kadaklembi, blan tɨ-ñɨmbi, woñep ñam apbi, sɨmumuñ tɨ-ñɨmɨɨguk.

²¹ Tɨmbi niñañli ñɨndiñ niɨguk, ‘Bep, nak Kunum Molom gɨt dɨk sɨta yom tɨ-samgut, wala tɨmbi nak ñandin ñali nombo dɨkok niñaña sɨnɨk kuuptok tuop nɨm.’

²² Gan beulɨ nandi-kɨmnembi, kena gwaɨgwañiila ñɨndiñ enguk, ‘Sɨndi platik sɨnɨk ñambi, dasindasi engano pamanat wɨn tɨke bɨmbi dasi-ñɨmɨt, tɨmbi besa pamanat kii niñañ plon dasi-ñɨmɨmbi, kesɨ gwɨlap wakɨt dasi-ñɨmɨt.

²³ Tɨmbi makauk niñañ kɨtti towium bendɨ wopum da-kɨliñe patak wɨn tɨke bɨm wɨp, sina wopum tɨmbi, sɨlɨsɨlɨ tɨna.

²⁴ Neta, niñana ñin endɨ kɨmguk ba paikuknan nanin nombo bɨ indambi, kaik patak.’ Wɨndiñ eumbi, kusei kɨmɨpi, sɨlɨsɨlɨ wopum tiɨgɨliñ.

²⁵ Tiñɨlɨmbi, tuanli kena gɨnañ pakuk walɨ ilan undane bɨm, it tɨmbi dumalaumbi, amatamdi kap tiumbi nandiɨguk.

²⁶ Nandi-mbi, kena gwaɨgwa no kɨti-ñɨmɨum bɨumbi, ni-nandi asup tɨmbi, ñɨndiñ ni-kaɨguk, ‘Wɨ nek indalak?’

²⁷ Eumbi niɨguk, ‘Kwayaɨga mona ip bɨk patak. Tɨmbi piɨgɨu gwɨlap no nɨm kolaɨgukta besetti eumbi, makauk niñañ kɨtti towium bendɨ wopum daɨguk wɨn wɨpi, nanañ si-na tamiñ.’ Wɨndiñ eumbi,

²⁸ tualɨ wala nandu piumbi, gɨnañ komba dɨumbi, it gɨnañnan nɨm lololok gɨɨgɨneɨguk.

Tɨmbi beulɨ pi-mbi, tualoñ ñambi, ni-busumbusuk tɨ-ñɨmbi, it gɨnañ louktok ni-nandiñɨpi ni-gɨɨgɨneɨguk.

²⁹ Gan tualɨ tambane niɨguk, ‘Nandi-lañ. Gwɨlat asupgan ñin nak kena gwaɨgwa sɨlanin nomɨk kena tɨ-gam-ta-bɨmbi, mandaɨga no nɨm wɨkut, ganmek dɨk notnai gɨt sɨlɨsɨlɨ tɨneɨdok meme niñañ kambak no nɨm namguñ.

³⁰ Gan niñaña mona ñali tam telak joɨgo kuañ en gɨta kumbi, mɨnemga na-taleɨguk en wandin walɨ bɨumbi, dɨk eumbi, makauk niñañ kɨtti towium bendɨ wopum daɨguk wɨn dombɨmbi si-ñɨmañ.’

³¹ Eumbi, beulɨ niɨguk, ‘Niñana, dɨk nepek nola nɨm lonjɨlañ. Nain tuop dɨk noɨganli nakɨta kulañ, tɨmbi nepenepek gɨtik pat-namlak wɨn dɨkok gɨɨgɨt.

³² Kwayaɨga ñin endɨ kɨmguk ba paikuknan nanin nombo bɨ indambi kaik patak. Nɨtekta waleni nɨm kɨndem daumbi, na sɨlɨsɨlɨ nɨm tɨneñ?’ ”

16

Mɨnem kwɨlikwɨli nandi-daklenat ka-dikñelok

¹ Tɨmbi Yesulɨ gwaɨgwañiila eyout manda no ñɨndiñ enguk, “Ama kwɨlikwɨli wopummat nolɨ mɨnem kwɨlikwɨli kena aman nolok kiinan ka-dɨkñeuktok kɨmɨt-talembi kuɨguk. Kuumbi, nain nola ama dɨwɨndi kandɨkñelok plon kɨt yout manda ñɨndiñ niɨgɨliñ, ‘Endɨ nepenepeka ep tɨmbi pailektok tɨlak.’ Wɨndiñ eumbi,

² kandɨkñe kɨti-ñɨmɨum bɨumbi niɨguk, ‘Dɨkok plon manda eum nandi t wɨn nɨtek? Dɨk kandɨkñe kena nombo tɨ-nameɨdok tuop nɨm, wala tɨmbi yout sambat tɨmbɨmbi, mɨnem kwɨlikwɨli lok kusei dakleun.’

³ Tɨmbi kandɨkñeli gɨnan gɨnañ ñɨndiñ nandiɨguk, ‘Molomnalɨ kandɨkñe kena napma tɨkelak, wala tɨmbi nak nɨtek tɨmbetat? Neta, nak kwet dɨplɨndɨplɨlok gembɨ no nɨm pat-namlakta, tɨmbi mɨnem kwɨlikwɨli kɨtinatta maetalet.

4 O, kombikmek nandi!let! Tikap nak man wɪndiñ wɪndiñ timbetta, molomnali kenala nep kleukak, wolondamek amalɪ not ti-nambi, isiñan gumañ nani-tiañeneliñ bek.’

5 Wɪndiñ embi, molomñilok tombon tike-kuñgiliñ noñgan noñgan kiti-semum biumbi, nola ni-kañbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?’

6 Eumbi niñguk, ‘Oliv komba tul wɪn wɪli gɪlo tɪndɪn wɪn kwet kambot* 100 wolok tuop.’ Eumbi niñdɪñ niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, plastik sɪnik pipapi, tambon 50 ombeñdok yout.’

7 Wɪndiñ embi, no ni-nandiñbi eñguk, ‘Molomnalok tombon dikok kandañ nitek patak?’ Eumbi niñguk, ‘Plaua mɪnjɪp kɪmɪka tɪndɪn wɪn lik 100 wolok tuop.’ Eumbi niñguk, ‘Ale, dik tambon ombeñdok kundit youkuñ ñin tikembi, tambon 80 ombeñdok yout.’ Kandikñeli wɪndiñ eñguk.

8 Kwelalok nepektok kandañ ama kwet ñolok giñgit kuañ endi siñginji tike-kimɪtneliñdok kundit ti-kindem dambi, ama Yambattok kolsalen gɪnañ kuañ wɪn yapma kleañ, wala timbi molomli kandikñe kelamdi nitek tiñguk wɪn nandi-tombi, niñdɪñ eñguk, ‘Ama wali enlok siñgin tike-kimilektok kundit ti-kindem dañguk.’ ”

9 Yesuli eyout manda wɪndiñ embi yousɪmbi enguk, “Nak niñdɪñ sanba: sɪndi wɪndiñgangot kwelalok mɪnem kwɪlikwɪli pat-samlak wali amatam not ti-sembi, ep kimɪtnekaliñ. Wɪndiñ tɪnekalɪnda, kwelalok nepenepek gitik kena mi-taleumek, kuñgu taletalen ni-mnatnan sani-tiañeum lonekaliñ.

10 No en nepek silanin kiinan kɪmɪlɪm patak wɪn ka-dikñe-kiliñ elak wali wakan nepek bien wopum wɪndiñgangot ka-dikñe-kiliñ elak. Ba no en nepek silanin kiinan kimɪlim patak wɪn dɪndɪmgan ni-m ka-dikñelak wali wakan nepek bien wopum wɪndiñgangot dɪndɪmgan ni-m ka-dikñe-kiliñ elak.

11 Wɪndiñda tikap sɪndi kwelalok mɪnem kwɪlikwɪli silanin wɪn ni-m ka-dikñe-kiliñ eñgiliñda, nindi nepek Yambattok dainan biennat wɪn sɪndok kisɪnan ka-dikñeneliñdok kimɪlekak? No ni-m.

12 Ba tikap sɪndi ama nolok nepek kisɪnan kimɪkuk wɪn ni-m ka-dikñe-kiliñ eñgiliñda, nindi nepek no sɪnlok pat-samektok samekak? Wɪn bo ni-m.

13 Kena gwañgwa silanin endi molomñiit tipet endok kena ti-semektok tuop ni-m. Wɪndiñ timbekta, endi molomñin nola nandum pɪmbiñen timbɪmbi, nandi-kunjit ti-ñimek, timbi molomñin no wɪn gɪnañli kasilembi, tike-kwambiñ dauk. Wɪndiñgangot sɪndi Yambat ba mɪnem kwɪlikwɪli lok kena tipelatkan ti-kuneliñdok tuop ni-m.”

Yambattok dainan matañgotañgoli mɪnem kwɪlikwɪli maklelak

14 Falisi ama mɪnem kwɪlikwɪli lok nandi-koñgom tiañgiliñ endi Yesuli manda wolok plon eu piumbi nandiñpi, tima giak ti-ñimɪmbi, ni-sasale manda eñgiliñ.

15 Timbi Yesuli enguk, “Sɪndi amatamdok dausɪnan dɪndɪm walan pa tañ, gan Yambatti gɪnañ nanandiñji nitein wɪn sambɪ-dakle-talembi, kusei niñdɪñda nandum tuop ni-m ti-samlak: nepek amalɪ nandum loloñ sɪnik tilak wali Yambattok dainan kolan papait sɪnik pa tilak.

16 Yoane tuk ii-sem endi gama ni-m indañilɪmbi, Moselok endikñe manda gɪta plofet amalɪ manda youkiliñ wɪn eu piumbi, amatamdi kimɪt-kleñgiliñ. Timbi Yoaneli indañguk wolok siñgi kandañ Yambatti amatam nitek yambi-dikñelak wolok giñgit manda kindem eu piumbi, amatamdi endok giñgit indaneliñdok gembɪ kokañ.

17 Gan endikñe manda gitikti gama papat kwambiñ pakañ. Kunum kwet endi kindem paitekamɪk, gan endikñe manda endila lakat sɪnik no ni-m paitnekalɪñ. Ni-m sɪnik.

* 16:6: Kwet kambot wandin no wɪn 37 lita ba nek.

18 Wĩndiñda no en tamın kle-kopi, komblin tikelak, endi Yambattok dainan telak joñgo kulak, timbi no en tam kle-kokolın no tikelak, endi wĩndiñgangot telak joñgo kulak.”

Minem kwilikwili kunumdok yama nım pisalekak

19 Timbi Yesuli kasat no ñĩndiñ ti-semguk, “Ama minem kwilikwili wopumnat no kuñguk. Endi dasindasin pamanat tuan wopum pa dasimbi, sandap tuop nanañ sina wopum pa tiliñguk.

20 Endok telak yamanan ama pĩmbiñen no kimilim pakuk, koi Lasalos.† Wandali endok piñgiu gwilap gitik timbi kolaumbi,

21 nanañla papi, ama kwilikwiliñattok ili ginañ nanañ na-tlapi, ti na gilam ginañ mep kokañ wın nambepi nandiñguk. Timbi wĩndiñgot nım. Kamotti bo bĩmbi, wandan bĩndaañgiliñ.

22 Timbi winaña ama pĩmbiñen endi sembumbi, eñaloli ginan tip nañgit-lombi, endok pañın Ablaam gita kimilim pakuk. Timbi ama kwilikwiliñat endi bo sembumbi kĩndit tapliñgiliñ. Kĩndit taplimbi,

23 kolandok giñgit timbi, piñgip gawat wopum nandi pakuk. Papi, deium loumbi, Ablaamdĩ Lasalos gita yakan mayañgan sınık palĩmbi yambiñguk.

24 Yambĩmbi, kitiu loumbi niñguk, ‘Bep pañ Ablaam! Nak komba galk ñolok ginañ papi, piñgip gawat wopum nandiñlet. Dik blan nandi-nambi, Lasalos ni-mulĩmbi, kii niñañ kusipti tuk ginañ youp bĩmbi, mambena plon kimilim busukñenewın.’

25 Gan Ablaamdĩ tambane niñguk, ‘Niñana, dik nım nandi-kamalaukañ: siti dama kaik pakimiknan dik pipapat kĩndem kasile-taleñguñ, timbi Lasalosli nepek kolan kusei kusei inda-ñĩmĩmbi, blan plon pakuk. Gan man ñın endi ñolok busuk plon patak, timbi dik piñgip gawat wopum nandiñlañ.

26 Timbi wĩngot nım. Masimasip no kimikimilim, wın kwet jambilan nĩndok ba sĩndok boñgipninan patak, timbi nĩndoñnan ba sĩndoñnan nanin noli wın dikĩmbi, tambo ñaneñdok tuop nım.’

27 Ablaamdĩ wĩndiñ eumbi, ama wali nombo kiti-nandiĩmbi niñguk, ‘Bep. Wĩndiñda dik kĩndem Lasalos ni-mulĩmbi, bepnalok ilan ñambi,

28 kwayanai kit tambon pakañ wın molo manda enbĩmbi, endi kuñgunji ti-dĩndim ewit. Nım kañbi, endi bo kwet kolan ñolokgan piĩmbi, piñgip gawat wopum nandiñelĩ a!’

29 Eumbi niñguk, ‘Neta Lasalosli ñauktok elañ? Kwayañgaili Mose git plofet amalĩ manda youyoulin wın gitik pat-semgak. Manda wın wakan nandiĩmbi kimit-klenekaliñ.’

30 Eumbi, ama wali Ablaamda nĩmbi eñguk, ‘Bep. Wın tuop nım. Gan ama sembĩsembĩn noli endoñ ñaukta, ginañji kĩndem tambanenekaliñ.’

31 Eumbi niñguk, ‘Tikap endi Mose git plofet ama endok mandanji nandi-kimneyañda, ama noli kimnan nanin mlapi, molo manda enbim, wali bo nım dakle-semek.’”

17

Kuñgu nitek kuamĩ wın ka-kiliñ elok

1 Timbi Yesuli gwañgwañiila ñĩndiñ enguk, “Nepek kusei kuseili mek amatamda inda-sembi, ep tiañeum yom tañ. Gan ama kusei nindi ti-kuyuk plon en-tiañelak endi blangan.

† 16:20: Kot Lasalos wolok walan wın “Yambatti tike-kimitak en”.

² Kawat wopum no ama wolok bim plon tembimbi, tuk kimbimbi ginañ youp munjup kolim piwik wali milap, gan tikap endi giñgita koi nimnat nandin no timbim yom plon pipilakta, Yambatti kijnjan milap wopum ombi-mumbi, mlata-sinik taukak.

³ Wala timbi kuñgunji ka-kiliñ enekaliñ.

Tikap noka noli yom tilakta, ep tindin kolan win biuktok manda kwambimbi nimbekañ, timbi yominla nandum blalaumbi, siñgi witakta, yomin bi-ñimekañ.

⁴ Timbi endi sandap noñgan ginañ nain asup yom ti-gamek, timbi nombo nain nitek yom ti-gamguk tuop ñindiñ ganbek, 'Nak yomnala nandiwam blalaumbi, siñgi witet' eumbi, dik yomin bi-ñimekañ."

⁵ Timbi ama eni-mumulin endi Wopumda ñindiñ niñgiliñ, "Dik nanandi-kiliktin timbi wopum da-nimin."

⁶ Eumbi tambane enguk, "Tikap nanandi-kiliktinji lakat mastat minjip nomik pat-samekta, kindem komba kakai sakñen ñala ñindiñ ninelin, 'Dik kakatka tamapi ñam, tuk kimbimbi ginañ pimbi, tipi kwambimbi da!' Windin nimbimbi, komba wali wolongan mandanji tañgonewik."

⁷ Timbi Yesuli yousimbi enguk, "Tikap kena gwañgwa silanin no nanañ kena ba sipsip yambi-dikne kena ti-samekta, kena ginañ nanin undane ilan bumbi, sindoñnan nanin noli 'Platik sinik bumbi, nanañga ñin na!' windin nimbek ba?"

⁸ Nim ya. Tambo endi ñindiñ nimbek, 'Dik nanañ ti-jumut ti-nambi, dasindasiñga ti-dindim timbi, nanañ tuk mep bi kle-namum nambamek, ditnalok siñgimek kle na.'

⁹ Timbi kena gwañgwal molomdok mandan tañgoneumbi, molomdi ni-kindem dawik ba? Nim ya.

¹⁰ Wala timbi sindi windiñgangot nepek Molomjili manda sanguk win gitik tañgone-taleañda, ñindiñ enekaliñ, 'Nindi kena gwañgwa nandin ñali kenaniñgot tiñgimiñ, ninda ninikindem dalok tuop nim.' "

Yambatta kot giñgit milok

¹¹ Timbi Yesuli gwañgwañii git Jerusalem ñaupi, kwet tipet, Samalia git Galili, wolok baliliñjetnan klembi ñañguk.

¹² Nambi, it kwet nolok loup tñilimbi, ama kit tambon tambon endi ña Yesu timbi dumalañgiliñ. Endi jibat yambo mawatsiat, amatamdi yambi-misimisi taañgiliñda timbi mayañgan ipi

¹³ kitinimimbi niñgiliñ, "Yesu, ama wopum, dik blan ti-nimbi nandi-nimimbi."

¹⁴ Windin kitumbi yambimbi, Moselok endikne manda klenelin dok embi enguk, "Sindi gwilapsi tapma amala daut semnepi ñawit!" Windin eumbi ñañilimbi, wolongan wandanji gilitañguk.

¹⁵ Timbi gwilapsi kaum kindem daumbi, endoñnan nanin noli noli yambimbi, Yambat wopungan ni-ta-lo tñipi, Yesuloñ undane bñguk.

¹⁶ Ama win endi Juda ama nim, endi Samalia nanin. Endi Yesulok kesiinan bi pi pimbi, kwet plon pindim papi, simba kindemda manda niñguk.

¹⁷ Eumbi, Yesuli amatam en gita pakiliñ ñindiñ enguk, "Nak ama kit tambon tambon ep timba kindem daliñ bek, gañgan ama kit tambon tipet tipet endi delok pakañ?"

¹⁸ Nitakta timbi ama sambat nolok ñali engangot undane bumbi, Yambat koi giñgit mlak?"

¹⁹ Windin embi niñguk, "Nanandi-kiliktiñgalis gep timbi kindem dalañ. Kindem a, mlapi ñau!"

Yambatti indañgan nimbi-dikneukak wolok ti-pañgipañgilelok

Ama Sisinikti indañgan bi inda-dakleukak

20-21 Yambatti dawanda kusei kimipi, amatam indaŋgan yambi-dikñeukak wala Falisi amalí Yesu ni-nandumbi, ñindiñ tambane enguk, “Endi ikan boñgipsinan papi sambidikñelak, wala timbi sindi nepek wolok kusei kimikimit win dausili kanelindok tuop nim, ba amalí nosiila ñindiñ nim eninekaliñ, ‘Yakñesi, endi ñolok patak’ ba ‘Da patak’.”

22 Windiñ embi yousimbi, gwañgwañiila enguk, “Mlap nain indaukak wolonda sindi Ama Sisinik nak nain dumangangot nambinepi nandi-koñgom tinekaliñ, gan nim nambinekaliñ.

23 Timbi diwindi naka ‘En ñandiñ patak’ ba ‘Wandiñ patak’ windiñ saninekaliñ, gan sindi nandi-kimnemi, nim woñepi ep klenekaliñ.

24 Kusei ñandiña: pisapisatti bayak eumbi, kunum kwet kusei kimikimilinan nanin ñam taleñguknan sale-talelak, windiñgangot Ama Sisinik nokok nainna indaumbi, indaŋgan tombetat.

25 Gan dama nak piñgip gawat ba mlap kusei kusei bemambi, amatam man ñindiñgít kuañ endi siñgi wit-namnekaliñ. Windiñ inda-namektok een.

26 Amatamdi Noalok nainnan tuk gwam wopum gama nim indañlímbe nittek kuñgiliñ, windiñgangot endi nak Ama Sisinik gama nim tomñlímbe kunekaliñ.

27 Endi nanañ tuk nambi, wapatam tiñlímbe, Noali kikeñ ginañ loñguk wolok tuop. Timbi tuk gwam wopumdi suam ep walaimbi, yandip kim-taleñguk.

28 Lotilok nainnan windiñgangot indaŋguk: amatamdi nanañ tuk nayañgiliñ, ba nepenepek tuatua kena ba nanañ kena ba it kindikindit kena pa taañgiliñ,

29 gan Lotili Sodom it kwet biñguk sandap wolonda komba gít kawat kombanat kunum ginañ nanin gwi nomik pim yandipbi, ep dímbe kim-taleñgiliñ.

30 Noa ba Lotilok nainnan mlapti amatam kaikan inda-semguk, windiñgangot nak Ama Sisinikti tombe inda-dakleutatnan mlapti inda-semekak.

31 Sandap wolonda isi pawan ba kenanjí ginañ pakañ endi ñindiñ tineliñdok nak elet: endi nepenepesi mep ñaneliñdok isi ginañ nim lonekaliñ ba undane isinan nim ñanekaliñ.

32 Loti tamínloñ mlap inda-ñimíñguk win sindi nim nandi-kamalanekaliñ.

33 No en kwelalok kuñgun enlok tike kamaiuktok gembí kotakta, kunumdok kuñgun pailmekak. Timbi no en naka timbi kwelalok kuñgun bilakta, kunumdok kuñgun wali palmekak.

34 Nak ñindiñ sanlet: nain wolonda amatam tippetí tim ipat noñgan plon dou palímbe, no matíkembi, no bium palekak.

35-36 Timbi tam tippet endi yakan nanañ mindi palíñlímbe, no matíkembi, no bium palekak.”*

37 Timbi gwañgwañiili ni-nandiñmbe eñgiliñ, “Wopum, win dendíñ indaukak?” Eumbi, eyout manda no ñindiñ enbi eñguk, “Nepek kimikimín pataknan monik oeoeli kimín timbímbe, nepek delok patak win inda-daklelak.”

18

Nimolo ti-ta-kuumbi, Ama Sisinik en bi tombekak

1 Timbi gwañgwañiili nain tuop nimolo timbi giñginembi, nim nandi-milataneliñdok Yesuli eyout manda no ñindiñ enbi

2 eñguk, “It kwet nolok manda kandan ama no kuñguk. Endi amala nim nandi-semliñguk, ba Yambatta bo giñgiñgan nim ti-ñimlíñguk.

* 17:35-36: Nandi-tale ama diwindi manda kusip no gamañgot patak eañ. Win ñindiñ, “Nain wolonda ama tippet endi kena ginañ yakan palíñlímbe, no matíkembi, no bium palekak.”

³ Tĩmbi it kwet wolok tam kanjak no kuñguk endi manda kandanloñ nain nain bĩmbi, ñĩndiñ nĩliñguk, 'Dĩk nandi-nambi, kanjikna ni-giñgineumbi, tambonna endok kandañ patak wĩn ombi-namekak.'

⁴ Wĩndiñ eumbi, kandanli nandi-kimnemi kulĩnguk. Kukapi, siñgimek enla ñĩndiñ eñguk, 'Nak ama nim nandi-semlet, ba Yambatta bo giñgiñgan nim ti-ñimlet.'

⁵ Gan wandingan embi, tam kanjak ñali nain nain mĩlap ñin pa namlakta tĩmbi nak joñgo tĩke-kimĩlambi, tambon kak tĩkeukak. Nim kañbi, nain tuop giñgine bĩmbi jĩklotaut.' "

⁶ Wopumdi eyout manda wĩndiñ ti-sembi, gwañgwañiila enguk, "Siñdi kandan ama kelamdi nek eñguk wĩn nandañ ba? Endi tam giñginen wĩn tĩke-kimĩlepi eñguk."

⁷ Tĩmbi Yambatti amatam enlok ep kasileñguk wĩn nek ti-semekak? Endi giñgitiñiili tim sandap kitĩ-ñĩmañ wĩn nain ombapgan nandi-kimnemi, nim ep kimilek ba? Nim ya.

⁸ Nak ñĩndiñ sanlet: nain nim ombataumbi, plastik sinik ep kimilekak. Gan nak Ama Sisĩnĩkti bi tommek, nak wolonda amatam nanandi-kĩlĩktĩnjĩat diwĩn kwelan ep timba indanekaliñ ba nim?"

Kayombĩnemi kuañ endi Yambattok dainan dĩndim indañ

⁹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, eyout manda no eñguk, wĩn ama endi dĩndim wĩndiñ nandi-kwambiñ dambi, diwĩnda nandum pĩmbiñen tilak ama wandisi wala ñĩndiñ enguk,

¹⁰ "Nain nola ama tĩpet, wĩn Falisi ama no, tĩmbi takis epep ama no, endi nimolo tĩndepi tapma it gĩnañ loñgĩmĩk."

¹¹ Falisi ama endi lom ipi, gĩnan gĩnañ enla ñĩndiñ nimolo tĩmbi eñguk, 'Yambat. Ama diwĩn gĩtik endi minem tiatia telak julũngan kimĩt-kleañ, ba kundit kelam tañ, ba telak joñgo pa kuañ. Gan nak endi wandin nim, ba takis epep ama da patak en wandin bo nim, wala tĩmbi simba kindemda manda ganlet.'

¹² Sande noñgan gĩnañ nak sandap tĩpet endikĩe manda klembi, nanañ gĩtik kimĩsipbi patet, ba nepenepek gĩtik epmĩlet wĩn kit tambon tambon tambipi, noñgan wĩn dikok pa gamlet.'

¹³ Gan takis epep ama endi mayañgan sinik ipi, kunum gĩnañ deium lolola misĩmbi, yomĩnlok simba gawat tiñipi, kuañ wipi, ñĩndiñ niñguk, 'Yambat. Nak ama yomat, dik mamasa ti-namĩñ.' "

¹⁴ Yesuli eyout manda wĩn ti-sem-talembi enguk, "Nak ñĩndiñ sanlet: ama ñali Yambattok dainan dĩndim indambi, ilnan ñañguk, Falisi ama endila nim. Neta, ama gĩtik nisilok kosi giñgiti tĩke-loañda Yambatti ep tĩke-pilak, gan no en kayombĩnelakta en Yambatti tĩke-lolak."

Ama nitnein endi Kunum Molomdok giñgiti indaukak?

¹⁵ Tĩmbi amatamdi Yesuli ñakñak bo ep kaupok nandiĩmbi, endoñ yanañgipi biñgĩliñ. Bĩmbi, gwañgwañiili yambiĩmbi enombĩmbi eni-kimĩsip ti-semgĩliñ,

¹⁶ gan Yesuli kitĩ-semum bĩmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, "Wĩn ama ñandisi ñala wakan Yambatti enlok giñgitiñi yambi-dikĩnelak, wala tĩmbi gwañgwa bisat yambiumbi nokoñ biwĩt. Telak masip nim ti-semnelĩñ."

¹⁷ Nak biañgan sanlet: no en Yambattok kapmainan gwañgwa bisat nomik nim kuup nandiĩlakta, endi endok giñgiti nim indaukak. Nim sinik."

¹⁸ Tĩmbi Judalok telak dama noli Yesula ñĩndiñ niñguk, "Endaut kindem, nak kuñgu taletalen nimnat kasileuttok ep tĩndin nittek kleut?"

¹⁹ Eumbi niñguk, "Nekta naka kindem nanlañ? Yambat en noñganliñgot kindem sinik."

20 Dik endikñe manda ip nandi-talelañ: dik ama nolok tamın gıta joñgo nım kundekamik, dik ama wılı kım nım timbekañ, ba kumbu nım timbekañ, ba ama nolok siñgin joñgo nım siukañ, timbi meñga bekala giñgiñgan ti-sem-ta-kuukañ.”*

21 Wındiñ eumbi niñguk, “Manda elañ wın gıtık nak ikan tip plongan kusei kımipi, tañgonem ti-ta-bilet.”

22 Yesulı manda wın nandımbi, niñdiñ niñguk, “Kındem, gan nepek noñgangot gama timbeñdok patak wın niñdiñ: dik nepenepek gıtık pakamlak wın tualok kımilim tua-taleumbi, minem wın danbi, ama pımbiñesıla emekañ. Wındiñ timbeñda, tambon tuañga wopum kunum gınañ pakamekak. Ale, wındiñ timbi taleumbi, bım nak nep kle-kuukañ.”

23 Wındiñ eu nandımbi, minem kwılıkwılın asup sınık palmiñgukta timbi gınan mlatañguk.

24 Yesulı wın kañbi enguk, “Ama minem kwılıkwılınjıat Yambattok giñgit indaneliñdok nandañ endi gliñgliñnat.

25 Kamel noli lik bemdok gınañ minam wolok ña tombep nandumda endi gliñgliñ timbek. Gan ama kwılıkwılı wopumnat noli Yambattok giñgit indambi, endok kapmainan kuup nandılakta endi gliñgliñ wopum sınık timbek.”

26 Wındiñ eumbi, manda nandiñgiliñ endi niñdiñ eñgiliñ, “Ei, tıkap wındiñda, ama noli kuñgu taletalen nımnat kasıleuptok tuop no nım patak!”*

27 Timbi Yesulı enguk, “Nepek no amali timbektok tuop nım wın Yambatti tuop ti-talewik.”

28 Timbi Petloli niñguk, “Niñdok kandañ bo nıtek? Niñdi nepenepet ba giñgitniı gıtık pat-nımañ wın yambi-talembi, dik gep kle-kuamiñ wın!”

29 Eumbi enguk, “Nak biañgan sınık sanba nandiwit: ama gıtık Yambattok giñgit indam kuneliñdok isi ba tamjii ba dasi kwayañjii ba menjı bepsi ba gwañwanjı bısat yambi-taleañ endok kandañ wın niñdiñ:

30 endi giñgıtsii yambiñgiliñ wolok kınjan kwelangan yousi-semum kasılenekaliñ, timbi giñgıtsii kombilin wali giñgıtsii damanin wın yapma klelak. Timbi nain gamañda indaukakan endi kuñgu taletalen nımnat kasılenekaliñ.”

Yesu en kımibi mlalekak wala gwañgwañıla en-kaik tañguk

31 Yesulı gwañgwañii 12 wali nisıñgan patneliñdok yanañgıpi, niñdiñ enguk, “Nandañ: niñdi Jelusalem ñaneñdok ñamiñ, timbi wolok plofet amali Ama Sisınik nokok plon manda gıtık youyoulin wolok tuopkan indaukak.

32 Juda amali ama sambat nolok kısınan naplımbi, endi nani-lakalaka embi, kolan ti-nambi, iwıttı nep suambi,

33 kolan sınık nep waipbi, nulım kimbetat. Timbi maim tıpet git no ñaumbi, bıdambo kımnan nanin kaitambi mlalaletat.”

34 Yesulı wındiñ eñguk, gan gwañgwañiilı nek inda-ñimekak wın nım nandi-dakleñgiliñ. Manda wolok kusei kımısembi-semum pakukta timbi endi wın nım nandi-kiliñ eñgiliñ.

Ama dai sisipmın noli Yesu en Mesia wın nandi-dakleñguk

35 Yesulı Jeliko it kwet timbi dumalaumbi, ama dai sisipmın no telak pawan pipapi, kıtınat ti pakuk.

36 Papi, amatam asup makleum nandımbi, eni-nandımbi eñguk, “Ñın nek tañ?”

37 Eumbi niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin endi bılak.” Wındiñ eumbi

38 kıtı-ñımımbi eñguk, “Yesu, Devittok Kombilin, dik naka gınañ busuk ti-namiñ!” Wındiñ kıtıumbi,

* 18:20: Kisim Bek 20:12-16 * 18:26: Juda amalok nanandınjı no wın niñdiñ: tıkap minem kwılıkwılı asup pat-semılakta, niñdiñ inda-daklelak: Yambattok gwılamdı endok plon patak.

39 telak dama tiñgılıñdĩ ni-ñombĩmbi eñgılıñ, “Ei, gitak pat!”, gan ama wali wopungan kitĩmbi eñguk, “Devittok Komblin-o, dik naka gĩnañ busuk ti-namĩñ!”

40 Tĩmbi Yesulĩ wiñgan bĩ ipi, ama wiñ nañgĩpi endoñ binelĩñdok eumbi, nañgĩp ñasiñgan bĩumbi ni-nandĩmbi eñguk,

41 “Nak nek ti-gamettok nandĩlañ?” Eumbi niñguk, “Wopum, nak bindambo dau deiuptok nandĩlet.”

42 Wĩndĩñ eumbi, Yesulĩ niñguk, “Wĩndĩñda bindambo dei! Nanandĩ-kĩlĩktĩñgalĩ gep tĩmbĩ kindem dalañ.”

43 Wĩndĩñ eumbi, wolongan dai tombĩm deimbi, Yesu klembi, Yambatta kot gĩñgĩt mĩñguk. Tĩmbi amatamdi kundit wiñ kañgılıñ endĩ bo Yambat ni-ta-lo tiñgılıñ ñ.

19

Ama Sisĩnik endĩ ama pait-papal ep lonjĩmbi epmehtok indañguk

1 Tĩmbi Yesulĩ Jeliko it kwelan tombi, dikĩne ñaupi ñañguk.

2 It kwet wandĩñ ama no kuñguk, koi Sakius. Endĩ takis epep amalok telak damanjĩ no, en mĩnem kwĩlĩkwĩlĩ wopum palmĩñguk.

3 Endĩ Yesu kauptok nandĩ-koñgom tiñguk, gan endĩ ama dumanda tĩmbi ama kĩmĩn gĩtĩktĩ masimasip ti-ñĩmĩmbi, kauktok tuop nĩm.

4 Wĩndĩñda endĩ yapma klembi, dama woñep ñambi, komba endĩ lololok tuop nolok plon lombi, “Yesulĩ telak ñolok bĩutak” wĩndĩñ nandĩmbi, kauktok mandĩ pakuk.

5 Tĩmbi Yesulĩ kwet wolok ña tombi, deium loumbi, Sakius kañbi niñguk, “Sakius. Platit pi! Nak man ñĩn dikok ilan ñam palettok elet.”

6 Eumbi nandĩmbi, platit sĩnik piĩmbi, Yesu silĩsilĩnat ilnan ni-tiañeumbi loñguk.

7 Tĩmbi amatam wi kañgılıñ endĩ gĩtĩk kusei kĩmĩpi, e-balep tĩmbi eñgılıñ, “Endĩ yom amalok ilan pap dowepi loñak.”

8 Gan Sakiusli mĩlap ipi, Wopum ñĩndĩñ niñguk, “Wopum, nak ñĩndĩñ tĩmbep nandĩlet: nak nepenepetna tambĩpi, tambon ama piĩmbĩñesĩla emetat. Ba nak nimbek nolok nepenepesi juluñ tĩmbi epgutta, nak bindambo nain tĩpet tĩpet ombĩ-semetat.”

9 Yesulĩ manda wiñ nandĩmbi niñguk, “Ama ñalĩ bo Ablaamdok komblin* kulakta tĩmbi Yambattĩ sandap ñolonda it ñolok kuañ en kolandok kiinan nanin sepma tĩkeumbi, kindem pakañ.

10 Nak Ama Sisĩnikĩ amatam pait-papal enda wakan ep lonjĩmbi epmehtok indañgut.”

Ama Wapmañĩ undanem bĩmbi, gĩñgĩtĩñilok tuanjĩ ombĩ-semekak

11 Yesulĩ Jelusalem tĩmbĩ dumalañgukta tĩmbi amatamdi ñĩndĩñ nandĩñgılıñ, ‘Yambattĩ kusei kĩmĩpi, indañgan nĩmbĩ-dikĩneupi tĩlak.’ Kusei wĩndĩñda tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, eyout manda no amatam mandan nandĩ pakĩlĩñ enda ñĩndĩñ enbi

12 eñguk, “Ama loloñ noli kwet kulĩñguknan wolok ama wapmañ indauktok nandĩñguk. Kusei wala tĩmbi endĩ ama wapmañjĩ nĩmbĩ taleuktok kwet mayañgan ñambi, nombo undane bĩuktok eñguk.

13 Embi, kena gwañgwañii endoñnan nanin kit tambon tambon kitĩ-semum bĩumbi, ama noñgan noñgan mĩnem lĩk noñgan† embi enguk, ‘Sĩndĩ mĩnem ñĩn tĩkembĩ, kena mĩñĩlĩmbi, nak ñam undane bĩutat wolok tuop.’ Wĩndĩñ embi ñañguk.

14 Tĩmbi endok gĩñgĩtĩñi nandĩ-kunjita ti-ñĩmĩñgılıñ endĩ ama diwĩn ep danbi, en kle ñambi, ñĩndĩñ enelĩñdok enĩ-mukĩlĩñ, ‘Nĩndĩ ama ñĩn endĩ ama wapmañĩ kauptok nĩm nandamĩñ.’

* 19:9: Sambat ñolok gĩnañ ‘Ablaamdok komblin’ manda wolok walan tĩpet: Sakius endĩ Juda ama, tĩmbi Ablaamdĩ Yambat nandĩ-kĩlĩktĩ ti-ñĩmĩñguk wĩndĩñgangot tiñguk. † 19:13: Mĩnem lĩk noñgan gĩnañ kena nain 100 wolok tuan dasium pakuk.

15 Tĩmbi ama wĩn ama wapmañjĩ nĩmbĩ taleumbi, ilan undanem bĩnguk. Bĩmbi, kena gwañgwa mĩnem emĩemĩn endĩ mĩnem wĩn nĩtek ka-dĩkĩneum bendĩnguk wĩn ka-nanduktok endĩ kĩtĩ-semum bĩnelĩndok eñguk.

16 Eumbi, dama bĩnguktĩ ñĩndĩñ nĩnguk, ‘Molom, dĩa mĩnem lĩk noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lĩk kĩtĩ tambon tambon ikan yousĩmbi indañguk.’

17 Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Kena gwañgwa kĩndem dĩa kundit kĩndem sĩnĩk tĩnguñ. Dĩa nepek tip mĩnam wĩn ka-dĩkĩne-kĩliñ eñguñda tĩmbi it kwet kĩtĩ tambon tambon yambĩ-dĩkĩneũndok ganba talelak.’

18 Tĩmbi ama nolĩ bĩmbi nĩnguk, ‘Molom, dĩa mĩnem lĩk noñgan namguñ, gan nak kenanewambi, mĩnem lĩk kĩtĩ tambon tambon ikan yousĩmbi indañguk.’

19 Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Ale, dĩa it kwet kĩtĩ tombongot yambĩ-dĩkĩneukañ.’

20 Tĩmbi ama nolĩ bo bĩmbi nĩnguk, ‘Mĩnemga ñĩn. Nak wĩn sandumdi tĩmĩpi biwam pakuk.’

21 Nekta, dĩa ama kunduwat, dĩa kena nĩm tĩnguñdi ama nolok kena meñdok bien epep pa tĩlañ, wala tĩmbi nandĩ-mĩsĩ-gambi, wĩndĩñ tĩngut.’

22 Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, ‘Kena gwañgwa kolan dĩa, dĩtnalok mandañga waliñgan manda plon gapĩletak. Dĩa naka nandum nak ama kunduwat, kena nĩm tĩnguttĩ ama nolok kena meñdok bien epep pa tĩlet wĩndĩñ nandĩ-namlañ ba?’

23 Tĩkap wĩndĩñda, kusei nekta dĩa mĩnemna tĩkembĩ, mĩnem ilan nĩm kĩmĩkuñ? Kĩmĩlĩmda, mĩnem walĩ kenaneumbi, bien indaumbi bĩmbi epmet ñak.’

24 Wĩndĩñ embi, ama wolok ikĩliñ enda ñĩndĩñ enguk, ‘Mĩnem mĩngut wĩn lom tĩkembĩ, ama nin mĩnem lĩk kĩtĩ tambon tambon palmĩlak enda mĩwit.’

25 Eumbi nĩngĩlĩñ, ‘Wopum, endĩ ikan kĩtĩ tambon tambon palmĩlak wĩn!’

26 Wĩndĩñ eumbi enguk, ‘Nak ñĩndĩñ sanba: no en nepek ka-dĩkĩnelok mĩmĩn wĩn tĩke kulakta, enda nombo yousĩmbi mĩlok, tĩmbi no en wĩn nĩm tĩke kulakta, endok nepek palmĩlak wĩn apma tĩke-ñĩmlok.’

27 Tĩmbi kanjĩknai yambĩ-dĩkĩneuttok nĩm nandĩ-namgĩlĩñ wĩn sĩndĩ ñolok yanañgĩp bĩmbi, dautnanangan yandĩpmĩ kĩmbĩt.’ ”

Ama Sĩsĩnĩk Yesu endĩ Jelusalem gĩnañnan ama wapmañ wandin kena tĩnguk

Yesulĩ ama wapmañ nomĩk Jelusalem loñguk

28 Yesulĩ wĩndĩñ eu taleumbi, Jelusalem it kwet tĩmbĩ dumalauktok yousĩmbi ñañguk.

29 Ñakap, kwet kĩmĩn koi Oliv wolok lombi, Betfage gĩt Betani it kwet ep tĩmbĩ dumalaumbi, gwañgwañĩt tĩpet enĩ-mupi

30 enguk, “Sĩtĩ it kwet da wolok ñawĩt. Ña tombi, doñki nĩñañ no toali toptopmĩn palĩmbi kandetamĩk. Doñki nĩñañ wĩn gĩtikĩnĩn, wĩn ama nolĩ wolok plon no nĩm pipakĩlĩñ. Wĩn tĩmbĩ indaumbi pĩsapi nañgĩp bĩwit.

31 Tĩkap ama nolĩ ‘Nekta pĩsakamĩk?’ sanĩ-nandumbi, ñĩndĩñ nĩndekamĩk, ‘Wopumdi wala elak.’ ”

32 Tĩmbi ama tĩpet enĩ-mukuk endĩ ñambi, enguk wolok tuop tĩmbĩ indañgĩmĩk.

33 Tĩmbi doñki nĩñañ pĩsalĩñĩlĩpi, molomñĩilĩ engĩlĩñ, “Sĩtĩ nekta ñĩn pĩsakamĩk?”

34 Eumbi, “Wopumdi ñala elak” eñgĩmĩk. Eum nandĩ-semumbi,

35 Yesuloñ nañgĩp ña tombi, sauloñjet doñki nĩñañlok plon kĩmĩpi, Yesu tĩmbĩ plaptaumbi, wolok plon lo pipakuk.

36 Pipalĩm nañgĩp ñaumbi, koi tĩke-loneliñdok amatamdi sauloñjĩ telak ñañguknan sambat plon ipane-ta-ñañgĩlĩñ.

37 Tĩmbi Yesulĩ Jelusalem tĩmbĩ dumalaumbi, Oliv kwet kĩmĩn klokloñennan pĩñĩlĩmbi, amatam kĩmĩn wopum en kle kuñgĩlĩñ endĩ kusei kĩmĩpi kot tĩmbi, e-sĩlĩsĩlĩ

tĩngiliñ. Endi kundili gembinat gitik timbim kañgiliñ wala timbi Yambat wopungan ni-kindekindem embi,

³⁸ ñindiñ eñgiliñ,

“Wopumdi ama wapmañ ni-mulim nindoñ bilak
enda gwilam milok!”[✧]

Kunum Molom Loloñ sinik busuk nimplak
endok koi ni-ta-lona!”

Windiñ kit-kolimbi,

³⁹ Falisi ama nindi amatam kimin wopumdok boñgipsinan ñañgiliñ endoñnan nasi diwin endi manda wala nandum pumbi, Yesula niñgiliñ, “Endaut, gwañgwañgai enombumbi biwit!”

⁴⁰ Eumbi tambane enguk, “Nak ñindiñ sanba: tikap endi binetaña, kawatti gitik ñali kitinetañ.”

⁴¹ Timbi Yesuli Jerusalem timbi dumalaumbi, it kwet win kañbi, kut-blambla embi,

⁴² ñindiñ eñguk, “Jerusalem nasi, man ñindiñgit telak nek ñali busuk timbi inda-samek win nandineliñ ñak!‡ Gan wali dausinan sembun palimbi, nim ka-dakleañ.

⁴³ Kusei ñindiñda windiñ sanlet: nain inda-samumbi, kanjiksiili bimbibi, kwet tuop masip samneliñdok sañ wandin sep gimbu embi, dim pawan kwet kimili loumbi, dim makleumbi, mikñat sindoñ lonekalñ.

⁴⁴ Lombi, isi kwesi wakıt wembe gwañgwanjii wolok kuañ sindi sandipbi, sep timbi kola-talenekaliñ. Timbi isi wialimbi, kawat noli nolok plon nim gali kwambiñ dambi palekak. Yambatti sep plaptauktok sindoñ biñguk, gan sindi kilanji win nim ka-nandi-dakleñgiliñda timbi kanjiksiili windiñ ti-samnekalñ.”

Yesuli nindi manda nimbimbi kena tĩnguk wala Juda ama biesi ni-kañgiliñ

⁴⁵ Timbi Yesuli tapma it sañ jimba ginañ lombi, ama nepenepek tuatualok kimikiliñ yambimbi, ginañ komba diumbi, kusei kimpipi, walinin ep kle kolinipi

⁴⁶ enguk, “Tapma it ñolok plon Yambattok manda ñindiñ youyoulin patak, ‘Nokok itnali nimolo ti-namnamlok it palekak’,[✧] gan sindi win timbimbi, kumbu ama piñdası endok pat-sembi it nomik tilak.”

⁴⁷ Timbi Yesuli sandap tuop tapma ilan ñambi, amatam eni-daut ti-semñilimbi, tapma ama biesi git endikñe manda nandi-tale ama ba Judalok telak damanji endi en wili kimneliñdok telak lonjĩngiliñ,

⁴⁸ gan amatamdi endok mandan nandineliñdok en gita galiñgiliñda timbi ama biesi en witaliñdok telak no nim kañgili ñ.

20

¹ Nain nola Yesuli tapma ilan amatam eni-daut ti-sembi, giñgit manda kindem eniñilimbi, tapma ama biesi wakıt endikñe manda nandi-tale ama ba ama biesi diwin endi kanep bimbibi,

² ñindiñ ni-nandiñgiliñ, “Dik tapma ilan ñolok kundit kusei kusei pa tılañ win nindi windiñ tindilok gembı gamguk ba ganbi taleñguk win ninbim nandina.”

³ Eumbi tambane enguk, “Nak bo ekaeka no san-nandiwambi nanbi nandiwa:

⁴ nindi Yoane nimbı taleumbi, tuk ii-sem kena tĩnguk? Win Kunum Molomdi ba ama noli?”

⁵ Eumbi, nisıñgan manda e-kle-kot timbi eñgiliñ, “‘Kunum Molomdi’ windiñ ninam, ñindiñ ninbetak, ‘Windiñda sindi kusei nekta mandan nim nandi-kwambiñ dañgiliñ?’

⁶ Ba ‘Ama noli Yoane nimbı taleñguk’ windiñ ninam, amatam nin Yoane win plofet ama nandi-kwambiñ dañ endi kawatti nindip kimnetañ.” Windiñ embi,

[✧] 19:38: Kap 118:26   ‡ 19:42: Yambatti epma tikeuktok Yesu ni-mukuk win nandi-kwambiñ daumda, Yambat gita busuk inda-semek.   ✧ 19:46: Aisaia 56:7

⁷ ñĩndĩñ tambane nĩngĩlĩñ, “Wĩn nĩndĩ nĩmbĩ taleñguk wĩn nĩm nandamĩñ.” Eumbi
⁸ enguk, “Ale, nak bo nĩndĩ nanbĩ taleumbi, kundit ñĩn pa tĩlet wĩn bo nĩm sanbetet.”

Yesulĩ ama biesĩ endĩ wain kena kandĩkñe ama kolan wandin eñguk

⁹ Tĩmbi Yesulĩ kusei kĩmĩpi, amatamda eyout manda no ñĩndĩñ enguk, “Ama nolĩ wain kena tĩnguk. Wain tĩpi-talembi, kenan wĩn kandĩkñe amalok kĩsĩnan kĩmĩpi, nain ombapgan kwet mayaňgan nolok ña kuuptok ñaňguk.

¹⁰ Bien epeplok nain indaumbi, kena gwaňgwa sĩlanin no bien dĩwĩn epmektok kandĩkñe amalolĩ nĩ-mulĩm ñaňguk. Ña tombĩmbi, kandĩkñe amalĩ waipbi, slak undane ñauktok nĩ-mukĩlĩñ. Nĩ-mulĩm ñaumbi,

¹¹ molomlĩ nombo kena gwaňgwa sĩlanin no nĩ-mulĩm ña tombĩmbi, en bo waipbi, siňgi mayek tĩ-lamĩpi, slak undane ñauktok nĩ-mukĩlĩñ.

¹² Tĩmbi molomdĩ nombo kena gwaňgwa sĩlanin no nĩ-mukuk wĩn endĩ wit wekat mĩmbi kle kokĩlĩñ.

¹³ Wĩnaña wain kena molomdĩ enla embi eñguk, ‘Nĩtek tĩlok? Ip nandĩlet: nak nĩñaana noňgangot wale kĩndem tĩ-ñĩmlet en nĩ-mulam ñaumeke, giňgiňgan tĩ-ñĩmbi, bien nandĩ-ñĩmumbi epmek bek.’ Wĩndĩñ embi, nĩñañ nĩ-mulĩm ñaumbi,

¹⁴ kandĩkñelĩ nĩñañ wĩn kaňbi, nĩsĩňgan e-nandĩ tĩmbi eňgĩlĩñ, ‘Ñalĩňgan beulok kii gwatnam bimbĩn kasĩleupi bĩlak bek. Wĩtnam kĩmbĩmbi, kena ñalĩ nĩndok giňgĩt tĩmbekak.’ Wĩndĩñ embi,

¹⁵ wain kena pawan munjĩmunjĩt tĩ pĩmbi, wĩlĩ kĩmguk.

Sĩndĩ nĩtek nandañ, kandĩkñelĩ wĩndĩñ tĩňgĩlĩñda tĩmbi wain kena molomdĩ nĩtek tĩ-semekak?

¹⁶ Endĩ bĩmbi, kandĩkñe wĩn gĩtik yandĩpmĩ kĩm-taleumbi, kenan wĩn kandĩkñe ama dĩwĩn nolok kĩsĩnan kĩmĩlekak wĩn!” Tĩmbi amatamdĩ manda wala nandum pĩumbi eňgĩlĩñ, “E e, wĩn nĩm! Wĩndĩñ nĩm tĩndĩlok!”

¹⁷ Gan Yesulĩ dai gembĩnatgan yambĩmbi enguk, “Tĩkap wĩndĩñda, manda youy-oulĩn ñalĩ nek plon e-yout tĩlak?

‘It kĩndikĩndit amalĩ ta kawattĩ tĩndĩn wĩn siňgi wĩlĩmgĩlĩñ

walĩ wakan ta bien sĩnĩk,

ta dĩwĩn gĩtik yapma klelak.’*

¹⁸ Tĩmbi ta wolok kandañ wĩn ñĩndĩñ: no en ta wolok plon pi wĩlekta, endĩ lĩlĩmeukak, tĩmbi ta walĩ ama nolok plon pi wĩlekta, wĩlĩ gakñeukak.”

¹⁹ Tĩmbi endĩkñe manda nandĩ-tale ama gĩt tapma ama biesĩ endĩ Yesulĩ eyout manda wĩn nĩsĩla eňguk wĩn nandĩ-daklembi, nain wolondaňgan tĩkenep nandĩňgĩlĩñ, gan endĩ amatamda mĩsĩmbi, kak biňgĩlĩñ.

Takis mĩnem kĩmĩkĩmĩttok Yesu nĩ-nandĩňgĩlĩñ

²⁰ Endĩkñe manda nandĩ-tale ama gĩt tapma ama biesĩ endĩ Yesu Roma ama Judia kwet ka-dĩkñeňguk endok kiinan kĩmĩtnelĩñdok telak lonjĩňgĩlĩñ, wala tĩmbi endĩ Yesulĩ nek tĩnguk ba manda nek eňguk wala ka-tuapi, ama pawanjene deimbi, manda tĩke ku tañ wĩn enĩ-mulĩmbi, Yesuloñ ñaňgĩlĩñ. Ñambi, mandalĩ sĩsoñ tĩ-ñĩmĩnelĩñdok dĩndĩm walan juluňgan tĩñĩpi,

²¹ nĩmbi eňgĩlĩñ, “Endaut, nĩndĩ nandĩ-gamamĩñ, dĩk manda elañ ba e-daut tĩlañ wĩn dĩndĩm sĩnĩk, tĩmbi ama loloñ ba pĩmbĩñen gĩtik manda telal noňgan plon enbi, Yambat nĩtek kĩmĩt-klenelĩñdok biaňgan enĩ-daut pa tĩ-semలాñ.

²² Wĩndĩñda dĩk nĩnbĩ nandĩna: endĩkñe mandalĩ takis mĩnem Sisala mĩmĩlok nandĩ-nĩmlak ba nĩm?”

²³ Eumbi, tĩ-kuyuksĩ ka-daklembi enguk,

* **20:17:** Kap 118:22, wain kena molomdok nĩñañ wakĩt it ta walĩ Yesulok walan.

24 “M̄nem kwandai satnin no daut namit!” Eumbi daulim̄um kañbi eni-kañguk, “Ama walan ḡit koi kundit wolok patak w̄in nindoñ?” Eumbi tambane “Sisaloñ” niñḡiliñ.

25 Eumbi enguk, “W̄indiñda Sisalok ḡiñḡit w̄in Sisala tambane m̄nekalñ, t̄imbi Yambattok ḡiñḡit w̄in Yambatta tambane m̄nekalñ.”

26 W̄indiñ eumbi, amatamdok dausinan mandali s̄isoñ ti-ñim̄inelñdok tuop n̄im endi Yesulok mandala nanandi kena t̄imbi, kwap em pak̄iliñ.

Kimnan nanin m̄ilam̄ilattok Yesu ni-nandiñḡiliñ

27 Sadusi amali “Ama sem̄isemb̄in endi n̄im m̄ilam̄ilattok” w̄indiñ pa eañ endoñnan nanin diw̄indi Yesuloñ b̄imbi

28 ni-nandiñbi eñḡiliñ, “Endaut, Moseli endik̄ne manda yout-n̄mguk wali ñ̄indiñ t̄ineñdok elak: t̄ikap ama noli tam̄innat yam̄in papi sem̄bekta, endok dal ba kwayañli endok tam kanjak w̄in t̄ikembi, endok gwañgwa b̄isat ep t̄imbi inda-ñim̄nekalñ.*

29 Ale, nain nola dakwaya k̄it tambon t̄ipet kuñḡiliñ. Kuñ̄ipi, tuali tam t̄ikembi, yam̄in papi sem̄biñguk. Sembumbi,

30-31 mona ḡit gwik endi bo tam wakangot t̄ikembi sem̄biñḡim̄ik. W̄in dakwaya k̄it tambon t̄ipet endi ḡitik tam w̄in t̄ikembi, yam̄in papi sem̄bi-taleñḡiliñ.

32 T̄imbi siñgi tam endi bo lakat papalembi sem̄biñguk.

33 Ale, ama dakwaya k̄it tambon t̄ipet endi tam noñgangot w̄in t̄ikeñḡiliñda t̄imbi, ama sem̄isemb̄in kimnan nanin kaitambi m̄ilatnekalñ nain wolonda tam w̄in endi n̄indok tam s̄in̄ik t̄imbekak?”

34 T̄imbi Yesuli enguk, “Amatam kwelan kuañ endi wapatam pa tañ,

35 gan Yambatti amatam nandum tuop ti-semumbi, jimba nolok nainnan kuneliñdok kimnan nanin ep t̄imbi m̄ilatnekalñ endi wapatam n̄im t̄inekalñ,

36 endi eñaloli kuañ w̄indiñgangot kunekaliñ. T̄imbi Yambatti kimnan nanin ep t̄imbi m̄ilak̄iliñda t̄imbi endi enlok wembe gwañgwañii kumbi, b̄indambo sem̄inelñdok tuop n̄im.

37 T̄imbi Moseli bo ñ̄indiñ n̄ini-daklelak: ama sem̄isemb̄in endi kimnan nanin pa m̄ilakañ. Neta, komba mambenli komba nolok plon duat-pakuk wolok kasat tiñ̄ipi, Wopumda ñ̄indiñ elak, en ‘Ablaamdok Yambat ba Aisaktok Yambat ba Jekoptok Yambat’.*

38 W̄indiñda t̄imbi endi ḡitik Yambattok dainan kuñgunj̄iat, wala t̄imbi Yambat endi ama kaik kuañ endok Yambat, ama sem̄isemb̄in endok Yambat n̄im.”†

39 T̄imbi endik̄ne manda nandi-tale ama diw̄indi ñ̄indiñ tambane niñḡiliñ, “Endaut, dik̄ manda k̄indem bien elañ.”

40 T̄imbi b̄indambo ni-nandiñnelñdok m̄is̄imbi, kak biñḡiliñ.

Yesuli enlok kuseiñ̄ila eni-nandiñguk

41 T̄imbi Yesuli ñ̄indiñ eni-nandiñguk, “N̄itekta t̄imbi Mesia endi Devittok Komblin s̄in̄ik w̄indiñ pa eañ?

42 Kusei ñ̄indiñda w̄indiñ sani-kalet: Yambatti Mesiala manda no niñguk w̄in Devit en Kap ḡinañ ñ̄indiñ youkuk,

‘Molomdi nokok Wopumna ñ̄indiñ niñguk,
D̄ik k̄itna d̄ind̄im kandañ pipal̄imbi,

43 kanj̄ikgai w̄in ep p̄imbi,

kes̄ika kapmai yap̄iletat wolok tuop.’‡

44 Devitti Mesia ‘Wopumna’ niñgukta, Mesia endi n̄itek Devittok komblin?”

* 20:28: Lo 25:5   ✱ 20:37: Kisim Bek 3:6,15,16   † 20:38: Yambat endi ama p̄iñḡipsi sem̄isemb̄in, gan ḡinañj̄i tip gama kaik pakañ endok Yambat, t̄imbi endi nain taletalenan p̄iñḡipsi bo t̄imbi kaik taumbi kunekaliñ.   ‡ 20:43: Kap 110:1. No en ama wapmañdok kii d̄ind̄im kandañ pipatak endi koi ḡiñḡilat ba gemb̄i wopumnat.

Kuñgu nitein wali Yambattok dainan tuop tɪlak

⁴⁵ Amatam gɪtik nandi palɪnɪlɪmbi, Yesulɪ gwañgwañiila ñɪndɪñ enguk,

⁴⁶ “Sɪndɪ endɪkñe manda nandi-tale ama yambi-nandi-kɪliñ embi kunekalɪñ. Endɪ ama loloñ nisɪlok dasindasin ombap dasimbi ña-bɪ tɪnep nandañ, ba amatam ipakanan kɪmɪn kokañ endɪ giñgiñgan tɪ-semnelɪñdok nandañ. Tɪmbi nanañ sina wopumnan ba it kiyau gɪnañ endɪ pitit kɪndem damandama patakngot pitnepi nandañ.

⁴⁷ Tɪmbi endɪ tam kanjak juluñgan tɪ-sembi, isɪ ba nepenepesɪ yolom ep semañ, tɪmbi dɪndɪm walan tɪnelɪñdok nɪmolo ombap pa tañ. Juluñtsɪla tɪmbi kɪnjan yousɪ-semum ombɪ-tɪkenekalɪ.”

21

¹ Tɪmbi Yesulɪ deium loumbi, amatam mɪnem kwɪlɪkwɪlɪnɪjat tapɪkot mɪnem dɪñgwinda gɪnañ kɪmɪlɪm pɪumbi yambiñguk.

² Tɪmbi tam kanjak pɪmbɪñen no endɪ bo bɪmbi, mɪnem gɪmɪn tɪpet kɪmɪlɪm pɪumbi kañbi

³ enguk, “Nak biañgan sanlet: tam kanjak pɪmbɪñen ñalɪ mɪnem kɪmɪlak wali amatam dɪwɪn gɪtikɪ mɪnem kɪmɪlalɪñ wɪn yapma klelak.

⁴ Neta, dɪwɪn gɪtik endɪ nepek tokñetokñengan pat-semhlaknan nanin tɪkembali, lakatgot tapɪkot kɪmɪlalɪñ, gan tam pɪmbɪñen endɪ nɪmɪninnan nanin nepek kuñgun ka-dɪkñelok tuop palmɪk wɪn gɪtik kɪmɪlak.”

Nain taletalen nek indaukak?

Nain taleup tɪñɪlɪmbi nɪtek indaukak?

⁵ Tɪmbi ama dɪwɪndɪ tapma it kañbi, wala ñɪndɪñ eñgɪlɪñ: it wɪn kawat kɪndemli tɪndɪn, ba nepenepek tuan loloñ tapma mɪmɪn pakuk wala tɪmbi pama walalan indaᅅguk. Tɪmbi Yesulɪ enguk,

⁶ “Sɪndɪ nepek neta daukañga tañ wolok nak ñɪndɪñ sanba: nain indaumbi, kawat gɪtik ñɪn mep kolɪm kwelan pɪumbi, kawat nolɪ nolok plon no nɪm galɪ patnekalɪñ.”

⁷ Wɪndɪñ eumbi nɪ-nandɪmbi eñgɪlɪñ, “Endaut, nepek wɪn nain nekta sɪnɪk indaukak, ba jimba kundit nek ñalɪ indaumbi kañbi, nepek wali indaupi tɪlak wɪn nandɪnekamɪñ?”

⁸ Tɪmbi enguk, “Sɪndɪ ka-kɪliñ embi kunekalɪñ! Nɪm kañbi, juluñ amalɪ juluñ tɪ-sammelɪñ. Ama asuptɪ nokok kotna plon bɪmbi, ñɪndɪñ enekalɪñ, ‘Nak Mesia wakan’, ba ‘Nain ip dumalalak’. Sɪndɪ ama wɪndɪñ pa eañ wɪn nɪm ep kle-kunekalɪñ.

⁹ Tɪmbi kantri nolok gɪnañ ba kantri dɪwɪndok boñgɪpsɪnan mik indaumbi, wolok gɪñgɪt nandɪnekalɪñ, wolonda sɪndɪ nɪm mɪsɪ-kolanekalɪñ. Nepek wandisɪ wali damandama indauktok een, gan nain taletalen wali wolongan nɪm indaukak.”

¹⁰ Tɪmbi yousɪmbi enguk, “Kantri nolɪ kantri nola mik tɪ-semumbi, ama wapmañjɪlok sambaliilɪ nisɪñgan minekalɪñ.

¹¹ Tɪmbi nain wolonda kwet kwet kenɪñ wopum ba nanañ map ba jimbat kusei kusei indaumbi, kɪm tambat indaukak, ba kunum plon jimba kundit ba nepek ka-mɪsɪmɪsɪn wopum indanekalɪñ.

¹² Nepek gɪtik wali gamañ nɪm indañɪlɪmbi, endɪ naka tɪmbi sep tɪmbɪ kolanelɪñdok sep kle-gɪmgɪm embi sepbi, it kiyaunjɪ gɪnañ manda plon sapɪpi, it kwambɪñjɪ gɪnañ sep kɪmɪlɪmbi, ama wapmañ ba kandɪkñe ama endoñ sanañgɪlɪm ñambi, mandala dausɪnan itnekalɪñ.

¹³ Nain wolonda gɪñgɪt manda kɪndem ama wala enɪnelɪñdok kilanjɪ indaukak.

¹⁴⁻¹⁵ Nain wolonda natna nanandɪ sambɪ, manjɪ tɪmba londaumbi, kanjɪksii gɪtik endɪ sɪndok mandanjɪ nandɪmbi, mandanjɪ wɪtnelɪñdok ba manda wali juluñgan wɪn

tĩmbi indauktok telal lonjinekalĩñ. Kusei wala tĩmbi sĩndi gĩnañji gĩnañ ñĩndiñ nandi-kwambiñ danekaliñ, ‘Ñĩndi manda nek enambi, nĩp kasopmeukak wala itañgan nandi-kwĩnakwĩnale nĩm tĩnekamiñ’.

16 Menji besi ba dasii kwayañjii ba wekat dĩpsi ba nosii endi bo bola ti-samumbi, kanjĩksiili sĩndoñnan nanin diwĩn sandĩp kimnekalĩñ.

17 Kwet tuop amatamdi naka tĩmbi nandi-kunjiti pa ti-samnekalĩñ,

18 gañgan Yambattok dainan kumbanji sak noñgan no nĩm pailekak.*

19 Sĩndi gĩlim dambi kunekaliñda, kuñgu kwambiñji kasĩlenekaliñ.

20 Sĩndi kanekaliñ wĩn: mik amali bĩmbi, Jerusalem kle-gĩmbutnekalĩñ. Nain wolonda it kwet wĩn tĩmbi kolauktok nain dumalalak wĩndiñ ka-nandĩnekalĩñ.

21 Ka-nandĩmbi, ñĩndiñ tĩnekalĩñ: Judia kwelan pakañ endi kwet jangĩnnan pi ñanekalĩñ, tĩmbi Jerusalem pakañ endi bo walinin pi ñanekalĩñ, tĩmbi kwet nolok pakañ endi Jerusalem nĩm lonekalĩñ. Kusei ñĩndiñda wĩndiñ tĩnekalĩñ:

22 manda gĩtik it kwet wolok plon youyoulin patak wolok bien indauktok Jerusalem nasili nain wolonda kolanjilok kinjan tĩkenekaliñ.

23 Nain wĩn kolan sĩnikta tĩmbi tam gwañgwa mĩnjĩpsiat ba tam ñakñakta num emañ endi blasĩngandok. Mĩlap wopum sĩnik kwelan indaumbi, Yambattok gimbĩt wopum bien amatamdoñ inda-semumbi,

24 diwĩn kakitti yandĩpmĩum kimnekalĩñ, diwĩn ep topbi yanañgĩlĩmbi, kwet kwet ña-talenekalĩñ. Tĩmbi kwet nolok nasili Jerusalem it kwet ma tĩkembali, ep pi-yali-tañambi, Yambatti nain kimĩt-semguk wĩn taleukak wolok tuop.”

Ama Sĩsĩnik endok tomtom nain

25 Tĩmbi Yesuli yousĩmbi enguk, “Tĩmbi nepek gĩtikĩnin kusei kusei maim, yakĩp ba domboñgĩp plon indaukak, ba kwelan tuk kimbĩñdi tawambi, gĩñgĩli wopum kitiukak. Kusei wala tĩmbi kwet kwet kuañdi gĩnañji mĩlataumbi, nanandĩnji nĩm dakleukak.

26 Tĩmbi nepek kwambiñ kunum plon pakañ, wĩn maim, yakĩp, domboñgĩp nek, ep minjalĩmbi jĩlopbi, kwesi binekalĩñ, wala tĩmbi nepek kolan nek kwetta inda-ñĩmekak wala amatamdi mĩsĩmĩsĩñĩpi mandĩ-ta-kuñĩpi, kim katap tĩnekalĩñ.

27 Wĩnaña kanekaliñ wĩn: nak Ama Sĩsĩnikti mulukua gĩnañ pi tombi, gembĩ ba nulĩnulĩn wopumna tĩmba dakleukak.

28 Nepek mĩlap wandisi wakan kusei kimĩp indaumbi, Yambatti sapma tĩkeukak wolok nain tĩmbi dumalaukak wala tĩmbi sĩndi deium loumbi nandi-pañgĩtanekaliñ.”

29 Tĩmbi Yesuli eyout manda no ñĩndiñ embi enguk, “Sĩndi komba fik† ba komba diwĩn nandi-sĩwĩtnekalĩñ.

30 Endi mindinji tawa lambi dapmĩumbi, maim nain indaup tĩlak wĩn sĩndi dausili kañbi nandi-dakleyañ.

31 Wĩndiñgangot mĩlap wali indaumbi kañbi, ñĩndiñ nandi-daklenekalĩñ, ‘Nain nĩm ombataumbi, Yambatti amatamñii indañgan yambi-dĩkñeukak’.

32 Nak biañgan sanba: ama sambat man ñĩndiñgĩt kuañ endi gama nĩm kim-taleñĩlĩmbi, nepek gĩtik ñali inda-taleukak.

33 Kunum kwet endi talendekamik, gan nokok mandanali nĩm taleukak. Nĩm sĩnik.

34 Sĩnla kuñgunji ka-dĩkñe-kĩliñ enekaliñ. Nĩm kañbi, nanandĩnjili tuk kimbĩñ ba nana sinat ba kwelalok mĩlap wolokgot pat-samumbi, Ama Sĩsĩnik nokok tomtomnala nandi-kamala-kuumbi, kaikan inda-samek.

35 Sĩsoñli gaut gembĩnat kaikan tĩkelak, wĩndiñgangot nain wopum wali amatam gĩtik kwet tuop kuañ kaikan inda-semekak.

* **21:18:** Manda wolok kusei wĩn ñĩndiñ: Yambatti amali nek ti-samnekalĩñ wĩn nandi-talelak. † **21:29:** Plofet amali komba fik plon manda youkĩliñ endi nain asupgan Juda amatamdok plon e-yout tĩñgĩliñ.

³⁶ Wala tĩmbi sĩndĩ nain tuop ka-kĩliĩ embi, gembĩ pat-samektok nĩmolo tĩ-kuĩĩpi, nepek inda-samekak wĩn gumaĩ maklembi, Ama Sĩsĩnĩk nokok dautnanan siĩgi mĩsĩ nĩmnat indambi itnekalĩĩ.”

³⁷ Yesulĩ sandap tuop tapma ilan lombi, amatam enĩ-daut pa tĩ-semguk, tĩmbi kĩlĩm elĩĩguk tuop endĩ pĩ Oliv kwet jaĩgĩn kandaĩ ñambi douliĩguk.

³⁸ Kwet salaumbi, amatam gĩtik endĩ tapma ilan lombi, Yesulok mandan nandĩnelĩĩndok endoĩ pa biaĩgĩliĩ.

Ama Sĩsĩnĩk Yesu wĩli kĩmbĩmbi, kĩmnan nanin mĩlakuk

22

Yesu kĩmkĩmlok tĩ-paĩgĩpaĩgĩle tĩ-ñĩmĩĩgĩliĩ

¹ Plaua nanaĩ kĩmĩlĩmbendĩ nĩmnat nanalok gwĩlat, koi no kamaikamai nain, wĩn tĩmbĩ dumalaĩguk.

² Tĩmbi tapma ama biesĩ gĩt endĩkĩe manda nandĩ-tale ama endĩ amatam yambĩ-mĩsĩmĩsĩ tĩ-semĩĩpi, Yesu wĩli kĩmbektok telak gĩtak no lonjĩĩgĩliĩ.

³ Yesulok gwaĩgwaĩii 12 endoĩnan nanin no wĩn Judas, koi no Iskaliot kĩtĩaĩgĩliĩ. Satandĩ endok gĩnan gĩnaĩ pĩmbi naĩgĩliĩmbi,

⁴ nolii yambĩmbi, tapma ama biesĩ ba ama tapma it kamaikamai tĩĩgĩliĩ endok telak damanjĩ endoĩnan ñambi, telak nĩtek tĩmbi, Yesu bola tĩ-ñĩmĩmbi tĩkenelĩĩndok en gĩta e-nandĩ tĩĩguk.

⁵ Tĩmbĩm sĩmbasĩ kĩndem daumbi, bolalok tuan wĩn mĩnem mĩnepi e-kwambĩĩ daumbi,

⁶ Judasĩ gĩnaĩ noĩgan tĩmbi nandĩ-tale-sembi, “Kĩndem” eĩguk. Embi, amatam kĩmĩn gĩtĩktok dausĩnan yambĩ-sembi, bola tĩ-ñĩmektok nain kĩndem no lonjĩĩguk.

Yesulĩ kĩmbepi, gwaĩgwaĩii tĩ-paĩgĩpaĩgĩle tĩ-semguk

⁷ Plaua nanaĩ kĩmĩlĩmbendĩ nĩmnat nanalok gwĩlat wolok kusei kĩmĩkĩmĩlĩnan kamaikamai gwĩlat pa indalak. Nain wolonda endĩkĩe mandalĩ sipsip nĩnaĩ noĩgan noĩgan tapma amalok dausĩnan wĩli kĩmnelĩĩndok elak. Sandap wĩn indaumbi,

⁸ Yesulĩ Petlo gĩt Yoane enĩ-mupi enguk, “Sĩtĩ ñambi, gwĩlat ñolok nanaĩ tĩ-jumut tĩ-nĩmumbi nanetamĩĩ.”

⁹ Eumbi nĩ-nandĩmbi eĩgĩmĩk, “Dĩk delok tĩ-jumut tĩndendok nandĩlaĩ?”

¹⁰ Eumbi tambane enguk, “Nandamĩk. Sĩtĩ Jelusalem it kwelan ña tombi, ama no tuk kambot bem ñautak en tĩmbĩ indaumbi, en klembi, it delok loutak wolok lombi,

¹¹ it beula ñĩndĩĩ nĩndekamĩk, ‘Nĩnĩndauttĩ ñĩndĩĩ gani-nandĩk: it gĩnaĩ wĩn delok patak nakĩt gwaĩgwanai gwĩlattok nanaĩ naneĩndok nandĩlaĩ?’ Wĩndĩĩ eumbi,

¹² endĩ it gĩnaĩ wopum no plon patak tĩ-kĩliĩ e-bĩmbĩn wĩn daut sametak. Wolok nanaĩ tuk tĩ-jumut tĩndekamĩk!”

¹³ Yesulĩ wĩndĩĩ eumbi, gwaĩgwaĩiitti ñambi kaĩgĩmĩk wĩn: nepek gĩtik Yesulĩ enguk wolok tuopgan indaĩguk. Wĩndĩĩ kaĩbi, gwĩlattok nanaĩ tĩ-jumut tĩĩgĩmĩk.

¹⁴ Tĩmbi nanaĩ nanalok nain indaumbi, Yesu en gĩta gwaĩgwaĩii kena tĩndĩlok enĩ-mumulĩn endĩ it gĩnaĩ wandĩĩ lombi, nanaĩ nanelĩĩndok pi pakĩliĩ.

¹⁵ Pi palĩĩpi, Yesulĩ enguk, “Nak gamaĩ mĩlap wopum bembetat. Gan dama nak kamaikamai gwĩlat ñolok nanaĩ sĩn gĩta nambepi nain ombapgan nandĩ-koĩgom tĩ-ta-bĩĩgut.

¹⁶ Kusei ñĩndĩĩnda wĩndĩĩ sanlet: nak gwĩlat ñandin ñolok nanaĩ kwelan nombo nĩm nambetat. Wĩn nain taletalenan Yambattĩ amatam indaĩgan yambĩ-dĩkĩeumbi, nanaĩ ñolok bien inda-dakleukak, wolondamek nak nombo gĩĩgĩtnai gĩt yakan nanaĩ ñandin nambetat.”

17 Tĩmbi endi wĩtna no tĩkembali, Yambat we ñĩmĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Sĩndi wain tuk ñĩn tĩkembali, sĩn tambo miñ tĩmbi nambĩt!

18 Kusei ñĩndiñda wĩndiñ sanlet: sandap ñĩn taleumbi, nak wain tuk nombo ñĩm nambetat. Wĩn Yambatti amatam indañgan yambi-dĩkñeukak wolondamek nak wain tuk nombo nambetat.”

19 Wĩndiñ embi, plaua no tĩkembali, Yambat we-ñĩmbi, ombi embi enguk, “Ñĩne nokok piñgĩpna nak tapma ti-samlet. Sĩndi nandi-siwit-namneliñdok plaua tĩke ombĩmbi, na ti-kunekaliñ.”

20 Nambi taleumbi, Yesuli wĩndiñgangot wain wĩtna no tĩkembali enguk, “Wain tuk ñali toptop komblin Yambatti amatamñii gĩta tĩlak wolok walan. Nak wekatnali tapma tĩmbi yalĩmit-samñĩpi, toptop wĩn tĩmba kwambiñ dalak.”

21 Yesuli wĩndiñ embi yousĩmbi enguk, “Yakñes! Ama bola ti-nam-ti-namlok endi nakĩta papi, yakan nanañ namĩk.

22 Nak Ama Sisiñkti telak kĩmit-namnamĩn wĩn klembi, kĩm plon loutat. Gan ama bola ti-namlak en blangandok, Yambatti kĩnjan ombi-mekak.”

23 Wĩndiñ eumbi, wolongan gwañgwalĩ “Nĩndoñnan nanin nindi kolan wandin tĩmbek?” embi, nĩsiñgan manda e-nandi tĩngĩliñ.

24 Tĩñĩpi endoñnan nanin nindi sĩnik amatamdok dausĩnan loloñ sĩnik wala bo nĩsiñgan e-dombi-tañan tĩngĩliñ.

25 Tĩmbi Yesuli enguk, “Kwelan kuañ endok ama wapmanjii ba yambiñdĩkñenji endi gĩngĩtsii gembĩnatgan joñgo joñgo pa yambi-dĩkñeañ, gañgan endi amatamdi ‘Kĩndem ti-nĩmañ’ wĩndiñ enĩneliñdok nandañ.

26 Gan sĩndok kandañ wĩndiñ ñĩm tĩlok. Nĩm sĩnik. Tambo sĩndok boñgĩpsĩnan lolonjĩli ama piñbiñen nomĩk kuukak, tĩmbi telak damanjĩli tĩplaplape nomĩk kuuptok elet.

27 Sĩndi nĩtek nandañ? Amatamdok dausĩnan nindi loloñ sĩnik, wĩn ama slak pipapi nanañ nalak endi loloñ, ba ama tĩplaplap ti-ñĩmlak endi loloñ? Wĩn slak pipapi nalak walĩ mek loloñ sĩnik, gañgan natna sĩndok boñgĩpsĩnan tĩplaplapsĩ nomĩk kulet.

28 Nak mĩlap plon kuñĩlambi, sĩndi wakan nakĩta gali-kwambiñ dambi ku-ta-bañ.

29 Tĩmbi Bepnali amatamñii yambi-dĩkñeuttok nanbi taleñguk, wĩndiñgangot natna sĩndi bo wĩndiñ tĩneliñdok sanba talelak.

30 Wĩn nak amatam indañgan yambi-dĩkñewamek, sĩndi kĩndem nakĩta yakan nanañ nambi, ama wapmañdok pitit plon pipapi, Islaellok sambat 12 yambi-danĩneliñdok wĩndiñ tĩlet.”

31 Tĩmbi Yesuli eñguk, “Simon, Simon, dĩk nandi: plaua mĩnjĩp kĩlikĩliknat amalĩ bien epmektok ep papusenelak, wĩndiñgangot Satandi nanandi-kĩliktĩnji pi piuktok ti-kuyuk ti-samep nandiñbi, sĩndok Yambatta ni-nandiñbi, nandi-ñĩm-taleñguk.

32 Gan nak nanandi-kĩliktĩñgali ñĩm pi piuktok ñĩmolo ikan ti-gam-talet. Tĩmbi dĩk undane bĩmbi, nombo nakĩt gali-kwambiñ damek, nokai ep gembĩlaukañ.”

33 Eumbi nĩñguk, “Wopum, nak dĩkĩta it kwambiñ gĩnañ ba kĩmnan lololok ti-pañgĩtam patet.”

34 Eumbi tambane nĩñguk, “Petlo, nak ganba nandi: puputti man tim gama ñĩm kitiñĩlĩmbi, dĩk naka ‘Nak en ñĩm nandi-ñĩmlet’ embi, nain tĩpet gĩt no e-sembi ti-nametañ.”

35 Wĩndiñ embi yousĩmbi eni-nandiñbi eñguk, “Nak kena tĩndiñlok sani-mupi, mĩnem wakĩt liĩk ba kesiĩ gwĩlap ñĩm mep ñaneliñdok sani-mulam ñañgĩliñ, nain wolonda sĩndi nepek nola tĩpĩkañgĩliñ ba ñĩm?” Eumbi, tambane nĩñgĩliñ, “Nepek no ñĩm.”

36 Tĩmbi yousĩmbi enguk, “Gan nain ñĩndiñgĩtta no en mĩnemñĩn palmĩlakta wĩn tĩke-kuukak, tĩmbi lĩl wĩndiñgot. Tĩmbi no en kakit ombap ñĩm palmĩlakta, wolok tambon sauloñĩn tuatualok kĩmĩpi, kĩnjan kakit no tĩkeukak.

³⁷ Kusei ñîndîñda tîmbi wîndîñ elet: manda no ñîndîñ youyoulîn patak, ‘Enda nandum kolan tîndî ama tîlak’, tîmbi manda wolok tuop inda-namektok een. Biañganak: manda nokok plon youyoulîn patak wolok bien indaupi tîlak.”

³⁸ Eumbi nîñgîlîñ, “Wopum, kakit ombap tîpet pat-nîmlak ñî ka.” Eumbi enguk, “Ip tuop.”

Yesulok kîmkîmlok naindî dumalaumbi, tî-pañgîpañgîle tîñguk

³⁹ Tîmbi Yesulî walinin pî ñambi, tim tuop tîlîñguk wolok tuop Oliv kwet jañgînnan ñaumbi, gwañgwañiilî kle ñañgîlîñ.

⁴⁰ Ña kwet wolok tombi enguk, “Sîndî tî-kuyuk nîm inda-samektok nîmolo tî-kunekalîñ.”

⁴¹ Wîndîñ embi yambîk bimbi, kawat kolîm ñalak wolok tuop ñambi, mîlelem tîmbi, nîmolo ñîndîñ tîñguk,

⁴² “Bep, dîk nandum kîndem dalakta, wîtna* ñînapma tîke. Gan wandingan embi, nokok nanandî nîm klewîñ, wîndîna nîtek inda-namektok nandîlañ wolok tuop inda-namîñ.”

⁴³ Tîmbi kunum gînañ nanin eñalo nolî endoñ pî indambi, gembî mîñguk.

⁴⁴ Tîmbi sîmba gawattî makleumbi dîñgunembî, nîmolo gembînatgan tî-palîmbi, kokoptî wekat nomîk kwelan pîtop pîtop tîmbi pîñguk.†

⁴⁵ Nîmolo tîkap mîlapi, gwañgwañiiloñ ñambi yambîñguk wîndî: endî blandî ep tîmbî gwasaeumbi dou pakîlîñ.

⁴⁶ Dou palîmbi enguk, “Sîndî nekta dou pakañ? Mîlapi, tî-kuyuk nîm inda-samektok nîmolo tîmbît.”

Yesu bola tî-ñîmîumbi tîkeñgîlîñ

⁴⁷ Yesulî wîndîñ eñîlîmbi, ama kîmîn no endoñ bî inda-semgîlîñ. Endok gwañgwañiilî 12 endoñnan nanin no koi Judas endî damandama tî-sembi, sîmumuñ tî-ñîmektok endoñ bîñguk.

⁴⁸ Gan Yesulî nîñguk, “Judas, dîk sîmumuñdañgan Ama Sîsînkî bola tî-nametañ ba?”

⁴⁹ Tîmbi endok nolîlî nepek indaup tîñguk wîndî kañîpi nîñgîlîñ, “Wopum, kakittî yandîpnemîñ ba?”

⁵⁰ Wîndîñ eñîpi, endoñnan nanin nolî tapma amalok telak damanjî endok kena gwañgwan kakittî wîlepi, pawan kii dîndîm kandañ nanin wîlalîm dîkñe pîñguk.

⁵¹ Tîmbi Yesulî wî kañîbi enguk, “Bîwît!” Wîndîñ embi, ama wolok pawanlok kînjannan kiilî tîke-kaumbi, kîndem dañguk.

⁵² Wîndîñ tîmbi, tapma ama biesî wakît ama tapma it kamaikamai tîañgîlîñ ba ama biesî dîwîndî no en tîkenepî bîñgîlîñ endî ñîndîñ enguk, “Sîndî naka nandumbi, nak ama piñpiñen tîmbambi, kakit ba dimba nek mepî, nepnelîñdok bañ ba?”

⁵³ Nak nain nain tapma ilan sîngîtañgan kuñîlîmbi, no nîm nep kañgîlîñ. Gan man tim ñîndî kîlîm mulum molomdî gembînat kuñîlîmbi, nepnelîñdok sîndok nain inda-samlak.”

Petlolî Yesula ‘Nak en nîm nandî-ñîmlet’ eñguk

⁵⁴ Tîmbi endî Yesu tîkembî ña, tapma amalok telak damanjîlok ilan lonelîñdok nañgîp ñañgîlîñ. Telaknan ñañîlîmbi, Petlolî kambak mayañgan ep klembi ñañguk.

⁵⁵ Tîmbi ama dîwîsîlî sañ jîmba boñgîpnan komba no simbi, pipap sei-palîñîlîmbi, Petlolî wolokgan pîmbi, en gîta pipakuk.

⁵⁶ Pipalîñîlîmbi, kena wembe nolî kombalok kolsalen duakuk gînañ pipalîm kañbi, daut kwambîñ kañbi eñguk, “Ama ñalî bo en gîtañgan pa kulak.”

⁵⁷ Eumbi, Petlolî e-sembi tîmbi, tamda nîñguk, “Nak en nîm nandî-ñîmlet.”

* **22:42:** Wîtna wîndî mîlap ba pîñgîu gawat Yesu inda-ñîmîuktok tîñguk wolok walan. † **22:44:** Nandî-tale ama dîwîndî Luka en manda ñîndî nîm youkuk wîndîñ eañ.

⁵⁸ Wĩndiñ embi, nain gama nĩm ombataumbi, ama nolĩ kañbi nĩnguk, “Dĩk bo endok nosĩ no wakan.” Eumbi, Petlolĩ nĩnguk, “Nak nĩm.”

⁵⁹ Lakat papaleumbi, ama nolĩ bo gĩngĩnembĩ eñguk, “Biañgan sĩnĩk: ama ñalĩ en gĩta pa kulak. Neta, endĩ bo Galili nanin!”

⁶⁰ Gan Petlolĩ ñĩndiñ tambane nĩnguk, “Dĩk nek elañ nak nĩm nandĩlet.” Eñĩlĩmbi, wolongan puputti kitiñguk.

⁶¹ Kitiĩmbi, Wopumdi undanembĩ, Petlo dĩndĩmgan kaumbi, Wopumdi manda nĩnguk wĩn nandĩ-tomguk. Manda wĩn ñĩndiñ, “Man tim puputti gama nĩm kitiñĩlĩmbi, dĩk nain tĩpet gĩt no naka ‘Nak en nĩm nandĩ-ñĩmlet’ eutañ.” Manda wĩn nandĩ-siwĩpi,

⁶² sĩmbai kĩmbĩmbi, walinin pi ñambi, mano kwĩlim tĩnguk.

⁶³ Tĩmbi ama Yesu ka-dĩkĩne pakĩliñ endĩ kusei kĩmĩpi, nĩ-suambapi waipbi,

⁶⁴ timan dai bo masipbi nĩngĩliñ, “Dĩk plofet manda embi, nindĩ gutak wĩn nĩnbĩ nandĩna!”

⁶⁵ Wĩndiñ embi, manda winjĩt kusei kusei nĩmbi, koi nĩ-kolañgĩliñ.

Yesu manda plon kĩmĩkĩliñ

⁶⁶ Kwet salaumbi, Juda amatamdok ama biesĩ en gĩta tapma ama biesĩ gĩt endĩkĩne manda nandĩ-tale ama endĩ kĩmĩn ti-palĩmbi, Yesu nañgĩpi dausĩnan loumbi, nĩkañbi eñgĩliñ,

⁶⁷ “Dĩk Mesia sĩnĩk kulañda, nĩnbĩm nandĩna.” Eumbi enguk, “Nak wĩndiñ sanbetta, sĩndĩ mandana nĩm nandĩ-kwambĩñ danetañ.

⁶⁸ Ba nepek nola sanĩ-nandutta, tambon nĩm tambane nanĩnetañ.

⁶⁹ Gan nain nĩm ombataumbi, nak Ama Sĩsĩnĩktĩ Yambat Gembĩ Molom kii dĩndĩmnan pipaletat.”[☆]

⁷⁰ Eu nandĩmbi, gĩtĩkgandĩ ñĩndiñ nĩngĩliñ, “Wĩndiñda dĩk Yambattok Nĩñañ wĩndiñ elañ ba?” Eumbi enguk, “Nak nĩm, wĩn sĩn eañ wakan.”

⁷¹ Eumbi, nĩsĩngan e-nandĩ tĩmbi eñgĩliñ, “Nĩndĩla ama ñolok kusei enlok man plon nanin eu piĩmbi nandamĩñ, wala tĩmbi wĩn inda-dakleuktok ama nola nombo nĩm lonjĩnetamĩñ.”

23

¹ Tĩmbi kĩmĩn ti-pakĩliñ gĩtĩkgandĩ mĩlapi, Yesu Pilatoloñ nañgĩpi,

² kusei kĩmĩpi, kĩt yout tĩmbi, ñĩndiñ eñgĩliñ, “Nĩndĩ ama ñolok kusei ñĩndiñ ka-nandamĩñ: endĩ amatamnii ep tĩmbi kamalalak. Tĩmbi takis mĩnem Roma ama wapmañ Sísala mĩmĩlok wĩn endĩ nĩnĩ-kĩmĩsip pa ti-nĩmlak, tĩñĩpi bo enla ñĩndiñ pa elak, ‘Natna Mesia, ama wapma.’ ”

³ Tĩmbi Pilatoli Yesu nĩ-nandĩmbi eñguk, “Dĩk Juda amalok ama wapmañjĩ ba?” Eumbi nĩnguk, “Dĩtna elañ i wakan.”

⁴ Eumbi, Pilatoli tapma ama biesĩla ba ama kĩmĩn wopum enda enbi eñguk, “Nak ama ñolok endĩkĩne manda wĩwĩt bien no nĩm kalet.”

⁵ Gan endĩ gĩngĩnembĩ nĩngĩliñ, “Endĩ Judia kwet tuop amatam enĩ-daut ti-semĩpi, Galili kwelan kusei kĩmĩpi bĩm Jerusalem ñolok amatam gĩnanjĩ ep tĩmbi mĩlatak.”

⁶ Pilatoli manda wĩn nandĩngukta enĩ-nandĩmbi eñguk, “Ama ñĩn Galili nanin ba?”

⁷ Eumbi, “Oñ” eñgĩliñ. Eumbi, Pilatoli nandĩ-tomguk wĩn: Yesu wĩn kwet Elotti ka-dĩkĩneñguk walinin. Tĩmbi Elotti bo nain wolonda Jerusalem pakukta tĩmbi Pilatoli Yesu endoñ nañgĩp ñanelĩndok eñguk. Eumbi nañgĩp ñam tombĩmbi,

⁸ Elotti en kañbi, kusei ñĩndiñda sĩmbai kĩndem dañguk: Yesulok gĩngĩttĩ nain asup pawan gĩnañ piĩmbi, endok dainan kundit engano tĩmbektok nandĩliñgukta tĩmbi endĩ nain ombapgan en kauktok mandĩnguk.

[☆] 22:69: Kap 110:1

9 Wala tĩmbi endi manda kusei kusei ni-nandiñguk, gan Yesuli Elottok mandan nandi-kĩmkĩmneñpi, tambon no nim tambanem niñguk.

10 Tiñpi, tapma ama biesi ba endikñe manda nandi-tale ama endi ñasiñgan ipi, siñgin gembinatgan siñgĩliñ.

11 Tĩmbi Elot gĩt mik amañii endi ni-tĩke-pi-yalimbi, manda sañala ti-ñimĩngĩliñ. Wĩndiñ tĩmbi Elotti eumbi, Yesula dasindasi pamanat dasi-ñimĩmbi, nombo nañgipi, Pilatoloñ undane ñañgĩliñ.

12 Pilato gĩt Elot endi dama ni-setkan kanjik tiñpi kuñgĩmĩk, gan sandap wolondañgan endi not tiñgĩmĩk.

13 Tĩmbi Pilatoli tapma ama biesi wakĩt Juda amalok kandikñenji ba amatam kĩmĩn gĩtik kiti-semum biumbi

14 enguk, “Sĩndi ama ñĩn nokoññan nañgip biumbi, endi amatam ep tĩmbi kamalalak wĩndiñ nanĩliñ, gan nak sĩndok dausĩnan endok kusei tĩmba dakle-taleumbi, ñĩndiñ sanlet: manda gĩtik endok plon e-yout tañ wolok bien no nim kalet.

15 Elotti wĩndiñgangot tik. Neta, endi eumbi, ama ñĩn biñdambo niñdoñ nañgip bañ. Wĩn ñĩndiñ: endi kĩmkĩmlok kolan no nim tiñguk,

16-17 wala tĩmbi nak nanandĩlokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.”*

18 Gan amatam gĩtikgandĩ ka-kwawañganembi eñgĩliñ, “Barabas pi-sat-nĩmbi, ama ñĩn wĩli kĩmbĩn.”

19 (Barabas endĩla nolii gĩta Jelusalem it kwelan papi, gavman mik ti-sembi, ama no wĩli kĩmgukta tĩmbi it kwambĩñ gĩnañ kĩmĩlĩm pakuk.)

20 Tĩmbi Pilatoli Yesu pi-salĩmektok nandiĩmbi, amatamda nombo enguk.

21 Gan endi ñĩndiñ kiti-kitiñpi niñgĩliñ, “Kloñbat plon wĩli kĩmbĩn!”

22 Tĩmbi Pilatoli mandanjĩ makleumbi, nain ti-pet gĩt no tĩmbĩmbi, ñĩndiñ enguk, “Nekta sĩnik? Endi kolan nek sĩnik tiñguk? Nak tĩmba dakleumbi, endi kĩmbektok bien no nim kalet, wala tĩmbi nak nanandĩlokgot ti-lamipi, kak biwa ñautak.”

23 Gan amatamdi gĩñgĩnembi, Yesu kloñbat plon wĩli kĩmkĩmlok embi, kwambĩñgan kitiĩmbi, manda sala wopum tĩmbi, Pilatolok mandan wĩli piñguk.

24 Wala tĩmbi Pilatoli nandi-sembi, manda eñgĩliñ wolok bien indauptok eñguk.

25 Endi e-gĩñgĩnenjiĩla mandanjĩ tañgonembi, Barabas en nin gavman mik ti-sembi, ama wĩli kĩmgukta tĩmbi it kwambĩñ gĩnañ kĩmĩkĩliñ en wakan amatamda pi-sapi emguk. Gan Yesu endĩla wĩn amatamdok mandanjĩla Pilatoli en mik amalok kĩsĩnan wĩli kĩmnelĩndok kĩmĩkuk.

Yesu kloñbat plon wĩkĩliñ

26 Endi Yesu walinin nañgip piñpi, ama no koi Simon Sairini nanin telak plon tĩmbi indañgĩliñ. Endi kena gĩnañ nanin biumbi tikembi, Yesulok kloñbat bembektok kii klup plon kĩmipi, en klem ñañalok ni-gĩñgĩneñgĩliñ.

27 Tĩmbi amatam kĩmĩn wopum en kleñgĩliñ endok boñgĩpsĩnan tam di-wĩndi kut-blambla embi, mano ti-ñimĩngĩliñ.

28 Wĩndiñ tĩmbĩmbi, Yesuli undanem yambĩmbi enguk, “Jelusalem tam, sĩndi naka blan nim tĩmbi kutneliñ. Tambo sĩndi kusei ñĩndiñda sĩnla ba wembe gwañgwanjiĩla kulit:

29 mi-lap nain no indaumbi, amatamdi ñĩndiñ enekaliñ, ‘Tamdi yamĩn papi, gwañgwa nim apgĩliñ ba num nim emgĩliñ endi tam di-wĩn yapma kle pakañ.’

30 Wolongan endi kwet jañgĩnla ñĩndiñ enĩnekalĩñ, ‘Sĩndi gĩlombi, niñdok plon pi-wĩt!’, ba kwet kĩmĩnda ñĩndiñ enĩnekalĩñ, ‘Sĩndi niñdip tapliwĩt!’[☆]

* 23:16-17: Nandi-tale ama di-wĩndi manda kusip no patak eañ. Manda wĩn ñĩndiñ, “Kamaikamai gwĩlat tuop kandikñenjiĩli ama no it kwambĩñ gĩnañ nanin pi-sat-semsemlok een.” ☆ 23:30: Hosea 10:8

31 Komba kaikta amalí nepek ñandin tí-ñímañda, kímki+mínla nítek inda-ñímekak?”†

32 Tímbe ama típet, endí kolan tíndín ama, endí bo Yesu gíta yandípnélíñdok yanañgípi ñañgíliñ.

33 Ñakap, kwet no koi Kumban Kwandat wandíñ ña tombi, Yesu kloñbat plon wípi, kolan tíndín tombon tombon yakan en gíta yandípbí ep tembíñgíliñ.

34 Tímbe Yesulí nímoló nombo nombo tímbe, ñíndíñ eñguk, “Bep, endí nek tañ wolok kusei nímnandí-dakleañda tímbe yomjí bí-semíñ.” Tímbe mik amalí Yesulok dasindasin ep dannelíñdok nísiñgan tímbe-inda sañala tíñgíliñ.

35 Kloñbat plon ep tembím biu palímbe, amatamdí ípi, daukañga tíñgíliñ, Juda ama biesíli bo e-lakalakae tímbe eñgíliñ, “Endí amatam ep kímíkkuk. Endí biañgan Mesia wín Yambattí nímbé taleñguk en síníkta, kíndem kusei tímbe dakleumbi, enlok síngin tíke-kímílin.”

36 Tímbe mik amalí wíndíñgot manda sañala tí-ñímgíliñ, wín endí endoñ bímbi, wain tuk kimbíñ mí-wet tíñípi,

37 níñgíliñ, “Tíkáp dík Juda amalok ama wapmañjila, kíndem síngiñga tíke-kímít!”

38 Tímbe Yesulok kusal kumbam míndíñnan komba plon ñíndíñ youp wíp bium pakuk, “Ñín Juda amalok ama wapmañjí.”

39 Tímbe kolan tíndín ama típet Yesu gíta kloñbat plon ep tembum pakímík endoñnan nanin nolí Yesu ní-kolambi eñguk, “Dík Mesia wakan ba? Wíndíñda dítnalok síngiñga tíke-kímíliñípi, níti wakit níp kímít!”

40 Gan nollí ní-ñombímbe níñguk, “En wíli kímki+mílok eu talelíñ, wíndíñgangot dík tí-gamañ, wala tímbe dík Yambattí nek tí-gamekak wala nímníslañ ba?”

41 Níti kundit kolan tíñgímíkta tímbe tuan díndímgan ñakan ombí-tíkeamík, gan ama ñalí kolan no nímní tñguk.”

42 Wíndíñ embi, Yesula níñguk, “Yesu, dík kusei kímípi, amatamgai yambí-díkñeñípi, nak nandí-namekañ.”

43 Eumbi níñguk, “Nak biañgan ganlet: dík man sandap ñolondañgan nakíta kunum walalan gínañ paletañ.”

Yesu kloñbat plon kímnguk

44-45 Tímbe kwet boñgíp taumbi, maim bípmíumbi, kwet tuop kílim e palíñíliumbi, 3 kilok tíñguk. Nain wolonda tapma ílan sandum masimasíp wopum boñgíp plon wílapmíumbi, pan típet indañguk.

46 Tímbe Yesulí wopumgan kítmbe eñguk, “Bep, nak gínañna típ kíkka plon kímítet.”✠ Wíndíñ eu taleumbi kímnguk.

47 Tímbeímbe, mik amalok telak damanjíli nepek indañguk wín ka-nandí-talembi, Yambat ní-ta-lombi eñguk, “Biañgan ama ñín ama díndím no.”

48 Tímbe ama kímín gítík nepek wín kanelíñdok bíñgíliñ endí nek indañguk wín gítík ka-nandímbe, símba gawat tíñgíliñda tímbe kuanjí wíwílembi, isínan undane ñañgíliñ.

49 Gan Yesulok nolí gít tam ní Galíli nanin en klem bíñgíliñ endí kambak mayañgan ípi, nepek indañguk wín ka-nandí tíñgíliñ.

Yesu taplíñgíliñ

50 Ama no kuñguk koi Josep, ama kíndem ba díndím no Arimatía it kwet Judía kwelan nanin. Endí ama biesí Juda amatam yambí-díkñeñgíliñ endok sambat,

† 23:31: Yesulí eyout manda wín enla eñguk. Manda wílok walan wín ñíndíñ, “Amatamdí nepek ñandin ama yom nímnatta tí-ñímañda, ama yomjíat gínañjí nímní tambaneñgíliñ enda Yambattí nítek tí-semekak?” ✠ 23:46: Kap 31:5

⁵¹ gan noliilí Yesulok plon manda nek e-topgíliñ ba kundit nek tí-ñimíngíliñ endí en gíta gínañ noñgan ním tínguk. Endí Yambattí amatam indañgan yambi-díkñeukak wala nandí-koñgomnatgan mandí pa tíliñguk.

⁵² Ama walí Pilatoloñ ñambi, Yesulok dalandanla ní-nandumbi nandí-ñimínguk.

⁵³ Nandí-ñimíumbi ñambi, kloñbat plon nanin tamat tíke-pímbi, sandum satninlí tímip imbi, tíke ñambi, sum no kawat gínañ kulukululínan kímíkkuk. Sum wín ama no gama ním kímíkkíliñ.

⁵⁴ Wín Sabat patnandí nain indaup tímímbi, tíwíliñdíkñe nain dumalañgukta endí wíndíñ tínguk.

⁵⁵ Tímí tam Yesu gíta Galili nanin bímbín endí Josep klembi, sum ba Joseptí telak nítek plon Yesulok dalandan kímíkkuk wín ka-talembi,

⁵⁶ ilan undane ñañgíliñ. Ñambi, gwasap ba píngíp siple míliñ kíndem Yesulok dalandanlok tí-jumupí, endíkñe manda tañgonembi, Sabatta pat-nandí tíngíliñ.

24

Yesulí kímnan nanin mílakuk

¹ Kena nain kusei kímíkkímíliñnan kwet salaup tímímbi, tamdí gwasap míliñ kíndem tí-jumut tíngíliñ wín epbi, Yesulok sumnan ñañgíliñ.

² Ñam tombi kañgíliñ wín: kawat sum dai masipmímín wín manjaneum tambon kandañ ña pakuk.

³ Tímí endí sum tombañ gínañ loñgíliñ, gan Wopum Yesulok dalandan ním palím kañgíliñ.

⁴ Ním kañbi, nek indañguk wala nanandínjí ním dakleñlímbi, platik sínik ama típet dasindasinjet kolsalennat endí endoñ indambi ikímík.

⁵ Tímí tamdí yambi-sílikñembi, kolan mísíñípi, mílelem tí-sembi, dausí kwelan deiumbi, típettí engímík, “Síndí ama kaik patak enda nekta sembísembínan endok boñgípsínan bí lonjañ?”

⁶ Endí ñolok ním patak, ikan mílalak. Endí dama Galili kwelan gama palíñípi, manda ñín sanguk wín nandí-tombít,

⁷ ‘Nak Ama Sísiník nepbi, yom amalok kísínan napíliñmbi, kloñbat plon nuli kimbambi, sandap típet gít no ñaumbi, kímnan nanin bíndambo mílalettok een.’ ”

Eñalolí wíndíñ eumbi,

⁸ tamdí Yesulí manda eñguk wín nandí-tombi,

⁹ sumnan nanin undane pí ñambi, Yesulok gwañgwañii 11 gíta nosii díwín yambímbi, nepek gítík inda-semguk wolok kasat tí-semgíliñ.

¹⁰ Wín Malia Makdala nanin, Yoana, Yakobolok meñ Malia, wakít tam díwín en gíta pakíliñ walí wakan ama nin Yesulí kenalok enímumulín endoñ ñambi, kasat tí-sem pa tíngíliñ,

¹¹ gan enímumulín endí tamdok mandala nandum tlal tímímbi, ním nandí-kwambiñ dañgíliñ.

¹² Petlolí wandíngan embi mílapi, sumnan woñep ñambi mumuñem paunjínem, gínañ deium loumbi kañguk wín: sandum Yesulok dalandan tímíp imímín walíñgot pakuk. Wíndíñ kañbi, ilan undane ñambi, nepek wín indañguk wolok nanandí kena tínguk.

Yesulok noliit típet Emaus telaknan ñañlímbi, en inda-semguk

¹³ Tímí sandap wolondañgan Yesulok noliit típet endí Jelusalem bímbi, Emaus ñandepi ñañgímík. It kwet wín 11 kilomita wolok tuop Jelusalem tímí dumalaum patak.

¹⁴ Tím ñañípi, nísetkan nepek gítík indañguk wolok manda e-nandí tíngímík.

15 Manda eu ñañambi tĩmbi, e-kle-kot tĩm pa ñañĩlĩmbi, Yesu en wakan siñginjetnan ep tĩmbi dumalaumbi, en gĩta yakan ñañguk.

16 Gan nepek nolĩ dauset masipmĩmbi, nĩm ka-nandi-tomgĩmĩk.

17 Tĩmbi endĩ enĩ-nandiĩmbi eñguk, “Sĩtĩ manda nektok e-kle-kot tĩñĩpi ñamĩk?” Eumbi, gitakan sĩnĩk ipi, dei-blambla embi pakĩmĩk.

18 Tĩmbi endoñnan nanin no koi Kleopas endĩ Yesu nĩ-kañbi eñguk, “Ama yok asupgan Jelusalem bĩ pakañ. Endoñnan nanin dĩk noñganlĩ kena nain lap kandañ wandĩñ nepek indañguk wĩn nĩm nandĩlañ ba?”

19 Eumbi, “Wĩn nek indañguk?” wĩndĩñ enĩ-kañguk. Enĩ-kaumbi, tambane nĩñgĩmĩk, “Nepek Yesu Nasalet nanin enda inda-ñĩmĩñguk wala eamĩk. Endĩ plofet ama no, tĩmbi manda gembĩnat eñguk ba kundit engano tĩñguk walĩ amatamda ñĩndĩñ daut semguk: Yambattĩ enda nandum loloñ sĩnĩk.

20-21 Nĩndĩ ñĩndĩñ nandi-kwambiñ dambi mandĩñgĩmĩñ: Yambattĩ Yesu en wakan Islael amatam nĩndĩ kolan gĩnañ nanin nĩpma tĩkeuktok nĩmbi taleñguk, gan nĩndok tapma ama biesĩ ba nĩmbĩndĩkñenĩlĩ en Roma amalok kĩsĩnan kĩmĩlĩmbi, wĩlĩ kĩmbektok manda embi, kloñbat plon wĩlĩm kĩmguk.

Nepek wĩn ikan sisañgan inda-ñĩmĩmbi, biañgan kĩm-sĩnĩk tañguk.

22 Tĩmbi wakangot nĩm. Nĩndoñnan nanin tam dĩwĩn endĩ nĩp tĩmbi sũlĩkñenembi, nanandĩnĩ nĩm daklelak. Man salasalanan sĩnĩk endĩ sumnan ñalĩñ,

23 gan Yesulok dalandan nĩm kañbi undane bĩmbi, ñĩndĩñ nĩnĩlĩñ, ‘Nĩndĩ nepek engano kamĩñ, wĩn eñalolĩ Yesu kaik patak nĩnĩmbĩm yambĩmĩñ.’ Tamdĩ wĩndĩñ eumbi,

24 nĩndoñnan nanin ama dĩwĩn endĩ bo sumnan ñambi kalĩñ wĩn, nepek tamdĩ sumda nĩnĩlĩñ wolok tuop palak. Gan Yesu en nĩm kalĩñ.”

25 Tĩmbi Yesulĩ enguk, “Sĩndĩ ama kamasi, plofet amalok mandanjĩ gĩtĩk gĩnañjĩ gĩnañ baiñgan baiñgan pa nandi-dasiañ.

26 Endĩ Mesialĩ amatam epmektok mĩlap wakan bembĩmbi, Yambattĩ koi gĩñgĩt wopum mĩuktok youkĩlĩñ.”

27 Yesulĩ wĩndĩñ embi, Moselok plon kusei kĩmĩpi, Mose en wakĩt plofet ama dĩwĩndĩ Yesu enlok plon manda youkĩlĩñ gĩtĩk wĩn enĩ-dakleñguk. Enĩ-dakleñĩlĩmbi ñakap,

28 it kwet ama tĩpettĩ ñandep nandiñgĩmĩk wĩn tĩmbi dumalañguk. Tĩmbi endĩ kaum Yesulĩ gamañgot yousĩm ñauktok tĩmbĩmbi,

29 tĩke-kimbĩ dambi nĩñgĩmĩk, “Kak, nĩkĩta pat! Maim ip pĩmbi kĩlĩm elak.” Wĩndĩñ nĩ-gĩñgĩneumbi, en gĩta palep it gĩnañ loñguk.

30 Tĩmbi nanañ nanep tĩñĩlĩmbi, Yesulĩ plaua nanañ no tĩkembĩ, Yambat we-ñĩmĩmbi ombĩmbi emum tĩkeñgĩmĩk.

31 Tĩkeñĩpi, dauset tombĩmbi ka-nandi-tombĩmbi, dausetnangan paikuk.

32 Tĩmbi endĩ nĩsetkan e-nandi tĩmbi eñgĩmĩk, “Biañgan sĩnĩk. Endĩ telaknan nĩkĩta bĩñĩpi, manda embi, Yambattok manda wolok bien nĩnĩ-dakleñĩlĩmbi, walenet biañgan mĩlalak!”

33 Wĩndĩñ eñĩpi, wolongan mĩlapi, Jelusalem undane ñañgĩmĩk. Ña tombi, Yesulok gwañgwañĩ 11 gĩt amatam dĩwĩn en gĩta kĩmĩn tĩ pakĩlĩñ ep tĩmbi indañgĩlĩñ.

34 Tĩmbi amatam walĩ ama tĩpetta ñĩndĩñ engĩlĩñ, “Wopumdĩ biañgan kĩmnan nanin mĩlapi, Simondoñ indañak!”

35 Wĩndĩñ eumbi, ama tĩpet endĩ telaknan nek indañguk wolok kasat tĩ-sembi engĩmĩk, “Endĩ plaua nanañ no ombĩmbi nĩmumek, nĩtĩ ka-nandi-tommĩk.”

Yesulĩ gwañgwañĩlĩ inda-semguk

36 Gwañgwañĩlĩ gamañgot endañgan manda e-palĩñĩlĩmbi, Yesu en wakan boñgĩpsĩnan bĩ indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

³⁷ Wĩndĩĩ eumbi, ka piasat tĩmbi, kolan mĩsĩĩpi, “Ama wale kamiĩ” embi nandĩĩgĩĩĩ.

³⁸ Tĩmbi endĩ enguk, “Neta gĩnaĩjĩ mĩlataumbi, gĩnaĩ tĩpet taĩ?”

³⁹ Kĩtna kesĩtna kawĩt, ñĩn natna sĩnĩk yaĩ! Gwĩlatna tĩke-kaĩbi, ñĩndĩĩ nambĩ-daklewĩt: nak gaumna gĩt kwandatna nat, gan wale tip endĩ gaum ba kwandatsĩ nĩm nat.”

⁴⁰ Eu taleumbi, kii kesii daut semumbi kaĩngĩĩĩ.

⁴¹ Kaĩbi, sĩlĩsĩlĩ gĩt nandĩ-bendĩlĩ gĩnaĩjĩ tokĩĩngũkta tĩmbi gama nĩm nandĩ-kwambĩĩ daĩngĩĩĩ. Tĩmbi endĩ enĩ-kaĩbi eĩnguk, “Sĩndok nanaĩ no patak ba?”

⁴² Eumbi, mĩkbalak sinjin pan no mĩumbi

⁴³ tĩkembĩ, dausĩnangan naĩnguk.

⁴⁴ Tĩmbi gwaĩngwaĩĩla enbi eĩnguk, “Nak dama sĩn gĩta kuĩĩpi, ñĩndĩĩ sangut: Mose wakĩt plofet ama ba ama dĩwĩn gĩtĩk endĩ nokop plon e-yout tĩmbi, manda youkĩlĩĩ patak manda gĩtĩk wolok bien indauptok een.”

⁴⁵ Wĩndĩĩ embi, Yambattok manda youyoulĩn patak wolok kusei nandĩ-kĩlĩĩ enelĩĩndok nanandĩnjĩ tĩmbi paĩngĩtaumbi

⁴⁶ enguk, “Nepek ñĩndĩĩ indauktok youyoulĩn patak: Mesialĩ piĩngĩp gawat bembĩ kĩmbi, sandap tĩpet gĩt no tĩmbĩmbi, kĩmnan nanĩn mĩlalekak.

⁴⁷ Tĩmbi nolĩlĩ Jelusalem it kwelan kusei kĩmĩpi, endok koi plon amatam gĩtĩk kwet tuop kuaĩ enda ñĩndĩĩ eu piukak, ‘Sĩndĩ gĩnaĩjĩ tambanenekalĩĩda, Yambattĩ yomjĩ bi-samekak.’ Wĩndĩĩ indauktok youyoulĩn.

⁴⁸ Sĩndĩ mek nepek gĩtĩk wĩn indaĩnguk ba indaukak wolok gembĩ ipi e-daklenekalĩĩ.

⁴⁹ Nandĩwĩt! Bepnalĩ nek samektok e-kwambĩĩ daĩnguk wĩn natna nĩ-mulambĩ, sĩndoĩ piukak. Gan sĩndĩ Jelusalem ñĩĩngan papi mandĩĩlĩmbi, Yambattok gembĩn kunum gĩnaĩ nanĩn wĩn dasindasin nomĩk dasi-samekak wolok tuop.” *

Yesulĩ kunum gĩnaĩ loĩnguk

⁵⁰ Tĩmbi Yesulĩ gwaĩngwaĩĩ yanaĩngĩpi, Betani it kwet kandaĩ ñam tombi, kii tĩke-lombi, ep gwĩlam tĩ-semguk.

⁵¹ Ep gwĩlam tĩ-semĩpi yambĩk biumbi, Yambattĩ kunum gĩnaĩ tĩke-loumbi loĩnguk.

⁵² Loĩlĩmbi, gwaĩngwaĩĩlĩ mĩlelem tĩ-ñĩmbi, sĩlĩsĩlĩ wopum tĩĩpi, Jelusalem it kwelan undane ñaĩngĩlĩĩ.

⁵³ Ñambĩ, sandap tuop tapma it saĩ jimba gĩnaĩ lombi, wolok Yambat nĩ-kĩndem dambi kuĩngĩlĩĩ.

* **24:49:** Manda ñolok walan wĩn ñĩndĩĩ, “Yambattok gembĩn, wĩn Dĩndĩm Woĩ, kunum gĩnaĩ nanĩn inda-sembi pat-semekak.”

Gĩngit manda kindem Yoaneli youkuk

Eundakle manda

Yoane gĩngit manda youkuk endi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no, gan enlok koi tike-louptok nim nandimbi, kim+it-sem+imbi, enlok plon ñindiñ e-yout tiñguk, “gwañgwa nin Yesuli ginañli kasleñguk” (13:23, 19:26, 21:7,20) ba “gwañgwa no” (18:15-16, 20:2-8).

Matayo wakit Maleko ba Lukali gĩngit manda kasatsi win ikan youkiliñ, wala timbi Yesuli kundit engano tiñguk asup win Yoaneli lapipi, diwin no biennat sinik wingot youpi, ñindiñ eñguk, “kundit youyoulin patak wali kusei ñindiñda youyoulin: sindi manda ñin pinat nandi timbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Niñañ, win nandi-kwambiñ danekaliñ, timbi nandi-kwambiñ dañipi, endok gĩngitñii kuañda timbi kuñgu sisinik win kasilenekaliñ.” (20:31)

Yesuli e-yout manda asup eñguk win Yoaneli windiñgangot lapipi, tipetgot youkuk. Gan endi Yesulok kusal wakit kuñgu sisinik ba nandi-kiliktilok plon manda asup ñindiñ youkuk: Yesuli Kunum Yambattok Man Mandan sisinik, timbi nepek gititiñgitiik ep timbi indañguk. Endi Kunum Yambattoñ lololok yama wakan; endi telaktok kusei, manda biañgan sisiniktok kusei, ba kuñgu sisiniktok kusei; endi kuñgulok nanañ tuk biañgan sisinik ba kolsalen kuñgu emlak en wakan; endi mĩlamĩlat ba kuñgu molom; timbi endi sipsiplok kandikñenji kindem ba wain komba sisinik en wakan. Nin endi Yesu nandi-kilikti tiñmilak, endi kuñgu sisinik kasilembi, papat kwambiñgan kulak, gan nin endi Yesu siñgi wĩlmĩlak, endi kimlok gĩngit kulak, timbi kolandok tambon ombi-tikeukak.

Yoaneli kasat youkuk wolok sambat

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk (1)

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win timbi indadakleñguk (2-12)

Yesuli kimbepi, gwañgwañii ti-pañgipañgile ti-semguk (13-17)

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim mĩlapi, gwañgwañiiloñ inda-semguk (18-21)

Yesuli ama sinik indambi, kena kusei kimikuk

Yesu, win Kunum Yambattok Man Mandan en wakan, ama sinik indañguk

¹ Kwet nain kusei kimikimĩlinan Man Mandan endi ikan pakuk. Endi Kunum Yambat git yakan kuñgimik, en bo Yambat.

² En wakan kusei kimikimĩlinan Kunum Yambat gita yakan kuñguk,

³ timbi endok mandanla nepek gititiñgitiik ep timbi inda-taleñguk, win telak nolok plon nepek no nim timbi indaindan.

⁴ Man Mandan en wakan kuñgu biañgan sisinik wolok kusei, timbi kuñgu wali amatamdok kolsalen sisinik.

⁵ Timbi kolsalen wali kilim ginañ koli sale-ta-ñaumbi, kilimdi en makleuktok tuop nim.

⁶⁻⁷ Kolsalen wolok gembin ilimektok Kunum Yambatti ama no koi Yoane * ni-mulim bi indambi, kolsalen wolok kusei eni-daklembi, amatam gitikgandi endok mandan nandimbi, kolsalen win nandi-kilikti tiñmineliñdok windiñ tiñguk.

⁸ Kolsalen win Yoane en nim, tambo endi kolsalen wolok kusei eu inda-dakleuktok indañguk.

* **1:6-7:** Yoane gĩngit manda kindem youkukti ñolok Yoane tuk i-sem-i-sem endok plon elak.

⁹ Kolsalen sisinik, nindi amatam gitik koli sale-semalak, endi kwelan indaupi tñguk.

¹⁰ Man Mandanli kwet ñin timbi indaŋguk, timbi en wakan kwelan ama indambi, kwelan kuŋguk, ganmek kwelalok amatamdi en win nin sinik win nim ka-nandi-tomgiliñ.

¹¹ Win endi enlok kwelnan wangan pi indambi kuŋguk, gaŋgan enlok amatamñiili siŋgi wilmñgiliñ.

¹² Gan ama en not tñmñgiliñ, win endok koi tike-kwambiñ daŋgiliñ, endi gitik Man Mandanli ep timbi paŋgitaumbi, Kunum Yambattok gwaŋgwa bisalii indaŋgiliñ.

¹³ Win endi meñ beptok wekat sinik nim indaŋgiliñ, ba amalok ka-galksila ba nanandinjila nim, tambo Kunum Yambat engan ep timbimbi, enlok gwaŋgwa bisalii indaŋgiliñ.

¹⁴ Man Mandanli kwelan ama gwilap ba gaummat indambi, nindok boŋgipninan dou milat tñguk. Timbi nindi dautnili kañitnambi, endi enlok kusal engano win timbi inda-dakleumbi kaŋgimiñ, win endi Bep Yambattok Niñañ engano sinik. Bep en ni-mulim pim indambi, yousiyousiŋgan Beulok ginan siloñ ba kusal sisinik win timbi inda-dakleŋguk.

¹⁵ Endok plon Yoaneli ñindiñ e-daklembi kitimbi eŋguk, “Win ama wala wakan nak ñindiñ sangut, ‘Ama nokok siŋgi kandañ indalak endi nak gama nim indañlambi ikan pakuk, wala timbi endi nak napma klelak.’ ”

¹⁶ Timbi Man Mandanli ginañ siloñ molom sinikta timbi bisik kusei kuseili nindi gitiktok nain nain inda-nimnguk.

¹⁷ Win Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan Juda nindok bep pañniila emguk, timbi Yesu Klistoli Kunum Yambattok ginan siloñ ba kusal sisinik win timbi inda-dakleŋguk.

¹⁸ Nimbek noli Bep Yambat nain nola no nim kaŋgiliñ. Win enlok Niñañ engano sinik en wakan Bep Yambattok kusal timbi inda-dakleŋguk. Neta, endi bo Yambat sinik, timbi Beu gita ñasiŋgan sinik patak.

Yoane tuk i-sem-i-semli Yesulok telak ti-dindim eŋguk

(Matayo 3:1-12, Maleko 1:2-8, Luka 3:15-17)

¹⁹ Juda ama biesi Jelusalem pakiliñ endi Yoanelok kusal, win endi Mesia indaindalok een en wakan ba no, win nandi-dakleneliñdok nandiŋgiliñ, wala timbi endi tapma ama git Livai ama † diwin Yoaneloñ eni-mulim ña tombi, “Dik nin sinik?” ni-nandiŋgiliñ. Timbi Yoaneli ñindiñ tambane enguk:

²⁰ endi enlok kusal nim kimit-sembimbi, endi e-daklembi enguk, “Natna win Mesia nim.”

²¹ Windiñ eumbi, ni-nandimbi eŋgiliñ, “Tikap dik Mesia nimda, dik nin sinik? Ba dik plofet Elia bindambo indauktok een en ba?” Eumbi enguk, “Nak en nim.” Eumbi niŋgiliñ, “Windiñda dik plofet Mose nomik win indauktok een en ba?” ✧ Eumbi, “Nak en bo nimgot” enguk.

²² Windiñ eŋgukta, bindambo ni-nandimbi eŋgiliñ, “Dik nin sinik? Nindi ama nini-mukiliñ enda manda tambon enineñdok dik kusaka ninbim nandina. Dik ditnala nittek elañ?”

²³ Eumbi, Yoaneli manda no plofet Aisaiali youyoun win kimit-klembi, ñindiñ enguk, “ ‘Ama no kwet ama nimnatnan papi, Wopumdok telal ti-dindim ewit! windiñ kitilak’ ✧ win natna wakan.”

²⁴ Timbi Falisi amal ama eni-mulimbi biŋgiliñ wali

† 1:19: Ablaamdok lan Jepok endok nñañiiloñinan nanin nolok koi Livai. Endok sambalii tapma ilan tiplapape kena kusei kusei tñgiliñ endok kosi “Livai ama” kitikitin. (Namba 3:17-37) ✧ 1:21: Malakai 4:5, Lo 18:15

✧ 1:23: Aisaia 40:3

25 Yoane ñindíñ ni-nandiñgíliñ, “Tikap dik Mesia en ním, ba Elia ba plofet wín bo ním, wíndíñda dik nekta amatam tuk pa i-semleañ?”

26 Eumbi tambane enguk, “Nak wín tukgot pa i-semlet, gan ama no síndok boñgípsínan kulak - sín endok kusal ním ka-nandi-dakleañ -

27 endí wakan nokok singi kandañ indaupi tìlak, tímbi nak pímbiñen ñandin ñalı endok kesí gwílaplok toan písalímettok tuop ním.”

28 Wín Yoanelí Betani it kwet, Jodan tuk maim lambí-lambín kandañ papi, tuk i-semleñguk kwet wolok wíndíñ indañguk.

Yoanelí Yesula Kunum Yambattok Sipsip Níñan sínik wíndíñ e-dakleñguk

29 Kwet salaumbi, Yoanelí Yesu bíum kañbi, noliila ñindíñ enguk, “Wí kawít: en Kunum Yambattok Sipsip Níñañ, nin endí kwelalok amatam gítik endok yomjílok mílap wín apma tíke-taleukak! †

30 Wín ama walañgan nak ñindíñ eñgut, ‘Ama nindí nokok singi kandañ indalak, endí nak gama ním indañí-lambi ikan pakuk, wala tímbi endí nak napma klelak.’

31 Dama natna bo en nin sínik wín ním ka-dakleñgut, gan endok kusal Israel amatamda tímba inda-dakleuktok nak ñolok bímbi, tuk i-sem-i-sem kena kusei kímkut.”

32 Tímbi Yoanelí yousímbi, Yesulok plon ñindíñ e-dakleñguk, “Díndím Woñdí mambaip wandin kunum gíñañ nanin pímbi, endok plon pí palím kañgut.

33 Damañgan nak bo en Mesia wín ním nandiñmíngut, gan tuk i-sem-i-semlok nani-mukuktí ñindíñ nanguk, ‘Ama nindok plon nokok Woñnalí pí palímbi kaukañ en wakandí amatam Díndím Woñlí i-semekak.’

34 Eumbi, natna dautnalí wíndíñ indaumbi ka-taleletta tímbi ñindíñ pa e-daklelet: ñín Kunum Yambattok Níñañ sínik.”

35 Salaunda Yoanelí kwet pakuknan wolok bíndambo ñam ikuk. Tímbi gwañgwa en kle-ta-kuñgíliñ endoñnan nanin típettí en gíta ikímik. Ilíñí-límbi,

36 Yoanelí Yesu yapma kle ñaum kañbi, gwañgwañiitta ñindíñ enguk, “Wín kademík! Kunum Yambattok Sipsip Níñañ wakan ñak!”

37 Eumbi, endí manda wín nandímbi, Yesu kle ñañgímik.

38 Tímbi Yesulí tambanembi, ama típet en kle bíumbi yambímbi, ení-nandímbi eñguk, “Sítí nekta bamík?” Eumbi níñgímik, “Rabai” (wín níndok mandaní plon ‘endaut’), “dik it delok dou mílat pa tílañ?”

39 Eumbi enguk, “Bímbi kademík!” Yesulí wíndíñ eumbi, endí en kle ña it wín kañgímik. 4 kilok tímíbimbi, en gíta palímbi, tim tínguk.

40 Ama típet Yoanelok mandan nandímbi, Yesu kle ñañgímik, endoñnan nanin no wín Simon Petlolok kwayañ koi Andlu.

41 Endí Yesu gíta pakap kañbimbi, díndímgan ñam dal Simon lonjí-ta-ña kañbi nínguk, “Nítí Mesia ip kamík.” (Mesia wín Glik manda plon Klisto kítaañ.)

42 Wíndíñ embi nañgí-límbi, Yesuloñ ña tomgímik. Ña tombímbi, Yesulí Simon daut kwambíñ kañbi nínguk, “Dík Simon Yoanelok níñañ. Koka komblin Sifas kítnekalíñ.” (Kot ‘Sifas’ wín Grik manda plon Petlo.) §

Filip gít Natanaellí Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Níñañ, wín ka-nandi-tomgímik

43 Salaumbi, Yesulí Galili kwelan ñaupi nandímbi ñañguk. Ñañípi, Filip tímíbí indaumbi nínguk, “Dík bí nak nep kle kuukañ.”

44 (Filiptok it kwet wín Betsaida, wín Andlu gít Petlo endok iset kweset.)

† 1:29: Kunum Yambattí yomjí bí-semektok Juda amalí sipsip ba gaut díwín no yandípbi, tapma tíñmañgíliñ. Gan gauttok wekailí amalok yom wílít-semum taleuktok tuop ním, wala tímbi Kunum Yambattí enlok níñañ Yesu amatam kolanjílok tuan apma tíkeuktok ní-mulím pímbi indambi, sipsip níñañ wandin kí-m-semguk. § 1:42: Kot típet wolok kusaset wín ‘kawat’.

45 Tĩmbi Filipti ña Natanael tĩmbi indaumbi niñguk, “Ama waliñgan Moseli endikñe manda gĩnañ ba plofet amali bo indauktok youyoulin, win Mesia en nĩndi ip kamiñ. En Joseptoñ niñañ koi Yesu Nasalet it kwelan nanin.”

46 Eumbi ni-nandĩmbi eñguk, “Akai! Ba nepek kindem no it kwet koi gĩngil nimnat wandinnan indauktok tuop ba?” Eumbi, Filipti niñguk, “Dĩtna bĩmek ka!”

47 Tĩmbi Yesuli Natanael bĩum kañbi, endok plon ñĩndiñ eñguk, “Yakñe! Ama ñin endi Isael ama sisinik. Juluñit endok plon no nim palmilak.”

48 Wĩndiñ eumbi ni-nandĩmbi eñguk, “Nĩtek tĩmbi dik nokok kusatna wandin nandi-namlañ?” Eumbi niñguk, “Filipti gama nim kiti-gamñilĩmbi, dik komba fik kapmainan pipalĩmbi gambit.”

49 Natanaelli manda win nandĩmbi niñguk, “Endaut. Dik Kunum Yambattok Niñañ sinik, Isael nĩndok Ama Wapmañi mandĩ pakamiñ win dik wakan!”

50 Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Ba nak komba fik kapmainan pipalim gambit wĩndiñ ganitta tĩmbi, dik wĩndiñ nandi-kwambiñ dalañ ba? Dik nepek gĩtikñin diwin siñgimek indaumbi kaukañ wali man nek indalak win makleukak.”

51 Tĩmbi yousĩmbi niñguk, “Win biañgan sinik. Nak ñĩndiñ sanlet: sindi kanekaliñ, win kunum yama dili tombĩmbi, Kunum Yambattok eñaloñiili kwelan nanin kunum gĩnañ lombi, nak Ama Sisinik nokoñnan undane pĩmbi, wĩndiñ lo ña pi pa tĩnekalĩñ.”

**

Yesulok mandan ba kundil wali endi Kunum Yambattok Niñañ win tĩmbi inda-dakleñguk

2

Yesuli tuk tĩmbim wain indañguk

1 Kena nain tĩpet taleumbi, Galili kwelan it kwet no koi Kana wandiñ ama noli kikokot tĩmbi, nanañ sina wopum tiñguk. Yesu meñli wandiñ pakuk,

2 tĩmbi Yesu gĩt gwañgwañii bo eni-tiañeum bĩmbi, wandiñ pakiliñ.

3 Pakap, wain tuk taleumbi, Yesu meñli Yesula ñĩndiñ niñguk, “Wain ememlok win ip talek.”

4 Eumbi tambane niñguk, “Me, win nokok nepek nim. Kusatna tĩmba inda-daklelok nain win gama nim indak.”

5 Eumbi, Yesu meñli it wolok kena gwañgwala ñĩndiñ enguk, “Endi nepek no sanbĩmbi, wolok tuop tĩnekalĩñ!”

6 Tĩmbi it wolok gĩnañ kawat kambot tuknat kit tombon, tombon noñgan pakuk, noñgan noñgan wolok wopum win 80 ba 120 lita, wolok tuop. Win Kunum Yambattok dainan ti-jamilan tĩndilok Juda amatamdi tuk wali kisi kesisi, nepek diwin wakit wiliikañgĩliñ.

7 Tĩmbi Yesuli kambot win kañbi, kena gwañgwala enguk, “Kambot ñi pakañ win tuk gĩt-talewit!” Eumbi, kambot gĩtik win gĩlim man plon tokñe-taleumbi

8 enguk, “Ale, tuk lakat no kambot gĩnañ nanin gĩpi, nanañ kandikñe amaloñ tĩke ñawit!” Eñguk wolok tuop tĩke ñambi,

9 nanañ kandikñe amala miĩmbi, tuk wali ikan wain indañguk win nakanaka tiñguk. Nakanaka tĩmbi, wain tuk win denanin win nim nandiñguk, win kena gwañgwa gĩkiliñ endiñgot nandiñgĩliñ, wala tĩmbi kandikñeli ama kikokot tiñguk win kitiñmĩmbi

** **1:51:** Jekopti Kunum Yambattok eñaloñii lat plon lombi piĩmbi kañbi ka-nandi-dakleñguk, win Yambatti en kasileñguk (Stat 28:12-15), wĩndiñgangot Yesulok gwañgwañiili Yambatti Yesu kasileñguk win ka-nandi-tomnekalĩñ.

10 niñguk, “Kìmin beu gítiktì wain tuk kîndem wîn dama danbi, yoksiila emum nam, kamakama tím̄bimbi, wain kolan siñgimek danbi pa emañ. Gan dîk wain tuk kîndem tíke-kimbîñ dambi, kombîtmek tíke bílañ.”

11 Yesulî Galili kandañ, Kana it kwelan tuk tím̄bi wain indañguk walî endok jimba kundil dama sisinîk. Kundil wîn tíñîpi, enlok kusal engano wîn tím̄bi inda-dakleumbi, gwañgwañiilî kañbi nandi-kwambiñ dañgîlîñ.

12 Sina walî taleumbi, Yesu meñ kwayañii ba gwañgwañii endî Kapaneam it kwelan ña tombi, sandap nitepekgot yakan wandîñ pakîlîñ.

*Yesulî Beulok il giñgiñgan nim tíngîlîñda ep kle-kokuk
(Matayo 21:12-13, Maleko 11:15-17, Luka 19:45-46)*

13 Juda amatamdok Kamaikamai gwîlat walî indaup tím̄bimbi, Yesulî gwañgwañii gîta Jelusalem lo ñañguk.

14 Ña tombi, tapma it sañ jimba gînañ lombi yambiñguk, wîn ama dîwîndî tapmalok makauk wakît sipsip ba mambaip tualok ep bí yapîkîlîñ, tím̄bi ama dîwîndî mînem walan kusei kusei tombo mîñ kena tí-pakîlîñ. * Yesulî wîn yambiñbi,

15 toa no binjaneum gîlîm daumbi, ama wakît makauk ba sipsip gítîk wîn tapma it sañ jimba gînan nanin yandîp kleum poña-taleumbi, ama mînem tombo mîñ kena tí-pakîlîñ endok mînem kwandainjî gítîk wîn wîlî papuseneumbi, endok kîmîkîmîtsî ep tambokuk.

16 Tím̄bi endî ama mambaip tualok kîmîkîlîñ wîn enombîmbi eñguk, “Ei! Nepenepek gítîk ñîn platikan mep ña-talewît, tím̄bi nokok Bepnalok il ñîn tím̄bim kîmîlî tua it sílanin inda-ta-bîlak, wîndîñ nombo nim tînekalîñ!”

17 Wîndîñ eumbi, gwañgwañiilî plofet manda no Kap nolok gînañ youyoulîñ patak wîn nandi-sîwîkîlîñ. Manda wolok gînañ Mesialî Kunum Yambatta ñîndîñ niñguk, “Nak dîkok ika tíke-kimbîñ dambi, it walî giñgi sínîk palektok giñgîneletta tím̄bi kuñguna kolaukak.” ✨

18 Yesulî tapma ilan wîndîñ tíngukta tím̄bi Juda ama biesîlî nîmbi eñgîlîñ, “Dîk jimba kundit nîtek tím̄bimbi ka-dakleamîñ, wîn Kunum Yambattî tapma it kandîkñe kena wandin tîndîlok ganbî taleñguk?”

19 Eumbi tambane enguk, “Sîndî Kunum Yambattok il ñîn wialîmbi, sandap típet gít no wolok gînañnan nak bîndambo mamba ilekak.”

20 Eumbi niñgîlîñ, “Akai! Nîndîla tapma it ñîn gwîlat 46 gînañnan kîndit-ta-bamîñ, gan dîkta sandap típet gít no wolok gînañnan mambî ilepi elañ ba?”

21 Gan Yesulî tapma itta sínîk nim eñguk, tambo endî enlok pîñgîula eñguk.

22 Tím̄bi Kunum Yambattî en kîmnan nanin tím̄bi mîlakuk, wolok siñgi kandañ gwañgwañiilî manda wîn eñguk wîn nandi-sîwîpi, Mesialok mîlamîlat plon manda youyoulîñ patak wakît manda Yesu en eñguk wîn nandi-kwambiñ dañgîlîñ.

Yesulî amatam gítîktok kusasî nandi-talelak

23 Yesulî Kamaikamai gwîlatta Jelusalem it kwelan palîñîpi, jimba kundit asup tím̄bimbi, amatam asuptî wîn kañgîlîñda tím̄bi en wîn Mesia sínîk wîn nandi-kwambiñ dañgîlîñ.

24 Gan Yesu endîla amatamdok nanandînjî plon nim panjañganeñguk,

25 wîn kusei ñîndîñda: amatam gítîk endî nîtein wîn Yesu en nandi-kîlîñ eñguk, tím̄bi endok gînañ nanandînjî yambi-nandi-dakle-taleñgukta tím̄bi, nisîlok kusasî plon nimbek nolî Yesula nanandî mîuktok tuop nim.

* **2:14:** Ama mînem tombo mîñ kena tíañgîlîñ endî amatamdok mînem tíkembî, wolok kîñjan tapma ittok mînem emumbi, amatamdî walî tapmalok gaut tuañgîlîñ ba tapîkot kîmîkîlîñ. ✨ **2:17:** Kap 69:9

3

Kuñgu taletalen n̄mnat wolok kusei w̄n Yesu en wakan

¹ It kiyau wopum Juda amatam yambi-d̄ikñeñḡil̄iñ, endoñnan nanin Falisi ama no koj Nikodemus.

² End̄i tim nola Yesuloñ b̄imbi n̄ñguk, “Endaut. N̄ndi gambi-nandi-dakleam̄iñ, w̄n Kunum Yambatti d̄ik endaut kuuñdok gan̄-mupi, d̄ik̄ita patak. Neta, jimba kundit d̄ik pa t̄ilañ, wandin w̄n ama noli n̄s̄ilok gemb̄in̄ji plon t̄ineliñdok tuop n̄m.”

³ Eumbi, Yesuli tambane n̄ñguk, “W̄n biañgan s̄in̄k. T̄imbi Kunum Yambattok kandañ nak ñ̄ndiñ ganba: t̄ikap ama noli indainda komb̄lin b̄indambo n̄m indaukta, endi endok giñḡit̄ indauktok tuop n̄m.”

⁴ Eumbi, Nikodemusli n̄-nandīmbi eñguk, “Akai, ama gīl̄ikt̄i indainda komb̄lin w̄n telak n̄tek plon tuop indauk? Endi meñlok s̄imbai gīnañ b̄indambo p̄umbi, meñli apmektok tuop n̄m bek.”

⁵ Eumbi, Yesuli tambane n̄ñguk, “W̄n biañgan s̄in̄k. Nak ñ̄ndiñ ganba nandi: t̄ikap Kunum Yambatti tuk wak̄it̄ Woñ̄nli ama n̄m t̄imbi kaiktaumbi, indainda komb̄lin indaukta, endi Kunum Yambattok giñḡit̄ indauktok tuop n̄m.

⁶ W̄n amalok p̄iñḡu gw̄lap w̄n enlok meñ beuloñnan nanin, t̄imbi gīnañ tiptok kuñgu s̄is̄in̄k w̄n D̄ind̄im Woñloñnan nanin.

⁷ Nak ‘S̄indi indainda komb̄lin indaneliñdok’ gan̄it, wala nandi-ḡit̄iñḡit̄ip n̄m t̄imbekañ.

⁸ Sasaleli enlok nanand̄in klembi, pend̄ip ñal̄ak. Wali denanin b̄imbi delok ñal̄ak w̄n d̄ik nanduñdok tuop n̄m, d̄ik giñḡil̄iñgot pa nandīlañ. W̄ndiñgangot D̄ind̄im Woñd̄i telak n̄tek plon amala kuñgu s̄is̄in̄k w̄n m̄umbi, komb̄lin indalak, w̄n ama noli kauktok ba nandi-dakleuktok tuop n̄m.”

⁹ Nikodemusli n̄-nandīmbi eñguk, “Woñd̄i kuñgu s̄is̄in̄k m̄ilak wali n̄tek indauk?”

¹⁰ Eumbi tambane n̄ñguk, “D̄ik Israēl amatamdok endauts̄i loloñ, gañgan nepek w̄n n̄m nandi-daklelañ bek?”

¹¹ Biañgan ñak. Nak ñ̄ndiñ ganba: n̄ndi nepek nandi-k̄iliñ eamiñ wolok plon manda eamiñ, ba nepek dautn̄li kañḡimiñ wolok gemb̄in̄ ikamiñ, gan s̄indi n̄ndok mandani n̄m pa nandi-dasiañ.

¹² Nak nepek kwelan ñolok indañ wolok plon kasat t̄i-samgut, gan s̄indi nokok mandana n̄m nandi-kwambiñ dañda t̄imbi, n̄tek plon pañḡit̄ambi, nepek kunum gīnañ indañ w̄n sanbam nandi-kwambiñ daneliñ?

¹³ Ganmek s̄indoñnan nanin ama noli kunumdok nepek ka-nandīlok wandiñ no n̄m loñḡil̄iñ. N̄m. Nak Ama S̄is̄in̄k noñgan̄liñgot kunum gīnañ kukap, kwelan ñolok p̄iñḡutta t̄imbi kunumdok nepek gītik w̄n nandi-talelet.

¹⁴⁻¹⁵ T̄imbi nak nandi-k̄il̄ikt̄i t̄i-namañdi kuñgu taletalen n̄mnat w̄n kas̄ileneliñdok Kunum Yambatti Ama S̄is̄in̄k nak nep lololok elak. W̄n Israēl amatamd̄i kwet s̄ilaninnan kuñl̄imbi, amatam malett̄i eium k̄imnep t̄iñḡil̄iñ w̄n ep k̄im̄lektok Moseli malet walawalan no t̄imbi, komba bem mioñ nolok plon t̄ike-lo mambi ikuk, ✧ walan w̄ndiñgangot amatamd̄i kuñgu taletalen n̄mnat w̄n kas̄ileneliñdok nep mambi loutat.”

¹⁶ Kunum Yambatti kwelalok amatam gītik engano s̄in̄k ep galk tañguk w̄n ñ̄ndiñ t̄imbi inda-dakleñguk: endi enlok Niñañ engano s̄in̄k amatamda k̄im-semektok n̄mul̄imbi indañguk. W̄ndiñda no en Niñañ nandi-k̄il̄ikt̄i t̄iñm̄ilakta, endi kolandok giñḡit̄ n̄m t̄imbekak, tambo endi kuñgu taletalen n̄mnat w̄n kas̄ileukak.

¹⁷ W̄n Kunum Yambatti Niñañ amatamdok kolanj̄ilok k̄injan eu taleuktok kwelan n̄m n̄-mukuk, tambo endi kolanj̄ilok k̄injannan nanin yapma t̄ikeuktok n̄mul̄imbi indañguk.

18 Nin endi Niñañ nandi-kilikti tiñmimbi kulakta, Kunum Yambatti yomnlok kinjan tambon ombi-tikeuktok nim eu talelak. Gan nin endi Niñañ nim nandi-kilikti tiñmimbi kulakta, endi Kunum Yambattok Niñañ engano sinik endok koi nim nandi-kilikti tilakta timbi, Kunum Yambatti ikan yomnlok kinjan tambon ombi-tikeuktok eu taleñguk.

19 Windañ tiñguk win kusei ñindaña: endi kolsalen kwelan ikan ni-mulimbi indañguk, gan kuñgunji kolanda timbi amatamdi kolsalen siñgi wilimbi, kilim kasileñgilañ.

20 Neta, ama gitik ti-mipmile tañ endi ep tindinjilok kusei inda-dakleñmek wala misañpi, kolsalenla nandi-kunjit sinik tamba makleañ.

21 Gan nin endi Kunum Yambattok kusal sinik win kimik-klembi, tike-kwambiñ dalakta, endi Kunum Yambat tañgoneñpi, kundit kindem pa tilak wali inda-dakleuktok kolsalen ginañ pa blak.

Yesuli Yoane tuk i-sem-i-sem maklelak

22 Kamaikamai gwilat taleumbi, Yesuli gwañgwañii yanañgipi, Jerusalem nanin pimbi, Judia kwelan ña tombi, nain diwin gwañgwañii gita wandiñ kuñpi, amatam tuk i-semiñguk.

23-24 Yoane tuk i-sem-i-sem it kwambiñ ginañ gama nim kimikilañda timbi, endi bo kena win ti-ta-kuñguk, win it kwet koi Salim kandañ tuk asup pakukta timbi, endi tuk no koi Aion wolok palimbi, amatamdi yousiyusiñgan endoñ bumbi, tuk i-semiñguk.

25 Timbi nain nola Yoanelok gwañgwañii diwin git Juda ama noli kusei kimipi, kisi kesisi ba nepek kusei kusei diwin win nittek wipi, Kunum Yambattok dainan jamilan indaindalok plon e-tañan tiñgilañ.

26 Windañ timbi, Yoaneloñ ñambi niñgilañ, “Endaut, ama wali ba, dikita Judan tuk tambon kandañ kuumbi, endok kusei pa nini-dakleñguñ, win Yesu endi bo nain ñindañgitañgan tuk i-sem-i-sem kena timbimbi, amatam gitikti endoñ pa ñañ yañ!”

27 Eumbi tambane enguk, “Win kindem. Tikap Kunum Molomdi ama nim tike gwilam tiñmekta, kenanlok bien wali indañmektok tuop nim.

28 Sinila nak ñindañ ewambi nandiñgilañ, ‘Nak Mesia en nim, tambo nak endok telak dama tiñmettok nani-mulimbi bi indañgut.’

29 Mesia nitok plon nak e-yout manda nittek ewit? Mesia win, endi ama no tam giñgit wilimimn wandin. Timbi ama wolok nol endok kandañ ipi, mandan nandilak wandin natna Yesulok gembin ipi, amatamdi endok mandan nandinepi ñañ win nandilet, nain wolonda nandi-silisili nokok ginaña tokñelak.

30 Neta, Kunum Yambatti endok koi giñgit wali wopum daumbi, nokok kotna giñgit wali pipi euktok nandilak.”

Kunum ginañ nanin pimbi indañguk win Yesu en wakan

31 Kunum ginañ nanin pimbi indalakti ama gitik yapma klelak. Neta, kwelan ama endi kwettok giñgitañii, timbi kwelalok nepek plon manda eañ, gan kunum ginañ nanin pimbi indañguktu wandin nim, tambo endi kwelan ama gitik yapma klembi,

32 nepek kunum ginañ kañguk ba nandiñguk wolok plon elak, gañgan mandan win noñgan noñgandiñgot nandi-dasiañ.

33-34 Kunum Yambatti Niñañ ni-mukuk enda Dindim Woñ tokñetokñen milakta timbi, Woñ wali timbi pañgitaumbi, Kunum Yambattok mandangot pa elak, wala timbi nin endi mandan win nandi-dasilak, endi ñindañ timbi inda-daklelak: endi Kunum Yambatti biañgan molom sinik windañ nandi-kwambiñ dalakta.

35 Bepti Niñañ tike-galk talak, timbi endi nepek gititiñgitik endok kiinan kimipi, kadikñeuktok nimbi taleñguk.

³⁶ Wĩndiñda tĩmbi nin endi Kunum Yambattok Niñañ nandi-kilikti tĩmĩlak, endi kuñgu taletalen nĩmnat wĩn ikan ñĩndiñgĩtañgan kasilembi kulak, gan nin endi Niñañdok mandan nĩm tikembi kĩmit-klelak, endi kuñgu sisĩnik wĩn nĩm kasileukak. Tambo, Kunum Yambatti ikan yomĩnlok kĩnjan tambon ombi-tĩkeuktok eu taleumbi, palmekak.

4

Samalia nasili Yesu en Mesia wĩn nandi-kwambiñ dañgĩliñ

¹⁻² Tĩmbi manda no ñĩndiñ eu sapañaneñguk, “Amatamdi Yesulok gwañgwañii indaumbi, tuk i-sem-lak, endok kwĩnakwĩnatsili Yoanelok gwañgwañii yapma klelak.” (Gan wĩn Yesuli tuk i-sem-i-sem kena nĩm tĩnguk, wĩn endok gwañgwañiilĩngot amatam tuk i-sem pa tĩngĩliñ.) Tĩmbi manda wali Falisi amalok pawanjĩ gĩnañ piñguk wĩn Yesuli nandi-tomguk, wolonda

³ endi Judia kwet bimbi, Galili kwelan bĩndambo undane ñaupi ñañguk.

⁴ Ñambi nandiñguk, wĩn “Samalia distrik dama dikñeuttok.”

⁵ Tĩmbi Yesuli Samalia kwelan ñañipi, it kwet no koi Sikal wĩn tĩmbi dumalaumbi, Juda gĩt Samalia nasilok bep pañjĩ Jekopti kwet no niñañ Joseptok biñmĩnguk wolok tomguk.*

⁶ Tĩmbi Jekopti tuk ban no kĩndit-bium wolok pakuk, wala tĩmbi Yesuli telak ombapgan biñgukta tĩmbi gwaseimbi, ban baliliñnan pip pakuk.

Kwet nain bomup tĩmbĩmbi,

⁷ Samalia tam nolĩ tuk gĩlep bĩum kañbi niñguk, “Dik tuk gĩt nam!”

⁸ (Gwañgwañii endila it kwelan nanañ tuatuala ña-taleñgĩliñ.)

⁹ Yesuli wĩndiñ eumbi, Juda amatamdi Samalia en gĩta not nĩm tañda tĩmbi tam wali nandi-silĩkĩembi niñguk, “Nĩtekta tĩmbi dik Juda amalĩ nak Samalia tam ñandin ñala tukta nanlañ?”

¹⁰ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti amatam nek siloñ tambongan ememlok nandĩlak wĩn dik nandi-dakleumda, ba nin sĩnik tukta ganlak wĩn ka-nandi-tombĩmda, dĩtna naka tukta nanbĩmbi, nak tuk ama tĩmbi kaiktalok wĩn gumañ gamam.”

¹¹ Tĩmbi tamdi niñguk, “Ama wopum, tuk ban ñĩn ombap sĩnik, tĩmbi tuk gĩngĩttok bo nĩm pakamlakta tĩmbi, dik tuk ama tĩmbi kaiktalok elañ wĩn denanin gĩletañ?”

¹² Sotni Jekop endi wakan tuk ban ñĩn kĩndit-nĩmbi, en wakĩt niñañii ba sipsip bulmakauñiilĩ tuk ñakan nayañgĩliñ. Nĩtek tĩmbi dik gumañ en makleuñdok nandĩlañ?”

¹³ Wĩndiñ eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Amatam gĩtiki tuk ñolok gĩpi pa nañ, endok binjĩ bĩndambo kalanda ukak.

¹⁴ Gan no en tuk natna mĩwambi nambekak, endok bim nombo nĩm kalandañmekak. Tambo tuk nak mĩmĩlok pat-namlak, wali endok gĩnan gĩnañ tuk dai no wandin indambi, tĩmbi kaiktaumbi, papat kwambiñgan kuukak.”

¹⁵ Tĩmbi tamdi manda wolok kusei nĩm nandi-tombi niñguk, “Ama wopum, dik tuk wĩn naka namekañ! Nĩm kañbi, nak nombo tukta kĩmbi, tuk gĩlepi, slakan ñandiñ yousiyousi bĩut.”

¹⁶ Wĩndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ale, dik ña, wapaka kiti nañgĩpi, en gĩta undane bĩukañ.”

¹⁷ Eumbi niñguk, “Nak wapatna nĩm nat.” Eumbi, Yesuli niñguk, “Dik wapaka nĩm nat elañ, wĩn dĩndĩm sĩnik.

¹⁸ Gan dik wapakai epguñ wĩn kiti tambon gĩtik, tĩmbi ama nin en gĩta man ñĩndiñgĩt kulañ, endi dikok wapaka nĩm, wala tĩmbi manda elañ wĩn biañgan sĩnik.”

* 4:5: Manda wali Stat 48:22 gĩt Josua 24:32 wolok plon e-youtak.

¹⁹ Yesulî wîndîñ eñgukta tîmbi tam walî nîñguk, “Ama wopum, nak gambi-nandîlet, wîndîk plofet ama no.

²⁰ Wîndîñda nak ganî-nandîwa: kwet jañgî da patak wolok Samalia nînlîk bep pañniilî Kunum Yambat mîlelem tîñmañgîlîñ. Nîtek tîmbi Juda sîndî amatamdî Jelusalem it kwelangot Kunum Yambat mîlelem tîñmînelîñdok pa eañ?”

²¹ Eumbi Yesulî tambane nîñguk, “Tam, dîk manda ñîndî dîka ganlet wîndî nandî-kwambîñ daukañ: nain dumalaumbi, amatamdî kwet jañgî ñolokgot ba Jelusalem it kwet wolokgot Bep Yambat nîm mîlelem tîñmînekalîñ.

²² Samalia sîndîla Kunum Yambat mîlelem tîñmañ, endok kusal nîm nandî-kîlîñ eañ, gan Juda ama nîndîla nin sînik mîlelem tîñmamîñ en nandîñmamîñ, wîndî kusei ñîndîñda: Kunum Yambatti amatam gîtik kolanjîlok mîlapnan nanin yapma tîketîkelok kenan wîndî Juda nîndok kandañ kusei kîmîkuk.

²³ Tîmbi nîm ombataumbi, nain wîndî ip inda-talelak, wolonda nî-wowoñ tîndîlok ama sîsînik endî Beptok kusal sîsînik wîndî nandî-kîlîñ eumbi, Woñnlî ep tîmbi pañgîtaumbi, nî-wowoñ tîñmînekalîñ. Wîndî ama wandin wala Beptî yambî-galk tambî, nî-wowoñ tîñmînelîñdok ep kasîleup nandîlak.

²⁴ Kunum Yambat en ama nîm, endî Woñ sînikta tîmbi en mîlelem tîñmîlok wolok telak biañgan sîsînik noñgangot patak. Wîndî ñîndîñ: endok kusal sîsînik wîndî nandî-kîlîñ eumbi, Woñnlî ep tîmbi pañgîtaumbi, nî-wowoñ tîñmîlok.”

²⁵ Tîmbi tamdî nîñguk, “Nak nandîlet wîndî Mesia, koi no Klisto kîtîañ, endî indauktok een. Tîmbi endî indamek, nepek gîtik nîndî-dakle tî-nîm-taleukak.”

²⁶ Tîmbi Yesulî nîñguk, “Nak nîndî manda ganlet wîndî Mesia en wakan.”

²⁷ Wolongan endok gwañgwañiilî undane bî tomî kañgîlîñ, wîndî Yesulî tam gîta manda e-nandî tîñguk, tîmbi ka-sîlîkñembi, nanandî kena tîñgîlîñ. Gan endoñnan nanin nolî Yesu ñîndîñ no nîm nî-kañgîlîñ, “Dîk nekta lonjîmbi nî-nandîlañ?” ba “Kusei nekta tam ñakîta manda e-nandî tîlañ?”

²⁸ Tîmbi tam walî tuk kambot tîke-bîñguk wîndî wolok biu palîmbi, it kwelan undane ñambî, amatamda ñîndîñ enî-ta-kuñguk,

²⁹ “Sîndî nakîta tuk bannan ñambî, ama no nokok ep tîndînalok kusei gîtik nandî-talelak en bîm kawî! En Mesia wakan bek?”

³⁰ Wîndîñ eumbi, amatamdî it kwet bîmbi, Yesu kanepî ñañgîlîñ.

³¹ Amatamdî gama nîm bî tomîñlîmbi, gwañgwañiilî Yesu nî-gîñgînembi eñgîlîñ, “Nîndîndaut, nanañgî na!”

³² Gan Yesulî tambane enguk, “Nokok nanañ pat-namlak wîndî sîndî nîm ka-nandî-dakleañ.”

³³ Wîndîñ eumbi, nîsîñgan ñîndîñ e-nandî tîñgîlîñ, “Ama nolî nanañ ep bîm mîk ba?”

³⁴ Tîmbi Yesulî enî-daklembi eñguk, “Nak nin nandî-mukuk endok man tañgoneñpi, kenan tîmbettok namguk wîndî gîtik tîmba taleukak, walî wakan nokok nanañna tîlak.”

³⁵ Tîmbi Yesulî yousîmbi enguk, “Amatamdî ñîndîñ pa eañ, ‘Yakîp tîpet tîpet taleumbi, nanañ mepmeptok nain indauk.’ Gan nak ñîndîñ sanlet, sîndî dausî deium ñaumbi, amatam nîndoñ bînep tañ wîndî yambî: endî kena gînañ nanañ bien epeptok ikan gîlîtalak wandin.

³⁶ No en amatam wandin kuñgu taletalen nîmnatnan yanañgîtak, endî ama bien epep kena tîmbi, tuan kîndem kasîlelak wandin. Wîndîñda tîmbi tîpitîpi tîlak gîta bien epep tîlaktî yakan bienla sîlîsîlî tamîk.

³⁷ Manda no ñîndîñ pa eañ, ‘Ama nolî tîpitîpi tîmbîmbi, nolî bien epep pa tîlak.’ Wîndî kusei ñîndîñda tîmbi manda walî sîndok kandañ bien tîlak:

³⁸ sîndî kena nolî tîñgîlîñ wolok bien epnelîñdok nak sanî-mulam ñañgîlîñ, wîndî dîwîndî nolî kena meñ tîñgîlîñ, tîmbi sîndî endok kenanjîlok bien kasîleañ.”

³⁹ Samalia tamdi eñguk, “Endi nokok ep tinda giti nani-dakle-talelak,” winda eñgukta timbi endok ilnan nasi asupti Yesu en Mesia sinik winda win nandi-kwambiñ dañgilañ.

⁴⁰ Windañda timbi endi Yesuloñ bi tomgilañ, endi Yesuli en gita kuptok giñg+nembi, ni-tiañeumbi nandi-sembi, isi kwesinan sandap tipet kumbi,

⁴¹ giñgit manda enguk. Timbi manda eñgukta timbi amatam asupgan sinikti Yesu en Mesia sinik win nandi-kwambiñ dambi,

⁴² tamda ñindañ ñiñgilañ, “Win dikok mandañgalañgot timbi ñindi nombo nim nandi-kwambiñ damiñ. Tambo, ñindi ñinlok pawanniñ endok mandan nandimbi, ñindañ nandi-dakleamiñ: biañgan sinik, ñine Mesia nin kwelalok amatam giti kolanjlok kinjannan nanin yapma tikeukak en wakan.”

*Yesuli kena ama nolok ñiñañ timbi kindem dañguk
(Matayo 8:5-13, Luka 7:1-10)*

⁴³ Yesuli Samalia kwelan sandap tipet pakap, Galili kwelan ñaupi ñañguk.

⁴⁴ Endi damañgan ñindañ eñguk, “Plofet ama nolok ilnan nasil giñgiñgan nim pa tiñmañ.”

⁴⁵ Windañda endi Galili kwelan undane ña tomguk, wolonda winasi endi bo Kamaikamai gwilatta Jelusalem ñambi, Yesuli nepek nek wolok tiñguk win giti kañgilañda timbi enda not tiñmiñgilañ.

⁴⁶ Yesuli Galili kwelan kuñpi, Kana it kwet wolok damañgan tuk timbim wain indañguk, wandañ kandañ endi bindambo ñam pakuk. Timbi Kapaneam it kwet wali Kana ñasiñgan pakuk, wandañ ama wapmañdok kena ama noli kuñguk. Endok ñiñañdi jibat tiñgukta timbi,

⁴⁷ endi Yesuli Judia kwelan nanin pimi, Galili bi tomguk wolok giñgit nandimbi, wolongan endoñ biñguk. Bimbi, ni-giñg+nembi, ñindañ eñguk, “Wandingan, dik nakita Kapaneam ñambi, nokok ñiñana sembepi tilak win timbi kindem dawin.”

⁴⁸ Windañ eñgukta timbi Yesuli ñindañ ñiñguk, “Tikap amatam sindi jimba kundit ba kundit gitiknin daut samambi nim kañda, sindi nak nim nandi-kilikti ti-namañ.”

⁴⁹ Windañ eumbi tambane ñiñguk, “Wopum, nim kañbi ñiñana sembekta, plapgan biumbi ñanda.”

⁵⁰ Gan Yesuli tambane ñiñguk, “Dik ñau. Ñiñañga ip kindem dam kulak.”

Timbi ama wali Yesuli manda ñiñguk win nandi-kwambiñ dambi, ilan ñaupi ñañguk.

⁵¹ Ñañilimbi, endok kena gwañgwañiili en telaknan bi timbi indaumbi, ñindañ ñiñgilañ, “Dikok ñiñañga ip kindem dak kulak.”

⁵² Eumbi, nain nekta sinik kindem dañguk wala eni-nandumbi ñiñgilañ, “Desa 1 kilok timlala timbimbi, siñgin komba diñgukt busukñeñguk.”

⁵³ Eumbi, beuli ka-nandi-dakleñguk, win 1 kilok timlala sinik Yesuli “Ñiñañga kindem dam kulak” windañ ñiñguk. Timbi en gita amatam endok ilnan kuñgilañ endi gitikti Yesu nandi-kilikti tiñmiñgilañ.

⁵⁴ Yesuli Judia kwelan nanin Galili kwelan undane bi tombi, bindambo jimba kundit win timbimbi, nain tipet indañguk.

5

Yesuli tuk ban baliliñnan ama no timbi kindem dañguk

¹ Nain ñitepek ñaumbi, Juda amatamdok gwilat no timbi dumalaumbi, Yesuli Galili kwet bimbi, Jelusalem undane ñam pakuk.

² Jelusalem it kwettok sañ yama nolok koi wïn Sipsiplok Yama, * tĩmbi yama wolok ñasiñgan tuk ban no patak, wolok koi wïn Judalok mandanjĩ plon Betesta kĩaañ. Tuk ban walĩ palanda kĩa tambongot, †

³⁻⁴ tĩmbi palanda wolok plon amatam jĩmbatsiat asup, wïn amatam dausi sipsipmĩn, ba kesisi kolan ba piñgĩpsi dalandañguk endi pakĩliñ. ‡

⁵ Ama no gwilat 38 gĩtik jĩmbat tĩkeñgukta endi bo wolok pakuk.

⁶ Yesuli tuk bannan ña tombi, ama wïn kañbi ka-nandiñguk, wïn endi nain ombapgan wolok pakañguk. Wĩndiñda endi ñĩndiñ ni-nandiĩmbi eñguk, “Dĩk kĩndem dauñdok nandi-galk tĩlañ ba?”

⁷ Eumbi, ama jĩmbalattĩ tambane niñguk, “Wopum, tuktĩ sasik tĩmbĩmbi, notna noli nepmu plaptaumbi, tuk gĩnañ piut ñak! Nĩmda tĩmbi, natnañgan piĩmbilok gliñgliñ tĩmbambi, diwĩn noli napma klembi, dama pa pañ.”

⁸ Wĩndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Dĩk mĩlapi, ipaka tĩkembali ñau.”

⁹ Tĩmbi wolongan ama walĩ kĩndem dambi mĩlapi, ipal tĩkembali ñañguk.

Wĩn Sabat patnandi nainda wĩndiñ indañgukta tĩmbi,

¹⁰ Juda ama biesili ama kĩndem dañgukta ñĩndiñ ni-gĩngĩnembĩ eñgĩliñ, “Man Sabat yañ! Dĩk nĩtek tĩmbi endikĩe manda wipi, ipaka tĩkembali ñalañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama nep tĩmbi kĩndem dat endi ñĩndiñ nanik, “Dĩk ipaka tĩkembali ñau.”

¹² Eumbi ni-nandiñgĩliñ, “Ama nindi ‘Ipaka tĩkembali ñau’ ganik?”

¹³ Gan Yesuli kĩmĩn wopum wolok pakĩliñ endok boñgĩpsĩnan paikukta tĩmbi, ama kĩndem dañguktĩ en nin sĩnik wĩn nĩm nandi-ñĩmĩnguk.

¹⁴ Siñgi kandañ Yesuli ama wĩn tapma it sañ jimba gĩnañ tĩmbi indaumbi niñguk, “Nandiñlañ, dĩk ip kĩndem dañguñda, yom nombo nĩm tĩmbekañ. Nĩm kañbi, mĩlap wopum sĩnik noli gepmek!”

¹⁵ Eumbi, amalĩ walinin piĩm ña Juda ama biesiloñ ñambi, Yesuli tĩmbi kĩndem dañguk wĩndiñ eumbi nandiñgĩliñ.

Kunum Yambattok Niñañ ba kuñgu sisĩniktok kusei wĩn Yesu en wakan

¹⁶ Yesuli kundit wandisi Sabat patnandi nainda pa tĩliñgukta tĩmbi, Juda ama biesili kusei kĩmipi, mĩlap pa mĩñgĩliñ.

¹⁷ Tĩmbi Yesuli enlok ep tĩndĩn kasopmeuktok ama biesila ñĩndiñ enguk, “Bepnali yousiyousiñgan kena ti-ta-kulakta tĩmbi nak bo wĩndiñgangot ti-ta-kuutat.”

¹⁸ Kusei wala tĩmbi Juda ama biesili Yesu wili kĩmbektok telak lonji-sĩnik tañgĩliñ. Wĩn endi Sabbat endikĩe manda lapikuk walañgot nĩm. Wĩn endi Kunum Yambatta “Bepna” eñguk, walĩ en tĩmbĩmbi, endi Kunum Yambat gĩt tuopset noñgan tĩngukta tĩmbi wili kĩmbektok telak lonjiñgĩliñ.

¹⁹ Tĩmbi Yesuli ñĩndiñ tambane enguk, “Manda et walĩ biañgan sĩnik. Tĩmbi ñĩndiñgot sanba: nak Kunum Yambattok Niñañdi natnalok nanandĩnala nepek no tĩmbettok tuop nĩm. Tambo nokok Bepnali nepek nek tĩmbĩmbi kalet, wĩngot gumañ tĩmbet. Wĩn Beptĩ nepek nek pa tĩlak, wĩndiñgangot nak endok Niñañdi pa tĩlet.

²⁰ Tĩmbi endi gĩnañli nep kasilembi, enlok ep tĩndĩn gĩtik wĩn daut namum kañbi pa tĩlet. Tĩmbi sĩndi ka-silikĩmbi, nanandi kena tĩneliñdok, endi kundit gĩtikĩn daut namum kañbi tĩmbetat, tĩmbi walĩ kundit damañgan tĩngut wĩn makle tĩnekalĩñ.

* 5:2: Yama wolok sipsip yanañgĩliĩm lo-pĩt pa tĩñgĩliñ. † 5:2: Nandi-tale amalĩ eañ, wĩn tuk ban wĩn wopum sĩnik, amalĩ tĩndĩn, tĩmbi ban wĩn palandali tambĩliĩmbi, tuktĩ tambon tambon pakĩmĩk, tĩmbi palandali tuk ban wĩn ep kle-gĩmbut pakuk. ‡ 5:3-4: Nandi-tale ama diwĩndi manda kusip no gamañgot patak eañ. Wĩn ñĩndiñ, “Endi tuk sasik tĩmbektok mandĩ-pakañgĩliñ. Wĩn kusei ñĩndiñda: nain no ba nola Wopundok eñalo noli tuknan piĩmbi, tuk tĩmbi sasik tĩnguk, tĩmbi nin endi tuk gĩnañ dama piĩliñguk endiñgot jĩmbat wĩn ba wĩn inda-semguk walĩ tale-semliñguk.”

21 Wïn ñïndiñ: Bepnali ama kimnan nanin ep timbi milalimbi, kuñgu emlak, wïndiñgangot nak endok Niñañli bo ama ninda kuñgu emepi nandilet enda emlet.

22 Timbi wïngot nim. Bepti ama no nim yambi-danlak. Tambo amalï kuñgulok ba kimkimlok wïn eu taletale kena wïn Bepti nokok kitnanan kimït-taleñguk.

23 Wïn kusei ñïndiñda: endi enda kot giñgit mañ gitikti nak Niñañda wïndiñgangot kot giñgit namneliñdok nandilak. No en giñginembi, nak Niñan kot giñgit nim namlak, endi Bep nani-mukuk enda bo kot giñgit nim pa mlak.

24 Wïn biañgan sinik.

Timbi ñïndiñ sanba nandiwit: nin endi nokok mandana kimït-klembi, Bep nani-mukuk en nandi-kilikti tiñmilak, endi kuñgu taletalen nimnat wïn ikan palmïlak. Wïn endi damañgan kimlok giñgit kuñguk, gan kuñgu sisinik wolok giñgit ikan indambi kulak, timbi yominlok kinjan tambon nim ombi-tikeukak.

25 Manda wali biañgan sinik.

Timbi nak ñïndiñ sanlet: nain indaup tilak wolonda amatam endok ginañji tip kimkimin endi nak Kunum Yambattok Niñañ nokok mandana nandinekaliñ. Biañgan ñak, nain wïn ikan indak, timbi mandana nandi-dasiañdi papat kwambiñgan kunekaliñ.

26 Wïn kusei ñïndiñda: nokok Bepna en kuñgu molomdi amatam ep timbi kaiktaumbi, kuñgu ememlok gembïn palmïlakta, timbi nak endok Niñañdi wïndiñgangot timbettok endi gembïn wïn naka bo namguk.

27 Timbi nak Ama Sisinikta timbi endi nak amatam yambi-danbettok ikan nanbi taleumbi, endi kuñgulok ba kimkimlok manda wïn nak ewa taleukak.

28 Sïndi wala nanandi kena nombo nim tinekaliñ, wïn kusei ñïndiñda: nain indaukak wolonda sembisembïn gitik endi nokok mana malap nandimbi,

29 sumji binekaliñ, wïn kindem tïndi endi mlapi, kuñgu kwambiñ kunekaliñ, timbi kolan tïndi endi mlapi, nak mandanji ewa taleumbi, endi kolanjïlok tambon ombi-tikenekaliñ.

30 Nak natnalok nanandinala nepek no timbeptok tuop nim. Wïn Bepnali nitek nanlak, wolok tuopgan nak amatam pa yambi-dani tïlet. Timbi nak telak dïndim plon yambi-dani tïlet, wïn kusei ñïndiñda: nak natnalok nanandina nim kimït-klelet, tambo Bep nani-mukuk endok man tañgonembi kimït-klelet.”

Yesulok kusal timbi inda-dakleuktok asup patak

31 Timbi Yesuli yousimbi, ama biesila enguk, “Tïkap nak noñganliñgot natnalok kusatna e-daklewamda, sïndi wala nandum biañgan nim tilak.

32 Gan kusatna e-daklelok no patak, wïn Bepna en wakan. Timbi nak ñïndiñ nandi-daklelet: endi manda nokok plon elak wali biañgan sinik tilak.

33 Timbi sinï nokok kusatna timbi inda-dakleneliñdok ama eni-mulimbi, endi Yoane tuk i-sem-i-semloñ ñam ni-nandiñgïliñ, wolonda Yoaneli kusatna sisinik wïn sani-dakleñguk.

34 Natna kusatna inda-dakleuktok endok ba ama nolok mandan plon nim panjañganelet, ganmek sïndi Yoanelok mandan nandi-dasiumbi, Kunum Yambatti kolanjïlok kinjannan nanin sapma tïkeuktok nak Yoanelok mandan wïn sani-kaikta tïlet.

35 Sïpalakti duapi koli salelak, wïndiñgan Yoaneli nokok kusatna timbi sale-samumbi, sinï nain dumangan endok mandanla timbi nandi-koñgomnat silisili wopumgan tiñgïliñ.

36 Kusatna timba inda-dakleuktok nepek no pat-namlak, timbi wali Yoanelok mandan maklelak. Wïn nokok Bepnali nak kena timba taleuktok namguk, wïn nak kundit pa tïlet, wali wakan endi nak nani-mulimbi indañgut wïn timbi inda-daklelak.

³⁷ Tĩmbi wĩngot nĩm. Bepna nani-mukuk endi bo kusatna tĩmbi inda-daklelak. Sĩndi nain nola endok man malap nĩm nandi-ĩngĩliĩ, ba endok walan nĩm kaĩngĩliĩ.

³⁸ Tĩmbi endok mandan sĩndok gĩnaĩji gĩnaĩ nĩm nandi-dasium patak, wĩn kusei nĩndiĩnda: endi nak wakan nani-mulĩmbi indaĩgut, ganmek sĩndi nokok mandana nĩm nandi-kwambiĩ daĩ.

³⁹ Sĩndi kuĩngu taletalen nĩmnat wolok telak wĩn manda youyoulin gĩnaĩ tĩmbi inda-samektok nandaĩda tĩmbi manda wĩn pinat-lonji kena pa ti-kĩliĩ eaĩ, tĩmbi manda wali wakan nokok kusatna eu daklelak,

⁴⁰ gaĩngan sĩndi gĩĩngĩnembi, nak sep tĩmba paĩngĩtaumbi, kuĩngu sisĩnik wĩn kasĩleneliĩndok nokoĩ nĩm pa baĩ.

⁴¹ Amali kot gĩĩngĩt namaĩ ba nĩm namaĩ, nak wala nandi-koĩngom nĩm pa tĩlet.

⁴² Gan sĩndok kandaĩla wĩndiĩ nĩm. Nak nandi-kĩliĩ ti-sambi, sambi-nandi-daklelet, wĩn sĩndok gĩnaĩjili Kunum Yambat nĩm kasĩleaĩ.

⁴³ Neta, nokok Bepnali nani-mulĩmbi, endok kĩnjannan sĩndoĩ biĩngut, ganmek sĩndi siĩngi wĩwĩt pa ti-namaĩ. Gan tĩkap ama noli enlok nanandiĩnla sĩndoĩ bilakta, sĩndi not pa tĩĩmaĩ.

⁴⁴ Sĩndi nosiili kot gĩĩngĩt samaĩ wala nandi-koĩngom pa taĩ, gan Kunum Yambat noĩngan sĩnikti kot gĩĩngĩt samektok sĩn gembĩ nĩm pa kokaĩ. Wĩndiĩnda tĩmbi sĩndi nĩtek nokok mandana nandi-kwambiĩ daneliĩ?

⁴⁵ Bepnalok dainan nindi sĩnik mandali sep youpi sani-kolaukak? Wĩn nak nĩm! Sĩndi wĩndiĩ nĩm nandi-namnekalĩ. Wĩn ama sĩndi sep kĩmĩlektok nandi-kwambiĩ daĩ, wĩn Mose en wakan mandali sep youlekak!

⁴⁶ Endi nokok plon manda youkuk, wala tĩmbi tĩkap sĩndi endok mandan nandi-kwambiĩ daumda, nokok mandana bo nandi-kwambiĩ daneliĩ.

⁴⁷ Gan tĩkap sĩndi Moseli manda youkuk wĩn nĩm nandi-kwambiĩ daĩda, nokok mandana nĩtek nandi-kwambiĩ daneliĩ?”

6

*Yesuli ama 5,000 wakĩt tam gĩt gwaĩngwa bĩsat nanaĩ ep towiĩnguk
(Matayo 14:13-21, Maleko 6:30-44, Luka 9:10-17)*

¹ Tĩmbi Yesuli Galili kwelan undanem bi pakap, nain nola kĩkeĩ tĩkembĩ, Galili tuk guaĩ, wolok koi no Taibelias, wĩn dikĩembi, tombon kandaĩ gwaĩngwaĩi gĩta wandiĩ nĩnguk.

² Tĩmbi amatam kĩmĩn wopumdi Yesuli jimba kundit ama jĩmbatsiatta ti-semliĩnguk wĩn pa kayaĩngĩliĩnda tĩmbi, en kle-gĩmgĩm embi nĩngĩliĩ.

³ Tĩmbi Yesuli tambon kandaĩ nĩa tombi, kwet jaĩngĩn nolok lombi, gwaĩngwaĩi gĩta pip pakuk.

⁴ (Nain wolonda Juda amatamdok gwĩlat wopum no, koi Kamaikamai gwĩlat, wali dumalaĩnguk.)

⁵ Tĩmbi Yesuli deium nĩaumbi, amatam kĩmĩn wopum endoĩ biumbi yambiĩmbi, Filipta ni-nandiĩmbi eĩnguk, “Nĩndi nanaĩ denanin tuambi, amatam nĩandin sĩnik ep towineĩ?”

⁶ (Endi amatam ep towiuktok nandi-sambat ikan tĩnguk, gan Filiptok nanandi-kĩliĩktĩn ka-nanduktok wĩndiĩ eĩnguk.)

⁷ Tĩmbi Filipti tambane nĩnguk, “Tĩkap nĩndi kena tĩmbi, sandap 200 wolok tuan pat-nĩmumda, mĩnem wali plaua nanaĩ tuanambi, amatam noĩngan noĩnganli lakatgot naneliĩnda, wali gama tuop nĩm ti-semek.”

⁸ Tĩmbi Yesulok gwaĩngwa no koi Andlu, Simon Petlolok kwayaĩ, endi Yesu nĩndiĩ nĩnguk,

9 “Gwañgwa no ñin patak, endok plaua nanañ win bali kwilanli tindin kit tambongot git mikbalak sinjin tipet palmilak. Gan plaua git mikbalak wandin wali amatam asupgan pakañ nitek tuop ti-semek?”

10 Timbi Yesuli gwañgwañii enbimbi, endi amatamdi pip patnelindok enbimbi pipakiliñ. (Kwet wolok kli asup pakuk.) Timbi ama endok kwinakwinatsi win 5,000 ba nitepek.

11 Timbi Yesuli plaua nanañ win epbi, Kunum Yambat weñmimbi, amatam wolok pipakiliñ enda dani-semnelindok gwañgwañiila enguk. Emu taleumbi, mikbalak tipetta windiñgangot tiñguk. Timbi amatamdi nandi-galkslok tuop epbi nañgiliñ.

12 Na tokñeumbi, Yesuli gwañgwañiila enguk, “Nanañ nambimbi, dip pat-ta-ñalak win kiulit! Nim kañbi, binam pap kolauk.”

13 Windiñda endi amatamdi nanañ na-tlap biñgiliñ win kiukiliñ, win plaua nanañ kit tambongot wolok dipdipi sandiñ lik 12 tokñeñgiliñ.

14 Amatamdi Yesuli jimba kundit win timbim kañgiliñda timbi manda ñindiñ eu satañguk, “Biañgan sinik, Kunum Yambatti plofet ni-mulim kwelan indauktok een ✧ win ama ip ñakan sinik!”

15 Endi windiñ eumbi, Yesuli yambi-nandiñguk, win amatamdi en kaikgan tikembi, ama wapmañji windiñ mambi ilektok nandi-sambat tiñgiliñ, wala timbi endi yambik bimbi, bindambo engan kwet jañginnan loñguk.

*Yesuli tuk guañ plon yalimbi ñañguk
(Matayo 14:22-27, Maleko 6:45-52)*

16 Timlala timbimbi, Yesulok gwañgwañiili kwet jañginnan nanin tuk guañnan pimbi pakiliñ.

17 Pakap, kwet kilim eumbi, Yesuli endoñ gama nim biñgukta timbi endi kikeñ plon lombi, tuk guañ dikñembi, ña Kapaneam kandañ ñanepi ñañgiliñ.

18 Ñañilimbi, sasale wopum bimbi, tuk pendilimbi, tuktok gembindi wopungan milakuk.

19 Endi 5 ba 6 kilomita wolok tuop kindit ñambi kañgiliñ, win Yesu kesikti tuk plon yaliyali bimbi, kikeñ timbi dumalaum kañbi misñgiliñ.

20 Gan Yesuli enguk, “Ñin natna sinik, nim misineliñ.” Windiñ eumbi,

21 gwañgwañiili kikeñ ginañ nañgip loneliñdok nandi-koñgom tiñgiliñ, timbi wolongan kikeñdi kwet ñanepi ñañgiliñ wandiñ ña suañguk.

Kuñgulok nanañ biañgan sisinik win Yesu en wakan

22 Kwet salaumbi, amatam tuk guañ tambon kandañ gamañgot pakiliñ endi kandi-tomgiliñ, win “Desa kikeñ noñganliñgot ñolok pakuk, gan Yesuli wolok plon nim loñguk. Win gwañgwañii nisñgot wolok plon lombi ña-taleñgiliñ.”

23 Timbi kikeñ diwindi Taibelias it kwelan nanin bimbi, Yesuli Kunum Yambat weñmimbi, amatam nanañ ep towiñguk kwet wolok ñasñgan bi tomgiliñ.

24 Timbi amatamdi ka-nandi-tomgiliñ, win Yesu git gwañgwañiili kwet wolok nombo nim pakiliñ, wala timbi endi kikeñ wandiñ bi tomgiliñ wolok plon lombi, Yesu lonjinepi Kapaneam it kwelan ñañgiliñ.

25 Ñambi, Yesu en tuk guañ tambon kandañ timbi indaumbi, ni-nandimbi eñgiliñ, “Endaut, dik dawanda ñandiñ biñ?”

26 Timbi Yesuli e-nandinji win nandi-kimnemi, ñindiñ tambane enguk, “Ba sindi nak jimba kundit asup timbam kañbi, kusatna nandi-dakleñgiliñda timbi nep lonjañ ba? Win biañgan nim! Nak sanlet, win sindi nandi-galkslok tuop nanañ na tokñeñgiliñ, walañgot timbi nep lonjañ.

²⁷ Sindi nanañ kolalak wandin kasileneliñdok kena boñgít ním tinekaliñ. Tambo sindi nanañ wali sep timbi kaiktaumbi, kuñgu taletalen nímnat samlak wín kasileneliñdok giñginembi, kena boñgít tinekaliñ. Timbi nak Ama Sisíníkti nanañ wakan sametat, wín kusei ñíndíñda: Bep Yambatti nak wíndíñ tímbettok nanbí taleñguk.”

²⁸ Wíndíñ eumbi, endí ní-nandiñgíliñ, “Ale, níndí Kunum Yambattok kenan tineñdok nítek síník tilok?”

²⁹ Eumbi tambane enguk, “Kunum Yambat endí ñíndíñ tinelyñdok nandi-samlak: sindi endí ama nin ní-mulím pí indañguk, wín natna nandi-kílikti tí-nam-ta-kunekaliñ.”

³⁰⁻³¹ Amatamdí manda wín nandímbi, ñíndíñ ní-nandiñgíliñ, “Ale, dík jimba kundit nek síník no tímíbim kañmek, dík manda biañgan elañ wín gumañ nandi-kwambiñ daneñ? Wín ñíndíñ youyoulin patak, ‘Endí nanañ kunum gíñañ nanin emum nayañgíliñ,’ ☆ wala tímbi Mose endíla níndok bep pañniila nanañ koi mana wín kwet sílaninnan emumbi nayañgíliñ. Wíndíñda dítna kundit engano nek síník daut nímetañ?”

³² Eumbi tambane enguk, “Endí nanañ wín nayañgíliñ wín biañgan síník, gan nak ñíndíñ sanba: nanañ kunum gíñañ nanin emguk wín Mose ním. Tambo nokok Bepna en wakan nanañ sísiník wín kunum gíñañ nanin pa samlak.

³³ Wín kusei ñíndíñda: nek ñalí kunum gíñañ nanin pímbi, kwelalok amatam kuñgu sísiník emlak, wali nanañ biañgan sísiník Kunum Yambat en pa samlak wakan.”

³⁴ Eumbi níñgíliñ, “Wopum, dík nain tuop nanañ wín nímekañ.”

³⁵ Eumbi enguk, “Kuñgu sísiník wolok nanañ wín natna wakan. No en nokoñ bímbi, nep yousímbi, nandi-kílikti tí-namlakta, endok gínan típmínlí nanañ tukta nombo ním kímbekak.

³⁶ Gan nak sangut wolok tuop sindi nokok kusatna ikan nambí-nandañ, gañgan ním nandi-kílikti tañ.

³⁷ Bepnalí amatam nokok kítnanan yapítak, endí gítíkti nokok kandañ bí-talenekaliñ. Timbi nokok kandañ bañ wín nak endoñnan nanin no ním ep kleutat. Ním síník.

³⁸ Wín kusei ñíndíñda: nak natnalok mana tañgoneupi kunum gíñañ nanin kwelan ñín ním píñgut. Tambo Bepnalí nani-mukuk endok man mandan tañgoneuttok indañgut.

³⁹ Timbi endok man mandan wín ñíndíñ: amatam nokok kítnanan yapít-taleñguk, endoñnan nanin wali no ním pait-talenekaliñ. Tambo nak endí gítík ep kamaimbi, nain taletalennan kímnan nanin epma mílat-talenekaliñ.

⁴⁰ Wín Bepnalí ñíndíñ indauptok nandi-galk talak: amatam nin endok Níñañ nokok kusatna nambí-daklembi, nandi-kílikti tí-namañ, endí gítík kuñgu taletalen nímnat wín kasilenekaliñ, tímbi nain taletalennan natna mek kímnan nanin epma mílatnekalíñ.”

⁴¹ Yesulí “Nanañ kunum gíñañ nanin píñguk wín natna” wíndíñ eñgukta tímbi, Juda ama biesíli kusei kímpí, endok plon e-balep tímbi,

⁴² nísíñgan e-nandi tímbi eñgíliñ, “En Yesu yañ, Joseptok níñañ wín, tímbi níndí endok meñ beu nandi-semamíñ! Nítekta tímbi ama wandin wali kunum gíñañ nanin kwelan píñguk wíndíñ pa elak?”

⁴³ Eumbi tambane enguk, “Sindi sínlok boñgípsínan e-balembalep nombo ním tímbit.

⁴⁴ Bep nin nak nani-mukuk en amatam nokoñ ním yanañgílimda, ama nolí nokoñ bímbi, nep kle kuneliñdok tuop ním. Timbi nain taletalennan natna mek kímnan nanin ep tímiba mílatnekalíñ.

45 Plofet amali manda youkiliñ wolok ginañ ñindiñ youyoulin patak, 'Kunum Yambatti amatam gitik eni-daut ti-sembi, nanandi emekak.' ✧ Windiñda timbi amatam Bepi nanandi emlak win nandimbi nandi-dasiañ, endi gitikti nokoñ bimbi, nep kle kuañ.

46 Ama noli Bep daili kañguk windiñ nim sanlet. Win nak Bep git kukap kwelan pi indañgut, nak noñgandiñgot en kañgut.

47 Win biañgan sinik. Timbi ñindiñ sanlet: nin endi nandi-kilikti ti-nam-kulakta, endi Bep git papat kwambiñgan kulak.

48 Kuñgu sisinik wolok nanañ win natna wakan.

49 Sindok bep pañjili kwet silaninnan kuñpi, nanañ koi mana kunum ginañ nanin piñguk win nayañgiliñ, gañgan endi sembi-taleñgiliñ.

50 Gan nanañ sisinik kunum ginañ nanin piñguk wali mana wandin nim. Tambo nin endi nanañ wakan nalak, endi nim sembekak."

51 Yesuli yousimbi enguk, "Nanañ kunum ginañ nanin pimbi, kuñgu sisinik win pa samlak win natna wakan. No en nanañ win pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak. Nanañ win nokok piñgipna, timbi kwelalok amatandi papat kwambiñgan kuneliñdok nak tapma ti-semetat."

52 Yesuli windiñ eñgukta timbi Juda ama biesili ginañji komba dumberi, kusei kimipi, nisñgan e-tañan timbi, ñindiñ eñgiliñ, "Ama wandin wali enlok piñgiu ninda nimum naneñdok telak no nim patak!"

53 Eumbi enguk, "Manda et wali biañgan sinik. Timbi ñindiñgot sanlet: tikap sindi Ama Sisini nokok piñgipna git wekatna nim nanekaliñda, kuñgu sisinik wali nim pat-samekak.

54 Gan nokok piñgipna git wekatna na-ta-kulakti kuñgu taletalen nimnat win ip palmilak, timbi nain taletalennan natna en kimnan nanin timba mlalekak.

55 Win kusei ñindiñda: nokok piñgipna git wekatna wali nanañ tuk sisinik.

56 Windiñda timbi nin endi nokok piñgipna git wekatna na-ta-kulak, endi nakita gali-kwambiñ dambi kulak, timbi nak en gita gali-kwambiñ dambi kulet.

57 Bep kuñgu molomdi nani-mupi, kuñgu namgukta timbi kulet. Windiñgangot nin endi nak nep na-ta-kulakta, nak kuñgu sisinik win ip pa mletta timbi endi papat kwambiñgan kuukak.

58 Nanañ kunum ginañ nanin piñguk win natna wakan. Nanañ ñali bep pañdi nanañ koi mana win nambi, kukap sembiñgiliñ wandin nim. Tambo nin endi nanañ ñin pa nalakta, endi papat kwambiñgan kuukak."

59 Yesuli Kapaneam it kwelan papi, it kiyau ginañ amatam eni-daut ti-semguk, wolonda endi manda windiñ eñguk.

Manda kuñgu taletalen nimnat win timbi inda-nimlak wolok kusei win Yesu en wakan

60 Amatandi Yesuli enlok piñgiu git wekai nanala manda eum nandimbi, en klekuñgiliñ, endoñnan nanin asupti ñindiñ eñgiliñ, "Manda ñin mlap sinik yañ. Nindi sinik kindem nandi-dasiuk?"

61 Gan endi e-balep windiñ tiñgiliñ win Yesuli enlok ginan ginañ ikan nandi-daklembi enguk, "Manda wali sindok nanandi-kiliktinji timbi kolalak ba?"

62 Windiñda timbi tikap sindi nak Ama Sisinikti dama pakutnan undane lowambi nambinelinda, nittek nandi-namneliñ?

63 Win Kunum Yambattok Woñin wali wakan kuñgu sisinik win samlak, timbi kwelan ama noli wolok sep plaptauktok tuop nim. Win natna manda sani-talelet wali sep timbi pañgitaumbi, sindi Woñ wakit kuñgu sisinik win gumañ kasileañ.

⁶⁴ Ganmek s'indoñnan nanin diw'indi nokok mandana n'im nandi-dasiañ." (Yesuli manda w'in eñguk w'in kusei ñ'indiñda: endi kenan kusei k'imikuknan ikan yambi-nandi-dakleñguk, w'in ama nindi en n'im nandi-kilikti tiñmiñg'ilñ, ba nin sinikti en kanjikñiilok kisinan k'imilekak.)

⁶⁵ Timbi yousimbi enguk, "Amatam diw'indi nokok mandana n'im nandi-dasiañda timbi nak ñ'indiñ ikan sanit: tikap Bepti ama no n'im nandi-taleñmekta, endi nokoñ bimbi, nep kle-kuuktok tuop n'im."

⁶⁶ Yesuli manda w'indiñ eu taleumbi, en kle-kuñg'ilñnan nanin asupti en siñgi w'ilim ñambi, en g'ita nombo n'im kuñg'ilñ.

⁶⁷ W'indiñda timbi Yesuli gwañgwañii 12 eni-nandimbi eñguk, "Ba sindi bo nak nambik bimbi, ñanepi nandañ ba?"

⁶⁸ Eumbi, Simon Petloli tambane niñguk, "Wopum, n'indi dik gambineñda, nindoñ sinik ñaneñ? Neta, manda kuñgu taletalen n'imnat w'in timbi inda-nimlak w'in dik noñgand'ñgot pa ninilañ.

⁶⁹ Timbi n'indila ikan gambi-nandi-daklembi, nandi-kwambiñ damiñ, w'in dik wakan Kunum Yambatti gep danbi gani-mukuk."

⁷⁰ Timbi Yesuli tambane enguk, "Natnañgan gwañgwa 12 sep kasileñgut. Ganmek s'indoñnan nanin noli kolan molomdok giñgit kulak."

⁷¹ W'indiñ eñguk w'in Simon Iskaliottok niñañ Judas enda eñguk. W'in kusei ñ'indiñda: Judas endi gwañgwa 12 endoñnan nanin no, ganmek endi Yesu kanjikñiilok kisinan k'imilepi tiñguk.

7

Yesulok kwayañiili en n'im nandi-kilikti tiñmiñg'ilñ

¹ Wolok siñgi kandañ Juda ama biesli Yesu wili k'imnel'ñdok telak lonjiñg'ilñda timbi, endi Judia kwelan nombo n'im kuñgulok nandimbi, Galili kwet wandiñ kandañ kle-g'imbut ñambi kuñguk.

² Timbi Juda amatamdok gwilat no, w'in gonjala it g'inañ papattok gwilat * wali dumalañguk. Gwilat w'in Jelusalem indauptok tiñgukta timbi,

³ Yesulok kwayañiili ñ'indiñ niñg'ilñ, "Dik ñalinin p'imbi, gwilatata Judia kwelan ñambi, kundit engano pa t'ilañ w'in wolok timbekañ. W'indiñda amatam gep kle-kuañ endi w'in gumañ kaneliñ.

⁴ Neta, kot giñgit t'ikeuktok nandilakti kena pat-sembin n'im pa tilak. Dik kundit wandin pa t'ilañda timbi, kwelan kuañ gitik enda dikok kusaka timbi inda-daklesemun."

⁵ (Yesulok kwayañiili bo en Mesia sinik w'in n'im nandi-kwambiñ dañg'ilñda timbi manda w'indiñ eñg'ilñ.)

⁶ W'indiñda Yesuli tambane enguk, "Nokok nainna gama n'im indañguk, gan sindila gwilatata nain no ba nola ñanepi ñaneliñ, wali bo k'indemgot.

⁷ W'in kwelalok giñgitñiili kusei n'imnat nittek timbi sambikunjit ti-samneliñ, gan nakta endok kunditsi kolan w'in ewa dakle-ta-kuletta timbi, endi nambikunjitta pa ti-namañ.

⁸ Sindi s'ingan gwilatata Jelusalem ñanekaliñ, gan nakta nainna gama n'im indañgukta timbi n'im ñautat."

⁹ W'indiñ embi, Galili kwelan wiñgan pakuk.

Yesulok mandan ba kundil w'in Kunum Yambattoñnan nanin

* **7:2:** Bep pañjiili kwet silaninnan kuñpi, sel isi g'inañ dou-milat tiñg'ilñ, nain w'in nandi-kaiktanel'ñdok Juda amali gonjala it g'inañ papattok gwilat wolonda gonjala it k'indipi, wolok dou milat tiñg'ilñ (Wok Pris 23:33-36,39-43, Lo 16:13-16).

10 Yesulok kwayañiili Jelusalem gwilatta ña-taleumbi, endi bo ñañguk, gan endi indañgan nım ñañguk, endi pat-sembin gitañgitak ñañguk.

11 Timbi gwilat wolonda Juda ama biesili en lonjımbi, “Ama win dek?” embi, e-nandi-ta-kuñgiliñ.

12 Timbi kimin wopumdok boñgıpsinan asupti Yesulok plon manda janjat eñgiliñ. Diwindi “Endi ama kindem” windiñ eumbi, diwindi ñındiñ eñgiliñ, “Nım, endi amatam nanandınji timbi kamalalak.”

13 Gan Juda ama biesila mısıñgiliñda timbi ama noli Yesulok plon manda indañgan no nım eñgiliñ.

14 Gwilat ip palım boñgıptaumbi, Yesuli tapma it sañ jimba gınañ lombi, kusei kimipi, amatam eni-daut ti-semguk.

15 Timbi Juda ama biesili endok mandan nandımbi, nanandi kena timbi eñgiliñ, “Endikñe manda nandi-tale ama noli en nım ni-daulımıñguk, gan nıtek timbi nandınandi wopum wandin palmılak?”

16 Windiñ eumbi, Yesuli tambane enguk, “Nak nanandi emlet win natnaloñnan nanin nım, win Kunum Yambat nindi nani-mukuk endoñnan nanin.

17 Timbi no endi Kunum Yambattok man kimıt-kleuptok nandımbi kimıt-klelak, endi ka-nandi-dakleukak, win nanandi wali denanin sınık, win Kunum Yambat-toñnan nanin, ba ama silanin no nomık natnalok nanandınala pa elet.

18 Enlok nanandınla manda elakti enlok koi giñgit tıke-louptok windiñ pa tilak. Gan nin endi ni-mukuk endok koi giñgit tıke-louptok kena tilak, endi białgan molom, juluñıt endok kandañ no nım palmılak.

19 Moseli Kunum Yambattok endikñe mandan sindok bep pañjiila eni-daut ti-semguk win pat-samlak, gañgan sindoñnan nanin noli manda gitık win no nım kimıt-kleañ. Windiñda timbi sindi kusei nekta nak sınık nepbi, nilım kimbettok telak lonjañ?”

20 Eumbi, kimin gitıkti tambane niñgiliñ, “Nindi gwili kimbeñdok telak lonjılak? Yal kolandi pi-gamumbi, e-kamakama tılañ!”

21 Eumbi enguk, “Nak Sabat patnandi nainnan kundit engano noñgan tıñgutta timbi, sindi gitık wala nandum piumbi, nanandi kena tañ.

22 Sindok kandañ, sindi niñañjiilok siñginji dip gwılap win Sabat patnandi nainnan bo pa dombañ, Moseli bep pañjiila enguk wolok tuop. (Gan dombı kundit telak win Moseloñ nanin nım, win sindok bep pañjiiloñ nanin.)

23 Tıkap sindi Moselok endikñe mandan win nım wıtneliñdok niñañjiilok siñginji dip gwılap win Sabat patnandi nainnan bo kindem pa dombañda, nıtek timbi sindi nak Sabat patnandi nainnan ama nolok siñgin gitık timba kindem da-taleñguk, wala gimbit ti-namañ?

24 Sindi yop tambi, ama dausılıñgot yambi-danbi, yom plon nombo nım yapıtnekalıñ. Tambo sindi nek wali Kunum Yambattok dainan dındım sınık wolok tuop ama yambi-danbi, dındımgan tınekalıñ.”

Amatamdı Yesu en Mesia ba nım wala gınañ tıpet tıñgiliñ

25 Wolonda Jelusalem nasi diwindi kusei kimipi, nısıñgan Yesulok plon ñındiñ e-nandi timbi eñgiliñ, “Nındok ama biesili ama wıwıttok nandañ win ñakan bek.

26 Nıtek timbi endi ñolok indañgan ipi, manda samakgan elak, timbi ama biesili enda manda no nım nıañ? Ba endi en Mesia sınık windiñ białgan nandi-ñımañ bek?

27 Gan nıtek? Mesia en indaumek, endi denanin win no nım nandiñmınekalıñ, gan nındıla ama ñolok il kusei win nandiñmamıñ.”

28 Windiñda timbi Yesuli tapma it sañ jimba gınañ amatam eni-daut ti-semıpi, manda tambon ñındiñ wopumgan eu piñguk, “Sindi nokok kusatna nandi-nambi, nak denanin win białgan nandi-namañ ba? Gan nak natnalok nanandınala nım bı

indañgut. Tambo nin nak nani-mukuk, endi biañgan molom sɪnɪk. Sɪndɪla en nɪm nandiñmañ,

²⁹ gan nakta en nandi-kiliñ tɪñmɪlet, wɪn kusei ñɪndiñda: nak en gɪta palambi nani-mulɪmbi, pɪ indañgut.”

³⁰ Yesulɪ Kunum Yambattoknan nanin pɪñguk wɪndiñ eñgukta tɪmbi ama dɪwɪndi en tɪkenepi tɪ-tɪlakɪliñ, gan endok kɪmkɪmlok nainñɪn gama nɪm indañgukta tɪmbi, amalɪ en tɪkeneliñdok tuop nɪm.

³¹ Ganmek kɪmɪn gɪtɪk endok boñgɪpsɪnan amatam asuptɪ Yesu en Mesia sɪnɪk wɪn nandi-kwambiñ dambi, nɪsiñgan ñɪndiñ eñgɪliñ, “Ama ñalɪ Mesia wandin indambi, jimba kundit asup pa tɪlak! Ama nolɪ indam, en makleuktok tuop nɪm bek ya.”

³² Kɪmɪn gɪtɪktɪ Yesulok plon manda janjat wɪndiñ eumbi, Falisi amalɪ wɪn nandiɪmbi, tapma ama biesɪla enbɪmbi, endi tapma ittok kamaikamai ama dɪwɪn yakan enɪ-mulɪmbi, Yesu tɪkenepi ñaṅgɪliñ.

³³ Tɪmbi Yesulɪ eñguk, “Nak nain dumangangot sɪn gɪta gama paletat. Pakap, nani-mukuk endoñ undane ñawambi,

³⁴ sɪndi nak nep lonjɪmbi, nɪm nambɪnekalɪñ, tɪmbi nak paletatnan sɪndi ñaneliñdok tuop nɪm.”

³⁵ Wɪndiñ eumbi, Juda ama biesɪli nɪsiñgan ñɪndiñ e-nandiñgɪliñ, “Nɪndi en lonjɪmbi nɪm kanekamiñ, wɪndiñ elakta tɪmbi endi dendiñ ñaupi elak? Ba endi nɪndok notnii dɪwɪn papusenem papi, Grik amalok boñgɪpsɪnan kuañ endoñ ñambi, Grik ama enɪ-daut tɪ-semepi elak ba?

³⁶ Tɪmbi nɪndi lonjɪnekamiñ, gan nɪm kanekamiñ, tɪmbi nɪndi endi palekakkan ñaneñdok tuop nɪm wɪndiñ elak, manda wolok kusei wɪn nɪtek?”

Kuñgulok tuk biañgan sɪsɪnɪk wolok kusei wɪn Yesu en wakan

³⁷ Gonjala it gwɪlat wolok nain taletalen walɪ loloñ sɪnɪk. Sandap wolonda Yesulɪ tapma it sañ jimba gɪnañ mɪlap ipi, kɪtɪ-kolɪ pɪumbi eñguk, “No en tukta kɪmlakta, endi nokoñ bɪmbi nambɪn!

³⁸ Kunum Yambattok mandan youyoulɪn patak, wolok tuop nin endi naka nandi-kɪlɪktɪ tɪ-namlakta, ‘tuk en tɪmbi kaiktauktok walɪ endok gɪnan gɪnañ tokñe map pɪneta-ñaukak.’ ”

³⁹ Yesulɪ tuktok plon eñguk, wɪn endi Dɪndɪm Woñlok plon eñguk. (Wɪn Yesu nandi-kɪlɪktɪ tɪ-ñɪmañdi Woñ wɪn kasɪlenepi tɪñgɪliñ, gan nain wolonda Kunum Yambatti Yesulok pipapal engano patak wolok undane louktok gama nɪm tɪke-loñgukta tɪmbi Dɪndɪm Woñ gama nɪm nɪ-mulɪmbi, kwelan pɪñguk.)

⁴⁰ Yesulɪ wɪndiñ eumbi nandiñgɪliñ, wolonda dɪwɪndi ñɪndiñ eñgɪliñ, “Biañgan sɪnɪk, ama ñalɪ plofet indaindalok een ip en wakan.”

⁴¹ Tɪmbi dɪwɪndi eñgɪliñ, “Endi Mesia sɪnɪk.” Gan dɪwɪndi ñɪndiñ eñgɪliñ, “Nɪm ya! Mesialɪ Galili kwelan nɪm indauktok een!

⁴² Manda youyoulɪn patak walɪ ñɪndiñ elak: Mesialɪ Devittok komblin, tɪmbi endok il kusei Betleem wandiñ indaukak.”

⁴³ Wɪndiñda tɪmbi amatamdi Yesu en nin wala embi tambɪkɪliñ.

⁴⁴ Tɪmbi dɪwɪndi en tɪkeneliñdok nandi-galk tɪñgɪliñ, gan ama nolɪ en nɪm tɪke-kañgɪliñ.

Juda ama biesɪli gɪñgɪnembɪ, Yesu nɪm nandi-kɪlɪktɪ tɪñmɪñgɪliñ

⁴⁵ Tɪmbi tapma it kamaikamai amalɪ undanembɪ, tapma ama biesɪ gɪt Falisi amalooñ ña tombɪmbi, endi enɪ-kañbi eñgɪliñ, “Kusei nekta sɪndi en nɪm tɪke nañgɪpi bañ?”

⁴⁶ Eumbi tambane engɪliñ, “Manda elak wandin ama nolɪ no nɪm eumbi nandiñgɪmɪñ!”

⁴⁷ Eumbi, Falisi amalɪ enombɪmbi eñgɪliñ, “Nɪm kañbi, endi sɪnda bo juluñit tɪ-samek.

48 Ba kandi-kñe ama gít Falisi ama nindoñnan nanin noli Yesu win nandi-kilikti tñmñguk ba? Ním yañ!

49 Win kímín gítik, nindi Moselok endikñe manda ním nandi-dakleañda tímbi jimbñdok gñgít kuneliñdok nandi-semamñ, endi wakan Yesu nandi-kilikti tñmañ.”

50 Tímbi ama biesi endoñnan nanin no koi Nikodemus, ama nindi damañgan tim no Yesu kauptok ñañguk, endi ñindñ enguk,

51 “Nñndok endikñe mandanli ñindñ tñeñdok elak: nindi yop tambi, ama kit yout tamñ tambon manda ena taleumbi, windñ ním tñmñlok. Tambo nindi endok ep tñdñ win eu inda-dakleuktok nain mímbi, endok kusal win ka-nandi-daklembi, wolo siñgi kandañmek endok mandan ena talelak.”

52 Eumbi, noliili tambane nñgñliñ, “Ním kañbi, dñna bo endok nol no Galili nanin! Tikap dik manda youyoulin patak win pinat-lonjlonji tímbeñda, dik ka-dakleuñ, win Galili kwelan plofet ama no ním indaneliñdok een.”

53 Windñ eumbi, endi walinin pím ñambi, isñnan ña-taleñgñliñ.

8

1 Gan Yesu endila Oliv kwet jañgñnan ñambi loñguk.

Tam telak joñgo kuñguk no Yesuloñ nañgipi bñgñliñ

2 Kwet salawa salawa tímmbi, Yesuli tapma it sañ jimba gñañ bñdambo undane loubi, amatam gítiki endoñ bím kle-gñbulmbi, endi pip papi, kusei kímipi enidaut ti-semguk.

3 Tññliñmbi, endikñe manda nandi-tale ama gít Falisi ama dñwin endi tam wapaiat no telak joñgo kuum kañbi tñkeñgñliñ win nañgip bñmbi, amatam Yesulok mandan nandi-pakñliñ endok boñgipsñnan kímñim ilmbi,

4 Yesula nímbi eñgñliñ, “Endaut, tam ññ telak joñgo kuñliñmbi tñkeumbi, nañgipi bamñ.

5 Moselok endikñe mandali tam wandisi win kawatti yandip kím tñdñlok nñlak. Ale, dikta nitek tññmñeñdok ewñ?”

6 Endi Yesu manda plon kímñneliñdok kusei lonjmbi, mandanjli sñsoñ tñmñnep nandmbi, windñ nñ-nandiñgñliñ. * Gan Yesuli nandi-kímñembi, mumuñanembi, kwet kwñliñ plon kii nññanli kundit youkuk.

7 Tññliñmbi, nombo nombo nñ-nandumbi, mñlap ipi enguk, “Sñndoñnan nanin nindi yom no ním tññguk, wandin wali kñndem telak dama ti-sambi, kawat tñke kopi wññ.”

8 Tímbi Yesuli bñdambo mumuñanembi, kwet kwñliñ plon kii nññanli kundit youkuk.

9 Tímbi amalí manda win nandmbi, endi kusei kímipi, noñgan noñgandi walinin pím ñañgñliñ, win ama gwñlatsi wopum endi dama ñaumbi, dñwindi bo ep klem ña-taleumbi, Yesu gita tam endiñgot pakímik.

10 Tímmbi Yesuli mñlap deimbi, tam nñ-nandmbi eñguk, “Tam, ama kit yout ti-gamñliñ endi dek? Ba dikok yomgalok tambon ombi-tñkeuñdok ama noli nombo ním elak ba?”

11 Eumbi nññguk, “Wopum, no ním.” Tímbi Yesuli nññguk, “Nak bo dik tamboñga ombi-tñkeuñdok ním elet. Kñndem a, ñau, tímbi yom nombo ním ti-ta-kuukañ.”

Kolsalen nindi kuñgu sisñik nñmlak win Yesu en wakan

* 8:6: Nain wolonda Juda amatamdi endikñe manda tñpet kímñ-klembi, kapmainan kuñgñliñ. Moselok endikñe mandanli tam telak joñgo kuañ win kawatti yandip kímñneliñdok eñguk, gan Roma nasilok endikñe mandanli wala kímñsip tññguk. Tikap Yesuli tam win wñli kímñektok eukta, endi Romalok endikñe mandan win wñlek, gan tikap endi ním wñli kímñektok eukta, endi Moselok endikñe mandan win wñlek, tímbi amatam en kle-kuñgñliñ asupti siñgi wññmñliñ.

12 Tĩmbi Yesuli bĩndambo amatamda manda enbi eĩnguk, “Kwelan kuaĩdok kolsalen wĩn natna. No en nak nep kle-kulakta, endi nain no ba nola kilim gĩnaĩ nim kuukak. Tambo endi kolsalen kuĩngu sisĩnik mĩlak wali palmekak.”

13 Tĩmbi Falisi amalĩ manda wala nandum piĩmbi niĩngĩliĩ, “Diĩnalok kusaka e-daklelaĩda tĩmbi manda elaiĩ wali biaĩngan niĩm tĩlak.”

14 Eumbi tambane enguk, “Wiĩdiĩ niĩm. Nak natnalok kusatna e-daklelet, ganmek nokok mandanali biaĩngan tĩlak, wĩn kusei niĩndiĩnda: nak denanin biĩngut ba dendĩniĩ ñautat wĩn nandi-talelet. Gan siĩndĩla nak denanin biĩngut ba dendĩniĩ ñautat wĩn niĩm nandaĩ.

15 Tĩmbi siĩnlok nanandiĩnjĩlok tuop ama pa yambi-dani ti-semaĩ, gan nakta wiĩdiĩniĩ niĩm pa tĩlet.

16 Gan tĩkap nak ka-dani kena tĩmbetta, nak wĩn natnaĩngan niĩm tĩmbet, tambo Bep nak nani-mukuk en niiti ka-dani kena wĩn yakan tamik, wala tĩmbi wali diĩndim euk.

17 Tĩmbi siĩnlok endiĩkĩe mandanji gĩnaĩ manda no niĩndiĩniĩ youyoulin patak: tĩkap ama tĩpetti nepek nolok plon gembĩ ipi, manda noĩngan eamĩkta, endok mandanjet wali biaĩngan.

18 Ale, siĩndi nokok mandanala wiĩdiĩngangot nandum biaĩngan tĩmbekak. Neta, natnalok kusatna e-daklelet, tĩmbi Bep nani-mukuk endi bo gembĩ it-nambi, nokok kusatna e-daklelak.”

19 Yesuli wiĩdiĩniĩ eumbi, endi ni-nandiĩmbi eĩngĩliĩ, “Tĩmbi diĩkok bepka gembĩ it-gamlak endi dek?” Eumbi enguk, “Siĩndi nak niĩm nandi-namaĩ, ba nokok Bepna bo niĩm nandi-ĩmaĩ. Neta, tĩkap siĩndi nak nin siĩnik wĩn nandi-namumda, nokok Bepna en bo ip nandiĩmĩneliĩ.”

20 Yesuli tapma it saĩ jimba gĩnaĩ papi, tapiĩkot miĩnem dasiyaĩngĩliĩ kandaĩ wolok pipapi, amatam eni-daut ti-semĩipi, manda wĩn eĩnguk. Ganmek en wali kiĩmneliĩndok nain wali gama niĩm indaĩngukta tĩmbi, ama noli en niĩm tĩkeĩngĩliĩ.

Yesu en kunum gĩnaĩ nanin wĩn eu inda-dakleĩnguk

21 Tĩmbi Yesuli yousiĩmbi, niĩndiĩniĩ enguk, “Nain niĩm ombataumbi, nak sambim ñautat, tĩmbi siĩndi Mesia lonji-tĩlapi, siĩndok yomji gama pat-samumbi kiĩmnekalĩniĩ. Tĩmbi natna ñautatnan siĩndi niĩneliĩndok tuop niĩm.” †

22 Wiĩdiĩniĩ eĩngukta tĩmbi Juda ama biesili niisiĩngan niĩndiĩniĩ eĩngĩliĩ, “Endi elak, wĩn endi ñaukakan niĩndi niĩneĩndok tuop niĩm. Wiĩdiĩniĩ elakta tĩmbi endi enlok kuĩngun tĩmbi kolauktok elak ba niĩtek?”

23 Tĩmbi Yesuli yousiĩmbi enguk, “Siĩndĩla kwelan nanin, gan nakta kunum gĩnaĩ nanin. Siĩndĩla kwet ñolok giĩngit, gan nakta kwet ñolok giĩngit niĩm.

24 Kusei wala tĩmbi nak niĩndiĩniĩ sanit: siĩndok yomji gama pat-samumbi kiĩmnekalĩniĩ. Wĩn tĩkap siĩndi nokok kusatna papat kwambiĩ ‡ wĩn niĩm nandi-kwambiĩ daĩda, siĩndok yomji biaĩngan pat-samumbi kiĩmnekalĩniĩ ñak.”

25 Eumbi ni-nandiĩngĩliĩ, “Diĩk nin siĩnik wĩn niĩnbi nandiĩna.” Eumbi tambane enguk, “Nak nin? Wĩn nak kena kusei kiĩmikiĩmĩlinan eĩngut ip wakan.

26 Nak siĩndok kusasi tĩmba inda-dakleumbi sani-danbettok manda asupgan gumaĩ ewit. Tĩmbi manda elet wali biaĩngan siĩnik. Neta, nani-mukukti biaĩngan molom siĩnik, tĩmbi nak endi manda nanbiĩmbi nandiĩlet, wiĩdiĩngangot kwelan kuaĩda pa enlet.”

27 Yesuli Bep Yambattok plon manda enguk wĩn niĩm nandi-dakleĩngĩliĩnda tĩmbi

† 8:21: Manda wolok walan wĩn niĩndiĩniĩ: Yesuli kiĩmbi, kunum gĩnaĩ loukak, gan nin endi Yesu en Mesia siĩnik wĩn niĩm nandi-kwambiĩ daĩ, endi ep kiĩmĩlektok Mesia nola lonji-ta-kuĩipi, niisiĩlok yomjiĩla tĩmbi kunum gĩnaĩ loneliĩndok tuop niĩm. ‡ 8:24: Griik mandali niĩm inda-daklelak, gan nandi-tale ama asupti nandaĩ, wĩn Yesuli enlok kusal plon e-yout tĩĩnguk, endi Kunum Yambat wiĩdiĩniĩ eĩnguk.

28 Yesulí yousímbe enguk, “Síndí nak Ama Sísiník kloñbat plon nep lomek, ñíndíñ nambí-nandínekalíñ: kusatna sangut wín natna, tímbe natnalok nanandínala nepek no ním pa tilet, tambo Beptí nanandí namguk wolok tuopgangot nak manda pa elet.

29 Tímbe naní-mukuk en wakan nakíta pat-ta-kulak, wín endí nokok ep tíndína gítík wín kau kíndem dalakta tímbe nain nola nak ním nambiñguk.”

30 Manda wíndíñ eñíímbe, amatam asuptí en Mesía síník wín nandí-kwambiñ dañííñ.

Yesulí nin yomjínan nanin ep písatak endí Kunum Yambattok sambalii síník samaktangan kuañ

31 Tímbe Yesulí Juda ama nin ip nandí-kííktí tíñmíñgííñ enda ñíndíñ enguk, “Tíkap síndí nokok mandana kímt-kle tí-ta-kuañda, síndí nokok gwañgwanai biañgan sísiník,

32 tímbe Kunum Yambattok kusal sísiník wín ka-nandí-talenekalíñ. Tímbe walí sep písalmíbe, síndí samaktangan kunekekalíñ.”

33 Eumbi, endí manda wala nandum píumbi, tambane níñgííñ, “Níndí Ablaamdok kombliñíí, nain nola ama nolok kapmainan kena gwañgwa sílanin no ním kuñgímíñ. Nítek tímbe dík elañ, wín walí níp písalmíbe, samaktangan kunekamíñ?”

34 Eumbi tambane enguk, “Síndí Ablaamdok kombliñíí wín biañgan síník. Gan nak ñíndíñ sanba: amatam yom tí-kuañ gítík endí yomjíí ep topmumbi, kena gwañgwa sílanin wandin wolok kapmainan kuañ.

35 Tímbe síndí yomlok kena gwañgwa sílanin kuañda tímbe Kunum Yambattok ilan pipapat kwambiñ ním pat-samlak, gan nak Molomdok Níñañdí Bepnalok ilan papat kwambiñgan kulet.

36 Wíndíñda tímbe tíkap síndí nak nandí-tale-namnelíñda, nak Molomdok Níñañdí yomdok toptopnan nanin sep písalmíbe, síndí biañgan Kunum Yambattok sambalii samaktangan kunekekalíñ.”

Amalok ep tíndínjílí bepsí sísiníktok kusal wín tímbe inda-daklelak

37 Tímbe Yesulí yousímbe enguk, “Síndí Ablaamdok sambalii wín nandí-samlet, ganmek síndí nokok mandana ním nandí-dasiañda tímbe níí kímbebtok telak lonjañ.

38 Nakta Bepnalok kandañ nek kañgut wala manda elet, gan síndíla sínlók bepsíí sanguk wolok tuopkan pa tañ.”

39 Eumbi tambane níñgííñ, “Nínílok bep pañní wín Ablaam en wakan.” Eumbi enguk, “Tíkap Ablaamdí síndok bep pañjí sísiník palímnda, síndí endok telak kíndem wín íkan kímt-klembi kunelíñ.

40 Gan nítek? Nak Kunum Yambattok kusal sísiník wín endoñnan nanin kasíleñgut wakangot pa sanlet, gañgan síndí níí kímbebtok telak lonjañ wín! Ablaamdí kundit wandin no ním tíñguk,

41 wala tímbe endí síndok bep pañjí sísiník ním. Síndok bepsí sísiník no patak, tímbe síndí endok wekai pa kleañ.” Wíndíñ eñgukta tímbe níñgííñ, “Nínílok mení patní Salalí telak jóngo wandin no ním kuñpí nípguk. Ním síník. Níndí Ablaamdok kombliñíí, wala tímbe Kunum Yambat en noñgandí níndok Bepní sísiník.”

42 Wíndíñ eumbi enguk, “Tíkap Kunum Yambattí biañgan síndok Bepsí sísiník palímnda, síndí gíñañjíí nep kasílenelíñ. Wín kusei níndíñda: wín Kunum Yambat enlok kandañnan nanin nak pímbi, kwelan ñolok indañgut patet. Tímbe natnalok nanandínala wíndíñ ním tíñgut. Tambo endí nak naní-mulímbe pí indañgut.

43 Nak manda elet wín síndí kusei nekta ním nandí-dakleañ? Wín kusei níndíñda: síndí nokok mandana nandí-dasindasila kunjít pa tañ.

44 Síndí wín bepsí Satan endok kombliñíí, tímbe endok wekai klembi, endí nítek tímbe nandí-galk talak wín síndí tínep nandañ. Nain kusei kímkímíínan nanin

endi amatam ep timbi kola ti-ta-bilak. Timbi julun̄it molom sisin̄ikta timbi endi kusei sisin̄ik win nain no ba nola nim pa kim̄it-klelak. Tambo endi julun̄it molom git̄iktok kusei, wala timbi julun̄i manda elak win enlok ginañ nanandin̄ klembi pa elak.

⁴⁵ Gan nakta Kunum Yambattok kusal sisin̄ik win sanletta timbi, sindi nokok mandana nim nandi-kwambiñ dañ.

⁴⁶ Sindoñnan nanin nol̄i nak kolan tiñgut win timbi inda-dakleuktok tuop nim. W̄indiñda timbi nak endok kusal sisin̄ik win sanletta, sindi nit̄ekta timbi mandana nim nandi-kwambiñ dañ?

⁴⁷ Kunum Yambattok giñḡit̄iil̄i endok mandan pa nandi-dasiañ, gan sindila endok giñḡit̄iil̄i nim kuañda timbi w̄indiñ nim pa tañ.”

Yesu papat kwambiñgan kulakti Ablaam maklelak

⁴⁸ Timbi Juda ama Yesulok mandan nandi pak̄iliñ endi ñ̄indiñ niñḡiliñ, “Dik Samalia ama p̄imb̄iñen yal kolannat w̄indiñ eñḡimiñ, win n̄indi manda biañgan eñḡimiñ yañ!”

⁴⁹ Eumbi tambane enguk, “Nak yal kolanna nimnat. Tambo nokok kuñgunali ba mandanali Bepnalok koi giñḡit̄i timba wopum dalak, ganmek sindila nokok kotna giñḡit̄i timbi kolalak.

⁵⁰ Natna kotna giñḡit̄i t̄ike-louptok kena nim pa t̄ilet. Tambo no patak nokok kotnali giñḡit̄i t̄ikeuptok nandi-lak, timbi endi wakan amatam git̄ik yambi-danbekak.

⁵¹ Win biañgan sin̄ik.

Timbi nak ñ̄indiñ sanba: no en nokok mandana kim̄it-klembi kulakta, endok plon kim̄i nim indañmekak. Nim sin̄ik.”

⁵² W̄indiñ eumbi, Juda amal̄i amalok piñḡipsi silanin wala eumbi, w̄indiñ nandiñipi niñḡiliñ, “Dik yal kolanganat win ip gambi-nandi-dakleam̄iñ! Ablaam ḡita plofet ama endi sembi-taleñḡiliñ, gañgan dik win ñ̄indiñ elañ, ‘No en nokok mandana kim̄it-klembi kulakta, endok plon kim̄i nim indañmekak.’

⁵³ Dik̄i n̄indok bep pañni Ablaam maklelañ ba? Nim ya! En git̄i plofet amal̄i sembi-taleñḡiliñ, wala timbi dik wandin wali d̄itnala nandum nin sin̄ik timbi-mbi, manda wandin elañ?”

⁵⁴ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Natna kotna giñḡit̄i t̄ike-lowamda, wali t̄lal timbek. Win nokok Bepnali wakan kotna giñḡit̄i pa t̄ike-lolak. Sindi en sindok Yambatsi k̄itiañ,

⁵⁵ gan en nim nandi-k̄iliñ eañ. Natna en nandi-k̄iliñ t̄iñm̄ilet. Tikap nak ‘en nim nandi-k̄iliñ elet’ w̄indiñ ewamda, sindi nom̄ik manda julun̄gan eut. Gan nak en nandi-k̄iliñ t̄iñm̄imbi, endok mandan kim̄it-klembi kulet.

⁵⁶ Sindok bep pañji Ablaam endila nandiñguk, win nak kwelan indam kuwambi kauktok, timbi wala sil̄isil̄i wopum tiñguk. Timbi endi w̄indiñ indaumbi kañguk, wolonda simbai k̄indem dañguk.”

⁵⁷ W̄indiñ eumbi niñḡiliñ, “Akae! dik gama gw̄ilat 50 nim maklelañdi nit̄ek timbi ‘nak Ablaam kañgut’ w̄indiñ elañ?”

⁵⁸ Eumbi tambane enguk, “Win biañgan sin̄ik. Timbi nak ñ̄indiñ sanlet: Ablaamdi gama nim indañl̄imbi, nak papat kwambiñgan kuletti ikan pakut.” Yesuli enla w̄indiñ eumbi,

⁵⁹ Juda amal̄i endi Kunum Yambat ni-t̄ike-pi-yalilak w̄indiñ nandi-mbi, w̄itnel̄iñdok kawat mekil̄iñ, gan endi yambi-sembi-mbi, tapma it sañ jimba ginañ nanin p̄im ñ̄añguk.

9

Yesuli dausi sisipm̄in kuañ endok dausi timbi tombektok indañguk

¹ Nain nola Yesuli telaknan ñ̄añipi, ama no meñ simbai ginañ nanin dai sisipm̄in indañguk win kañguk.

² Tĩmbi endok gwañgwañiilĩ nĩ-kañbi eñgĩliĩ, “Nĩnĩndaut, wĩn enlok yomda ba meñ beulok yomjetta tĩmbi dai sisipmĩn indaũguk?”

³ Eumbi enguk, “Wĩn enlok ba meñ beulok yomla tĩmbi nĩm, wĩn Kunum Yambattĩ tĩke-kĩmĩliĩnĩmbi, amatamdi endok kundil engano sĩnik wĩn ka-daklenelĩndok dai sisipmĩn indaũguk.

⁴ Tĩmbi nĩndĩ Bep nak nani-mukuk endok kundil engano wĩn gama sala paliĩliĩmbi tĩlok. Nain nĩm ombataumbi, kĩlim eumbi, ama nolĩ kena no tĩmbektok tuop nĩm.

⁵ Gan kwelan kulet tuop nak kwelan kuañ endok kolsalenji wakan.”

⁶ Wĩndĩn eu taleumbi, kwet plon iwĩt suambi, kwet gĩt tambaneumbi, ganji indaumbi, ama dai sipsipmĩn dai gwĩlap plon saplembi,

⁷ ñĩndĩn nĩnguk, “Dĩk Siloam tuk guañnan ñambi, timaũga daut wĩlit.” (Kot Siloam wĩn nĩnĩlok mandanĩnan ‘nĩ-mumulĩn’.) Tĩmbi ama walĩ ñambi, timan daut wĩliĩmbi, dai tombĩmbi, kĩndem deimbi, ilnan undane ñaũguk.

⁸ Tĩmbi endok nolii gĩt ama diwĩn nin endĩ dama mĩnemda kĩtinat tĩ-semĩliĩmbi kaũgĩliĩ, endĩ en kañbi, nĩsiĩngan e-nandĩ tĩmbi eñgĩliĩ, “Ama kwelan pipapi, mĩnemda kĩtinat tĩliĩnguk en wakan bek.”

⁹ Eumbi, diwĩndĩ eñgĩliĩ, “En ñak,” tĩmbi diwĩndĩ ñĩndĩn pa eñgĩliĩ, “Nĩm yañ, ama no en nomĩk.” Tĩmbi endĩ enguk, “Wĩn natna ñakan.”

¹⁰ Eumbi nĩ-nandĩmbi eñgĩliĩ, “Wĩndĩnda dĩk nĩtek tĩmbi dauka tombĩmbi deilañ?”

¹¹ Eumbi tambane enguk, “Ama koi Yesu kĩtiañ endĩ kwet tĩke ganji tĩmbi, nokok dautna gwĩlap plon saplembi, ñĩndĩn nanĩk, ‘Dĩk Siloam tuk guañnan ñambi, timaũga daut wĩlit.’ Wolok tuop nak ñambi, wĩliĩmbi, dautna tomĩk.”

¹² Wĩndĩn eumbi, endok noliiĩ “Ama wĩn dek?” nĩ-kaumbi, “Nak en nĩm nandĩnĩmĩlet” enguk.

¹³ Tĩmbi endĩ ama dama dai sisipmĩn kuũguk wĩn naũgĩpi, Falisi amaloiñ ñaũgĩliĩ.

¹⁴ Wĩn Sabat patnandĩ nainnan Yesulĩ kiilĩ ganji tĩmbi, ama wolok dai plon sapleumbi, dai tomguk,

¹⁵ wala tĩmbi Falisi amalĩ wala nandum piĩmbi, endĩ bo kusei kĩmĩpi, telak nĩtek plon dai tomguk wala nĩ-kaumbi, ñĩndĩn tambane enguk, “Endĩ ganji nokok dautna plon sapleumbi, nak timana daut wĩliĩ deilet.”

¹⁶ Wĩndĩnda Falisi ama diwĩndĩ Yesula ñĩndĩn eñgĩliĩ, “Ama walĩ Sabat patnandĩ naindok endĩkĩne manda maklembi, kena pa tĩlak, wala tĩmbi Kunum Yambattĩ en nĩm nĩ-mulĩm bĩm indaũguk.” Gan diwĩndĩ ñĩndĩn eñgĩliĩ, “Nĩtek tĩmbi yom amalĩ jimba kundit wandin gumañ pa tĩmbek?” Wĩndĩn embi, nĩsiĩngan tambĩkĩliĩ.

¹⁷ Wĩndĩnda endĩ ama dai sisipmĩn indaũguk enda bĩnda nĩ-nandĩmbi eñgĩliĩ, “Wĩn endĩ dĩtnalok dauka tĩmbi tomguk, wala tĩmbi dĩtna ama wala nĩtek sĩnik elañ?” Eumbi enguk, “Nak enda nandĩwam endĩ plofet ama no tĩlak.”

¹⁸ Gan ama walĩ dai sisipmĩn kuumbi, endok dai tomguk, wĩn Juda ama biesĩliĩ gama nĩm nandĩ-kwambiñ daũgĩliĩ, wala tĩmbi endĩ ama wolok meñ beu kiti-semum biĩmbi

¹⁹ enĩ-nandĩngĩliĩ, “Ñĩne sĩtok nĩñañjet ba? Tĩmbi sĩtĩ dai sisipmĩn indaũguk wĩndĩn eamĩk ba? Wĩndĩnda nĩtek tĩmbi endĩ man ñĩndĩngĩt deilak?”

²⁰ Eumbi tambane engĩmĩk, “En nĩtok nĩñanet, dai sisipmĩn indaindan wĩn nandĩnĩmamĩk.

²¹ Gan nĩtek tĩmbi man ñĩndĩngĩt deilak, ba nĩndĩ sĩnik endok dai tĩmbi tomguk, wĩnda mek nĩtĩla nĩm nandĩ-dakleamĩk. Wĩn enla nĩ-kawĩt! Endĩ ip bendĩmbi, ama tĩlakta tĩmbi kĩndem enlok kusei e-dakleutak.”

²² Juda ama biesĩliĩ ikan e-toptopmĩn, wĩn tĩkap ama nolĩ Yesula en Mesia sĩnik wĩn indaũngan eukta, ama biesĩliĩ en it kiyau gĩnañ nanin kle-kolĩmbi, pawan pa kuuk. Kusei wala tĩmbi ama wolok meñ beulĩ Juda ama biesĩla mĩsĩmbi,

23 ñĩndiñ eñgimik, “Endi ip bendimbi, ama tilakta timbi enla ni-kawit!”

24 Timbi ama biesili ama dai sisipmin kuñguk win bindambo kitinmum bumbi niñgiliñ, “Nĩndi ama wala yom ama sinik windiñ nandinmamĩñ, wala timbi dik manda biañgan embi, dikok daukali tomguk, wala Kunum Yambat en wakan ni-kindem daukañ, ama win nim.”

25 Eumbi tambane enguk, “Endi yom ama ba nim, win nak nim nandilet. Gan nak nepek no nandi-kiliñ elet win ñĩndiñ: nak dautna sisipmin kuñgutti man deilet.”

26 Eumbi yousimbi ni-kañgiliñ, “Nitek ti-gamguk? Ba nitek timbi dauka timbi tomguk?”

27 Eumbi tambane enguk, “Nak win ikan sani-talet, gan sindi nandinepi kunjit tiliñ. Nekta manda kilik wingan bindambo sanbam nandinepi eañ? Nim kañbi sindi bo endok gwañgwañii indaneliñdok nandineliñ?”

28 Timbi ama biesili ni-suambapi eñgiliñ, “Dikta ama wolok gwañgwan, gan nĩndila Moselok gwañgwañii.

29 Timbi nĩndila ka-nandi-dakleamĩñ, win Kunum Yambatti Mosela kena manda niñguk, gan ama wolok kena tĩndlok gembin win denanin win nim nandinmamĩñ.”

30 Eumbi tambane enguk, “Akai! Ñin nepek gitikĩnin sinik yañ! Sindi endok gembin win denanin win nim nandinmañ, ganmek endi nokok dautna timbi tomguk!”

31 Nĩndi gitik nandi-dakleamĩñ, win Kunum Yambatti yom ama nim nandi-semalak. Tambo nin endi Kunum Yambat kimik-klembi, man tañgone-kulakta, Kunum Yambatti endok nimolo win nandimbi nandinmilak.

32 Ba kwet kusei kimikimilinan nanin bikap man ñĩndiñgit, ama no dai sisipmin indaindan endok dai timbi tomguk, wolok kasat no ip nandiñgimĩñ ba? Nim ya!

33 Windiñda tikap ama ñali Kunum Yambattoknan nanin nim bumda, nepek wandin no timbektok tuop nim.”

34 Windiñ eumbi, ama biesili tambane niñgiliñ, “Dik meñgalok simbai ginañ nanin yom ama indañguñdi kulañ wandin wali nĩnda nitek timbi nanandi nimeñdok nandilañ?” Windiñ embi kle-kokiliñ.

35 Timbi Yesuli ama win kle-kokiliñ wolok kasat win nandimbi, ama win kaupok ñambi, timbi indaumbi, ni-nandimbi eñguk, “Dik Ama Sisirik enda nandi-kilikti tĩmĩlañ ba?”

36 Eumbi tambane ninguk, “Ama wopum, nak en nandi-kilikti tĩmettok Ama Sisirik win nin, win dik nanbim nandawa.”

37 Eumbi niñguk, “Dik en ip kalañ ñak. Biañgan sinik, nak manda ganlet natna Ama Sisirik wakan.”

38 Windiñ eumbi niñguk, “Wopum. Nak nandi-kilikti ti-gamlet.” Windiñ eñpi, milelem tĩmĩñguk.

39 Timbi Yesuli ñĩndiñ eñguk, “Nak kusei ñĩndiñda timbi kwelan indañgut: naka timbi dausi sisipmin kuañ endok dausi tombimbi, deimbi ka-daklenekaliñ, timbi nin endi ñĩndiñ nandañ, ‘nĩndi dautni deimbi ka-dakleamĩñ,’ endi dausi sisipmin papat kwambiñgan kunekaliñ. Timbi endi ka-dakleañ ba nim, wolok tuopgan Kunum Yambatti yambi-danbekak.” *

40 Timbi Falisi ama diwin Yesu gita pakiliñ endi manda win nandimbi niñgiliñ, “Nitek? Nĩndi dautni sisipmin nime!”

41 Eumbi enguk, “Tikap sindi ‘Nim ka-dakleamĩñ’ windiñ eumda, sindok yomjlok mĩlap nim pat-samum, gan sindi ‘Ka-dakleamĩñ’ windiñ juluñgan eañda timbi, sindok yomjlok mĩlap win kimilim pat-samlak.”

* 9:39: Yesuli ginañ tiplik daila manda wandin embi, ñĩndiñ eñguk: no en Yesulok kusal sisirik win nim ka-daklembi, nim nandi-kilikti tĩmĩlak, endi ama dai sisipmin wandin, timbi Kunum Yambatti endok tombon ombiñmekak.

10

Sipsip kandikñenji kindem win Yesu en wakan

¹ Yesuli yousimbi, Falisi amala enguk, “Manda elet wali biañgan sinik. Timbi ñindin sanlet: nin endi sipsip sañ ginañ loupí, yamanan nim loñipi, nolok joñgo lapipi púuk, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen.

² Gan nin endi yamanan lolak, endi sipsiplok kandikñenji en wakan.

³ Ama endi yamanan bumbi, yama kandikñe amali yama pa pisalmlak, timbi sipsipti endok man pa kimit-kleañ, win endi enlok sipsipñiilok kosti kiti-semum bumbi, yanañgilibi, kwelan pumbi ñañ.

⁴ Kwelan pi ña-taleumbi, kandikñenji telak dama ti-semalak, timbi sipsipti endok man malap nandinmañda timbi en pa kle ñañ.

⁵ Gan endi ama gitikñin no nim kle ñanelin. Tambo endi man malap walan no nandañda timbi misimbi pi ñanelin.”

⁶ Yesuli Falisi amala eyout manda windin enguk, gan endi manda wolok kusei win nim nandi-dakleñgilin.

⁷ Windinda timbi Yesuli bindambo enbi enguk, “Manda wali biañgan sinik. Timbi ñindin sanlet: sipsipti Bep Yambattoñ lololok yama win natna.

⁸ Nak gama nim indañlambi, ama nindi sipsiploñ bumbi, julungan yambidikñeñgilin, endi kumbu ama ba ti-piñpiñen ama, gan sipsipti endok mandanji nim nandi-dasimbi kimit-kleñgilin.

⁹ Nak noñgandi yama wakan. No en nokoñ bumbi, Bep Yambattok sañ ginañ lolakta, en nim kolauktok nak en tike-kamaiutat, timbi endi misimis nimnat kumbi, nepek nola nim lonjukak.

¹⁰ Kumbu amali sipsip kumbu tindilok ba yandip kimlok ba ep timbi kolanelindok walañgot pa bilak. Gan natna indañgut, win nokok gñgtnaili kuñgu sisinik wakiti bisik tokñetokñen wali endok pat-semektok indañgut.”

¹¹ Timbi Yesuli yousimbi enguk, “Natna win sipsiplok kandikñenji kindem. Kandikñe kindem endi sipsipñiila timbi nandi-koñgomnat kim-semek.

¹² Gan ama nin minem kenañgot pa tilak, endila sipsiplok kandikñenji ba bepsi nim. Endi kamot moyendi bumbi kalakta, misimbi, sipsip yambimbi pim ñaumbi, kamotti sipsip ep si kleumbi papuseneañ.

¹³ Ama wali minem kenañgot timbi, sipsip nim nandi-semalakta timbi windin pa tilak.

¹⁴⁻¹⁵ Gan natnala sipsiplok kandikñenji kindem. Bepi nandi-kilin ti-namumbi, nak nandi-kilin tinmilet, windinñangot nokok gñgtnaila nandi-kilin ti-semambi, endi naka nandi-kilin ti-namañ. Timbi wingot nim. Nokok sipsipñaila timbi nandi-koñgomnat kim-semetat.

¹⁶ Timbi sipsip ñalañgot nim a. Sipsip diwin no wakiti pat-namañ. Endi sañ ñolok ginañ nanin nim, gan nak endi wakiti yanañgit bimbilok. Endi nokok mana malapna nandimbi, nep kimit-kleumbi, nokok sipsipnai gitikti kikesimin noñgan indaumbi, nak noñgandi endok kandikñenji kuutat.

¹⁷ Bepnali nep kasilembi, ginañli nandi-koñgom pa ti-namlak win kusei ñindinda: nak kimnan nanin bindambo milalettok nandi-koñgomnat kimbetat.

¹⁸ Nak nim nandi-tale-semamda, ama noli nili kimnelindok tuop nim, gan nak nandi-tale-sembi, nandi-koñgomnat kimbetat. Win Bepnali nokok kuñguna bimbi, bindambo tiketikelok gembí nambi, windin timbettok nandi-dikñeñguk.”

¹⁹ Yesuli windin engukta timbi Juda amatamdi nisinagan bindambo tambipi,

²⁰ asupti ñindin engilin, “Yal kolan noli endok ginan ginañ pumbi, kamakama tilak. Endok mandan slakan neta nandilok?”

21 Tĩmbi dıwĩndi eĩgĩliĩ, “Ama yal kolannat noli manda wandin nĩm euk. Tĩmbi wĩngot nĩm. Yal kolan noli dai sisipmĩn endok dai tĩmbi tombektok tuop nĩm ya!”

Juda amatam asupti Yesu en Kunum Yambattok Niĩaĩ wĩn nĩm nandi-kwambiĩ daĩgĩliĩ

22 Tĩmbi gwĩlat no Jelusalem indaĩguk wolonda Juda amatamdi bep paĩjiili tapma it tĩmbi kaiktaĩguk * nain wĩn nandi-kaikta pa taĩ. Gwi sasale nain tĩmbĩmbi,

23 Yesuli tapma it saĩ jimba gĩnaĩ Solomondok palanda plon ñaĩambĩt tĩĩliĩmbi,

24 Juda amatamdi bĩmbi, en klem gĩmbup papi nĩĩgĩliĩ, “Dĩkok kusaka nain nĩtek gamaĩgot kĩmit-sembumbi, nĩndi dĩa nin sĩnik wala gĩnaĩ tĩpet tamĩĩ? Tĩkap dĩa Mesia sĩnikta, kusaka indangan nĩni-dakleukaĩ.”

25 Eumbi tambane enguk, “Nak wĩn ikan sangut, gan sĩndi nĩm nandi-kwambiĩ da-namaĩ. Nak Bepnalok koi plon kundit engano pa tĩlet wali mek kusatna tĩmbi inda-daklelak,

26 gan sĩndi sipsipnai nĩmda tĩmbi wĩn nĩm nandi-kwambiĩ daĩ.

27 Nokok sipsipnaili mandana nandi-dasimbi kĩmit-kleaĩ. Wĩn nak nandi-kĩliĩ tĩ-semlet, tĩmbi endi nak nep kĩmit-klembi kuaĩ.

28 Tĩmbi nak kuĩngu taletalen nĩmnat emlet, tĩmbi endi kolandok gĩĩgĩt nombo nĩm tĩnekalĩ, tĩmbi ama noli nokok kĩtnanan nanin no nĩm kĩwĩlap tĩmbi epmekak.

29 Wĩn nokok Bepna, nin endi gĩĩgĩtnai kĩtnanan yapĩkuk, endi mek nepek gĩtĩkkan yapma kle-talelak, wala tĩmbi ama noli Bepnalok kiinan nanin gĩĩgĩtnai kĩwĩlap tĩmbi, epnelĩĩndok tuop nĩm.

30 Bep nĩti noĩgan tamĩk.”

31 Manda wala tĩmbi amatamdi bĩndambo kawattĩ wĩli kĩmnelĩĩndok kawat mekĩliĩ,

32 gan Yesuli enguk, “Nak kundit kĩndem kusei kusei Bepoĩ nanin sĩndok dausĩnan tĩmbambi kaĩgĩliĩ. Sĩndi kundit nek sĩnikta tĩmbi kawattĩ nĩtnepi taĩ?”

33 Eumbi tambane nĩĩgĩliĩ, “Wĩn kundit kĩndem nola tĩmbi wĩndiĩ nĩm tamĩĩ. Wĩn dĩa kwelan ama sĩlanin wandin wali dĩtnala Kunum Yambat eĩpi, en nĩ-tĩke-pĩ-yalilaĩda tĩmbi nĩndi kawattĩ gwĩtnepi tamĩĩ.”

34 Wĩndiĩ eumbi, Yesuli enlok kusal kasopmeuktok Kunum Yambattok mandan nolok plon e-yout tĩmbi, ñĩndiĩ tambane enguk, “Sĩndok endi kũe mandanjĩ gĩnaĩ youyoulĩn patak, wĩn Kunum Yambattĩ ama dıwĩnda ñĩndiĩ enguk, ‘Nak sangut wĩn sĩndi yambat’.” ✧

35 Tĩmbi nĩndi nandamĩĩ, manda youyoulĩn patak wali nain tuop biaĩgan sĩnik. Ale, tĩkap Kunum Yambat en wakan ama sĩlaninda manda embi, endok kosĩ ‘yambat’ kĩtĩĩgukta,

36 nĩtek tĩmbi sĩndi nak kĩt yout tĩ-namaĩ, tĩmbi ‘Nak Kunum Yambattok Niĩaĩ’ wĩndiĩ eĩgukta tĩmbi nak en nĩ-tĩke-pĩ-yalilet wĩndiĩ eaĩ? Wĩn Bepĩ en wakan nak enlok kenan tĩndĩlok nak nep kasĩlembi, nanĩ-mulĩmbi, kwelan pĩ indaĩgut.

37 Kĩndem a, tĩkap nak Bepnalok kenan nĩm pa tĩletta, kak, nak endok Niĩaĩ wĩn nĩm nandi-kwambiĩ danekaliĩ.

38 Gan tĩkap nak Bepnalok kenan wĩn tĩletta, nak endok Niĩaĩ wĩn nandi-kwambiĩ danekaliĩ. Wĩn sĩndi nokok mandanala tĩmbi wĩn nĩm nandi-kwambiĩ danelĩĩ bek, ganmek nokok kunditnala tĩmbi wĩn nandi-kwambiĩ dawĩt. Wĩndiĩ tĩnelĩĩnda, sĩndi ka-daklembi nandi-daklenekaliĩ, wĩn Bepĩ nokok gĩnaĩ patak, tĩmbi nak endok gĩnaĩ patet.”

39 Yesuli wĩndiĩ eĩgukta tĩmbi amatamdi bĩndambo tĩke ñanep nandi-ĩgĩliĩ, gan endi kĩsĩnan nanin jĩlop paipi ñaĩguk.

* **10:22:** Damaĩgan nain nola Silia nasili mikta Jelusalem lombi, tapma ilan nisĩlok yambatsĩla bĩt ep tapma tĩĩmĩĩgĩliĩ, kusei wala tĩmbi itti kolaĩguk. Juda amalĩ Silia nasi ep kle-kot-talembi, tapma it wĩn bĩndambo tĩmbi kaiktaĩguk. ✧ **10:34:** Kap 82:6

40 Tĩmbi Yesulĩ Jodan tuk dikĩnmbi, maim lambilak kandañnan undane ñambi, Yoanelĩ damañgan tuk i-sem-i-sem kena tiñguknan wandĩ ña kuñguk. Kuñĩlĩmbi,

41 amatam asuptĩ endoñ bĩmbi, nisĩñgan ñĩndĩ eñgĩlĩ, “Yoanelĩ jimba kundit engano no nĩm tiñguk, ganmek endĩ ama ñolok plon manda eñguk gĩtik walĩ biañgan sinĩk.”

42 Wĩndĩ eñĩpi, wolok pakĩlĩ asuptĩ Yesu en Mesia wĩn nandĩ-kwambiñ dañgĩlĩ.

11

Mĩlamĩlat ba kuñgu molom wĩn Yesu en wakan

1-2 Ama no koi Lasalos endĩ jĩmbat wopum ti-pakuk. Lasalosĩ wiwiit Malia gĩt Mata en gĩta Betani it kwelan kuñguk, tĩmbi Malia wĩn tam nin endĩ siñgimek Wopumdok kesĩ piñgĩp saple mĩlĩñnattĩ wĩlĩpi, kumbam saktĩ tĩmbi kalandañguk. ✧ Lasalosĩ jĩmbat ti-palĩñĩlĩmbi,

3 endok wiwiittĩ Yesuloñ manda ñĩndĩ kĩmĩlĩm loñguk, “Wopum, dik nandĩ: noka gĩnañgalĩ kasĩlelañ endĩ jĩmbat tilak.”

4 Tĩmbi Yesulĩ kasat wĩn nandĩmbi, ñĩndĩ eñguk, “Jĩmbat indañmĩñguk walĩ endĩ kĩmbektok nĩm. Tambo walĩ Kunum Yambattok koi gĩñgĩt wopum dauktok ba nak Kunum Yambattok Nĩñañ nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-dakleuktok indañmĩñguk.”

5 Tĩmbi Yesulĩ Mata wakĩt dalañ Malia ba wiu Lasalos wĩn ep galk tañguk.

6 Wĩndĩnda tĩmbi endĩ ‘Lasalosĩ jĩmbat tilak’ gĩñgĩt wĩn nandĩmbi, kwet pakuk wolok sandap ti-pet nombo yousĩm pakuk.

7 Pakap, gwañgwañiila enguk, “Bĩumbi, Judia kwelan bĩndambo undane ñana.”

8 Eumbi niñgĩlĩ, “Nĩnĩndaut, Judia nasilĩ kawattĩ gwĩtnepi tiñgĩlĩ, nain nĩm ombataumbi, dik bĩndambo wandĩ undane ñauñdok elañ ba?”

9 Eumbi tambane enguk, “Sandap noñgan gĩnañ aua 12got kwettĩ sala patak. Wala tĩmbi sandap kulaktĩ kwet ñolok kolsalen kalakta tĩmbi yout-kasalam nĩm pa tilak.

10 Gan tim kulaktĩ kolsalen nĩm palmĩlakta tĩmbi yout-kasalam pa tilak.”

11 Yesulĩ wĩndĩ eñĩpi, yousĩmbi enguk, “Notnĩ Lasalosĩ dou patak, gan nak ñambi, tĩmba silĩkĩnem mĩlalekak.”

12 Eumbi, gwañgwañiilĩ niñgĩlĩ, “Wopum, tikap endĩ dou patakta, jĩmbalĩ taleumbi, kĩndem daukak.”

13 Wĩn Yesulĩ Lasaloslok kĩmdok plon e-yout tiñguk, gan gwañgwañiilĩ endĩ dou silanin wala elak wĩndĩ nandĩñgĩlĩ.

14 Wĩndĩnda tĩmbi Yesulĩ indañgan enĩ-daklembi eñguk, “Lasalosĩ ip sembĩk,

15 gan sĩnda tĩmbi nak en gĩta nĩm pakut wala sĩmbatnalĩ kĩndem dalak. Wĩn kusei ñĩndĩnda: nain ñolonda nokok kusatna nandĩ-kwambiñ da-sĩn tanelĩñdok nainjĩ indalak. Gan man ñĩn endoñ ñana.”

16 Eumbi, wolongan Tomas koi no Didimus endĩ gwañgwa dĩwĩnda ñĩndĩ enguk, “Ale, wĩndĩnda nĩndĩ bo ñambi, nĩnĩndaut en gĩta kĩmna.”

17 Tĩmbi Yesulĩ Betani it kwet kandañ ña tombi, Lasalosĩ nain ti-pet ti-pet ikan sum gĩnañ taplium pakuk wolok kasat nandĩñguk.

18 Betani wĩn mayañgan nĩm, 3 kilomita ba nĩtek Jelusalem tĩmbi dumalaum patak,

19 wala tĩmbi amatam asuptĩ Jelusalem bĩmbi, Malia gĩt Matalok wiset sembĩñgukta tĩmbi enĩ-kĩlĩktĩ tĩnepi endoñ bĩ taleñgĩlĩ.

20 Tĩmbi nimbek nolĩ Matala “Yesu bilak” wĩndĩ nĩmbi nandĩmbi, endĩ telak plon ña tĩmbi indañguk, gan Malialĩ ilan pipakuk.

21 Tĩmbi Matalĩ Yesula niñguk, “Wopum, dik ñolok palĩmda, witnalĩ nĩm sembek.

22 Ganmek man ñîndîñgîtañgan ñîndîñ nandîlet: dik Kunum Yambatta nîtek tîmbektok nî-nandutañda, nandî-gametak.”

23 Eumbi nîñguk, “Dîkok wikalî bîndambo kîmnan nanin mîlapi kuukak.”

24 Eumbi, Matalî nîñguk, “Kunum Yambattî nain taletalennan amatam gîtik ep tîmbî mîlatnekalîñ, wolondamek nokok witnalî bo mîlalekak wînda nak nandî-daklelet ñak.”

25 Eumbi nîñguk, “Amatam ep mîlamîlat ba kuñgu ememlok molom wînatna ñakan. Wala tîmbî naka nandî-kîlîkti tî-namlaktî kîmbek bek, ganmek kuñgun sîsînik walî gama palmekak.

26 Wînatna amatam kaik papi, naka nandî-kîlîkti tî-namañ gîtik endî sembînelîñ, ganmek kîm biañgan walî nain no ba nola nîm inda-semekak. Dîk wînatna nandî-kwambîñ dalañ ba?”

27 Eumbi, Matalî nîñguk, “Wopum, biañgan ñak! Tîmbî nak manda ñînatna bo nandî-kwambîñ dalet: Mesia, Kunum Yambattok Nîñañ, nin kwelan ñolok indauptok een, wînatna dîtna wakan.”

28 Matalî wîndîñ eu taleumbi, ilan undane ñambi, dalañ Malia kîtîñmîmbi, manda janjat tîmbî, ñîndîñ nîñguk, “Nîndauttî bî tîmbî, kîtî-gamlak.”

29 Eu nandîmbi, wolongan platik mîlapi, Yesuloñ ñañguk.

30 (Yesulî it kwet gînañ gama nîm loñguk, tambo endî Matalî en tîmbî indañguk wolok pakuk.)

31 Tîmbî Jelusalem nasi, nîndî Malia gîta it gînañ papi, nî-kîlîkti tîñgîlîñ, endî Malia platik sînik mîlapi, pawan pîm ñaumbi kañgîlîñ. Kañbi, “Endî sumnan kut-blamblan eup ñalak” wîndîñ nandîmbi, kle ñañgîlîñ.

32 Tîmbî Malialî Yesu pakuknan ña tîmbî kañguk, wolonda endî kesînan mîlelem tîmbî nîñguk, “Wopum, dik ñolok palîmda, witnalî nîm sembek!”

33 Wîndîñ eu taleumbi, kut-blamblan eñguk, tîmbî Jelusalem nasi en gîta bîñgîlîñ endî bo mano tîñgîlîñ. Tîmbî Yesulî wînatna yambîñguk, wolonda endok gînañlî mîlata-sînik taumbi, blan ba gîmbît walan wandî deiñguk.

34 Tîmbî enî-nandîñguk, “Delok kîmîlîm patak?” Eumbi nîñgîlîñ, “Wopum, ñînatna bî ka.”

35 Tîmbî Yesulî sumdok telaknan ñañîpi, dai tullî pîñguk.

36 Wîndîñda Jelusalem nasîlî nîsîñgan ñîndîñ eñgîlîñ, “Wî kawît! Endî Lasalos gînañlî sînik tîke-kasîleñguk yañ.”

37 Gan endoñnan nanin dîwîndî ñîndîñ eñgîlîñ, “Nîtek tîmbî ama dai sîpsîpmînatna endok dai tîmbî tomguktî ama ñînatna nîm tîke-kîmîlîmbi sembîñguk?”

38 Tîmbî Yesulî bîndambo gînañ mîlata sînik taumbi, sumnan ña tomguk. Lasalos wînatna kawat tombañ nolok gînañ kîmîpi, yama wînatna kawat wopumdî masîp bîmbî.

39 Tîmbî Yesulî enguk, “Kawat tîke ñawît!” Eumbi, ama sembîsembîndok wîu Mata endî tambane nîñguk, “Wopum, nain tîpet tîpet ikan sembî-pakukta tîmbî ip mîlîñ tîlak yañ!”

40 Eumbi, Yesulî nîñguk, “Nak ikan ñîndîñ ganît: tîkap dik naka nandî-kîlîkti tî-namlañda, Kunum Yambattok kusal engano wînatna inda-dakleumbi kautañ.”

41 Wîndîñda ama dîwîndî kawat wînatna tîke ñaumbi, Yesulî deium loumbi, ñîndîñ eñguk, “Bep, dik nokok nîmolona ikan nandî-namlañ, wala tîmbî nak we ganlet.

42 Dîk nain tuop nandî-namlañ, wînatna natna nandî-talelet. Gan nak amatam ñolok îkañ endî nandî-sembi, endî dîtna wakan nanî-mulîm indañgut wînatna nandî-kwambîñ danelîñdok wîndîñ et.”

43 Wîndîñ eu taleumbi, wopumgan kîtîmbî eñguk, “Lasalos, dik pî!”

44 Eumbi, kîmguktî kaiktambî pîñguk. Tîmbî kî kesî ba kumbam wînatna sandumdî tapli imîmînda tîmbî Yesulî enguk, “Sandum pîsalîm, samakgan kuwînatna.”

*Yesu amatamdok kinjan wili kimmnelindok telak lonjngiliñ
(Matayo 26:1-5, Maleko 14:1-2, Luka 22:1-2)*

⁴⁵ Windiñda Jelusalem nasi Malia kanep biñgiliñ endoñnan nanin asupti Yesuli Lasalos nitok tñmñguk wñ ka-nandiñgiliñda timbi en Mesia sinik wñ nandi-kwambiñ dañgiliñ.

⁴⁶ Gan diwindi Falisi amaloiñ ñambi, Yesuli nitok tñguk wolok kasat ti-semgiliñ.

⁴⁷ Windiñda tapma ama biesi git Falisi ama endi Judalok it kiyau wopumdok ama gitik kiti-semum biumbi, kimin timbi, nisñgan Yesulok plon ñindiñ e-nandi tñgiliñ, “Nitek tilok? Ama wali jimba kundit asupgan sinik pa tilak wñ!

⁴⁸ Tikap nindi binambi, windiñgot ti-kuukta, amatam gitikgandi en Mesia windiñ nandi-kwambiñ dambi, enda timbi kusei kimipi, ñndok kandikñenii Roma nasi mik ti-semumbi, endi bñmbi, ñndok tapma it wakit ama sambat ñin nipma tkeumbi kolanekamiñ.”

⁴⁹ Timbi ama biesi endoñnan nanin no, wñ Kaiafas, endi gwilat wolonda tapma amalok telak damanjì kuñguk, timbi endi ñindiñ enguk, “Sindi ka-nandi-daklenji ñimnat yañ!

⁵⁰ Nim kañbi Juda ama ñin gitik kola-taleneñ, wala timbi wñ sindok kandañ kindem, tikap ama noñganliñgot amatam gitiktok kinjanni kim-nimek. Sindi wñ nim ka-nandi-dakleañ bek.”

⁵¹ Kaiafasli windiñ eñguk, gan endi manda wñ enlok nanandinla nim eñguk. Tambo endi gwilat wolonda tapma amalok telak damanjì pakukta, plofet manda eñpi, ñindiñ eñguk: Yesuli Juda amatamdok kinjan kim-semepi tñguk.

⁵² Timbi endokgot nim. Endi Kunum Yambattok giñgitñii kwet nolok nolok papusenem pakañ ep kiulimbi, sambat noñgan tñnelindok kimbepi tñguk.

⁵³ Kaiafasli windiñ eñgukta timbi Juda ama biesli sandap wolondañgan kusei kimipi, nisñgan e-sambat ti-kumbi, Yesu wili kimmnelindok telak lonjngiliñ.

⁵⁴ Windiñda timbi Yesuli Jelusalem nasi endok boñgipsinan indañgan nombo nim kuñguk. Tambo endi walinin pim ñambi, kwet no kwet silanin ñasñgan patak wolok ñambi, it kwet no koi Eflaim wolok gwañgwañii gita kuñguk.

⁵⁵ Timbi Juda amatamdok Kamaikamai gwilat dumalaumbi, amatam asupti isi kwesi bimbi, Kunum Yambattok dainan jamilan indanelindok itañgan tapma ilan ti-pañgipañgile tñnepi Jelusalem lo ñañgiliñ.

⁵⁶ Ñambi, Yesu lonjmbi, tapma it sañ jimba ginañ ipi, nisñgan ñindiñ eñgiliñ, “Sindi nitok nandañ? Endi gwilatta nim biukak bek.”

⁵⁷ Windiñ eñgiliñ wñ kusei ñindiñda: tapma ama biesi git Falisi amalì Yesu tikenelindok manda kwambiñ no ñindiñ eu satañguk, “Tikap ama nolì Yesu delok patak wñ nandilakta, wñ ninbi nandimbi, en tikeneñdok.”

12

*Mali! Yesu kimmkmluk ti-pañgipañgile tñmñguk
(Matayo 26:6-13, Maleko 14:3-9)*

¹ Kamaikamai gwilat gama nim indañilimbi, sandap kit tambon noñgan gama palimbi, Yesuli nolii git Betani it kwelan ña tomguk. Betani wñ Lasalos, nin Yesuli kimnan nanin timbi mlakuk, endok il kwel.

² Yesuli wolok tombimbi, nanañ sina ti-ñimimbi, Yesu gita nanañ nañgiliñ endoñnan nanin no wñ Lasalos, timbi Matali yambi-dikñeñguk. Nanañ na-paliñilimbi,

³ Maliali wiliñgilo no tikembi, Yesuloñ ña indambi, piñgip saple mliñ kindem tuan loloñ sinik endok kesii plon yalimipi, kumbam sakti timbi kalandañguk. Timbi piñgip saplelok mliñ kindem wali it gitik win tokñeñguk. *

⁴ Timbi Yesulok gwañgwañii endoñnan nanin no koi Judas Iskaliot, ama nin endi siñgi kandañ Yesu kanjikñiilok kisinan kimikuk, endi Maliali kundit tiñguk wala nandum piumbi eñguk,

⁵ “Yakai! Nandi piñgip saple win tuatualok kimtnem tuaumda, gwilat noñgandok kena naindok tuan walinin epbi, gumañ pimbñesila emneñ!”

⁶ Gan endi ama pimbñesila nim nandi-semguk, tambo endi kumbu pa tiñgukta timbi windiñ eñguk. Win amatamdi Yesu git gwañgwañiila minem emgiliñ win Judasli ka-dikñembi, walinin gitakan enlok pa epliñguk.

⁷ Timbi Yesuli Judasla nimb eñguk, “Maliala mlap nim mwñ! Win nak kimbambi, nep kindit taplinekaliñ, wolok itañgan nokok piñgipna ti-pañgipañgile ti-namektok endi piñgip saple win tuatualok nim kimikuk.

⁸ Pimbñesili nain tuop sin gita kuumbi, kindem ep kimitnekaliñ, gan nakta kwelan ñolok sin gita papat kwambiñgan nim kuutat.”

Tapma ama biesli Lasalos bo wili kimneliñdok e-sambat tiñgiliñ

⁹ Timbi Jelusalem nasi asupgan sinik endi Yesu Betani it kwelan pakuk wolok giñgit nandimbi, kanepi biñgiliñ. Timbi engot nim. Endi Yesuli Lasalos kimnan nanin timbi mlakuk en bo kanepi biñgiliñ.

¹⁰⁻¹¹ Win Lasalosla timbi amatam asupti Yesulok kandañ ña-talembi, nandi-kilikti tiñmñgiliñ, wala timbi tapma ama biesli Lasalos bo wili kimneliñdok e-sambat tiñgiliñ.

Yesuli ama wapmañ wandin Jelusalem loñguk

(Matayo 21:1-11, Maleko 11:1-11, Luka 19:28-40)

¹² Kwet salaumbi, amatam kimin gitik gwilatta Jelusalem biñgiliñ endi Yesuli wolok loupit tiñguk manda win nandiñgiliñ.

¹³ Nandimbi, Yesulok koi giñgit tike-lonelñdok komba gandua wandin wolok kii gayam ombim epbi, it kwet bimbi, telaknan timbi indauktok ñambi, ñindiñ kitimbi eñgiliñ,

“Hosana! Ni-ta-lona!
Ama ñin Wopumdok koi plon bumbi,
Kunum Yambatti gwilam tiñmin!
Endi Israel nindok Ama Wapmañni! ✧

¹⁴ Timbi Yesuli doñki sim no timbi indaumbi, wolok plon pipapi ñañguk. Win plofet manda ñindiñ youyoulin patak wolok tuop indañguk,

¹⁵ “Saion nasi sindi nim misinelñ! Wi kawit!
Sindok ama wapmañji doñki niñañ plon pipapi bilak.” ✧

¹⁶ (Nain wolonda Yesulok gwañgwañiil nek indañguk wolok walan gama nim nandi-dakleñgiliñ. Win Kunum Yambatti Yesu kimnan nanin timbi mlapi, endok pipapal engano wolok undane loñguk, wolok siñgi kandañmek endi nandi-tomgiliñ, win plofet amal Yesulok plon windiñ indauktok youyoulin, timbi wolok tuopgan indañmñguk.)

¹⁷ Timbi kimin wopum Yesuli Lasalos kitimmbi, kimnan nanin timbi mlapi, sum ginañnan nanin lambumbi kañgiliñ, endi yousimbi, nek indañguk win e-saktañgiliñ.

¹⁸ Kimin gitik Kamaikamai gwilatta Jelusalem biñgiliñ, endi Yesu telak plon timbi indanelñdok ñañgiliñ, win kusei ñindiñda: Yesuli jimba kundit wandin tiñguk wolok giñgit sapanñeumbi, endi nandimbi, telak plon timbi indanelñdok ñañgiliñ. Ñaumbi,

* **12:3:** Win wina tipet ba nittek wolok tuop Maliali piñgip saple koi ‘nad’ kitiañ win Yesulok kesii plon yalimikuk.

✧ **12:13:** Kap 118:25-26 ✧ **12:15:** Sekeraia 9:9

19 Falisi amali wɨn kañbi, nandum tuop nɨm tɨmbɨmbi, nɨsɨñgan ñɨndɨñ eñgɨlɨñ, “Wɨ kawit! Kwelan kuañ gɨtɨkti en ip klem kunepi ñañ! Nɨndɨ nek kusei kusei tamɨñ, walɨ bien nɨmnat wandin inda-daklelak!”

Yesulɨ enlok kɨmkɨmñɨla plofet manda enguk

20 Amatam gwɨlatta Kunum Yambat mɨlelem tɨñmɨnelɨñdok Jelusalem bɨñgɨlɨñ endok boñgɨpsɨnan Grik ama dɨwɨn pakɨlɨñ.

21 Filip endɨ Betsaida it kwet Galili kwelan nanin, tɨmbi sambat walɨ endoñ bɨmbi nɨñgɨlɨñ, “Ama wopum, nɨndɨ Yesu kanep nandamɨñ.”

22 Eumbi, Filiptɨ ñambi, Andlu nɨmbɨ nandumbi, yakan Yesuloñ ñambi, eñgɨlɨñ wolok tuop nɨñgɨmɨk.

23 Tɨmbi Yesulɨ ñɨndɨñ tambane enguk, “Nak Ama Sɨsɨnik nokok pipatna engano wolok undane louttok nain walɨ ip inda-talelak.

24 Wɨn biañgan sɨnik. Tɨmbi ñɨndɨñ sanlet: tɨkap nanañ mɨnjɨptɨ kwelan nɨm pɨmbi kɨmbekta, en noñgangot palek. Gan tɨkap endɨ kɨmbekta, endɨ bien asup laliuk.

25 Nin endɨ enlok kuñgun tɨke-kɨmbɨñ dalakta, endok kuñgun papat kwambɨñgan nɨm palmekak. Gan nin endɨ kwelan ñolok kumbi, naka tɨmbi kuñgun enlok nɨm tɨke-kɨmbɨñ dalakta, walɨ wakan kuñgun wɨn tɨke kamaimbi, papat kwambɨñgan palmekak.

26 Wɨn no en nokok kena gwañgwana kulakta, endɨ nak nep kle kuwɨn. Nak nep kle kuñpi, natna patetnan endɨ bo palekak. Tɨmbi nokok Bepnalɨ kena gwañgwana kuañ gɨtɨkta kot gɨñgɨt emekak.”

27 Tɨmbi Yesulɨ enlok kɨmɨla kɨmɨt-nandɨmbi yousɨmbi eñguk, “Man nokok gɨnañna mɨlataumbi, nɨtek ewɨt? ‘Bep, dɨk mɨlap inda-namep tɨlak ñɨn napma tɨke’ wɨndɨñ ewɨt ba? Nɨm a. Wɨn nak mɨlap wɨn bemettok indañgutta tɨmbi wɨndɨñ nɨm eutet.

28 Tambo nak ñɨndɨñ elet, ‘Bep, dɨkok kusaka engano wɨn tɨmbi inda-dakleumbi, kokalɨ wopum dawɨn.’ ”

Yesulɨ wɨndɨñ eumbi, kunum gɨnañ nanin manda noli ñɨndɨñ eu pɨñguk, “Nokok kusatna engano wɨn ikan tɨmba inda-dakleumbi, kotnalɨ wopum dañguk, tɨmbi wɨndɨñgangot bɨndambo tɨmbetat.”

29 Kɨmɨn gɨtɨk wolok pakɨlɨñ endɨ kɨtɨkɨtɨ wɨn nandɨmbi, dɨwɨndɨ “Dɨlɨmat kɨtɨlak” eumbi, dɨwɨndɨ “Eñalo noli manda nɨlak” wɨndɨñ eñgɨlɨñ.

30 Tɨmbi Yesulɨ tambane enguk, “Manda walɨ nak nep tɨmbi plaptauktok nɨm, walɨ sɨndɨ sep tɨmbi plaptauktok pɨlak.

31 Man ñɨndɨñgɨt nain inda-taleumbi, ñɨndɨñ indaukak: Kunum Yambattɨ kwelalok amatam gɨtɨk yambɨ-danbi, tambonjɨ ombɨ-tɨkenelɨñdok eu taleukak, tɨmbi kwet ñolok kandɨkñe Satan en wakan wɨlɨ pɨukak.

32 Gan natnalok kandañ wɨn ñɨndɨñ: nak kwelan nanin nep loumek, nak amatam gɨtɨkti nokoñ bɨmbɨlok telak dɨlɨ-tom-semetat.”

33 Yesulɨ wɨndɨñ eñguk, wɨn endɨ kɨmkɨm nɨtein kɨmbektok wɨn e-dakleñguk.

34 Tɨmbi amatamdɨ tambane nɨñgɨlɨñ, “Manda youyoulɨn patak walɨ Mesia papat kwambɨñgan kuuktok eumbi pa nandɨñgɨmɨñ. Nɨtek tɨmbi dɨk Ama Sɨsɨnik kloñbat plon tɨke-loumbi kɨmbektok elañ? Dɨk Ama Sɨsɨnik nɨtein wandin ñala manda wɨn elañ?”

35 Tɨmbi Yesulɨ enlok plon manda embi, ñɨndɨñ enguk, “Kolsalenɨ nain dumangan-got gama sɨndok boñgɨpsɨnan pat-samekak. Nɨm kañbi kɨlɨmdɨ sapma kleuk, wala tɨmbi sɨndɨ kolsalen gama pat-samlak tuop wolok gɨnañ yousɨmbi kunekalɨñ. Neta, kɨlɨm gɨnañ kulaktɨ dendɨñ ñalak wala nɨm nandɨ-daklelak.

36 Wɨndɨñda tɨmbi kolsalendok kuseilɨ sɨn gɨta gama palɨñɨlɨmbi, sɨndɨ kolsalen molom indanelɨñdok en nandɨ-kɨlɨkti tɨñmɨnekalɨñ.”

Yesulɨ wɨndɨñ eu taleumbi, amatam yambɨk bim ñambi, yambɨ-semɨm pa kuñguk.

Yesu nım nandı-kılıkti tiñmañdı tuanjı ombı-tıkenekalıñ

³⁷ Yesulı jimba kundit asupgan amatamdok dausınan ip tiñguk, gan asuptı wandin-gan embi gıñgınembi, en Mesia wın nım nandı-kwambiñ dañgılıñ.

³⁸ Wın plofet Aisaialı manda no youkuk patak walı bien tımbektok wındıñ indañguk. Manda wın ñındıñ,

“Wopum, nındı gıñgıt manda eñgımıñ

wın amatam tıpet sınıkti nandı-kwambiñ dañgılıñ,

ba dikok gembıñga daut semguñ wın ka-dakleñgılıñ.” ✧

³⁹ Endı Yesu nandı-kılıkti tiñmınelıñdok tuop nım. Wolok kusei wın Aisaialı ñındıñ youkuk,

⁴⁰ “Nak Kunum Yambattı endok dausı masıpbı,

gınañjı tımba kwambiñ dañguk.

Nım kañbı, endı dausılı nokok kunditna kañbı,

gınañjılı nandı-kılıñ embı,

tambanem, nokoñ bıumbı,

natna ep tımba kaıkta-talenekalıñ.” ✧

⁴¹ Aisaialı wındıñ youkuk, wın kusei ñındıñda: Kunum Yambattı Mesialok kusal engano wın Aisaia itañgan daulımıum kañbı, endı nepek eukak ba tımbekak wolok plon youkuk.

⁴² Ganmek nain wolongan Juda ama biesılok boñgıpsınan bo asuptı Yesu nandı-kılıkti tiñmıñgılıñ, gan endı Falisi amala mısıñgılıñda tımbı wın nım e-ındañgılıñ. Nım kañbı, endı it kiyau gınañ nanin ep kle-kolımbı, pawan kunelıñ.

⁴³ Ama walı amatam enı-kındem dañ wala nandı-galk wopum tiñgılıñ, ganmek Kunum Yambattok kandañ nandı-galk wopum wandin nım tımbı, nandı-kılıktiñjı kımıt-sembiñgılıñ.

⁴⁴ Tımbı Yesulı wopumgan kıtımbı, ñındıñ eu pıñguk, “Nak nandı-kılıkti tı-namlaktı nakgot nım nandı-kılıkti tı-namlak, tambo endı Bep nak nanı-mukuk en bo nandı-kılıkti tiñmılak.

⁴⁵ Wındıñgangot nak nambılaktı nanı-mukuk en bo kalak.

⁴⁶ Amatam nak nandı-kılıkti tı-namañ, endı kılım gınañ nombo nım kunelıñdok nak kolsalen wandin kwelan pı indañgut.

⁴⁷ Nak kwelan kuañ yambı-danbı, endok kolanjılok tambon ewa taleuktok nım indañgut. Tambo nak kolanjılok tambonnan nanin yapma tıkeuttok indañgut. Kusei wala tımbı tıkap ama nolı nokok mandana nandı-kımkımmelakta, natna en ka-danbı, endok tambon ewa talelak wındıñ nım tılet.

⁴⁸ Tambo nin endı nak sıñgi wıt-nambı, nokok mandana nım nandı-dasilak en ka-danbı, tambon eu taleuktok no patak, wın nak manda eñgut walı wakan en kwet nain taletalenan ka-danbı, tambon ombı-tıkeuktok eu taleukak.

⁴⁹ Wın kusei ñındıñda: nak natnalok nanandıñala manda nım eñgut. Tambo Bep nak nanı-mukuk en wakan nak manda nek ba nıtek eelok wın nanı-dıkñeñguk.

⁵⁰ Tımbı nak ñındıñ nandı-kılıñ elet: endı manda euttok nanı-dıkñeñguk, manda walı amatam ep tımbımbı, kuñgu taletalen nımnat kunekalıñ. Wındıñda tımbı nak endı manda nıtek eelok nanguk, wolok tuopgangot pa elet.”

Yesulı kimbepı, gwañgwañıı tı-pañgıpañgıle tı-semguk

13

Yesulı gwañgwañıılok kesıı wıltı-semguk

¹ Kamaikamai gwilat indaup tĩmbĩmbi, Yesulĩ kwelan ñolok bimbi, Beuloñ undane lololok nain indańguk wĩn ka-nandi-dakleńguk. Endĩ ama nin kwelan ñolok en kimĩtkle kuńgĩlĩn wĩn ep galk tĩ-ta-bĩńguk, tĩmbi yousĩmbi, kwelan gama kuńguk tuop ep galkta tĩńguk wĩn daut semguk.

² Yesu gĩt gwańgwańii endĩ tim nanañ na-paliñĩlĩmbi, ñĩndĩn indańguk: Satandi Judas, Simon Iskaliottok niñañ, enda ikan gĩnan gĩnañ nanandi mĩmbi, Yesu kanjĩkĩiilok kisĩnan kimĩlektok nińguk.

³ Gańgan Yesulĩ nandińguk, wĩn Beptĩ nepek gĩtik endok kiinan kimĩlĩmbi kadĩkĩeńguk, tĩmbi endĩ Kunum Yambattońnan nanin pińguktĩ endoń undane louptok tĩńguk. Wĩndĩn nandiñĩpi,

⁴ nanañ na-pakĩlĩńnan nanin mĩlapi, dasindasin ombap kiundip kimĩpi, tĩmbĩkalanda no tĩkembali, bońgĩunan temguk.

⁵ Tĩñĩpi, tuk jawañ gĩnañ wĩlĩ piumbi, kusei kimĩpi, gwańgwańii kesĩsĩ wĩlit-sembi, tĩmbĩkalanda bońgĩunan temguk walĩ tĩmbi kalandańguk.

⁶ Wĩndĩn tĩ-sem-ta-ńakap, Simon Petloloñ bi tombĩmbi nińguk, “Wopum, niĩm kañbi diki nokok kesĩtna wĩlilep timbeñ a.”

⁷ Eumbi tambane nińguk, “Natna nek tĩ-samlet wolok kusei wĩn dik man ñĩndĩńgĩta niĩm nandi-daklelañ, gan gamamek nandi-tombekañ.”

⁸ Eumbi, Petloli kimĩsip tĩmĩmbi nińguk, “Dik nain no ba nola nokok kesĩtna no niĩm wĩlit-namekañ.” Eumbi, Yesulĩ nińguk, “Tĩkap nak niĩm wĩlit-gametetta, dik nokok gĩńgĩt yousĩm kuuńdok tuop niĩm.”

⁹ Eumbi, Simon Petloli nińguk, “Wopum, tĩkap wĩndĩńda, dik nandi-nambi, kesĩtnańgot niĩm wĩlit-nameñ, tambo dik nokok kĩtna ba kumbana wakĩt wĩlit-namekañ!”

¹⁰ Eumbi, Yesulĩ nińguk, “Nin endĩ tuk ikan ik, endĩ jamilan sisĩnik, gan kesĩińgot wĩlwĩlittok. Tĩmbi gĩnañjĩlok kandañ sĩndĩ jamilan sĩnik, gan gĩtik sĩnik niĩm.”

¹¹ Yesulĩ nin sĩnikti en kanjĩkĩiilok kisĩnan kimĩpi tĩńguk wĩn ikan ka-nandińgukta tĩmbi ñĩndĩn eńguk, “sĩndĩ gĩtik sĩnik jamilan niĩm.”

¹² Yesulĩ gwańgwańiilok kesĩsĩ wĩlit-talembi, dasindasin ombap bĩndambo dasimbi, kwel kĩnjannan undane ña pip papi enĩ-nandińguk, “Sĩndĩ nak nek tĩ-samĩt wolok kusei ka-nandi-tomañ ba niĩm? Wĩn ñĩndĩn:

¹³ nak sĩndok Sanĩndautsĩ ba Wopumjĩ kuletta tĩmbi sĩndĩ ‘Nĩnĩndaut’ ba ‘Wopum’ nanañ wĩn dĩndĩm eañ.

¹⁴ Wĩndĩńda tĩkap nak sĩndok Wopumjĩ ba Sanĩndautsĩlĩ sĩndok kesĩsĩ wĩlit-sam-taleletta, sĩngan kesĩsĩ tambo wĩlĩlĩm tĩ-ta-kulok.

¹⁵ Nak telak wĩn daut samĩt, wĩn sĩndĩ bo nak nomĩk kosĩ gĩńgĩt wĩn biu piumbi, nak tĩ-samĩt wĩndĩńgan sĩndĩ tambo tĩke-kĩmĩt tĩ-kunekalĩn.

¹⁶ Biańgan ñak. Nak ñĩndĩn sanlet: kena gwańgwa sĩlanĩndĩ molomjĩlok kapmainan kuañ, tĩmbi ama kena tĩndĩlok enĩ-mulĩm ñañ endĩ bo nin enĩ-mukuk endok kapmainan kuañ. *

¹⁷ Sĩndĩ nepek sanĩt wolok walan ip nandi-dakleañda, tĩkap sĩndĩ wolok tuop tĩ-kunekalĩnda, sĩndĩ Kunum Yambattok dainan amatam dĩwĩn yapma kle-patnekalĩn.”

*Ama nin Yesu kanjĩkĩiilok kisĩnan kimĩpi tĩńguk wĩn inda-dakleńguk
(Matayo 26:20-25, Maleko 14:17-21, Luka 22:21-23)*

¹⁸ Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi enguk, “Nak sĩndĩ gĩtik amatam dĩwĩn yapma kle-patnekalĩn wĩndĩn niĩm elet. Nak ama nĩtein nokok gwańgwanai kunelĩńdok ep kasĩleńgut wĩn nandi-dakle-samlet, tĩmbi nak nin kasĩleńgut wĩn plofet manda no

* **13:16:** Manda wolok walan wĩn ñĩndĩn: tĩkap Yesulĩ sińgin tĩke-pĩmbi, gwańgwańii ep kimĩkukta, endok gwańgwańiilĩ tambo wĩndĩńganot tĩlok.

youyoulin patak wali bien timbektok kasileñgut. Wın ñindiñ, ‘Ama no notna wandin nakıta yakan nanañ nalak, endı kanjik ti-namlak.’ ✠

¹⁹ Nak man ñın wolok plon itañgan kasat ti-samlet, wın kusei ñindiñda: wındiñ inda-namumek, sındi nokok kusatna papat kwambiñ wın nandi-kwambiñ danekaliñ.

²⁰ Nak kusatnala elet wali biañgan sınık. Timbi ñindiñ sanlet: nin endı nak ama nı-mukut enda not tıñmilak, endı Kunum Yambattok dainan nak wakan not ti-namlak, timbi nin endı not ti-namlak, endı nak nani-mukuk enda bo not tıñmilak.”

²¹ Yesuli wındiñ e-talembi, gınañ mlata-sınık taumbi, indañgan e-daklembi enguk, “Manda et wali biañgan sınık, wın nak ñindiñ sanlet: sındoñnan nanin noli bola ti-nambi, kanjiknailok kısınan napıletak.”

²² Timbi gwañgwañiili Yesuli ninda sınık eñguk wala gama nım nandi-daklembi, nandi-bendi wopum timbi, tambo ka tıñgiliñ.

²³ Timbi endoñnan nanin no, wın gwañgwa nin Yesuli gınañli kasileñguk † endı Yesulok ñasiñgan kii dındım kandañ pakuk,

²⁴ wala timbi Petloli enda kiili walawala timbi niñguk, “Ninda sınık elak wın dik ni-ka!”

²⁵ Wındiñ timbımbi, gwañgwa wali Yesulok kandañ ñaña embi ni-nandiñguk, “Wopum, wın nin?”

²⁶ Eumbi, Yesuli tambane niñguk, “Nak plaua nanañ dip ñın wıtna gınañ wisımbi, mıwam nambetak en wakan.” Wındiñ eñıpi, plaua nanañ dip wın wisımbi, Judas Simon Iskaliottok niñañda mıumbi

²⁷ tıkeumbi, wolongan Satandı Judaslok gınañ pi-ñımıñguk. Timbi Yesuli niñguk, “Dik nepek timbep tilaı wın platik sınık ti.”

²⁸ Endı wındiñ eñguk, gan nanañ na-pakiliñ dıwın noli endı kusei nekta wındiñ niñguk wın nım nandi-dakleñgiliñ. Nım nandi-daklembi,

²⁹ Judasli endok mınemji ka-dıkñeñgukta timbi dıwındı Yesuli Judasla ñindiñ ba nek niñguk wındiñ nandiñgiliñ, “Dik ñambi, gwılatta nek nanalok tıpıkamıñ wın tua,” ba “Pımbiñesıla mınem em.”

³⁰ Timbi Judasli nanañ dip wın tıke-taleumbi, wolongan walinin kılım gınañ pım ñaıguk.

Yesuli gwañgwañii tambo tıke-galk tıneliñdok enı-dıkñeñguk

³¹ Judasli walinin ip pım ñaumbi, Yesuli gwañgwañii dıwın ñindiñ enguk, “Ama Sısınık nokok kusatna engano wali man inda-dakleupi tilak, timbi nek inda-namepi tilak, wali Kunum Yambattok kusal engano wın timbı inda-dakleukak.

³² Tıkap nak endok kusal engano wın timba inda-daklelakta, nain nım ombataumbi, endı bo nokok kusatna engano wın timbı inda-dakleukak.

³³ Gwañganai, nak nain dumangot gama sın gıta kuutat. Kukap ñawambi, sındi nep lonjınekalıñ, gan nak Juda ama biesıla engut wındiñgangot sında ñindiñ sanlet, ‘Nak ñautatnan sındi ñaneliñdok tuop nım.’

³⁴ Wındiñda timbi nak endıkñe manda komblin sanbi, sındi gınañjılı tambo tıke-galk tıneliñdok sani-dıkñelet, wın nak sep galk ti-samgutti ti-samlet, telak wolok tuopgan sındi bo tambo tıke-galk tınekalıñ.

³⁵ Tıkap sındi wındiñ ti-kunekaliñda, amatam gıtıkti sındi nokok gwañganai kuañ wın sambı-nandi-tomnekaliñ.”

Yesuli Petlolok e-sembin wın eu indañguk (Matayo 26:31-35, Maleko 14:27-31, Luka 22:31-34)

✠ 13:18: Kap 41:9 † 13:23: Yoaneli enlok plon e-yout tıñguk, gan enlok koi tıke-louktok nım nandiımbi, eu inda-dakleñguk.

³⁶ Tĩmbi Simon Petloli Yesu ni-nandiñguk, “Wopum, dik dendĩñ ñaukañ?” Eumbi tambane niñguk, “Nak ñautatnan dik man ñin nep klem ñauñdok tuop nim, gan gamamek dik nep klembi ñaukañ.”

³⁷ Eumbi ni-nandiñguk, “Wopum, nitek tĩmbi nak man ñin gep klem ñauttok tuop nim? Nak kuñguna bimbi, kim-gamettok pañgĩtam patet.”

³⁸ Wĩndiñ eumbi, Yesuli niñguk, “Ba dikok kuñguñga bimbi, kim-nametañ ba? Wĩn biañgan nim! Nak ñĩndiñ ganlet: puputti gamañ nim kitĩñĩlĩmbi, dik naka nain tĩpet gĩt no e-sembi ti-nametañ.”

14

Kunum Yambattoñ lolok telak noñgangot wĩn Yesu en wakan

¹ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila ñĩndiñ enguk, “Gĩnañji mlataumbi, nandi-bendi wopum tañ wĩndiñ nombo nim tĩnekalĩñ. Tambo sĩndi Kunum Yambattok plon panjañganembi, wĩndiñgangot nokok plon panjañgane-ta-kunekalĩñ.

² Nokok Bepnalok il kuseinan it gĩnañ asup patak. Nim palĩmda, nak ñĩndiñ nim sanbet, ‘Nak ñambi, it tĩwĩli dikĩne tĩ-sametat.’

³ Tĩmbi nak ñambi, it tĩwĩli dikĩne tĩ-sam-talemek, undane bĩmbi, sanañgĩlambi, sĩndi bo natna kuutatnan kuneliñdok ñanekamĩñ.

⁴ Tĩmbi nak kwet delok ñautat, wolok telak wĩn sĩndi ip nandi-taleañ.”

⁵ Tĩmbi Tomasli niñguk, “Wopum, dik dendĩñ ñaukañ wĩn nĩndi nim nandi-dakleamĩñ, wala tĩmbi telak wĩn nitek nandi-dakleneñ?”

⁶ Eumbi niñguk, “Natna telaktok kusei, manda biañgan sisĩnĩktok kusei, ba kuñgu sisĩnĩktok kusei. * Nak napma klembi, Beptoñ tomtom wĩn no nim sĩnik patak.

⁷ Sĩndi nak nandi-kĩliñe tĩ-namumda, Bepna bo nandiñmĩnelĩñ. Tĩmbi sĩndi man kusei kĩmĩpi, en nandi-kĩliñ tĩñmañ. Biañgan ñak, sĩndi en ikan kañgĩliñ.”

⁸ Tĩmbi Filipti niñguk, “Wopum, dik Bep dauw nimumbi, nandina tuop tĩ-nimek.”

⁹ Eumbi niñguk, “Filip, nak nain ombapgan sĩn gĩta ip kuñgut, ganmek dik nokok kusatna gama nim nambi-nandi-tomlañ ba? No en nak nambiñguktĩ Bep ip kañguk. Wĩndiñda dik nekta ‘Bep dauw nimekañ’ elañ?

¹⁰ Bepti nokok gĩnañ palĩmbi, nak endok gĩnañ patet. Dik wĩn nim nandi-kwambiñ dalañ ba? Niti noñgan tamĩkta tĩmbi nak manda sanlet wĩn natnalok nanandĩnala nim pa elet. Tambo Bep nokok gĩnañ patakti enlok kenan pa tĩlak.

¹¹ Bepti nokok gĩnañ palĩmbi, nak endok gĩnañ patet, sĩndi manda wĩn nandi-kwambiñ da-kunekalĩñ. Tĩkap sĩndi nak wĩndiñ eletta tĩmbi wĩn nandi-kwambiñ daneliñdok tuop nimda, kundit ep tĩmbambi kañgĩliñda tĩmbi wĩndiñ tĩnekalĩñ.

¹² Biañgan sĩnik, sĩndi kunditnala tĩmbi wĩndiñ tĩnekalĩñ.

Tĩmbi kundit tĩndĩlok kandañ nak ñĩndiñ sanlet: nin endi nak nandi-kĩlikti tĩ-nam tĩ-kulakta, endi bo kena ba kundit natna tĩlet wĩndiñgangot tĩmbekak. Tĩmbi endok kenan ba kundil wali natna kena ba kundit tĩñgut wĩn makleukak. Wĩn kusei ñĩndiñda: nak Bepnaloñ loutat.

¹³ Lowambi, sĩndi nokok kotnalok plon kitĩ-nambi, nek ba nek tĩ-samettok nanĩ-nandĩañ, wolok tuop nak Nĩñañdi Bepnalok kusal engano wĩn tĩmba inda-dakleuktok tĩ-sametat.

¹⁴ Wĩn tĩkap sĩndi nokok gĩñgĩtnai kuañda tĩmbi nek ba nek tĩ-samettok nanĩ-nandĩnekalĩñda, natna wĩn tĩ-sametat.”

Yesuli Dĩndim Woñ ni-mulim piuptok e-kwambiñ dañguk

¹⁵ Tĩmbi Yesuli yousĩmbi, gwañgwañiila ñĩndiñ enguk, “Tĩkap sĩndi gĩnañjili nep galk tañda, nak sĩndi nek tĩneliñdok sani-dikĩnelet wolok tuop tĩ-kunekalĩñ.

* **14:6:** Yesu en wakan telak Kunum Yambattoñ ñalak wĩn dauw nĩmlak, endok kusal wĩn tĩmbi inda-dakle-nĩmlak, tĩmbi kuñgu sisĩnik nĩmlak.

¹⁶ Tĩmbi nak Bepta ni-nandiwambi, endi sindok Pañgembilanjĩ no ni-mulim piumbi, nokok kinjan sin gĩta papat kwambiñgan kuukak.

¹⁷ Nak Dĩndim Woñ Beptok kusal sisinik win tĩmbi inda-daklelak enla elet. Kwelalok giñgĩtĩii endila en nim ka-nandañ ba en nim nandiñmañ, wala tĩmbi endi en kasileneliñdok tuop nim. Gan Woñ wali sin gĩta kulak, tĩmbi sindok gĩnañji gĩnañ piumbi, palekakta tĩmbi sindila en nandi-kiliñ tĩñmañ.

¹⁸ Nak sambiwambi, pañgembilanjĩ nimnat nomik nim kunekaliñ. Nim. Nak sindoñ undane biutat.

¹⁹ Win nain nim ombataumbi, kwelalok giñgĩtĩiili nombo nim nambinekaliñ, gan sindila bindambo nambinekaliñ. Tĩmbi nak papat kwambiñgan kuletta tĩmbi sindi bo kunekaliñ.

²⁰ Sindi bindambo nambimek, ñindiñ ka-nandi-daklenekaliñ: nak Beptok gĩnañ patet, tĩmbi sindi nokok gĩnañ palĩmbi, nak sindok gĩnañ patet.

²¹ Nin endi nokok endikñe mandana nandi-dasimbi kimĩt-kle-kulakta, endi wakan gĩnañli nep galk tambi, nep kasilelak. Tĩmbi nin endi wĩndiñ ti-namlak, en wakan Bepnali tĩke-galk taukak, tĩmbi natna bo en tĩke-galk tambi, nokok kusatna tĩmba inda-dakle-ñimekak.”

²² Tĩmbi Judas no, win Judas Iskaliot en nim, wali Yesu ni-nandiĩmbi eñguk, “Wopum, nittek tĩmbi dikok kusaka win nĩndañgot tĩmbi inda-dakle-nimep elañ, gan kwelalok amatam diwĩnda nim?”

²³ Tĩmbi Yesuli tambane niñguk, “Tĩkap noli gĩnañli nep kasile-kulakta, endi nokok mandana kimĩt-kle-kulak. Tĩmbi Bepnali ama wandin win tĩke-galk tambi, Bep niti endoñ bĩmbi, en gĩta yakan papat kwambiñgan kundekamik.

²⁴ Gan nin endi gĩnañli nim nep kasile-kulakta, endi nokok mandana nim kimĩt-klelak. Tĩmbi manda sanbambi nandañ wolok kandañ win ñĩndiñ: win natnalok manda nim, win Bep nin nak kwelan nani-mukuk enlok mandan.

²⁵ Nak gama sin gĩta kuñipi, nepek gĩtik win sani-ta-bilet.

²⁶ Gan gamanda Bepti sindok Pañgembilanjĩ, win Dĩndim Woñ, ni-mulim piumbi, nokok kinjannan sin gĩta kuukak. Tĩmbi endi wakan nepenepek gĩtik sani-daut ti-sambi, natna manda sangut gĩtik win tĩmbi kaikta-samumbi, bĩnda nandi-tomnekaliñ.

²⁷ Nak sambik bimbi, nokok busukna bisikñat pat-samektok samlet. Busuk samettok pat-namlak wali busuk kwelan nanin wandin nim. Nak busuk win samletta tĩmbi sindok gĩnañjili mlataumbi, misimisĩ nim tĩnekaliñ.

²⁸ Nak manda ñĩndiñ ikan sanbambi nandiñ, ‘Nak sambik bimbi, ñakap, sindoñ bindambo undane biutat.’ Sindi gĩnañjili biañgan nep galk tambi, nep kasile-kuumda, nak Beptoñ ñautat wala sindi naka tĩmbi nandi-silisili tĩneliñ. Neta, Bepnali nak napma klembi, loloñ sinik patakta.

²⁹ Nepek gamamek indaukak win nak man ñĩn itañgan sani-talelet, win kusei ñĩndiñda: nak sanit wolok tuop indaukak, wolondamek sindi nak manda biañgan elet win gumañ nandi-kwambiñ danekaliñ.

³⁰ Nak sin gĩta manda nombo yousim sansanlok nain lakatgot pat-namlak, win kusei ñĩndiñda: kwettok kandikñe ama Satan endi nep tĩmbi kolauttok biupi tilak. Endi nepek no ti-namektok gembĩ nim palmilak,

³¹ gan nak wandingan embi nim kimĩsip tĩmĩlet. Tambo nak Bepna gĩnañnali kasilelet win kwelan kuañdi nambi-nandi-dakleneliñdok Bepnali nani-dikñeñguk wolok tuopgan tilet.

Ale, ip mlapi, pim ñana.”

15

Wain komba sisinik win Yesu en wakan

1 Tĩmbi Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enbi eñguk, “Natna wain komba sısınık, tĩmbi nokok Bepnalĩ wain kenalok kandıkñe ama.

2 Endĩ nokok kĩtna gayam bien nĩm laliañ gĩtik wĩn dombĩmbi, ep kolĩm ñalak. Tĩmbi nokok kĩtna gayam bien laliañ walĩ bien lali-sınık tanelĩñdok endĩ tĩ-dĩndĩme kena pa tĩlak.

3 Tĩmbi komba kii gayam bien lalilalilok tĩ-dĩndĩm eañ, wandin nak manda sanbambi nandĩ-dasiñgĩlĩñ walĩ ikan sep tĩ-dĩndĩm eumbi, Kunum Yambattok dainan dĩndĩm indañgĩlĩñ.

4 Tĩkap kii gayamdĩ komba plon nĩm yousĩm patakta, walĩ engan bien laliuktok tuop nĩm, wĩndĩñgangot tĩkap sındĩ natnalok plon nĩm yousĩm pakañda, bienjĩ lalineliñdok tuop nĩm. Wĩndĩñda tĩmbi sındĩ natnalok plon yousĩmbi pat-ta-kunekalĩñ, tĩmbi natna sındok plon yousĩmbi pat-ta-kuutat.

5 Natna wain komba, tĩmbi sındĩ nokok kĩtna gayam. Nin endĩ nokoñ yousumbi, nak bo endoñ yousĩletta, walĩ wakan bien asup pa lalilak. Wĩn kusei ñĩndĩñda: nak napma klembi, bien lalilalilok telak no nĩm patak.

6 Tĩkap ama nolĩ nokoñ nĩm yousĩmbi patakta, endĩ komba gayam dombĩ kokottok wandin: wĩn tĩke kolĩmbi, yañetaumbi, kii gayam dĩwĩn gĩta ep kiupi, komba gĩnañ ep siu dĩndĩlok.

7 Tĩkap sındĩ nokoñ yousĩm pakañ, tĩmbi nokok mandana nandĩ-dasiñgĩlĩñ wĩn kĩmĩt-kle-kuañda, sındĩ Kunum Yambattĩ wĩndĩñ ba wĩndĩñ tĩ-samektok nandañ wala kĩndem nĩ-nandumbi, nandĩ-samekak.

8 Nandĩ-samumbi, sındĩ telak wĩndĩñ plon bien asup laliumbi, nokok gwañgwanai kuañ wĩndĩñ inda-daklelak, tĩmbi nokok Bepnalĩ kot gĩñgĩt tĩkelak.”

9 Yesulĩ yousĩmbi, gwañgwañiila enguk, “Beptĩ nep galk tañguk, wĩndĩñgangot nak sep galk tañgut. Tĩmbi nak yousĩmbi, sep galk ta-ñauttok sındĩ nokoñ yousĩm patnekalĩñ.

10 Wĩn natna Bepnalok endĩkñe mandan kĩmĩt-kle-talembi, endoñ yousĩm patet, tĩmbi endĩ yousĩyousĩñgan nep galk talak, wĩndĩñgangot tĩkap sındĩ nokok endĩkñe mandana kĩmĩt-kleañda, sındĩ nokoñ yousĩm patnekalĩñ, tĩmbi nak yousĩyousĩñgan sep galk tautat.

11 Wĩn nak sĩmba sasat nandĩlet wĩn sındĩ bo nandĩmbi, gĩnanjĩ gĩnañ tokñeumbi pat-samektok nandĩlet, wala tĩmbi nokok mandana kĩmĩt-kleneliñdok sanĩt.

12 Tĩmbi endĩkñe mandana wĩn ñĩndĩñ: nak sep galk tañgut, wĩndĩñgangot sındĩ gĩnañjĩlĩ tambo tĩke-galk tĩ-ta-kunekalĩñ.

13 Tĩkap ama nolĩ noliila ep galk tambĩ kĩm-semekta, endĩ ep galk tĩndĩlok telak dĩwĩn gĩtik patak wĩn makle-sĩn tauk.

14 Tĩmbi tĩkap sındĩ nokok endĩkñe mandana kĩmĩt-kle-kuañda, sındĩ nokok notnai sĩnık inda-dakleañ.

15 Nak sĩnda kena gwañgwa nombõ nĩm sanlet, tambo nak sĩnda nokok notnai sanĩ-talelet. Wĩn kusei ñĩndĩñda: kena gwañgwalĩ molomdĩ nek nandĩ-sambat tĩlak wĩn nĩm nandĩlak, gan nokok Bepnalĩ nepek gĩtĩñgĩtik nanguk wĩn nak sĩnda sanĩ-dakle-talewambi, sındĩ ikan nandĩ-taleañ.

16 Sındĩ nak nĩm nep kasĩleñgĩlĩñ. Tambo natna sep kasĩlembi, ñĩndĩñ tĩnelĩñdok sep dangut: sındĩ ñambi, bienjĩ tĩmbi indaukak, wĩn bien papat kwambĩñgan palekak wandin. Wĩndĩñ indaumeak, sındĩ nokok kotna plon Bep kĩtĩñmĩmbi, nepek no ba no tĩ-samektok nĩ-nandañ, endĩ wolok tuop sĩnık tĩ-samekak.

17 Nak endĩkñe manda ñĩn bĩndambo sanba nandĩwĩt: sındĩ gĩnañjĩlĩ tambo tĩke-galk tĩ-ta-kunekalĩñ.”

Gwañgwañiilok mĩlap inda-semekak wala Yesulĩ eu inda-semguk

18 Yesulî bîndambo yousimbi, ñîndîñ enguk, “Amatam kwelalok giñgî t kuañdî nandî-kunjitta tî-samumbi, wolonda sîndî nîm nandî-kamalanekaliñ, wîñ kwelalok giñgî t kuañdî dama naka ip nandî-kunjitta tî-namgîliñ.

19 Sîndî kwelalok giñgî t kuumda, endî sînda nandum endok nosii tîmbîmbi, sep galk tanelîñ. Gan nak endok boñgîpsînan nanin sep kasîlewambi, sîndî natnalok giñgî t nai kumbi, kwelalok giñgî t nombo nîm kuañ. Kusei wala tîmbi endî sînda nandî-kunjitta tî-samañ.

20 Sîndî manda ñîñ dama sangut wîñ nandî-tombî t, ‘Kena gwañgwa sîlanindî molomjîlok kapmainan kuañ.’ * Kusei wala tîmbi tîkap kwelalok giñgî t tîiîli nak nep tîmbi kolauttok nep kle-gîmgîm eñgîliñda, wîndîñgangot sîndî bo sep tîmbi kolanelîñdok sep kle-gîmgîm enekaliñ, tîmbi tîkap endî nokok mandana nandî-dasimbi kîmî t-kleñgîliñda, wîndîñgangot endî sîndok mandanjî bo nandî-dasimbi kîmî t-klenekaliñ.

21 Endî Bep nani-mukuk en nîm nandî-kîliñ tîñmañ, wala tîmbi sîndî nokok giñgî t nai kuañda tîmbi endî kolan wandin wîñ tî-samnekalîñ.

22 Nak indambi, Bepnalok mandan engut wîñ ikan nîm enbamda, yomjîlok mîlap nîm pat-semek. Gan nak indambi, endok mandan engutta tîmbi endî yom tîndîlok e-tembî manda no nîm pat-semek.

23 Naka nandî-kunjitta tî-namlaktî Bepnala bo nandî-kunjitta tîñmîlak.

24 Ba nak kundit gembînat gîtikînin amalî nîm tîndîñ endok boñgîpsînan nîm pa tîmbamda, yomjîlok mîlap nîm pat-semek. Gan endî kundit wîñ kañgîliñ, ganmek Bep nîta nandî-kunjitta tî-nîmgîliñ, wala tîmbi yomjîlok mîlap kîmîlîm pat-semek.

25 Endok endîkîne mandanjî gînañ ñîndîñ youyoulîñ patak, ‘Endî naka slakan nandî-kunjitta tî-namgîliñ,’ ☆ tîmbi manda walî bien tîmbektok endî wîndîñ tî-namgîliñ.”

Yesulî Dîndîm Woñdî gwañgwañîi ep tîmbî pañgîtauktok e-kwambîñ dañguk

26 Yesulî yousimbi enguk, “Siñgimek nak sîndok Pañgembîlanjî wîñ Beptok kandañ nanin nî-muletat. Woñ walî Beptoñnan nanin pîmbi, endok kusatna e-dakle tîmbekak,

27 tîmbi sîni bo nokok kusatna e-dakle tî-ta-kunekaliñ. Wîñ kusei ñîndîñda: sîndî nak kena kusei kîmîkut naningan nakîta ku-ta-bañ.

16

1 Nepek kolan sanî t wandin walî inda-samumek, sîndok nandî-kîlîktînjî wolonda nîm pî pîuktok nak manda gîtîk wîñ sanî t.

2 Endî it kiyaunjî gînañ nanin sep kle-kolîmbi, pawan kunekaliñ. Tîmbi wîndîñgot nîm. Nain indaumbi, nin endî sîndoñnan nanin no wîlî kîmbekakta, endî ‘telak wolok plon Kunum Yambat kîmî t-klelet’ em nandukak, gan endî tîmbi kamalaukak.

3 Endî Bep nî tî nîm nandî-kîliñ tî-nîmañda tîmbi wîndîñ tî-samnekalîñ.

4 Nepek gamamek indaukak, wîñ nak man ñîñ itañgan sanî-talelet. Wîñ kusei ñîndîñda: nak sanî t wolok tuop tî-samnekalîñ, wolondamek nak endok plon manda sangut wîñ sîndî nandî-tomnekalîñ.

Nak sîñ gîta kuñgutta tîmbi kena kusei kîmîkut wolonda nepek wolok kasat gama nîm tî-sangut.

5 Gan man ñîndîñgî t nak Bep nani-mukuk endoñnan ñaupî tîlet, gañgan sîndoñnan nanin noli ‘Dîk dendîñ ñaukañ?’ wîndîñ no nîm nani-nandañ.

6 Tambo nak ñañalok manda mîlap wandin sanletta tîmbi, sîmba gawattî sîndok gînanjî tokñelak.

* 15:20: Manda wolok walan wîñ ñîndîñ: kena molomda nîtek indañmîlak, wolok tuopgan endok kena gwañgwanla indañmîlak. ☆ 15:25: Kap 35:19, 69:4

⁷ Gan nak manda ñĩndiñ elet wali biañgan tilak: nak sambi ñautat wolok bien wali sĩndoñ inda-samekak. Neta, tĩkap nak nĩm sambi ñautta, Pañgembĩlali sĩndoñ nĩm bĩwĩk. Tĩkap nak sambi ñautatta, nak en nĩ-mulambi, sĩndoñ bĩukak.

⁸ Bĩmek, kwelalok gĩngĩtĩiila tĩmbi dakle-semumbi, nandi-kwambiñ danekaliñ, wĩn yom wĩn nek sĩnĩk, ba nin endi wĩn dĩndĩm sĩnĩk, ba Kunum Yambatti nĩtek sĩnĩk yambi-danbekak wĩn endi nĩm nandi-daklembi, nandum kamalalak.

⁹ Wĩn ñĩndiñ: endi nak nĩm nandi-kĩlĩkti ti-namañ, wali yom biañgan sĩsĩnĩk.

¹⁰ Tĩmbi dĩndĩm kuñgulok kandañ wĩn ñĩndiñ: nak Beptoñ undane ñawambi, sĩndi nombo nĩm nambĩnekalĩñ, wali nak dĩndĩm sĩnĩk wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

¹¹ Tĩmbi ka-dani kenalok kandañ wĩn ñĩndiñ: Kunum Yambatti kwet ñolok kandiĩkĩe ama Satan ikan ka-danbi, tambon ombi-tĩkeuktok eu taleñgukta tĩmbi amatam bo yambi-danbekak.

¹² Manda sansanlok gama asup patak, gan man ñĩndiñgĩt sĩndi wĩn gĩtik nandi-daklembi, nandi-dasineliñdok tuop nĩm.

¹³ Gan Woñdi Kunum Yambattok kusal sĩsĩnĩk wĩn tĩmbi inda-daklelak. Endi pĩmek, sĩndok nanandĩnji ep tĩmbi pañgĩtaumbi, Yambattok kusal sĩsĩnĩk wĩn nandi-daklenekalĩñ. Wĩn kusei ñĩndiñda: Woñdi enlok nanandĩnla manda no nĩm eukak, tambo manda nĩtek nĩmbĩmbi nandĩlak wolok tuop endi eukak, ba nepek nek siñgimek indaukak wĩn sanbi indaukak.

¹⁴ Tĩmbi endi nak manda nĩmbambi nandĩlak wĩn sanbi indaukakta tĩmbi, endi nokok kusatna engano wĩn tĩmbi inda-dakleukak.

¹⁵ Bep nĩtok nanandĩnet wĩn noñganda tĩmbi nak ñĩndiñ sanit, ‘Nak manda Woñda nĩmbambi nandĩlak wĩn sĩnda sani-dakleukak.’ ”

Mĩlapsĩlok kĩnjannan sĩlĩsĩlĩ gwañgwañiiloñ inda-semekak

¹⁶ Yesuli yousĩmbi enguk, “Nain nĩm ombataumbi, sĩndi nombo nĩm nambĩnekalĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo nambĩnekalĩñ.”

¹⁷ Wĩndiñ eumbi, endok gwañgwañi dĩwĩndi nĩsĩñgan ñĩndiñ eñgĩlĩñ, “Endi ñĩndiñ elak, ‘Nain nĩm ombataumbi, nĩndi nombo nĩm kanekamĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo en kanekamĩñ,’ tĩmbi ‘Endi Beptoñ undane ñaukakta tĩmbi wĩndiñ indaukak.’ Manda wolok walan wali nek plon e-yout tilak?”

¹⁸ Wĩndiñ eñĩpi, nĩsĩñgan e-nandiñgĩlĩñ, “ ‘Nain nĩm ombatalak’ manda wolok walan wĩ nĩtek? Nek elak wĩn nĩndi nĩm nandi-dakleamĩñ.”

¹⁹ Tĩmbi endi wala nĩ-nandĩnelĩñdok nandumbi, Yesuli yambi-nandi-daklembi enguk, “Nak ñĩndiñ sanit, ‘Nain nĩm ombataumbi, sĩndi nombo nĩm nambĩnekalĩñ, tĩmbi nain nĩm ombataumbi, bĩndambo nambĩnekalĩñ.’ Wĩn manda wolok kuseila sĩngan e-nandi tañ ba?”

²⁰ Manda et wali biañgan sĩnĩk. Tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: nak kĩmbambi, sĩndi kut-blamblan embi, mano tĩnekalĩñ, gan kwelalok gĩngĩtĩiilĩ sĩlĩsĩlĩ tĩnekalĩñ. Tĩmbi sĩndok gĩnañjĩ mĩlata sĩnĩk taumbi patnekalĩñ, gan sĩndi bĩndambo nambĩmbi, sĩndok nandi-mĩlapsĩlok kĩnjannan sĩlĩsĩlĩ inda-samekak.

²¹ Wĩn tamdi gwañgwa tĩkelak wandin inda-samekak. Endok pĩngĩp gawat tĩndĩlok nainĩn indalakta tĩmbi gĩnan mĩlata sĩnĩk taumbi patak, gan endi gwañgwa tĩkemek, gwañgan indaĩmĩlak wali sĩlĩsĩlĩ mĩumbi, mĩlap wĩn ip kamalalak.

²² Wĩndiñgangot nain ñolonda sĩndok gĩnañjĩ mĩlatalak, gan nak bĩndambo bĩ sambambi nambĩnekalĩñ, wolonda walenjĩlĩ bo kĩndem daumbi, sĩlĩsĩlĩ gĩnañjĩ tokĩneukak, tĩmbi ama nolĩ sĩndok sĩlĩsĩlĩnjĩ solom tĩkeneliñdok tuop nĩm.

²³ Nain wĩn indaumeke, sĩndi nepek nolok plon nombo nĩm nak nani-nandĩnekalĩñ. Wĩn biañgan sĩnĩk. Tĩmbi nak ñĩndiñ sanlet: sĩndi nepek no ba nola nokok Bepnala nĩ-nandĩnekalĩñ, wolok tuop endi nokok kotna plon samekak.

²⁴ Sindi nokok kotna plon enda nepek nola nim ni-nandi-ta-bingilinh. Ale, man nin sindi kindem gningnembi, ni-nandi ti-ta-kunekalinh, timbi wolok tuopgan inda-samumbi, nandi-silisilili ginañji tokneukak.”

Milap kusei kusei indaukak, gan Yesuli kwettok gembin kolan win ip wila pinguk

²⁵ Yesuli yousimbi, nindeinh enguk, “Nak manda sani-ta-bilet win eyout mandalingot sanlingut, gan nain indaumbi, nak manda enipi, eyout manda nombo nim sanbetat. Tambo nokok Bepnalok plon indaingan kasat ti-sametat.

²⁶ Nain wolonda sindi nokok kotna plon Bep ni-nandinokalinh. Nak Bepti sep kimilektok ni-nandutat windinh nim sanlet, tambo nindeinh sanlet: win sin en nandinokalinh.

²⁷ Win kusei nindeinda: sindi ginañjili nak nep galk tambi, nak Beptoinan nanin pingut win nandi-kwambinh da-kuañda timbi endi sep galk tambi, ni-nandinji nandi-samekak.

²⁸ Nak en gita pakap kwelan pimi indaingutta, man nin kwet nin bimbi, endoin undane loupi tilet.”

²⁹ Windinh eumbi, gwañgwañiili ningilinh, “Ei! man ip dik eyout manda bimbi, manda indaingan ninilañ win!

³⁰ Man nin nindi gambi-nandaminh, win dik nepek gititigitik nandi-talelañ, timbi nindi gama nim gan-nandinambi, dik ikan nindok nanandin ka-nandi-daklelañ. Kusei wala timbi nindi dik Kunum Yambattoinan nanin pinguin win nandi-kwambinh daminh.”

³¹ Timbi Yesuli tambane enguk, “Ba sindi biaingan ip nandi-kwambinh da-namañ ba?

³² Nandañ! Nim ombataumbi, nain nin ip inda-talelak: nokok kanjiknaili sep kleumbi, sindi nak nambium, natnaingan palambi, sindi noingan noingandi papusen-emb, isinan pi ña-talenetañ, ganmek nokok Bepnal nakita patakta timbi nak natnaingan nim paletet.

³³ Sindi nokok ginañ kuañda timbi busuk bisiknat win kasileumbi pat-samektok nak manda win sanit. Kwelan ñolok milap kusei kusei pat-samlak, gan nak kwelalok gembin kolan win ip wila pingukta timbi sindok simbatsi saleun.”

17

Yesuli enla ba gwañgwañiila nimolo tinguk

¹ Yesuli manda win eu taleumbi, kunum ginañ deium loubi, Beula nimolo nindeinh tinmidinguk, “Ambep, nak milap bembi, kimbettok nain ip indalak. Dik nandi-namumbi, nak dikok Ninañgali kusaka engano win timba inda-dakleuktok dik bo nokok kusatna engano win timbi inda-dakleukañ.

² Dik ama nep kimit-klenelindok namguñ, timbi nak kuñgu taletalen nimnat enda emettok nandinguin, wala timbi dik nak amatam gitik yambi-dikneuttok napikuñ.

³ Timbi kuñgu taletalen nimnat wolok walan win nindeinh: endi Kunum Yambat sisinik noingangot dik nandi-kiliñ ti-gamañ, timbi Yesu Mesia dik nani-mukuñ naka nandi-kiliñ ti-namañ.

⁴ Dik naka kena timbettok namguñ win gitik timba taleinguk, timbi telak wolok plon ditnalok kusaka engano win kwelan ñolok timba inda-dakleinguk.

⁵ Ale, Bep, man nin dik nandi-nambi, natnalok kusatna engano win nindeinh timbi inda-daklewin: kwet gama nim indañlimbi, nak dikita kuñpi, nokok pipapatna engano pat-namguk win dik bindambo naka namumbi pat-namun.

⁶ Dik kwelan kuañ endoinan nanin diwin ep danbi, nokok gwañganai kunelindok yapikuñ, timbi nak dikok kusaka enda eni-dakle-semambi, endi dik nandi-kiliñ ti-gamañ. Win endi dikok gitingtkai, gan dik nakita kunelindok yapikuñ, timbi nak yambi-diknewambi, endi dikok mandañga kimit-kle-kumbi,

⁷ man ñindiñgít nambi-nandi-dakleañ, wín dík nepek gítíñgítík namumbi pat-namlak walí biañgan dikoñnan nanin. Endí wíndiñ nandi-dakleañ,

⁸ wín kusei ñindiñda: dík manda naka nanguñ wín nak enda enba taleñguk. Ewambi, endí nandi-dasimbi, nak dikoñnan nanin pí indañgut wín biañgan ka-nandi-dakleañ, tímbi dík nani-mukuñ wín ip nandi-kwambiñ da-taleañ.

⁹ Nak enda tímbi nímolo tí-gamlet. Nak man ñindiñgít kwelan kuañ gítíkta nímolo ním tí-gamlet. Tambo nak ama nin dík nokok gwañwanai kuneliñdok yapíkuñ endañgot nímolo tí-gamlet, wín kusei ñindiñda: endí dík kok gíñgítikai síník.

¹⁰ Wín nokok gíñgít kuañ endí gítík dík kok gíñgítikai, tímbi dík kok gíñgítikai gítík endí nokok gíñgítinaí. Tímbi endok kuñgunjílí nokok kusatna engano wín tímbi inda-daklelak.

¹¹ Nak kombíkan dikoñ bíutat, tímbi kwelan ñolok nombo ním yousímbi kuutat, gan endíla kwelan yousímbi kunekaliñ.

Bep Gíngi Síník nítí noñgan tamík, wíndiñgangot endí bo noñgan tñeliñdok dík nandi-nambi, dík kok gembíñga naka namguñ walí ep kamaiukañ.

¹² Nak en gíta kuñpí, dík gembí namguñ walí ep kamaimbi yambi-díkñe-ta-bíñgut. Tímbi endoñnan nanin no kolandok gíñgít kuñguk en noñgandíñgot kolañguk, nolii díwínlí ním. Wín manda youyoulín patak walí bien tímbektok wíndiñ indañguk.

¹³ Ale, nak dikoñ bíupi tílet, gan nak nandi-sílísílí tílet wolok tuopgan endí bo nandi-sílísílí tñeliñdok nak kwelan ñolok gamañgot patetta manda gítík ñín enbambi nandañ.

¹⁴ Dík manda nanguñ wín nak enda ení-talewambi, endí nandi-dasiñgíliñ, tímbi natna kwet ñolok gíñgít ním kulet, wíndiñgangot endí bo kwet ñolok gíñgít nombo ním kuañ, wala tímbi kwelalok gíñgít kuañdí nandi-kunjitta tí-semañ.

¹⁵ Dík kwet ñalínin yapma tíkeuñdok nímolo ním tí-gamlet. Tambo nak ñindiñ nímolo tí-gamlet: dík ep kamaiumbi, kolan molomdí ep tímbi kolaneliñdok tuop ním.

¹⁶ Natna kwet ñolok gíñgít ním, wíndiñgangot endí bo kwet ñolok gíñgít ním kuañ.

¹⁷ Wíndiñda tímbi dík kok mandañgalí kusaka síníník wín e-daklelak, walí ep tímbi pañgítaumbi, endí dítnalok gíñgítikaiñgot kunekaliñ.

¹⁸ Dík nak kwelan nani-mulímbi indañgut, wín dík kok kenañga tímbebtok. Wíndiñgangot nak bo endí kwelan ení-mut-talelet.

¹⁹ Tímbi endí bo biañgan kuñgunjí dík kok bí-gamneliñdok nak dík kok kenañga tímbebtok kuñguna dík kok bí-gam-talelet.”

Nín endí Yesu nandi-kílíktí tíñmínekaliñ enda nímolo tíñguk

²⁰ Tímbi Yesulí nímolo yousím tímbi eñguk, “Bep, nak gwañwanai 11 endañgot nímolo ním tí-gamlet. Tambo nak amatam nin endí gwañwanailok mandanjí nandi-mbi, nandi-kílíktí tí-namnekalíñ, enda bo nímolo tí-gamlet.

²¹ Wín Bep dík nokok gíñañ palímbi, nak dík kok gíñañ palambi, nítí noñgan tamík, wíndiñgangot endí bo noñgan tñeliñdok nak nímolo tílet. Tímbi kwelan kuañ gítíktí dík wakan nak nani-mukuñ wín nandi-kwambiñ daneliñdok nak nandi-kílíktí tí-namnekalíñdí Bep nítok gíñañ patneliñdok nímolo tílet.

²² Nítí noñgan tamík, wíndiñgangot endí bo noñgan tñeliñdok nak nandi-sembi, dík pipapat engano naka namguñ pat-namlak wín emambi pat-semalak.

²³ Wín endí noñgan síník inda-talembi, noñgan tñeliñdok nak endok gíñañ palambi, dík nokok gíñañ patañ. Endí wíndiñgan noñgan tñekaliñ, wolonda kwelan kuañ gítíktí ka-nandi-daklenekaliñ, wín dík wakan nani-mukuñ, tímbi dík nak nep galk tañguñ, wíndiñgangot nak nandi-kílíktí tí-namañ wín ep galk tañguñ.

²⁴ Kunum kwet gama ním indañlímbi, dík nak nep galk tañguñda tímbi pipapat engano wín namguñ pat-namlak. Bep, nak ñindiñ indauktok nandi-galk talet:

amatam nakita kuneliñdok namguñ, endi bo natna kuutatnan nakita kumbi, nokok pipapat engano win kanekaliñ.

²⁵ Bep ep tindin dindim molom, kwelalok giñgitiñiil dika nim nandi-gamañ, gan nakta nandi-kiliñ ti-gamlet, timbi dik nani-mul+mbi indañgut win nokok gwañgwanai ñali ka-nandi-tom-taleañ.

²⁶ Nak dikok kusaka engano win daut semgut, timbi yousimbi daut sem-ta-ñautat. Win dik nak nep galk talañ, windiñgan endi bo tambo ep galk taneliñdok ba nak en gita kuuttok windiñgan ti-semetat.”

Yesuli enlok kusal timbi inda-dakleuktok kim m+lap, gwañgwañiiloñ inda-semguk

18

Yesu tikeñgiliñ

(Matayo 26:47-57, Maleko 14:43-53, Luka 22:47-54)

¹ Yesuli nimolo timbi taleumbi, gwañgwañiil git pakiliñnan nanin pim ñambi, tuk no koi Kitlon win dikñembi, oliv komba kena no wandiñ pakuknan ña tomgiliñ.

² Endi wolok nain asup kimin tañgiliñda timbi Judas Yesu endok kanjikñiilok kisinan kimilepi tiñguk endi bo kwet win nandiñguk.

³ Windiñda tapma ama biesi git Falisi amali tapma ittok kamaikamai ama diwin eni-mukiliñ en wakit Romalok mik ama diwin Judasli ep kiulimbi, endi tou git sipalak ep pindopi, miktok nepenepek epmumbi, Judasli yanañgiliñmbi, kwet wolok biñgiliñ.

⁴ B+umbi, Yesuli nitok indañmektok win ikan nandi-taleñpi, ña ep timbi indaumbi enguk, “Sindi nin lonjañ?”

⁵ Eumbi tambane niñgiliñ, “Yesu Nasalet nanin.” Eumbi enguk, “Win nak ñakan.” (Timbi Judas Yesu kanjikñiilok kisinan kimikuk endi ama wolok boñgipsinan ikuk.)

⁶ Yesuli “Win nak ñakan” windiñ eumbi, wolongan amali nandi-silikñembi, siñgisiñgilok ñambi, pi p-taleñgiliñ.

⁷ Windiñ timbimbi, bindambo eni-nandimbi eñguk, “Sindi nin lonjañ?” Eumbi, “Yesu Nasalet nanin” windiñ niñgiliñ.

⁸ Eumbi, Yesuli tambane enguk, “Win nak ñakan win ikan sanit. Windiñda tikap sindi nak nep lonjañda, notnai ñin yambiumbi ñawit.”

⁹ Yesuli manda windiñ eñguk, win endi dama Beula ñindiñ niñguk wali bien timbektok eñguk, “Dik ama nakita kuneliñdok namguñ win nak yambi-dikñewambi, no nim paikiliñ.”

¹⁰ Timbi Simon Petloli kakit tike biñguk win tiañeum lambumbi, tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa silanin no koi Malkus endok pawan kit dindim kandañ nanin wilalim pi piñguk.

¹¹ Windiñ timbimbi, Yesuli Petlola niñguk, “Dikok kakitka kwelnan suaum piwin. Bepnali engan m+lap ñin kim+it-namguk win nitakta timbi nim bembet?”

¹² Timbi mik ama wakit endok telak damanji ba tapma ittok kamaikamai ama endi Yesu tikembi, kii imbi

¹³ nañgipi, ama no koi Anas endoñ dama ñañgiliñ. Anas endok wembanlok wapai koi Kaiafas endi gwilat wolonda tapma amalok telak damanji kuñguk.

¹⁴ Win Kaiafas en wakan Juda ama biesila nanandi dama ñindiñ emguk, “Ama noñganliñgot amatam gitiktok kinjanji kimbek win kindem.”

Petloli Yesula “Nim nandiñmilet” eñguk

(Matayo 26:58,69-70, Maleko 14:54,66-68, Luka 22:55-57)

15 Yesu nañgip ñañilimbi, Simon Petlo git Yesulok gwañgwa no * endi siñgi klem ñañgimik. Tapma amalok telak damanji endok sambaliili gwañgwa no win nandimñgiliñ, wala timbi endi telak damalok il sañ jimba ginañ Yesu kindem klem loñguk,

16 gan Petloli telak yama pawan ikuk. Timbi gwañgwa nin telak damanjilok sambaliili nandimñgiliñ endi pi ñambi, telak yama kandikne wembela Petlolok plon manda nimbimbi, yama pialimbi, gwañgwa wali Petlo nañgimbi, ginañ loñgimik.

17 Loumbi, yama kandikne wembe wali Petlo ni-kañbi eñguk, “Nim kañbi, dik bo ama wolo gwañgwa no?” Eumbi niñguk, “E, nak nim.”

18 Sasale tiñgukta timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa git tapma ittok kamaikamai ama endi komba sim ipi, sei-palimbi, Petlo endi bo boñgipsinan ña ipi, komba sei-pakuk.

*Tapma amalok telak damanji Yesu ni-nandinandi tiñguk
(Matayo 26:59-66, Maleko 14:55-64, Luka 22:66-71)*

19 Timbi Anas tapma amalok telak damanji damañgan pakuk endi Yesu ni-kañbi, endok gwañgwañilok plon ba manda e-daut tilñguk wolo plon ni-nandinandi tiñguk.

20 Timbi Yesuli ñindiñ tambane niñguk, “Nak amatam gitikta indañgan manda engut, win Juda amatam gitikti it kiyaunji ginañ ba tapma ilan kimin tañ wolo nain tuop manda eni-daut ti-sem-ta-kuñgut, timbi nak kwet sembinnan nepek no nim eñgut.

21 Wala timbi nekta naka nani-nandilañ? Manda enbambi nandimñgiliñ enda eni-kaukañ; endi mek nak nek engut win nandañ.”

22 Windiñ eumbi, kamaikamai ama ñasiñgan ikiliñ endoñnan nanin noli Yesu timan dai plon wipi niñguk, “Dik tapma amalok telak damanji enda nitakta manda windiñ tambane ñilañ?”

23 Eumbi tambane niñguk, “Manda ewa kamalalakta, win kusei nani-dakleumbi nandawa, ba dindim eletta, dik nekta slakan nitañ?”

24 Timbi Anasli eumbi, Yesu kii im-bimbini nañgip ñambi, tapma amalok telak damanji Kaiafas endoñ ñañgiliñ.

*Petloli Yesula ‘Nim nandimilet’ bindambo eñguk
(Matayo 26:71-75, Maleko 14:69-72, Luka 22:58-62)*

25 Timbi Simon Petloli komba sei-palimbi, ni-nandimbi eñgiliñ, “Nim kañbi, dik bo ama wolo gwañgwa no?” Eumbi, e-kimit-sembimbi enguk, “E, nak nim.”

26 Timbi tapma amalok telak damanji endok kena gwañgwa no, win ama nindok pawan Petloli wili dikneñguk endok wekai dipti Petlola ñindiñ niñguk, “Dik oliv komba kena ginañ en gita kuumbi gambit win!”

27 Eumbi, bindambo “Win nak nim” eumbi, wolongan puputti kitñguk.

*Pilatoli Yesu ama wapmañ kuñgunla ni-nandi tiñguk
(Matayo 27:1-2,11-14, Maleko 15:1-5, Luka 23:1-5)*

28 Kwet salaumbi, Juda ama biesli Kaiafaslok il bimbi, pim ñambi, Yesu nañgipi, kandikne ama Pilatolok ilan ñañgiliñ, gan il ginañ nim loñgiliñ, win kusei ñindiñda: endi Roma ama Pilatolok il ginañ loumda, Kunum Yambattok dainan kolambi, Kamaikamai gwilattok nanañ sandap wolonda naneliñdok tuop nim. It ginañ nim lombi, sañ jimba ginañ palimbi,

29 Pilatoli pim, endoñ ñambi, eni-nandimbi eñguk, “Sindi ama ñala manda nitak embi, kit yout tiñmañ?”

* 18:15: Yoaneli gwañgwa ninda youkuk endi enla eñguk.

³⁰ Eumbi tambane niñgiliñ, “Endi kolan tindi ama nim palimda, dikok kikanan slakan nim kimtneñ.”

³¹ Eumbi, Pilatoli enguk, “Tikap windiñda, sin en tikembi, sinlok endikne mandanji kimt-klembi, manda plon kimilit.” Eumbi, ama biesli niñgiliñ, “Juda nindok endikne mandanli en kinkimlok elak, ✧ gan Roma sindok endikne mandanjli nindi sep lapipi, windiñ tneñdok kimsip patak.”

³² Juda ama biesli Pilatola windiñ niñgiliñ, wali timbi inda-dakleñguk, win Yesuli damañgan kinkim nitein kimbektok e-dakleñguk, manda wali bien timbep tiñguk. ✧

³³ Timbi kandikne Pilatoli ama bieslok mandanji nandi-talembi, kandikne amalok it ginañ undane lombi, Yesu kitinnum bumbi ni-nandimbi eñguk, “Ba dik ñakan Juda amatamdok ama wapmañji ba?”

³⁴ Eumbi tambane ni-nandiñguk, “Ba dik manda win ditnalok nanandiñgala elañ, ba diwindok manji klembi elañ?”

³⁵ Eumbi niñguk, “Natna Juda ama nim, wala timbi dikok kusaka nitek nandigamet? Win ditnalok amatamgai git tapma ama biesli gepbi, nokok kitnanan gapikañ. Dik nitek sinik tiñguñ?”

³⁶ Eumbi tambane niñguk, “Nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim. Win kwet ñolok palimda, nokok kena gwañwanaili kanjiknai mik ti-semumbi, endi nitek plon nepbi, Juda ama bieslok kisinan napitneliñ? Gan nokok ama wapmañ kuñguna win kwet ñolok nim.”

³⁷ Timbi Pilatoli niñguk, “Windiñda ditna ama wapmañ windiñ elañ ba?” Eumbi tambane niñguk, “Naka ama wapmañ nanlañ win dindim elañ. Win kusei biañgan sisinik win e-dakle kena timbettok menali napmumbi, kwelan indañgut. Timbi nin endi kusei biañgan sisinik win tike-kwambiñ dalok nandi-galk tañ gitik endi nokok mandana nandimbi nandi-dasiañ.”

³⁸ Eumbi, Pilatoli niñguk, “Kusei biañgan sisinik win nek sinik?”

Pilatoli Yesulok kolan no nim timbi indañguk, ganmek kimbektok eu taleñguk (Matayo 27:15-31, Maleko 15:6-20, Luka 23:13-25)

Timbi Pilatoli bindambo pimi, Juda amatamdoñ ñambi enguk, “Nakta endok kolan no nim timba indalak.

³⁹ Gan nak sindok ep tindinji no kimt-klembi, Kamaikamai gwilat tuop ama no it kwambiñ ginañ nanin sindok pa pisat-samlet, wala timbi sindi nak ama ñin Juda amatamdok ama wapmañji ninin en pisat-samettok nandañ ba?”

⁴⁰ Windiñ eumbi, endi kwawañganembi, tambane niñgiliñ, “Nim yañ! Barabas kak pisat-nimiñ!” Barabas win endi ama piñpiñen nin Roma ama mik ti-semliñguk. ✧

19

¹ Wolongan Pilatoli eumbi, mik amali toa pisik asupnat gaut gwilapti tindin wali Yesu waipgiliñ.

² Timbi ama wapmañ walan esilimiñipi, toa no pisikñat wali bondinemi, kumbanan kimili pumbi, sauloñ gimin dasi-miñgiliñ.

³ Windiñ tiñipi, ama noñgan noñgan endoñ biñgiliñ tuop endi walan noñgangot timbi, “Judalok ama wapmañji, we!” windiñ nimb, timan dai plon kit pindim wikiliñ.

⁴ Timbi Pilatoli bindambo pimi, kimin gitiktoñ ñambi enguk, “Nandiwit: nak en sindoñ nañgip biwambi, sindi ñindiñ ka-nandiwit: nakta endok yominlok bien lonji nim kañ bilet.”

⁵ Timbi Yesu en toa pisikñat bondinen git sauloñ giminnat wakit pi ilimbi, Pilatoli daut sembi enguk, “Ama ñin kawit!”

⁶ Wíndiñ eumbi, tapma ama biesi git tapma ittok kamaikamai amali Yesu kañgılıñ, wolongan endi wopungan kitimbi eñgılıñ, “Kloñbat plon wili kimbın!” Eumbi, Pilatoli manjınan tikembi enguk, “Nakta endok yomın yolonjiletta timbi sindi en tikembi, kloñbat plon wilit.”

⁷ Timbi Juda ama biesili tambane niñgılıñ, “Endi enla ‘Nak Kunum Yambattok Niñañ’ wíndiñ pa elak, timbi endikñe manda pat-nımlak walinin noli ama wandisi win yandip kımneliñdok elak.”

⁸ Timbi Pilatoli Yesulok plon manda wandin win nandiñguk wolonda endi wili kımneliñdok eu taletalela misi sinik tambı,

⁹ Yesu it gınañ nañgıp lombi, ni-kañbi eñguk, “Dik denanin sinik?” Gan Yesuli tambon no nim tambane niñguk,

¹⁰ wala timbi Pilatoli niñguk, “Nitek? Ba dik manda tambon no nim nanlañ ba? Nak dik slak gambiwam kuuñdok ba ewa kloñbat plon kımbeñdok gembı pat-nımlak, win dik nim nandi-daklelañ ba?”

¹¹ Timbi Yesuli tambane niñguk, “Kunum Yambatti gembı nim gamumda, nepek no ti-nameñdok gembı no nim pakamek. Kusei wala timbi ama nin nak dikok kikanan napıkuk endok yomınlı dikok yomga maklelak.” *

¹² Pilatoli manda wala timbi Yesu kañbiuktok telak lonjiñguk, gan Juda ama biesili kwawa timbi kitimbi, Pilatola niñgılıñ, “No en enla ama wapmañ elak, endi Roma ama wapmañ Sisala kanjik tiñmımbi e-ta-pi tiñmılak. Wíndiñda tikap dik ama ñın kañbiutañda, dik bo Sisalok nol nim indalañ.”

¹³ Pilatoli manda wíndiñ nandiımbi, wolongan endi Yesulok mandan eu taleuktok en nañgıp pımbi, ka-danı amalok pitit plon pipakuk, kwet kawat pındımlı galgalın wolok. (Juda amalok mandanjınan kwet wolok koi win Gabata.)

¹⁴ Sandap wolondañgan Juda amali Kamaikamai gwılattok nepek gitik ti-jumit tiñlımbi, kwet boñgıp taumbi, Pilatoli pitit plon pipapi, Juda amatamda e-sasale manda enbi eñguk, “Ale, sindok ama wapmañji ñın kawıt!”

¹⁵ Eumbi, endi kitimbi eñgılıñ, “Nañgıp ñawıt! Nañgıp ñawıt! Nañgıp ñambi, kloñbat plon wili kimbın!” Timbi Pilatoli enguk, “Nitek? Sindok ama wapmañji ñakan ñak! Ba nak en kloñbat plon wili kımneliñdok eut ba?” Eumbi, tapma ama biesili ñındiñ tambane niñgılıñ, “Nimbek no en ñındok ama wapmañni nim, Sisa en noñgan.”

¹⁶ Wolongan Pilatoli nandi-sembi, Yesu kloñbat plon wili kımneliñdok kisınan kımıkuk.

Yesu kloñbat plon wili kımıñguk

(Matayo 27:32-56, Maleko 15:21-41, Luka 23:26-49)

¹⁷ Wíndiñda mik amali Yesu walinin nañgıp ñambi, enlok kloñbat mıum bembımbi, kwet no koi Kumba Kwandat, Judalok mandanjınan Golgata, wandiñ nañgıp ñambi,

¹⁸ kloñbat plon wıkilıñ. Timbi kolan tındi ama tıpet wakıta yandıpbı, no tombon no tombon, tim Yesu en endok boñgıpsetnan ep samba embi, mambi ikılıñ.

¹⁹ Timbi Pilatoli eu taleumbi, Yesulok kumbam mındiñ plon kundit ñındiñ youp kımıkılıñ, “Yesu Nasalet nanin, Juda amalok ama wapmañji.”

²⁰ Kundit win Juda wakıt Roma ba Grik endok mandanjı plon youp kımıkılıñ, timbi Yesu wıkilıñ win it kwet ñasıñgan pakukta timbi Juda ama asupgandı manda win kañbi pinakılıñ.

²¹ Timbi Juda amalok tapma ama biesili kundit wala kañ nandum tuop nim timbımbi, Pilato nımbi eñgılıñ, “Dik ‘Juda amalok ama wapmañji’ wíndiñ nim yout.

* **19:11:** Yesuli tapma amalok telak damanjı Kaiafas endok plon e-yout tiñguk bek.

Tambo ñindíñ yout, ‘Ama ñali en ‘Nak Juda amalok ama wapmañji’ eñguk.’ ” Wíndíñ eumbi,

²² Pilatoli tambane enguk, “Ewam youlaliñ wíndíñgan palin.”

²³ Tímbi mik amali Yesu kloñbat plon wít-talembi, endok dasindasin típet típet wín ep danbi, molom tuop tuop epgíliñ. Tímbi endi wíndíñgot endok kiupín ombap tíkembali kañgíliñ, wín kiupí wín sandum noñgandíñgot tíndín, dímbó nímnat,

²⁴ wala tímbi endi wala kau kíndem daumbi, nísíñgan ñindíñ eñgíliñ, “Wín wilap-nambi kolauk, wala tímbi molom nin sínk wín indauktok nínđi tímbi-indalok sañala tína!” Wíndíñ embi, tímbi-inda sañala tímbímbi, kiupí wolok molom indaumbi, manda ñindíñ youyoulín patak walí bien tínguk,

“Endi nokok dasindasina ep danbi,

sandumnala tímbi tímbi-inda sañala tíngíliñ.” ✧

Wolok tuopgan mik amali tíngíliñ.

²⁵ Tímbi Yesulok meñ wakít meñlok dalañ, ba Klopas tamín koi Malia, tímbi Malia Makdala nanin endi Yesulok kloñbalí kuseinan ikíliñ.

²⁶ Tímbi Yesuli enlok meñ gít gwañgwan nin gínañlí kasíleñguk wín endi ñasíñgan ilímbi kañbi, gwañgwa wolok plon meñla ñindíñ nínguk, “Tam, ñín díkok níñañga wakan.”

²⁷ Wíndíñ em tambanembi, gwañgwa wala ñindíñ nínguk, “Ñín díkok meñga wakan.” Tímbi nain wolonda gwañgwa walí Yesulok meñ nañgíliñ, endok ilnan ñaumbi ka-díkñeñguk.

²⁸ Wolok síngi kandañ Yesuli nandínguk, wín endi kena nek tímbektok indañguk wín gítík ip tímbi taleñguk. Tímbi manda enlok plon youyoulín patak walí bien tímbektok endi ñindíñ eñguk, “Tukta kímet.” ✧

²⁹ Tímbi kwet kambot nolok gínañ wain tuk kimbíñ wíliñ, wolok pakuk. Wíndíñda ama nolí nepek busukñanen tuk tiañelok no tíkembali, walí wain tuk gínañ wísímbi, komba koi hisop wolok bem kusip bañak gínañ kímpí, man plon kímlím loubi nañguk.

³⁰ Wain tuk kimbíñ wín nañbi eñguk, “Ip tímba talelak.” Wíndíñ eñípi, kumbam bium gwasei píumbi, kuñgun Kunum Yambattok kíinan kímpí kímpínguk.

³¹ Sandap wolonda Sabat patnandí nain wopum indaup tímbímbi, Juda amatamdí wolok tí-pañgípañgíle tíngíliñ. Tímbi Juda ama biesíli ama kloñbat plon yandípmíum pakíliñ endok píngípsíli Sabat nainnan yosím papatta nandum tuop nímbímbi, Pilatolón ñambi níngíliñ, “Dík kíndem nandí-nímbi, mik amala enbímbi, endi endok kesísi kwandat wíli gílo-semum platikan kímbímbi, píngípsí ep pímbi, ep ñawít.” Wíndíñ eumbi, Pilatoli mik amala enbímbi,

³² endi ama típet Yesu gít yandípgíliñ endoñ ñambi, dama nolok kesi kwandai wíli gíloumbi, síngi nolok wíndíñgot tíngíliñ.

³³ Tímbi Yesulón bímbi kañgíliñ, wín en ikan kímpínguk. Wíndíñ kañbi, endok kesí kwandai nímbi wíli gíloñguk.

³⁴ Gan mik ama nolí bambau kandañ basamdí youlí tombímbi, wolongan wekat gít tukti yalímúlímbi, Yesuli biañgan kímpínguk wín inda-dakleñguk.

³⁵ Wín síndi bo nandí-kílikti tínelíñdok nepek wín dailíñgan indaum kañgukti wolok gembín ipi elak. Endok e-dakle mandan walí biañgan tílak, tímbi endi manda biañgan elak wín ikan nandí-talelak.

³⁶ Nepek nek indañguk walí manda youyoulín patak walí bien tímbektok indañguk. Neta, manda nolí ñindíñ elak, “Kwandai no nímbi wíli gílolok,” ✧

³⁷ tímbi no wín ñindíñ, “Endi ama youlí tomtomín enda daut deinekalíñ.” ✧

Yesu sum ginañ kımıkılıñ

(Matayo 27:57-61, Maleko 15:42-47, Luka 23:50-56)

³⁸ Josep Alimatia nanin † endi Yesulok gwañgwa no kuñguk, gan Juda ama biesla mısıñgukta tımbi gitañgitak pat-sembiñguk. Yesu kımıñgukta endi Pilatoloñ ñambi, ñındıñ nı-nandıñguk, “Nak Yesulok dalandan kındem tıke ñawıt ba?” Eumbi nandı-ñımumbi, ñam Yesu kloñbat plon nanin bındıpi, tıke ñañguk.

³⁹ Tımbi Nikodemus ‡ damañgan tim nola Yesu ña kañguk endi bo bıñguk. Endi gwasap mılıñ kındem walan tıpet 30 kilo ba nıtek kiukiulın wın ep bıñguk.

⁴⁰ Ama tıpet endi Yesulok dalandan tıkembi, Juda amalı dalandanjılok plon pa tañ telak wın klembi, gwasap endok plon kımıpi, sandum satnındi tımıp imgımık.

⁴¹ Yesu kloñbat plon wıkılıñ kwet wolok ñasıñgan gwatnam kena no pakuk, tımbi kena wolok gınañ sum kawat tombañ gıtıkıñın no pakuk, wolok ama dalandan gama no nım kımıkımılın.

⁴² Sabat patnandı nain wın indaup tımbımbi, sum ñasıñgan pakukta tımbi endi Yesulok dalandan wolok tıke ña kımıpi, sum telak yama masıpgımık.

20

Yesulok dalandan sum ginañ nım pakuk

(Matayo 28:1-10, Maleko 16:1-8, Luka 24:1-12)

¹ Kena nain kusei kımıkımılınan kwet gama nım salañlımbi, Malia Makdala nanin endi Yesulok sumnan ñambi kañguk, wın kawat sum telak yama masımasıpmın wın tıke lo tambon kımılım pakuk.

² Wındıñ kañbi, woñep ñambi, Simon Petlo gıt gwañgwa no Yesulı gınañlı tıke-kasılelıñguk endoñ ñambi enguk, “Wopumdok dalandan sumnan nanin tıke ñambi, delok kımılım patak wın nındi nım nandıamıñ.”

³ Wolongan Petlo gıt nol endi iset bimbi, sumnan ñandepi

⁴ yakan woñep ñañgımık, gan nol walı Petlo maklembi, dama sumnan tomguk.

⁵ Tombi, telak yama pawan mumuñembi, gınañ deium loumbi, sandum Yesulok dalandan tımıtımılın wın kañguk, gan gınañ nım loñguk.

⁶ Tımbi Simon Petlolı sıñgi klem bı tombi, sum gınañ lombi kañguk, wın Yesulok kwel kınjannan sandumlıñgot pakuk.

⁷ Sandum no endok kumbam imimın walı dıwın no gıt nım pakuk. Tambo sandum wın engan kwasanembi, giñgiñgan kımılım pakuk.

⁸ Tımbi gwañgwa dama sumnan tomguk endi wındıñgot gınañ lombi, nepenepek gıtık wın kañbi, Yesu mılakuk wın nandı-kwambıñ dañguk.

⁹ (Nain wolonda endi Kunum Yambattok mandanlı Mesialı kımnan nanin mılalektok elak wın gama nım nandı-tomgılıñ.)

Yesulı Malia Makdala nanin endoñ indañguk

(Maleko 16:9-11)

¹⁰ Tımbi gwañgwa tıpet endi isetnan undane ñañgımık,

¹¹ gan Malia Makdala nanin endi sumnan undane bı tom papi, pawan ipi, kut-blamblan eñguk. Tıñıpi mumuñembi, sum gınañ deium loumbi,

¹² eñalo tıpet dasindasinjet satnin wın yambıñguk. Endi Yesulok kwel kınjannan pipakımık, nolı kumbam kandañ pilımbi, nolı kesıi kandañ pipakuk.

¹³ Pipapi nıñgımık, “Tam, dık neta kut-blamblan elañ?” Eumbi enguk, “Nokok Wopumnalok dalandan tıke ñam, delok kımılım patak wın nım nandılet.”

† 19:38: Josep Alimatia nanin endi Juda amatamdok kandıkıñenji ba ama wopum no. (Matayo 27:57, Maleko 15:42, Luka 23:50-51) ‡ 19:39: Nikodemus endi Juda amatamdok kandıkıñenji ba ama wopum no. (Yoane 3:1-10, 7:50)

14 Wíndiñ eñipi undanembi, Yesu siñgi kandañ ilimbi kañguk, gan endi en gama nim ka-nandi-tomguk.

15 Timbi Yesuli ni-kañbi eñguk, “Tam, dik neta kut-blamban elañ? Ba ninda lonjilañ?” Ni-kaumbi, Maliali “Kena kandiñe ama kalet” wíndiñ nandiñbi niñguk, “Ama wopum. Tikap dik ñali tike ñañaña, nanbi nandiñbi, dik kwet delok kimilañnan ñambi, natna tike ñam kindit tapliutet.”

16 Timbi Yesuli Malialok koi kitumbi, endi tikile ka-nandi-tombi, Juda mandanjinan “Rabonai” niñguk. (Wín ninlok mandaninan ‘Nokok nandautna’.)

17 Maliali Yesula wíndiñ kitumbi, tike-kaumbi, Yesuli niñguk, “Nambik bi! Nak gama Bepnaloñ nim undane loñgut, wala timbi nombo nim nep kawñ. Dik nokok kwayanailoñ * ñambi, ñindiñ enbekañ, ‘Wín nokok Betna git sindok Bepsi, nokok Yambatna git sindok Yambatsi, nak endoñ undane loupi tilet.’ ”

18 Timbi Malia Makdala nanin endi Yesulok gwañgwañiiloñ ña tombi enguk, “Nak Wopum ip kat” embi, Yesuli manda niñguk wín wakan kasat ti-semumbi nandiñgilañ.

*Yesuli gwañgwañiiloñ inda semb ti-semguk
(Matayo 28:16-20, Maleko 16:14-18, Luka 24:36-49)*

19 Kena nain kusei kimikimilinan sandap wolonda kwet kilim eumbi, Yesulok gwañgwañiili kimin ti-pakilañ. Endi Juda ama biesila misinñgilañda timbi it yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakilañ. Palinñilimbi, Yesu en boñgipsinan indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

20 Wíndiñ e-talembi, enlok kii bim tipet wakít bambau giln daut semumbi, endi Wopum en wakan wín ka-nandi-tom sinik tambi, silisilili tokne-semguk.

21 Timbi Yesuli bindambo enguk, “Busuk pat-samun. Bepti nak nani-mukuk, wíndiñgangot nak bo sindi sani-mutet.”

22 Wíndiñ e-talembi, man woñli ep pendipi enguk, “Sindok ginañji ginañ Dindim Woñ kasilewit! Kasile-talemek,

23 Woñ wali daut samlak, wín Kunum Yambatti ama nolok yomin biñmiñguk ba nim, timbi wolok tuop sindi amatamda kindem ñindiñ eni-dakle-semnekalñ, ‘Yomjilok mlap wín wiat-taletalen,’ ba ‘Yomjilok mlap wín kimilim pat-samlak.’ ”

24 Yesuli inda-semguk wolonda endok gwañgwañii 12 endoñnan nanin no koi Tomas (koi no Didimus) endi nolii git nim pakuk.

25 Nim pakukta, endok nolili ñindiñ niñgilañ, “Nindi Wopum kañgimiñ!” Gan endi enguk, “Tikap nak dautnali biliñdok gil endok kii bim plon nim kautat, timbi kitna niñañli kii bim wandan ginañnan nim suaetat, timbi bambau wanda wín nim tike-kautatta, sindi nek eañ wín nak nim sinik nandi-kwambiñ dautat.”

26 Sande noñgan taleumbi, gwañgwal bindambo it ginañnan kimin timbimbi, Tomasli en gita yakan pakilañ. Endi yama kekak ti sip kwambiñ da-talembi pakilañ, ganmek Yesuli bindambo boñgipsinan bi indam ipi enguk, “Busuk pat-samun.”

27 Wíndiñ eñipi, Tomasla kii bim daulimimbi niñguk, “Kika niñañ kitna gil plon kimipi, kitna ka! Timbi kika kot suapi, nokok bambatna tike-nandi! Dik nandi-bendi nombo nim timbekañ, tambo nak kaik patet wín nandi-kwambiñ daukañ!”

28 Eumbi tambane niñguk, “Dik nokok Wopumna git Yambatna.”

29 Eumbi, Yesuli niñguk, “Ba dik nambilañda timbi nandi-kilikti ti-namlañ ba? Nin endi nim nambañ, gan wandingan embi nandi-kilikti ti-namañ, endi Bepnalok dainan amatam diwín yapma kle pakañ.”

Kusei nekta pepa ñin youyoulin patak

* 20:17: Yesuli enlok kwayañiila eñguk, wín endi gwañgwañiilok plon e-yout tiñguk.

³⁰ Yesulí gwañgwañiilok dausinan jimba kundit diwín asupgan tiñguk, gan wín pepa ñolok ginañnan ním youyoulin patak.

³¹ Gan kundit youyoulin patak walí kusei ñindínda youyoulin: síndí manda ñin pinat nandí tĩmbi, Yesu en Mesia, Kunum Yambattok Níñañ, wín nandí-kwambíñ danekalíñ, tĩmbi nandí-kwambíñ dañipi, endok gíñgítĩii kuañda tĩmbi kuñgu sísinik wín kasilenekalíñ.

21

Yesulí tuk guañ baliliñnan gwañgwañiiloñ inda-semguk

¹ Yesulí gwañgwañiiloñ dama Jerusalem inda-semguk, wolok siñgi kandañ endí bĩdambo Galili kwelan tuk guañ koi Taibelias wolok inda-semguk. Wín ñindíñ:

² Simon Petlo, Tomas (endok koi no Didimus) gít Natanael Kana it kwet Galili kwelan nanin, wakít Sebedilok níñañiit tĩpet ba Yesulok gwañgwañiit tĩpet no yakan kĩmĩn tĩpakĩliñ.

³ Palíñĩlĩmbi, Simon Petlolí noliila enguk, “Nak mĩkbalak lolonjĩla ñautet.” Eumbi níñgĩliñ, “Nĩndí dikĩta yakan ñanetamĩñ.” Wĩndíñ embi, walinin pímbi ñambi, kĩkeñ plon lom ñambi, mĩkbalak lík tiatia kena tiñgĩliñ, gan tim ombap wolonda mĩkbalak no ním epgĩliñ.

⁴ Kwet salaup tĩmbĩmbi, gwañgwañiilí Yesu kĩnanjatnan palĩmbi kañgĩliñ, gan endí en Yesu wín ním ka-nandí-tomgĩliñ.

⁵ Tĩmbi Yesulí kiti-sembi enguk, “Notnai! Ba síndí mĩkbalak no ním epmĩliñ ba?” Eumbi, “Ním epmamĩñ” wĩndíñ nĩmbĩmbi,

⁶ endí enguk, “Ale. Líksí kĩkeñ kít dĩndĩm kandañ kolí pímbi epnetañ.” Eumbi, endí bĩdambo lík wín kolí pímbi, mĩkbalak asup epgĩliñda tĩmbi lík wín tiañeum kĩkeñ plon lambĩlambĩlok tuop ním.

⁷ Wolongan Yesulí gwañgwa ginañlí tĩke-kasĩleañguk endí Petlola ñindíñ níñguk, “Wín Wopum engan!” Simon Petlolí manda “Wopum” wĩndíñ nandĩmbi, dasindasin kiundĩp biñguk wín tĩke dasimbi, Yesuloñ ñaupi, tuk guañ ginañ dikokuk.

⁸ Tĩmbi gwañgwa diwĩndí Petlo kĩkeñ plon klembi, mĩkbalak lík tokñetokñen wín tiañembi, kĩnanjatnan bí tomgĩliñ. Kwet wín mayañgan sínik ním, 100 mita ba nĩtek wolok tuop.

⁹ Kĩnanjatnan pímbi, komba dí-papal kañgĩliñ, tĩmbi komba galk plon mĩkbalak wakít plaua nanañ diwín palĩmbi kañgĩliñ.

¹⁰ Tĩmbi Yesulí enguk, “Mĩkbalak kombĩkan epmĩliñ diwín ep bíwit!”

¹¹ Eumbi, Simon Petlolí kĩkeñ plon lombi, mĩkbalak lík tiañeumbi, tuk pawan kĩnanjatnan lambĩñguk. Mĩkbalak wopum sínik 153 gítik walí pí lík tĩmbi tokñeñgĩliñ, ganmek lík walí ním blañganeñguk.

¹² Tĩmbi Yesulí bímbi, nanañ nanelĩndok enguk. Gwañgwañiilí en Wopum wín ip nandĩñmĩñgĩliñda tĩmbi, endí gítik walí “Dík nin?” wĩndíñ ní-nandĩnep mĩsíñgĩliñ.

¹³ Tĩmbi Yesulí bímbi, plaua wakít mĩkbalak epi, emumbi nañgĩliñ.

¹⁴ Yesulí kĩmnan nanin mĩlakuk wolok siñgi kandañ endí gwañgwañiiloñ wĩndíñ inda-semumbi, nain tĩpet gít no tiñguk.

Yesulí Petlola endok gíñgítĩii yambí-dikñeuktok níñguk

¹⁵ Nanañ nanbí taleumbi, Yesulí Simon Petlo ní-nandĩmbi eñguk, “Simon Yoanelok níñañ, dik nokok gwañgwanai diwín ñin yapma klembi, ginañgalí nak nep kasĩle-sĩnik talañ ba?” Eumbi níñguk, “Tĩmbi, Wopum, nak ginañnalí dik gep kasĩlelet wín dik ip nandĩlañ.” Wĩndíñ eumbi, Yesulí enlok gíñgítĩiilok plon Petlola ñindíñ níñguk, “Nokok sípsip níñanai ep towi tí-ta-kuukañ.”

¹⁶ Tĩmbi bĩndambo nĩ-nandumbi, nain tĩpet tĩnguk, “Simon Yoanelok nĩñañ, dĩk gĩnañgalĩ nak nep kasĩle-sĩnk talañ ba?” Eumbi nĩnguk, “Tĩmbi, Wopum, nak gĩnañnalĩ dĩk gep kasĩlelet wĩn dĩk ip nandĩlañ.” Wĩndĩñ eumbi nĩnguk, “Nokok sipsipnai yambi-dĩkñe tĩ-ta-kuukañ.”

¹⁷ Tĩmbi bĩndambo nĩ-nandumbi, nain tĩpet gĩt no tĩnguk, “Simon Yoanelok nĩñañ, dĩk gĩnañgalĩ nak nep kasĩlelañ ba?” Yesulĩ “Dĩk gĩnañgalĩ nak nep kasĩlelañ ba?” wĩndĩñ eumbi, nain tĩpet gĩt no tĩngukta tĩmbi, Petlolĩ gĩnañ kolaumbi nĩnguk, “Wopum, dĩk nepek gĩtik ip nandĩ-talembi, nak gĩnañnalĩ dĩk gep kasĩlelet wĩn nambĩ-nandĩlañ.” Eumbi, Yesulĩ nĩnguk, “Nokok sipsipnai ep towĩ tĩ-ta-kuukañ.

¹⁸ Wĩn biañgan tĩmbekañ.

Tĩmbi nak ñĩndĩñ ganba nandĩ. Dĩk sim plon papi, dĩtñañgan bĩngwĩlap tembi, delok ñaupĩ nandĩlĩnguñ wolok tuopkan samasamakgan ñalĩnguñ, gan dĩk gĩlik tĩmbekañ nain wolonda dĩk kĩka tĩke-loumbi, nimbek nolĩ gep topmbi, kwet nĩm ñañalok nandĩ-galk talañnan ganañgĩlĩmbi ñaukañ.”

¹⁹ (Yesulĩ wĩndĩñ embi, Petlolĩ Kunum Yambattok koi gĩngĩt mĩuktok telak nĩtek plon kĩmbekak wĩn tĩmbi inda-dakleñguk.) Tĩmbi yousĩmbi, ñĩndĩñ nĩnguk, “Dĩk nak nep kle-kuukañ.”

Pepa ñĩn youkuk endok mandan

²⁰ Tĩmbi Petlolĩ tambanem kañguk, wĩn Yesulĩ gwañgwa nin gĩnañlĩ tĩke-kasĩleñguk endĩ ep klem bĩnguk. (Endĩ gwĩlattok nanañ yakan na-pakĩlĩñ, wolonda gwañgwa walĩ wakan Yesulok plon panjañganembi nĩ-nandĩmbi eñguk, “Wopum, wĩn nindĩ sĩnk dĩk kanjĩkkailok kĩsĩnan gapĩlekak?”)

²¹ Petlolĩ gwañgwa wĩn kañbi, Yesu nĩ-nandĩmbi eñguk, “Wopum, ama ñolok kandañ nĩtek indañmekak?”

²² Eumbi nĩnguk, “Tĩkap nak undanem bĩ tombetat, endĩ wolok tuop yousĩmbi kuuktok nandĩñmetta, walĩ dĩkok nepek nĩm. Dĩkta nak nep kle-kuukañ.”

²³ Tĩmbi manda walĩ Yesu kĩmĩt-kle-kuañgĩlĩñ endok boñgĩpsĩnan sapañeumbi, ama walĩ nĩm kĩmbekak wĩndĩñ nandĩñgĩlĩñ. Gan Yesulĩ Petlola ñĩndĩñ nĩm nĩmbi eñguk, “Gwañgwa walĩ nĩm kĩmbekak.” Tambo endĩ ñĩndĩñgot eñguk, “Tĩkap nak undanem bĩ tombetat, endĩ wolok tuop yousĩmbi kuuktok nandĩñmetta, walĩ dĩkok nepek nĩm.”

²⁴ Gwañgwa walĩ wakan nepek gĩtik wolok gembĩn ipi, ñolok yout-talelak. Tĩmbi nĩndĩ mandan youkuk wala nandĩna biañgan sĩnk tĩlak.

²⁵ Yesulĩ kundit kusei kusei asup dĩwĩn no wakĩt tĩnguk. Tĩmbi nak ñĩndĩñ nandĩlet: nĩndĩ kundit gĩtĩngĩtik wĩn youtnamda, pepa asup sĩnk indaumbi, nĩndĩ kwet tuop tuop pepa gĩtik wĩn kĩmĩtneñdok kwet lonjĩneñ.